สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Journal of BSRU-Research and Development Institute

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2569)
Vol.11 No.1 (January - June 2026))
eISSN: 2774-1176 (Online)

+66-2473-7000 # 1600
rdibsrujo@bsru.ac.th
1061 อิสรภาพ 15 หิรัญรูจี ธนบุรี 10600
https://so06.tci-thaijo.org/index.php/rdibsru

ลงทะเบียนตีพิมพ์วารสาร

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Journal of BSRU-Research and Development Institute

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2569)

Vol.11 No.1 (January-June 2026)

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

eISSN (Online) : 2774-1176

หน่วยงานที่รับผิดชอบ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริม สนับสนุน ให้นิสิตนักศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการทั่วไป ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการ และบทความวิจัยในศาสตร์ทางสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการทั่วไป ตระหนักถึงความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา (E-education) ค้นคว้า และวิจัย
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการศึกษา ค้นคว้า ข้อมูลและแหล่งข้อมูลความรู้ต่าง ๆ อันเป็นการเปิดโลกกว้างทางการเรียนรู้ แก่สาธารณชนทั่วไปปีที่พิมพ์

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2569)

กำหนดออกวารสาร ปีละ 2 ฉบับ มกราคม - มิถุนายน , กรกฎาคม - ธันวาคม

จัดพิมพ์โดย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ชั้น 8 อาคาร 100 ปี ศรีสุริยวงศ์ 1061 ซอยอิสรภาพ 15 ถนนอิสรภาพ
แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600
โทรศัพท์. 0-2473-7000 ต่อ 1600-1601

เว็บไซต์สถาบันวิจัยและพัฒนา : http://research.bsru.ac.th
เว็บไซต์วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา :
https://so06.tci-thaijo.org/index.php/rdibsru
จดหมายอิเล็กทรอนิกส์: rdibsrujo@bsru.ac.th

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ทุกบทความได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความ (Reviewers) อย่างน้อย 3 ท่าน ก่อนตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ประเภทของการประเมินคุณภาพบทความในวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีรูปแบบการประเมิน โดยที่ผู้ประพันธ์ (Author) จะไม่ทราบถึงข้อมูลคณะกรรมการกลั่นกรองบทความ (Reviewers) และคณะกรรมการกลั่นกรองบทความ จะไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลผู้ประพันธ์ได้เช่นกัน (Double Blinded)

บทความหรือข้อคิดเห็นใด ๆ ในวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นวรรณกรรมของผู้ประพันธ์โดยเฉพาะ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

กองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอกบทความเพื่อการศึกษาแต่ให้อ้างอิงแหล่งที่มาให้ครบถ้วนสมบูรณ์

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
Journal of BSRU-Research and Development Institute

คณะกรรมการอำนวยการ (ที่ปรึกษา)

1. ผศ.ดร.คณกร	สว่างเจริญ	อธิการบดี
2. รศ.ดร.สมบัติ	ทีฆทรัพย์	ที่ปรึกษาอธิการบดี
3. อาจารย์ ดร.ศิริกาญจน์	โพธิ์เขียว	รองอธิการบดี

บรรณาธิการบริหาร

ผศ.ดร.เกียรติขร	โสภณาภรณ์	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

บรรณาธิการ

ผศ.ดร.ภัทรเวช	ฟุ้งเฟื่อง	ผู้ช่วยผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

กองบรรณาธิการ

1. ศ.ดร.ร.ท.นภดล	ชาติประเสริฐ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ผศ.ดร.กมล	บุษบรรณ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ผศ.ดร.วราภรณ์	ฉัตราติชาต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. รศ.ดร.กุลนารี	เสือโรจน์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. รศ.นุชธิดา	ราศีวิสุทธิ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. ผศ.ดร.สิทธิธรรม	อ่องวุฒิวัฒน์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7. ผศ.ดร.ดีอนา	คาซา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
8. อาจารย์ ดร.อัสนี	พูลรักษ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. อาจารย์ ดร.ศิบดี	นพประเสริฐ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
10. ผศ.อรรถการ	สัตยพาณิชย์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
11. ผศ.ดร.เณริศา	ชัยศุภมงคลลาภ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
12. ผศ.ดร.เกียรติขร	โสภณาภรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
13. ผศ.ดร.ภัทรเวช	ฟุ้งเฟื่อง	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
14. ผศ.วรุตม์	พลอยสวยงาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กองบรรณาธิการ (ต่อ)

15. ผศ.ชาญวิทย์	เยาวฤทธา	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
16. ผศ.นันทวัน	จั่นเจ๊ก	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
17. อาจารย์พิมพ์อรสรวง	นิ่มสนิท	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
18. อาจารย์ไพบูลย์	มะโนรมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

คณะกรรมการดำเนินงาน

1. ผศ.ดร.เกียรติขร	โสภณาภรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
2. ผศ.ดร.ภัทรเวช	ฟุ้งเฟื่อง	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
3. ผศ.ชาญวิทย์	เยาวฤทธา	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
4. ผศ.นันทวัน	จั่นเจ๊ก	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
5. อาจารย์พิมพ์อรสรวง	นิ่มสนิท	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
6. นางสาวจิรภรณ์	คล้ายวิจิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
7. นางสาวนัชมา	ซ่งเป็ก	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวจิรภรณ์	คล้ายวิจิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ฝ่ายจัดการและประสานงาน / ออกแบบปก

นางสาวจิรภรณ์	คล้ายวิจิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

1. ศ.ดร.นรินทร์	สังข์รักษา	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
2. รศ.ดร.วิสุทธิ์	วิจิตรพัชราภรณ์	ข้าราชการบำนาญ
3. รศ.ดร.กุลนารี	เสือโรจน์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. รศ.ดร.สุภาภรณ์	ประสงค์ทัน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. รศ.ดร.ชนัตถ์	พูนเดช	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. รศ.ดร.อธิปัตย์	บุญเหมาะ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
7. รศ.ดร.ณัฐวิภา	สินสุวรรณ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
8. รศ.ดร.นิษฐา	หรุ่นเกษม	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
9. รศ.ดร.สัณหกฤษณ์	บุญช่วย	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
10. รศ.ดร.ประสิทธิชัย	นรากรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
11. รศ.ดร.ชัชพล	ทรงสุนทรวงศ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
12. รศ.ดร.บุรินทร์	ศรีสมถวิล	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
13. รศ.ดร.พรพรรณ	จันทโรนานนท์	มหาวิทยาลัยเกริก
14. ผศ.ดร.วราภรณ์	ฉัตราติชาต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
15. ผศ.ดร.ระวี	จูฑศฤงค์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
16. ผศ.ดร.สกุลศรี	ศรีสารคาม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
17. ผศ.ดร.อดิพล	เอื้อจรัสพันธุ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
18. ผศ.ดร.ศรุตม์	เพชรสกุลวงศ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
19. ผศ.ดร.สมชาย	เซ็มมี	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
20. ผศ.ดร.ชนัญญ์	เมฆหมอก	มหาวิทยาลัยศิลปากร
21. ผศ.ดร.ธีทัต	ชวิศจินดา	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
22. ผศ.ดร.ชลลดา แสงมณี	ศิริสาธิตกิจ	มหาวิทยาลัยทักษิณ
23. ผศ.ดร.เณริศา	ชัยศุภมงคลลาภ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
24. ผศ.ดร.อนงค์	ไต่วัลย์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
25. ผศ.ดร.สุกัญญา	แสงเดือน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
26. ผศ.ดร.อารุณี	วงษ์ขาว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
27. ผศ.ดร.พัลยมน	สินหนัง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
28. ผศ.ดร.วิสูตร	ดาราภัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
29. ผศ.ดร.ธีรังกูร	วรบำรุงกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
30. ผศ.ดร.จารุณี	คงกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
31. ผศ.ดร.ธเนศ	อิ่มสำราญ	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
32. ผศ.ฐิตินันทน์	ผิวนิล	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
33. อาจารย์ ดร.เสสินา	นิ่มสุวรรณ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
34. อาจารย์ ดร.นิสาชล	รัตนสาชล	มหาวิทยาลัยศิลปากร
35. อาจารย์ ดร.สมชัย	แสนภูมี	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
36. อาจารย์ ดร.พฤกษา	ดอกกุหลาบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
37. อาจารย์ ดร.ญาณินี	เพชรานันท์	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
38. อาจารย์ ดร.ศักดินาถ	สนธิศักดิ์โยธิน	กระทรวงแรงงาน

สารบัญ

สารจากอธิการบดี ก

บทบรรณาธิการ ข

Publication Ethics ค

บทความวิจัยและบทความวิชาการ

1. กลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในประเทศไทย 1-18
(Strategies and Objectives of CSR Communication in Thailand)
ศราวุธ ทองแก้ว (Sarawut Thongkaew)
ธาตรี ใต้ฟ้าพูล (Tatri Taiphapoon)

2. การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมพฤฒพลัง ของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี 19-33
(Enhancing Creative Tourism Attractions to Promote Active Ageing among Older Adults in Noen Hom Community, Prachinburi Province)
สมลักษณ์ บุญณรงค์ (Somluk Bunnarong)
อรวิริยา นามสวัสดิ์ (Ornwiriya Namsawat)
การุณย์ อินทวาส (Karoon Intavas)

3. การจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ 34-45
(Discussion-Based Learning on Contemporary Political Issues to Enhance Citizenship Skills of Social Studies Students)
ศิริขวัญ บุญธรรม (Sirikhwan Buntham)
สมทรง บรรจงธิติทานต์ (Somsong Banjongthititan)

4. เส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง : การวิเคราะห์เชิงช่วงชีวิต 46-58
(Work Trajectories of Thai Migrants in the United States under Irregular Legal Status: A Life Course Analysis)
ภคพล เส้นขาว (Pakapon Senkhaw)

5. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ 59-68
(Development of a Learning Management Model using Action-Based Learning to Enhance Professional Competencies of Caregivers at Chularat Inter Health School)
อรพรรณ สร้อยประเสริฐ (Oraphan sroipasert)

6. การพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีด้วยเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ 69-84
(Development of the Learning Ecosystem of Kanchanaburi Municipality with Technology for Integrated City-level Economic Development in Physical and Non-physical Spaces)
ฒวีพร โตวนิช (Thaweeporn Towanit)
พจนีย์ สุขชาวนา (Photjanee Sukchaona)
สร้อยเพชร ลิสนิ (Sroypet Lissani)

สารบัญ (ต่อ)

7. การพัฒนาโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี 85-95
(The Development of A Structural Model of Essential 21st Century Skills among Students at Kanchanaburi Rajabhat University)
พันโทนิติศักดิ์ เชื่อมวราศาสตร์ (Lt.Col.Nitisak Chuamwarasart)
ปริญญา จิตอร่าม (Parinya Jitaram)
ภูเบศว์ ตีระวัฒนานน (Phubese Teerawattananon)
เกศรา โพธิ์ทอง (Ketsara Phothong)

8. การยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ เทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี 96-106
(Enhancing network collaboration using the Shura process to promote urban identityTowards a learning city: Taluban Municipality, Pattani Province)
อับดุลย์ลาเต๊ะ สาและ (Abdullateh Saleah)
นิอับดุลเลาะ นิตยรักษ์ (Niabdunloh Nitayarak)
อิสมาอีล ราโอบ (Ismail Raob)
อาแว แมะอูมา (Awae Maeh-Ouma)

9. การเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาอุทกภัยเมืองหลวงระหว่างกรุงเทพมหานคร ประเทศไทยกับจาการ์ตา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย 107-120
(A Comparative Study of Flood Mitigation in Bangkok, Thailand and Jakarta, Indonesia)
นพวรรณ พึ่งพา (Noppawan Phuengpha)

10. การวิเคราะห์กลไกสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี จากโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) ระหว่างปีพ.ศ. 2565 - 2567 121-148
(A Cognitive Analysis of Meaning Construction in the Top ten Chine Internet Expressions Selected by the “Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian)” Project (2022-2024))
สิริภัทร เมืองแก้ว (Siriphat Mueangkaew)

11. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี 149-163
(Creative Tourism Models that Affect the Potential Development of Cultural Attractions in Chonburi Province)
ปาริฉัตร ป้องโล่ห์ (Parichat Pongloe)

12. กรอบความผิดและความบริสุทธิ์ที่สื่อวาง: การวิเคราะห์ข่าวอาชญากรรมไทยที่นำเสนอผู้ต้องสงสัยและผู้เกี่ยวข้องในคดี 164-178
(Framing Guilt and Innocence: A Textual Analysis of Thai Crime News Coverage of Criminal Suspects and Persons of Interest)
ชนมน พรรณทรัพย์ (Chanamon Phansab)
ดวงกมล ชาติประเสริฐ (Duangkamol Chartprasert)

13. ชีวิตชายจีนโสดในกระแสการอพยพในสยาม ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 179-192
(Single Chinese Migrant Men in Siam, Late 24th – Early 25th Centuries (B.E.))
ภาวิณี บุนนาค (Pavinee Bunnag)
นงนุช ทิ่งในธรรมะ (Nongnuch Thuengnaithamma)

สารบัญ (ต่อ)

14. การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด เพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษา ก่อนออกสหกิจศึกษา 193-204
(Development of Reflective Learning Process Model to Enhance Students' Readiness Prior to Cooperative Education)
อรนิภา ไทยแท้ พันธุ์สมุทร (Onnipa Thaithae Pansamut)
ธงชัย พรหมจรรย์ (Thongchai Prommachan)
ณัฐกรณ์ นาคนอง (Natthakorn Naknong)

15. การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของไทย ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ 205-221
(A Comparative Study of Legal Measures for the Employment of Older Workers in Thailand, Japan, Singapore and the Republic of Korea)
เดชา พนาวรกุล (Daycha Phanaworakul)

16. การประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมเพื่อเสริมสร้างทักษะ Soft Skills สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร 222-235
(Applying the 'Social Engineer' Concept to Enhance Soft Skills for Education Students of Sakon Nakhon Rajabhat University)
อนรรฆ สมพงษ์ (Anuk Somphong)
กิตติกร รักษาพล (Kittikorn Ruksapon)

17. การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผ่านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน 236-246
(Development of Grade 4 Students' Basic Science Process Skills through GameBased Learning)
อนิสา เทศอาเส็น (Anesa Tedarsen)
วรางคณา ทองนพคุณ (Warangkana Thongnoppakun)

18. การพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน ของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร 247-258
(Brand Identity and Packaging Development to Enhance the Competitiveness of Green Power Community Enterprise in Samut Sakhon Province)
อิศรา ยิ่งยวด (Isara Yingyuad)
กรวุฒิ อาศนะ (Korrawuth Asana)
เพียรพิลาส พิริยาโภคานนท์ (Piarnpilas Piriyaphokanont)
ณัฐกานต์ แก้วขำ (Natthakan Kaewkhum)
จันทรัศมิ์ สิริวุฒินันท์ (Jantharat Sirivuttinun)
ดรุษ ประดิษฐ์ทรง (Darut Praditsong)

สารบัญ (ต่อ)

19. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนเจเนอเรชั่นซี (Generation Z) 259-271
กรณีศึกษา: องค์การธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหาร
(Factors affecting the employment of generation Z Case study:
A Large Agricultural and food industry business organization)
พัชทิชา กุลสุวรรณ์ (Patticha Kulsuwan)
สุริยา บุตรพันธ์ (Suriya Butrapun)
ปิยบุตร ปานภาษี (Piyabut Panpasee)

20. กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริต 272-292
ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
(Digital graphic novel production process reflection loyalty of Somdej
Chaopraya Borommaha Srisuriyawongse (Chaung Bunnag))
พิเชฐ วงษ์จ้อย (Pichet Wongjoi)
ณรงค์ฤทธิ์ วงศ์ยะรา (Narongrith Wongyala)

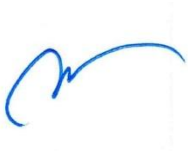
21. แนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ: การวิจัยเชิงอนาคต 293-308
(TRENDS FOR ORGANIZING A SUCCESSFUL MUSIC FESTIVAL
: AN ETHNOGRAPHIC DELPHI FUTURE RESEARCH)
ณัฏฐ์ เดชะปัญญา (Nutt Dechapanya)
ปาริชาติ ปรีชากร (Parichart Preechakorn)
คณกร สว่างเจริญ (Kanakorn Sawangcharoen)
สมบัติ ทีฆทรัพย์ (Sombat Teekasap)

คำแนะนำการตีพิมพ์บทความ

สารจากอธิการบดี

การเผยแพร่บทความวิจัยหรือบทความวิชาการ มีความสำคัญยิ่งต่อการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยหรือจากการค้นคว้ามาเผยแพร่สู่สังคม ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ที่สามารถใช้ประโยชน์จากการนำผลวิจัยนำไปใช้ได้จริง ยิ่งไปกว่านั้นวารสารยังเป็นแหล่งข้อมูลการนำเสนอความคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาทางวิชาการผ่านองค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันส่งทอดกันต่อไปสู่ชุมชน สังคม เพื่อนำไปสู่ประโยชน์ต่อสังคมไทยและมุ่งไปสู่การเผยแพร่ระดับสากลต่อไป ซึ่งเป็นการแสดงถึงความก้าวหน้าทางด้านงานวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ตลอดจนผู้อ่านที่ให้ความสนใจงานวิจัยและนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยหรือจากการค้นคว้าจากวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาไปใช้ประโยชน์ ซึ่งคณะผู้ดำเนินงานจะพัฒนาวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ให้การรับรองมาตรฐานในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณกร สว่างเจริญ

อธิการบดี

บทบรรณาธิการ

วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นวารสารวิชาการที่มุ่งเน้นการเผยแพร่ผลงานในด้านสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre: TCI) ให้อยู่ในกลุ่มที่ 2 ของฐานข้อมูลวารสารวิชาการไทย วารสารจัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนการนำเสนอผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการจากนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนิสิตนักศึกษาทั้งจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยมีการจัดพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม–มิถุนายน และฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม–ธันวาคม

สำหรับวารสาร ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2569) นี้ ได้รับการเผยแพร่บทความรวมทั้งสิ้น 21 เรื่อง ครอบคลุมองค์ความรู้ในแขนงมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับประเด็นร่วมสมัยในสังคมไทยและบริบทสากล บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ครอบคลุมหลากหลายศาสตร์ อาทิ ศึกษาศาสตร์ สังคมศาสตร์และการพัฒนาเมือง บริหารธุรกิจและการตลาด นิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชน ภาษาศาสตร์ปริชาน นิติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์และนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวและการจัดการนันทนาการ ประชากรศาสตร์ ตลอดจนจริยศาสตร์และธรรมาภิบาล วารสารฉบับนี้สะท้อนความพยายามเชื่อมโยงองค์ความรู้จากศาสตร์ที่หลากหลายเพื่อสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการบริหารจัดการ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับโลก สอดคล้องกับเป้าหมายของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความในวารสารฉบับนี้จะมีส่วนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ ตลอดจนสามารถนำไปต่อยอดหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและสังคมในวงกว้าง ทั้งนี้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงบทความย้อนหลังได้ผ่านระบบ Thai Journals Online (ThaiJO) ซึ่งพัฒนาบนระบบ Open Journal System (OJS) เพื่อรองรับการสืบค้นบทความวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรเวช ฟุ้งเฟื่อง
บรรณาธิการ

Publication Ethics

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

ผู้นิพนธ์ต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. รับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่และไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน
2. รายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ
3. อ้างอิงผลงานของผู้อื่น หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานตัวเอง รวมทั้งจัดทำรายการอ้างอิงท้ายบทความ
4. เขียนบทความวิจัยให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้ใน "คำแนะนำผู้เขียน"
5. ชื่อที่ปรากฏในบทความทุกคน ต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำเนินการวิจัยจริง
6. ระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้
7. ระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (หากมี)

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editors)

บรรณาธิการต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. มีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ
2. ไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์ และ ผู้ประเมินบทความ แก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง ในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
3. ตัดสินใจคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความสำคัญ ความใหม่ ความชัดเจน และความสอดคล้องของเนื้อหากับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ
4. ไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว
5. ไม่ปฏิเสธ การตีพิมพ์บทความเพราะความสงสัยหรือไม่แน่ใจ ผู้นิพนธ์ต้องหาหลักฐานมาพิสูจน์ข้อสงสัยนั้น ๆ ก่อน
6. ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ ผู้ประเมิน และคณะผู้บริหาร
7. มีการตรวจสอบบทความในด้าน การคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง โดยใช้โปรแกรมที่เชื่อถือได้ เพื่อให้แน่ใจว่าบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร ไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น
8. หากตรวจพบ การคัดลอกผลงานของผู้อื่น ในกระบวนการประเมินบทความ บรรณาธิการต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้นิพนธ์หลักทันทีเพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ "ตอบรับ" หรือ "ปฏิเสธ" การตีพิมพ์บทความนั้น ๆ

บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการกลั่นกรองบทความ (Duties of Reviewers)

ผู้ประเมินบทความต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. รักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความที่ส่งมา เพื่อพิจารณาแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง ในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ (Confidentiality)
2. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสาร และผู้ประเมินบทความ ตระหนักว่า ตัวเองอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ เช่น เป็นผู้ร่วมโครงการ หรือรู้จักผู้นิพนธ์เป็นการส่วนตัว หรือเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้น ๆ
3. ประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่จะมีต่อสาขาวิชานั้น ๆ คุณภาพของการวิเคราะห์ และ ความเข้มข้นของผลงาน ไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความวิจัย
4. ระบุผลงานวิจัยที่สำคัญ ๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้นิพนธ์ไม่ได้อ้างถึง เข้าไปในการประเมินบทความด้วย นอกจากนี้ หากมีส่วนใดของบทความ ที่มีความเหมือน หรือ ซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบด้วย

กลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในประเทศไทย
Strategies and Objectives of CSR Communication in Thailand

ศราวุธ ทองแก้ว (Sarawut Thongkaew) *E-mail: 6281004128t@student.chula..ac.th* [1]*
ธาตรี ใต้ฟ้าพูล (*Tatri *Taiphapoon) *E-mail: tatri.t@chula.ac.th* [2]

[1]*นิสิตปริญญาเอก คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
(Ph.D. Candidate, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University)
[2]*อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
(Supervisor, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University)

Corresponding Author. E-mail: sarawut.inv@gmail.com

(Received: 18 September 2025; Revised: 4 November 2025; Accepted: 15 December 2025)

บทคัดย่อ

ข้อตกลงโลกแห่งสหประชาชาติมีบทบาทสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมแพร่หลายไปทั่วโลก ซึ่งแนวคิดการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมมีความจำเป็นต่อการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดกลยุทธ์และแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย โดยใช้วิธีสัมภาษณ์กับผู้บริหารงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยและอยู่ในรายชื่อหุ้นยั่งยืน 7 ท่าน และนักวิชาการที่วิจัยในแนวคิดข้างต้น 4 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยครอบคลุมทั้ง 3 กลยุทธ์ โดยกลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นกลยุทธ์ที่ถูกใช้มากที่สุดในประเทศไทย ส่วนวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยนั้นครอบคลุมทั้ง 6 วัตถุประสงค์โดยวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดคือ เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กรและเพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์อื่นเพิ่มเติม เช่น เพื่อเป็นต้นแบบให้เกิดการขยายผลในวงกว้าง และเพื่อให้เกิดความร่วมมือกัน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าว ทำให้องค์กรธุรกิจสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมได้

คำสำคัญ : กลยุทธ์ ; วัตถุประสงค์ ; การสื่อสาร ; ความรับผิดชอบต่อสังคม ; ประเทศไทย

Abstract

The United Nations Global Compact plays an important role in popularizing the concept of Corporate Social Responsibility (CSR) worldwide. CSR communication is essential for CSR implementation; however, CSR communication practices differ across nations. This study aims to examine CSR communication strategies and objectives in Thailand. The research used interviews with 7 CSR executives of companies listed on the Stock Exchange of Thailand and listed in the Sustainable Stock and 4 CSR scholars. The data were analyzed using content analysis. The research results found that CSR communication strategies in Thailand cover all three strategies and the stakeholder information strategy is the most commonly used strategy in Thailand, For CSR communication objectives, the research results found that CSR communication objectives in Thailand cover all six objectives and the most important objectives are to enhance corporate

image and to demonstrate legitimacy and accountability. Furthermore, there are additional objectives such as a) to serve as a role model and b) to foster collaboration. The research results allow corporates to use this as a guideline for determining the CSR communication strategies and objectives.

Keywords : Strategy ; Objective ; Communication ; Corporate social responsibility ; Thailand

บทนำ

ข้อตกลงโลกแห่งสหประชาชาติ (UN Global Compact) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ให้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายทั่วโลก (Voegtlin & Pless, 2014) โดย Dahlsrud (2008) ระบุว่าคำจำกัดความของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ที่พบมากที่สุดใน Google คือคำจำกัดความของคณะกรรมาธิการยุโรป ซึ่งนิยามความรับผิดชอบต่อสังคม คือ “แนวคิดที่บริษัทต่างๆ บูรณาการความใส่ใจด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้ากับการดำเนินธุรกิจและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วยความสมัครใจ” แต่ในปัจจุบัน คณะกรรมาธิการยุโรปได้ให้คำนิยามใหม่ดังนี้ “ความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ความรับผิดชอบขององค์กรต่อผลกระทบต่อสังคม และระบุสิ่งที่องค์กรควรทำเพื่อตอบสนองต่อความรับผิดชอบดังกล่าว” (European Commission, 2011)

นอกจากนี้ Zhang et al. (2017) ได้กล่าวถึง ตัวขับเชิงตลาด (Market drivers) ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้องค์กรต้องดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม โดย Zhang et al. (2017) ระบุว่า มีแนวโน้มที่ผู้บริโภคจะซื้อผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการกับองค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและยินยอมจ่ายในราคาที่แพงกว่าเพื่อสนับสนุนองค์กรดังกล่าว ในทางกลับกันมีกลุ่มผู้บริโภคที่พร้อมจะคว่ำบาตรสินค้าและบริการขององค์กรที่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานนั้น การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมมีความจำเป็นต้องถูกดำเนินการอย่างเหมาะสม (Birth et al., 2008) นอกจากนี้ Du et al. (2010) ได้ระบุถึงผลที่ได้รับจากการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม ในเชิงพฤติกรรมภายนอก ดังนี้ 1) ลูกค้า: เพิ่มการตัดสินใจซื้อ ความภักดีต่อตราสินค้าหรือองค์กร และการให้การสนับสนุนองค์กรธุรกิจ 2) พนักงาน: เพิ่มการสร้างผลผลิต ความภักดีต่อองค์กร พฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดี และการให้การสนับสนุนองค์กร 3) นักลงทุน: เพิ่มจำนวนเงินที่ลงทุนและความภักดีต่อองค์กรธุรกิจ

สำหรับประเทศไทยรับนำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมมาใช้ โดยหน่วยงานสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมคือ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (Rajanakorn, 2012) และ Prayukvong and Olsen (2009) ได้ระบุว่า ประเทศไทยมีบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรซึ่งแตกต่างกับอีกหลายประเทศ อาทิ 1) ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 2) วัฒนธรรมหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง 3) ความเคารพและเทิดทูนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และ 4) ระบบอุปถัมภ์ นอกจากนี้ ปาริชาต สถาปิตานนท์ และพิชญ์ณัฐ เนื่องจำนง (2559) ระบุว่าแนวทางปฏิบัติการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันเนื่องจากบริบททางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า แนวทางการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย ในแง่ของกลยุทธ์และวัตถุประสงค์อาจมีความแตกต่างกับประเทศอื่น

จากกระแสโลกาภิวัตน์ ตัวขับเชิงตลาด ผลที่ได้รับจากการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม และความแตกต่างของแนวทางปฏิบัติเนื่องจากบริบททางวัฒนธรรม ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาวิจัยในหัวข้อ “กลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในประเทศไทย” เพื่อให้ผู้บริหารองค์กรธุรกิจในประเทศไทยสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในองค์กรธุรกิจของตน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เนื่องจาก Issarawornrawanich and Wuttichindanon (2018) ระบุว่า ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะ “ผู้ขับเคลื่อนหลัก” ของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 นอกจากนี้ยังได้จัดตั้ง “สถาบันความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ” เพื่อส่งเสริมการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในประเทศไทยให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานเชิงแนวคิด (Conceptual Hypotheses) เพื่อใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ ซึ่งสมมติฐานที่กำหนดขึ้น มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์และแนวคิดของ Morsing และ Schultz (2006) และ Crane และ Glozer (2016) โดยยึดกระบวนทัศน์เชิงอุปนัย (Inductive approach) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามว่าสอดคล้องหรือแตกต่างจากกรอบแนวคิดเดิมหรือไม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย

สมมติฐานในการวิจัย

1. มีแนวโน้มว่าองค์กรธุรกิจในประเทศไทยใช้กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม
2. มีแนวโน้มว่าองค์กรธุรกิจในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และเพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม

Morsing and Schultz (2006) ได้นำแบบจำลองการประชาสัมพันธ์ (Models of public relations) ของ Grunig and Hunt (1984) กับทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder theory) ของ Freeman (1984) มาพัฒนาใช้กับแนวคิดการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้สามารถกำหนดเป็นกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมได้ 3 กลยุทธ์ ดังต่อไปนี้

1) กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder information strategy) เป็นกลยุทธ์ที่ใช้การสื่อสารทางเดียว มุ่งไปที่การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพียงฝ่ายเดียว

2) กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder response strategy) เป็นกลยุทธ์ที่ใช้การสื่อสารสองทางแบบอสมมาตร มุ่งไปที่การตอบสนองผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยอาศัยการสำรวจความคิดเห็น (Opinion poll) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การรวบรวมความคิดเห็นตอบกลับ (Feedback) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อพิจารณาการตอบสนอง

3) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder involvement strategy) เป็นกลยุทธ์ที่ใช้การสื่อสารสองทางแบบสมมาตร มุ่งไปที่การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างความเข้าใจร่วมกันเชิงลึก ต่างฝ่ายต่างโน้มน้าวซึ่งกันและกัน โดยอาศัยการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

สำหรับประเทศไทย เจนปรียา แคล้วสูงเนิน และคณะ (2567) พบว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในมิติการสื่อสารอยู่ในระดับมาก

และจากงานของอุไรรัตน์ อภิวัฒนกุล และจินตวีร์ เกษมศุข (2565) พบว่า บมจ. ทรู คอร์ปอเรชั่น มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม

แนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม

Crane and Glozer (2016) ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศึกษาเรื่องการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า วัตถุประสงค์ของการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นไปเพื่อ 1) ปฏิสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder management) 2) ยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร (Image enhancement) 3) แสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร (Legitimacy and accountability) 4) เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร (Attitude and behavior change) 5) สร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร (Sensemaking) และ 6) สร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร (Identity and meaning creation)

สำหรับประเทศไทย ภาณุมาศ มนัสประเสริฐ และคณะ (2559) พบว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมถูกนำเสนอโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์และส่งเสริมภาพลักษณ์ขององค์กรมากที่สุด

ทั้งนี้ ในการวิจัยนี้ได้ใช้สองแนวคิดข้างต้น คือ แนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมของ Morsing and Schultz (2006) และแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมของ Crane and Glozer (2016) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษากลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย เนื่องจากแนวคิดของ Morsing และ Schultz มีความโดดเด่นจากการประสานแบบจำลองการประชาสัมพันธ์เข้ากับทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมที่มุ่งไปยังการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ในหลายงานวิจัย อาทิ ในงานของ Ajayi and Mmutle (2021), Roy and Quazi (2022) และ Dong et al. (2024) ส่วนแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมของ Crane and Glozer (2016) นั้นมาจากการทบทวนวรรณกรรมการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม ที่มาจากหลายทัศนะ ได้แก่ทัศนะของ ความรับผิดชอบต่อสังคม/จริยธรรม การศึกษาองค์กร การสื่อสารองค์กรธุรกิจ การบัญชี การตลาด และการจัดการ ทำให้มีข้อดีจากการได้วัตถุประสงค์ที่ครอบคลุมทัศนะที่หลากหลาย และบทความของ Crane and Glozer (2016) นี้ได้ถูกอ้างถึงอย่างแพร่หลายในวรรณกรรมด้านการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม อาทิ งานของ Ellerup Nielsen and Thomsen (2018), Schoeneborn et al. (2020) และ Ji et al. (2020)

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีสัมภาษณ์และมีแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ซึ่งแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการ และ 2) ผู้เชี่ยวชาญเชิงวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกทั้งมุมมองทางทฤษฎีและประสบการณ์ในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเข้าและคัดออก ดังนี้

<u>เกณฑ์การคัดเข้า</u>

ผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการ ถูกคัดเลือกจากบุคคลที่มีประสบการณ์เป็นผู้บริหารในหน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมหรือด้านความยั่งยืนของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยและอยู่ในรายชื่อหุ้นยั่งยืน

ผู้เชี่ยวชาญเชิงวิชาการ ถูกคัดเลือกจากบุคคลซึ่งเป็นอาจารย์ประจำในคณะบริหารธุรกิจและคณะนิเทศศาสตร์ และมีผลงานเชิงวิชาการในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม

เกณฑ์การคัดออก

หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สามารถตอบคำถามในแบบสัมภาษณ์ได้ ผู้วิจัยจะดำเนินการคัดออก

ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 11 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการ จำนวน 7 ท่าน ซึ่งมีตำแหน่งเป็น อดีตรองประธาน รองผู้อำนวยการอาวุโส ผู้จัดการฝ่าย ผู้จัดการส่วนอาวุโส และผู้จัดการส่วน ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทที่อยู่ในรายชื่อหุ้นยั่งยืนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งมาจากหลากหลายประเภทธุรกิจ ได้แก่ ปูนซีเมนต์ วัสดุก่อสร้าง โรงแรมและร้านอาหาร บริการโทรคมนาคม ปิโตรเคมี พลังงาน/น้ำมันเชื้อเพลิง โรงกลั่นน้ำมัน และ 2) ผู้เชี่ยวชาญเชิงวิชาการ จำนวน 4 ท่าน มีตำแหน่งทางวิชาการเป็นศาสตราจารย์ 1 ท่าน และรองศาสตราจารย์ 3 ท่าน สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ บริหารธุรกิจ และพาณิชยศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยของรัฐ 3 แห่ง และเอกชน 1 แห่ง มีบทความวิจัยและผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับชาติและระดับนานาชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดประเด็นคำถามเฉพาะที่ต้องการคำตอบไว้จำนวนหนึ่ง แต่ก็เปิดโอกาสให้ผู้รับการสัมภาษณ์มีอิสระในการให้ข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวคิดกลยุทธ์และแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม โดยแบ่งเป็น 4 ข้อ ได้แก่

1) กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในประเทศไทยเป็นไปตามกลยุทธ์ใดบ้าง และอย่างไร โดยอิงจากงานของ Morsing and Schultz (2006)
2) ในประเทศไทย มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากแนวคิดกลยุทธ์ของ Morsing and Schultz (2006) หรือไม่ หากมีโปรดระบุ
3) วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในประเทศไทย เป็นไปตามข้อใดบ้าง และอย่างไร โดยอิงจากงานของ Crane and Glozer (2016)
4) ในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากที่ปรากฏในงานของ Crane and Glozer (2016) หรือไม่ หากมีโปรดระบุ

ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์ดังกล่าวได้ผ่านการพิจารณาคุณภาพของเครื่องมือวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ รองศาสตราจารย์จากคณะนิเทศศาสตร์ 1 ท่าน รองศาสตราจารย์จากคณะคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี 2 ท่าน และคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อผู้ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ โดยส่งข้อมูลอธิบายถึง หัวข้อวิจัย ชื่อผู้วิจัย สังกัดของผู้วิจัย รายละเอียดของงานวิจัย วัตถุประสงค์ของงานวิจัย แบบคำถามสัมภาษณ์ พร้อมแนบเอกสารข้อมูลสำหรับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย เมื่อได้รับการตอบรับจึงทำการสัมภาษณ์ผ่านระบบ ZOOM ทำการบันทึกเสียง และถอดข้อความเสียง การสัมภาษณ์นี้ถูกดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคมถึงกรกฎาคม 2567 โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยมีการใช้สถิติพื้นฐาน คือ จำนวนหรือความถี่ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลในเชิงสอดคล้องกัน ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย

ผลการวิจัย พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยมีการใช้ทั้ง 3 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 3) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ดังนี้

<u>กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย</u> การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยนั้นใช้กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากที่สุดเป็นการสื่อสารทางเดียว โดยอยู่ในรูปแบบรายงานประจำปี จดหมายข่าว ข่าวประชาสัมพันธ์ เนื้อหาในเว็บไซต์ขององค์กรและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ถูกใช้เพื่อสร้างการรับรู้ หรือถูกนำไปใช้เพื่อให้สาธารณชนวงกว้างได้ทราบถึงกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่องค์กรธุรกิจดำเนินการอยู่ โดยไม่จำเป็นที่ผู้รับสารต้องให้ข้อมูลตอบกลับ เป็นการสื่อสารทางเดียวเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้แก่องค์กรธุรกิจ ใช้กับการสื่อสารกับผู้รับสารจำนวนมาก

“ถ้าอย่างนั้นเนี่ยจริง ๆ แล้ว มันก็มีทั้งสามแบบแต่สัดส่วนเนี่ยมันจะไม่เท่ากันเนอะ การสื่อสารทางเดียวเนี่ยน่าจะมากสุด”

รองผู้อำนวยการอาวุโส ธุรกิจปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง

“เป็นทั้ง 3 แบบเลยครับอย่างที่บอกเหมือนกันว่ากลยุทธ์ในการสื่อสารเนี่ยมันก็ขึ้นอยู่กับกลุ่ม Stakeholder และการ Prioritize stakeholder นะครับ สมมติว่ากลุ่มไหนเนี่ยที่ไม่ค่อยมีความสำคัญกับธุรกิจมากและเขาไม่ได้สนใจกับธุรกิจด้วยเนี่ยครับ เราจะใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางเดียวก็คือให้ข้อมูลเขาไปอย่างเดียว”

ผู้จัดการฝ่าย ธุรกิจบริการโทรคมนาคม

“มีทั้ง 3 แบบเนอะมันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสื่อสารว่าเราสื่อสารเพื่ออะไร”

ผู้จัดการส่วน ธุรกิจปิโตรเคมี

<u>กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย</u> รูปแบบที่พบได้บ่อย เช่น การสื่อสารผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย ซึ่งมักจะถูกใช้ในสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคที่เข้าถึงกลุ่มลูกค้าจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย มักไม่ได้รับการตอบกลับ ยกเว้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจ นอกจากนี้กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในประเทศไทยยังมีการใช้รูปแบบการสำรวจด้วยวิธีเชิงสถิติเพื่อทราบปัญหาความต้องการ ความความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะของชุมชน ซึ่งมักจะดำเนินการปีละครั้งเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม หรือสำรวจตามโอกาสสำคัญ เช่น เมื่อมีการริเริ่มกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมอันใหม่

“ถ้าสังเกต เราลองทำเพจ พอเวลาไปมีเพจ มันสามารถมี Response มีอะไรต่าง ๆ แต่ไม่ค่อยมีใคร Response ครับ คือสังคมมันยังไม่.... ยกเว้นเป็น Issue ประหลาด ๆ”

อดีตรองประธานบริษัท ธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร

“ถ้าเป็นข้อสองอะไรนี้(กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) มันคือเรื่องของเพจ ติดโซเชียลมีเดีย ซะส่วนใหญ่ที่เรา ‘ตั้งรับ’ แล้วก็เราก็รออีกฝั่งหนึ่งเขียนกลับมา แล้วเราก็ค่อย Feedback กลับไปอะไรอย่างนี้ครับ”

ผู้จัดการฝ่าย ธุรกิจปูนซีเมนต์

“ส่วนอันที่สอง(กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)เนี่ยค่ะ ก็จะเป็นอีกรูปแบบนึง มันจะเป็นพวกที่ส่วนใหญ่มันไม่ได้ทำบ่อย อย่างเช่น Satisfaction survey อย่างนี้ เขาก็จะทำกันปีละครั้ง เพื่ออยากฟังว่าชุมชนมีความรู้สึกยังไงแล้วเขามีข้อเสนอแนะยังไงนะค่ะ หรือว่าอาจจะทำตาม Occasion ก็ได้ เวลาที่เราจะมี Event หรือเราจะมีการจัดกิจกรรมอะไรบางอย่างเราก็จะสอบถามความคิดเห็นของเขาว่า ถ้าเราจะมีกิจกรรมแบบเนี้ยคุณสนใจจะร่วมมั้ย อันเนี้ยเป็น by Event”

ผู้จัดการส่วน ธุรกิจปิโตรเคมี

<u>กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย</u> กลยุทธ์นี้จะอยู่ในรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมไปถึงการประชุมพูดคุยกับพนักงานขององค์กร และการประชุมผู้ถือหุ้นสามัญประจำปี เป็นต้น นอกจากนี้บางองค์กรธุรกิจมีการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมแบบเรียลไทม์ผ่านแอพพลิเคชั่น LINE มีการสนทนาผ่านไลน์กลุ่ม

“(การจัดประชุมระหว่างองค์กรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) ส่วนใหญ่มักจะเป็นปีละครั้ง เพราะว่าทำไมปีละครั้ง เพราะเขากำหนดมาว่าต้องมี Stakeholder engagement แต่บริษัทที่ดีจะมีมากกว่านั้นครับแล้วก็เป็นอะไรแน่นอน และการสื่อสารของบางบริษัทที่ได้รางวัลเนี่ยมันไม่จำเป็นต้องจัดเวที เช่น บริษัทที่ได้รางวัลเนี่ยนะสมมติโรงงานอยู่ตรงเนี้ยเขาก็ไปตั้ง มี 1) engagement ที่เขาออกไปตั้งวงในในชุมชน 2) แต่ละปีเขามี Open house ครับ Open house ก็จะให้คนมาดูโรงงานเลยว่าจริงรีเปล่าน้ำเสียมันไปไหนอะไรยังไง 3) เข้าไปตั้งตู้ ตู้ของบริษัทเนี่ยใครมีอะไรเดือดร้อนก็หย่อนไปในตู้เขาจะไปเก็บสักเดือนละหนหรืออะไรอย่างนี้ก็เป็นการสื่อสารแล้ว ถ้าเขาเจอปัญหาอะไรเขาจะออกไปดูทันทีเลยครับ เช่น อันเนี้ยบอกว่าช่วงนี้ ฝุ่นจากรถคุณเยอะมากเลย คนมากันเยอะ เขาก็ประชุมกันภายใน เฮ้ย เราต้องกลับไปคุยกับเขาแล้วมันก็จะมีกระบวนการต่อเนื่อง”

“ดีกว่านั้นหลายบริษัทมีหลายกลุ่มชุมชน(เป็นแบบ)เรียลไทม์ เรียลไทม์เนี่ยบางทีการสื่อสารสองทางจริง ๆ มันมีแค่ไลน์กลุ่มก็ได้นะ stakeholder เขาเรียลไทม์เลยนะครับ คนที่ได้รางวัลซีเอสอาร์อวอร์ดหลายอัน”

อดีตรองประธานบริษัท ธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร

สำหรับการจัดประชุมระหว่างองค์กรธุรกิจกับชุมชนที่ตั้งอยู่รอบสถานประกอบการ จะมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ เป็นระบบ ทั้งการประชุมรายสัปดาห์ รายเดือน หรือมีการพบปะพูดคุยในเชิงลึกโดยตัวแทนขององค์กรธุรกิจ โดยองค์กรธุรกิจจะมีเจ้าหน้าที่ในฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคมประจำอยู่ในพื้นที่ชุมชนเพื่อมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

“ส่วนใหญ่นะครับเท่าที่เห็นถ้าเป็นงาน CSR ในระดับชุมชนนะครับ พวกโรงงานหรือโรงไฟฟ้าอะไรต่าง ๆ ที่เขามีชุมชนอยู่โดยรอบเนี่ยเขาจะ systematic อยู่แล้วมีการประชุมแบบว่ารายเดือน หรือรายสัปดาห์อาจจะมีการเข้าพบปะ โดยที่มีตัวแทนของบริษัทที่เป็นคนนี้แหละ เข้าไปในชุมชน ABC ตัวแทนคนที่สองเข้าไปในชุมชน EFG อะไรอย่างนี้ เขาจะแบ่งพื้นที่กันเข้าไปในคุยกับคนในชุมชนเพื่อที่จะไปรับ Feedback มานะครับว่าตอนเนี้ยในชุมชนเนี่ยมีข้อกังวลอะไรเกี่ยวกับธุรกิจมั้ยนะครับ และอยากได้อะไรที่อยากให้ธุรกิจเข้าไปสนับสนุนเขาจะมีอะไรอย่างงี้อยู่แล้วครับ”

ผู้จัดการฝ่าย ธุรกิจบริการโทรคมนาคม

“คือเราจะมีทีมที่เข้าไปเหมือนอยู่ในชุมชน คือเขาเข้าไปทำกิจกรรมกับชุมชนเนี่ยค่ะ พวกเนี้ยเขาจะใกล้ชิดมากแทบจะเป็นลูกหลานของชุมชนเลย”

“เพราะต้องบอกว่าคือถ้าเป็นกลยุทธ์แบบที่ 3 (กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย) พื้นที่โรงงานเนี่ยเขาจะใช้เยอะเพราะว่าการทำกิจกรรมในแต่ละเรื่องนะคะ ต้องเรียนว่าเขาจะใช้วิธีการเข้าหา ต้องบอกว่าเข้าหาชุมชนเลยนะคะ คือเขาจะต้องไปเปลี่ยนจากชุมชนที่เกลียดให้มาเป็นรักเลย เพราะว่าเหมือนคือชุมชนอาจจะมองว่าโรงงานมามีผลประโยชน์ มาทำธุรกิจมาอะไรนี้ใช่มั้ยคะ ก็อาจจะรู้สึกว่ามีภาพที่ไม่ดีกับโรงงาน แต่เมื่อเราเข้าไปให้ความรู้ ไปแนะนำ ไปให้วิธีการต่าง ๆ เนี่ยเขาก็เลยเปลี่ยนวิธีคิด แล้วก็เนี่ยค่ะ ก็เลยกลายมาเป็นว่าจากคนที่เคยเกลียดกันแล้วกลายมารักกันได้ด้วยกลยุทธ์ข้อ 3 เนี่ยค่ะ”

รองผู้อำนวยการอาวุโส ธุรกิจปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง

“บริษัทใหญ่ ๆ ทุกบริษัทมีหมด มีคนที่เป็นฝ่าย CSR เนี่ยค่ะอยู่ในพื้นที่ พออยู่ในพื้นที่ปั๊บเนี่ยเขาจะเป็นม้าเร็วไงคะ เพื่อที่จะแก้ปัญหา เพราะงั้นเดี๋ยวมันเกิดผลกระทบแล้วกลายเป็นเรื่องใหญ่และไปกระทบบริษัทแม่บานปลาย”

รองศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอกชน

การใช้กลยุทธ์นี้เหมาะสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ถูกจัดลำดับความสำคัญอยู่ในระดับสูง และมีความเกี่ยวข้องกับองค์กรมาก หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เฉพาะเจาะจง โดยกลยุทธ์นี้ ส่วนหนึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลงหรือข้อกำหนดทางกฎหมาย โดยกลยุทธ์นี้จะถูกใช้ในองค์กรธุรกิจที่ต้องการฉันทานุมัติในการดำเนินงาน (License to operate) หรือต้องผ่านการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental and Health Impact Assessment: EHIA) และถือว่าเป็นกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมที่สำคัญมาก หากไม่มีกลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสม องค์กรธุรกิจจะประสบปัญหาการร้องเรียน

“ที่พี่ทำนะ ก็จะมีพวกประชุมไตรภาคีเป็นที่ตกลงกันว่า เป็นการประชุมสามฝ่ายโรงงานประชาชนแล้วก็หน่วยงานภาครัฐก็จะต้องมาคุยกันเพื่อที่จะมาดูว่ามีปัญหาอะไรยังไงเนี่ยมันอยู่กับวัตถุประสงค์ ไตรภาคีจะมาเล่าให้ฟังว่าโรงงานกำลังทำอะไรอยู่อีก 3 เดือน 5 เดือน ครึ่งปี จะมีการทำอะไร ชุมชนเจอปัญหาอะไรบ้าง อยากให้ช่วยแก้อะไรอย่างนี้ค่ะ เพราะฉะนั้นพวกประชุมในข้อสามเนี่ย จะเป็นเรื่องที่มีการกำหนดอยู่แล้วหรือเป็นไปตามกฎหมายอย่างเช่นการทำ EIA หรือ EHIA ว่าถ้าคุณจะทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่อาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชนคุณจะต้องมีการจัดประชุมเพื่อให้ชุมชนได้มารับฟังรายละเอียดสอบถามและเสนอแนะเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างนี้ค่ะ”

ผู้จัดการส่วน ธุรกิจปิโตรเคมี

“โดยเฉพาะในข้อที่ 3 (กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย)เนี่ย กับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับ License to operate เนอะ คือองค์กรที่จะต้องมี EIA EHIA อะไรพวกนี้นะ คือถ้าทำธุรกิจพวกนี้แล้วเนี่ยข้อ 3 เนี่ยถือว่าเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารที่สำคัญมาก ถ้าคุณไม่มีเวทีการสื่อสารตรงนี้เนี่ย สุดท้ายเนี่ยมันจะทำให้องค์กรค่อนข้างมีปัญหาเรื่องการร้องเรียน เพราะว่าในการทำธุรกิจต่าง ๆ เองเนี่ยมันมีโอกาสกระทบซึ่งกันและกันอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเนี่ย ถ้าไม่มีช่องทางในการสื่อสาร หรือกลยุทธ์การสื่อสารแบบนี้เนี่ยสุดท้ายเขาก็จะไปไหนบ้าง ไปศูนย์ดำรงธรรม ไปหากรรมาธิการ ไปรัฐสภาแล้วกันเนอะ ไปทุก ๆ ที่ ที่เขาไปได้ ซึ่งอันเนี้ยมันจะเป็นสิ่งที่ค่อนข้างอันตราย”

ผู้จัดการส่วนอาวุโส ธุรกิจโรงกลั่นน้ำมัน

นอกจากนี้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียยังอยู่ในรูปแบบของการประชุมผู้ถือหุ้นซึ่งมีสิทธิ์มีเสียงโดยตรง และมีการพาผู้ถือหุ้นเข้าเยี่ยมชมโรงงาน สถานประกอบการ รวมถึงพบปะกับชุมชนโดยรอบ ทั้งนี้กลยุทธ์

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย จะถูกนำมาใช้ในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้น เพื่อโน้มน้าวกันระหว่างองค์กรธุรกิจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือเพื่อให้เกิดความเห็นที่ลงรอยกัน

และผลการวิจัยแนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยสามารถแสดงได้ดังตารางที่ 1 และ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการระบุกลยุทธ์ที่ใช้และข้อมูลสำคัญจากผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้เชี่ยวชาญ	กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ข้อมูลสำคัญจากผู้ให้สัมภาษณ์
ปฏิบัติการ 1	★	✓	★	การเลือกใช้กลยุทธ์ใดขึ้นอยู่กับความสำคัญและจำนวนของกลุ่มผู้รับสาร
ปฏิบัติการ 2	★	✓	✓	(ไม่มีข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์)
ปฏิบัติการ 3	✓	✓	✓	การเลือกใช้กลยุทธ์ใดขึ้นอยู่กับประเภทของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
ปฏิบัติการ 4	✓	✓	✓	การเลือกใช้กลยุทธ์ใดขึ้นอยู่ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร
ปฏิบัติการ 5	✓	✓	✓	(ไม่มีข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์)
ปฏิบัติการ 6	★	✓	✓	กลยุทธ์การมีส่วนร่วมฯมักใช้กับชุมชนโดยรอบและผู้ถือหุ้น
ปฏิบัติการ 7	✓	✓	✓	การเลือกใช้กลยุทธ์ใดขึ้นอยู่ขึ้นอยู่กับประเภทของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร
วิชาการ 1	★	-	✓	กลยุทธ์การมีส่วนร่วม มักถูกใช้โดยองค์กรขนาดใหญ่
วิชาการ 2	★	✓	✓	(ไม่มีข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์)
วิชาการ 3	★	✓	✓	(ไม่มีข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์)

หมายเหตุ: ★ ผู้เชี่ยวชาญระบุว่าองค์กรธุรกิจในประเทศไทยมีการใช้กลยุทธ์นี้เป็นส่วนมาก
✓ ผู้เชี่ยวชาญระบุว่าองค์กรธุรกิจในประเทศไทยมีการใช้กลยุทธ์นี้
- ผู้เชี่ยวชาญไม่ได้ระบุถึงการใช้กลยุทธ์นี้

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบการใช้กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย

กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม	รูปแบบการสื่อสาร	ประเภทของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	เป้าหมายในการสื่อสาร
● กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	● รายงานประจำปี รายงานการประชุม สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์	● สาธารณชนทั่วไป	● เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์องค์กร
● กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	● สื่อสังคมออนไลน์ ● การวิจัยเชิงสำรวจ	● กลุ่มลูกค้าสินค้าอุปโภคบริโภคขององค์กร และสาธารณชนทั่วไป ● ชุมชนท้องถิ่นโดยรอบองค์กร	● เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นการตอบกลับ (feedback) ● เพื่อสำรวจความต้องการ ความพึงพอใจ ข้อเสนอแนะ
● กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	● การมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างพนักงานและชุมชนท้องถิ่น ● การจัดการประชุมหรือตั้งเวทีสนทนาระหว่างองค์กรธุรกิจและชุมชนท้องถิ่น	● ชุมชนท้องถิ่นโดยรอบองค์กร	● เพื่อจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ● เพื่อให้ได้ฉันทานุมัติในการดำเนินงาน ● เพื่อลดข้อร้องเรียนจากชุมชน

วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย

ผลการวิจัย พบว่า วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยนั้นครอบคลุมทั้ง 6 วัตถุประสงค์ตามแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม กล่าวคือ เป็นไปเพื่อ 1) ปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) ยกระดับภาพลักษณ์องค์กร 3) แสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร 4) เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร 5) สร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร และ 6) สร้างความหมายและอัตลักษณ์ให้กับองค์กร อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านให้ความสำคัญวัตถุประสงค์แต่ละข้อแตกต่างกัน นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญได้มีการเพิ่มเติมวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือไปจาก 6 วัตถุประสงค์ข้างต้น โดยมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ 3 4 และ 5 และในส่วนของวัตถุประสงค์เพิ่มเติมนั้น ผู้เชี่ยวชาญได้ให้สัมภาษณ์ไว้ดังนี้

“คืออยากจะสื่อสารเพื่อทำให้เกิดการขยายผลนะค่ะ คือ เราคิดว่าถ้าเราสื่อสารในเรื่องของต้นแบบความสำเร็จนะคะให้คนได้รับรู้ ให้สังคมได้รับรู้ ว่าทำได้นะทุกคนทำแบบนี้ได้ เขาสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองแล้วก็สามารถที่จะลุกขึ้นมามีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือว่าลุกขึ้นมามีการบริหารจัดการน้ำได้ สามารถมีน้ำใช้ได้ด้วยตัวเองเลย พึ่งพาตนเองได้ คือ อยากจะสื่อสารเพื่อที่จะให้เกิด เหมือนเอา case ของความสำเร็จเนี่ยค่ะ มาบอกเล่าแล้วทำให้เกิดการขยายผลหรือทำให้เกิดการ copy & paste ค่ะ คือคนเห็นแล้วคนก็ ทำได้นี่ มาทำกันแบบนี้กันดีมั้ย อะไรอย่างนี้ หรือแม้แต่องค์กรอื่นอย่างนี้ค่ะว่า เออ เขาเห็นแล้ว เออ มันน่าสนใจนะ มาช่วยกันทำ”

รองผู้อำนวยการอาวุโส ธุรกิจปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง

“ที่อยากจะเพิ่มจริง ๆ คือเรื่องของการสร้างความร่วมมือกันระหว่าง Stakeholder ทุก Stakeholder ให้เข้ามาช่วยในการขับเคลื่อน Agenda คือองค์กรทำคนเดียวอ่ะมันก็จะได้แค่เฉพาะองค์กรกับพนักงาน”

ผู้จัดการฝ่าย ธุรกิจปูนซีเมนต์

“บางทีเขาก็บูรณาการกัน ขอความร่วมมือกันระหว่างระหว่างบริษัทกับบริษัทนะคะ บางทีเขาก็สื่อสาร CSR เพื่อขอความร่วมมือในการทำงาน”

รองศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอกชน

“บางทีไม่พูดอะไรเลยนะ จะมาพูดตอน Crisis เพราะว่าโดนโจมตีแล้วก็มาปกป้องตัวเอง ก็จริง ๆ ถ้าสื่อสารไปเรื่อย ๆ เนี่ยเวลาเกิดปัญหาแล้วเนี่ยปัญหาน้อยลง”

อดีตรองประธานบริษัท ธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร

“การทำซีเอสอาร์วัตถุประสงค์การสื่อสารซีเอสอาร์ ก็คืออยากให้นั่นแหละ คนที่เป็น Stakeholder ที่เขารับการสื่อสารเกี่ยวกับ CSR ไปเนี่ย เป็นปากเป็นเสียงให้บริษัทนะครับเวลาใครมาโจมตีหรือพูดข่าวให้ร้ายกับบริษัทเนี่ยก็เป็นปากเป็นเสียงในมุมที่ถูกต้องนะครับ แต่อะไรผิดก็คือผิดนะครับอย่างงั้นครับ”

ผู้จัดการฝ่าย ธุรกิจบริการโทรคมนาคม

“คือ ถ้าเขา(องค์กร)สื่อสารเพื่อตัวเขาเอง มันก็จะเป็นเหมือน 6 ข้อนี้ ถ้าเพื่อจะตอบโจทย์ว่าคุณถูกบังคับให้เปิดมันก็จะเปิดน้อย ดังนั้นวัตถุประสงค์(ที่เพิ่มเติม)ก็คือเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายและกฎระเบียบมันจะมี Level นั้นด้วยในภาพแรก ๆ ของ CSR”

รองศาสตราจารย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรัฐ

ตารางที่ 3 แสดงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย

ผู้เชี่ยวชาญ	วัตถุประสงค์ที่สำคัญ (อิงจากสมมติฐานการวิจัย)	วัตถุประสงค์เพิ่มเติม
ปฏิบัติการ 1	● เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร ● เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร	● เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
ปฏิบัติการ 2	● เพื่อปฏิสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ● เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร	● เพื่อลดความรุนแรงเมื่อองค์กรประสบภาวะวิกฤต
ปฏิบัติการ 3	● เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร	● เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถให้ข้อมูลชี้แจงกับหน่วยงานหรือบุคคลอื่นได้
ปฏิบัติการ 4	● เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร ● เพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ● เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร ● เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร	(ไม่มีวัตถุประสงค์เพิ่มเติม)

ปฏิบัติการ 5	● เพื่อปฏิสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ● เพื่อการยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร	(ไม่มีวัตถุประสงค์เพิ่มเติม)
ปฏิบัติการ 6	● เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร ● เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร ● เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร ● เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร	● เพื่อทำให้เกิดการขยายผลในวงกว้าง โดยการนำการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรเป็นต้นแบบเพื่อศึกษาและปฏิบัติตาม
ปฏิบัติการ 7	● เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร ● เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร ● เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร	(ไม่มีวัตถุประสงค์เพิ่มเติม)
วิชาการ 1	● เพื่อปฏิสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ● เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร ● เพื่อยกระดับภาพลักษณ์องค์กร ● เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร ● เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร	● เพื่อให้เกิดการขยายผลในวงกว้างโดยการนำการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรเป็นต้นแบบเพื่อศึกษาและปฏิบัติตาม ● เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กร
วิชาการ 2	● เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร ● เพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ● เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร	● เพื่อเป็นไปตามข้อกำหนดทางกฎหมาย
วิชาการ 3	● เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร ● เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร	(ไม่มีวัตถุประสงค์เพิ่มเติม)

ตารางที่ 4 แสดงความถี่ของวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญ

วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม	ความถี่ (คน)
เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร	6
เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร	6
เพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	5
เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร	4
เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร	4
เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร	3

ตารางที่ 5 แสดงความถี่ของวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมที่ผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติม

วัตถุประสงค์เพิ่มเติม	ความถี่ (คน)
เพื่อเป็นต้นแบบทำให้เกิดการขยายผลในวงกว้าง โดยการนำการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรไปศึกษาและปฏิบัติตาม	2
เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือระหว่างองค์กร	2
เพื่อลดความรุนแรงเมื่อองค์กรประสบภาวะวิกฤต	1
เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถให้ข้อมูลชี้แจงกับหน่วยงานหรือบุคคลอื่นได้	1
เพื่อเป็นไปตามข้อกำหนดทางกฎหมาย	1

ในภาพรวม ข้อมูลที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการและผู้เชี่ยวชาญเชิงวิชาการเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน อย่างไรก็ตาม เห็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการให้ความสำคัญกับกลยุทธ์และวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการได้รับฉันทานุมัติในการดำเนินงาน การจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และการลดข้อร้องเรียนต่อองค์กร ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญเชิงวิชาการไม่ได้ย้ำถึงประเด็นเหล่านี้

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาโดยแบ่งกลุ่มองค์กรธุรกิจเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่กระบวนการทางธุรกิจสร้างมลภาวะให้กับสิ่งแวดล้อมมาก (ปูนซีเมนต์ ปิโตรเคมี น้ำมันเชื้อเพลิง โรงกลั่นน้ำมัน) และ 2) กลุ่มที่กระบวนการทางธุรกิจสร้างมลภาวะให้กับสิ่งแวดล้อมน้อย (โรงแรมและร้านอาหาร บริการโทรคมนาคม) จะเห็นได้ว่า องค์กรธุรกิจกลุ่มที่ 1 มีวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ให้ความสำคัญมากกับ “การยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร” ขณะที่องค์กรธุรกิจกลุ่มที่ 2 (ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2 และ 3) ให้ความสำคัญน้อยกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว ที่เป็นเช่นนี้ เพราะองค์กรธุรกิจกลุ่มที่ 1 มักมีภาพลักษณ์ในเชิงลบในฐานะผู้สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

สรุปและอภิปรายผล

โดยสรุปแล้ว ผลการวิจัยแนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่ากลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยสอดคล้องกับ 1) กลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) กลยุทธ์การตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 3) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมของ Morsing and Schultz (2006) อย่างไรก็ตาม ระดับการใช้กลยุทธ์มีความแตกต่างกัน โดยผู้ให้สัมภาษณ์ 6 ท่านระบุว่ากลยุทธ์การให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียวเป็นกลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุดในประเทศไทย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากกลยุทธ์นี้สามารถเข้าถึงผู้รับสารจำนวนมากได้ง่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ D'Andrea et al. (2019) ที่ได้ศึกษาการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทซึ่งอยู่ในดัชนีความยั่งยืนดาวโจนส์ 317 แห่ง ที่ใช้เครื่องมือบนอินเทอร์เน็ตเพื่อสื่อสารทั้งแบบทางเดียวและสองทางกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่าบริษัทดังกล่าวใช้การสื่อสารทางเดียวมากกว่าการสื่อสารแบบสองทางอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ การใช้กลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมที่แตกต่างกันเนื่องมาจากเป้าหมายของการสื่อสารซึ่งเป็นตัวกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม ตัวอย่างเช่น กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะมีความสำคัญมาก หากเป้าหมายการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นไปเพื่อให้ได้ฉันทานุมัติในการดำเนินงาน (License to operate) และเพื่อลดข้อร้องเรียนจากชุมชน ซึ่งองค์กรจะใช้กลยุทธ์นี้กับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นชุมชนท้องถิ่นโดยรอบ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากกลยุทธ์นี้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเชิงลึกระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาศัยการสื่อสารกลับไปกลับมาอย่างรวดเร็ว เป็นระบบ และต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ho et al. (2024) ที่ทำการวิจัยจากบทความที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2563

ที่เกี่ยวกับฉันทานุมัติในการดำเนินงานของบริษัทเหมืองแร่ 43 บริษัท ซึ่งมีพื้นที่ทำเหมือง 523 แห่ง ใน 27 ประเทศ พบว่าความรับผิดชอบต่อสังคมในพื้นที่ชุมชนโดยรอบ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อฉันทานุมัติในการดำเนินงานและจะเพิ่มขึ้นเมื่อบริษัทมีความชอบธรรมในระดับโลกอย่างแข็งแกร่ง และงานวิจัยของ Dare et al. (2014) ที่ทำการวิจัยโดยใช้กรณีศึกษาจากอุตสาหกรรมป่าไม้ในรัฐนิวบรันสวิก ประเทศแคนาดา และรัฐแทสมาเนีย ประเทศออสเตรเลีย พบว่าฉันทานุมัติในการดำเนินงานได้มาจากการบรรลุถึงความชอบธรรมทางสังคม ความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจที่มีต่อฝ่ายบริหารอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นผ่านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีประสิทธิผล

สำหรับผลการวิจัยแนวคิดวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย โดยสรุปพบว่า วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย สอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมด้านการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมของ Crane and Glozer (2016) อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย มีระดับความสำคัญที่แตกต่างกัน โดยสามารถเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ 1) เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร 2) เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร 3) เพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร 5) เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร และ 6) เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุมาศ มนัสประเสริฐ และคณะ (2559) ที่ศึกษาการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมที่ปรากฏในนิตยสารบ้านและสวน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากนิตยสารบ้านและสวน จำนวน 12 ฉบับ ตั้งแต่มกราคม 2558 ถึงธันวาคม 2558 และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา พบว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมถูกนำเสนอเพื่อประชาสัมพันธ์และส่งเสริมภาพลักษณ์ขององค์กรมากที่สุด

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกับผู้รับสาร มีระดับความถี่น้อยที่สุด อาจเนื่องมาจากการสร้างความรู้เข้าใจใน”เชิงลึก”ร่วมกับผู้รับสาร ผู้บริหารองค์กรเองต้องเปิดเผยข้อมูลใน “เชิงลึก” เช่นเดียวกัน ซึ่งข้อมูลเชิงลึกอาจมีความซับซ้อน อ่อนไหว หรือมีผลกระทบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่น ทำให้ยากในการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม

และจากตารางที่ 5 วัตถุประสงค์การสื่อสารที่ผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติมซึ่งผู้เชี่ยวชาญมากกว่า 1 ท่านให้ความเห็นตรงกันคือ 1) เพื่อเป็นต้นแบบทำให้เกิดการขยายผลในวงกว้าง โดยการนำการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรไปศึกษาและปฏิบัติตาม และ 2) เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือระหว่างองค์กรนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรวุฒิ ไชยศร และบุญสม เกษะประดิษฐ์ (2560) ซึ่งศึกษาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ 1) บมจ. ธนาคารกรุงไทย 2) บมจ. ปตท. 3) บมจ. สหวิริยาอินดัสตรี 4) บมจ. บางจากปิโตรเลียม 5) บมจ. ไมเนอร์อินเตอร์ เนชั่นแนล และ 6) บมจ. เอสซีจี พบว่าบริษัทต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงผู้คนจากภาคธุรกิจ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม มาร่วมดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งบริษัท 4 แห่งจาก 6 แห่งข้างต้น ดำเนินธุรกิจประเภทเดียวกับองค์กรธุรกิจในการวิจัยนี้ คือ พลังงานและน้ำมันเชื้อเพลิง โรงกลั่นน้ำมัน โรงแรมและร้านอาหาร ปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง ส่งผลให้ผลการวิจัยที่ได้มีความสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์เพื่อเป็นต้นแบบ และเพื่อให้เกิดความร่วมมือนั้น สอดคล้องกับแนวคิดวัตถุประสงค์ในงานของ Crane and Glozer (2016) ที่กล่าวโดยกว้าง คือ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร โดยองค์กรธุรกิจสามารถนำทั้งสองวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาใช้เพื่อเป็นการเฉพาะเจาะจงได้

ถึงแม้ว่าจากผลการวิจัยที่พบว่า วัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย ยังคงมุ่งไปที่การสร้างภาพลักษณ์ขององค์กร อย่างไรก็ตาม จากงานของ Sthapitanonda and Watson (2015) ที่ระบุว่าวัฒนธรรม “ปิดทองหลังพระ” ในสังคมไทย อันหมายถึงการประกอบคุณงามความดี โดยไม่ได้มุ่งหวังให้ผู้คนรับรู้

หรือไม่ได้ป่าวประกาศให้ผู้อื่นรับรู้ ยังคงมีบทบาทในการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทย ซึ่งต่างจากประเทศตะวันตกที่เห็นว่าการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมนั้นสามารถอยู่ในรูปของการเจรจาต่อรองและการให้ต่างตอบแทนได้

นอกจากนี้ ในการวิจัยนี้มีผู้เชี่ยวชาญเชิงวิชาการท่านหนึ่ง กล่าวว่า

“มีช่องทางไม่สื่อสารมั้ย อาจจะมีนะ ลองไปหาดู บางทีช่องทางไม่ได้สื่อสารคือทำแล้วไม่ได้บอกให้สังคมให้ชาวบ้านรู้”

ซึ่งชี้ให้เห็นว่าบางองค์กรไม่ได้ดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมไปเพื่อสร้างภาพลักษณ์องค์กร แต่ยังคง “ปิดทองหลังพระ” อันเป็นลักษณะเฉพาะ (Unique) ของสังคมไทย

อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้มีขอบเขตที่ทำการศึกษาจากบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยและอยู่ในรายชื่อหุ้นยั่งยืน ซึ่งเป็นบริษัทขนาดใหญ่มีทรัพยากรในการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าองค์กรธุรกิจเอกชนทั่วไป แต่ก็มีข้อบังคับทางกฎหมายอย่างเข้มงวดมากกว่าเช่นกัน ดังนั้น บางส่วนของผลการวิจัยที่ได้อาจไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจเอกชนทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่าองค์กรธุรกิจสามารถใช้กลยุทธ์ทั้งสามกลยุทธ์ประกอบกันได้ อย่างไรก็ตามหากองค์กรธุรกิจต้องการนำแนวคิดกลยุทธ์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมมาใช้ ต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากร อาทิ งบประมาณ ทรัพยากรบุคคล เครื่องมืออุปกรณ์ เป็นต้น หากมีข้อจำกัดทางด้านทรัพยากร องค์กรธุรกิจสามารถเลือกใช้เป็นบางกลยุทธ์ได้

2. ในการเลือกใช้กลยุทธ์ใดองค์กรธุรกิจควรคำนึงถึง ประเภทของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ความสำคัญและจำนวนของผู้รับสารที่ต้องการสื่อสาร และวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

3. องค์กรธุรกิจควรกำหนดเป็นนโยบายการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยผ่านกิจกรรม อาทิ การจัดให้มีเวทีรับฟังความคิดเห็น (Public hearing) หรือกิจกรรมเปิดบ้านองค์กรเพื่อสร้างความเข้าใจร่วม (Open House) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้สอบถามข้อมูลและเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม

4. องค์กรธุรกิจสามารถตั้งวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร โดยลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย คือ 1) เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กร 2) เพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและความรับผิดชอบขององค์กร 3) เพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร 5) เพื่อสร้างความหมายและอัตลักษณ์ขององค์กร และ 6) เพื่อสร้างความรู้เข้าใจในเชิงลึกร่วมกันระหว่างผู้บริหารองค์กรกับผู้รับสาร อย่างไรก็ตามหากองค์กรธุรกิจมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร องค์กรสามารถเลือกวัตถุประสงค์ลำดับต้นที่มีความสำคัญมากกว่าได้

5. องค์กรสามารถใช้วัตถุประสงค์ที่ผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติม ได้แก่ 1) เพื่อเป็นต้นแบบทำให้เกิดการขยายผล 2) เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือระหว่างองค์กร 3) เพื่อลดความรุนแรงเมื่อองค์กรประสบภาวะวิกฤต 4) เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถให้ข้อมูลชี้แจงกับหน่วยงานหรือบุคคลอื่นได้ และ 5) เพื่อเป็นไปตามข้อกำหนดทางกฎหมาย

6. องค์กรธุรกิจควรกำหนดเป็นนโยบายต้นแบบและการขยายผล โดยองค์กรจัดตั้ง คลังแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (Best Practice Repository) และศูนย์องค์ความรู้ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR Knowledge Hub) เพื่อรวบรวม แลกเปลี่ยน และเผยแพร่กรณีศึกษาความสำเร็จในการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม

7. องค์กรธุรกิจควรกำหนดเป็นนโยบายความร่วมมือระหว่างองค์กร โดยมุ่งให้องค์กรสร้างความร่วมมือด้านความรับผิดชอบต่อสังคมระหว่างภาคธุรกิจ เช่น กลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน หรือระหว่างภาคธุรกิจกับสถาบันการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิผลของการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคมและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมในวงกว้าง

8. หากองค์กรธุรกิจเอกชนจะนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม องค์กรต้องคำนึงถึงบริบทเชิงบริษัทที่แตกต่างกับบริษัทที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยเพิ่มเติมโดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยที่ได้จากวิธีวิจัยเชิงสำรวจกับผลการวิจัยนี้ซึ่งได้จากวิธีสัมภาษณ์

2. ควรศึกษากลยุทธ์และวัตถุประสงค์การสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมในประเทศไทยเพิ่มเติมโดยใช้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการขององค์กรธุรกิจเอกชน หรือวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยที่ได้จากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยดังกล่าวกับผลการวิจัยนี้ซึ่งใช้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการจากบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

เจนปรียา แคล้วสูงเนิน, วิจิตรา จำลองราษฎร์, และภัทรสิริ กุนเดชา. (2567). นวัตกรรมสีเขียว การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ความได้เปรียบทางการแข่งขัน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียที่มีต่อผลการดำเนินงานอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, *6*(5), 1032–1044.

ปาริชาต สถาปิตานนท์, และพิชญ์ณัฐ เนื่องจำนง. (2559). การสื่อสารเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการและเส้นทางวิจัยที่ท้าทายในอนาคต. *วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, *9*(1), 73-91.

ภาณุมาศ มนัสประเสริฐ, อภิญญา พูนพานิชย์, และสุธาสินี แดงก้อน. (2559). รูปแบบ กลยุทธ์ และการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจที่ปรากฏในนิตยสาร “บ้านและสวน”. *Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 9*(1), 1381–1398.

วรวุฒิ ไชยศร, และ บุญสม เกษะประดิษฐ์. (2560). การสื่อสารเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย. *วารสารปัญญาภิวัฒน์, 9*(3), 140–152.

อุไรรัตน์ อภิวัฒนกุล, และจินตวีร์ เกษมศุข. (2565). รูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบสังคมกับความยั่งยืนของธุรกิจ: กรณีศึกษา บมจ.ทรู คอร์ปอเรชั่น. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *14*(3), 293–306.

Ajayi, O. A., & Mmutle, T. (2021). Corporate reputation through strategic communication of corporate social responsibility. *Corporate Communications: An International Journal*, *26*(5), 1-15.

Birth, G., Illia, L., Lurati, F., & Zamparini, A. (2008). Communicating CSR: practices among Switzerland's top 300 companies. *Corporate Communications: An International Journal*, *13*(2), 182-196.

Crane, A., & Glozer, S. (2016). Researching corporate social responsibility communication: Themes, opportunities and challenges. *Journal of Management Studies*, *53*(7), 1223-1252.

D'Andrea, A., Pizzichini, L., Marasca, S., & Gregori, G. L. (2019). CSR communication: the use of internet-based tools. *Symphonya. Emerging Issues in Management*(2), 38-59.

Dahlsrud, A. (2008). How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate social responsibility and environmental management*, *15*(1), 1-13.

Dare, M., Schirmer, J., & Vanclay, F. (2014). Community engagement and social licence to operate. *Impact assessment and project appraisal*, *32*(3), 188-197.

Dong, C., Zhang, Y., & Ao, S. (2024). How to engage employees in corporate social responsibility? Exploring corporate social responsibility communication effects through the reasoned action approach. *Management Communication Quarterly*, *38*(1), 27-59.

Du, S., Bhattacharya, C. B., & Sen, S. (2010). Maximizing business returns to corporate social responsibility (CSR): The role of CSR communication. *International Journal of Management Reviews*, *12*(1), 8-19.

Ellerup Nielsen, A., & Thomsen, C. (2018). Reviewing corporate social responsibility communication: a legitimacy perspective. *Corporate Communications: An International Journal*, *23*(4), 492-511.

Freeman, R. E. (1984). Strategic management: a stakeholder approach, Pitman.

Grunig, J. E., & Hunt, T. T. (1984). *Managing public relations*. Holt, Rinehart and Winston.

Ho, S. S. H., Oh, C. H., & Shapiro, D. (2024). Can corporate social responsibility lead to social license? A sentiment and emotion analysis. *Journal of Management Studies*, *61*(2), 445-476.

Issarawornrawanich, P., & Wuttichindanon, S. (2018). Corporate social responsibility practices and disclosures in Thailand. *Social Responsibility Journal, 14*(4), 318–332.

Ji, Y. G., Tao, W., & Rim, H. (2020). Mapping corporate social responsibility research in communication: A network and bibliometric analysis. *Public Relations Review*, *46*(5), 101963.

Morsing, M., & Schultz, M. (2006). Corporate social responsibility communication: stakeholder information, response and involvement strategies. *Business Ethics: A European Review*, *15*(4), 323-338.

Prayukvong, P., & Olsen, M. (2009). Research paper on promoting corporate social responsibility in Thailand and the role of volunteerism. *The NETWORK of NGO and Business Partnerships for Sustainable Development, commissioned by UNDP*.

Rajanakorn, N. (2012). *Examining corporate social responsibility in Thailand: A view from Thai companies* (Doctoral dissertation, University of Tennessee, Knoxville). TRACE: Tennessee Research and Creative Exchange. https://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/1428

Roy, T. K., & Quazi, A. (2022). How and why do MNCs communicate their corporate social responsibility in developing countries? Evidence from Bangladesh. *Competition & Change*, *26*(3-4), 384-406.

Schoeneborn, D., Morsing, M., & Crane, A. (2020). Formative perspectives on the relation between CSR communication and CSR practices: Pathways for walking, talking, and t (w) alking. *Business & Society*, *59*(1), 5-33.

Sthapitanonda, P., & Watson, T. (2015). 'Pid Thong Lang Phra'--The Impact of Culture upon Thai CSR Concepts and Practice: A Study of Relationships between NGOs and Corporations. *Asia Pacific Public Relations Journal*, *16*(1).

Voegtlin, C., & Pless, N. M. (2014). Global governance: CSR and the role of the UN Global Compact. *Journal of business ethics*, *122*, 179-191.

การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมพฤฒพลัง ของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี

Enhancing Creative Tourism Attractions to Promote Active Ageing among Older Adults in Noen Hom Community, Prachinburi Province

สมลักษณ์ บุญณรงค์ (Somluk Bunnarong) *E-mail: Somluk.B@itm.kmutnb.ac.th* [1]*
อรวิริยา นามสวัสดิ์ (Ornwiriya Namsawat) *E-mail: Ornwiriya.n@itm.kmutnb.ac.th* [2]
การุณย์ อินทวาส (Karoon Intavas) *E-mail: Karoon.i@itm.kmutnb.ac.th* [3]

[1,2,3]อาจารย์ประจำสาขาคอมพิวเตอร์ช่วยออกแบบและบริหารงานก่อสร้าง
คณะเทคโนโลยีและการจัดการอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ วิทยาเขตปราจีนบุรี
(Lecturer in Computer Aided Design and Construction Management, Faculty of Industrial Technology and Management, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Prachinburi Campus)

Corresponding Author. E-mail : Somluk.B@itm.kmutnb.ac.th

(Received: 18 November 2025; Revised: 22 June 2026; Accepted: 23 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมพฤฒพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี มีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 42 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงภายใต้ความสมัครใจ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุและปราชญ์ชุมชน 14 คน หน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 14 คน และผู้ประกอบการกลุ่มอาชีพ และเจ้าของพื้นที่ 14 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยว การสนทนากลุ่ม แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As และแบบบันทึกการระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการออกแบบเพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจทุนวัฒนธรรมและบริบทชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As การคัดเลือกพื้นที่และพัฒนาแบบ และการนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ แนวคิดการออกแบบเพื่อส่งเสริมพฤฒพลัง โดยพัฒนาพื้นที่ให้มีความปลอดภัย เข้าถึงได้สะดวก มีจุดพักและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญา มีส่วนร่วมทางสังคม และสร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลจากกระบวนการดังกล่าวทำให้ชุมชนได้ต้นแบบการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมกับการใช้สอยพื้นที่จริงและสามารถนำกระบวนการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสูงวัยที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม; การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์; พฤฒพลัง; ชุมชนเนินหอม

Abstract

This research aimed to construct creative tourism attractions and synthesize a destination upgrading process through participatory action research to support active ageing among older adults in Noen Hom Community, Prachinburi Province. The study involved 42 key informants, selected through purposive sampling on a voluntary basis. These informants comprised 14 older adults and local wisdom holders, 14 representatives from government agencies and local administrative organizations, and 14 representatives from entrepreneurs, occupational groups, and local site owners. The research instruments consisted of a tourism site survey form, focus group discussion guidelines, a destination assessment form based on the 6As components, and a brainstorming record form. Then, data were analyzed through content analysis.

The findings revealed that the design process for upgrading creative tourism attractions consisted of four phrases: a) surveying cultural capital and community context, b) analyzing tourism site potential based on the 6As components, c) selecting sites and developing designs, and d) implementing the design outputs. The design concept for promoting active ageing focused on developing spaces that are safe, easily accessible, equipped with appropriate resting areas and facilities, as well as capable of enabling older adults to transmit local wisdom, actively participate in society, and generate income from tourism activities. As a result of this process, the community obtained a prototype for tourism attraction design that connects cultural capital with actual spatial utilization. Additionally, this research process can be applied as a guideline for developing tourism attractions in other ageing communities with similar contexts.

Keywords : Participatory Action Research; Creative Tourism; Active Ageing; Noen Hom Community

บทนำ

ปัจจุบันโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2019) คาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2593 ประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกจะมีจำนวนมากกว่า 1.5 พันล้านคน หรือประมาณร้อยละ 16 ของประชากรโลกทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ต้องปรับตัวให้รองรับประชากรสูงวัย สำหรับจังหวัดปราจีนบุรี สำนักงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี (2567) ระบุว่า ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 19.7 ของประชากรทั้งหมด และมีแนวโน้มว่าภายในปี 2570 จะเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 22 สถานการณ์นี้สะท้อนความจำเป็นในการพัฒนากลไกระดับชุมชนที่ช่วยรองรับผู้สูงอายุทั้งด้านรายได้ สุขภาวะ บทบาททางสังคม และการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงผู้สูงอายุกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน สุขภาพ วัฒนธรรม และการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของนักท่องเที่ยวสูงวัยที่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัย ความสะดวกสบาย กิจกรรมที่ไม่เร่งรีบ และการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (World Tourism Organization, 2018; วสวัตติ์ สุติญญามณี, 2562; จติกา คุ้มเรือน และคณะ, 2564) จังหวัดปราจีนบุรีมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และสร้างสรรค์ได้ (พระครูชลธารโสภิต กงแก้ว, 2567; มณีรัตน์ สุขเกษม และคณะ, 2563) โดยเฉพาะชุมชนเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งอยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมีทุนวัฒนธรรม เช่น การตีมีดแบบโบราณ การผลิตอังกะลุง การเพาะเห็ด การแปรรูปสมุนไพร วิถีเกษตร และภูมิทัศน์ธรรมชาติที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ (สมลักษณ์ บุญณรงค์ และคณะ, 2568ก; ทิชากร เกษรบัว และเปรมสิรี สุขปรีเปรม, 2567)

อย่างไรก็ตาม แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเนินหอมยังมีข้อจำกัดด้านความพร้อมของพื้นที่ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก ป้ายสื่อความหมาย การเข้าถึงอาคารและพื้นที่กิจกรรม ห้องน้ำ จุดพัก และบริการพื้นฐานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง (สมลักษณ์ บุญณรงค์ และคณะ, 2568ข) ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนยังไม่สามารถถูกใช้เป็นฐานการท่องเที่ยวที่รองรับสังคมสูงวัยได้เต็มศักยภาพ การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้งคุณค่าทางวัฒนธรรม บทบาทของผู้สูงอายุ และความพร้อมเชิงกายภาพของพื้นที่ ตามแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคนที่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงที่เท่าเทียม ความปลอดภัย ข้อมูลที่เข้าใจง่าย ความยืดหยุ่นในการใช้งาน การลดภาระทางกายภาพ และพื้นที่ใช้งานที่เหมาะสมกับผู้ใช้ทุกกลุ่ม (Bodeerat et al., 2021; กมลวรรณ แสงธรรมทวี และเบญจวรรณ ปานแม้น, 2566; ชุติกาญจน์ แจ้งเสนาะ, 2563) ในบริบทของชุมชนเนินหอม ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบจากข้อจำกัดด้านรายได้ บทบาททางสังคม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุยังเป็นเจ้าของทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาวิถีชีวิต และประสบการณ์ท้องถิ่นที่สามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ของชุมชนได้ การส่งเสริมพฤฒพลัง (Active Ageing) จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนสูงวัย เนื่องจากช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่าง การสร้างพื้นที่สุขภาวะผ่านการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวที่ปลอดภัย สนับสนุนสุขภาพกาย สุขภาพจิต อารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเองของผู้สูงอายุ จึงเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนทุนวัฒนธรรมของผู้สูงอายุให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวชุมชนและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่

การวิจัยนี้จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research Process: PAR) เป็นกระบวนการทำงานโดยให้ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมสำรวจทุนวัฒนธรรม วิเคราะห์ปัญหา ออกแบบและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ และประเมินผลร่วมกัน การวิจัยนี้มุ่งการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อส่งเสริมพฤฒพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี และเพื่อให้ได้แนวทางเชิงกระบวนการที่สามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และถอดบทเรียนเพื่อสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสนับสนุนพฤฒพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดกรอบแนวคิด 4 กลุ่มแนวคิดหลัก ได้แก่

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นฐานในการพิจารณาทุนวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาการตีมีด การผลิตอังกะลุง การเพาะเห็ด การแปรรูปสมุนไพร และวิถีชีวิตชุมชน ทุนวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถนำมาใช้เพิ่มคุณค่าให้แหล่งท่องเที่ยว และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่

Richards and Raymond (2000) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวพัฒนาศักยภาพและประสบการณ์ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สัมพันธ์กับพื้นที่ ขณะที่ Richards (2011) ชี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่นำทุนวัฒนธรรมมาใช้สร้างคุณค่าให้ท้องถิ่น ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคนและการออกแบบเพื่อทุกคน

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคนและการออกแบบเพื่อทุกคนเป็นกรอบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้รองรับผู้ใช้บริการที่หลากหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบริการ ข้อมูลข่าวสาร และการออกแบบสภาพแวดล้อมที่คนทุกกลุ่มสามารถใช้งานได้อย่างเหมาะสม (Darcy & Dickson, 2009; Story et al., 1998) งานวิจัยนี้จึงประยุกต์แนวคิดดังกล่าวร่วมกับองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6As ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักหรือพื้นที่รองรับ กิจกรรม และบริการเสริมทางการท่องเที่ยว (Cooper et al., 2008) เพื่อใช้วิเคราะห์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

แนวคิดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกรอบกระบวนการดำเนินงาน กรอบกระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ร่วมกำหนดปัญหา ออกแบบแนวทางแก้ไข ทดลองใช้ และประเมินผลร่วมกัน Reason and Bradbury (2013) อธิบายว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมควบคู่กับการสร้างความรู้ใหม่ ในงานวิจัยนี้ ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ และภาคีเครือข่ายในพื้นที่จึงมีส่วนร่วมในการสำรวจทุนวัฒนธรรม วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัด ออกแบบปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ ทดลองใช้พื้นที่ และประเมินผลร่วมกัน

แนวคิดพฤฒพลัง

พฤฒพลัง หมายถึง กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านการเพิ่มโอกาสด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงในชีวิต องค์การอนามัยโลกใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถมีบทบาททางสังคม ใช้ความรู้และประสบการณ์ และดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า (World Health Organization, 2002) ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงมุ่งทั้งการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ และการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีส่วนร่วมทางสังคม และสร้างรายได้ในชุมชน

จากแนวคิดทั้ง 4 กลุ่ม ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดแสดงในรูปภาพที่ 1

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนเนินหอม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 12 เดือน โดยมุ่งพัฒนากระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนพฤฒพลังของผู้สูงอายุ

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการ จำนวน 6 แห่ง จาก “โครงการออกแบบปรับปรุง บ้าน ร้าน วัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม” คัดเลือกจากความสมัครใจของเจ้าของพื้นที่ ควบคู่กับศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวชุมชน และ 2) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 42 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย แบ่งเป็นกลุ่มจำนวนเท่าๆ กัน คือ กลุ่มผู้สูงอายุและปราชญ์ชุมชน 14 คน กลุ่มหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 14 คน และกลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพ และเจ้าของพื้นที่ 14 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 4 ประเภท ได้แก่ 1) แบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและทุนวัฒนธรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลสภาพกายภาพ อัตลักษณ์พื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งอำนวยความสะดวก และข้อจำกัดของพื้นที่ 2) การสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาศักยภาพ ปัญหา ความต้องการ และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยว 3) แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักหรือพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว และบริการเสริมทางการท่องเที่ยว และ 4) แบบบันทึกการระดมความคิดเห็นและการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ ภูมิทัศน์ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจทุนวัฒนธรรมชุมชน 2) การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As 3) การคัดเลือกเพื่อการออกแบบและปรับปรุงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และ 4) การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ จากนั้นถอดบทเรียนเพื่อสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนอื่นที่สนใจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) โดยนำข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม การสนทนากลุ่ม การประเมิน 6As การระดมความคิดเห็น มาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมของชุมชน ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว บทบาทของผู้สูงอายุและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวทางการออกแบบและปรับปรุงพื้นที่ และสรุปกระบวนการและปัจจัยที่เอื้อต่อการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนพฤฒพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม

จริยธรรมการวิจัยและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เครือข่าย มหาวิทยาลัยนเรศวร ตามหนังสือรับรองเลขที่ NREC No. 0024/2567 และ COA No. 006/2024 ลงวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2567 ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บข้อมูล สิทธิของผู้เข้าร่วม และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลก่อนการให้ความยินยอม ผู้เข้าร่วมสามารถปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้ตลอดเวลา ข้อมูลที่ได้รับถูกเก็บรักษาเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น

โดยสรุปการวิจัยนี้ดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการศึกษาบริบทและทุนวัฒนธรรมของชุมชน การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การออกแบบและพัฒนาพื้นที่ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนการถอดบทเรียนจากกระบวนการดำเนินงาน ระเบียบวิธีวิจัยแสดงในรูปภาพที่ 2

รูปภาพที่ 2 ระเบียบวิธีการวิจัย
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอ มีรายละเอียดดังนี้

1. การสำรวจทุนวัฒนธรรมของชุมชนเนินหอม

ชุมชนเนินหอมตั้งอยู่ในตำบลเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี มีพื้นที่เชื่อมต่อกับจังหวัดนครนายกและอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิทัศน์ วิถีเกษตรกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น การสำรวจภาคสนามและการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 42 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุและปราชญ์ชุมชน กลุ่มหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพ และเจ้าของพื้นที่ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและสมุนไพร และสิ่งอำนวยความสะดวกหรือบริการสนับสนุนการท่องเที่ยว ชุมชนเนินหอมมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมีทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และเครือข่ายผู้ประกอบการในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเข้าถึงพื้นที่

สิ่งอำนวยความสะดวก ห้องน้ำ จุดพัก ป้ายสื่อความหมาย และบริการพื้นฐานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและผู้มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว ดังรูปภาพที่ 3

รูปภาพที่ 3 ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

2. การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As

การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินจุดแข็ง ข้อจำกัด และโจทย์การออกแบบของแหล่งท่องเที่ยว ก่อนนำไปสู่กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิเคราะห์ พบว่า ชุมชนเนินหอมมีจุดแข็งด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักหรือพื้นที่รองรับ และบริการเสริมสำหรับนักท่องเที่ยวสูงวัย

เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบ พบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ชุมชนมีทรัพยากรหลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เกษตร และสมุนไพร ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์รายพื้นที่ได้ ด้านการเข้าถึง พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่เข้าถึงได้จากถนนสายหลัก แต่ยังต้องปรับปรุงทางเดินภายในพื้นที่ ป้ายบอกทาง จุดพัก และความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า หลายพื้นที่ยังต้องการห้องน้ำที่เหมาะสม ทางลาด ราวจับ จุดนั่งพัก ร่มเงา และป้ายสื่อความหมายที่อ่านง่าย ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่มีกิจกรรมเดิมที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้นทุนสำคัญที่สามารถพัฒนาต่อยอดไปสู่การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ควรได้รับการฝึกอบรมการให้บริการก่อนเปิดรับนักท่องเที่ยวจริง ด้านที่พักหรือพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมยังขาดที่พักรูปแบบที่สัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชน และด้านบริการเสริม พบว่า ควรพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน จุดบริการนักท่องเที่ยว พื้นที่ดูแลสุขภาพเบื้องต้น และการประสานงานระหว่างเจ้าของพื้นที่กับหน่วยงานท้องถิ่น

3. การออกแบบและปรับปรุงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 6 แห่ง

การออกแบบแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการ ใช้วิธีการรับสมัครจากเจ้าของพื้นที่ที่ภายใต้ “โครงการออกแบบปรับปรุง บ้าน ร้าน วัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม” มีสถานที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 6 แห่ง แนวทางการออกแบบของทั้ง 6 แห่ง มีหลักร่วมกัน คือ การยกระดับพื้นที่ต้นทุนเดิมให้รองรับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม โดยพิจารณาการเข้าถึงที่ปลอดภัย ห้องน้ำที่เหมาะสม จุดนั่งพัก ร่มเงา ป้ายข้อมูลที่อ่านง่าย ทางสัญจรที่ลดความเสี่ยง และเพิ่มพื้นที่รองรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา การออกแบบดังกล่าวไม่ได้

มุ่งเฉพาะการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ แต่เป็นการออกแบบที่เอื้อต่อพฤฒพลังของผู้สูงอายุ ทั้งด้านสุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงในชีวิต กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย สะดวกในการใช้งาน ช่วยลดข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุ พื้นที่กิจกรรมและพื้นที่เรียนรู้ช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาททางสังคมและถ่ายทอดภูมิปัญญา ขณะที่พื้นที่จำหน่ายสินค้า พื้นที่สาธิต และพื้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนบทบาททางเศรษฐกิจและความภาคภูมิใจในตนเองของผู้สูงอายุ สรุปแนวคิดการออกแบบแสดงในตารางที่ 1

โดยกระบวนการออกแบบเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ออกแบบและเจ้าของพื้นที่ เพื่อปรับปรุงอาคารและสภาพแวดล้อมให้ตอบสนองโจทย์ผู้ใช้งานทั้งเจ้าของพื้นที่ ผู้สูงอายุในชุมชน และนักท่องเที่ยว บรรยากาศการดำเนินงานแสดงในรูปภาพที่ 4 ผลการออกแบบจึงช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้สอยพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้ให้ข้อมูล ผู้ร่วมออกแบบ ผู้ใช้พื้นที่ ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ผลการออกแบบแสดงในภาพที่ 5

รูปภาพที่ 4 บรรยากาศการระดมความคิดเห็นเพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

รูปภาพที่ 5 ตัวอย่างผลการออกแบบปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเนินหอม
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

ตารางที่ 1 สรุปแนวคิดการออกแบบเพื่อส่งเสริมพฤฒพลังของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตำบลเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	บทบาทของพื้นที่	แนวคิดการออกแบบเพื่อส่งเสริมพฤฒพลัง	องค์ประกอบการปรับปรุง
1	วัดนาปรือ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและกิจกรรมชุมชน	พัฒนาให้เป็นพื้นที่สำคัญทางศาสนาและการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ทั้งด้านจิตใจ สังคม และการฝึกทักษะอาชีพ	ปรับปรุงอาคารประกอบกิจกรรมทางศาสนา พื้นที่ฝึกอบรมผลิตดอกไม้ประดิษฐ์ ทางเดินปลอดภัย จุดนั่งพัก และห้องน้ำที่เหมาะสม
2	หนองน้ำนาปรือและตลาดชุมชนเนินหอม	พื้นที่นันทนาการและตลาดชุมชน	ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อสุขภาวะ การพักผ่อน การออกมาทำกิจกรรม และการพบปะของคนในชุมชนทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ	ปรับปรุงห้องน้ำ ลานกิจกรรม ทางเดินโดยรอบ พื้นที่นั่งพัก ร่มเงา และพื้นที่รองรับกิจกรรมชุมชน
3	ศูนย์ 3 วัย ทต.บ้านนาปรือ	ศูนย์บริการและจุดเริ่มต้นการท่องเที่ยวชุมชน	ออกแบบให้เป็น “ศูนย์กลางการท่องเที่ยวสูงวัย” ที่ให้บริการข้อมูล การต้อนรับ การประสานกิจกรรม และการเดินทางอย่างสะดวกปลอดภัย	ปรับปรุงห้องน้ำผู้สูงอายุ จัดเตรียมที่จอดรถ พื้นที่พักรอ จุดประชาสัมพันธ์ข้อมูล เพื่อเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น
4	วัดเนินหอม	แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและนันทนาการ	พัฒนาให้เป็นพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจและพื้นที่พักผ่อนของชุมชน โดยผสานพุทธประวัติและภูมิทัศน์เพื่อการเดินชมอย่างผ่อนคลาย	ปรับปรุงห้องน้ำ สวนพุทธประวัติ ศาลากลางน้ำ ทางเดินชมพื้นที่ จุดนั่งพัก และภูมิทัศน์โดยรอบ
5	ศูนย์เรียนรู้การเกษตร ม.4	แหล่งเรียนรู้การเกษตรและสมุนไพร	ออกแบบให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงสุขภาพและอาชีพ ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทเป็นทั้งผู้เรียนและผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรและแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน	ปรับปรุงอาคารฝึกอบรม ห้องน้ำ พื้นที่สาธิต ป้ายความรู้ พื้นที่นั่งพัก และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับกิจกรรมกลุ่ม
6	ร้านทองม้วนป้าอ้อย	แหล่งงานและพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน	พัฒนาเป็นพื้นที่สาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนบทบาทผู้สูงอายุในฐานะผู้ผลิต ผู้สาธิต และผู้สร้างรายได้ให้ชุมชน	ปรับปรุงพื้นที่สาธิตทดลองทำทองม้วน พื้นที่จำหน่ายสินค้า พื้นที่รับนักท่องเที่ยว และการจัดการทางสัญจร จุดนั่งพัก

4. การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ

ภายหลังการส่งมอบผลงานการออกแบบ พบว่า มีการนำข้อเสนอไปสู่การปฏิบัติแล้วจำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดนาปรือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์หนองน้ำนาปรือและตลาดชุมชนเนินหอม และโครงการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศูนย์ 3 วัย โดยการพัฒนาดังกล่าว มุ่งยกระดับพื้นที่ให้รองรับผู้สูงอายุ นักท่องเที่ยว และประชาชนในชุมชนตามแนวคิดพฤฒพลังและการออกแบบเพื่อทุกคน ผลการดำเนินงานทำให้พื้นที่ทั้ง 3 แห่ง สามารถรองรับกิจกรรมด้านศาสนา การเรียนรู้ การออกกำลังกาย การพักผ่อน และการพบปะของคนทุกวัย โดยเฉพาะการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนและการถ่ายทอดองค์ความรู้ นอกจากนี้ พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนายังถูกนำมาใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมสำคัญของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น งานประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การอบรมอาชีพ และกิจกรรมรวมกลุ่มของประชาชน ดังในรูปภาพที่ 6

รูปภาพที่ 6 การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติและการใช้ประโยชน์พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

5. การถอดบทเรียนและสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากผลการดำเนินงานวิจัย สามารถสังเคราะห์เป็นกระบวนการหลัก 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจทุนวัฒนธรรมของชุมชน 2) การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As 3) การคัดเลือกพื้นที่เพื่อการออกแบบและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และ 4) การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ กระบวนการดังกล่าวเป็นกลไกการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน เจ้าของพื้นที่ ผู้สูงอายุ หน่วยงานท้องถิ่น และทีมวิชาการ เพื่อนำทุนวัฒนธรรมเดิมของชุมชนไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สามารถสรุปสังเคราะห์กระบวนการดำเนินงานได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจทุนวัฒนธรรมของชุมชน เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ใช้ทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพกายภาพ สิ่งอำนวยความสะดวก ศักยภาพ และข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ช่วยให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่และเห็นความเป็นไปได้ในการนำทุนวัฒนธรรมไปต่อยอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บทเรียนสำคัญ คือ ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจชุมชนอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เริ่มจากการออกแบบทางกายภาพทันที ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของขั้นตอนนี้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การมีแกนนำชุมชนที่ได้รับความไว้วางใจ และการสื่อสารให้ชุมชนเห็นศักยภาพของตนเองก่อนเข้าสู่กระบวนการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As เป็นขั้นตอนที่ช่วยจัดระบบข้อมูลจากการสำรวจให้กลายเป็นโจทย์การพัฒนา โดยพิจารณาทั้งด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักหรือพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว และบริการเสริมทางการท่องเที่ยว การสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุ ปราชญ์ชุมชน ผู้ประกอบการ เจ้าของพื้นที่ และหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้สามารถระบุจุดแข็ง ข้อจำกัด และความต้องการของแต่ละพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น บทเรียนสำคัญคือ เกณฑ์ 6As สามารถใช้เป็นเครื่องมือกลางในการพูดคุยระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพราะช่วยให้ชุมชนเห็นภาพรวมของ

ความพร้อมและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ การมีเป้าหมายร่วมกันในการยกระดับพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ปลอดภัย เข้าถึงได้ และเอื้อต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนให้ข้อมูลอย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกพื้นที่เพื่อการออกแบบและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นำผลการวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ไปสู่การกำหนดพื้นที่ปฏิบัติการ โดยใช้วิธีรับสมัครเจ้าของพื้นที่ที่มีความพร้อมและสมัครใจเข้าร่วม “โครงการออกแบบปรับปรุง บ้าน ร้าน วัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม” พื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการมีบทบาทแตกต่างกัน เช่น พื้นที่ศาสนาและการเรียนรู้ พื้นที่นันทนาการและตลาดชุมชน ศูนย์บริการและพื้นที่ต้อนรับ แหล่งเรียนรู้เกษตรและสมุนไพร และพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน บทเรียนสำคัญคือ การคัดเลือกพื้นที่ควรพิจารณาทั้งศักยภาพของพื้นที่ ความพร้อมของเจ้าของพื้นที่ ความเชื่อมโยงกับทุนวัฒนธรรม และความเป็นไปได้ในการดูแลรักษาหลังการพัฒนา ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ ความสมัครใจของเจ้าของพื้นที่ ความพร้อมในการให้ข้อมูล การเปิดรับข้อเสนอจากทีมวิชาการ และการมีหน่วยงานท้องถิ่นเป็นกลไกสนับสนุนการประสานงาน

ขั้นตอนที่ 4 การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่เปลี่ยนข้อเสนอไปสู่การพัฒนาพื้นที่จริงหรือการบรรจุเข้าสู่แผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการดำเนินงานในชุมชนเนินหอม พบว่า มีการนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติแล้วจำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดนาปรือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์หนองน้ำนาปรือและตลาดชุมชนเนินหอม และโครงการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศูนย์ 3 วัย บทเรียนสำคัญคือ การนำแบบไปปฏิบัติจริงต้องอาศัยมากกว่าการออกแบบที่เหมาะสม แต่ต้องมีงบประมาณ แหล่งทุน กลไกบริหารจัดการ และหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อเนื่อง ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การเข้าถึงงบประมาณหรือแหล่งทุน การมีเจ้าของพื้นที่ที่พร้อมดำเนินงาน และการสนับสนุนด้านอื่น ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การตลาด และการพัฒนาศักยภาพผู้สูง อายุให้สามารถมีบทบาทในพื้นที่

เมื่อพิจารณาในภาพรวม กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนเนินหอมสามารถถอดบทเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การเริ่มต้นจากทุนวัฒนธรรมและศักยภาพของชุมชน 2) การใช้เกณฑ์ 6As เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว 3) การคัดเลือกพื้นที่จากความสมัครใจและความพร้อมของเจ้าของพื้นที่ จากนั้นจึงการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงการใช้งานของผู้สูงอายุกับแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน และ 4) การมีกลไกสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อผลักดันผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ กระบวนการดังกล่าวจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีทุนวัฒนธรรม ผู้สูงอายุ และความต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในลักษณะใกล้เคียงกัน โดยควรปรับรายละเอียดให้สอดคล้องกับบริบท ทรัพยากร และข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในบริบทชุมชนสูงวัยควรเริ่มจากการทำความเข้าใจชุมชน ทั้งในมิติของคน ทุนวัฒนธรรม สถานที่ ศักยภาพ และข้อจำกัดของพื้นที่ ก่อนนำไปสู่การออกแบบและยกระดับแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ กระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยการทำงานร่วมกับชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ เจ้าของพื้นที่ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่น แล้วจึงขยายผลไปสู่การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายหรือแผนพัฒนาพื้นที่ จากการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญของ “กระบวนการ” การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ประเด็นแรก การใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ Richards and Raymond (2000) ที่อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เปิด

โอกาสให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่ และสอดคล้องกับ Richards (2011) ที่ชี้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มคุณค่าให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชน กรณีชุมชนเนินหอมแสดงให้เห็นว่า ทุนวัฒนธรรม เช่น สมุนไพร การเกษตร งานฝีมือ ขนมพื้นบ้าน ศาสนา และภูมิทัศน์ชุมชน สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยเฉพาะเมื่อผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทเป็นเจ้าของความรู้ ผู้ให้ข้อมูล และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

ประเด็นที่สอง การประเมินความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As ช่วยให้การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นระบบมากขึ้น เนื่องจากทำให้เห็นทั้งจุดแข็งและข้อจำกัดของพื้นที่ในด้านสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม พื้นที่รองรับ และบริการเสริม ผลการวิจัยชี้ว่า ชุมชนเนินหอมมีจุดแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม เกษตร และสมุนไพร แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึง ห้องน้ำ จุดพัก ป้าย สื่อความหมาย และบริการสำหรับผู้สูงอายุ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับจติกา คุ้มเรือน และคณะ (2564) ที่พบว่าจังหวัดปราจีนบุรีมีศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังต้องพัฒนาการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน และสอดคล้องกับจติกา คุ้มเรือน และคณะ (2565) ที่เสนอว่าองค์ประกอบด้านพื้นที่ กิจกรรม การจัดการ และการมีส่วนร่วมมีผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์

ประเด็นที่สาม การออกแบบแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคนและการออกแบบเพื่อทุกคน ช่วยให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับการใช้งานของผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มได้ชัดเจนขึ้น ดังปรากฏจากการใช้งานในช่วงมีกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Darcy and Dickson (2009) ที่เสนอว่าการท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้ควรครอบคลุมสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบริการ และข้อมูลข่าวสาร และสอดคล้องกับ Story, et al. (1998) ที่อธิบายว่าการออกแบบเพื่อทุกคนมุ่งสร้างสภาพแวดล้อมที่คนทุกกลุ่มสามารถใช้งานได้โดยไม่ขัดแย้งกับการใช้งานเดิม การยกระดับพื้นที่ทั้ง 6 แห่งในชุมชนเนินหอมจึงมีความหมายมากกว่าการปรับปรุงอาคารหรือภูมิทัศน์ แต่เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการใช้งาน และมีบทบาทในพื้นที่ท่องเที่ยวได้มากขึ้น

ประเด็นที่สี่ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเกิดจากความต้องการของพื้นที่จริง สอดคล้องกับ Reason and Bradbury (2013) ที่อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมควบคู่กับการสร้างความรู้ใหม่ และสอดคล้องกับประพัทธ์พงษ์ อุปลา และสมลักษณ์ บุญณรงค์ (2560) ที่เสนอว่าการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมช่วยให้ผู้ใช้พื้นที่ร่วมระบุปัญหา กำหนดความต้องการ และพัฒนาแนวทางปรับปรุงสภาพแวดล้อมได้เหมาะสมกับบริบท กรณีชุมชนเนินหอมแสดงให้เห็นว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นกลไกการทำงานแบบล่างสู่บน โดยทำให้ผู้สูงอายุ เจ้าของพื้นที่ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่นร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา

ประเด็นที่ห้า การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวสามารถสนับสนุนพฤฒพลังของผู้สูงอายุได้ เมื่อผู้สูงอายุมีบทบาทในฐานะผู้ให้ข้อมูล ผู้ร่วมออกแบบ ผู้ใช้พื้นที่ และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับกรอบพฤฒพลังขององค์การอนามัยโลก ซึ่งให้ความสำคัญกับสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงในชีวิต (World Health Organization, 2002) ในกรณีชุมชนเนินหอม ผู้สูงอายุไม่ได้ถูกวางบทบาทเป็นเพียงกลุ่มที่ต้องได้รับการดูแล แต่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสังคมของชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างวัย มีโอกาสสร้างรายได้ และเกิดความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนสูงวัยควรเริ่มจากการสำรวจทุนวัฒนธรรม บทบาทของผู้สูงอายุ และความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ ก่อนดำเนินการออกแบบหรือปรับปรุงพื้นที่ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นเจ้าของภูมิปัญญา วิถีชีวิต และองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นฐานในการสร้างคุณค่าให้แหล่งท่องเที่ยวได้

2. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่การระบุปัญหา การประเมินความพร้อมของพื้นที่ การออกแบบ การพิจารณาความเหมาะสมของแบบ เพื่อให้แนวทางการพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของเจ้าของพื้นที่ ผู้สูงอายุ และผู้ใช้พื้นที่ กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและเพิ่มโอกาสที่ผลการออกแบบหรือข้อเสนอจะถูกนำไปใช้จริง

3. องค์ประกอบในแหล่งท่องเที่ยว 6As ควรถูกใช้เป็นเครื่องมือประเมินความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการเสริม เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลโดยตรงต่อความปลอดภัยและความสะดวกของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ หากชุมชนหรือหน่วยงานท้องถิ่นต้องการใช้ผลการวิจัยต่อควรจัดทำแบบประเมินก่อน-หลังการพัฒนา เพื่อแสดงผลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบรรจุแนวทางการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงกับแผนด้านผู้สูงอายุ สุขภาวะ เศรษฐกิจชุมชน และการท่องเที่ยว เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ไม่แยกส่วนระหว่างการดูแลผู้สูงอายุกับการสร้างรายได้ของชุมชน รวมทั้งควรร่วมกันจัดทำคู่มือหรือแนวทางการประเมินแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตามองค์ประกอบ 6As ร่วมกับแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน เพื่อให้ชุมชนอื่นสามารถใช้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ วางแผน และยกระดับแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการสำหรับชุมชนเนินหอม

เจ้าของพื้นที่และหน่วยงานท้องถิ่นควรร่วมกันกำหนดบทบาทของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งให้ชัดเจน เช่น พื้นที่ศาสนาและการเรียนรู้ พื้นที่นันทนาการ พื้นที่บริการผู้สูงอายุ พื้นที่เรียนรู้เกษตรและสมุนไพร หรือพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้การพัฒนามีทิศทางชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันควรจัดตั้งชมรมในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอมเพื่อสร้างความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลลัพธ์ด้านพฤฒพลังของผู้สูงอายุหลังจากมีการใช้พื้นที่จริง เช่น ระดับการมีส่วนร่วมทางสังคม รายได้ สุขภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน

2. ควรทดลองนำกระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ได้จากชุมชนเนินหอมไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน เพื่อทดสอบกระบวนการและพัฒนาเป็นแนวทางเชิงนโยบายสำหรับการท่องเที่ยวในสังคมสูงวัย

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา N84A670206

เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ แสงธรรมทวี, และเบญจวรรณ ปานแม้น. (2566). แนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล ท่าเรือด่วนเจ้าพระยา สถานีท่าน้ำนนทบุรี. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 33*(2), 648-659. DOI: 10.14416/j.kmutnb.2022.10.006

จติกา คุ้มเรือน, ชมพูนุช จิตติถาวร, ผกามาศ ชัยรัตน์, และสันติธร ภูริภักดี. (2564). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 10*(2), 189-198.

จติกา คุ้มเรือน, ชมพูนุช จิตติถาวร, ผกามาศ ชัยรัตน์, และสันติธร ภูริภักดี. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่ส่งผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 16*(1), 79–93.

ชุติกาญจน์ แจ้งเสนาะ. (2563). การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล กรณีศึกษา โรงละครสยามนิรมิตและพิพิธภัณฑ์ศิลปะไทยร่วมสมัย MOCA. *สาระศาสตร์ 3*(1), 27-40.

ทิชากร เกษรบัว, และเปรมสิรี สุขปรีเปรม. (2567). การประยุกต์ใช้วงจรเดมมิ่งในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนบ้านเนินหอม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 11*(1), 58–97.

ประพัทธ์พงษ์ อุปลา, และสมลักษณ์ บุญณรงค์. (2560). การสร้างกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางเท้าและระบบป้ายสัญลักษณ์งานจราจร: กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลระนอง. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 9*(1), 52-69.

พระครูชลธารโสภิต กงแก้ว. (2567). การพัฒนารูปแบบการสร้างและการใช้ภูมิปัญญาจากความหลากหลายทางชีวภาพของวัดและชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 12*(6), 2552–2563.

มณีรัตน์ สุขเกษม, เกิดศิริ เจริญวิศาล, และสันติธร ภูริภักดี. (2563). รูปแบบการจัดการความรู้ของเมืองสมุนไพรจังหวัดปราจีนบุรีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 14*(2), 86–102.

วสวัตติ์ สุติญญามณี. (2562). สังคมสูงวัยกับรูปแบบการท่องเที่ยว: ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 19*(1), 95–109.

สมลักษณ์ บุญณรงค์, การุณย์ อินทวาส, มณีรัตน์ สุขเกษม, และวงเดือน จันทร์พงษ์. (2568ก). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยทุนวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนพฤฒพลัง ชุมชนตำบลเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 17*(2), 155-174. https://doi.org/10.48048/abcj.2025.155

สมลักษณ์ บุญณรงค์, การุณย์ อินทวาส, มณีรัตน์ สุขเกษม, และวงเดือน จันทร์พงษ์. (2568ข). แนวทางการพัฒนาองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสูงวัย: กรณีศึกษา อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน, 31*(4), 1-19.

สำนักงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี. (2567). *รายงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2567*. สำนักงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. https://pchburi.nso.go.th/images/2025/รายงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี_2567.pdf

Bodeerat, C., Phongrod, Y., Khodkhong, N., & Bodeerat, S. C. (2021). The development of appropriate universal design model in Muang Phitsanulok to support economic growth, society and tourism. *Ilkogretim Online-Elementary Education Online, 20*(5), 5095-5102. doi: 10.17051/ilkonline.2021.05.110

Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Wanhill, S., & Gilbert, D. (2008). Tourism: Principles and practice (4 th ed.). Pearson Education.

Darcy, S., & Dickson, T. J. (2009). A whole-of-life approach to tourism: The case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 16*(1), 32–44. https://doi.org/10.1375/jhtm.16.1.32

Reason, P., & Bradbury, H. (2013). The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice (2 nd ed.). Sage Publications.

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research, 38*(4), 1225–1253. https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.008

Richards, G., & Raymond, C. (2000). *Creative tourism. ATLAS news, 23*(8), 16-20. DOI: 10.17605/OSF.IO/YWEG7

Story, M. F., Mueller, J. L., & Mace, R. L. (1998). The universal design file: Designing for people of all ages and abilities. NC State University, The Center for Universal Design.

United Nations. (2019). World Population Prospects 2019: Highlights. United Nations. https://population.un.org/wpp/assets/Files/WPP2019_Highlights.pdf

World Health Organization. (2002). Active ageing: A policy framework. World Health Organization.

World Tourism Organization (2018), *UNWTO Tourism Highlights: 2018 Edition*. UNWTO, Madrid, https://doi.org/10.18111/9789284419876

การจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Discussion-Based Learning on Contemporary Political Issues to Enhance Citizenship Skills of Social Studies Students

ศิริขวัญ บุญธรรม (Sirikhwan Buntham) *Email: sirikhwan@vru.ac.th* [1*]
สมทรง บรรจงธิติทานต์ (Somsong Banjongthititan) *Email: somsong.ban@vru.ac.th* [2]

[1, 2]อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
(Lecturer, Social Studies Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage)

Corresponding Author. E-mail: sirikhwan@vru.ac.th

(Received: 25 December 2025; Revised: 25 May 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย และ (2) วิเคราะห์การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 22 คน ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการเมืองการปกครองไทย ภาคการศึกษาที่ 1/2567 เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คำถามปลายเปิด แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และบันทึกสะท้อนคิด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การใช้ประเด็นการเมืองร่วมสมัยเป็นฐานในการอภิปราย และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์กับสถานการณ์ทางสังคมและการเมืองจริงผ่านกิจกรรมอภิปราย 6 หัวข้อหลัก 2) การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของผู้เรียน พบพัฒนาการสำคัญ 4 มิติ ได้แก่ (1) ผู้เรียนมีความสนใจและตื่นตัวต่อประเด็นทางการเมืองมากขึ้น (2) ผู้เรียนกล้าแสดงความคิดเห็นและเคารพความแตกต่างทางความคิด (3) ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการคิดวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูล และการสื่อสารเชิงเหตุผล และ (4) ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาท สิทธิ และหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมือง พร้อมทั้งสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดจากการอภิปรายสู่บริบทชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ : การอภิปราย ; ประเด็นการเมืองร่วมสมัย ; ทักษะความเป็นพลเมือง ; การเรียนรู้สังคมศึกษา

Abstract

The purposes of this study were: (1) to examine the learning management process based on discussions of contemporary political issues; and (2) to analyze the development of citizenship skills among first-year social studies students at Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, following the implementation of this discussion-based learning process. This research employed a qualitative case study design. The key informants consisted of 22 first-year social studies students enrolled in the Thai Politics and Government course during the first

semester of the 2024 academic year. The research instruments included participant observation, open-ended questions, semi-structured interviews, and student reflective journals. Data were analyzed using content analysis and thematic analysis.

The research findings revealed that: 1) The learning management process based on discussions of contemporary political issues focused on creating a safe space for exchanging perspectives, utilizing contemporary political issues as a foundation for discussion, and providing opportunities for learners to connect their experiences with real-world social and political situations through six main discussion topics. 2) The development of learners' citizenship skills showed significant progress in four dimensions: (1) learners demonstrated increased interest and awareness of political issues; (2) learners become more confident in expressing their opinions and respecting diverse viewpoints; (3) learners exhibited development in critical thinking, information evaluation, and reasoned communication; and (4) learners developed a greater awareness of their roles, rights, and duties as citizens, while being able to apply the concepts from the discussions to their everyday contexts.

Keywords : Discussion ; Contemporary political issues ; Citizenship skills ; Social studies education

บทนำ

ในบริบทการศึกษาในปัจจุบัน การพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “พลเมืองที่มีคุณภาพ” ถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาสังคมศึกษา ซึ่งมุ่งสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม ระบบการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก (พิชาติ แก้วพวง, 2563) การเรียนรู้ในสาขานี้มิได้มุ่งเพียงให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์เท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับการบ่มเพาะความรับผิดชอบต่อสังคม จิตสำนึกสาธารณะ และการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในฐานะสมาชิกของสังคมประชาธิปไตย

การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการรับรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง หากแต่จำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างมีเหตุผล ซึ่งการศึกษานับเป็นกลไกสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน (อภิวัฒชัย พุทธจร และนนธวัฒน์ มีนิล, 2568)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมทักษะที่จำเป็นสำหรับพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย อาทิ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) การสื่อสารอย่างมีเหตุผล (reasoned communication) และการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง (Civic Engagement) (Bonwell & Eison, 1991) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนรู้ผ่าน “การอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย” ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกการแสดงความคิดเห็นบนฐานข้อมูล การรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างเคารพ และการวิเคราะห์ปัญหาสาธารณะในบริบทที่มีความซับซ้อน แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำงานร่วมกันยังช่วยส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย โดยเฉพาะด้านการตระหนักรู้บทบาท หน้าที่ และการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง (กนนทรรศน์ นาวา และชรินทร์ มั่งคั่ง, 2566)

อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยยังคงพึ่งพาวิธีการสอนแบบบรรยาย (Lecture-based Learning) เป็นแนวทางหลัก ส่งผลให้นักศึกษาจำนวนมากไม่ได้รับการส่งเสริมทักษะที่สำคัญต่อ

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปรายเชิงสร้างสรรค์ และความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ อีกทั้งผู้เรียนยังมีโอกาสจำกัดในการฝึกใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน (Evidence-based Reasoning) ในการวิเคราะห์และตัดสินใจ ส่งผลให้สมรรถนะด้านการคิดขั้นสูงไม่พัฒนาในระดับที่ควรจะเป็น สอดคล้องกับข้อค้นพบของจุฑามาศ โหย่งไทย (2561) ที่ชี้ว่าผู้เรียนไทยยังมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สนับสนุนทักษะการคิดขั้นสูงให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

ในงานวิจัยนี้ “ทักษะความเป็นพลเมือง” (Citizenship Skills) ถูกทำความเข้าใจในฐานะชุดสมรรถนะที่ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และเจตคติที่เอื้อต่อการดำรงตนเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย โดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดสำคัญ ได้แก่ กรอบ Civic Competence ของ Westheimer and Kahne (2004) ซึ่งเน้นการพัฒนาพลเมืองในมิติความรับผิดชอบส่วนบุคคล การมีส่วนร่วม และการใส่ใจความยุติธรรมทางสังคม ร่วมกับแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Bonwell & Eison, 1991) และการเรียนรู้เชิงประชาธิปไตยผ่านการสนทนาในชั้นเรียน (Brookfield & Preskill, 2005) ที่ชี้ว่าการอภิปรายอย่างมีโครงสร้างและอยู่ในบรรยากาศที่ปลอดภัยสามารถยกระดับการคิดเชิงวิพากษ์ การใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน การรับฟังอย่างเคารพ และการสื่อสารอย่างรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะโลก (Global Competence) ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Co-operation and Development [OECD], 2018) ซึ่งระบุว่าพลเมืองยุคใหม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นร่วมสมัยจากหลายมุมมอง และสื่อสารเพื่ออยู่ร่วมกับความแตกต่างได้อย่างสันติ

จากการสังเกตการเรียนการสอนของนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ พบว่า แม้นักศึกษาจะมีความสนใจต่อประเด็นการเมืองร่วมสมัยในระดับหนึ่ง แต่ยังขาดทักษะการสื่อสาร การใช้เหตุผล และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะด้านการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารเชิงเหตุผล และการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและพร้อมมีบทบาทในสังคมประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยของนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
2. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study Research) เพื่อมุ่งทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาผ่านกิจกรรมการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยในบริบทชั้นเรียนจริง

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 22 คน ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการเมืองการปกครองไทย ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2567 และเข้าร่วมกิจกรรมอภิปรายครบทุกครั้ง โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ เป็นนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาดังกล่าว เข้าร่วมกิจกรรมการอภิปรายอย่างต่อเนื่อง และยินยอมให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation Form) ใช้บันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วม การแสดงออก การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และกระบวนการใช้เหตุผลของนักศึกษาในชั้นเรียน โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สอนและผู้สังเกตการณ์

2) แบบคำถามปลายเปิด (Open-ended Question Form) ใช้เพื่อให้ผู้เรียนเขียนสะท้อนมุมมอง ประสบการณ์ ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงของตนเองต่อกิจกรรมการอภิปรายอย่างอิสระ

3) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) ใช้เจาะลึกทัศนคติ ประสบการณ์การมีส่วนร่วม และพัฒนาการทางความคิดของนักศึกษารายบุคคล

4) แบบบันทึกสะท้อนคิด (Reflective Journal Form) ใช้เพื่อให้นักศึกษาเขียนสะท้อนการเรียนรู้หลังจบกิจกรรมอภิปรายในแต่ละสัปดาห์ โดยเน้นประเด็นการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารเชิงเหตุผล และการตระหนักรู้บทบาทพลเมือง

เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมด้านเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศึกษาและวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 3 ท่าน ก่อนนำไปปรับปรุงและใช้เก็บข้อมูลจริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้และโครงสร้างกิจกรรมอภิปราย 6 หัวข้อหลัก ได้แก่ (1) ระบบการเมืองการปกครองไทย (2) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม (3) เหตุการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม (4) สิทธิและหน้าที่พลเมือง (5) การปฏิรูปการเมือง และ (6) อนาคตและอุปสรรคของการเมืองไทย

2) จัดกิจกรรมอภิปรายสัปดาห์ละ 1 ครั้ง รวม 6 ครั้ง (ครั้งละ 60 นาที) โดยเน้นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น

3) เก็บข้อมูลผ่านการสังเกต คำถามปลายเปิด และบันทึกสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรม พร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์หลังจบกระบวนการทั้งหมด

4) ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและจัดระบบข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ตามแนวทางของ Braun and Clarke (2006) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่สะท้อนกระบวนการจัดการเรียนรู้และพัฒนาการด้านทักษะความเป็นพลเมืองของผู้เรียน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ทำความคุ้นเคยกับข้อมูล (Data Familiarization) ผ่านการอ่านทวนบันทึกและถอดบทสัมภาษณ์

2) การให้รหัสข้อมูล (Coding) ทั้งในลักษณะที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีและรหัสที่เกิดขึ้นใหม่จากข้อมูลจริง

3) การสร้างธีม (Generating Themes) โดยการจัดหมวดหมู่รหัสที่มีความหมายเกี่ยวเนื่องกัน

4) การตรวจสอบและนิยามธีม (Reviewing and Defining Themes) เพื่อสรุปมิติต่าง ๆ ของพัฒนาการทักษะความเป็นพลเมือง พร้อมคัดเลือกข้อความคำพูด (Quotes) ของนักศึกษามาเป็นหลักฐานประกอบการนำเสนอ

5. การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

1) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำแบบสังเกต แบบคำถามปลายเปิด แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบบันทึกสะท้อนคิด เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความครอบคลุมของประเด็นคำถาม ความเหมาะสม

ของภาษา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

2) การทดลองใช้แนวคำถามและแนวการสังเกตเบื้องต้น ผู้วิจัยตรวจสอบความชัดเจนของคำถาม ลำดับคำถาม และความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนประสบการณ์จริง เพื่อให้เครื่องมือสามารถเก็บข้อมูลเชิงลึกได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน

3) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลและวิธีการที่ต่างกัน ได้แก่ การสังเกต แบบคำถามปลายเปิด แบบสัมภาษณ์ และบันทึกสะท้อนคิด

4) การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) นำผลสรุปเบื้องต้นให้นักศึกษาทบทวนเพื่อยืนยันว่าตรงกับสิ่งที่ต้องการสื่อสาร

5) การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Debriefing) ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนสังคมศึกษาและวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบความสมเหตุสมผลของการตีความข้อมูล

6) การเก็บร่องรอยการวิจัย (Audit Trail) จัดเก็บบันทึกการวิจัยทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้

จริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยและขอความยินยอมโดยสมัครใจ รับรองการไม่เปิดเผยตัวตนด้วยการใช้รหัสแทนชื่อ (นศ.01–นศ.22) และเปิดโอกาสให้ถอนตัวได้ทุกเมื่อโดยไม่กระทบผลการเรียน

ผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย พบว่าองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ (1) การเตรียมข้อมูลล่วงหน้า (2) การอภิปรายกลุ่มย่อยก่อนแลกเปลี่ยนทั้งชั้นเรียน (3) การกำกับกติกาเพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัย และ (4) การสะท้อนคิดหลังการอภิปราย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อต่อการเกิดพัฒนาการด้านทักษะความเป็นพลเมืองของผู้เรียน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์พัฒนาการทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาออกเป็น 4 ประเด็นแก่นสาระ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปประเด็นแก่นสาระผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองผ่านการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย

ประเด็นแก่นสาระหลัก	สาระสำคัญของประเด็นแก่นสาระ (Theme Description)	ทักษะความเป็นพลเมืองที่สะท้อน
ประเด็นแก่นสาระที่ 1 การเมืองกลายเป็นเรื่องใกล้ตัวและน่าติดตามมากขึ้น	ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประเด็นทางการเมืองกับชีวิตประจำวัน เห็นผลกระทบของนโยบายสาธารณะต่อโอกาสและคุณภาพชีวิตของตนเอง ส่งผลให้เกิดความสนใจและติดตามข่าวสารทางการเมืองมากขึ้น	ความตระหนักทางพลเมือง (Civic Awareness), ความสนใจต่อประเด็นสาธารณะ, แรงจูงใจในการมีส่วนร่วม
ประเด็นแก่นสาระที่ 2 ห้องเรียนในฐานะพื้นที่	ห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้เรียนกล้าแสดงออก เคารพความเห็นที่	การสื่อสารแบบประชาธิปไตย,

ประเด็นแก่นสาระหลัก	สาระสำคัญของประเด็นแก่นสาระ (Theme Description)	ทักษะความเป็นพลเมืองที่สะท้อน
ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง	แตกต่าง และลดความกังวลต่อการถูกโจมตีเชิงอารมณ์	การเคารพความหลากหลายทางความคิด (Respect for Pluralism), มารยาทและจริยธรรมการสนทนา
ประเด็นแก่นสาระที่ 3 พัฒนาการด้านการคิดวิเคราะห์และการสื่อสารเชิงเหตุผล	ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสื่อสารจากการใช้ความรู้สึกมาเป็นการใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน มีการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งก่อนตัดสินใจ	การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking), การใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน (Evidence-based Reasoning), การรู้เท่าทันข้อมูลและสื่อ
ประเด็นแก่นสาระที่ 4 การตระหนักรู้บทบาทพลเมืองและการนำไปใช้ในชีวิตจริง	ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง และสามารถนำทักษะการสื่อสารไปใช้สร้างบทสนทนาเชิงสร้างสรรค์ในครอบครัวและสังคม	ความรับผิดชอบพลเมือง (Civic Responsibility), การมีส่วนร่วมทางพลเมือง (Civic Engagement), พลเมืองแบบมีส่วนร่วมและมุ่งความยุติธรรม

ประเด็นแก่นสาระที่ 1 การเมืองกลายเป็นเรื่องใกล้ตัวและน่าติดตามมากขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม นักศึกษาบางส่วนสะท้อนว่าตนเองไม่ค่อยสนใจการเมือง หรือมองว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว แต่หลังจากมีโอกาสร่วมอภิปรายในชั้นเรียน พบว่าทัศนคติและระดับความสนใจทางการเมืองของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางเพิ่มขึ้น ผู้เรียนเริ่มมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างประเด็นการเมืองกับชีวิตประจำวันของตนเอง

นักศึกษาคนหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อก่อนรู้สึกว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ แต่พอได้เรียนแล้วเห็นว่ามันเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย การทำงานในอนาคต แล้วก็สิทธิของเราเอง เลยเริ่มสนใจอ่านข่าวการเมืองมากขึ้น” (นศ.05)

อีกคนหนึ่งกล่าวถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมการติดตามข่าวว่า “เมื่อก่อนเห็นข่าวการเมืองก็เลื่อนผ่าน แต่เดี๋ยวนี้จะกดเข้าไปอ่านรายละเอียดมากขึ้น เพราะอยากรู้ที่มาที่ไป ก่อนมาแลกเปลี่ยนในห้องเรียน” (นศ.11)

นอกจากนี้ ยังมีนักศึกษาที่สะท้อนอย่างชัดเจนว่า การเรียนรู้ผ่านการอภิปรายทำให้ “มองการเมืองในฐานะพื้นที่ของพลเมือง” ไม่ใช่เพียงสนามของนักการเมือง เช่น “ก่อนหน้านี้คิดว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว แต่พอเรียนแล้วทำให้เห็นว่ามีผลกับชีวิตเราจริง ๆ เช่น การศึกษาและนโยบายต่าง ๆ” (นศ.08)

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นความตระหนักทางพลเมือง และสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจประเด็นสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของตนเองมากขึ้น

ประเด็นแก่นสาระที่ 2 ห้องเรียนในฐานะพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การออกแบบกิจกรรมอภิปรายที่มีกติกาการสนทนาชัดเจน เน้นการรับฟัง เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และหลีกเลี่ยงการโจมตีเชิงอารมณ์ ช่วยทำให้ผู้เรียนรับรู้ว่าชั้นเรียนเป็น “พื้นที่ปลอดภัย” ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง ผู้เรียนจำนวนมากระบุว่าบรรยากาศดังกล่าวแตกต่างจากการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมักเต็มไปด้วยความขัดแย้งและการโจมตีส่วนบุคคล

นักศึกษาคนหนึ่งสะท้อนว่า “รู้สึกว่าห้องเรียนเป็นพื้นที่ที่พูดเรื่องการเมืองได้แบบไม่ต้องกลัวว่าจะมีใครมาว่าแรง ๆ เหมือนในโซเชียล เพราะอาจารย์ย้ำเรื่องการเคารพกันตลอด” (นศ.02)

อีกคนหนึ่งกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างการสนทนาในห้องเรียนกับในโลกออนไลน์ว่า “เวลาแสดงความเห็นเรื่องการเมืองในโซเชียลจะกลัวโดนดราม่า แต่ในห้องเรียนเราได้พูด ได้ฟัง แล้วก็ไม่รู้สึกว่าตัวเองโง่ถ้าความเห็นต่างจากคนอื่น” (นศ.09)

ในช่วงแรกของการจัดกิจกรรม นักศึกษาบางส่วนยังรู้สึกลังเล ไม่กล้าแสดงความเห็น แต่เมื่อมีการจัดโครงสร้างการอภิปรายที่ชัดเจน กำหนดลำดับการพูด และใช้คำถามชี้นำจากผู้สอนอย่างต่อเนื่อง นักศึกษาก็เริ่มกล้าแสดงออกมากขึ้น เช่น

“ตอนแรกไม่กล้าแสดงออก แต่พอมีโครงสร้างและหัวข้อชัดเจน ก็ทำให้กล้าโต้แย้งและถามมากขึ้น” (นศ.10)

นักศึกษายังสะท้อนถึงความสำคัญของบรรยากาศว่า “ถ้าบรรยากาศตึงเครียดเกินไปจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็น” (นศ.06)

แม้จะมีนักศึกษาบางส่วนที่รู้สึกลังเลในช่วงแรก แต่จากการฝึกอภิปรายซ้ำ ๆ ร่วมกับการตั้งคำถามชี้นำของผู้สอน ทำให้ผู้เรียนหลายคนกล้าแสดงความเห็นมากขึ้น ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างกับบรรยากาศปลอดภัย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย กระบวนการนี้ช่วยบ่มเพาะ การเคารพความหลากหลายทางความคิด (Respect for Pluralism) และมารยาทในการสนทนาเชิงประชาธิปไตย

ประเด็นแก่นสาระที่ 3 พัฒนาการด้านการคิดวิเคราะห์และการสื่อสารเชิงเหตุผล

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีพัฒนาการด้านการคิดเชิงวิเคราะห์และการสื่อสารเชิงเหตุผลอย่างชัดเจน ผู้เรียนจำนวนมากระบุว่าตนเองเริ่ม “คิดก่อนพูด” ตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง และใช้เหตุผลหรือหลักฐานมาสนับสนุนความคิดเห็น แทนการแสดงความคิดเห็นจากความรู้สึกเพียงอย่างเดียว

ตัวอย่างคำสะท้อนของนักศึกษา เช่น “เมื่อก่อนเวลาคุยเรื่องการเมืองจะใช้ความรู้สึกเป็นหลัก แต่พอมาเรียนแบบนี้ต้องหาข้อมูล ต้องคิดว่าที่เราพูดมีเหตุผลไหม ทำให้ระวังคำพูดและคิดเป็นระบบมากขึ้น” (นศ.07)

“เริ่มไม่เชื่อข่าวตามเพจทันทีเหมือนเมื่อก่อน จะไปดูหลายแหล่งเทียบกัน แล้วค่อยตัดสินใจว่าตัวเองเห็นด้วยกับฝ่ายไหน” (นศ.12)

ด้านการสื่อสาร นักศึกษาหลายคนระบุว่าตนเองมีความมั่นใจในการพูดต่อหน้ากลุ่มมากขึ้น สามารถอธิบายเหตุผลเรียงลำดับความคิดได้ดีขึ้น “ได้ฝึกพูดต่อหน้าห้อง แม้จะตื่นเต้นแต่ก็รู้สึกว่าพูดได้ดีขึ้น เพราะต้องเตรียมประเด็นและลำดับเหตุผลให้ชัดเจนก่อนนำเสนอ” (นศ.03)

“ฝึกการฟังมากขึ้น เพราะต้องเข้าใจเหตุผลของเพื่อนก่อนจะโต้แย้ง” (นศ.15)

เมื่อพิจารณาร่วมกับบันทึกสะท้อนคิด พบว่า ผู้เรียนค่อย ๆ เคลื่อนจากการ “พูดตามความรู้สึก” ไปสู่การ “ให้เหตุผลประกอบด้วยหลักฐาน” และ “คิดเป็นระบบมากขึ้น” สะท้อนพัฒนาการด้านทักษะคิดวิเคราะห์และการสื่อสารเชิงเหตุผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของทักษะความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

ประเด็นแก่นสาระที่ 4 การตระหนักรู้บทบาทพลเมืองและการนำไปใช้ในชีวิตจริง

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่านักศึกษามีการตระหนักถึงบทบาท สิทธิ และหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมืองเพิ่มขึ้น ผู้เรียนเริ่มมองว่าตนเองมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ใช่เพียงผู้สังเกตการณ์การเมืองเท่านั้น แต่เป็นผู้ที่สามารถมีส่วนร่วม ติดตาม และตรวจสอบประเด็นสาธารณะได้
ตัวอย่างคำสะท้อน ได้แก่

“รู้สึกว่าตัวเองควรไปใช้สิทธิเลือกตั้งในอนาคต เลือกจากนโยบาย ไม่ใช่จากความชอบส่วนตัวอย่างเดียว เพราะที่เรียนมาทำให้เห็นว่านโยบายส่งผลต่อคนทั้งประเทศ” (นศ.18)

“เมื่อก่อนคิดว่าหน้าที่พลเมืองคือไม่ทำผิดกฎหมายแค่นั้น แต่ตอนนี้มองว่าเราต้องติดตาม ตรวจสอบ และกล้าพูดในสิ่งที่ไม่ยุติธรรมด้วย” (นศ.16)

นอกจากนี้ นักศึกษาหลายคนได้นำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในวงสนทนานอกห้องเรียน ทั้งในครอบครัวและกับเพื่อนต่างคณะ เช่น “หลังจากเรียนแล้ว เวลาคุยเรื่องการเมืองกับที่บ้าน เราไม่ได้เถียงแบบใช้อารมณ์ แต่จะพยายามอธิบายข้อมูลที่หาเพิ่มมา ทำให้คุยกันได้มากขึ้น ถึงจะเห็นต่างกันบ้างแต่ไม่ทะเลาะเหมือนเมื่อก่อน” (นศ.04)

“คุยกับเพื่อนต่างคณะเกี่ยวกับนโยบายพรรคการเมือง แล้วเราก็เอาสิ่งที่เรียนมาอธิบายเพิ่ม ทำให้คุยกันแบบมีเหตุผลมากขึ้น” (นศ.20)

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถตีความได้ว่า การสอนแบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยไม่เพียงส่งผลต่อทักษะภายในชั้นเรียน แต่ยังมี “ผลสะท้อนออกนอกชั้นเรียน” สู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาสู่การเป็น พลเมืองที่ใส่ใจความยุติธรรมทางสังคม ตามกรอบแนวคิดของ Westheimer and Kahne (2004)

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถนำมาอภิปรายผลตามประเด็นสำคัญและกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านจากประเด็นไกลตัวสู่ความตระหนักทางพลเมือง (Civic Awareness) ผลการวิจัยในประเด็นแก่นสาระที่ 1 การเมืองกลายเป็นเรื่องใกล้ตัวและน่าติดตามมากขึ้น ชี้ให้เห็นว่าการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะเข้ากับชีวิตประจำวันได้ชัดเจนขึ้น ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการติดตามข่าวสาร ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Dewey (1916) ที่เสนอว่าการเรียนรู้ที่มีความหมายต้องตั้งอยู่บนฐานของประสบการณ์จริงและบริบททางสังคมที่ผู้เรียนเผชิญอยู่ การที่ผู้เรียนมองเห็นว่า “การเมืองเป็นพื้นที่ของทุกคน” ไม่ใช่เพียงเรื่องของผู้ใหญ่หรือนักการเมือง เป็นการก่อรูปของความตระหนักทางพลเมืองซึ่งเป็นฐานรากสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพในอนาคต

2. พื้นที่ปลอดภัยในชั้นเรียน เงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้เชิงประชาธิปไตย ในประเด็นแก่นสาระที่ 2 ห้องเรียนในฐานะพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง พบว่าห้องเรียนทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ปลอดภัย” (Safe Space) ที่แตกต่างจากพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ซึ่งมักเต็มไปด้วยการโจมตีเชิงอารมณ์ บรรยากาศประชาธิปไตยในชั้นเรียนที่เน้นกติกาและการเคารพซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับข้อเสนอของ Hess (2009) และ Harber and Marshall (2012) ที่ระบุว่าการถกเถียงในประเด็นที่อ่อนไหวหรือมีความขัดแย้งจำเป็นต้องอาศัยวัฒนธรรมการสนทนาที่เน้นการรับฟังและเคารพในความหลากหลายทางความคิด (Respect for Pluralism) เงื่อนไขดังกล่าวยังสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะโลกขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 2018) ซึ่งมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกับความแตกต่างได้อย่างสร้างสรรค์ในสังคมประชาธิปไตย

3. ผลการวิจัยในประเด็นแก่นสาระที่ 3 สะท้อนให้เห็นพัฒนาการด้านการคิดเชิงวิเคราะห์และการสื่อสารเชิงเหตุผลของผู้เรียน โดยผู้เรียนเริ่มตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง และมีความระมัดระวังในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น พัฒนาการดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ของ Bonwell and Eison (1991) ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านกระบวนการคิดขั้นสูง และแนวคิด “การอภิปรายเพื่อการเรียนรู้” ของ Brookfield and Preskill (2005) ที่ชี้ว่าการอภิปรายที่มีคุณภาพช่วยพัฒนาทักษะการฟังอย่างลึกซึ้งและการพูดอย่างมีเหตุผล การตั้งคำถามเชิงเปิดและการอภิปรายอย่างมีโครงสร้างจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกระตุ้นการคิดเชิงวิพากษ์ และเสริมสร้างการใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน ซึ่งเป็นเกราะป้องกันสำคัญต่อปัญหาข่าวลวง (Fake News) และอคติในสังคมข้อมูลข่าวสารปัจจุบัน (วรินทร สิริพงษ์ณภัทร, 2566)

4. พลเมืองแบบมุ่งเน้นความยุติธรรมและการขยายผลสู่ชีวิตจริง ผลการวิจัยในประเด็นแก่นสาระที่ 4 แสดงให้เห็นว่าทักษะความเป็นพลเมืองมิได้หยุดอยู่เพียงในบริบทของชั้นเรียน แต่ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้

จริงในวงสนทนากับครอบครัวและสังคมใกล้ตัว เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดพลเมือง 3 รูปแบบของ Westheimer and Kahne (2004) พบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการที่ก้าวข้ามจากการเป็น “พลเมืองที่รับผิดชอบต่อตนเอง” ไปสู่การเป็น “พลเมืองที่มีส่วนร่วม” (Participatory Citizen) ผ่านการตระหนักถึงการใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างมีเหตุผล และเริ่มแสดงลักษณะของ “พลเมืองที่มุ่งเน้นความยุติธรรมทางสังคม” (Justice-oriented Citizen) ผ่านการตั้งคำถามและตรวจสอบความไม่เป็นธรรมเชิงนโยบายในสังคม

โดยภาพรวม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ทางเลือก และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านกระบวนการอภิปราย ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะของพลเมืองตื่นรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองในระยะยาว (อภิวัฒชัย พุทธจร และนนธวัฒน์ มีนิล, 2568)

จากการอภิปรายข้างต้น ผลการวิจัยมิได้สะท้อนเพียงผลลัพธ์ของการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยเท่านั้น หากยังเผยให้เห็น กลไกและเงื่อนไข ของกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของผู้เรียนอย่างเป็นลำดับ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ดังกล่าวให้อยู่ในรูปของกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในบริบทการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาเป็น “ รูปแบบการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองผ่านการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย” ดังนำเสนอต่อไป

แนวคิดสังเคราะห์ (รูปแบบการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองผ่านการอภิปราย)

จากผลการวิจัย สามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงโมเดลการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองผ่านการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ระยะสั้น และผลลัพธ์ระยะยาว ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs)

- หัวข้ออภิปรายที่ร่วมสมัยและใกล้ตัวผู้เรียน (เช่น ประเด็นสิทธิพลเมือง นโยบายการศึกษา ความเหลื่อมล้ำ)
- โครงสร้างกิจกรรมที่ชัดเจน (เช่น Structured Academic Controversy, Socratic Seminar)
- บรรยากาศปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety) และกติกาการสื่อสารที่เคารพผู้อื่น

2. กระบวนการ (Process)

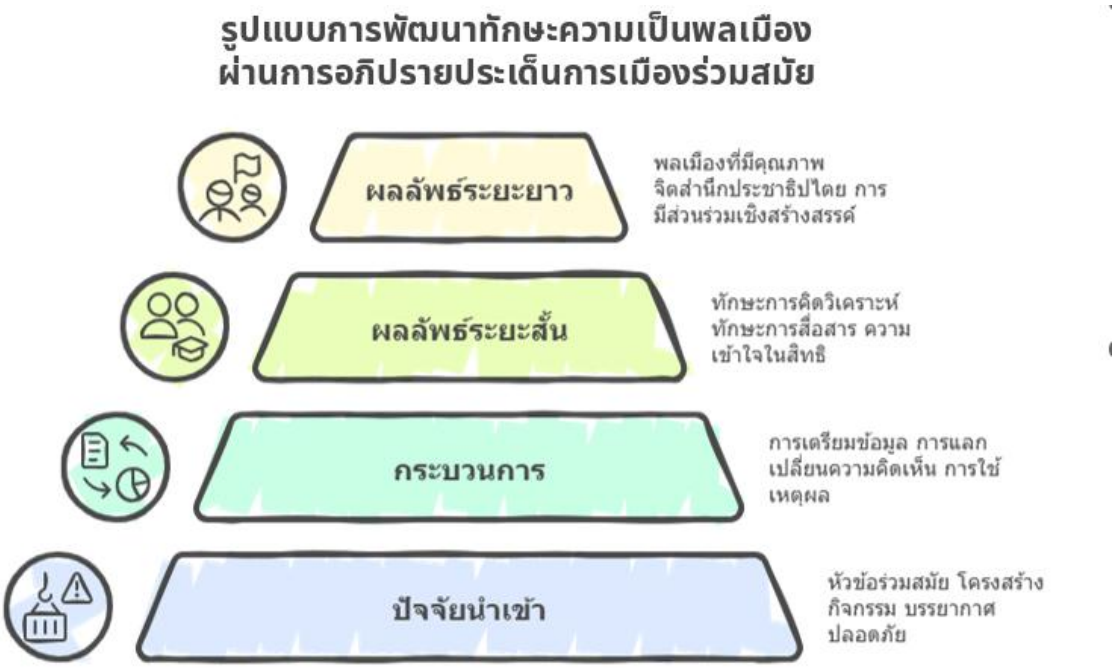
- การเตรียมข้อมูลและสืบค้นหลักฐานล่วงหน้า
- การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การโต้แย้ง และการถาม–ตอบในชั้นเรียน
- การใช้เหตุผลอิงกรอบ (Claim–Evidence–Reasoning) กระบวนการแลกเปลี่ยนที่ต้องประกอบด้วยข้อกล่าวอ้าง-หลักฐาน-การเชื่อมโยงเหตุผล
- การฟังเชิงวิพากษ์ (Critical Listening) และการสะท้อนคิดรายบุคคล/รายกลุ่ม

3. ผลลัพธ์ระยะสั้น (Short-term Outputs)

- พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการใช้เหตุผล
- พัฒนาทักษะการสื่อสาร การโต้แย้งเชิงสร้างสรรค์ และความมั่นใจในการแสดงออก
- เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองชัดเจนขึ้น

4. ผลลัพธ์ระยะยาว (Long-term Outcomes)

- การก่อรูปของ “พลเมืองที่มีคุณภาพ” ในระบอบประชาธิปไตย
- การมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและความใส่ใจต่อความยุติธรรมทางสังคม
- การมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาสังคม ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสาธารณะ

รูปภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองผ่านการอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยในรายวิชาการเมืองการปกครองไทยสำหรับนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยของนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยมีองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ การเลือกประเด็นการเมืองร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน การเตรียมข้อมูลและหลักฐานก่อนการอภิปราย การจัดอภิปรายกลุ่มย่อยก่อนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชั้นเรียน การกำหนดกติกาการสนทนาเพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางความคิด และการสะท้อนคิดหลังการอภิปราย กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกคิด วิเคราะห์ ใช้เหตุผล รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และเชื่อมโยงประเด็นทางการเมืองกับบริบททางสังคมและชีวิตประจำวันของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 1 ภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัย ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะความเป็นพลเมืองใน 4 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) ทัศนคติทางการเมืองที่ตื่นตัวและการมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการเมืองกับชีวิตประจำวัน (2) ประสบการณ์การเรียนรู้ในบรรยากาศที่ปลอดภัยทางจิตใจ ซึ่งเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเคารพความแตกต่าง (3) ทักษะการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน และการสื่อสารเชิงเหตุผล และ (4) การตระหนักรู้บทบาท สิทธิ และหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมือง รวมถึงการนำความรู้และทักษะที่ได้จากชั้นเรียนไปประยุกต์ใช้ในการสนทนาและการมีส่วนร่วมในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยจึงเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในชั้นเรียน และพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านความตระหนักทางการเมือง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และการตระหนักรู้บทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษาควรออกแบบกิจกรรมอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเริ่มจากประเด็นที่ใกล้ตัวผู้เรียน เช่น สิทธิพลเมือง นโยบายการศึกษา ความเหลื่อมล้ำ หรือเหตุการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวัน

2. การจัดการเรียนรู้แบบอภิปรายควรกำหนดโครงสร้างกิจกรรมอย่างชัดเจน ได้แก่ การมอบหมายให้สืบค้นข้อมูลก่อนเรียน การจัดกลุ่มอภิปรายขนาดเล็ก การกำหนดบทบาทของสมาชิก การใช้กรอบการให้เหตุผลแบบข้อกล่าวอ้าง–หลักฐาน–เหตุผล และการสรุปสะท้อนคิดหลังอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนฝึกคิด วิเคราะห์ และสื่อสารอย่างเป็นระบบ

3. ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ โดยร่วมกับผู้เรียนกำหนดกติกาการสนทนา เช่น รับฟังโดยไม่ขัดจังหวะ เคารพความเห็นต่าง วิพากษ์ประเด็นไม่โจมตีบุคคล

4. ผู้สอนควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยใช้คำถามชี้นำ กระตุ้นการคิดเชิงวิพากษ์ ช่วยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สะท้อนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

5. สถาบันผลิตครูควรส่งเสริมให้มีการบูรณาการกิจกรรมอภิปรายประเด็นร่วมสมัยในรายวิชาสังคมศึกษาเพื่อเตรียมนักศึกษาครูให้สามารถออกแบบห้องเรียนประชาธิปไตยและนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาประเด็นการออกแบบกิจกรรมอภิปรายประเด็นการเมืองร่วมสมัยที่เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับชั้นและสาขาวิชาที่แตกต่างกัน เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

2. ควรวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของผู้สอนในฐานะผู้อำนวยความสะดวกต่อการสร้างพื้นที่ปลอดภัยและการพัฒนาการสื่อสารเชิงประชาธิปไตยของผู้เรียน

3. ควรศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ประเมินทักษะความเป็นพลเมืองจากการอภิปรายประเด็นร่วมสมัย เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การใช้เหตุผลเชิงหลักฐาน การเคารพความเห็นต่าง และการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์

4. ควรศึกษาแนวทางการเชื่อมโยงการอภิปรายในชั้นเรียนกับการเรียนรู้จากชุมชนหรือประเด็นสาธารณะในพื้นที่ เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อสังคมจริง

เอกสารอ้างอิง

กนนทรรศน์ นาวา และชรินทร์ มั่งคั่ง. (2566). การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมืองแบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคกลุ่มสืบค้นเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/2 โรงเรียนสันกำแพง. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีภาคตะวันออกแห่งสุวรรณภูมิ*, *2*(2), 35–48.

จุฑามาส โหย่งไทย. (2561). การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์กับศตวรรษที่ 21. *วารสารการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร*, *9*(2), 344–356.

พิชาติ แก้วพวง. (2563). *ศาสตร์การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา (Science of social studies learning management)*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรินทร สิริพงษ์ณภัทร. (2566). การเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, *51*(1), 1–13.

อภิวัฒชัย พุทธจร และนนธวัฒน์ มีนิล. (2568). พลเมืองกับบทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, *7*(2), 89–102.

Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom (ASHE–ERIC Higher Education Report No. 1)*. George Washington University.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Brookfield, S. D., & Preskill, S. (2005). *Discussion as a Way of Teaching: Tools and Techniques for Democratic Classrooms* (2nd ed.). Jossey-Bass.

Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. The Macmillan Company. https://www.gutenberg.org/files/852/852-h/852-h.htm

Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*. Routledge. https://services.library.wisc.edu/Education/Controversy_in_the_Classroom_Hess.pdf

Organization for Economic Co-operation and Development. (2018). *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/education/Global-competence-for-an-inclusive-world.pdf

Ranson, S. (2017). *Education and democratic participation: The making of learning communities*. Routledge. https://books.google.com/books?id=v8lxMqFvR7YC

Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal, 41*(2), 237–269.

เส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง : การวิเคราะห์เชิงช่วงชีวิต

Work Trajectories of Thai Migrants in the United States under Irregular Legal Status: A Life Course Analysis

ภคพล เส้นขาว (Pakapon Senkhaw) *E-mail: Pakapon.s@rumail.ru.ac.th* [1]*

[1]*ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*
(Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University)

Corresponding Author. E-mail: Pakapon.s@rumail.ru.ac.th

(Received: 30 January 2026; Revised: 19 May 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเส้นทางในการทำงานของคนไทยที่ได้ย้ายถิ่นไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยใช้แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการตัดสินใจย้ายถิ่น การเปลี่ยนผ่านในช่วงชีวิตและเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปเส้นทางการทำงานในสังคมปลายทาง การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับคนไทยที่ย้ายถิ่นไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาและไม่มีสถานะทางกฎหมายที่ถูกต้อง จำนวน 6 คน ผู้ให้ข้อมูลถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มอายุ ได้แก่ กลุ่มอายุ 20–29 ปี กลุ่มอายุ 30–44 ปี และกลุ่มอายุ 45–60 ปี โดยอ้างอิงแนวคิดช่วงชีวิตซึ่งเสนอว่าการย้ายถิ่นและเส้นทางการทำงานมีความสัมพันธ์กับช่วงวัยและเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านในชีวิต ทั้งนี้ ในแต่ละกลุ่มอายุประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลเพศชาย 1 คน และเพศหญิง 1 คน เพื่อสะท้อนความแตกต่างของประสบการณ์การทำงานและการดำรงชีวิตภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงในแต่ละช่วงชีวิต

ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านในช่วงชีวิต โดยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ ได้แก่ (1) ช่วงการตัดสินใจย้ายประเทศ (2) ช่วงการดำเนินการย้ายถิ่น (3) ช่วงการเริ่มต้นทำงานในสังคมปลายทาง และ (4) ช่วงการตัดสินใจตั้งถิ่นฐานถาวร ในแต่ละช่วงดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านสถานะทางกฎหมาย โอกาสทางเศรษฐกิจ และเครือข่ายทางสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการก่อรูปเส้นทางการทำงานและการดำรงชีวิตในประเทศปลายทาง บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นจำเป็นต้องพิจารณาผ่านกระบวนการย้ายถิ่นและช่วงชีวิตของปัจเจก ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายของประเทศปลายทาง

คำสำคัญ : การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ; เส้นทางการทำงาน; สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง; แนวคิดช่วงชีวิต; คนไทยในสหรัฐอเมริกา

Abstract

This research aimed to examine the work trajectories of Thai migrants in the United States under precarious legal status. This study applied the Life Course Perspective to understand migration decision-making processes, life transitions, and structural conditions shaping work trajectories in the destination society. A qualitative research approach was employed, with data collected through in-depth interviews with six Thai migrants residing in the United States without legal status. The participants were categorized into three age groups: 20–29 years, 30–44 years, and 45–60 years. Each age group included one male and one female participant to reflect gender differences in work and living experiences under precarious legal conditions across life stages.

The findings revealed that migrants' work trajectories are gradual processes closely linked to life transitions. These trajectories can be divided into four key stages: (1) the decision to migrate, (2) the migration process, (3) the initial stage of employment in the destination society, and (4) the decision to establish permanent settlement. At each stage, migrants encounter constraints related to legal status, economic opportunities, and social networks, all of which play a crucial role in shaping their work and life trajectories. The study highlights that understanding migrants' work trajectories requires considering migration processes and individual life stages within the broader social, economic, and legal contexts of the destination country.

Keywords: International migration, Work trajectories, Precarious legal status, Life course perspective, Thai migrants in the United States

บทนำ

ในปัจจุบัน ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศต้นทางที่มีประชากรย้ายถิ่นไปพำนักและทำงานในต่างประเทศจำนวนมาก โดยเฉพาะการย้ายถิ่นไปยังประเทศที่มีระดับรายได้สูง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา (United Nations, 2020; World Bank, 2023) การย้ายถิ่นดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับความแตกต่างด้านโอกาสทางเศรษฐกิจ โครงสร้างตลาดแรงงานและคุณภาพชีวิตระหว่างประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง (Castles et al., 2014) การย้ายถิ่นระหว่างประเทศจึงมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายทางกายภาพของประชากร หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การปรับตัว และการสร้างเส้นทางชีวิตใหม่ของผู้ย้ายถิ่นในบริบทของสังคมปลายทาง การย้ายถิ่นระหว่างประเทศสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ทั้งการย้ายถิ่นแบบชั่วคราวและถาวร รวมถึงการย้ายถิ่นที่ถูกต้องตามกฎหมายและการย้ายถิ่นภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง สำหรับผู้ย้ายถิ่นที่มีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย รัฐปลายทางมักมีกลไกด้านการคุ้มครองแรงงานและการเข้าถึงสวัสดิการในระดับหนึ่ง เช่น การเข้าถึงบริการสาธารณสุข ระบบประกันสังคมและสิทธิแรงงานตามกฎหมาย (International Organization for Migration [IOM], 2019) ในทางตรงกันข้าม ผู้ย้ายถิ่นที่อยู่ภายใต้

สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงมักเผชิญข้อจำกัดและความเปราะบางที่สูงกว่า ทั้งในด้านความไม่มั่นคงในการทำงาน การเข้าถึงสวัสดิการ ความเสี่ยงจากการถูกเอารัดเอาเปรียบ และข้อจำกัดจากการบังคับใช้กฎหมายตรวจคนเข้าเมืองของรัฐปลายทาง (Castles et al., 2014; De Genova, 2002) สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงจึงมิได้เป็นเพียงสถานะทางกฎหมายเท่านั้น หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ส่งผลโดยตรงต่อการดำรงชีวิต การเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ และความสามารถในการกำหนดเส้นทางชีวิตของผู้ย้ายถิ่น

งานศึกษาการย้ายถิ่นระหว่างประเทศที่ผ่านมาได้อธิบายประเด็นที่หลากหลาย ทั้งแรงผลักและแรงดึงของการย้ายถิ่น กระบวนการตัดสินใจย้ายถิ่น การปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นในประเทศปลายทาง ตลอดจนผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้ย้ายถิ่นและครอบครัว (Massey et al., 1993; De Haas, 2010; Castles et al., 2014) นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่ให้ความสำคัญกับสถานะทางกฎหมาย ความเปราะบาง และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของผู้ย้ายถิ่นในตลาดแรงงาน (De Genova, 2002; International Organization for Migration [IOM], 2019) แม้งานศึกษาเหล่านี้จะช่วยอธิบายเงื่อนไขและประสบการณ์ของผู้ย้ายถิ่นได้อย่างสำคัญ แต่ยังมีช่องว่างในการทำความเข้าใจ “เส้นทางการทำงาน” ของผู้ย้ายถิ่นในฐานะกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงชีวิต โดยเฉพาะในบริบทของคนไทยผู้ย้ายถิ่นภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงในประเทศสหรัฐอเมริกา

ภายใต้แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) ชีวิตของปัจเจกถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยเหตุการณ์เปลี่ยนผ่าน (transitions) จังหวะเวลาในช่วงชีวิต (timing of lives) ความสัมพันธ์ทางสังคม (linked lives) และบริบททางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและเส้นทางชีวิต (Elder, 1998; Elder et al., 2003) การย้ายถิ่นจึงมิใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว หากแต่เป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปและประกอบด้วยหลายช่วงเวลา ตั้งแต่การตัดสินใจย้ายประเทศ การดำเนินการย้ายถิ่น การเข้าสู่ตลาดแรงงานในประเทศปลายทาง ไปจนถึงการกำหนดทิศทางชีวิตในระยะยาว ภายใต้กรอบคิดดังกล่าว สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงมิได้เป็นเพียงเงื่อนไขภายนอก หากแต่เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เข้ามากำหนดข้อจำกัด โอกาส และทางเลือกในการดำเนินชีวิตของผู้ย้ายถิ่นในแต่ละช่วงชีวิต

จากประเด็นดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเส้นทางการย้ายถิ่นและเส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยวิเคราะห์ผ่านแนวคิดช่วงชีวิต เพื่อทำความเข้าใจว่าจังหวะเวลาในช่วงชีวิต การเปลี่ยนผ่าน เครือข่ายทางสังคม และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างมีบทบาทต่อการก่อรูปเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเส้นทางการย้ายถิ่นและการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยวิเคราะห์กระบวนการดังกล่าวผ่านกรอบแนวคิดช่วงชีวิตของ Glen H. Elder Jr.

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) เป็นกรอบในการวิเคราะห์เส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยมองว่าการย้ายถิ่นและการทำงานมิใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว หากแต่เป็นกระบวนการของเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านที่เชื่อมโยงกันเป็นเส้นทางชีวิตของปัจเจก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจังหวะเวลาในช่วงชีวิต การตัดสินใจของปัจเจก และข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง (Elder, 1998) ภายใต้กรอบนี้ งานวิจัยแบ่งกระบวนการย้ายถิ่นออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่ 1) การตัดสินใจย้ายประเทศ 2) การดำเนินการย้ายถิ่น 3) การเริ่มต้นทำงานในประเทศปลายทาง และ 4) การตั้งถิ่นฐานในประเทศปลายทาง โดยมองว่าสถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างสำคัญที่ส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงงาน ความต่อเนื่องของการทำงาน และการกำหนดเส้นทางชีวิตของผู้ย้ายถิ่นในแต่ละช่วง ทั้งนี้ งานวิจัยมุ่งทำความเข้าใจเส้นทางการทำงานในฐานะกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปและแตกต่างกันไปตามช่วงชีวิต มากกว่าการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลหรือประเมินผลเชิงนโยบาย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยใช้แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) เป็นกรอบการวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Glen H. Elder Jr. ซึ่งมองการย้ายถิ่นและการทำงานในฐานะกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปและประกอบด้วยการเปลี่ยนผ่านหลายช่วงที่เชื่อมโยงกันเป็นเส้นทางชีวิต

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยนี้เป็นคนไทยที่ย้ายถิ่นไปพำนักและทำงานในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงจำนวน 6 คน คัดเลือกด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ร่วมกับการคัดเลือกแบบลูกโซ่ (snowball sampling) ซึ่งเหมาะสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจประสบการณ์เชิงลึก มากกว่าการอธิบายเชิงปริมาณ อีกทั้งกลุ่มผู้ย้ายถิ่นภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงเป็นกลุ่มที่เข้าถึงได้ยากและมีความอ่อนไหวต่อการเปิดเผยข้อมูล โดยผู้วิจัยพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้รับมีความเพียงพอต่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มอายุ ได้แก่ 20–29 ปี 30–44 ปี และ 45–60 ปี โดยอ้างอิงแนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) ซึ่งมองว่าช่วงวัยที่แตกต่างกันสัมพันธ์กับประสบการณ์และเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านในชีวิตที่แตกต่างกัน (Elder, 1998) ในแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลเพศชาย 1 คน และเพศหญิง 1 คน นอกจากนี้ การวิจัยครั้งนี้คำนึงถึงหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยใช้นามสมมติในการนำเสนอผลการวิจัย ขอความยินยอมโดยสมัครใจจากผู้ให้ข้อมูลและระมัดระวังไม่ให้การเก็บข้อมูลส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือสถานะทางกฎหมายของผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured in-depth interview) ซึ่งออกแบบคำถามให้ครอบคลุมกระบวนการย้ายถิ่นและเส้นทางการทำงานของผู้ให้ข้อมูลตามกรอบ

แนวคิดช่วงชีวิต โดยแบ่งคำถามออกเป็น 4 ช่วงหลัก ได้แก่ 1) การตัดสินใจย้ายประเทศ 2) การดำเนินการย้ายถิ่น 3) การเริ่มต้นทำงานในประเทศปลายทาง และ 4) การตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตในประเทศปลายทาง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (thematic analysis) ภายใต้กรอบแนวคิดช่วงชีวิต โดยเริ่มจากการถอดเทปการสัมภาษณ์อย่างละเอียด จากนั้นอ่านข้อมูลซ้ำหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจบริบทชีวิตของผู้ให้ข้อมูลในภาพรวม ก่อนจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงของกระบวนการย้ายถิ่น ได้แก่ ช่วงการตัดสินใจย้ายประเทศ ช่วงการดำเนินการย้ายถิ่น ช่วงการเริ่มต้นทำงาน และช่วงการตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศปลายทาง การวิเคราะห์มุ่งอธิบายลักษณะของเส้นทางการทำงานในฐานะกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปและเปรียบเทียบเส้นทางการทำงานของผู้ให้ข้อมูลในแต่ละช่วงชีวิต

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการย้ายถิ่นและเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายชีวิตของปัจเจกในฐานะกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปและเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา งานวิจัยนี้จึงใช้ แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) เป็นกรอบทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงระหว่างช่วงวัย เหตุการณ์เปลี่ยนผ่านในชีวิต และบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายที่ปัจเจกดำรงอยู่

แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective)

แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบโดย Glen H. Elder Jr. ซึ่งเสนอว่า ชีวิตของมนุษย์ไม่สามารถทำความเข้าใจได้จากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเพียงลำพัง หากแต่ต้องมองผ่านกระบวนการของเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านที่เชื่อมโยงกันเป็นเส้นทางชีวิต (Elder, 1998) แนวคิดนี้เน้นว่าการตัดสินใจและประสบการณ์ของปัจเจกถูกก่อรูปขึ้นจากจังหวะเวลาในช่วงชีวิต (timing of lives) ความสัมพันธ์ทางสังคม (linked lives) และบริบททางประวัติศาสตร์และสังคม (historical time and place) ที่แตกต่างกัน

ในกรอบแนวคิดช่วงชีวิตการย้ายถิ่นถูกมองว่าเป็นเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านที่สำคัญ ซึ่งสามารถส่งผลต่อเส้นทางชีวิตและเส้นทางการทำงานของปัจเจกในระยะยาว โดยผลของการย้ายถิ่นอาจแตกต่างกันไปตามช่วงวัยที่การย้ายถิ่นเกิดขึ้น เช่น การย้ายถิ่นในวัยเริ่มต้นการทำงานอาจเปิดโอกาสให้เกิดการทดลองเส้นทางอาชีพและการปรับเปลี่ยนชีวิตได้มากกว่าการย้ายถิ่นในวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย ซึ่งมักสัมพันธ์กับการแสวงหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการตั้งถิ่นฐานระยะยาว (Elder et al., 2003)

นอกจากนี้ แนวคิดช่วงชีวิตยังให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของปัจเจกภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยชี้ให้เห็นว่าการเลือกเส้นทางชีวิตมิได้เกิดขึ้นอย่างเสรี หากแต่ถูกกำกับโดยบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่บุคคลต้องเผชิญ งานวิจัยด้านการย้ายถิ่นบางส่วนได้นำแนวคิดช่วงชีวิตมาใช้เพื่ออธิบายว่าผู้ย้ายถิ่นตัดสินใจ ปรับตัว และกำหนดเส้นทางการทำงานของตนเองอย่างไรภายใต้ข้อจำกัดของตลาดแรงงานและสถานะทางกฎหมายในประเทศปลายทาง (Wingens et al., 2011; Kley, 2017)

สำหรับงานวิจัยนี้ แนวคิดช่วงชีวิตถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายเส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยมองว่าสถานะทางกฎหมายดังกล่าวมิได้เป็นเพียงข้อจำกัดด้านเอกสารหรือสถานะทางกฎหมายเท่านั้น หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงของกระบวนการย้ายถิ่น ตั้งแต่การตัดสินใจย้ายประเทศ การดำเนินการย้ายถิ่น การเริ่มต้นทำงานในประเทศปลายทาง ไปจนถึงการกำหนดทิศทางชีวิตและการตั้งถิ่นฐานในระยะยาว การใช้แนวคิดช่วงชีวิตจึงช่วยให้สามารถทำความเข้าใจเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นในฐานะกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป แตกต่างกันไปตามช่วงวัย และเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายที่ไม่มั่นคง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เส้นทางการย้ายถิ่นและการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงสามารถจำแนกออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ ได้แก่ 1) ช่วงการตัดสินใจย้ายประเทศ 2) ช่วงการดำเนินการย้ายถิ่น 3) ช่วงการเริ่มต้นทำงานในสังคมปลายทาง และ 4) ช่วงการตัดสินใจตั้งถิ่นฐานถาวร โดยแต่ละช่วงมีลักษณะแตกต่างกันไปตามช่วงชีวิต ประสบการณ์เดิมและเครือข่ายทางสังคมของผู้ให้ข้อมูล

ช่วงที่ 1 การตัดสินใจย้ายประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจย้ายประเทศของผู้ให้ข้อมูลมิได้เกิดจากแรงจูงใจแบบเดียวกัน หากแต่สัมพันธ์กับช่วงชีวิต ประสบการณ์เดิม และเครือข่ายทางสังคมที่แตกต่างกัน ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มอายุ 20–29 ปีมีแนวโน้มมองการย้ายถิ่นเป็นโอกาสในการเปิดรับประสบการณ์ใหม่และทดลองเส้นทางชีวิต เช่น เอม (อายุ 25 ปี) ซึ่งเคยเข้าร่วมโครงการ Work and Travel และนำประสบการณ์ดังกล่าวมาใช้ประเมินโอกาสทางเศรษฐกิจในประเทศปลายทาง ขณะที่มิน (อายุ 24 ปี) ตัดสินใจย้ายประเทศผ่านความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับคู่รักชาวอเมริกัน สะท้อนว่าการย้ายถิ่นในช่วงวัยนี้มิได้ขับเคลื่อนด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว สำหรับกลุ่มอายุ 30–44 ปี การตัดสินใจย้ายประเทศมีลักษณะมุ่งเน้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยอาศัยประสบการณ์เดิมและเครือข่ายครอบครัวในการลดความเสี่ยงของการย้ายถิ่น ขณะที่กลุ่มอายุ 45–60 ปี การตัดสินใจย้ายประเทศสัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิตและการประเมินโอกาสจากทุนทางสังคมที่สะสมมาในระยะยาว สะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจย้ายถิ่นมีความหมายและแรงจูงใจแตกต่างกันไปตามช่วงชีวิตของผู้ย้ายถิ่น

ช่วงที่ 2 การดำเนินการย้ายถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการย้ายถิ่นของผู้ให้ข้อมูลมีความแตกต่างกันไปตามทรัพยากร ประสบการณ์เดิม และเครือข่ายทางสังคมที่แต่ละบุคคลมีอยู่ ซึ่งส่งผลต่อช่องทางและกลยุทธ์ในการเข้าสู่ประเทศปลายทาง ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มอายุน้อยมีแนวโน้มใช้สถานะทางการศึกษาและความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นทรัพยากรสำคัญในการดำเนินการย้ายถิ่น เช่น เอม (อายุ 25 ปี) ที่เริ่มต้นผ่านช่องทางถูกต้องตามกฎหมายก่อนเข้าสู่ภาวะความไม่มั่นคงทางกฎหมายในเวลาต่อมา ขณะที่มิน (อายุ 24 ปี) ใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการลดข้อจำกัดของการย้ายถิ่น สำหรับกลุ่มอายุ 30–44 ปี การดำเนินการย้ายถิ่นมีลักษณะอาศัยการประเมินโอกาสและ

การใช้เครือข่ายอย่างเป็นระบบมากขึ้น ขณะที่กลุ่มอายุ 45–60 ปี ใช้ประสบการณ์ชีวิตและทุนทางสังคมที่สะสมมาเป็นกลไกในการปรับตัวและคงอยู่ในประเทศปลายทาง แม้อยู่ภายใต้ข้อจำกัดของสถานะทางกฎหมาย ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินการย้ายถิ่นมิได้เกิดขึ้นในรูปแบบเดียวกัน หากแต่ขึ้นอยู่กับทรัพยากรและเงื่อนไขเฉพาะของผู้ย้ายถิ่นแต่ละราย

ช่วงที่ 3 การเริ่มต้นทำงานในสังคมปลายทาง

ผลการวิจัยพบว่า การเริ่มต้นทำงานในสังคมปลายทางเป็นกระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดของสถานะทางกฎหมาย โอกาสในการเข้าถึงตลาดแรงงานและทรัพยากรทางสังคมที่ผู้ย้ายถิ่นแต่ละรายมีอยู่ ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มอายุน้อยมีแนวโน้มเริ่มต้นทำงานในภาคบริการหรือผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนบุคคลภายใต้ความไม่แน่นอนของสถานะทางกฎหมาย เช่น เอม (อายุ 25 ปี) ที่ต้องปรับตัวกับงานที่เข้าถึงได้ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว ขณะที่มิน (อายุ 24 ปี) อาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นกลไกสำคัญในการเข้าสู่ตลาดแรงงาน สำหรับกลุ่มอายุ 30–44 ปี การเริ่มต้นทำงานมีลักษณะต่อเนื่องและเป็นระบบมากขึ้น โดยอาศัยประสบการณ์เดิมและเครือข่ายทางสังคมในการลดความไม่แน่นอน ขณะที่กลุ่มอายุ 45–60 ปี แม้จะมีทุนชีวิตและประสบการณ์สะสมมากกว่า แต่ทางเลือกในการทำงานยังคงถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของสถานะทางกฎหมาย ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเริ่มต้นทำงานในสังคมปลายทางมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่สัมพันธ์กับทรัพยากรทางสังคม ประสบการณ์เดิมและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ผู้ย้ายถิ่นต้องเผชิญ

ช่วงที่ 4 การตัดสินใจตั้งถิ่นฐานถาวร

ผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจตั้งถิ่นฐานของผู้ย้ายถิ่นมีความหลากหลายและมิได้หมายถึงการตั้งถิ่นฐานถาวรในประเทศปลายทางเสมอไป หากแต่เป็นกระบวนการประเมินทางเลือกในชีวิตภายใต้ข้อจำกัดของสถานะทางกฎหมาย เป้าหมายทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคมและบริบทชีวิตของแต่ละบุคคล ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มอายุน้อยบางรายยังคงดำรงชีวิตอยู่ในประเทศปลายทางภายใต้ความไม่แน่นอน เช่น เอม (อายุ 25 ปี) ที่ไม่สามารถเดินทางกลับประเทศไทยได้อย่างอิสระ ขณะที่มิน (อายุ 24 ปี) ยังคงมีแผนกลับประเทศไทยในอนาคต สะท้อนว่าการคงอยู่ในประเทศปลายทางอาจเป็นเพียงช่วงหนึ่งของเส้นทางชีวิต สำหรับกลุ่มอายุ 30–44 ปี การตั้งถิ่นฐานสัมพันธ์กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจและการสะสมทรัพยากรมากกว่าการตัดสินใจอยู่ถาวรทันที ขณะที่กลุ่มอายุ 45–60 ปี การตัดสินใจตั้งถิ่นฐานเชื่อมโยงกับการประเมินชีวิตในระยะยาว ความมั่นคงและความผูกพันกับสังคมปลายทางมากขึ้น ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจตั้งถิ่นฐานมิได้เป็นผลจากความต้องการส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการต่อรองระหว่างเป้าหมายชีวิตกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ผู้ย้ายถิ่นต้องเผชิญในแต่ละช่วงชีวิต

อุปสรรคและปัญหาของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาจำแนกตามช่วงชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า คนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงเผชิญอุปสรรคและปัญหาที่แตกต่างกันไปตามช่วงชีวิต ประสบการณ์เดิม

กลุ่มอายุ 20 – 29 ปี: อุปสรรคจากความไม่มั่นคงและการขาดประสบการณ์

ผู้ย้ายถิ่นในกลุ่มอายุ 20–29 ปี เผชิญอุปสรรคหลักจากความไม่มั่นคงของสถานะทางกฎหมายและการขาดประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในประเทศปลายทาง ส่งผลให้มีข้อจำกัดด้านสิทธิในการทำงาน การเดินทาง และการเข้าถึงสวัสดิการ อีกทั้งงานที่เข้าถึงได้ส่วนใหญ่อยู่ในภาคบริการที่มีความไม่มั่นคงและรายได้ไม่แน่นอน ทำให้การวางแผนชีวิตระยะยาวเป็นไปได้ยาก ความไม่แน่นอนของสถานะทางกฎหมายยังสร้างแรงกดดันทางจิตใจและความกังวลต่ออนาคตของผู้ย้ายถิ่นในช่วงวัยเริ่มต้นของเส้นทางชีวิตการทำงาน

กลุ่มอายุ 30 – 44 ปี: อุปสรรคจากภาระทางเศรษฐกิจและความคาดหวังในชีวิต

ผู้ย้ายถิ่นในกลุ่มอายุ 30–44 ปี เผชิญอุปสรรคสำคัญจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจและความคาดหวังต่อความมั่นคงในชีวิต โดยมักมีภาระครอบครัวหรือเป้าหมายทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน ทำให้ต้องยอมรับงานที่มีความเสี่ยงหรืออยู่นอกระบบเพื่อให้มีรายได้เพียงพอ แม้จะมีประสบการณ์และเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น แต่ข้อจำกัดด้านสถานะทางกฎหมายยังคงส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงงานที่มั่นคง การพัฒนาทางอาชีพและการดำรงชีวิตแบบข้ามชาติ ซึ่งก่อให้เกิดภาระด้านเวลา ค่าใช้จ่ายและความตึงเครียดจากการต้องเชื่อมโยงชีวิตระหว่างประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง

กลุ่มอายุ 45 – 60 ปี: อุปสรรคจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและสุขภาวะ

ผู้ย้ายถิ่นในกลุ่มอายุ 45–60 ปี เผชิญอุปสรรคที่สัมพันธ์กับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย โดยสถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ การคุ้มครองทางสังคม และข้อจำกัดในการเดินทางกลับประเทศต้นทาง ขณะที่ลักษณะงานในภาคบริการที่ต้องใช้แรงงานทางกายส่งผลต่อสุขภาพในระยะยาว นอกจากนี้ ความรู้สึกโดดเดี่ยวและการขาดการสนับสนุนจากครอบครัวในประเทศต้นทางยังเป็นอุปสรรคทางสังคมที่สำคัญ ผลการวิจัยยังพบว่าในช่วงการตัดสินใจตั้งถิ่นฐาน ผู้ย้ายถิ่นบางรายพยายามแสวงหาช่องทางในการเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายเพื่อลดความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวกลับมาพร้อมความเสี่ยงทั้งด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางจิตใจ สะท้อนให้เห็นว่าการแสวงหาความมั่นคงในระยะยาวอาจกลายเป็นอีกหนึ่งอุปสรรคสำคัญของผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิตนี้

ความแตกต่างเชิงเพศในเส้นทางการย้ายถิ่นและการทำงานตามช่วงชีวิต

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยผ่านมิติของเพศร่วมกับช่วงชีวิต พบว่า เส้นทางการย้ายถิ่นและการทำงานของผู้ย้ายถิ่นชายและหญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านแรงจูงใจ กลยุทธ์การดำเนินชีวิต และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในประเทศปลายทาง ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นบทบาทของเพศในฐานะโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดโอกาสและข้อจำกัดในแต่ละช่วงชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดช่วงชีวิตที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลและบริบททางสังคม

ช่วงอายุ 20–29 ปี: ความเสี่ยงและการทดลองชีวิตที่แตกต่างกันระหว่างเพศ

ในช่วงชีวิตเริ่มต้นของวัยทำงาน ผู้ย้ายถิ่นชายมีแนวโน้มตัดสินใจย้ายประเทศโดยอาศัย “ทุนประสบการณ์”และเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เช่น ประสบการณ์การทำงานหรือการเดินทางในต่างประเทศมาก่อน ซึ่งช่วยเสริมความมั่นใจในการตัดสินใจย้ายถิ่นและรับความเสี่ยง ในขณะที่ผู้ย้ายถิ่นหญิงในช่วงวัยเดียวกันมีแนวโน้มตัดสินใจย้ายประเทศผ่าน “ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล” มากกว่า โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงคู่รัก ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งแรงจูงใจและกลไกสนับสนุนในช่วงเริ่มต้นชีวิตในประเทศปลายทาง ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าแม้ชายและหญิงจะอยู่ในช่วงชีวิตเดียวกัน แต่เพศมีบทบาทในการกำหนดช่องทางและรูปแบบการย้ายถิ่น โดยผู้หญิงในช่วงวัยนี้ต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าผู้ชาย ซึ่งอาจเพิ่มทั้งโอกาสและความเปราะบางในเวลาเดียวกัน

ช่วงอายุ 30 – 44 ปี: บทบาทเพศกับภาระทางเศรษฐกิจและกลยุทธ์การดำรงชีวิต

ในช่วงวัยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ผู้ย้ายถิ่นชายมีแนวโน้มมองการย้ายถิ่นและการทำงานในประเทศปลายทางเป็น “เครื่องมือในการสะสมทุน” อย่างชัดเจน โดยยอมรับงานที่มีความเสี่ยงหรืออยู่นอกระบบกฎหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายด้านรายได้ การตัดสินใจตั้งถิ่นฐานของผู้ชายในช่วงวัยนี้จึงมักมีลักษณะเป็นการคงอยู่ชั่วคราวและมีเป้าหมายปลายทางคือการกลับประเทศต้นทาง

ในขณะที่ผู้ย้ายถิ่นหญิงในช่วงอายุเดียวกันมีแนวโน้มพัฒนาเส้นทางชีวิตที่ยืดหยุ่นกว่า โดยเฉพาะการดำรงชีวิตแบบข้ามชาติ (transnational living) ผู้หญิงสามารถใช้เครือข่ายครอบครัวและความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นทรัพยากรในการจัดการชีวิตระหว่างประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง ความแตกต่างนี้สะท้อนบทบาททางเพศที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถผสมผสานบทบาททางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากกว่าในช่วงชีวิตเดียวกัน

ช่วงอายุ 45 – 60 ปี: เพศกับการนิยาม “การตั้งถิ่นฐานถาวร”

ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย ความแตกต่างระหว่างเพศปรากฏชัดเจนในลักษณะของการตัดสินใจตั้งถิ่นฐานถาวร ผู้ย้ายถิ่นชายมีแนวโน้มเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างมากกว่า โดยเฉพาะเมื่อสถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง ทำให้ไม่สามารถเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนได้อย่างอิสระ การตั้งถิ่นฐานของผู้ชายในช่วงวัยนี้จึงมักอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการรอคอยและการเลื่อนแผนชีวิตออกไปในอนาคต

ในทางตรงกันข้าม ผู้ย้ายถิ่นหญิงในช่วงวัยเดียวกันมีแนวโน้มสามารถสร้างความมั่นคงในประเทศปลายทางได้มากกว่า โดยเฉพาะผ่านการสมรสและการสร้างครอบครัว ซึ่งช่วยให้สามารถเข้าถึงสถานะทางกฎหมายที่มั่นคงและนิยามประเทศปลายทางเป็น “บ้าน” ได้ในระยะยาว อย่างไรก็ตามเส้นทางดังกล่าวก็มาพร้อมกับความเสี่ยงและความเปราะบางเชิงโครงสร้างในช่วงก่อนการได้มาซึ่งสถานะที่มั่นคง

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดช่วงชีวิต (Life Course Perspective) เพื่อทำความเข้าใจเส้นทางการทำงานของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง โดยผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการย้ายถิ่นมิได้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว หากแต่เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามช่วงชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมและเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ผู้ย้ายถิ่นต้องเผชิญ ซึ่งสามารถอภิปรายผ่านหลักการสำคัญของแนวคิดช่วงชีวิตได้ดังนี้

จังหวะเวลาในช่วงชีวิตกับการกำหนดเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น

ผลการวิจัยสะท้อนหลัก “จังหวะเวลาในช่วงชีวิต” (Timing of Lives) โดยแสดงให้เห็นว่าช่วงวัยมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นและการกำหนดเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นอย่างชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในช่วงวัยแตกต่างกันมีเป้าหมาย ความคาดหวังและการประเมินความเสี่ยงจากการย้ายถิ่นแตกต่างกันไปตามบริบทของชีวิตในแต่ละช่วง ตัวอย่างเช่น เอม ซึ่งอยู่ในกลุ่มอายุ 20–29 ปี ตัดสินใจย้ายถิ่นหลังจากเคยมีประสบการณ์เข้าร่วมโครงการ Work and Travel ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการรับรู้ถึงความแตกต่างด้านรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับประเทศปลายทาง การตัดสินใจย้ายถิ่นในกรณีนี้จึงมิได้เกิดจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนลักษณะของการเปิดรับโอกาสใหม่และการทดลองเส้นทางชีวิตในช่วงวัยเริ่มต้นการทำงาน ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มอายุ 30–44 ปี เช่น จอย การย้ายถิ่นมีเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้นในด้านการสร้างรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ส่วนผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มอายุ 45–60 ปี เช่น แอน การย้ายถิ่นสัมพันธ์กับเป้าหมายระยะยาวมากขึ้น ทั้งในมิติของการตั้งถิ่นฐาน การสร้างความมั่นคงและการวางแผนอนาคตของครอบครัว ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเหตุการณ์เดียวกันอาจมีความหมายและผลกระทบแตกต่างกันไปตามจังหวะเวลาในช่วงชีวิตของแต่ละบุคคล (Elder, 1998)

การเปลี่ยนผ่านและเส้นทางชีวิตในการกำหนดเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น

ผลการวิจัยสนับสนุนหลัก “การเปลี่ยนผ่านและเส้นทางชีวิต” (Transitions and Trajectories) โดยพบว่าการย้ายถิ่นของผู้ให้ข้อมูลมิได้เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยหลายช่วงต่อเนื่องกัน ซึ่งแต่ละช่วงส่งผลต่อกันและกำหนดทิศทางของเส้นทางการทำงานในระยะยาว กรณีของเอมสะท้อนให้เห็นเส้นทางชีวิตที่เริ่มต้นจากการมีประสบการณ์เดินทางระยะสั้นในฐานะนักศึกษา ก่อนพัฒนาไปสู่การตัดสินใจย้ายถิ่นและเข้าสู่ตลาดแรงงานในประเทศปลายทาง ภายใต้ข้อจำกัดของสถานะทางกฎหมายที่ส่งผลต่อทางเลือกในการทำงาน ขณะที่กรณีของแอนสะท้อนเส้นทางชีวิตที่มิได้เกิดจากการตัดสินใจเฉพาะหน้าหากแต่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิต การประเมินโอกาส และการวางแผนในระยะยาว เส้นทางเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการย้ายถิ่นมิใช่จุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุดเพียงช่วงเดียว หากแต่เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านหลายช่วงซึ่งมีอิทธิพลต่อกันอย่างต่อเนื่องและร่วมกันก่อรูปเส้นทางชีวิตและเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าเส้นทางชีวิตของปัจเจกถูกก่อรูปจากการเชื่อมโยงของเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านหลายช่วง มากกว่าการเกิดขึ้นจากเหตุการณ์เดี่ยวเพียงครั้งเดียว (Elder et al., 2003)

ชีวิตที่เชื่อมโยงกันกับการกำหนดเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น

ผลการวิจัยสะท้อนหลัก “ชีวิตที่เชื่อมโยงกัน” (Linked Lives) อย่างเด่นชัด โดยแสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจย้ายถิ่นและเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นมิได้เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของปัจเจกเพียงลำพัง หากแต่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเครือข่ายทางสังคม กรณีของมินสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจย้ายถิ่น ขณะที่จอยอาศัยเครือข่ายครอบครัวและคนรู้จักเป็นช่องทางในการเข้าสู่ตลาดแรงงานในประเทศปลายทาง สำหรับผู้ย้ายถิ่นที่อยู่ภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง เครือข่ายเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นแหล่งข้อมูล แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการลดความเสี่ยง สร้างโอกาสในการเข้าถึงงานและช่วยให้สามารถดำรงชีวิตภายใต้ข้อจำกัดทางกฎหมายได้ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าชีวิตของผู้ย้ายถิ่นเชื่อมโยงกับชีวิตของผู้อื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการตัดสินใจสำคัญในชีวิตจำนวนมากมักเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่เดิม (Wingens et al., 2011)

การมีตัวกระทำภายใต้ข้อจำกัดในการกำหนดเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น

ผลการวิจัยสะท้อนหลัก “การมีตัวกระทำภายใต้ข้อจำกัด” (Human Agency) โดยแสดงให้เห็นว่าผู้ย้ายถิ่นมิได้เป็นเพียงผู้รับผลจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง หากแต่พยายามกำหนดเส้นทางชีวิตและเส้นทางการทำงานของตนเองภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ ผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายใช้วิธีการแตกต่างกันในการจัดการกับข้อจำกัด เช่น การเลือกช่องทางการเดินทาง การเลือกประเภทงานที่สามารถเข้าถึงได้ หรือการอาศัยเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างโอกาสใหม่ อย่างไรก็ตามกรณีดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นอย่างเสรี หากแต่ดำเนินอยู่ภายใต้ข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะสถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง ซึ่งจำกัดการเข้าถึงงานที่มั่นคง การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนและสิทธิขั้นพื้นฐานในประเทศปลายทาง ดังนั้นการตัดสินใจของผู้ย้ายถิ่นจึงมิได้เป็นเพียงผลจากความต้องการส่วนบุคคล แต่เป็นผลจากการประเมินทั้งโอกาสและข้อจำกัดที่มีอยู่ในแต่ละช่วงชีวิต (Kley, 2017)

บริบททางประวัติศาสตร์และสังคมในการกำหนดเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น

ผลการวิจัยสะท้อนหลัก “บริบททางประวัติศาสตร์และสังคม” (Historical Time and Place) โดยแสดงให้เห็นว่าเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นมิได้เกิดจากการตัดสินใจส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่ถูกก่อรูปขึ้นภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจและกฎหมายของประเทศปลายทาง แม้ผู้ให้ข้อมูลหลายรายจะมีความสามารถประสบการณ์ หรือความตั้งใจในการสร้างความมั่นคงในชีวิต แต่สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคงทำให้พวกเขาจำนวนมากต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานนอกระบบ หรือทำงานที่มีความไม่มั่นคงสูงกว่าศักยภาพที่ตนเองมี ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าทางเลือกของผู้ย้ายถิ่นมิได้ถูกกำหนดจากความต้องการส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่ถูกจำกัดและกำกับโดยโครงสร้างของประเทศปลายทาง ทั้งนโยบายตรวจคนเข้าเมือง ระบบแรงงาน และบริบททางเศรษฐกิจ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอที่มองว่าบริบทเชิงโครงสร้างของประเทศปลายทางมีบทบาทสำคัญในการกำหนดเส้นทางชีวิตและเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่น (Castles et al., 2014)

ข้อเสนอแนะ

สำหรับการวิจัยในอนาคต

การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจำนวนจำกัดซึ่งเป็นกลุ่มเฉพาะของคนไทยผู้ย้ายถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง ทำให้ผลการวิจัยมุ่งสะท้อนประสบการณ์เชิงลึกในบริบทเฉพาะมากกว่าการอธิบายภาพรวมของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด นอกจากนี้ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลผ่านเครือข่ายทางสังคมอาจทำให้ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน

สำหรับการวิจัยในอนาคต อาจขยายการศึกษาไปยังผู้ย้ายถิ่นไทยในประเทศปลายทางอื่น หรือเปรียบเทียบผู้ย้ายถิ่นที่มีสถานะทางกฎหมายแตกต่างกัน รวมถึงการศึกษาแบบติดตามระยะยาว เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางชีวิตและเส้นทางการทำงานของผู้ย้ายถิ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อผู้ที่สนใจย้ายประเทศ

ผู้ที่สนใจย้ายประเทศควรตระหนักว่าการย้ายถิ่นเป็นกระบวนการระยะยาวที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นสถานะทางกฎหมาย โอกาสในการทำงาน เครือข่ายทางสังคม และความมั่นคงในระยะยาว การเตรียมความพร้อมก่อนการย้ายถิ่น เช่น การศึกษาข้อมูลด้านกฎหมายแรงงานและการตรวจคนเข้าเมือง การประเมินความเสี่ยง และการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่น่าเชื่อถือ มีความสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ผู้ที่ย้ายถิ่นควรวางแผนเส้นทางชีวิตและการทำงานในระยะยาวอย่างรอบคอบ รวมถึงเตรียมแผนทางเลือกในกรณีที่สถานะทางกฎหมายหรือเงื่อนไขการทำงานเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะต่อนโยบายภาครัฐ

ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและรอบด้านเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการทำงานในต่างประเทศแก่ประชาชน โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงของการย้ายถิ่นภายใต้สถานะทางกฎหมายไม่มั่นคง ควรมีการพัฒนากลไกในการให้คำปรึกษาและการคุ้มครองคนไทยในต่างประเทศอย่างเหมาะสม รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองสิทธิแรงงานข้ามชาติ นอกจากนี้ ภาครัฐควรพิจารณานำประสบการณ์และบทเรียนจากผู้ย้ายถิ่นกลับมาพัฒนาแนวนโยบายด้านแรงงาน การจ้างงาน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในประเทศ เพื่อลดแรงผลักที่ทำให้ประชาชนต้องย้ายถิ่นภายใต้ความเสี่ยงสูง

เอกสารอ้างอิง

Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World (5th ed.).* Palgrave Macmillan.

De Genova,N.P. (2002). Migrant “Illegality” and Deportability in Everyday Life. *Annual Review Anthropology*, *31*, 419-447. https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.31.040402.085432

De Haas, H. (2010). The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *36*(10), 1587–1617. https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489361

Elder, G. H. (1998). The Life Course as Developmental Theory, *Child Development*, *69*(1), 1–12. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06128.x

Elder, G. H., Johnson, M. K., Crosnoe, R. (2003). The Emergence and Development of Life Course Theory. In Mortimer, J. T., Shanahan, M. J. (Eds.) *Handbook of the Life Course* (pp.3 – 19). Springer, https://doi.org/10.1007/978-0-306-48247-2_1

International Organization for Migration. (2019). *World Migration Report 2020*. OIM UN Migration. https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020

Kley, S. (2017). Facilitators and Constraints at Each Stage of the Migration Decision Process. *Population Studies, 71*(1), 35–49. https://doi.org/10.1080/00324728.2017.1359328

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review, 19*(3), 431–466. https://doi.org/10.2307/2938462

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2020). International Migration 2020 Highlights. United Nations. https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migration-2020-highlights

Wingens, M., Windzio, M., de Valk, H., & Aybek, C. (2011). *A Life-Course Perspective on Migration and Integration*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1545-5

World Bank. (2023). *Migration and Development Brief 39: Leveraging Diaspora Finances for Private Capital Mobilization*. World Bank.

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์

Development of a Learning Management Model using Action-Based Learning to Enhance Professional Competencies of Caregivers at Chularat Inter Health School

อรพรรณ สร้อยประเสริฐ (Oraphan Sroiprasert) *Email: Cih.sawapat@gmail.com*[1*]

[1]*ผู้บริหารโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ (Chularat Inter Health School)*

Corresponding Author. Email: Cih.sawapat@gmail.com

(Received: 23 April 2026; Revised: 18 June 2026; Accepted: 21 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและศึกษาผลที่มีต่อสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล โรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ ดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความต้องการจำเป็น ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบ และระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบกับกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 40 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย คู่มือการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ แบบทดสอบความรู้ แบบประเมินทักษะปฏิบัติ และแบบวัดเจตคติวิชาชีพ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มสัมพันธ์

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีชื่อว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ มีคุณภาพและความเหมาะสมผ่านเกณฑ์ของผู้เชี่ยวชาญในระดับมากที่สุด โดยบูรณาการวงจรคุณภาพและทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก คือ หลักการ วัตถุประสงค์ ผู้เรียนและผู้สอน กระบวนการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม และการวัดและประเมินผล และขับเคลื่อนผ่านกระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นทฤษฎีเชื่อมโยงปฏิบัติ ขั้นฝึกในสถานการณ์จำลอง ขั้นปฏิบัติงานจริง และขั้นสะท้อนผลประเมินตนเอง 2) ภายหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างมีสมรรถนะวิชาชีพสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะปฏิบัติที่ประเมินด้วยระบบการสอบภาคปฏิบัติทางคลินิกอย่างเป็นระบบและด้านเจตคติต่อวิชาชีพ และ 3) รูปแบบนี้ได้รับการยอมรับเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการยกระดับสมรรถนะผู้เรียนให้มีความพร้อมในการปฏิบัติงานจริงตามมาตรฐานวิชาชีพ

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้; การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ; สมรรถนะวิชาชีพ; พนักงานให้การดูแล; การสอบภาคปฏิบัติทางคลินิกอย่างเป็นระบบ

Abstract

This research and development study aimed to develop a hands-on learning management model and investigate its effects on the professional competencies of caregiving students at Chularat Inter Health School. The research was conducted in three phases: Phase 1) Situational analysis of problems and needs; Phase 2) Design and development of the model; and Phase 3:

Implementation and evaluation of the model. The sample consisted of 40 caregiving students from the 2025 academic year, selected through purposive sampling. The research instruments included an experiential learning management manual, knowledge tests, practical skill assessment forms, and professional attitude scales. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and a dependent samples t-test.

The research findings revealed that: 1) The developed learning management model, titled "The Hands-on Learning Process Model for Enhancing Professional Competencies of Caregiving Students at Chularat Inter Health School," was evaluated at the highest level of quality and appropriateness by experts. Integrating the quality cycle with experiential learning theory, the model comprises 7 core components: principles, objectives, learners and instructors, learning processes, media and learning resources, environment, and measurement and evaluation. It operates through a four-step learning process: (a) theory-to-practice integration, (b) simulation-based training, (c) on-the-job practice, and (d) self-reflective evaluation. 2) Following the implementation of the learning management model, the sample's professional competencies were statistically significantly higher than before the intervention at the .05 level across all areas: knowledge, practical skills (assessed through an Objective Structured Clinical Examination: OSCE), and professional attitude. 3) The model was recognized as a best practice for elevating learners' competencies, ensuring their readiness for real-world practice in accordance with professional standards.

Keywords: Learning Model Development; Hands-on Learning; Professional Competencies; Caregiving Students; Objective Structured Clinical Examination (OSCE)

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศซึ่งสอดรับกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่มุ่งเน้นการสร้างคนไทยที่มีสมรรถนะสูงพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ส่งผลให้ระบบสาธารณสุขมีความต้องการบุคลากรสายสนับสนุนอย่างพนักงานให้การดูแลเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2566) บุคลากรกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นส่วนเติมเต็มสำคัญในทีมการพยาบาลแบบผสมผสานทักษะ เพื่อดูแลกิจวัตรประจำวันและสังเกตอาการเบื้องต้นของผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ที่มีภาวะพึ่งพิง ภายใต้การกำกับดูแลของพยาบาลวิชาชีพ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลและลดภาระงานของบุคลากรวิชาชีพหลัก (สภาการพยาบาล, 2565)

อย่างไรก็ตาม การผลิตพนักงานให้การดูแลให้มีคุณภาพนั้นจำเป็นต้องมีมาตรฐานการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับหน้างานจริง แต่จากการติดตามผลการปฏิบัติงานของนักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแล โรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ พบปัญหาช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติอย่างชัดเจน เนื่องจากการจัดการเรียนรู้รูปแบบเดิมเน้นการบรรยายเป็นหลัก ส่งผลให้ผู้เรียนจดจำทฤษฎีได้แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติจริงหน้างาน เมื่อเข้าสู่สถานการณ์วิกฤตหรือเผชิญหน้ากับผู้ป่วยจริง มักขาดความแม่นยำในหัตถการสำคัญ เช่น การประเมินสัญญาณชีพที่คลาดเคลื่อน หรือการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยที่ไม่ถูกหลักการยศาสตร์ ซึ่งเสี่ยงต่ออุบัติเหตุและส่งผลกระทบโดยตรง

ต่อความปลอดภัยของผู้รับบริการ (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2565) นอกจากนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ในยุคปัจจุบันคือผู้เรียนขาดทักษะทางสังคมและอารมณ์ ทักษะการสื่อสาร และการตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรจริง เนื่องจากสถานประกอบการในยุคปัจจุบันต้องการบุคลากรที่มีความพร้อมในการปฏิบัติงานทันทีโดยไม่ต้องใช้เวลาปรับตัวนาน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและสังเคราะห์ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของเดวิด คอลบ์ (Kolb, 1984) ซึ่งอธิบายว่า การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืนเกิดจากวงจรการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน เริ่มจากการสร้างประสบการณ์รูปธรรม (Concrete Experience) การสะท้อนคิดสังเกตการณ์ (Reflective Observation) การสรุปแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) และการนำแนวคิดไปทดลองปฏิบัติจริง (Active Experimentation) แนวคิดนี้ช่วยเปลี่ยนความรู้เชิงทฤษฎีในตำราให้กลายเป็นทักษะที่ฝังลึกในตัวบุคคล ผ่านกระบวนการฝึกฝนที่เป็นระบบ ผู้วิจัยจึงนำฐานคิดนี้มาบูรณาการร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและการประเมินผลด้วยระบบการสอบภาคปฏิบัติทางคลินิกอย่างเป็นระบบ (Objective Structured Clinical Examination) เพื่อบ่มเพาะสมรรถนะวิชาชีพที่สมบูรณ์ทั้งด้านความรู้ ทักษะปฏิบัติ และเจตคติ (Harden et al., 1975; Miller, 1990) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนาการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ เพื่อสร้างโมเดลการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและตอบโจทย์ความต้องการของประเทศในเชิงรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์

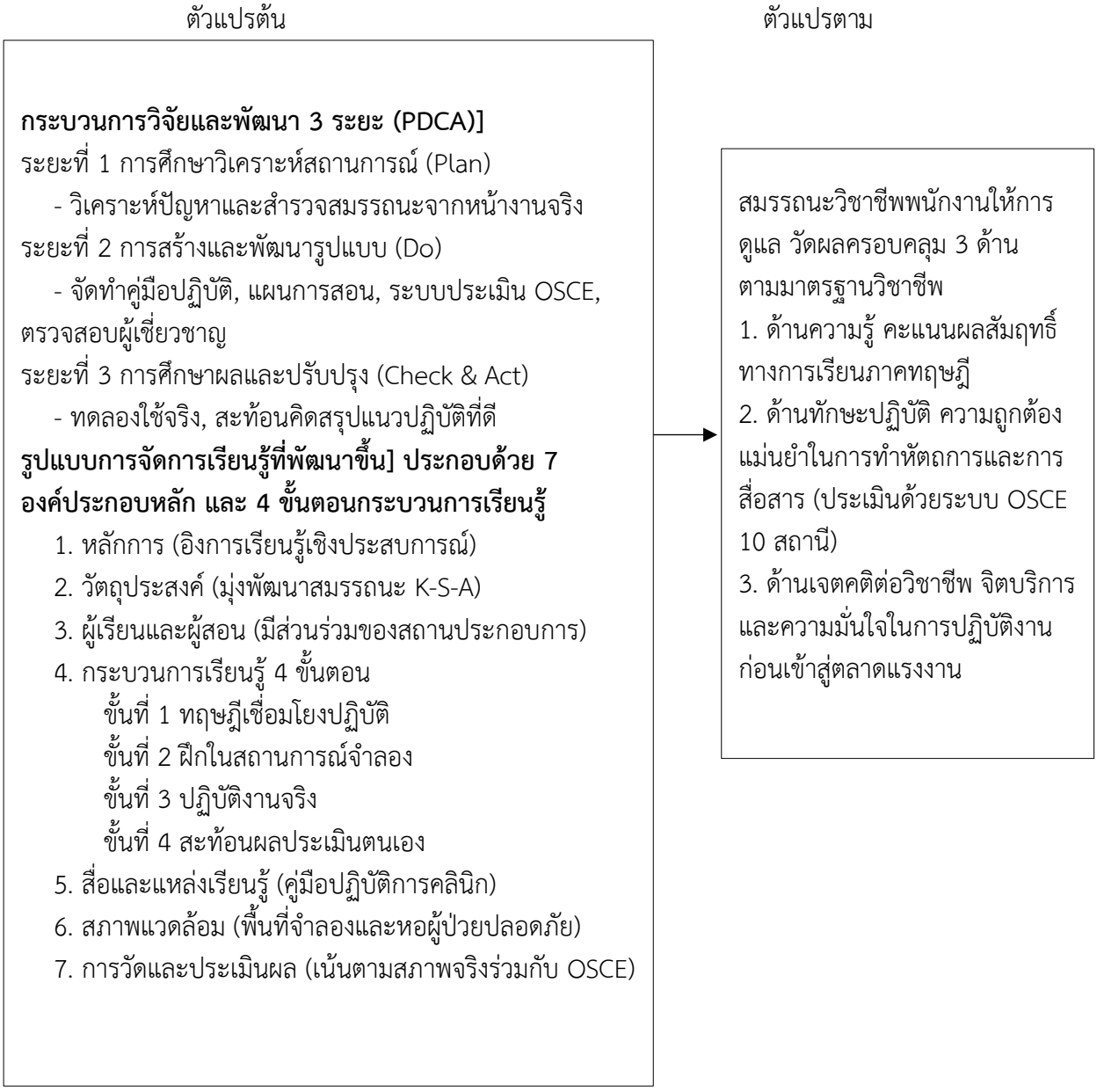
วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์
2. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติสำหรับนักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแล
3. เพื่อศึกษาผลของการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติที่มีต่อสมรรถนะวิชาชีพของนักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแล

สมมติฐานในการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติที่พัฒนาขึ้น มีคุณภาพความเหมาะสม และความสอดคล้องตามเกณฑ์การประเมินของผู้เชี่ยวชาญในระดับมากที่สุด
2. นักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแลมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ในการดูแลสุขภาพภายหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแลมีคะแนนทักษะปฏิบัติในการดูแลผู้รับบริการภายหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. นักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแลมีระดับเจตคติต่อวิชาชีพภายหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กรอบแนวคิดในการวิจัย

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะอย่างสอดคล้องกับกรอบแนวคิด ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความต้องการจำเป็น

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาล ผู้บริหารฝ่ายการพยาบาล และผู้แทนจากสถานประกอบการสุขภาพ จำนวน 10 คน ซึ่งเลือกมาโดยวิธีเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง มีประเด็นหลักเกี่ยวกับสภาพปัญหาของการปฏิบัติงานพนักงานให้การดูแลในยุคปัจจุบัน ช่องว่างระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ และข้อเสนอแนะต่อหลักสูตร และแบบประเมินความต้องการจำเป็นชนิดมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยนัดหมายและลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตพนักงานให้การดูแล จำนวน 30 คน ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอน พยาบาลวิชาชีพพี่เลี้ยง และผู้บริหารสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ ร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้และคู่มือการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Clinical Practice Manual) ร่วมกับแบบประเมินความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความเหมาะสมเชิงโครงสร้างและเนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ จัดประชุมสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาโครงร่างและคู่มือ นำผลคะแนนจากแบบประเมินมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง และปรับปรุงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้สมบูรณ์

ระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแล โรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์ ปีการศึกษา 2568 จำนวน 40 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 6 แผน (รวม 120 ชั่วโมง) เครื่องมือเก็บข้อมูล ได้แก่ 1) แบบทดสอบวัดความรู้ 2) แบบประเมินทักษะปฏิบัติด้วยระบบ OSCE จำนวน 10 สถานี (ประยุกต์เกณฑ์ประเมินจากมาตรฐานหัตถการทางการพยาบาลขั้นพื้นฐาน) และ 3) แบบวัดเจตคติต่อวิชาชีพ

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ ดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) จัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็นเวลา 6 สัปดาห์ จากนั้นทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) ด้วยเครื่องมือชุดเดิม สถิติที่ใช้คือค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อค้นพบสำคัญตามระยะการวิจัยดังต่อไปนี้

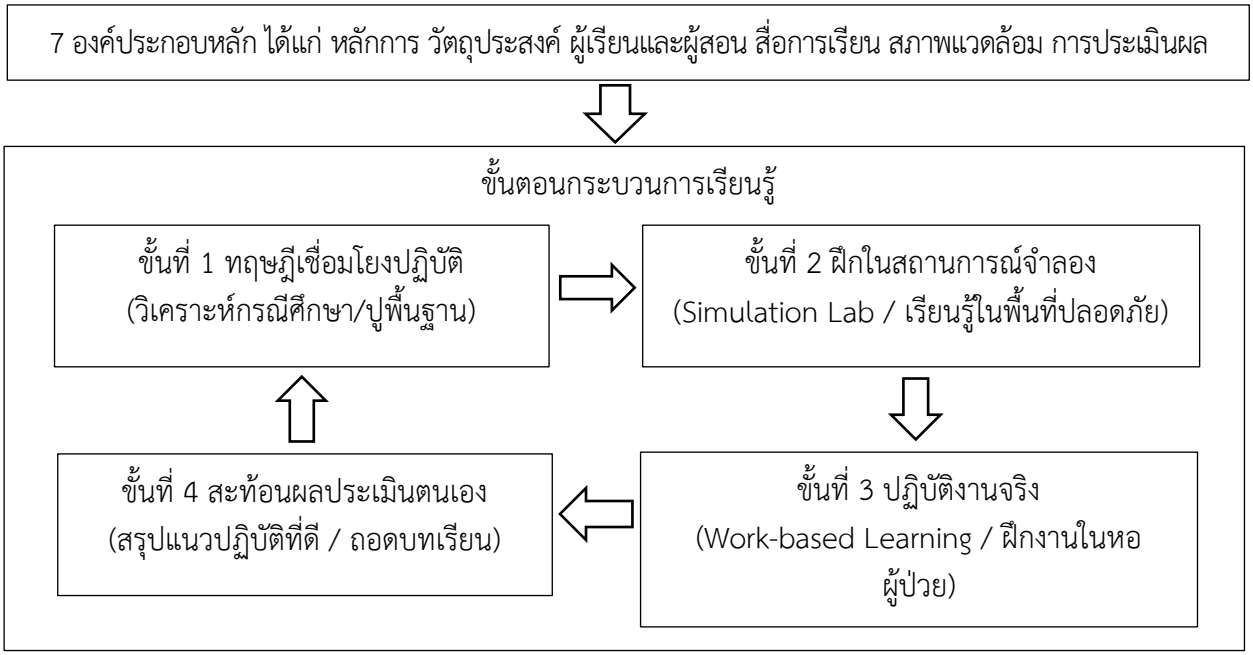
ระยะที่ 1 ผลการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความต้องการจำเป็น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน พบว่าเป็นเพศหญิงทั้งหมด มีอายุเฉลี่ย 48.80 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 80.00 และมีประสบการณ์ทำงานในวิชาชีพมากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 60.00 เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกพบข้อที่นำไปสู่การพัฒนารูปแบบ คือ สภาพปัญหาในวิชาชีพเกิดจากการจัดการเรียนการสอนแบบเดิมที่แยกส่วนทฤษฎีออกจากการปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดปัญหานักเรียนรู้ทฤษฎีแต่ทำไม่ได้ และขาดทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าทางคลินิก สอดคล้องกับผลประเมินระดับความต้องการจำเป็นในภาพรวมที่อยู่ในระดับสูง โดยผู้เชี่ยวชาญต้องการให้เน้นการพัฒนาด้านเจตคติและทักษะปฏิบัติ สูงกว่าด้านความรู้บริสุทธิ์ ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบใหม่ต้องมุ่งเน้นการฝึกทักษะขั้นสูงในพื้นที่ปลอดภัยก่อนลงสู่สถานการณ์จริง

ระยะที่ 2 ผลการสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

จากการนำข้อมูลที่พบในระยะที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้และนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 30 คนตรวจสอบ พบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมเชิงโครงสร้างในระดับมากที่สุด โดยสามารถสรุปความเชื่อมโยงของรูปแบบออกมาเป็นแผนภาพและรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ “ทักษะวิชาชีพนำทาง สร้างโอกาสในอนาคต”

รูปภาพที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้

รายละเอียดองค์ประกอบและกระบวนการเรียนรู้

รูปแบบประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) หลักการมุ่งเน้นการสร้างเสริมสมรรถนะผ่านประสบการณ์ตรง 2) วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะครบทั้ง 3 ด้าน 3) ผู้เรียนและผู้สอนที่ทำงานร่วมกันเป็นทีมสหวิชาชีพ 4) กระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน (แสดงในแผนภาพ) 5) สื่อและแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วยคู่มือปฏิบัติการคลินิกและสถานการณ์จำลอง 6) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และปลอดภัย และ 7) การวัดและประเมินผลที่ใช้ระบบ OSCE ร่วมกับเกณฑ์รูบริกส์

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบนี้ไปออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 6 แผน ครอบคลุมเนื้อหาหลักสูตรพนักงานให้การดูแล ระยะเวลาแผนละ 20 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 120 ชั่วโมง โดยแบ่งหัวข้อดังนี้ แผนที่ 1 การประเมินและบันทึกสัญญาณชีพ แผนที่ 2 หลักการยศาสตร์และการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยปลอดภัย แผนที่ 3 การดูแลสุขวิทยาและกิจวัตรประจำวัน แผนที่ 4 การให้อาหารทางสายยางและการดูแลโภชนาการ แผนที่ 5 การปฐมพยาบาลเบื้องต้นและการฟื้นคืนชีพ และแผนที่ 6 ทักษะทางสังคม จิตบริการ และการสื่อสารในวิชาชีพ โดยทุกแผนจะใช้กระบวนการเรียนรู้ครบทั้ง 4 ขั้นตอนอย่างสม่ำเสมอ

ระยะที่ 3 ผลการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 90.50 มีอายุเฉลี่ย 20.42 ปี สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 75.00 และส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยมาก่อน คิดเป็นร้อยละ 65.00 ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะวิชาชีพก่อนและหลังเรียน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ก่อนและหลังเรียน (n=40)

ด้านสมรรถนะวิชาชีพ	การทดสอบ	คะแนนเต็ม	Mean	S.D.	t	p-value
1. ด้านความรู้	ก่อนเรียน	40	21.80	4.20	10.42	< .001*
	หลังเรียน	40	28.90	3.60		
2. ด้านทักษะปฏิบัติ (OSCE)	ก่อนเรียน	100	29.80	8.50	18.72	< .001*
	หลังเรียน	100	65.40	9.20		
3. ด้านเจตคติต่อวิชาชีพ	ก่อนเรียน	80	48.20	6.50	12.47	< .001*
	หลังเรียน	80	62.80	5.80		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05*

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนหลักสูตรพนักงานให้การดูแลมีคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะวิชาชีพหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านทักษะปฏิบัติงานที่ประเมินด้วยระบบ OSCE มีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นสูงสุดจาก 29.80 คะแนน เป็น 65.40 คะแนน (เพิ่มขึ้นมากกว่าสองเท่า) และเจตคติต่อวิชาชีพยกระดับจากปานกลางสู่ระดับสูงอย่างเห็นได้ชัด

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพพนักงานให้การดูแล ของโรงเรียนจุฬารัตน์ อินเตอร์ เฮลท์” ผู้วิจัยขออภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับสมมติฐานและแนวคิดทฤษฎี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. มิติด้านทักษะปฏิบัติงานวิชาชีพที่ประเมินด้วยระบบ OSCE

ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยทักษะปฏิบัติงานวิชาชีพของนักเรียนพนักงานให้การดูแลหลังเรียน (Mean = 65.40, S.D. = 9.20) สูงกว่าก่อนเรียน (Mean = 29.80, S.D. = 8.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเป็นมิติที่มีอัตราการเติบโตทางคะแนนสูงที่สุด (เพิ่มขึ้นมากกว่าสองเท่า) แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถปิดช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังของการผลิตบุคลากรสายสนับสนุนสุขภาพได้อย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อวิเคราะห์เชิงเหตุผล กระบวนการเรียนรู้ในขั้นที่ 2 (ขั้นฝึกในสถานการณ์จำลอง) และขั้นที่ 3 (ขั้นปฏิบัติงานจริง) ถือเป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนทักษะนี้ เนื่องจากการดูแลผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุมีลักษณะเป็น “หัตถการวิกฤต” ที่ต้องการความแม่นยำและไม่เปิดโอกาสให้เกิดความผิดพลาดหน้างาน การที่รูปแบบวิจัยได้จัดเตรียมห้องปฏิบัติการจำลอง ที่เพียบพร้อมด้วยอุปกรณ์และกรณีศึกษาที่ลอกเลียนแบบสถานการณ์จริงในโรงพยาบาล ช่วยสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” ให้ผู้เรียนสามารถทดลองทำ ผิดพลาด ซักถาม และแก้ไขข้อผิดพลาดได้ซ้ำ ๆ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของผู้ป่วย ประกอบกับการใช้คู่มือการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่ทำหน้าที่เป็นมาตรฐานการปฏิบัติงานที่เป็นระบบภาพจำทางความคิด ทำให้ผู้เรียนเข้าใจโครงสร้างและลำดับขั้นตอนของหัตถการอย่างชัดเจนก่อนลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์หน้างาน

ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ของ เดวิด คอลบ์ (Kolb, 1984) โดยเฉพาะในขั้นการลงมือทดลองปฏิบัติ ซึ่งอธิบายว่าทักษะปฏิบัติทางกายภาพจะเกิดความคงทนและกลายเป็นทักษะที่ฝังลึกในตัวบุคคลได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์จริงและได้ประยุกต์ใช้ความรู้ในบริบทที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังสอดรับกับ พีระมิดการประเมินสมรรถนะของมิลเลอร์ (Miller’s Pyramid of Assessment) (Miller, 1990) ที่ระบุว่า การประเมินผลด้วยระบบการสอบภาคปฏิบัติทางคลินิกอย่างเป็นระบบ (OSCE) เป็นการวัดสมรรถนะในระดับ “แสดงให้เห็นว่าทำอย่างไร (Shows How)” และเชื่อมโยงไปสู่ระดับ

“ปฏิบัติจริง (Does)” ซึ่งสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนได้ดีกว่าการทดสอบแบบปรนัยดั้งเดิม การสอบ OSCE จำนวน 10 สถานีที่มีเกณฑ์การประเมินแบบรูบริกส์ (Rubric Assessment) ที่ชัดเจนอิงพฤติกรรมที่สังเกตได้ช่วยให้ครูผู้สอนและพยาบาลพี่เลี้ยงสามารถให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้เรียนได้อย่างตรงจุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจฟฟรีส์ (Jeffries, 2005) ที่พบว่าการจัดการเรียนรู้บนฐานสถานการณ์จำลองช่วยเสริมสร้างความแม่นยำในทักษะทางคลินิกและการตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของบุคลากรทางการแพทย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. มิติด้านความรู้ทางวิชาชีพ

ผลการวิจัยในมิติด้านความรู้พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน (Mean = 28.90, S.D. = 3.60) สูงกว่าก่อนเรียน (Mean = 21.80, S.D. = 4.20) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แม้รูปแบบการเรียนรู้นี้จะเน้นน้ำหนักไปที่การลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) แต่ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า คะแนนด้านทฤษฎีและเนื้อหาเชิงวิชาการของผู้เรียนไม่ได้ลดลง กลับได้รับการพัฒนาขึ้นจากระดับ “น้อย” ไปสู่ระดับ “ปานกลาง” อย่างเป็นระบบ เหตุผลสำคัญที่สนับสนุนปรากฏการณ์นี้เกิดจากโครงสร้างของรูปแบบเรียนรู้ในขั้นที่ 1 (ขั้นทฤษฎีเชื่อมโยงปฏิบัติ) และขั้นที่ 4 (ขั้นสะท้อนผลประเมินตนเอง) ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้ปล่อยให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติโดยปราศจากฐานคิด แต่ได้ทำการบูรณาการความรู้ที่จำเป็นขั้นต่ำ เข้าไปในแผนการสอนอย่างเข้มข้น เช่น หลักจริยธรรม กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และหลักกายวิภาคศาสตร์เบื้องต้น การเรียนรู้ทฤษฎีผ่านการวิเคราะห์กรณีศึกษาทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเหตุผลเบื้องหลังของกระบวนการพยาบาล เช่น ผู้เรียนเข้าใจว่าเพราะเหตุใดจึงต้องยึดหลักการยศาสตร์ในการเคลื่อนย้ายผู้ป่วย หรือเพราะเหตุใดการวัดสัญญาณชีพที่คลาดเคลื่อนเพียงเล็กน้อยจึงส่งผลถึงชีวิตของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนรูปแบบการจำจาก “การท่องจำเนื้อหาในตำรา”มาเป็น “การบันทึกภาพเหตุการณ์ผ่านการลงมือทำจริง” ช่วยให้สมองส่วนความจำทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สอดคล้องกับ แนวคิดการสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยตนเอง ของแนวคิดปฏิบัตินิยม ซึ่งเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้กระทำและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความหมายด้วยตนเอง สอดคล้องกับ พรินซ์ (Prince, 2004) ที่ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงรุก และยืนยันว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและคิดวิเคราะห์ในกิจกรรม จะช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนของความรู้ในระยะยาวได้ดีกว่าการนั่งฟังบรรยายเพียงอย่างเดียวในห้องเรียนสี่เหลี่ยม

3. มิติด้านเจตคติต่อวิชาชีพและคุณลักษณะ

ผลการวิจัยพบว่า เจตคติและคุณลักษณะต่อวิชาชีพพนักงานให้การดูแลหลังเรียน (Mean = 62.80, S.D. = 5.80) สูงกว่าก่อนเรียน (Mean = 48.20, S.D. = 6.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นมิติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความยั่งยืนในการประกอบอาชีพในตลาดแรงงานสุขภาพ

เหตุผลเชิงพฤติกรรมศาสตร์อธิบายได้ว่า สภาพปัญหาเดิมของผู้เรียนพนักงานให้การดูแลคือความวิตกกังวล ความกลัว และการขาดความเชื่อมั่นเมื่อต้องเผชิญหน้ากับผู้ป่วยจริง ส่งผลให้เกิดเจตคติเชิงลบหรือความรู้สึกท้อถอยต่อวิชาชีพ แต่เมื่อผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยเฉพาะในขั้นที่ 4 (ขั้นสะท้อนผลประเมินตนเอง) ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ระบายความรู้สึก ได้แบ่งปันประสบการณ์ความสำเร็จและความล้มเหลวร่วมกับเพื่อนร่วมชั้นและครูผู้สอน กระบวนการนี้ช่วยปรับเปลี่ยนมุมมองของผู้เรียนให้มองเห็นคุณค่าในตัวเอง และมองเห็นว่าบทบาท “พนักงานให้การดูแล” ไม่ใช่เพียงแค่คนรับจ้างดูแลกิจวัตรประจำวัน แต่เป็นฟันเฟืองสำคัญที่ช่วยชุบชีวิตและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและผู้สูงอายุ นอกจากนี้ การที่ผู้เรียนสามารถสอบผ่านสถานี OSCE และได้รับคำชมเชยจากพยาบาลพี่เลี้ยงในหอผู้ป่วยจริง ยิ่งเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาเชิงบวกต่อเจตคติและจิตบริการ

สอดคล้องกับ ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy Theory) ของ แอลเบิร์ต แบนดูรา (Bandura, 1997) ซึ่งระบุว่า แหล่งที่มาของความเชื่อมั่นในตนเองที่ดีที่สุดคือ “ประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ

ด้วยตนเอง” เมื่อรูปแบบการสอนช่วยให้ผู้เรียนทำหัตถการสำเร็จได้ด้วยมือของตนเอง ความกลัวจะถูกแทนที่ด้วยความมั่นใจ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการแสดงออกของเจตคติที่ดี และสอดคล้องกับแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกที่ว่าความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ และความรู้สึกมีคุณค่าในงานที่ทำ เป็นเสาหลักสำคัญที่นำไปสู่แรงจูงใจภายในและความผูกพันต่อวิชาชีพในอนาคต

4. มิติด้านความสำเร็จและประสิทธิผลเชิงโครงสร้างของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ความสำเร็จในภาพรวมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ “ทักษะวิชาชีพนำทาง สร้างโอกาสในอนาคต” ที่ได้รับการรับรองจากผู้เชี่ยวชาญ 30 ท่านว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) และมีผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์นั้น เกิดจากการออกแบบตัวรูปแบบที่มีความสอดคล้องเชิงโครงสร้าง ทั้ง 7 องค์ประกอบหลักที่พัฒนาขึ้นไม่ได้แยกส่วนกันทำงาน แต่ทำหน้าที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างมีตรรกะ เหตุผลสำคัญคือ ตัวรูปแบบสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของตลาดแรงงานสุขภาพ เนื่องจากในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและสำรวจความต้องการจำเป็นจากผู้บริหารฝ่ายการพยาบาลและฝ่ายทรัพยากรบุคคลของสถานประกอบการสุขภาพโดยตรง ทำให้นวัตกรรมนี้สามารถแก้ปัญหา “ปัญหาที่เกิดใหม่” ในยุคปัจจุบันได้อย่างตรงจุด โดยเฉพาะการเติมเต็มทักษะทางสังคมและอารมณ์ที่หลักสูตรเดิมละเลย นอกจากนี้ การนำวงจรคุณภาพ (PDCA) มาใช้เป็นแกนในการบริหารจัดการและขับเคลื่อนรูปแบบ ทำให้เกิดกระบวนการตรวจสอบคุณภาพและการควบคุมความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การวางแผนหลักสูตร (Plan) การทดลองจัดการเรียนรู้ (Do) การประเมินผลเชิงประจักษ์ด้วย OSCE (Check) และการถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงแนวปฏิบัติที่ดี (Act)

ความสำเร็จเชิงโครงสร้างนี้สอดคล้องกับแนวคิด การออกแบบระบบการเรียนการสอน (Instructional Systems Design) เช่น โมเดล ADDIE และโมเดลของ Dick and Carey ที่เน้นย้ำว่า หลักสูตรหรือรูปแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดจะต้องเริ่มต้นจากการประเมินความต้องการจำเป็นที่รัดกุม และต้องมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ที่สะท้อนวัตถุประสงค์การเรียนรู้อย่างแท้จริง รูปแบบการเรียนรู้นี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 40 คนในระยะสั้นเท่านั้น แต่ยังพิสูจน์ให้เห็นถึงแนวทางการสร้างนวัตกรรมการศึกษาพยาบาลสายสนับสนุนที่สามารถนำไปขยายผลเพื่อสร้างมาตรฐานวิชาชีพร่วมกันในระดับเครือข่ายสถานศึกษาและสาธารณสุขได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) จากผลการวิจัยที่พบว่าคะแนนทักษะปฏิบัติด้วยระบบ OSCE ของผู้เรียนเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด สถานศึกษาควรนำคู่มือการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นี้ไปใช้เป็นมาตรฐานหลักในการจัดการเรียนการสอน และกำหนดให้มีการสอบด้วยระบบ OSCE เป็นเกณฑ์บังคับก่อนส่งนักเรียนออกฝึกงานจริงในโรงพยาบาล

2) จากผลการวิจัยที่ชี้ว่าขั้นตอนการสะท้อนคิดช่วยยกระดับเจตคติของผู้เรียนได้ดี สถานศึกษาควรจัดอบรมพยาบาลพี่เลี้ยงในสถานประกอบการให้เข้าใจเทคนิคการให้ข้อมูลป้อนกลับและการจัดกระบวนการสะท้อนคิดหน้างานอย่างถูกวิธี

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการคงอยู่ของความรู้และทักษะปฏิบัติของผู้เรียนหลังสำเร็จการศึกษาไปแล้ว 6 เดือน และ 1 ปี เพื่อประเมินความยั่งยืนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้นี้ในระยะยาว

2) ควรทำการวิจัยเชิงทดลองแบบมีกลุ่มควบคุมเพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลระหว่างรูปแบบที่พัฒนาขึ้นกับการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. (2565). *คู่มือมาตรฐานสถานประกอบการเพื่อสุขภาพและการดูแลผู้สูงอายุ*. กระทรวงสาธารณสุข.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). *แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ของกระทรวงศึกษาธิการ*. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2566). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

สภาการพยาบาล. (2565). *ประกาศสภาการพยาบาล เรื่อง แนวทางการมอบหมายงานให้บุคลากรสนับสนุนการพยาบาล*. สภาการพยาบาล.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.

Harden, R. M., Stevenson, M., Downie, W. W., & Wilson, G. M. (1975). Assessment of clinical competence using objective structured examination. *British Medical Journal, 1*(5955), 447-451.

Jeffries, P. R. (2005). A framework for designing, implementing, and evaluating simulations used as teaching strategies in nursing education. *Nursing Education Perspectives*, *26*(2), 96-103.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.

Miller, G. E. (1990). The assessment of clinical skills/competence/performance. *Academic Medicine*, *65*(9), S63-S67.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, *93*(3), 223-231.

การพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีด้วยเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ

Development of the Learning Ecosystem of Kanchanaburi Municipality with Technology for Integrated City-level Economic Development in Physical and Non-physical Spaces

ฒวีพร โตวนิช (Thaweeporn Towanit) *Email: thaweepornn@kru.ac.th* [1*]
พจนีย์ สุขชาวนา (Photjanee Sukchaona) *Email: photjanee@kru.ac.th* [2]
สร้อยเพชร ลิสนิ (Sroypet Lissani) *Email: lissa@kru.ac.th.th* [3]

[1] *หลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี*
(Bachelor of Communication Arts, Faculty of Management Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University)
[2]*หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี*
(Master of Science, Faculty of Science and Technology, Kanchanaburi Rajabhat University)
[3]*หลักสูตรบัญชีบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี*
(Bachelor of Accountancy, Faculty of Management Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University)

Corresponding Author. E-mail : thaweepornn@kru.ac.th

(Received: 22 February 2026; Revised: 24 May 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งพัฒนา “นิเวศการเรียนรู้เพื่อเศรษฐกิจระดับเมือง” ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ผ่านการบูรณาการพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ พื้นที่ดิจิทัล หลักสูตรระยะสั้น และเส้นทางการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เพื่อสร้างกลไกการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถยกระดับศักยภาพของผู้ประกอบการและเศรษฐกิจชุมชนในระดับเมือง การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณจำนวน 400 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และเชิงคุณภาพ จำนวน 67 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ และผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่การเรียนรู้ในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติพรรณนา และวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น (Thematic Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า (1) เทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ 9 แห่ง และพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน 7 กิจกรรม (2) พัฒนาหลักสูตรระยะสั้น 3 หลักสูตร ได้แก่ การเป็นผู้ประกอบการ การสร้างสื่อดิจิทัลเพื่อขายสินค้าทางสื่อสังคมออนไลน์ และการใช้สื่อในตลาดออนไลน์ พร้อมชุดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อยกระดับผู้ประกอบการ และพัฒนาแอปพลิเคชันการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์ม YouTube และ Glide App และ (3) จัดทำเส้นทางการเรียนรู้แบบ One Day Trip จำนวน 3 เส้นทาง เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการบูรณาการพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพร่วมกับพื้นที่ดิจิทัลสามารถพัฒนาเป็น “นิเวศการเรียนรู้” ที่ช่วยยกระดับศักยภาพผู้ประกอบการ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: นิเวศการเรียนรู้ ; เมืองแห่งการเรียนรู้ ; เทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์ม ; เศรษฐกิจระดับเมือง ; เส้นทางการเรียนรู้

Abstract

This study aimed to develop a learning ecosystem for urban economic development in Kanchanaburi Municipality through the integration of physical learning spaces, digital learning platforms, short-term curricula, and experiential learning routes. The proposed ecosystem was designed to support lifelong learning and enhance the capabilities of local entrepreneurs and communities as key drivers of urban economic growth. A mixed-method research design was employed. Quantitative data were collected from 400 participants, with the sample size determined using Yamane's (1973) formula at a 95 percent confidence level. Qualitative data were obtained from 67 key informants selected through purposive sampling, including community leaders, representatives from public and private organizations, local entrepreneurs, and stakeholders involved in learning spaces within Kanchanaburi Municipality. Research instruments consisted of questionnaires, semi-structured interviews, focus group discussions, and participatory workshops. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, while qualitative data were analyzed through thematic content analysis.

The findings revealed that: (1) Kanchanaburi Municipality possesses nine physical learning spaces and has developed seven community-based learning activities; (2) three short-term training courses were developed, including entrepreneurship development, digital media creation for social commerce, and online marketing strategies, along with an English learning module to enhance entrepreneurs' communication skills. A digital learning application was also developed using YouTube and Glide platforms; and (3) three One Day Trip learning routes were designed to integrate experiential learning with tourism and community-based economic activities. The findings indicate that the integration of physical learning spaces and digital learning platforms can be developed into a comprehensive learning ecosystem that enhances entrepreneurial capacity, promotes lifelong learning opportunities, and supports sustainable urban economic development. The study highlights the potential of learning ecosystems as a strategic mechanism for linking education, digital technology, community participation, and local economic development within the context of a learning city.

Keywords: Learning ecosystem ; learning city ; Digital platform technology ; Urban economic development ; Learning routes

บทนำ

การพัฒนาเมืองในศตวรรษที่ 21 ดำเนินไปภายใต้บริบทของเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ซึ่งให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์ นวัตกรรม และเครือข่ายดิจิทัลในฐานะกลไกหลักของการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Becker, 1993; Castells, 2010) แนวคิด "เมืองแห่งการเรียนรู้" (Learning City) ของ UNESCO Institute for Lifelong Learning (2015) เสนอให้เมืองเป็นระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยบูรณาการการศึกษา วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการแข่งขันของเมือง อย่างไรก็ตาม ในเชิงทฤษฎีแนวคิดดังกล่าวยังเผชิญการถกเถียงเกี่ยวกับกลไกการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้กับแนวคิดเมือง

อัจฉริยะ (Smart City) มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเมืองและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (Caragliu et al., 2011) อย่างไรก็ตาม Hollands (2008) ชี้ให้เห็นว่าแนวคิด Smart City จำนวนมากยังให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลมากกว่าการพัฒนาศักยภาพมนุษย์และการเรียนรู้ของประชาชน ในมิติของทฤษฎีการเรียนรู้ Kolb (1984) อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์และการสะท้อนคิด ขณะที่ Lave and Wenger (1991) เสนอแนวคิดชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of practice) การขยายแนวคิดดังกล่าวเข้าสู่บริบทดิจิทัลก่อให้เกิดทฤษฎีคอนเนคติวิสต์ (Connectivism) ซึ่งมองว่าการเรียนรู้ในยุคเครือข่ายเกิดจากความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มเทคโนโลยี (Siemens, 2005) ดังนั้น การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องบูรณาการพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพกับพื้นที่ดิจิทัลอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความยืดหยุ่นและขยายโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบช่องว่างสำคัญ 2 ประการ ประการแรก งานศึกษาด้านเมืองแห่งการเรียนรู้มักเน้นกรอบนโยบายระดับมหภาค แต่ขาดโมเดลเชิงปฏิบัติการในระดับเทศบาลที่อธิบายกลไกการบูรณาการพื้นที่ทางกายภาพ เทคโนโลยีดิจิทัล และการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ประการที่สอง งานวิจัยด้านเมืองอัจฉริยะและการเรียนรู้ตลอดชีวิตมักแยกส่วนกัน โดยยังขาดกรอบวิเคราะห์ที่เชื่อมโยง “พื้นที่การเรียนรู้–เทคโนโลยีดิจิทัล–เศรษฐกิจท้องถิ่น” ภายในระบบเดียวกัน โดยเฉพาะในระดับเทศบาล

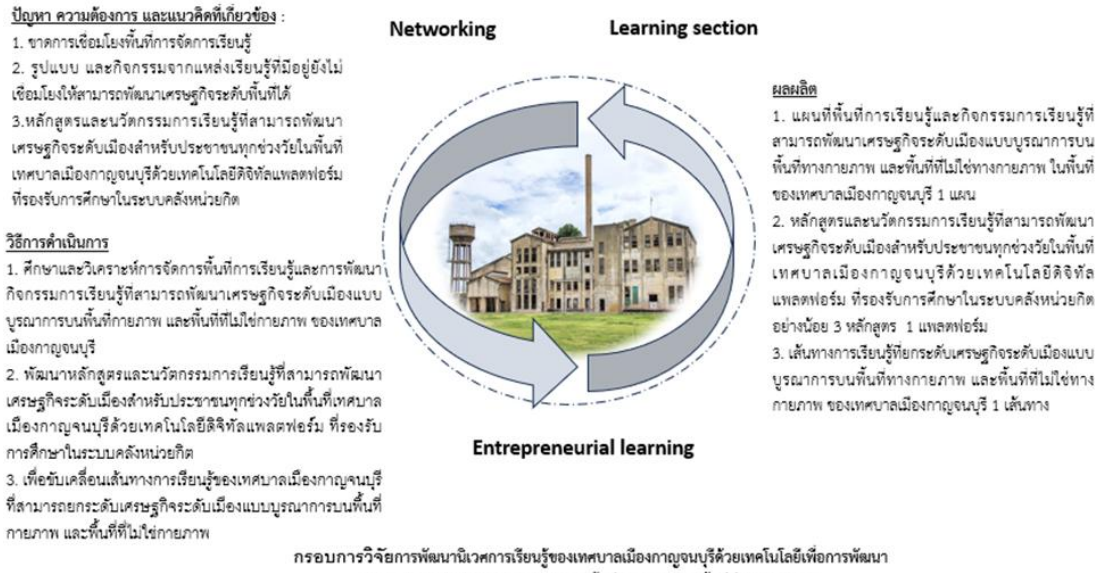
เทศบาลเมืองกาญจนบุรีเป็นพื้นที่ที่มีทุนทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวโดดเด่น มีแหล่งเรียนรู้สำคัญ เช่น พิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และพิพิธภัณฑ์ทางรถไฟไทย–พม่า อย่างไรก็ตาม แม้จะมีทรัพยากรการเรียนรู้จำนวนมาก แต่ยังขาดกลไกเชิงระบบในการเชื่อมโยงพื้นที่การเรียนรู้กับการพัฒนาทักษะดิจิทัลและเศรษฐกิจระดับเมือง โดยเฉพาะการยกระดับผู้ประกอบการในชุมชน ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีผ่านการบูรณาการพื้นที่ทางกายภาพกับแพลตฟอร์มดิจิทัล การออกแบบหลักสูตรพัฒนาทักษะ และการสร้างเส้นทางการเรียนรู้เชิงเศรษฐกิจ เพื่อสร้างต้นแบบเชิงระบบของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ระดับเทศบาลที่สามารถยกระดับทุนมนุษย์และเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ตลอดจนเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้ด้านการบูรณาการการเรียนรู้ เทคโนโลยี และการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองในบริบทประเทศไทย

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีจึงมีความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ ทั้งในมิติการยกระดับทุนมนุษย์ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการ และการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจผ่านการเรียนรู้ งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบนิเวศการเรียนรู้ที่บูรณาการพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ดิจิทัล ผ่านการออกแบบหลักสูตรและแพลตฟอร์มการเรียนรู้ รวมถึงการพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของเมือง ผลลัพธ์ที่ได้คาดว่าจะเป็นต้นแบบเชิงระบบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทประเทศไทยและแนวโน้มสากล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การจัดการพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมือง
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์มที่รองรับระบบคลังหน่วยกิต
3. เพื่อขับเคลื่อนเส้นทางการเรียนรู้ที่สามารถยกระดับเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบการวิจัยการพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีด้วยเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ที่ไม่ใช่กายภาพ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการพื้นที่เรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตร และการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) พบว่าข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้

จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างเหมาะสม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จำนวน 390 คน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน .05 โดยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling)

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพื้นที่การเรียนรู้ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี ประกอบด้วย ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน จำนวน 27 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 10 คน และผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 30 คน รวมทั้งสิ้น 67 คน

โดยกลุ่มตัวอย่างในแต่ละระยะของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์การจัดการพื้นที่การเรียนรู้และการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนองค์กร และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การเรียนรู้

(Learning Space) ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จำนวน 27 ชุมชน ชุมชนละ 1 คน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน 5 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 37 คน ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-depth Interview)

ระยะที่ 2 พัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองสำหรับประชาชนทุกช่วงวัยในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรีด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์ม ที่รองรับการศึกษาในระบบคลังหน่วยกิต ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งเป็น

1) เชิงปริมาณ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน รวม 390 คน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน 5 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 400 คน การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน .05 ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เริ่มจากการจำแนกพื้นที่ตามเขตชุมชนในเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จากนั้นกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ และสุ่มเลือกหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และความต้องการพัฒนาทักษะเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ประกอบการในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เป็นกลุ่มที่มีบทบาทโดยตรงต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับเมือง และเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนาหลักสูตรด้านการเป็นผู้ประกอบการ การสร้างสื่อดิจิทัลเพื่อขายสินค้าทางสื่อสังคมออนไลน์ การใช้สื่อในตลาดออนไลน์ และการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการประกอบอาชีพ โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) เป็นผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการหรือจำหน่ายสินค้าและบริการในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี 2) มีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน การค้า การบริการ หรือการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3) มีประสบการณ์หรือความสนใจในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการขายหรือประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการ และ 4) ยินดีให้ข้อมูลและเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้

ระยะที่ 3 ขับเคลื่อนเส้นทางการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ที่สามารถยกระดับเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือตัวแทนองค์กร และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนที่ผ่านการอบรมการเป็นนักจัดการเรียนรู้จากโครงการย่อยที่ 1 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ชุมชนละ 1 คน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน 5 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 37 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ในรูปแบบการมีส่วนร่วม (Participatory SWOT Analysis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่การเรียนรู้ ของพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) และพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ (Non Physical Space) ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานพื้นที่การเรียนรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จากผลการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ได้แก่ ผู้แทนเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และภาคประชาชน

2. การวิเคราะห์พื้นที่การเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-depth Interview) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) และนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่การเรียนรู้ การพัฒนาชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยมีการบันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนาม และบันทึกภาพประกอบ เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องครบถ้วน

3. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพการโดยวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น (Thematic Content Analysis) เพื่อนำไปสู่การจัดการพื้นที่การเรียนรู้ และการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี นำผลการวิเคราะห์เบื้องต้นกลับไปตรวจสอบร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Member Checking) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อค้นพบ

ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการ (1) วิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่การเรียนรู้ตามหลัก SWOT Analysis (2) ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน และ (3) พัฒนาแผนที่พื้นที่การเรียนรู้และเส้นทางการเรียนรู้ (Learning Route) ที่สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองอย่างบูรณาการ

ผลการวิจัย

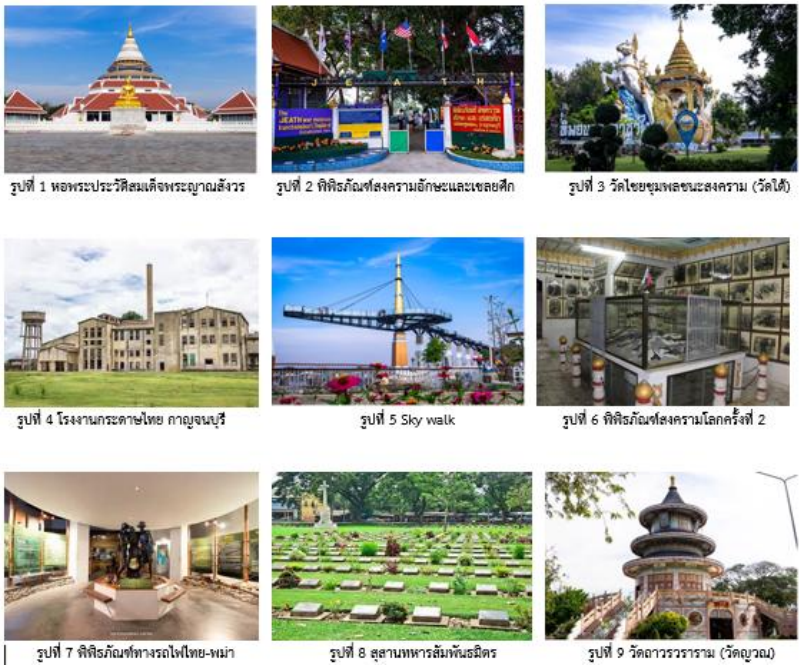
1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การจัดการพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมือง

1. การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่การเรียนรู้ (SWOT Analysis)

นำข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่การเรียนรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จากผลการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ วิเคราะห์ดำเนินการในรูปแบบการมีส่วนร่วม (Participatory SWOT Analysis) โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันระบุจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ของพื้นที่การเรียนรู้แต่ละแห่ง ตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์โดยนำผลการสังเคราะห์กลับไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเวทีประชุมกลุ่ม (Member Checking) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของผลการวิเคราะห์กับบริบทจริงของพื้นที่ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของพื้นที่การเรียนรู้ทั้งทางกายภาพ และพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ พบว่า

1.1 จุดแข็ง (Strengths) เทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพจำนวน 9 แห่ง จากพื้นที่ชุมชน 27 ชุมชน ได้แก่

1. หอพระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร
2. พิพิธภัณฑ์สงครามอักษะและเชลยศึก
3. วัดไชยชุมพลชนะสงคราม
4. โรงงานกระดาษไทย กาญจนบุรี
5. Skywalk
6. พิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2
7. พิพิธภัณฑ์ทางรถไฟไทย–พม่า
8. สุสานทหารสัมพันธมิตร
9. วัดถาวรวราราม

รูปที่ 1 พื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี
ที่มา : ฒวีพร โตวนิช, พจนีย์ สุขชาวนา, และสร้อยเพชร ลิสนิ (2568)

พื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชนได้โดยตรง นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพหรือพื้นที่กิจกรรมตามความสนใจที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้ได้ เช่น ลานท่าน้ำหน้าเมือง ถนนคนเดิน ตลาดน้ำสุขใจ และลานกิจกรรมประตูเมือง

1.2 โอกาส (Opportunities) พื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับประเทศ เช่น สะพานข้ามแม่น้ำแคว และ Skywalk ซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว อีกทั้งผู้ประกอบการในพื้นที่มีความต้องการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและภาษาอังกฤษเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ สะท้อนศักยภาพในการยกระดับเศรษฐกิจระดับเมืองผ่านการพัฒนาทักษะและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

1.3 อุปสรรค (Threats) พบว่าการบริหารจัดการพื้นที่จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน รวมถึงการพัฒนานักจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ และการแข่งขันจากผู้ประกอบการภายนอกที่มีศักยภาพสูงกว่า

2. การวิเคราะห์การจัดการพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการวิเคราะห์ดำเนินการผ่านเวทีประชาคมและการเก็บข้อมูลเชิงลึกจากชุมชน โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การศึกษาพื้นที่เดิม การสำรวจปราชญ์ชาวบ้าน และการรวบรวมองค์ความรู้ในชุมชน ผลการวิเคราะห์พบว่า เทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนจำนวน 7 กิจกรรม ควบคู่กับพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ 9 แห่ง กิจกรรมดังกล่าวมีลักษณะเชื่อมโยงกับทุนทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวของพื้นที่ ซึ่งสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองได้

3. ผลลัพธ์เชิงระบบของการจัดการพื้นที่การเรียนรู้ การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และนำไปสู่การจัดตั้งต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งสามารถสร้างรายได้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ ความสำเร็จของการดำเนินงานขึ้นอยู่กับการประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในพื้นที่

โดยสรุป ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า เทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีศักยภาพด้านพื้นที่การเรียนรู้ทั้งทางกายภาพและพื้นที่กิจกรรมที่ไม่ใช่ทางกายภาพ ซึ่งสามารถบูรณาการกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงเศรษฐกิจได้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองผ่านนิเวศการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการเชิงระบบ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์มที่รองรับระบบคลังหน่วยกิต พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์มบนสื่อสังคมออนไลน์ชุดการเรียนรู้เพื่อยกระดับผู้ประกอบการ มีความต้องการใน 4 เรื่อง ประกอบด้วย 1) การสื่อสารภาษาอังกฤษ ต้องการการเรียนรู้เรื่องการพูดและการสนทนามากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.77) 2) การสร้างสื่อดิจิทัลทางสื่อสังคมออนไลน์ ต้องการการเรียนรู้เรื่องการพัฒนาทักษะทางดิจิทัลมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.87) 3) การใช้สื่อในโซเชียลมีเดีย ต้องการการเรียนรู้เรื่องการสร้างเนื้อหาบน TikTok มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.77) และ 4) การเป็นผู้ประกอบการ ต้องการการเรียนรู้เรื่องการตลาดและการขายมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.68) จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรด้านการสร้างสื่อดิจิทัลได้รับการตอบรับสูงสุด เนื่องจากผู้ประกอบการในพื้นที่ยังมีข้อจำกัดด้านทักษะการตลาดออนไลน์และการสื่อสารดิจิทัล ส่งผลให้หลักสูตรสามารถตอบโจทย์ความต้องการทางเศรษฐกิจของชุมชนได้โดยตรง สะท้อนบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะกลไกสำคัญของเศรษฐกิจฐานความรู้ตามแนวคิดของ Castells (2010)

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากแบบสำรวจความต้องการเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์มบนสื่อสังคมออนไลน์ชุดการเรียนรู้เพื่อยกระดับผู้ประกอบการ ในขั้นตอนการวางแผน (Plan) เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นโดยยึดตามกระบวนการการพัฒนาหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานการจัดการศึกษา ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

1) การยกร่างหลักสูตร เป็นการจัดทำร่างหลักสูตรระยะสั้น จำนวน 3 โมดูล ซึ่งแต่ละโมดูลเทียบเท่ากับ 1 หน่วยกิต สอดคล้องกับรายวิชาของสาขาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อธุรกิจ หลักสูตรบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดยมีเนื้อหาหลักสูตรระยะสั้น ดังนี้ โมดูลที่ 1 การเป็นผู้ประกอบการ โมดูลที่ 2 การสร้างสื่อดิจิทัลเพื่อขายสินค้าทางสื่อสังคมออนไลน์ โมดูลที่ 3 การใช้สื่อในตลาดออนไลน์ และชุดการเรียนรู้การสื่อสารภาษาอังกฤษ เรื่องการพูดและการสนทนา

2) การวิพากษ์หลักสูตร

3) การขออนุมัติหลักสูตรต่อสภามหาวิทยาลัย

รูปที่ 2 หน้าจอหลักสูตรระยะสั้น การจัดการธุรกิจในยุคดิจิทัลด้วยโซเชียลมีเดีย บนแพลตฟอร์ม mooc.kru.ac.th
ที่มา : ฒวีพร โตวนิช, พจนีย์ สุขชาวนา, และสร้อยเพชร ลิสนิ (2568)

ในแต่ละหลักสูตรประกอบด้วย แผนการสอน ใบงานความรู้ เนื้อหาวิชา สื่อประกอบการเรียนการสอน และการประเมินผล ผลการประเมินการยอมรับการใช้สื่อเทคโนโลยี จากการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ครอบคลุมด้านบริหารธุรกิจ และด้านการตลาดออนไลน์ จำนวน 3 ท่าน มีผลการประเมิน แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการยอมรับการใช้สื่อเทคโนโลยี (n=3)

การประเมินคุณภาพหลักสูตรระยะสั้น	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านเนื้อหาและการดำเนินเรื่อง	4.63	0.51	มากที่สุด
2. ด้านการนำไปใช้ประโยชน์	4.53	0.29	มาก
รวม	**4.58**	**0.40**	**มากที่สุด**

ผลการประเมินการยอมรับการใช้สื่อเทคโนโลยี จากการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยภาพรวมมีคุณภาพในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.58) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเนื้อหาและการดำเนินเรื่องมีคุณภาพระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.63) ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ มีคุณภาพระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.53)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินความพึงพอใจของผู้ประกอบการที่มีต่อการใช้หลักสูตรระยะสั้น และชุดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อยกระดับผู้ประกอบการ แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของผู้ประกอบการที่มีต่อการใช้หลักสูตรระยะสั้น และชุดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อยกระดับผู้ประกอบการ (n = 200)

ความพึงพอใจของผู้ประกอบการ	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. แพลตฟอร์ม mooc.kru.ac.th และแอปพลิเคชันใช้งานง่าย ไม่ซับซ้อน	4.74	0.78	มากที่สุด
2. เนื้อหาในแต่ละโมดูลมีความเหมาะสมกับผู้ประกอบการ	4.55	0.77	มากที่สุด
3. รูปแบบการนำเสนอเข้าใจง่าย	4.40	0.67	มาก
4. ความหลากหลายของเนื้อหาการเรียนรู้	4.48	0.70	มาก
5. ระบบของแพลตฟอร์ม mooc.kru.ac.th ตอบสนองเร็วและเสถียร	4.52	0.63	มากที่สุด
6. แอปพลิเคชันช่วยให้เกิดแนวคิดพัฒนาธุรกิจใหม่	4.50	0.64	มาก
7. ท่านสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้	4.58	0.68	มากที่สุด
8. ท่านสามารถสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่/ถ่ายทอดแก่ชุมชนได้	4.73	0.70	มากที่สุด
9. ท่านต้องการให้ชุดการเรียนมีการอัปเดตเนื้อหาอย่างต่อเนื่อง	4.44	0.76	มาก
10. โดยรวมแล้วท่านพึงพอใจหลักสูตรระยะสั้น และชุดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อยกระดับผู้ประกอบการ	4.54	0.73	มากที่สุด
รวม	**4.55**	**0.70**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการเรียนรู้ของผู้ประกอบการ คือ ความง่ายในการใช้งาน (Ease of Use) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง (Perceived Usefulness) การนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดต่อให้กับสมาชิกในชุมชนได้ สะท้อนให้เห็นว่าแพลตฟอร์มการเรียนรู้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะรายบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกในการกระจายองค์ความรู้ภายในชุมชน ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice) ของ Lave and Wenger (1991) ที่มองว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของแพลตฟอร์มดิจิทัลในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยผู้เรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา สอดคล้องกับแนวคิด Connectivism ของ Siemens (2005) ที่อธิบายว่าการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเกิดจากการเชื่อมโยงเครือข่ายความรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัล

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อขับเคลื่อนเส้นทางการเรียนรู้ที่สามารถยกระดับเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการ ผู้วิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่การเรียนรู้ การพัฒนาชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ ได้แก่ ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ชุมชนละ 1 คน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน 5 ตำบล ตำบลละ 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูล จำนวน 37 คน นำผลการวิเคราะห์แนวทางการจัดทำเส้นทางการเรียนรู้ในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวคิดในการออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน นำเสนอต่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลร่วมกันออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และจัดทำเป็นเส้นทางการเรียนรู้ในลักษณะ One Day Trip จำนวน 3 เส้นทาง ซึ่งในแต่ละเส้นทางจะมีแนวคิดที่แตกต่างกัน และมีการนำกิจกรรมการเรียนรู้ จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มาบรรจุไว้ในเส้นทางการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

เส้นทางที่ 1 สัมผัสเสน่ห์ “กาญจนบุรี” ภายใต้แนวคิดการนำเสนอจุดเช็กอินในพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพที่สำคัญ และร้านอาหารเด็ดในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี

รูปที่ 3 แผนที่ One Day Trip เส้นทางสัมผัสเสน่ห์ “กาญจนบุรี”
ที่มา : ฒวีพร โตวนิช, พจนีย์ สุขชาวนา, และสร้อยเพชร ลิสนิ (2568)

เส้นทางที่ 2 นั่งรถรางชม “เมืองกาญจน์” ภายใต้แนวคิดการให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว โดยใช้บริการรถรางนำเที่ยวจากเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ในการเที่ยมชมตามเส้นทางการเรียนรู้บนพื้นที่ทางกายภาพที่ตั้งอยู่บนถนนเส้นหลัก รวมถึงมีกิจกรรมการเรียนรู้บนพื้นที่ที่ไม่ใช่กายภาพ คือ การเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุรีไซเคิล ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านเหนือ 1 และร้านอาหารร้านเด็ดในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี

รูปที่ 4 แผนที่ One Day Trip เส้นทางนั่งรถราง “ชมเมืองกาญจน์”
ที่มา : ฒวีพร โตวนิช, พจนีย์ สุขชาวนา, และสร้อยเพชร ลิสนิ (2568)

ทั้งนี้ เส้นทาง One Day Trip นั่งรถราง “ชมเมืองกาญจน์” ได้กำหนดราคาค่าบริการ ออกเป็น 3 แพ็กเกจ ดังนี้

แพ็กเกจที่ 1 กรณีผู้ใช้บริการ 15-20 ท่าน : ราคา 250 บาท ต่อ 1 ท่าน สิ่งที่ได้

1. บริการรถรางตลอดเส้นทาง (ตามแพ็กเกจที่นำเสนอ)
2. ไกด์แนะนำสถานที่ จำนวน 1 ท่าน
3. ทำกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ (ราคานี้รวมค่าอุปกรณ์แล้ว)

แพ็กเกจที่ 2 กรณีผู้ใช้บริการ 10 ท่านขึ้นไป แต่ไม่ถึง 15 ท่าน : ราคา 300 บาท ต่อ 1 ท่าน สิ่งที่ได้

1. บริการรถรางตลอดเส้นทาง (ตามแพ็กเกจที่นำเสนอ)
2. ไกด์แนะนำสถานที่ จำนวน 1 ท่าน
3. ทำกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ (ราคานี้รวมค่าอุปกรณ์แล้ว)

แพ็กเกจที่ 3 กรณีผู้ใช้บริการไม่เกิน 10 ท่าน (คิดค่าบริการตามจริง) โดยมีค่าใช้จ่าย ดังนี้

1. ค่าบริการรถราง 1,000 บาท
2. ค่าไกด์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว 1 ท่าน ราคา 300 บาท
3. ค่าอุปกรณ์สำหรับฐานเรียนรู้ 50 บาท (1 ชิ้นงาน)
4. ค่าวิทยากรศูนย์เรียนรู้ 1 ท่าน ราคา 300 บาท
5. ค่าบริการอาหารว่างและเครื่องดื่ม ราคา 35 บาท ต่อ 1 ท่าน

เส้นทางที่ 3 ถนนเส้นประวัติศาสตร์ “ปากแพรก” ภายใต้แนวคิดสัมผัสพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพเกี่ยวกับบ้านเก่าสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อาทิ บ้านแต้มทอง บ้านสิทธิสังข์ บ้านร้อยโทสมจิตต์ เสตะพันธุ โรงแรมกาญจนบุรี บ้านฮั้วฮง และบ้านบุญผ่อง โดยการเข้าชมบ้านแต่ละหลังจะต้องมีการประสานงานล่วงหน้าไปยังผู้ที่รับผิดชอบเพื่อขอเข้าชม รวมถึงการเข้าชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลก ครั้งที่ 2

รูปที่ 5 แผนที่ One Day Trip เส้นทางถนนเส้นประวัติศาสตร์ “ปากแพรก”
ที่มา : ฒวีพร โตวนิช, พจนีย์ สุขชาวนา, และสร้อยเพชร ลิสนิ (2568)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลเส้นทางการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ที่สามารถยกระดับเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการ ใน 2 ด้าน คือเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) เชิงปริมาณ การประเมินความพึงพอใจเส้นทางการเรียนรู้ One Day Trip ที่มีต่อการยกระดับเศรษฐกิจชุมชน ผลการวิเคราะห์ แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินความพึงพอใจเส้นทางการเรียนรู้ One Day Trip ที่มีต่อการยกระดับเศรษฐกิจชุมชน (n = 200)

ความพึงพอใจต่อการจัดเส้นทางการเรียนรู้ One Day Trip	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรม One Day Trip	**4.80**	**0.44**	**มากที่สุด**
1.1 เส้นทางการเรียนรู้มีความหลากหลายและน่าสนใจ	4.85	0.42	มากที่สุด
1.2 พื้นที่จัดกิจกรรมเรียนรู้/ศูนย์เรียนรู้มีความน่าสนใจและเหมาะสม	4.75	0.55	มากที่สุด
1.3 กิจกรรมการเรียนรู้สามารถสร้างประสบการณ์เรียนรู้	4.71	0.45	มากที่สุด
1.4 เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้เข้าใจง่ายและมีประโยชน์	4.79	0.52	มากที่สุด
1.5 วิทยากร/ปราชญ์ท้องถิ่นให้ข้อมูล และดูแลได้อย่างเหมาะสม	4.92	0.26	มากที่สุด
2. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน	**4.81**	**0.46**	**มากที่สุด**
2.1 กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมรายได้ให้ผู้ประกอบการชุมชน	4.87	0.38	มากที่สุด
2.2 ท่านสนใจสนับสนุนสินค้าท้องถิ่น/บริการด้านอาหารเส้นทาง One Day Trip	4.86	0.46	มากที่สุด
2.3 กิจกรรมของเส้นทางการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.79	0.51	มากที่สุด
2.4 ท่านมีความตั้งใจที่จะแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยว One Day Trip ให้กับผู้อื่น	4.74	0.50	มากที่สุด
2.5 ราคาค่าบริการด้านต่าง ๆ ได้แก่ บริการรถราง, การทำกิจกรรม ณ ศูนย์การเรียนรู้, ร้านอาหาร, ค่าเข้าชมสถานที่ มีความเหมาะสม	4.79	0.48	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเส้นทางการเรียนรู้มิได้ขึ้นอยู่กับสถานที่หรือกิจกรรมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านผู้รู้และปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงองค์ความรู้จากประสบการณ์จริงกับบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์จริงได้อย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ Kolb (1984) ที่อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงและการสะท้อนคิดจากสถานการณ์จริงมากกว่าการเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดความรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวนอกจากนี้ ความพึงพอใจในระดับสูงต่อความหลากหลายของเส้นทางการเรียนรู้ยังสะท้อนถึงศักยภาพของการออกแบบกิจกรรมที่สามารถบูรณาการมิติด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาหาร วิถีชีวิต และทรัพยากรชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครอบคลุมหลายมิติ สอดคล้องกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ของ UNESCO Institute for Lifelong Learning (2015) ที่มองว่าการเรียนรู้ควรเกิดขึ้นได้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายภายในเมืองและเชื่อมโยงกับบริบทชีวิตจริงของประชาชน

ด้านผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เส้นทางการเรียนรู้เป็นกลไกในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนผ่านการเชื่อมโยงนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการในพื้นที่ ความสนใจสินค้าและบริการของชุมชนในระดับสูงสะท้อนถึงศักยภาพของเส้นทางการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น (Local Economic Development) ที่เน้นการใช้ทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของพื้นที่ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการสร้างรายได้ เส้นทางการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีจึงมีลักษณะเป็น “นิเวศการเรียนรู้” (Learning Ecosystem) ที่เชื่อมโยงมิติด้านการศึกษา วัฒนธรรม การท่องเที่ยว และเศรษฐกิจเข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ สามารถต่อยอดสู่การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน

2) เชิงคุณภาพ การวัดผลในเชิงคุณภาพของเส้นทางการเรียนรู้ One Day Trip ที่มีต่อการยกระดับเศรษฐกิจชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการติดตามผลหลังจากการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ผลการวิเคราะห์ที่ส่งผลต่อการยกระดับเศรษฐกิจชุมชน มีดังนี้

1. การจ้างงานและการสร้างอาชีพ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า จากการจัดทำเส้นทางการเรียนรู้ One Day Trip ที่มีการนำกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านเหนือ 1 มาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการสร้างอาชีพเพิ่มขึ้น ได้แก่

1.1 วิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิลให้กับคณะศึกษาดูงานและสถานศึกษาในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี เช่น โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดเทวสังฆาราม) และโรงเรียนเทพมงคลรังษี

1.2 การรับทำผลิตภัณฑ์หมอนรองคอสมุนไพรจากหลอดพลาสติก โดยมีหน่วยงานที่เข้ามาศึกษาดูงานแสดงความสนใจและให้ทางกลุ่มสมาชิกชุมชนบ้านเหนือ 1 ผลิตหมอนรองคอสมุนไพรจากหลอดพลาสติก

1.3 มัคคุเทศก์/ไกด์ท้องถิ่น เส้นทาง “นั่งรถราง ชมเมืองกาญจน์” ที่จะพานักท่องเที่ยวเยี่ยมชมบ้านเก่าที่มีประวัติเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ไกด์ คือ ปราชญ์ชุมชน นักเรียนในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี

2. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนในการผลิตสินค้าแปรรูปจากขยะรีไซเคิล โดยมีการบูรณาการร่วมกับชุมชนอื่นในพื้นที่ด้วยการกระจายรายได้สำหรับการผลิตหมอนรองคอสมุนไพรจากหลอดพลาสติก เช่นการเย็บหมอน, การล้างทำความสะอาดและตัดหลอดพลาสติก รวมถึงการให้บริการรถรางนำเที่ยวของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี และรถรางของวัดเทวสังฆาราม

3. ผลกระทบต่อชุมชนและสังคมท้องถิ่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้ One Day Trip ทั้ง 3 เส้นทาง เป็นการประชาสัมพันธ์ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว ที่อยู่ในพื้นที่เทศบาลเมืองกาญจนบุรี ทำให้นักท่องเที่ยวได้ทำความรู้จักกับพื้นที่ และเป็นการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาใช้บริการต่าง ๆ ภายในพื้นที่เพิ่มขึ้น

อภิปรายผล

ผลการดำเนินงานโครงการ “การพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีด้วยเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ” สะท้อนให้เห็นการก่อรูปของ “นิเวศการเรียนรู้ระดับเมือง” (Urban Learning Ecosystem) ที่เชื่อมโยงพื้นที่การเรียนรู้ 9 แห่ง กิจกรรมชุมชน และการพัฒนาหลักสูตรดิจิทัลเพื่อผู้ประกอบการ เข้ากับเส้นทางการเรียนรู้แบบ One Day Trip อย่างเป็นระบบ ผลดังกล่าวไม่เพียงเป็นการจัดกิจกรรมเชิงโครงการ แต่เป็นการสร้าง “โครงสร้างพื้นฐานทางการเรียนรู้” (Learning Infrastructure) ที่ผสานมิติพื้นที่ (Space) เทคโนโลยี (Platform) และเครือข่ายความร่วมมือ (Network Governance) เข้าไว้ด้วยกันในเชิงทฤษฎี ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิด Learning Ecosystem ที่มองการเรียนรู้เป็นระบบเชื่อมโยงหลายภาคส่วน (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015) โดยเฉพาะการบูรณาการพื้นที่ทางกายภาพ เช่น พิพิธภัณฑ์ แหล่งประวัติศาสตร์ และพื้นที่กิจกรรมสาธารณะเข้ากับพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ เช่น แพลตฟอร์ม YouTube และ Application เพื่อยกระดับผู้ประกอบการ ซึ่งสะท้อนการขยายขอบเขตการเรียนรู้จาก “สถานที่” สู่ “เครือข่าย” สอดคล้องกับแนวคิด Connectivism (Siemens, 2005) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการเชื่อมต่อทรัพยากรดิจิทัลและเครือข่ายสังคม

ในส่วนของการพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นเพื่อยกระดับผู้ประกอบการ จำนวน 3 หลักสูตร ได้แก่ การเป็นผู้ประกอบการ การสร้างสื่อดิจิทัลเพื่อขายสินค้าทางสื่อสังคมออนไลน์ และการใช้สื่อในตลาดออนไลน์ รวมถึงชุดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อยกระดับผู้ประกอบการ ได้ถูกออกแบบให้สามารถเชื่อมโยงกับระบบคลัง

หน่วยกิต (Credit Bank System) และสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษาได้ ผลการดำเนินงานนี้แสดงให้เห็นว่าระบบคลังหน่วยกิตไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกลไกทางการศึกษาในการสะสมผลการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ (Human Capital) ของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Becker (1993) ที่อธิบายว่าทุนมนุษย์และทักษะด้านความรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจยุคใหม่ โดยเฉพาะทักษะด้านดิจิทัลและการสื่อสารที่กลายเป็น “ทุนทางเศรษฐกิจ” รูปแบบใหม่ของผู้ประกอบการชุมชน ดังนั้นการเชื่อมกับระบบคลังหน่วยกิต ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในระดับพื้นที่ คือ “โมเดลหลักสูตรท้องถิ่นเชื่อมเศรษฐกิจเมือง” ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยเมืองแห่งการเรียนรู้ก่อนหน้า (เช่น กตัญญู แก้วหานาม, 2564) ที่เน้นกลไกความร่วมมือเชิงนโยบาย แต่ยังไม่พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลรองรับระบบเครดิตแบงก์อย่างชัดเจน งานวิจัยนี้จึงเสนอ “ทางเลือกใหม่” คือ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกแปลงทุนทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจผ่านการเรียนรู้ ปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น คือ การเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจาก “ผู้รับบริการทางการศึกษา” เป็น “ผู้ผลิตความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้” เห็นได้จากการร่วมออกแบบเส้นทาง One Day Trip 3 เส้นทาง ซึ่งทำให้พื้นที่ประวัติศาสตร์และกิจกรรมท้องถิ่นถูกจัดวางใหม่ในฐานะ “สินทรัพย์การเรียนรู้เชิงเศรษฐกิจ” (Learning-based Economic Asset) สอดคล้องกับแนวคิด Urban Innovation ที่มองเมืองเป็นพื้นที่ทดลองนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation Lab) ในเชิงรูปธรรม ผลการประเมินความพึงพอใจต่อแอปพลิเคชันและเส้นทางการเรียนรู้ แสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการมีการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลและการสื่อสารภาษาอังกฤษ ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้ความสำเร็จดังกล่าวสะท้อนกลไก PDCA ที่ทำให้การพัฒนาไม่หยุดอยู่ที่การออกแบบ แต่มีการทดลองใช้ประเมินผล และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ SWOT ชี้ให้เห็นข้อจำกัดด้านกลไกขับเคลื่อนและความพร้อมของนักจัดการเรียนรู้เมือง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความยั่งยืน ดังนั้น ขั้นตอนถัดไปควรมุ่ง (1) พัฒนาศักยภาพนักจัดการเรียนรู้เมืองให้มีทักษะด้านดิจิทัลและการจัดการเครือข่าย (2) สร้างระบบติดตามผลทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม เช่น รายได้จากเส้นทางเรียนรู้หรือยอดขายออนไลน์ และ (3) ขยายแพลตฟอร์มสู่ระบบข้อมูลกลางของเมือง (City Learning Dashboard) ดังนั้น แม้งานวิจัยจะยังไม่สามารถวัดผลกระทบทางเศรษฐกิจเชิงปริมาณได้โดยตรง แต่ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าระบบคลังหน่วยกิตสามารถทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานด้านการเรียนรู้ (Learning Infrastructure) ที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ ส่งเสริมความสามารถในการแข่งขัน และสร้างความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถือเป็นกลไกพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. เทศบาลกำหนดนโยบายสนับสนุนงบประมาณต่อเนื่องเพื่อพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลและเส้นทางการเรียนรู้ให้เป็นกลไกเศรษฐกิจถาวร
2. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ภาคธุรกิจ และชุมชน เพื่อขยายผลหลักสูตรสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น
3. พัฒนาโมเดลการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม (Impact Assessment Model) เพื่อวัดผลลัพธ์เชิงระบบ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาผลกระทบระยะยาวของนิเวศการเรียนรู้ต่อรายได้ครัวเรือน
2. เปรียบเทียบโมเดลนิเวศการเรียนรู้ระหว่างเมืองขนาดกลางในภูมิภาคต่าง ๆ

3. วิเคราะห์บทบาทเทคโนโลยี AI หรือ Data Analytics ในการขับเคลื่อน Learning Ecosystem ระดับเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลเมืองกาญจนบุรีควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลพื้นที่การเรียนรู้และแพลตฟอร์มดิจิทัลกลางของเมือง เพื่อเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ ผู้ประกอบการ ชุมชน และหน่วยงานการศึกษาให้สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

2. มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาควรสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรระยะสั้น (Micro-Credential) และระบบคลังหน่วยกิต (Credit Bank) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนทุกช่วงวัยและพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจดิจิทัล

3. หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรส่งเสริมเส้นทางการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ของจังหวัดกาญจนบุรี

เอกสารอ้างอิง

กตัญญู แก้วหานาม. (2564). *การพัฒนาต้นแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ผ่านระบบกลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ (รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).

ฒวีพร โตวนิช, พจนีย์ สุขชาวนา, และสร้อยเพชร ลิสนิ. (2568). *การพัฒนานิเวศการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีด้วยเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับเมืองแบบบูรณาการบนพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ที่ไม่ใช่ทางกายภาพ (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education* (3rd ed.). University of Chicago Press.

Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology, 18*(2), 65–82. https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Hollands, R. G. (2008). Will the real smart city please stand up? Intelligent, progressive or entrepreneurial?. *City, 12*(3), 303–320. https://doi.org/10.1080/13604810802479126

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.

Siemens, G. (2005). *Connectivism: A learning theory for the digital age.* elearnspace. http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). *UNESCO Global network of learning cities: Guiding documents*. UNESCO. https://uil.unesco.org/fileadmin/keydocuments/LifelongLearning/learning-cities/en-unesco-global-network-of-learning-cities-guiding-documents.pdf

การพัฒนาโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

The Development of A Structural Model of Essential 21st Century Skills among Students at Kanchanaburi Rajabhat University

พันโทนิติศักดิ์ เชื่อมวราศาสตร์ (Lt.Col.Nitisak Chuamwarasart) *E-mail : john_lovers@hotmail.com*[1]
ปริญญา จิตอร่าม (Parinya Jitaram) *E-mail : dr.parinyaa@gmail.com*[2*]
ภูเบศว์ ตีระวัฒนานน (Phubese Teerawattananon) *E-mail : mix28july47@gmail.com* [3]
เกศรา โพธิ์ทอง (Ketsara Phothong) *E-mail : ketsara301k@gmail.com*[4]

[1,3,4] *คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี*
(Faculty of Management Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University)
[2] *วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดพิษณุโลก*
(Sirindhorn College of Public Health, Phitsanulok Province)

**** Corresponding Author. E-mail : dr.parinyaa@gmail.com***

(Received: 1 March 2026; Revised: 15 May 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนาโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และ 2) เพื่อศึกษาระดับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 1 คือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีผลงานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการพัฒนามนุษย์ซึ่งเป็นผู้บริหารและนักวิชาการในองค์การภาครัฐและภาคเอกชน ข้อที่ 2 คือ นักศึกษาภาคปกติในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ปีการศึกษา 2568 จำนวน 339 คนได้มาด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิโดยการสุ่มอย่างง่ายในแต่ละคณะจากทั้งหมด 5 คณะ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ประกอบด้วย 15 องค์ประกอบ คือ 1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 2) ทักษะด้านการแก้ปัญหา 3) ทักษะด้านการสร้างสรรค์ 4) ทักษะด้านนวัตกรรม 5) ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม 6) ทักษะด้านความเข้าใจของความแตกต่างในกระบวนทัศน์ 7) ทักษะด้านความร่วมมือ 8) ทักษะการทำงานเป็นทีม 9) ทักษะภาวะผู้นำ 10) ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ 11) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ 12) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ 13) ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 14) ทักษะอาชีพ และ 15) ทักษะการเรียนรู้ ผลการศึกษาระดับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พบว่า ในภาพรวมมีคะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง เมื่อจำแนกรายองค์ประกอบพบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทั้ง 15 องค์ประกอบ

คำสำคัญ : ทักษะจำเป็น; ศตวรรษที่ 21; นักศึกษา

Abstract

This research aimed to: (1) develop a structural framework of 21st-century skills among students at Kanchanaburi Rajabhat University, and (2) examine the levels of these skills among the students. The population and samples were categorized according to the research objectives. For Objective 1, the participants consisted of experts with empirical experience in administration and human development, including executives from both the public and private sectors, as well as academic scholars. For Objective 2, the sample comprised 339 full-time undergraduate students at Kanchanaburi Rajabhat University in the 2025 academic year, selected through stratified random sampling across five faculties. Data were analyzed using content analysis and descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation.

The findings indicated that the structure of 21st-century skills among the students consisted of 15 components: (1) critical thinking skills; (2) problem-solving skills; (3) creativity skills; (4) innovation skills; (5) cross-cultural understanding skills; (6) paradigm awareness skills; (7) collaboration skills; (8) teamwork skills; (9) leadership skills; (10) information communication skills; (11) media literacy skills; (12) computer skills; (13) information and communication technology (ICT) skills; (14) career skills; and (15) learning skills. Overall, the levels of 21st-century skills among the students were at a high level. When analyzed by component, all 15 components were also found to be at a high level.

Keywords: Essential Skills; 21st-Century Skills; University Students

บทนำ

สังคมมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้มาพร้อมกับการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทำให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (วิจารณ์ พานิช, 2560) ซึ่งเป็นสังคมที่มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมนุษย์รวมทั้งองค์การและหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะองค์การในสังคมธุรกิจหรือสังคมอื่นที่มีการนำเทคโนโลยีและสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการองค์การ ดังนั้นองค์การควรรู้จักและทำความเข้าใจปัจจัยที่เป็นสาเหตุสำคัญแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องและชัดเจน องค์การควรจะต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ (นิติศักดิ์ เชื่อมวราศาสตร์ และปริญญา จิตอร่าม, 2566) มีความรอบรู้และมีทักษะที่หลากหลาย รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งมีทักษะของการตัดสินใจที่ดีในการทำงาน (วิชญะ น้อยมาลา, 2564) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นของการทำงานในศตวรรษที่ 21 ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการทำงานและบรรลุวิสัยทัศน์ขององค์การในสังคมสมัยใหม่

แนวคิดหลักของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เริ่มพัฒนาการความสำคัญมาตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งพบว่ามีทักษะพื้นฐานอยู่ 4 ประการที่มักถูกอ้างถึง (ปัณฑิตา จันทร์อร่าม และวาสนา ศรีปรัชญาอนันต์, 2563) ได้แก่ 1) การสร้างความร่วมมือและการทำงานเป็นทีม 2) ความสร้างสรรค์และจินตนาการ 3) การคิดเชิงวิพากษ์ และ 4) การแก้ปัญหา ซึ่งทักษะทั้ง 4 ประการนี้ได้ถูกยกชูขึ้นมาเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมโลกอีกทั้งสังคมในศตวรรษที่ 21 ยังมีการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมีผลทำให้ความรู้ในเชิงเนื้อหาบางอย่างถูกลดทอนความสำคัญลงแต่ทักษะ (Skill) ได้ถูกเพิ่มความสำคัญให้มีบทบาทในฐานะเครื่องมือที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ในหลายประเทศทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้ถูกผนวกเข้ากับนโยบายการพัฒนาแห่งรัฐเพื่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งรัฐบาลไทยได้กำหนดให้มีแผนอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 - 2580

ที่เป็นแผนระยะยาว 20 ปี (สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) โดยมีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา โดยเฉพาะในด้านคุณภาพบัณฑิตเพื่อการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศในระดับโลกว่าต้องมีการผลิตบัณฑิตให้มีความเหมาะสมเพื่อเข้าสู่ความต้องการที่แท้จริงของตลาดเป็นบัณฑิตที่มีความรอบรู้เท่าทันในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงโดยมีกระบวนการพัฒนาที่ช่วยให้บัณฑิตมีความสามารถและช่วยลดช่องว่างของทักษะสำคัญในการทำงานระหว่างทักษะที่บัณฑิตมีกับทักษะที่ผู้ใช้บัณฑิตต้องการถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ ทั้งนี้มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี (กองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดี, 2565) ได้นำแผนอุดมศึกษามากำหนดเป็นแผนพัฒนามหาวิทยาลัยที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถของนักศึกษาให้มีคุณลักษณะความเป็นพหุปัญญา (Multiple Intelligence) เพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21

จากเหตุผลสำคัญของการสร้างและพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะพัฒนาโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีว่ามีองค์ประกอบและปัจจัยที่จำเป็นใดบ้างที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตของนักศึกษาและเพื่อประเมินระดับทักษะของนักศึกษาซึ่งจะทำให้ทราบถึงช่องว่างเพื่อพัฒนา (Gap of Analysis) ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีมีทักษะที่พร้อมสู่การทำงานในตลาดแรงงานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาระดับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยจำแนกประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. สร้างโครงสร้างของทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีผลงานเชิงประจักษ์ด้านการบริหารและการพัฒนามนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร นักวิชาการในองค์การภาครัฐ และเอกชน โดยคัดเลือกตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด

เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion criteria) คือ มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปี มีผลงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ ดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าระดับชำนาญการพิเศษหรือเทียบเท่า และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

เกณฑ์การคัดออก (Exclusion criteria) คือ ไม่ประสงค์จะเข้าร่วมการวิจัย

2. ศึกษาระดับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

ประชากร คือ นักศึกษาภาคปกติระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ในปีการศึกษา 2568 ประกอบด้วย 1) คณะครุศาสตร์ จำนวน 1,401 คน 2) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 605 คน 3) คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมจำนวน 277 คน 4) คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 85 คน และ 5) คณะวิทยาการจัดการ จำนวน 502 คน รวมทั้งสิ้น 2,870 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาภาคปกติระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Krejcie & Morgan (1970) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 339 คน การเลือกตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) โดยแบ่งนักศึกษาตามคณะ ทั้ง 5 คณะ และสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling) จากการคิดสัดส่วนของประชากร ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนนักศึกษาภาคปกติในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

คณะ	**ประชากร** (คน)	**กลุ่มตัวอย่าง** (คน)
1) คณะครุศาสตร์	1,401	166
2) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	605	72
3) คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม	277	32
4) คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	85	10
5) คณะวิทยาการจัดการ	502	59
รวม	**2,870**	**339**

เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria) คือ เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

เกณฑ์การคัดออก (Exclusion Criteria) คือ กลุ่มตัวอย่างไม่ประสงค์จะเข้าร่วมการวิจัยและตอบแบบสอบถามไม่ครบถ้วน

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. คุณลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นปี และคณะ

2. ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จำนวน 15 องค์ประกอบ 75 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย 1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 2) ทักษะด้านการแก้ปัญหา 3) ทักษะด้านการสร้างสรรค์ 4) ทักษะด้านนวัตกรรม 5) ทักษะด้านความเข้าใจในความต่างวัฒนธรรม 6) ทักษะด้านความเข้าใจของความแตกต่างในกระบวนทัศน์ 7) ทักษะด้านความร่วมมือ 8) ทักษะการทำงานเป็นทีม 9) ทักษะภาวะผู้นำ 10) ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ 11) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ 12) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ 13) ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 14) ทักษะอาชีพ และ 15) ทักษะการเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ แบบสอบถามโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี แบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับคุณลักษณะทางประชากร มีลักษณะแบบเลือกตอบ (Checklist) และเติมคำในช่องว่างที่กำหนด มีจำนวนทั้งหมด 4 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นปี และคณะ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษา มีข้อคำถามทั้งหมด 15 ส่วน ส่วนละ 5 ข้อ รวมทั้งสิ้น 75 ข้อ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ตารางที่ 2 เกณฑ์การพิจารณาการให้คะแนนทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษา

ระดับความคิดเห็น	**คะแนน**
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	5
เห็นด้วย	4
ไม่แน่ใจ	3
ไม่เห็นด้วย	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการแปลผลคะแนนทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาตามแนวคิดของเบสท์ (Best W. John, 1977 อ้างถึงในวิเชียร เกตุสิงห์, 2552) แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ โดยการแปลผลคะแนน (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 3 เกณฑ์การแปลผลคะแนนทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษา

ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
3.68 – 5.00	สูง
2.34 – 3.67	ปานกลาง
1.00 – 2.33	ต่ำ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 และสร้างเครื่องมือวิจัยให้ครอบคลุมเป็น (ร่าง) โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ร่างที่ 1

2. นำร่างที่ 1 เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาให้ความคิดเห็น ความถูกต้อง และให้คำแนะนำ ครั้งที่ 1 และนำมาแก้ไขปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วจึงพัฒนาเป็น (ร่าง) โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ร่างที่ 2

3. นำร่างที่ 2 เสนอผู้เชี่ยวชาญ ครั้งที่ 2 เพื่อพิจารณาความสมบูรณ์ และยืนยันความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา และนำมาแก้ไขปรับปรุง แล้วจึงพัฒนาเป็น (ร่าง) โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ร่างที่ 3

4. นำร่างที่ 3 เสนอผู้เชี่ยวชาญ ครั้งที่ 3 เพื่อเพื่อพิจารณา ความสมบูรณ์ และยืนยันความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา แล้วนำร่างที่ 3 ที่ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญมาแก้ไขปรับปรุง และสร้างเป็นแบบสอบถามโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

5. นำแบบสอบถามโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540, 117) โดยกำหนดให้ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไปเป็นข้อคำถามที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างเป็นเครื่องมือวิจัยได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

6. นำเครื่องมือการวิจัยที่ผ่านการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญมาสร้างเป็นแบบสอบถามโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และนำไปทดลองใช้กับนักศึกษา (Try Out) ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

7. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำข้อมูลที่ได้มาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบาคพบว่าค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach’s Alpha coefficient) (Cronbach, 1990, 204) เท่ากับ 0.98 จากนั้นนำเครื่องมือมาจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

8. ภายหลังจากได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเรียบร้อยแล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.หลังจากได้รับการรับรองการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยประสานงานกับสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และสโมสรนักศึกษาแต่ละคณะ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลการวิจัย

2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามจำนวนตัวอย่างที่กำหนดโดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยตนเองโดยมีการแจกแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form ซึ่งแนบเป็นลิงก์หรือ QR Code ให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าถึงและทำแบบสอบถามตามจำนวนที่กำหนดโควตาไว้ในแต่ละคณะ

3. นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของคำตอบ และรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป และดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การพัฒนาโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ภายหลังจากที่ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 แล้วจึงได้นำ (ร่าง) โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาให้ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขจำนวน 3 รอบโดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

2. การศึกษาระดับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดยข้อมูลส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป คือ เพศ อายุ ชั้นปี คณะ และส่วนที่ 2 ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษา นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ประกอบด้วย 15 องค์ประกอบหลัก 75 ตัวบ่งชี้ แสดงดังภาพประกอบที่ 1

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้	องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้
1.ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	1.ท่านวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นขั้นตอนและมีเหตุผล	9.ทักษะภาวะผู้นำ	1.ท่านแสดงวิสัยทัศน์ในการนำทีม
	2.ท่านเลือกวิธีการแก้ปัญหาได้เหมาะสม		2.ท่านตัดสินใจบนเหตุผลในการนำทีม
	3.ท่านคิดอย่างรอบคอบในการตัดสินใจเพื่อการใช้ชีวิตประจำวัน		3.ท่านสร้างแรงบันดาลใจในทีมให้สามารถทำงาน
	4.ท่านจำแนกข้อมูลสำคัญและไม่สำคัญได้อย่างชัดเจน		4.ท่านสื่อสารในทีมอย่างชัดเจนและฟังความคิดเห็นของทีม
	5.ท่านเรียนรู้การใช้ชีวิตอย่างมีวิจารณญาณ		5.ท่านเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ให้คำแนะนำแก่ทีม
2.ทักษะด้านการแก้ปัญหา	1.ท่านสามารถระบุแยกแยะสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาได้	10.ทักษะด้านการสื่อสารสนเทศ	1.ท่านถ่ายทอดข้อมูลให้ผู้อื่นเข้าใจ
	2.ท่านสามารถหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้		2.ท่านใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการสื่อสาร
	3.ท่านสามารถหาทางออกที่เหมาะสมเมื่อกับพบปัญหาใหม่		3.ท่านสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง
	4.ท่านมีทักษะการแก้ปัญหาที่ช่วยในการเรียน		4.ท่านอธิบายข้อความที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย
	5.ทักษะการแก้ปัญหาของท่านสามารถพัฒนาให้ดีขึ้น		5.ท่านฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นและตอบกลับอย่างมีวิจารณญาณ
3.ทักษะด้านการสร้างสรรค์	1.ท่านคิดนอกกรอบโดยมีการใช้แนวคิดใหม่ในแก้ปัญหา	11.ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ	1.ท่านวิเคราะห์ข้อมูลจากสื่ออย่างมีวิจารณญาณ
	2.ความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้ท่านหาวิธีการใหม่ในการเรียน		2.ท่านประเมินความถูกต้องของข้อมูลในสื่อ
	3.ท่านใช้จินตนาหาวิธีการใหม่เพื่อแก้ไขปัญหา		3.ท่านระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในสื่อ
	4.ความคิดสร้างสรรค์ของท่านสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้		4.ท่านแยกข้อมูลที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและเพื่อการโฆษณา
	5.ความคิดสร้างสรรค์ช่วยท่านในการทำงานเป็นทีม		5.ท่านประเมินเจตนาของผู้นำเสนอข้อมูลในสื่อ
4.ทักษะด้านนวัตกรรม	1.ท่านใช้ความคิดสร้างสรรค์มาประยุกต์ในการเรียน	12.ทักษะด้านคอมพิวเตอร์	1.ท่านใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียน
	2.ท่านใช้ความคิดสร้างสรรค์พัฒนาเป็นนวัตกรรมในการเรียน		2.ท่านใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวข้องการเรียน
	3.ทักษะด้านนวัตกรรมของท่านตอบสนองต่อความต้องการของผู้คน		3.ท่านใช้ซอฟต์แวร์พื้นฐาน
	4.ท่านใช้เทคโนโลยีช่วยพัฒนาโครงการ		4.ท่านเรียนรู้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ใหม่
	5.ท่านพัฒนาโครงการในสาขาวิชาที่เรียนได้ดีขึ้น		5.ท่านใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ขั้นสูง
5.ทักษะด้านความเข้าใจใน	1.ท่านเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม	13.ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	1.ท่านใช้เทคโนโลยีในการจัดการข้อมูลได้
	2.ท่านเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม		2.ท่านใช้งานเครื่องมือ ICT เพื่อการสื่อสาร
	3.ความเข้าใจในความแตกต่างช่วยทำงานร่วมกับคนต่างวัฒนธรรม		3.ท่านใช้เครื่องมือ ICT เชื่อมโยงข้อมูลกับผู้อื่น

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้	องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้
ความต่างวัฒนธรรม	4.ท่านทำงานร่วมกับคนที่มีวัฒนธรรมแตกต่าง	และการสื่อสาร (ICT)	4.ท่านเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเรียน
	5.ความเข้าใจในความแตกต่างช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล		5.ท่านใช้เครื่องมือ ICT เพิ่มประสิทธิภาพการเรียน
6.ทักษะด้านความเข้าใจของความแตกต่างในกระบวนทัศน์	1.ท่านเข้าใจในความคิดที่แตกต่าง	14.ทักษะอาชีพ	1.ท่านเตรียมนำทักษะที่จำเป็นมาใช้ทำงานในอนาคต
	2.ท่านยอมรับความคิดต่างของผู้อื่น		2.ท่านเตรียมนำเครื่องมือและกระบวนการมาใช้ทำงานในอนาคต
	3.มุมมองความแตกต่างช่วยการตัดสินใจในทีม		3.ท่านพัฒนาเทคนิคมาใช้เตรียมตัวทำงานในอาชีพอนาคต
	4.ท่านปรับกระบวนทัศน์ตนเองเมื่อรับข้อมูลใหม่		4.ท่านพัฒนาความรู้ที่จำเป็นเพื่อมาใช้ทำงานในอาชีพอนาคต
	5.การเข้าใจความต่างกระบวนทัศน์ช่วยเรียนรู้สภาพแวดล้อมอื่น		5.ท่านนำความรู้จากสาขาอื่นมาใช้ทำงานในอาชีพอนาคต
7.ทักษะด้านความร่วมมือ	1.ท่านทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และเคารพความเห็นต่าง	15.ทักษะการเรียนรู้	1.ท่านรับรู้และเรียนรู้สิ่งใหม่
	2.ท่านประสานงานกับผู้อื่นในทีม		2.ท่านเรียนรู้จากประสบการณ์และนำมาใช้
	3.ท่านแก้ไขความขัดแย้งในทีม		3.ท่านพัฒนาทักษะนำความรู้ใหม่นำมาใช้ต่อเนื่อง
	4.ท่านรับฟังความคิดเห็นต่างและร่วมหาทางออก		4.ท่านเลือกแหล่งข้อมูลที่เหมาะสมกับการเรียนรู้สิ่งใหม่
	5.ท่านทำงานในทีมที่มีความคิดต่าง		5.ท่านปรับตัวใช้เทคโนโลยีได้รวดเร็ว
8.ทักษะการทำงานเป็นทีม	1.ท่านสื่อสารอย่างเปิดเผยในทีม		
	2.ท่านจัดการความขัดแย้งในทีม		
	3.ท่านทำงานเป็นทีม		
	4.ท่านช่วยเหลือทีม		
	5.ท่านทำงานในทีมที่มีความเห็นแตกต่าง		

ภาพที่ 1 โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

2. ระดับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ผลการวิจัยดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 339 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (66.08%) อายุเฉลี่ยอยู่ที่ 20.12 ปี โดยมีอายุ 21 ปีจำนวนมากที่สุด (30.09%) อายุน้อยที่สุด 18 ปี อายุมากที่สุด 24 ปี ส่วนใหญ่อยู่ชั้นปีที่ 1 (35.99%) และศึกษาในคณะครุศาสตร์มากที่สุด (48.97%) รายละเอียดดังตาราง 4

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	115	33.92
หญิง	224	66.08
อายุ		
18 ปี	48	14.16
19 ปี	71	20.94
20 ปี	71	20.94
21 ปี	102	30.09
22 ปี	36	10.62
มากกว่า 22 ปี	11	3.25
$\overline{X}$ = 20.12 ปี, SD = 1.351 Min = 18 ปี, Max = 24 ปี		
ชั้นปี		
ปี 1	122	35.99
ปี 2	63	18.58
ปี 3	94	27.73
ปี 4	60	17.70
คณะ		
คณะครุศาสตร์	166	48.97
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	72	21.24
คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม	32	9.44
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	10	2.95
คณะวิทยาการจัดการ	59	17.40
รวม	**339**	**100.00**

ส่วนที่ 2 ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ในภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ($\overline{X}$ = 4.33, SD = 0.411) เมื่อจำแนกองค์ประกอบมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทุกองค์ประกอบ โดยองค์ประกอบที่ 15 ทักษะการเรียนรู้ ($\overline{X}$ = 4.48, SD = 0.467) มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ องค์ประกอบที่ 5 ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ($\overline{X}$ = 4.39, SD = 0.472) และองค์ประกอบที่ 6 ทักษะด้านความเข้าใจของความแตกต่างในกระบวนทัศน์ ($\overline{X}$ = 4.36, SD = 0.497) รายละเอียดดังตาราง 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี (n=339)

องค์ประกอบ	$\overline{X}$	SD	ระดับ
1. ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	4.33	0.491	สูง
2. ทักษะด้านการแก้ปัญหา	4.27	0.498	สูง
3. ทักษะด้านการสร้างสรรค์	4.26	0.523	สูง
4. ทักษะด้านนวัตกรรม	4.32	0.491	สูง
5. ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม (2)	4.39	0.472	สูง
6. ทักษะด้านความเข้าใจของความแตกต่างในกระบวนทัศน์ (3)	4.36	0.497	สูง
7. ทักษะด้านความร่วมมือ	4.34	0.499	สูง
8. ทักษะการทำงานเป็นทีม	4.28	0.562	สูง
9. ทักษะภาวะผู้นำ	4.33	0.494	สูง
10. ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ	4.32	0.479	สูง
11. ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ	4.33	0.484	สูง
12. ทักษะด้านคอมพิวเตอร์	4.31	0.540	สูง
13. ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร	4.34	0.494	สูง
14. ทักษะอาชีพ	4.34	0.519	สูง
15.ทักษะการเรียนรู้ (1)	4.48	0.467	สูง
รวม	**4.33**	**0.411**	**สูง**

การอภิปรายผลการวิจัย

โครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดพื้นฐานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของนักศึกษารวมกับแนวคิดการยกระดับคุณภาพบัณฑิตของมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ที่ผ่านกระบวนการสร้างและพัฒนาอย่างเป็นระบบที่เริ่มต้นจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและการพิจารณาให้คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญที่มีผลงานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการพัฒนามนุษย์ทั้งที่เป็นผู้บริหารและนักวิชาการในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนทั้งสิ้น 3 รอบ พบว่าโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีมี 15 องค์ประกอบ และเมื่อประเมินระดับทักษะพบว่ามีค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับสูงซึ่งแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ที่พัฒนาขึ้นนั้นมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมและทักษะพื้นฐานแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ประกอบด้วยทักษะการคิด ทักษะชีวิตและอาชีพ และทักษะด้านเทคโนโลยี (Trilling & Fadel, 2009) อีกทั้งผลการวิจัยยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตของนักศึกษาและผลที่เกิดจากระบบการศึกษาของประเทศไทย (สมชาย เทพแสง และคณะ, 2566) ที่ส่งเสริมให้นักศึกษามีทักษะที่พร้อมเรียนรู้ ยอมรับและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2559) มุ่งเน้นการพัฒนาบัณฑิตไทยให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อรองรับสังคมโลก ทั้งนี้ผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยเป็นรายองค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์และการตัดสินใจ (Facione, 2015) ด้วยกิจกรรมในเชิงรุก (สุคนธ์ สินธพานนท์ 2560) ที่ต้องส่งเสริมให้นักศึกษามีการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญของการพัฒนาที่มีผลต่อการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 องค์ประกอบที่ 2 ทักษะการแก้ปัญหาเป็นทักษะที่สะท้อนว่านักศึกษามีความสามารถที่ดี (Jonassen, 2011) เป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้สามารถปรับเปลี่ยนความคิดและการกระทำได้ทันทีเมื่อมีเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้สามารถแก้ปัญหาได้หลากหลายซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้จากปัญหา (ทิศนา แขมมณี, 2557) เป็นตัวกระตุ้นให้นักศึกษาสามารถพัฒนาตนเองซึ่งนำไปใช้ในดำรงชีวิตได้อย่างมีระบบ

องค์ประกอบที่ 3 ทักษะการสร้างสรรค์ทักษะนี้ช่วยให้นักศึกษามีวิธีการเรียนรู้เพื่อการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 ได้ (Robinson, 2011) การสร้างสรรค์เป็นกระบวนการสร้างแนวคิดที่แปลกใหม่ไม่ธรรมดาที่นำไปสู่การสร้างนวัตกรรม (Innovation) ที่เป็นได้ทั้งผลิตภัณฑ์ การบริการ หรือกระบวนการใหม่ที่สร้างมูลค่าและมีประโยชน์จริงต่อองค์การและสังคม องค์ประกอบที่ 4 ทักษะด้านนวัตกรรมการที่นักศึกษาสามารถพัฒนาแนวคิดไปสู่การสร้างนวัตกรรมเป็นการแสดงถึงการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary) ที่เป็นกระบวนการหลอมรวมความรู้ในศาสตร์ต่างๆ (OECD, 2018) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบที่เน้นการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่และการประยุกต์ใช้งานได้ในชีวิตจริง และองค์ประกอบที่ 5 ความเข้าใจความต่างวัฒนธรรมเป็นการสะท้อนถึงการมีทักษะการใช้ชีวิตในสังคมโลก (Global Competence) ซึ่งเป็นสมรรถนะหลักในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมในระดับโลกซึ่งทำให้นักศึกษาเห็นคุณค่าของมุมมองที่แตกต่างรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกและเคารพผู้อื่น

องค์ประกอบที่ 6 ความเข้าใจความแตกต่างในกระบวนทัศน์ทั้งนี้การยอมรับและเข้าใจในมุมมองที่หลากหลายและแตกต่างของนักศึกษานั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory) (Mezirow, 1997) ซึ่งสะท้อนว่านักศึกษามีความพร้อมต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อปรับตัวเองให้เท่ากันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 องค์ประกอบที่ 7 ทักษะความร่วมมือเป็นทักษะที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านการกระทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นที่เรียกว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมอง และทำกิจกรรมร่วมกันจนบรรลุเป้าหมาย (Johnson & Johnson, 2009) ความร่วมมือทำให้นักศึกษาได้รับการยอมรับในฐานะของสมาชิกหนึ่งของสังคม องค์ประกอบที่ 8 ทักษะการทำงานเป็นทีมการทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายเดียวกัน ทักษะนี้เป็นความสามารถของนักศึกษาที่ต้องใช้ความร่วมมือ การประสานงาน และทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ (Johnson & Johnson, 2009) โดยเน้นการสื่อสาร การแบ่งบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันที่นำไปสู่การทำงานเชิงสร้างสรรค์ องค์ประกอบที่ 9 ทักษะภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อผลักดันให้ตนเองบรรลุเป้าหมายการใช้ชีวิตร่วมคนอื่นอย่างมีประสิทธิภาพเป็นทักษะที่ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) ไม่สามารถทำแทนได้ (Kouzes & Posner, 2017) แต่เป็นทักษะที่นักศึกษาสามารถกระทำและพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นได้และองค์ประกอบที่ 10 ทักษะการสื่อสารสารสนเทศเป็นสมรรถนะที่นักศึกษาต้องนำมาใช้ในศตวรรษที่ 21 อนึ่งการสื่อสาร (Communication Competency) เป็นความสามารถของนักศึกษาในการส่งสารและรับสารที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับบริบทสถานการณ์ และวัฒนธรรมที่แตกต่างเป็นทักษะสำคัญต่อการเรียนรู้และการทำงานในสังคมดิจิทัล

องค์ประกอบที่ 11 การรู้เท่าทันสื่อในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะและความสามารถที่จำเป็น (Jenkins et al., 2009) ทำให้นักศึกษาเข้าใจ รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารต่างๆ ช่วยป้องกันอันตรายจากข่าวปลอม (Fake News) และการครอบงำจากสื่อในโลกยุคดิจิทัลได้ องค์ประกอบที่ 12 ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ผลการวิจัยสะท้อนว่านักศึกษาเป็นคนรุ่นดิจิทัล (Digital Native Generation) ที่มีความรอบรู้ทางดิจิทัล (Ng, 2012) มีเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตใช้เทคโนโลยีช่วยทำงานและสามารถเชื่อมต่อได้ตลอดเวลา มีความสามารถในการนำเทคโนโลยี

ดิจิทัลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในการทำงาน การสื่อสาร และการเรียนรู้ องค์ประกอบที่ 13 ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร นักศึกษาทุกคนมีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Trilling & Fadel, 2009) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยเสริมทักษะอื่นในบริบทของศตวรรษที่ 21 นับได้ว่าเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานและการดำเนินชีวิต องค์ประกอบที่ 14 ทักษะอาชีพผลการวิจัยสามารถตีความได้ว่านักศึกษามีความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อการพัฒนาระบบแรงงาน (Employability) และความสามารถในการแข่งขันในอนาคตที่แสดงถึงความพร้อมในการทำงาน (Employability Skills) อันสนองตอบต่อความต้องการของตลาดแรงงาน และองค์ประกอบที่ 15 ทักษะการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นว่านักศึกษามีศักยภาพในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีการปรับตัวต่อบริบทการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักศึกษามีแนวโน้มในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning Skills) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ที่ส่งเสริมให้นักศึกษาสามารถปรับตัวได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันของสังคมในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 นำทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ไปบูรณาการเพื่อการออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ให้นักศึกษา

1.2 สถาบันการศึกษานำผลการวิจัยไปประกอบการกำหนดนโยบายในการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาวิชาการ กิจการนักศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงของทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือความพร้อมในการทำงานของนักศึกษา

2.2 วิจัยโครงสร้างเชิงยืนยันขององค์ประกอบทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

เอกสารอ้างอิง

กองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดี. (2565). *แผนพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ระยะ 5 ปี พ.ศ. 2565-2569.* มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

ทิศนา แขมมณี. (2557). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

สุคนธ์ สินธพานนท์. (2560). *ครูยุคใหม่กับการจัดการเรียนรู้สู่การศึกษา 4.0*. เทคนิคพริ้นติ้ง.

ปัณฑิตา จันทร์อร่าม และวาสนา ศรีปรัชญาอนันต์. (2563). *โครงการวิจัยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: มายาคติในการศึกษาไทย.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ**.** https://.dol.thaihealth.or.th/Media/Pdfview/29d64b3a-6555-eb11-80ec-00155d09b41f

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.* สำนักทดสอบทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ.

นิติศักดิ์ เชื่อมวราศาสตร์ และปริญญา จิตอร่าม. (2566). ผู้นำศรัทธาในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง. *วารสารสภาการสาธารณสุขชุมชน, 5*(3),1-10.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อนักศึกษาในศตวรรษที่ 21*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

วิจารณ์ พานิช. (2560). *สาระหลักและทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21*. ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21. https://www.okmd.or.th/okmd-opportunity/new-gen/262/

วิเชียร เกตุสิงห์. (2552). *สถิติและการวิจัยสังคมศาสตร์*(พิมพ์ครั้งที่ 4). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิชญะ น้อยมาลา. (2564). ทักษะจำเป็นของการทำงานในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 3*(1),45-57.

สมชาย เทพแสง, กันต์ฐมณีญา นฤโฆษกิตติกีรติ และอัจฉริยา เทพแสง. (2566). การศึกษาที่เน้นผลลัพธ์ Outcome-based Education(OBE) :กุญแจสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นนักเรียนเป็นหลัก. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและนวัตกรรมการศึกษา, 2*(1),39-52.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2559). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21*. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). *แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561 – 2580.* จดหมายเหตุการณ์อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. https://mhesi.nrct.go.th/archives/s/mhesi_archives/item/919 https://www.ok.KRU Plan 5 year 2566-2570_15-07-66

Cronbach, Lee. J. (1990). Essentials of psychological testing(5th ed.). Harper & Row.

Facione, P. A. (2015). *Critical thinking: What it is and why it counts.* Insight Assessment / Measured Reasons LLC.

Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K., & Robison, A. J. (2009). *Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century.* MA: MIT Press

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher, 38*(5),365–379.

Jonassen, D. H. (2011). *Learning to solve problems: A handbook for designing problem-solving learning environments.* Routledge.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2017). *The leadership challenge: How to make extraordinary things happen in organizations* (6th ed.). John Wiley&Sons.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement, 30*(3), 607-610.

Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education,* (74), 5–12.

Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy?. *Computers & Education, 59*(3),1065–1078.

Organization for Economic Co-operation and Development : OECD (2018). *Multi-dimensional review of Thailand.* OECD Publishing.

Robinson, K. (2011). *Out of our minds: Learning to be creative* (2nd ed.). Capstone Publishing.

Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *Learning and innovation skills: 21st century skills learning for life in our times.* Jossey-Bass.

การยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ เทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี

Enhancing network collaboration using the Shura process to promote urban identityTowards a learning city: Taluban Municipality, Pattani Province

อับดุลย์ลาเต๊ะ สาและ (Abdullateh Saleah) *E-mail: s.abdullateh@ftu.ac.th*[1]

นิอับดุลเลาะ นิตยรักษ์ (Niabdunloh Nitayarak) *E-mail: nitayarak.niloh@gmail.com*[2*]

อิสมาอีล ราโอบ (Ismail Raob) *E-mail: waseemer.raob@gmail.com*[3]

อาแว แมะอูมา (Awae Maeh-Ouma) *E-mail: awae123456@gmail.com*[4]

[1, 2, 3, 4] คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

(Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University)

Corresponding Author. E-mail: nitayarak.niloh@gmail.com

(Received: 1 May 2026; Revised: 18 June 2026; Accepted: 21 June 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ เทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ หน่วยงานภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้เทศบาลเมืองตะลุบัน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกระบวนการการจัดการความรู้ และเวทีสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคี จำนวน 11 องค์กรในเทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี โดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเมืองสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ ผ่านการลงนามบันทึกความร่วมมือ และการจัดเวทีพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสร้างความเข้าใจและขับเคลื่อนเป้าหมายร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม โดยเชื่อมโยงกับทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ เช่น การทำว่าวเบอร์อามัส และผลิตภัณฑ์จากก้านจาก ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังพัฒนานักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ให้มีความรู้ความสามารถในการออกแบบและขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้บนฐานทุนวัฒนธรรมและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยได้จัดกิจกรรมแสดงผลงานวิจัยในงาน “Learning City Week” เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และสร้างแรงกระตุ้นเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อให้การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

คำสำคัญ: ชูรอ; เมืองแห่งการเรียนรู้; เทศบาลเมืองตะลุบัน

Abstract

This research aimed to investigate the process of retrieving and enhancing collaboration among network partners through the Shura process to promote the city’s identity toward becoming a learning city in Taluban Municipality, Pattani Province. This study employed a qualitative research approach. Key informants, for this study, consisted of partner organizations

involved in driving the learning city initiative in Taluban Municipality. Data were collected through knowledge-sharing activities based on knowledge management processes and focus group discussions. The data were analyzed using content analysis and presented descriptively.

The findings revealed that the process of enhancing collaboration among 11 partner organizations in Taluban Municipality, Pattani Province, through the Shura process, contributed to promoting the city's identity and multicultural characteristics as a learning city. Through the signing of memoranda of understanding (MoUs) and stakeholder consultation meetings, participating organizations developed a shared understanding and jointly advanced common goals in a concrete manner. The initiative was further linked to local cultural assets, such as Beramas kite-making and palm-frond handicrafts, which served as resources for promoting lifelong learning and strengthening the local economy sustainably. In addition, the project facilitated the development of learning city managers equipped with the knowledge and skills necessary to design and implement learning city initiatives based on cultural assets and cross-sector collaboration. In addition, the research outcomes were disseminated through the "Learning City Week" event, which served as a platform for knowledge sharing, cultural promotion, and local economic stimulation, thereby supporting the continuity and sustainability of the learning city development process.

Keywords: Shura; Learning City; Taluban Municipality

บทนำ

เมืองแห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดการพัฒนาเมืองที่มุ่งบูรณาการทรัพยากรทางการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยีจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มและทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงการเรียนรู้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ผ่านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ควบคู่กับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในทุกมิติของสังคม ทั้งนี้ ตามกรอบแนวคิดของยูเนสโก (UNESCO) เมืองแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา การเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน การเรียนรู้ในสถานที่ทำงาน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมคุณภาพและความเป็นเลิศในการเรียนรู้ และการปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเข้มแข็ง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมร่วมสมัย (UNESCO, 2021; UNESCO, 2022)

ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการพัฒนากลไกความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ในประเด็นนี้ "กระบวนการชูรอ" ซึ่งเป็นแนวคิดการบริหารจัดการตามหลักการอิสลามที่เน้นการปรึกษาหารือ การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบร่วมกัน จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่าย เพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นการบูรณาการทรัพยากร องค์ความรู้ และศักยภาพของหน่วยงานจากทุกภาคส่วนให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับแนวคิดของเมืองแห่งการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน (UNESCO, 2021; UNESCO, 2022)

ในบริบทของเทศบาลเมืองตะลุบัน ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ การสร้างความเข้าใจเชิงลึกด้านการจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ และการยกระดับเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ โดยมีเทศบาลเมืองตะลุบันทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือ กำหนดทิศทาง และสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการเมืองโดยใช้พื้นที่เป็นฐานและการพัฒนาเมืองผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2020) ทั้งนี้ ในกระบวนการบริหารจัดการความร่วมมือดังกล่าว ได้มีการประยุกต์ใช้กระบวนการชูรอเป็นฐานการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วยการคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม การวางแผนร่วมกัน การให้ข้อเสนอแนะอย่างสร้างสรรค์ การวางระบบการทำงาน การกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สะท้อนถึงหลักการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบร่วมกันตามหลักการอิสลาม และการกำกับดูแลเชิงมีส่วนร่วม (Kamali, 2020)

เมื่อพิจารณาบริบทเชิงพื้นที่ของเทศบาลเมืองตะลุบัน พบว่า พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม กล่าวคือ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเล และมีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่าน ซึ่งเอื้อต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน นอกจากนี้ ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ เช่น หาดวาสุกรีและภูเขาสลินดงบายู รวมถึงแหล่งโบราณสถานที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อาทิ มัสยิดรายอและวังเจ้าเมือง ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างมีศักยภาพ ขณะเดียวกัน เมืองตะลุบันยังมีระบบคมนาคมที่สะดวก และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต รวมถึงผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีชื่อเสียง เช่น น้ำบูดู ปลาหมึกแห้ง ข้าวเกรียบ และลูกหยี อันเป็นทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สำคัญของพื้นที่ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานี, 2565)

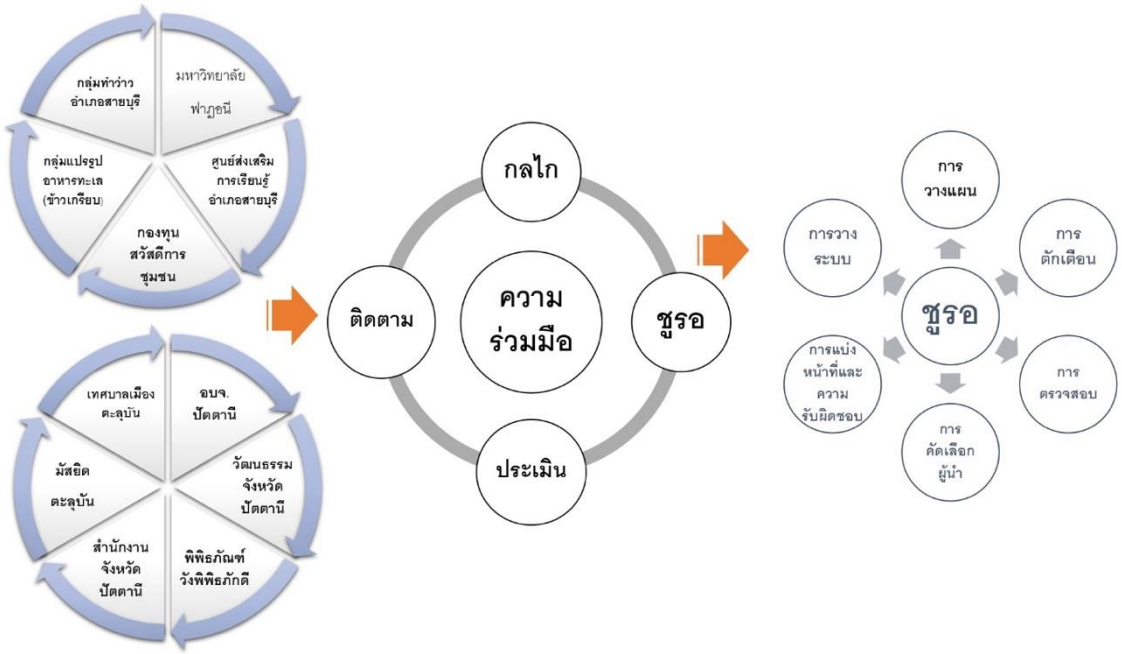
อย่างไรก็ตาม แม้เทศบาลเมืองตะลุบันจะมีศักยภาพในหลายด้าน แต่ยังคงเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนา โดยเฉพาะปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหารายได้ของประชาชนที่อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ การว่างงาน และการย้ายถิ่นแรงงานไปยังต่างประเทศ รวมถึงข้อจำกัดด้านความรู้และความเข้าใจในการรวมกลุ่มอาชีพ และการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน ส่งผลให้ความเข้มแข็งของเครือข่ายของภาคประชาคมยังไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเมืองสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

จากปัญหาและศักยภาพดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอ เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ของเทศบาลเมืองตะลุบันสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การพัฒนากลไกความร่วมมือที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ เทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) เทศบาลเมืองตะลุบัน (2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี (4) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี (5) พิพิธภัณฑ์วังพิพิธภักดี (6) สำนักงานจังหวัดปัตตานี (7) ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี (สกร.สายบุรี) (8) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลเมืองตะลุบัน (9) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล (ข้าวเกรียบ) (10) กลุ่มทำว่าว อำเภอสายบุรี (11) มัสยิดตะลุบัน โดยใช้กระบวนการชูรอเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่

1. การคัดเลือกผู้นำที่เหมาะสม เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาหน่วยงาน เนื่องจากผู้นำเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น การคัดเลือกผู้นำควรพิจารณาคุณลักษณะที่เหมาะสม ทั้งด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และความรับผิดชอบ เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. การวางแผนเป็นกระบวนการสำคัญที่หน่วยงานใช้ในการกำหนดกรอบและแนวทางการดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อให้การปฏิบัติงานและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การวางแผนควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคคลหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดความครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ในด้านการพัฒนาเมือง การวางแผนอาจปรากฏในรูปของการกำหนดโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยคำนึงถึงสภาพภูมิอากาศ สภาพทางธรณีวิทยา และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนต้องสอดคล้องกับหลักการอิสลามและไม่ขัดต่อบทบัญญัติทางศาสนา

3. การตักเตือน การใช้ความบริสุทธิ์ใจและความปรารถนาดีในการส่งเสริมให้เกิดความดีงามแก่บุคคลและองค์กร โดยผู้นำมีหน้าที่ในการตักเตือน ชี้แนะ และสั่งการแก่ผู้ตาม เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ทั้งนี้ กระบวนการสั่งการควรดำเนินควบคู่ไปกับการตักเตือน การให้คำแนะนำ และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน การให้ความสำคัญต่อการตักเตือนซึ่งกันและกันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงในการขับเคลื่อนหน่วยงาน ตลอดจนส่งเสริมให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิทยปัญญาในการบริหารจัดการและการตัดสินใจ

4. การวางระบบและกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์กรจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านกฎหมาย การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม หรือ

จริยธรรม ล้วนมีบทบาทและหน้าที่ที่เกื้อกูลและสัมพันธ์ต่อกันในการขับเคลื่อนองค์กรและสังคมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ หากระบบใดระบบหนึ่งไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานของระบบอื่น ๆ และอาจทำให้การดำเนินงานโดยรวมขาดประสิทธิผลได้

5. การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยหน่วยงานจำเป็นต้องกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคลากรให้มีความชัดเจน รวมทั้งต้องมั่นใจว่าผู้ปฏิบัติงานมีคุณสมบัติ ความรู้ และความสามารถที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติงานควรมีความตั้งใจจริง ความซื่อสัตย์สุจริต และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายผ่านกระบวนการชูรอในการขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จของหน่วยงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในที่สุด

6. การตรวจสอบ เป็นกระบวนการหนึ่งของการควบคุมการดำเนินงาน โดยผู้นำมีหน้าที่ติดตามและประเมินผลว่าผู้ปฏิบัติงานได้ดำเนินการตามบทบาทและหน้าที่ที่กำหนดไว้หรือไม่ เมื่อพบว่าไม่สามารถดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ การปรับปรุงแก้ไขจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การดำเนินงานกลับเข้าสู่เป้าหมายที่กำหนด ทั้งนี้ การใช้กระบวนการควบคุมอย่างเป็นระบบจะช่วยให้งานดำเนินไปตามแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้

เมืองแห่งการเรียนรู้เป็นแนวคิดการพัฒนาเมืองที่มุ่งบูรณาการทรัพยากรจากทุกภาคส่วนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มโอกาสและคุณภาพการเรียนรู้ อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ คุณภาพชีวิต และความยั่งยืนของเมือง (UNESCO, 2021; UNESCO, 2022) ทั้งนี้ กรอบแนวคิดของยูเนสโกชี้ให้เห็นว่า เมืองแห่งการเรียนรู้ครอบคลุมการเรียนรู้ในทุกมิติ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานที่ทำงาน และพื้นที่สาธารณะ โดยมุ่งสร้าง “วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการใช้เมืองเป็นฐานการเรียนรู้ (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2020) การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้จึงเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (ภคอร จตุพรธนภัทร และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร, 2567) นอกจากนี้ บริบทของประเทศไทยสามารถจำแนกรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ออกเป็นหลายมิติ เช่น การพัฒนาเชิงยุทธศาสตร์เมือง การสร้างนวัตกรรมพื้นที่การเรียนรู้ การพัฒนาเครือข่าย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการวิจัยและพัฒนา (พรชัย จันทร์ถาวร และคณะ, 2567)

2. หลักการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้

การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ ได้แก่ (1) การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน (2) การมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (3) การใช้เมืองเป็นฐานการเรียนรู้ (4) การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อขยายโอกาส (5) การยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ และ (6) การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการพัฒนาเศรษฐกิจและความยั่งยืน (UNESCO, 2021; UNESCO, 2022; OECD, 2021) หลักการเหล่านี้สะท้อนบทบาทของเมืองในฐานะระบบนิเวศการเรียนรู้ที่บูรณาการมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

3. แนวคิดกระบวนการชูรอ

ชูรอเป็นกระบวนการปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกันตามหลักการอิสลาม ที่เน้นความเสมอภาค ความยุติธรรม และความรับผิดชอบร่วมกัน โดยมุ่งสร้างฉันทามติและความชอบธรรมในการดำเนินงาน (Hosen, 2020;

Ismail & Yusof, 2022) กระบวนการดังกล่าวมีความยืดหยุ่น สามารถประยุกต์ใช้ได้หลากหลายบริบท ทั้งในระดับชุมชน องค์กร และการบริหารจัดการสาธารณะ (ไพศาล เต็ญหิรัญ และอับดุลเลาะ หนุ่มสุข, 2563)

ในบริบทสมัยใหม่ ชูรอถูกมองว่าเป็นกลไกการมีส่วนร่วมเชิงจริยธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม ภายใต้หลักการเคารพซึ่งกันและกัน และการแสวงหาฉันทามติ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่และการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างสอดคล้อง (Ahmad & Ibrahim, 2021; Moksin & Wahab, 2023)

4. แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ทั้งในด้านการรับรู้ การปรึกษาหารือ การตัดสินใจ และการดำเนินงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและบรรลุผลประโยชน์ของส่วนรวม (พุธันวา มหาทรัพย์สมบัติ, 2566) การมีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความยั่งยืนของการพัฒนา

5. การบูรณาการแนวคิดสู่การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้

การพัฒนาเมืองสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายจากทุกภาคส่วน โดยใช้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกหลักภายใต้กรอบแนวคิดของยูเนสโกที่เน้นความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วม การประยุกต์ใช้กระบวนการชูรอช่วยเสริมสร้างกลไกการตัดสินใจร่วมที่มีความโปร่งใสและชอบธรรม อันนำไปสู่การสร้างฉันทามติและความไว้วางใจระหว่างภาคีเครือข่าย เมื่อบูรณาการร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วม จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ และส่งเสริมความยั่งยืนของเมืองแห่งการเรียนรู้ในระยะยาว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองของเทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี สู่เมืองแห่งการเรียนรู้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองของเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) เทศบาลเมืองตะลุบัน (2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี (4) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี (5) พิพิธภัณฑ์วังพิพิธภักดี (6) สำนักงานจังหวัดปัตตานี (7) ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี (สกร.สายบุรี) (8) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลเมืองตะลุบัน (9) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล (ข้าวเกรียบ) (10) กลุ่มทำว่าว อำเภอสายบุรี (11) มัสยิดตะลุบัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้กระบวนการชูรอจากตัวแทนของชุมชนเพื่อนำเสนอและระดมความคิดเห็นในการออกแบบระบบและกลไกในการทำงานเพื่อยกระดับเศรษฐกิจตามอัตลักษณ์เมือง การใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกระบวนการการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ระดมไอเดียในการออกแบบระบบและกลไกการทำงาน และเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาและอาชีพขั้นตอน คือ (1) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) (2) การสังเคราะห์ข้อมูล (Synthesis) (3) การประเมินผล (Evaluation) (4) การนำไปสู่แนวปฏิบัติ (Implementation)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยอิงตามกรอบการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ด้วยเช่นกัน แล้วนำเสนอในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยจำแนกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่หรือประเภท จัดกลุ่มตามความสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูลที่สามารถอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เทศบาลเมืองตะลุบันเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม โดยประชากรยังคงดำรงวิถีชีวิตบนพื้นฐานของหลักศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับการมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศาสนสถาน สถาบันการศึกษา และเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ เทศบาลเมืองตะลุบันยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงศักยภาพของเทศบาลเมืองตะลุบันในการพัฒนาไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การใช้ทุนทางสังคมและทุนทางศาสนาเป็นฐานการพัฒนา ตลอดจนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านกระบวนการชูรอ อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กระบวนการชูรอเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม และประชาชน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์สภาพปัญหา และกำหนดแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกัน ภายใต้หลักการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และการแสวงหาประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้กระบวนการชูรอไม่ได้มีรูปแบบการดำเนินงานที่ตายตัว แต่สามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่เทศบาลเมืองตะลุบันได้อย่างยืดหยุ่น ส่งผลให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้จากทั้งมิติศาสนา การศึกษา สังคม และการพัฒนาคุณภาพชีวิต อันนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

การยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ มีกระบวนการทำงานระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อให้เกิดความชัดเจนในกลไกและการดำเนินงาน ดังนี้

1) สร้างความรู้จักและแนวทางการทำงานร่วมกัน ประชุมเพื่อพบปะ และทำความรู้จัก และทำความเข้าใจต่อกระบวนการชูรอในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ ภายหลังการประชุมคณะกรรมการทุกคนควรขออภัยและให้อภัยซึ่งกันและกัน หากมีคำพูดหรือการกระทำใดที่อาจล่วงเกินหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อกันทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เพื่อธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีและความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน

2) บูรณาการความร่วมมือ MOU การร่วมมือที่เป็นรูปธรรม พูดคุยถึงระบบการทำงานร่วมกัน การบูรณาการการทำงานที่เห็นผลเป็นรูปธรรม สร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอในด้านเศรษฐกิจตามอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ เทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี และยกระดับเศรษฐกิจและขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีภารกิจส่งเสริม และสนับสนุนการขับเคลื่อนและพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

3) กำหนดบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกัน ภายหลังการจัดตั้งภาคีเครือข่ายและการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ได้มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานอย่างชัดเจน โดยบูรณาการการดำเนินงานตามภารกิจและความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วน แม้จะมีการแบ่งงานตามกลไกการดำเนินงานในพื้นที่ แต่ยังคงมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่ประสานงานเพื่อเชื่อมโยงและสนับสนุนการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยสำนักงานเทศบาลเมืองตะลุบันทำหน้าที่ดังกล่าวในระยะแรก ก่อนถ่ายทอดบทบาทการประสานงานไปยังหน่วยงานในพื้นที่ต่อไป

4) สรุปความก้าวหน้า เมื่อทำงานร่วมกันแล้ว สรุปบทเรียนจากการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อนำมาปรับปรุงและแก้ไขในส่วนที่ยังสามารถพัฒนาต่อยอดได้ เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานและสามารถต่อยอดจากการดำเนินงานเดิมได้อย่างเหมาะสม

5) การตักเตือน การใช้ความบริสุทธิ์ใจในความพยายามทุกประการ เพื่อมุ่งให้เกิดความดีงามและประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยผู้นำมีหน้าที่ตักเตือน ซึ่งกระบวนการสั่งการจะต้องแฝงไปด้วยเรื่องของการตักเตือน การให้คำแนะนำ ควรให้ความสำคัญต่อการตักเตือนระหว่างกัน เพื่อช่วยให้กระบวนการขับเคลื่อนหน่วยงานมีความมั่นคงด้วยกระบวนการที่เหมาะสม

แนวทางการขับเคลื่อนเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้สะท้อนการประยุกต์ใช้กระบวนการชูรอเพื่อการพัฒนาเมืองอย่างมีส่วนร่วม โดยมุ่งหวังให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนี้

1) ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอตามอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการพิธีลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อยกระดับเศรษฐกิจและขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ มีสมาชิกในเครือข่าย 11 องค์กร ประกอบด้วย (1) เทศบาลเมืองตะลุบัน (2) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี (4) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี (5) พิพิธภัณฑ์วังพิพิธภักดี (6) สำนักงานจังหวัดปัตตานี (7) ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี (สกร.สายบุรี) (8) กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลเมืองตะลุบัน (9) กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล (ข้าวเกรียบ) (10) กลุ่มทำว่าว อำเภอสายบุรี (11) มัสยิดตะลุบัน

2) จัดเวทีพบปะกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อชี้แจงเป้าหมายของโครงการ คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมพบปะกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมโครงการ เป้าหมายและแนวทางในการดำเนินโครงการจากการดำเนินงานลงพื้นที่ชี้แจงโครงการวิจัยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี และพิธีลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อยกระดับเศรษฐกิจและขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ จากเวทีการพูดคุยระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ จึงได้มีข้อเสนอให้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อบริหารจัดการและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองตะลุบัน โดยได้ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานเมืองแห่งการเรียนรู้เทศบาลเมืองตะลุบัน (Learning City) อย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ผ่านกระบวนการชูรอ เพื่อสร้างนิเวศอัตลักษณ์เมืองพหุวัฒนธรรมมลายูสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต และเพื่อสร้างระบบการจัดการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3) นักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ การพัฒนานักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้เทศบาลเมืองตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจในแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ตามกรอบของยูเนสโก (UNESCO) พัฒนาทักษะในการออกแบบและขับเคลื่อนการเรียนรู้ในชุมชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมืออย่างยั่งยืนระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และองค์กรศาสนา เนื้อหาอบรมครอบคลุมบริบทของเมืองตะลุบันซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศักยภาพด้านทุนชุมชน โดยเน้น

การเข้าถึงการเรียนรู้ของประชาชนทุกช่วงวัยทั้งในระบบ นอกระบบ และไม่เป็นทางการ ผ่านพื้นที่เรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ตลาดวัฒนธรรม มัสยิด ชายหาด และศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน โดยผู้เข้าร่วมอบรมได้ร่วมกันปักหมุดสถานที่เรียนรู้สำคัญเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น อันเป็นรากฐานสู่การพัฒนาเมืองตะลุบันให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในอนาคต

4) กิจกรรมแสดงผลงานวิจัย (Learning City Week) กิจกรรมแสดงผลงานวิจัยภายใต้ชื่อ “Learning City Week” โดยความร่วมมือของคณะผู้วิจัยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากหลากหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน โดยใช้ชื่องาน “Layang Layang de Taluban” ซึ่งเป็นงานแสดงว่าวพื้นเมือง ว่าวยักษ์ ว่าวแฟนซี และมหกรรมอาหารท้องถิ่น ภายในงานมีการจัดนิทรรศการและแสดงผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น ว่าวเบอร์อามัส ผลิตภัณฑ์จากก้านจาก โดยมีสถาบันต่าง ๆ เข้าร่วมจัดแสดง อาทิ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี วิทยาลัยชุมชนจังหวัดปัตตานี โรงเรียนเทศบาล 1 และชมรมว่าวจังหวัดปัตตานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านการเล่นว่าวอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมลายู กระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเปิดพื้นที่เรียนรู้สำหรับเยาวชนและประชาชนในท้องถิ่น

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ใช้กระบวนการชูรอเป็นกลไกหลักในการสร้างการมีส่วนร่วมและบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางศาสนาเข้ากับการพัฒนาพื้นที่ เกิดการกำหนดเป้าหมายร่วม การแบ่งบทบาทหน้าที่ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการจัดการเรียนรู้ของเมืองอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพื้นที่เรียนรู้จากอัตลักษณ์ท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน อันนำไปสู่การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ที่มีความยั่งยืนบนฐานของความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยการยกระดับความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้กระบวนการชูรอเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองตะลุบัน จังหวัดปัตตานี สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของ “กระบวนการชูรอ” ในฐานะกลไกการมีส่วนร่วมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ความไว้วางใจ และการยอมรับร่วมกันของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ การดำเนินงานของเทศบาลเมืองตะลุบันที่ปรากฏในรูปของการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) การจัดตั้งคณะทำงานเมืองแห่งการเรียนรู้ การพัฒนานักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรม “Learning City Week” ล้วนเป็นตัวอย่างของการขับเคลื่อนเชิงรูปธรรมที่เกิดจากกระบวนการปรึกษาหารือและการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีระบบ

ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กระบวนการชูรอไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมและความไว้วางใจระหว่างภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยสอดคล้องกับแนวคิดของอับดุลย์ลาเต๊ะ สาและ และคณะ (2567) ที่ระบุว่ากระบวนการชูรอเอื้อต่อการเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรีและการแสวงหาฉันทามติร่วมกัน อันนำไปสู่การบริหารจัดการที่โปร่งใสและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการ “ทุนวัฒนธรรม” เข้ากับกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเทศบาลเมืองตะลุบันได้นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาเมือง ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของอจิรภาส์ ประดิษฐ์ และคณะ (2566, น.27) ที่เน้นการใช้

ทรัพยากรท้องถิ่นและองค์ความรู้ของชุมชนเป็นฐานในการสร้างกลไกความร่วมมือและพัฒนาเครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้ การบูรณาการทุนวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเมือง

ในอีกมิติหนึ่ง การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของเทศบาลเมืองตะลุบันยังสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะการพัฒนานักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้และการสร้างโอกาสในการเรียนรู้สำหรับประชาชนทุกกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุบรรณ เอี่ยมวิจารณ์ และสุธินี อัตถากร (2567, น.852) ที่ชี้ว่าการเรียนรู้เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็นปัจจัยหลักในการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของเมืองในระยะยาว ทั้งนี้ ในบริบทของโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้น ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนา “เครือข่ายความร่วมมือข้ามภาคส่วน” ซึ่งเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยการเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ชุมชน และเยาวชนเข้าด้วยกันในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง สอดคล้องกับแนวคิดของอจิรภาส์ ประดิษฐ์ และคณะ (2566) ที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่ายและการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนใหม่ ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง อันจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมทางสังคมและความยั่งยืนของระบบการเรียนรู้ในระยะยาว

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้กระบวนการชูรอร่วมกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม สามารถสร้างกลไกการพัฒนาเมืองที่มีความเหมาะสมกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการสร้างความร่วมมือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการเรียนรู้ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. การใช้กระบวนการชูรอเป็นกลไกหลักในการบริหารท้องถิ่น ส่งเสริมให้เทศบาลเมืองตะลุบันบูรณาการกระบวนการชูรอในทุกขั้นตอนของการวางแผน พัฒนา และติดตามนโยบาย โดยจัดทำคู่มือแนวปฏิบัติ และผลักดันให้มีระเบียบหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นรองรับการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

2. เสริมสร้างบทบาทนักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ จัดให้มีการพัฒนาและอบรมนักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน และเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน

3. ส่งเสริมการสร้างแบรนด์เมืองที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรม Learning City Week เป็นเวทีขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ไพศาล เต็ญหิรัญ, และอับดุลเลาะ หนุ่มสุข. (2563). ความหมายและความสำคัญของชูรอในอิสลาม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น, 17*(1), 529-542.

พุธันวา มหาทรัพย์สมบัติ. (2566). *กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในการสร้างเครือข่ายการทำงานด้านยาเสพติดในชุมชนแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:329957

พรชัย จันทร์ถาวร, และคณะ. (2567). เมืองสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ของไทย: การสังเคราะห์งานวิจัยโดยแบบจำลองภาษาขนาดใหญ่. *วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 79*, 19–38.

ภคอร จตุพรธนภัทร, และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2567). การพัฒนาสู่ความเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ตามบริบทพื้นที่. *วารสารการบริหารการจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2*(3), 622–630.

สุบรรณ เอี่ยมวิจารณ์, และสุธินี อัตถากร. (2567). เมืองแห่งการเรียนรู้: แนวคิดการพัฒนาและสร้างความรู้เพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 11*(1), 851–865.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานี. (2565). *รายงานสถานการณ์ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จังหวัดปัตตานี*. กรมการพัฒนาชุมชน.

อจิรภาส์ ประดิษฐ์, สันต์ สุวัจฉราภินันท์, ปรานอม ตันสุขานันท์, อัมพิกา ชุมมัธยา, และจิรันธนิน กิติกา. (2566). ประชาสังคม: ทรัพยากรการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการสร้างกลไกเมืองแห่งการเรียนรู้. *วารสารวิชาการการออกแบบสภาพแวดล้อม, 10*(1), 26–47.

อับดุลย์ลาเต๊ะ สาและ, และคณะ. (2568). การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยกระบวนการชูรอเพื่อขับเคลื่อนเทศบาลเมืองตะลุบันสู่เมืองแห่งการเรียนรู้. *วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 16*(1), 34–45. https://doi.org/10.14456/jois.2025.11

Ahmad, M. Z., & Ibrahim, A. (2021). Shura and participatory governance in contemporary Muslim societies. *Journal of Islamic Governance, 5*(2), 45–62.

Hosen, N. (2020). Shura, democracy and good governance: Lessons from Indonesia. *Islam and Civilisational Renewal, 11*(3), 391–408.

Ismail, R., & Yusof, S. A. (2022). Community decision-making through shura: Evidence from Muslim local institutions in Malaysia. *International Journal of Islamic Thought, 21*, 55–68.

Kamali, M. H. (2020). *Shura and the Islamic participatory governance*. International Institute of Islamic Thought.

Moksin, M. M., & Wahab, N. A. (2023). Revisiting shura as an Islamic participatory framework for sustainable development. *Al-Shajarah, 28*(1), 1–22.

OECD. (2021). *Building inclusive learning cities*. OECD Publishing.

UNESCO. (2021). *Building learning cities: Guidelines for action*. UNESCO Institute for Lifelong Learning.

UNESCO. (2022). *Global network of learning cities: Strategy and roadmap*. UNESCO Institute for Lifelong Learning.

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2020). *Embracing lifelong learning for all in cities*. UNESCO.

การเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาอุทกภัยเมืองหลวงระหว่างกรุงเทพมหานคร ประเทศไทยกับ จาการ์ตา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

A Comparative Study of Flood Mitigation in Bangkok, Thailand and Jakarta, Indonesia

นพวรรณ พึ่งพา (Noppawan Phuengpha) *E-mail: noppawanp@go.buu.ac.th* [1]*

[1]*คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Faculty of Political Science, Burapha University)*

Corresponding Author. E-mail : noppawanp@go.buu.ac.th

(Received: 20 April 2026; Revised: 18 June 2026; Accepted: 21 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบสาเหตุของการเกิดอุทกภัยในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย กับกรุงจาการ์ตา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และ 2) วิเคราะห์เปรียบเทียบนโยบายและมาตรการป้องกันอุทกภัยของทั้งสองเมืองภายใต้กรอบแนวคิดการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการวิจัยเอกสาร จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิรวม 25 แหล่งและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการเปรียบเทียบเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่าสาเหตุของอุทกภัยในทั้งสองเมืองมีปัจจัยร่วมทางกายภาพจากการเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำปากแม่น้ำและการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทางที่ลดทอนพื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติ ส่วนกรุงจาการ์ตาเผชิญปัญหาการทรุดตัวของแผ่นดินและภาวะน้ำทะเลหนุนสูงที่รุนแรงกว่ากรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญเป็นผลจากการใช้น้ำบาดาลเกินขีดจำกัด ในด้านนโยบายกรุงเทพมหานครมุ่งเน้นมาตรการเชิงโครงสร้างควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำในระดับพื้นที่ ขณะที่กรุงจาการ์ตาใช้มาตรการเชิงยุทธศาสตร์ที่เข้มข้นกว่าทั้งการก่อสร้างกำแพงกั้นน้ำทะเลขนาดใหญ่และการตัดสินใจเชิงนโยบายด้วยการย้ายเมืองหลวงเพื่อลดความเปราะบางของศูนย์กลางการบริหารในระยะยาว ข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายในการบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการและการวางผังเมืองที่ยืดหยุ่นสำหรับประเทศไทย โดยเน้นการสร้างความสมดุลระหว่างมาตรการเชิงโครงสร้างและมาตรการที่ไม่ใช้โครงสร้าง รวมถึงการใช้ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลเพื่อการพยากรณ์ความเสี่ยง ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่นของเมืองหลวงต่อภัยพิบัติตามแนวทางของกรอบการดำเนินงานเซนได

คำสำคัญ : อุทกภัย; การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ; กรุงเทพมหานคร; จาการ์ตา

Abstract

This research aims to: 1) compare the causes of flooding in Bangkok, Thailand, and Jakarta, Indonesia; and 2) conduct a comparative analysis of flood prevention policies and measures within the Disaster Risk Reduction (DRR) framework. The study employs a qualitative methodology through documentary research, synthesizing 25 secondary sources. Data were analyzed using content analysis and descriptive comparative approaches. The findings reveal that flooding in both metropolises stems from shared physical vulnerabilities such as low-lying deltaic areas, coupled with unplanned urbanization that has decimated natural water retention zones. Notably, Jakarta faces a significantly more acute crisis of land subsidence and sea-level rise compared to

Bangkok, primarily driven by excessive groundwater extraction. In terms of policy response, Bangkok prioritizes structural measures integrated with smart technology and the Capillary Strategy to enhance localized drainage efficiency. In contrast, Jakarta has adopted more intensive strategic interventions, including the construction of a Great Sea Wall and the decisive policy of capital relocation to mitigate the long-term vulnerability of its administrative hub. These findings provide policy guidelines for Integrated Water Resources Management (IWRM) and resilient urban planning in Thailand. The study advocates for a strategic balance between structural and non-structural measures, alongside the implementation of digital database systems for risk forecasting to effectively strengthen urban resilience in accordance with the Sendai Framework.

Keywords : Flooding; Disaster Risk Reduction; Bangkok; Jakarta

บทนำ

ในบริบทของกรุงเทพมหานคร การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วและความหนาแน่นของประชากรส่งผลให้ระบบระบายน้ำที่มีอยู่เผชิญข้อจำกัดเชิงกายภาพอย่างรุนแรง (จีรพรรดิ์ สุขประเสริฐ, 2561; โชคสุข กรกิตติชัย, 2568) งานศึกษาวิจัยก่อนหน้าชี้ให้เห็นว่าแนวทางการรับมืออุทกภัยของภาครัฐในอดีตมุ่งเน้นการพึ่งพามาตรการเชิงโครงสร้างทางวิศวกรรมเป็นหลัก เช่น การสร้างคันกั้นน้ำและอุโมงค์ระบายน้ำขนาดยักษ์เพื่อปกป้องพื้นที่เศรษฐกิจชั้นในซึ่งนอกจากจะไม่สามารถรองรับพลวัตของมวลน้ำที่รุนแรงขึ้นจากความรวนเรของภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว มาตรการดังกล่าวยังส่งผลกระทบเชิงลบและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางสังคมจากการผลักภาระความเสี่ยงไปยังพื้นที่ปริมณฑลรอบนอก (Saito, 2014; Laeni et al., 2019) สถานการณ์นี้จึงเป็นข้อถกเถียงสำคัญที่สะท้อนว่าวิกฤตอุทกภัยไม่อาจแก้ไขได้ด้วยมาตรการทางวิศวกรรมศาสตร์เพียงลำพัง หากต้องพิจารณามิติเชิงสถาบัน สังคมและธรรมาภิบาลควบคู่กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดในการบริหารจัดการน้ำในอดีตที่เป็นไปในลักษณะหน่วยงานจะต่างคนต่างทำขาดกลไกเชิงสถาบันในการบูรณาการลุ่มน้ำข้ามเขตปกครองอย่างเป็นเอกภาพตลอดจนการขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชนเปราะบางในการประเมินและตัดสินใจรับมือภัยพิบัติร่วมกับภาครัฐ (Laeni et al., 2019)

จากข้อจำกัดของการพึ่งพาโครงสร้างการก่อสร้างขนาดใหญ่ทำให้ในปัจจุบันกรุงเทพมหานครพยายามปรับเปลี่ยนแนวทางเป็นการปรับตัวในพื้นที่เดิมด้วยการนำแนวคิดนวัตกรรมเชิงนิเวศอย่างเมืองฟองน้ำและยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอยมาใช้เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการระบายน้ำและการกักเก็บน้ำในระดับชุมชนย่อย (นริศา สุมะมานนท์, 2564) ความท้าทายเชิงนโยบายในการดุลสมดุลระหว่างมาตรการเชิงโครงสร้างและการปรับตัวของเมืองหลวงที่เผชิญข้อจำกัดทางกายภาพไม่ได้เป็นปรากฏการณ์เฉพาะของกรุงเทพมหานครเท่านั้น แต่เป็นปัญหาร่วมระดับภูมิภาคของมหานครลุ่มน้ำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรณีของกรุงจาการ์ตา สาธารณรัฐอินโดนีเซียถือเป็นพื้นที่ที่มีบริบทความเปราะบางทางกายภาพคล้ายคลึงกับกรุงเทพมหานครอย่างยิ่งทั้งในแง่ภูมิประเทศลุ่มต่ำปากแม่น้ำและการเผชิญวิกฤตแผ่นดินทรุดตัวจากการสูบน้ำบาดาลอย่างรุนแรง (Abidin et al., 2011; สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564) ประเด็นที่น่าศึกษาของสองเมืองนี้คือภายใต้ปัญหาที่คล้ายกันแต่จาการ์ตาในสภาวะวิกฤตของการเป็นเมืองที่กำลังจมน้ำเร็วที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (Van Voorst, 2016) เลือกดำเนินการตอบสนองด้วยนโยบายขั้นเด็ดขาดในลักษณะการถอยร่นเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Retreat) ผ่านโครงการขนาดใหญ่ทำกำแพงกั้นน้ำทะเลขนาดยักษ์และการย้ายเมืองหลวงไปยังนูซันตารา (Colven, 2017; Van de Vuurst & Escobar, 2020) การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างการปรับตัวในพื้นที่เดิมของกรุงเทพมหานครกับโมเดลการถอยร่นเชิงยุทธศาสตร์ของกรุงจาการ์ตา จึงมีคุณค่าเชิงวิชาการและเชิง

นโยบายเพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อจำกัดและเงื่อนไขความสำเร็จซึ่งจะช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการวางแผนนโยบายสาธารณะเพื่อรับมือภัยพิบัติของเมืองหลวงในภูมิภาคนี้

เพื่อให้สามารถวิเคราะห์และประเมินทางเลือกเชิงนโยบายที่มีพลวัตและความท้าทายทับซ้อนกันทั้งมิติกายภาพ สถาบันและสังคมของทั้งสองมหานครได้อย่างเป็นระบบ การมองปัญหาผ่านกรอบการจัดการภัยพิบัติแบบตั้งรับหลังเกิดเหตุจึงไม่เพียงพออีกต่อไป จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการความเสี่ยงเชิงรุก ด้วยเหตุนี้แนวคิดการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Reduction: DRR) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนกลางเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยมุ่งเน้นที่การประเมินความเสี่ยงเชิงบูรณาการ การลดความเปราะบางเชิงโครงสร้างและการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของระบบเมือง (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ค.ศ. 2015–2030 ซึ่งเป็นพิมพ์เขียวระดับโลกที่ขับเคลื่อนให้ประเทศสมาชิกต้องบูรณาการการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการวางผังเมืองและการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน (UNDRR, 2015) ในบริบทของการศึกษาเปรียบเทียบครั้งนี้การใช้กรอบแนวคิด DRR และกรอบการดำเนินงานเซนได จะช่วยทลายข้อจำกัดการมองปัญหาแบบแยกส่วนและนำไปสู่การพัฒนานโยบายความยืดหยุ่นต่ออุทกภัยที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ข้อมูล การคาดการณ์ความเสี่ยงในอนาคต และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับความปลอดภัยของชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน (Vojinovic et al., 2016; Garshasbi et al., 2025)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเปรียบเทียบสาเหตุและนโยบายการป้องกันอุทกภัยของกรุงเทพมหานครและกรุงจาการ์ตาภายใต้กรอบการดำเนินงานเซนได จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบายและนักผังเมืองในการจัดทำแผนบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการและการวางผังเมืองที่ยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติในอนาคตของกรุงเทพมหานครอันจะช่วยลดความสูญเสียทั้งด้านชีวิตและมูลค่าทางเศรษฐกิจในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อเปรียบเทียบสาเหตุอุทกภัยเมืองหลวงของประเทศไทยและเมืองหลวงของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

2.เพื่อศึกษาเปรียบเทียบนโยบายการป้องกันอุทกภัยของเมืองหลวงของประเทศไทยและเมืองหลวงของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Reduction: DRR)

การจัดการภัยพิบัติในอดีตมุ่งเน้นการตอบสนองหลังเกิดเหตุเป็นหลัก กล่าวคือเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นแล้วจึงค่อยระดมทรัพยากรเพื่อบรรเทาทุกข์และฟื้นฟู แนวทางดังกล่าวพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ามีข้อจำกัดเนื่องจากไม่สามารถลดความสูญเสียซ้ำซากในพื้นที่เสี่ยงภัยได้อย่างยั่งยืน กระบวนทัศน์ใหม่จึงเกิดขึ้นในรูปแบบของแนวคิดการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติซึ่งเปลี่ยนจุดเน้นจากการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้นแล้วไปสู่การจัดการความเสี่ยงก่อนที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้น (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015) หัวใจสำคัญของแนวคิด DRR คือการอธิบายว่าความเสี่ยงจากภัยพิบัติไม่ได้เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลลัพธ์จากปฏิสัมพันธ์ของสามองค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ภัย (Hazard) คือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว หรือพายุ ซึ่งมีศักยภาพในการก่อให้เกิดความเสียหาย 2) ความเปราะบาง (Vulnerability) คือสภาวะที่ทำให้ชุมชนหรือระบบเมืองไม่สามารถรับมือกับภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นความเปราะบาง

ทางกายภาพ เช่น โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ได้มาตรฐาน ความเปราะบางทางสังคม เช่น ชุมชนรายได้น้อยที่ไม่มีทางเลือกในการอพยพ หรือความเปราะบางทางสถาบัน เช่น การขาดกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงาน 3) ขีดความสามารถในการรับมือ (Capacity) คือทรัพยากร ความรู้ และกลไกที่ชุมชนหรือเมืองมีเพื่อรับมือและปรับตัวต่อภัย ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และสถาบัน ในการนำมาใช้เพื่อการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ หากเมืองมีขีดความสามารถสูงและความเปราะบางต่ำ ความเสี่ยงที่แท้จริงก็จะลดลงได้ (UNDRR, 2015) ในบริบทของกรุงเทพมหานครและจาการ์ตา วรรณกรรมด้านการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติวิเคราะห์ว่าความเปราะบางของทั้งสองเมืองถูกขับเคลื่อนโดยปัจจัยเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่ทับซ้อนกัน (Vojinovic et al., 2016) ผู้เขียนจึงเลือกใช้แนวคิดการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ เป็นกรอบการวิเคราะห์หลัก เนื่องจากสามารถอธิบายได้ทั้งมิติทางกายภาพ มิติทางสถาบัน และมิติทางธรรมาภิบาลของการจัดการอุทกภัยในเมืองหลวงลุ่มน้ำ

กรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

กรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ค.ศ. 2015–2030 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030) คือเครื่องมือนานาชาติที่เป็นรูปธรรมที่สุดในการนำแนวคิด DRR ไปสู่การปฏิบัติ โดยได้รับการรับรองจากประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติในการประชุมระดับโลกครั้งที่ 3 ว่าด้วยการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ณ เมืองเซนได ประเทศญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 2015 กรอบดังกล่าวเป็นการต่อยอดจากกรอบเฮียวโกะ ค.ศ. 2005–2015 ที่ผ่านมา แต่มีความครอบคลุมและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015) เป้าหมายโดยรวมของกรอบเซนไดคือการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและความสูญเสียในชีวิต การดำรงชีพ สุขภาพ ทรัพย์สิน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับบุคคล ธุรกิจ ชุมชน และประเทศ ภายในปี ค.ศ. 2030 มีเป้าหมายเฉพาะ 7 ประการ ที่กรอบเซนไดกำหนดไว้ ได้แก่ การลดอัตราการสูญเสียชีวิตจากภัยพิบัติ การลดจำนวนผู้ได้รับผลกระทบ การลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ การลดความเสียหายต่อโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มจำนวนประเทศที่มียุทธศาสตร์การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ การเพิ่มความร่วมมือระหว่างประเทศ และการเพิ่มการเข้าถึงระบบเตือนภัยล่วงหน้า

กรอบเซนไดที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการอุทกภัยในกรุงเทพมหานครและจาการ์ตา โดยสอดคล้องกับ 4 เสาหลักของกรอบเซนไดได้แก่ เสาหลักที่ 1 การทำความเข้าใจความเสี่ยงจากภัยพิบัติ กรอบเซนไดเน้นย้ำว่านโยบายและการปฏิบัติในการลดความเสี่ยงต้องอาศัยความเข้าใจความเสี่ยงในทุกมิติทั้งมิติของการสัมผัสภัยความเปราะบาง ขีดความสามารถและลักษณะของภัย สำหรับกรุงเทพมหานครและจาการ์ตา งานวิจัยของ Vojinovic et al. (2016) ระบุว่าการสร้างความยืดหยุ่นในมหานครริมชายฝั่งจำเป็นต้องยึดตามกรอบเซนไดซึ่งเน้นย้ำความสำคัญของการทำความเข้าใจความเสี่ยงในทุกมิติมากกว่าการเน้นเพียงการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อป้องกันน้ำ ในบริบทของกรุงเทพมหานคร การพัฒนานโยบายความยืดหยุ่นต่ออุทกภัยจำเป็นต้องเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ข้อมูล การคาดการณ์ความเสี่ยงในอนาคต และการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับความปลอดภัยของชุมชน (Vojinovic et al., 2016; Garshasbi et al., 2025) เสาหลักที่ 2 การเสริมสร้างการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ กรอบเซนไดกำหนดให้การบริหารจัดการความเสี่ยงต้องมีกลไกธรรมาภิบาลที่ชัดเจนครอบคลุมทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับทั้งสองเมืองเนื่องจากวิกฤตอุทกภัยในกรุงเทพมหานครและจาการ์ตาไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางกายภาพเพียงอย่างเดียวแต่ยังเกิดจากวิกฤตการบริหารจัดการที่ขาดการบูรณาการบริหารจัดการลุ่มน้ำข้ามเขตปกครองอย่างเป็นเอกภาพ (Laeni et al., 2019) และขาดกลไกการจัดการลุ่มน้ำที่มีประสิทธิภาพ (Asdak et al., 2018) เสาหลักที่ 3 การลงทุนในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเพื่อสร้างความยืดหยุ่น กรอบเซนไดส่งเสริมให้ภาครัฐและภาคเอกชนลงทุนในมาตรการป้องกันความเสี่ยงทั้งในรูปแบบของโครงสร้างพื้นฐานที่ยืดหยุ่นและการพัฒนาทักษะและขีดความสามารถของชุมชน สำหรับกรุงเทพมหานคร

การลงทุนในยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอยเพื่อปรับปรุงระบบระบายน้ำระดับชุมชน และการนำระบบฐานข้อมูลจุดเสี่ยงแบบเรียลไทม์มาใช้ (โชคสุข กรกิตติชัย, 2568) สะท้อนให้เห็นถึงการลงทุนที่สอดคล้องกับเสาหลักนี้ ในขณะที่การลงทุนของจาการ์ตาในโครงการกำแพงกั้นน้ำทะเลถือเป็นการลงทุนขนาดใหญ่ในมิติของโครงสร้างพื้นฐาน (Colven, 2017) เสาหลักที่ 4 การเพิ่มความพร้อมรับมือภัยพิบัติเพื่อการตอบสนองที่มีประสิทธิภาพและการฟื้นฟูที่ดียิ่งขึ้น กรอบเซนไดให้ความสำคัญกับการเตรียมพร้อมในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรัฐบาลจนถึงระดับครัวเรือน กรณีของจาการ์ตาแสดงให้เห็นว่าการดึงศักยภาพของชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกเผชิญภัยระดับครัวเรือนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัว (Van Voorst, 2016) ขณะที่ปัจจัยด้านแรงจูงใจในการป้องกันตนเองมีอิทธิพลโดยตรงต่อระดับความพร้อมรับมืออุทกภัยของประชาชน (Flores et al., 2024)

ความเชื่อมโยงระหว่างการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) กรอบเซนไดและการจัดการอุทกภัยในกรุงเทพมหานครและจาการ์ตา เมื่อนำกรอบการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) และกรอบเซนไดมาเป็นกรอบวิเคราะห์การจัดการอุทกภัยของทั้งสองเมืองจะพบว่าทั้งกรุงเทพมหานครและจาการ์ตาต่างอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากการพึ่งพามาตรการเชิงโครงสร้างแบบเดิมไปสู่การสร้างความยืดหยุ่นเชิงระบ บแต่มีวิธีการที่แตกต่างกัน โดยกรุงเทพมหานครใช้การปรับตัวในพื้นที่เดิมโดยพยายามยกระดับขีดความสามารถของระบบที่มีอยู่ผ่านเทคโนโลยีและนวัตกรรมซึ่งสอดคล้องกับเสาหลักที่ 1 และ 3 ของกรอบเซนได ได้แก่ การทำความเข้าใจความเสี่ยงผ่านระบบฐานข้อมูลเรียลไทม์ (โชคสุข กรกิตติชัย, 2568) และการลงทุนในมาตรการลดความเสี่ยงทั้งในระดับโครงสร้างขนาดใหญ่และระดับชุมชนผ่านยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอย (Laeni et al., 2019) ในส่วนของจาการ์ตาใช้การถอยร่นเชิงยุทธศาสตร์ซึ่งถือเป็นการตอบสนองต่อกรอบเซนไดในมิติของการขจัดความเสี่ยงที่ต้นเหตุ เมื่อมาตรการเชิงโครงสร้างอย่างกำแพงกั้นน้ำทะเลอาจไม่เพียงพอที่จะต้านทานธรรมชาติในระยะยาวได้อีกต่อไป (Van de Vuurst & Escobar, 2020) การย้ายเมืองหลวงไปยังนูซันตาราจึงเป็นการลดการสัมผัสภัย (Exposure Reduction) ในระดับยุทธศาสตร์ชาติสอดคล้องกับเป้าหมายของกรอบเซนไดที่มุ่งลดความเปราะบางของศูนย์กลางการบริหารในระยะยาว ความแตกต่างของสองเส้นทางนี้ภายใต้กรอบการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) และกรอบเซนไดจึงนำไปสู่คำถามเชิงนโยบายที่สำคัญว่าภายใต้เงื่อนไขทางกายภาพและสถาบันที่แตกต่างกันการเลือกยุทธศาสตร์การลดความเสี่ยงรูปแบบใดจึงจะสามารถสร้างความยืดหยุ่นของเมืองหลวงลุ่มน้ำได้อย่างยั่งยืนในระยะยาวซึ่งเป็นประเด็นหลักที่บทความนี้มุ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบต่อไป

การทบทวนวรรณกรรมประเด็นด้านภูมิศาสตร์ การขยายตัวของเมืองและการบริหารจัดการภูมิประเทศและวิกฤตการณ์แผ่นดินทรุดในเมืองหลวงลุ่มแม่น้ำ

จากการสังเคราะห์งานวิจัยในระดับสากลพบว่า สาเหตุของอุทกภัยในกรุงเทพมหานครและจาการ์ตามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับลักษณะทางธรณีวิทยาที่เป็นดินเหนียวอ่อนปากแม่น้ำ (Worawiwat et al., 2021) อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าความรุนแรงของปัญหาแผ่นดินทรุดระหว่างสองเมืองนี้มีวิถีที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กรณีของจาการ์ตางานวิจัยของ Abidin et al., (2011) และ Takagi et al. (2016) ชี้ให้เห็นว่าการทรุดตัวที่รุนแรงถึง 7.5–25 เซนติเมตรต่อปี ไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแต่เป็นผลจากการจัดการทรัพยากรน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพเนื่องจากการพึ่งพาน้ำบาดาลมหาศาลเพื่อตอบสนองต่อการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและประชากร

ในทางตรงกันข้ามจากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับกรุงเทพมหานครพบว่าความสำเร็จเบื้องต้นในการควบคุมนโยบายน้ำบาดาลทำให้การทรุดตัวชะลอตัวลงเหลือ 1–2 เซนติเมตรต่อปี แต่ปัญหาที่ตามมาซึ่งปรากฏในงานวิจัยยุคหลังคือผลกระทบสะสมจากระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้นเมื่อรวมกับแผ่นดินที่ทรุดต่ำลงไปแล้วทำให้ต้นทุนในการบริหารจัดการน้ำพุ่งสูงขึ้นอย่างทวีคูณ การสังเคราะห์ในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้อัตราการทรุดตัวจะต่างกันแต่ทั้งสองเมืองกำลังเผชิญกับสภาวะเมืองจมน้ำที่ต้องการการตอบสนองเชิงยุทธศาสตร์ที่มากกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (Garshasbi et al., 2025)

ความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวของเมืองและการบริหารจัดการลุ่มน้ำ

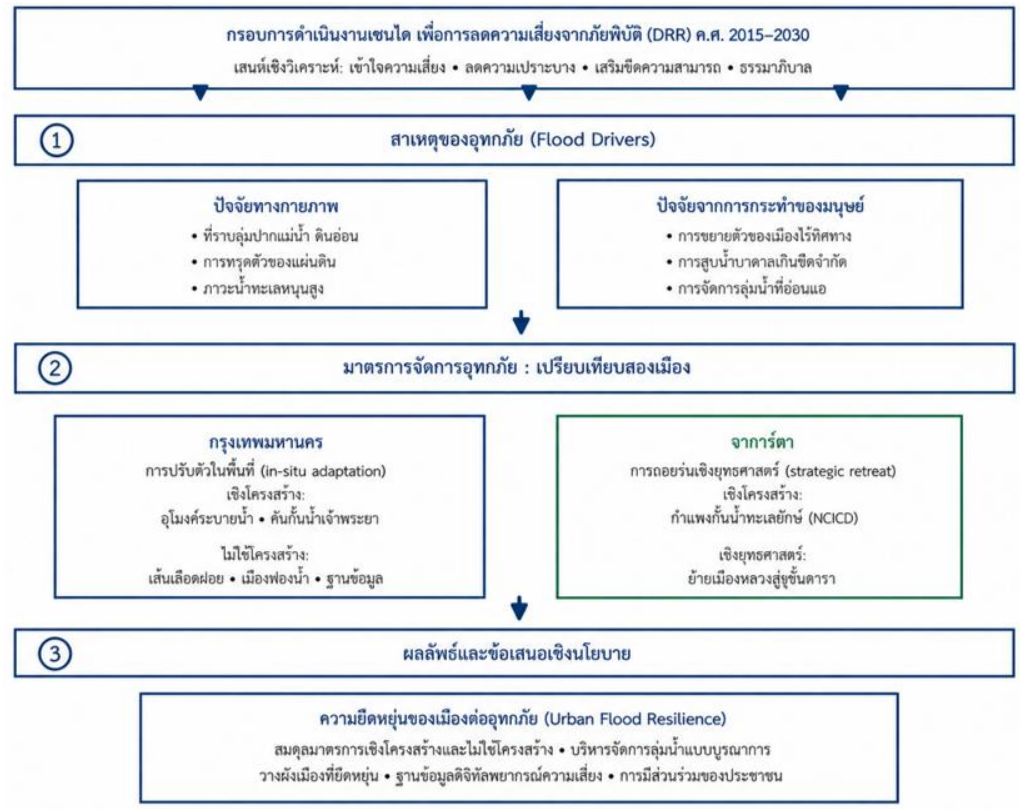
จากการทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาโครงสร้างเมืองกับระบบนิเวศทางน้ำ Garshasbi et al. (2025) และ Marfai & King (2008) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ทำลายกลไกการซึมซับน้ำตามธรรมชาติไปอย่างสิ้นเชิง ในจาการ์ตาปรากฏชัดจากการรุกล้ำพื้นที่ลุ่มต่ำริมแม่น้ำโดยชุมชนไม่เป็นทางการ ซึ่ง Van Voorst (2016) วิเคราะห์ว่าเป็นการสร้างความเปราะบางทางสังคมที่ซ้อนทับอยู่บนความเสี่ยงทางกายภาพ สำหรับกรุงเทพมหานครการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีสิ่งกีดขวางทางน้ำซึ่งเกิดจากโครงสร้างพื้นฐานขนาดยักษ์ เช่น ถนนและทางด่วนที่ตัดขวางทิศทางการไหลของน้ำตามธรรมชาติ (Gupta, 2002) งานวิจัยของ Kittipongvises and Mino (2015) เกี่ยวกับเหตุการณ์อุทกภัยใหญ่เมื่อ พ.ศ.2554 ยืนยันว่าปัญหาอุทกภัยในเมืองหลวงไม่ได้เกิดจากปริมาณฝนเพียงอย่างเดียวแต่เกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพในระดับลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ขาดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพระหว่างตอนบนและตอนล่างของลุ่มน้ำ การสังเคราะห์วรรณกรรมในส่วนนี้จึงชี้ให้เห็นความจำเป็นของการจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการการทำงานที่ควรมีการบรูณาการโดยไม่แบ่งตามเขตการปกครอง

การเปลี่ยนผ่านเชิงนโยบายจากมาตรการเชิงโครงสร้างสู่ความยืดหยุ่น

ในอดีตแนวทางการจัดการอุทกภัยของทั้งประเทศไทยและสาธารณรัฐอินโดนีเซียมีลักษณะร่วมกันคือการพึ่งพามาตรการเชิงโครงสร้างเป็นหลักโดยเน้นการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อควบคุมทางกายภาพ เช่น การสร้างเขื่อน กำแพงกั้นน้ำและระบบอุโมงค์ระบายน้ำขนาดใหญ่เพื่อเร่งระบายน้ำออกสู่ทะเล (จีรพรรดิ์ สุขประเสริฐ, 2561; สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564) แต่งานวิจัยในยุคปัจจุบันเริ่มชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของมาตรการเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียวภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ซับซ้อน (Saito, 2014) และนำเสนอแนวคิดการสร้างความยืดหยุ่นต่ออุทกภัยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือและปรับตัวของเมือง (Laeni et al., 2019; Vojinovic et al., 2016) สำหรับกรุงเทพมหานครบริบทนโยบายเริ่มสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่มาตรการไม่ใช้โครงสร้างและแนวคิดเมืองฟองน้ำซึ่งมุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อชะลอน้ำและกักเก็บน้ำในพื้นที่ลุ่มต่ำ (นริศา สุมะมานนท์, 2564) ควบคู่ไปกับการเพิ่มประสิทธิภาพโครงสร้างพื้นฐานเดิมผ่านยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอยเพื่อปรับปรุงระบบระบายน้ำในระดับชุมชน ในขณะที่กรุงจาการ์ตาแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการจัดการอุทกภัยระดับมหภาคผ่านโครงการพัฒนาชายฝั่งแบบบูรณาการขนาดใหญ่ (National Capital Integrated Coastal Development: NCICD) หรือโครงการกำแพงกั้นน้ำทะเลเพื่อยื้อเวลาการจมน้ำของเมืองหลวง (Garshasbi et al.,2025) แต่ความรุนแรงของปัญหาแผ่นดินทรุดและระดับน้ำทะเลหนุนส่งผลให้อินโดนีเซียตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ครั้งสำคัญในการย้ายเมืองหลวงไปยังนูซันตาราซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับว่ามาตรการเชิงโครงสร้างในพื้นที่เดิมอาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถาวรและยั่งยืนในระยะยาว (Van de Vuurst & Escobar, 2020; สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564) การเปลี่ยนผ่านเหล่านี้สอดคล้องกับเป้าหมายของกรอบการดำเนินงานเซนได (Sendai Framework) ที่มุ่งเน้นการลดความเปราะบางและสร้างกลไกการจัดการความเสี่ยงที่ครอบคลุมทุกมิติ (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015)

สรุปการทบทวนวรรณกรรมและการสังเคราะห์วรรณกรรมนี้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาอุทกภัยของทั้งสองเมืองมีพลวัตที่ซับซ้อนและทับซ้อนกันระหว่างปัจจัยทางกายภาพและปัจจัยทางการเมืองการปกครอง ความแตกต่างของแนวทางแก้ไขระหว่างการปรับตัวในพื้นที่กับการย้ายศูนย์กลางจึงเป็นช่องว่างทางการวิจัยที่สำคัญที่บทความฉบับนี้จะมุ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบสาเหตุอุทกภัยและนโยบายการป้องกันอุทกภัยของทั้งเมืองหลวงของประเทศไทยและเมืองหลวงของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เพื่อหาข้อสรุปเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานเซนได

กรอบแนวคิด

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิด
ที่มา: สังเคราะห์จากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบการดำเนินงานเซนได (UNDRR, 2015)

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของอุทกภัยและนโยบายการป้องกันอุทกภัยในเมืองหลวงลุ่มแม่น้ำของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยใช้กรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ ค.ศ. 2015–2030 เป็นกรอบการวิเคราะห์หลัก ทำการสืบค้นจากฐานข้อมูลวิชาการ 3 แหล่งหลัก ได้แก่ Scopus, ScienceDirect และ Google Scholar โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้น ประกอบด้วย "Flood Mitigation", "Bangkok vs Jakarta Flooding", "Land Subsidence", "Disaster Risk Reduction", "Urban Flood Resilience" และ "Capillary Drainage Strategy" กำหนดช่วงเวลาของเอกสารระหว่างปี พ.ศ. 2557–2568 (ค.ศ. 2014–2025) เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานเซนได ค.ศ. 2015–2030 และให้ได้ข้อมูลนโยบายที่ทันสมัย ผลการสืบค้นเบื้องต้นได้เอกสารทั้งสิ้น (n=287) นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมเอกสารปฐมภูมิที่มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ปัจจัยทางกายภาพ อาทิ Sinsakul (2000) และ Gupta (2002) แม้จะอยู่นอกช่วงเวลาที่กำหนด เนื่องจากเป็นฐานข้อมูลทางธรณีวิทยาที่ยังคงอ้างอิงในวรรณกรรมปัจจุบัน

ดำเนินการคัดกรองเป็น 2 ขั้น ได้แก่ การคัดกรองจากชื่อเรื่องและบทคัดย่อ โดยคัดเลือกเอกสารที่นำเสนอสาระสำคัญใน 5 ประเด็น คือ สาเหตุของอุทกภัยในเขตเมือง การทรุดตัวของแผ่นดินและผลกระทบต่อความเสี่ยงอุทกภัย นโยบายและมาตรการการจัดการอุทกภัย การสร้างความยืดหยุ่นของเมืองต่ออุทกภัย และการบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ เอกสารที่ไม่ครอบคลุมพื้นที่กรุงเทพมหานครหรือกรุงจาการ์ตา และเอกสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติในบริบทเมืองหลวงลุ่มน้ำจะถูกคัดออก (n=198) จากนั้นจึงทำการ

ทบทวนฉบับเต็ม (Full-text Review) เพื่อประเมินคุณภาพเนื้อหาและความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเน้นเอกสารที่มีการวิเคราะห์เชิงนโยบายหรือนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนกรอบการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเอกสารที่ผ่านการคัดกรองทั้งสิ้น 25 แหล่ง ประกอบด้วย บทความวิจัยจากวารสารวิชาการนานาชาติ (n=17) เอกสารนโยบายและรายงานทางการจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรระหว่างประเทศ อาทิ ธนาคารโลก และ UNDRR (n=4) และแหล่งข้อมูลในประเทศไทย (n=4) นำมาวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการเปรียบเทียบเชิงพรรณนา โดยจัดหมวดหมู่ตามมิติการวิเคราะห์ 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพที่ก่อให้เกิดอุทกภัย มาตรการเชิงโครงสร้างและไม่ใช่โครงสร้าง และยุทธศาสตร์หลักเชิงนโยบาย เพื่อนำเสนอข้อสรุปที่สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานเซนได

ผลการศึกษา

สาเหตุอุทกภัย วิกฤตอุทกภัยในกรุงเทพมหานครเป็นผลลัพธ์จากความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างลักษณะทางกายภาพและการพัฒนาเมือง สภาพธรณีวิทยาที่เป็นที่ราบลุ่มต่ำปลายลุ่มน้ำเจ้าพระยาทำให้เมืองมีความเปราะบางต่อการรับมวลน้ำเหนือและการหนุนของน้ำทะเลเป็นทุนเดิม (โชคสุข กรกิตติชัย, 2568) ปัจจัยที่ทวีความรุนแรงคือปัญหาแผ่นดินทรุดจากการสูบน้ำบาดาลในอดีตซึ่งเปลี่ยนสภาพพื้นที่ให้กลายเป็นแอ่งกระทะและลดทอนศักยภาพการระบายน้ำตามธรรมชาติ (นริศา สุมะมานนท์, 2564) เมื่อผนวกกับปรากฏการณ์สภาพอากาศสุดขั้วที่มีแนวโน้มฝนตกหนักขึ้นและยาวนานขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Worawiwat et al., 2021) ทำให้ระบบระบายน้ำเดิมซึ่งถูกออกแบบบนฐานข้อมูลสถิติในอดีตไม่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของมวลน้ำในปัจจุบันได้ (Saito, 2014) สถานการณ์มีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นจากการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทางที่เปลี่ยนพื้นที่ซึมน้ำเป็นคอนกรีตและการรุกล้ำทางน้ำหลาก (Laeni et al., 2019) ส่งผลให้เกิดคอขวดเชิงระบบที่น้ำไม่สามารถไหลเข้าสู่โครงสร้างพื้นฐานหลักอย่างอุโมงค์ยักษ์ได้ทันท่วงที (จีรพรรดิ์ สุขประเสริฐ, 2561) ปลายทางของปัญหาจึงมิใช่เพียงเรื่องการก่อสร้างสิ่งป้องกันแต่เป็นวิกฤตในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีธรรมาภิบาลที่ขาดการบูรณาการบริหารจัดการลุ่มน้ำข้ามเขตปกครองอย่างเป็นเอกภาพ (Laeni et al., 2019)

ในขณะที่จาการ์ตาเผชิญวิกฤตอุทกภัยที่มีความคล้ายคลึงกับกรุงเทพมหานคร แต่มีระดับความรุนแรงของการทรุดตัวของแผ่นดินที่วิกฤตมากกว่าโดยเฉพาะพื้นที่ตอนเหนือที่ทรุดตัวรวดเร็วจนอยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเลซึ่งเป็นผลจากการพึ่งพาน้ำบาดาลอย่างหนักเนื่องจากระบบสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ (Abidin et al., 2011) ภาวะดังกล่าวทำให้จาการ์ตาเผชิญกับภัยคุกคามหลายรูปแบบทั้งจากน้ำทะเลหนุนสูงที่ทวีความรุนแรงขึ้นจากภาวะโลกร้อน (Takagi et al., 2016) และมวลน้ำหลากจากลุ่มน้ำตอนบนรอบเมืองที่ขาดกลไกการจัดการลุ่มน้ำที่มีประสิทธิภาพ (Asdak et al., 2018) และยังพบปัญหาด้านการผังเมืองที่ไม่ดีและการบุกรุกพื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์ส่งผลให้ระบบนิเวศเมืองสูญเสียขีดความสามารถในการดูดซับน้ำอย่างถาวร (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564) แม้จะมีการก่อสร้างกำแพงกั้นน้ำทะเลขนาดยักษ์จะเป็นทางเลือกหลักในเชิงการก่อสร้างสิ่งป้องกัน (Colven, 2017) แต่ในเรื่องการเตรียมความพร้อมของภาคประชาชนและการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมยังคงเป็นปัญหาที่ท้าทาย (Van Voorst, 2016) ประเด็นต่อมาในเรื่องนโยบายการย้ายเมืองหลวงไปยังนูซันตาราได้สะท้อนถึงการยอมรับในขีดจำกัดของการปรับตัวเมื่อปัจจัยทางภูมิศาสตร์และการบริหารจัดการเดิมไม่สามารถรองรับความเสี่ยงในอนาคตได้ (Van de Vuurst & Escobar, 2020)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสาเหตุและนโยบายการจัดการอุทกภัยระหว่างกรุงเทพมหานครและจาการ์ตา

มิติเปรียบเทียบ	กรุงเทพมหานคร	จาการ์ตา
ลักษณะทางกายภาพ	ที่ราบลุ่มต่ำปลายลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดินเหนียวอ่อนปากแม่น้ำ	ปากแม่น้ำหลายสาย พื้นที่ตอนเหนือบางส่วนต่ำกว่าระดับน้ำทะเล
อัตราการทรุดตัวของแผ่นดิน	ประมาณ 1–2 ซม./ปี ชะลอตัวลงได้จากมาตรการควบคุมน้ำบาดาล	รุนแรงถึง 7.5–25 ซม./ปี จากการสูบน้ำบาดาลเกินขีดจำกัด
ปัจจัยเร่งความรุนแรง	ฝนสุดขั้ว การขยายเมืองไร้ทิศทาง ระบบระบายน้ำที่ออกแบบบนสถิติเดิม	น้ำทะเลหนุน น้ำหลากจากลุ่มน้ำตอนบน การรุกล้ำพื้นที่รับน้ำของชุมชน
จุดอ่อนการบริหารจัดการน้ำ	ขาดการบูรณาการบริหารลุ่มน้ำข้ามเขตปกครอง	ขาดกลไกจัดการลุ่มน้ำที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมยังเป็นความท้าทาย
มาตรการเชิงโครงสร้าง	อุโมงค์ระบายน้ำขนาดใหญ่ คันกั้นน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา	กำแพงกั้นน้ำทะเลขนาดยักษ์ (โครงการ NCICD)
มาตรการไม่ใช้โครงสร้าง	ยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอย แนวคิดเมืองฟองน้ำ ระบบฐานข้อมูลเรียลไทม์	ระบบเตือนภัยล่วงหน้า การปรับตัวระดับครัวเรือน
ยุทธศาสตร์หลักเชิงนโยบาย	การปรับตัวในพื้นที่เดิม (in-situ adaptation)	การถอยร่นเชิงยุทธศาสตร์ ย้ายเมืองหลวงสู่นูซันตารา
กรอบการวิเคราะห์ร่วม	กรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) ค.ศ. 2015–2030	กรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) ค.ศ. 2015–2030

ที่มา: ปรับปรุงจากการสังเคราะห์วรรณกรรมและผลการศึกษาของบทความ

นโยบายการป้องกันอุทกภัย นโยบายการจัดการอุทกภัยของกรุงเทพมหานครภายหลังวิกฤตการณ์ปี พ.ศ. 2554 สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการมุ่งเน้นเพียงความยืดหยุ่นทางการก่อสร้างสิ่งป้องกันไปสู่แนวทางการจัดการเชิงระบบที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ในระยะแรกภาครัฐจะให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เช่น อุโมงค์ระบายน้ำและคันกั้นน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการปกป้องพื้นที่เศรษฐกิจชั้นในและผลักภาระความเสี่ยงไปยังพื้นที่ปริมณฑล (Saito, 2014; Laeni et al., 2019) แต่ในปัจจุบันพบความพยายามในการอุดช่องว่างเชิงโครงสร้างผ่านยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอยที่มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพระบบระบายน้ำระดับชุมชนและการบำรุงรักษาเชิงรุก (Laeni et al., 2019) การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศ อาทิ ระบบฐานข้อมูลจุดเสี่ยงและการจัดการข้อมูลแบบเรียลไทม์ (โชคสุข กรกิตติชัย, 2568) ถือเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มความแม่นยำของการบริหารจัดการมวลน้ำและมีการเริ่มนำแนวคิดการจัดการน้ำโดยอาศัยธรรมชาติมาใช้ผ่านการเพิ่มพื้นที่หน่วงน้ำและสวนสาธารณะอเนกประสงค์ (นริศา สุมะมานนท์, 2564) ตลอดจนการสร้างการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลและการประสานงานข้ามหน่วยงานในระดับลุ่มน้ำ (จีรพรรดิ์ สุขประเสริฐ, 2561) แสดงให้เห็นถึงพลวัตของนโยบายที่พยายามก้าวข้ามข้อจำกัดด้านการจัดการแบบแยกส่วนไปสู่ความยืดหยุ่นเชิงระบบที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น

สำหรับจาการ์ตานโยบายการป้องกันอุทกภัยถูกขับเคลื่อนภายใต้เงื่อนไขทางกายภาพที่วิกฤตโดยเฉพาะปัญหาการทรุดตัวของแผ่นดินที่รุนแรงจนนำไปสู่ความจำเป็นในการดำเนินโครงการป้องกันชายฝั่งระดับเมกะโปรเจกต์อย่างโครงการพัฒนาชายฝั่งแบบบูรณาการขนาดใหญ่หรือโครงการกำแพงกั้นน้ำทะเลเพื่อป้องกันการรุกล้ำของน้ำทะเล (Colven, 2017) กลยุทธ์ของอินโดนีเซียมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างการจัดการโครงสร้างพื้นฐานในระบบป้องกันน้ำท่วมแบบปิดล้อมในระดับลุ่มน้ำ (Asdak et al., 2018) และการใช้เทคโนโลยี

ขั้นสูงเพื่อดัดแปรสภาพอากาศเพื่อลดปริมาณฝนสะสมในพื้นที่เขตเมือง (World Bank, 2021) กรณีศึกษาจาการ์ตาพบว่ามีการยอมรับความสำคัญของการดึงเอาศักยภาพการรับรู้ความเสี่ยงและการปรับตัวของภาคประชาชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการเผชิญภัยระดับครัวเรือน (Van Voorst, 2016; Flores, 2024) และการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ในการย้ายเมืองหลวงไปยังนูซันตาราถือเป็นการก้าวข้ามการแก้ไขปัญหาการก่อสร้างสิ่งป้องกันแบบดั้งเดิมโดยมองว่าการลดความหนาแน่นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการสูบน้ำบาดาลเป็นทางออกเชิงโครงสร้างที่ยั่งยืนเพียงประการเดียวในการจัดการกับขีดจำกัดทางกายภาพของจาการ์ตาในระยะยาว (Van de Vuurst & Escobar,2020)

อภิปรายผล

จากการศึกษาสาเหตุของอุทกภัยพบว่าทั้งกรุงเทพมหานครและกรุงจาการ์ตามีปัจจัยร่วมที่เหมือนกันในเชิงภูมิศาสตร์คือการตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มปากแม่น้ำที่มีลักษณะเป็นดินอ่อนและมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลต่ำส่งผลให้ทั้งสองเมืองต้องรับมวลน้ำจากทางตอนเหนือและเผชิญกับภาวะน้ำทะเลหนุนสูงในลักษณะเดียวกัน ส่วนระดับความรุนแรงของปัจจัยกระตุ้นมีความแตกต่างกัน

การเปรียบเทียบสาเหตุการเกิดอุทกภัยพบว่าทั้งกรุงเทพมหานครและจาการ์ตามีสาเหตุหลักร่วมกันในเชิงกายภาพคือการเป็นมหานครลุ่มต่ำปากแม่น้ำซึ่งต้องรองรับปริมาณน้ำหลากจากพื้นที่ตอนบนและเผชิญกับอิทธิพลของน้ำทะเลหนุน ส่วนความรุนแรงของปัจจัยเร่งมีความแตกต่างกันดังนี้ 1) แผ่นดินทรุดที่ต่างระดับ สาเหตุสำคัญที่ทำให้จาการ์ตาเผชิญความเสี่ยงสูงกว่ากรุงเทพมหานครคืออัตราการทรุดตัวของแผ่นดินที่รุนแรงถึง 7.5–25 เซนติเมตรต่อปี ซึ่ง Abidin et al. (2011) ชี้ว่าเป็นผลลัพธ์โดยตรงจากการกำกับดูแลทรัพยากรน้ำบาดาลที่ไม่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่กรุงเทพมหานครสามารถชะลออัตราการทรุดตัวลงได้ด้วยมาตรการทางกฎหมาย (Sinsakul, 2000) ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าการบริหารจัดการน้ำในอดีตส่งผลโดยตรงต่อระดับความเสี่ยงในปัจจุบัน 2) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งสองเมืองเผชิญกับความเสี่ยงใหม่จากการที่ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นและรูปแบบฝนที่เปลี่ยนไป งานวิจัยของ Worawiwat et al. (2021) สนับสนุนข้อค้นพบที่ว่าอุณหภูมิที่สูงขึ้นส่งผลต่อปริมาณฝนในเขตเมืองหลวงและเมื่อประกอบกับพื้นผิวที่ไม่สามารถซึมน้ำได้จากการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทางทำให้ทั้งสองเมืองประสบปัญหาอุทกภัยที่เกิดจากน้ำรอมากขึ้น

การเปรียบเทียบนโยบายการป้องกันอุทกภัยพบว่าทั้งสองเมืองมีการเปลี่ยนผ่านจากการมุ่งเน้นมาตรการเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียวไปสู่การสร้างความยืดหยุ่นของเมือง (Urban Flood Resilience) ซึ่งหมายถึงความสามารถของเมืองในการเตรียมพร้อม รับมือ ปรับตัว และฟื้นคืนสู่สภาวะปกติจากเหตุอุทกภัยโดยยังคงรักษาการทำงานของระบบเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญไว้ได้ (Vojinovic et al., 2016; UNDRR, 2015) ภายใต้แนวคิดดังกล่าว กรุงเทพมหานครเลือกใช้แนวทางการปรับตัวในพื้นที่เดิมโดยเพิ่มประสิทธิภาพโครงสร้างพื้นฐานควบคู่กับมาตรการไม่ใช้โครงสร้างผ่านยุทธศาสตร์เส้นเลือดฝอยและการพัฒนาระบบฐานข้อมูลความเสี่ยงในระดับพื้นที่ย่อย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Laeni et al. (2019) ที่เห็นว่าการจัดการน้ำในมหานครที่มีความหนาแน่นสูงควรลดความเปราะบางในระดับชุมชนและพื้นที่ย่อยเป็นสำคัญ ขณะเดียวกัน กรุงเทพมหานครได้เริ่มนำแนวคิดเมืองฟองน้ำ (Sponge City) ซึ่งเป็นแนวคิดการจัดการน้ำโดยอาศัยธรรมชาติมาใช้ผ่านการเพิ่มพื้นที่สีเขียว สวนสาธารณะ พื้นที่หน่วงน้ำ และพื้นที่ซึมผ่านน้ำ เพื่อชะลอ กักเก็บ และระบายน้ำอย่างเป็นธรรมชาติก่อนเข้าสู่ระบบระบายน้ำหลัก เป็นการเปลี่ยนบทบาทของเมืองจากการเร่งระบายน้ำออกไปสู่การอยู่ร่วมกับน้ำและจัดการน้ำภายในเมืองซึ่งช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อเหตุการณ์ฝนสุดขั้วและลดความเสี่ยงอุทกภัยในระยะยาว (UNDRR, 2015; Vojinovic et al., 2016) สำหรับจาการ์ตาใช้แนวทางที่แตกต่างกันคือใช้การถอยร่นเชิงยุทธศาสตร์ผ่านการตัดสินใจย้ายเมืองหลวงไปยังนูซันตาราซึ่งสะท้อนการยอมรับว่ามาตรการเชิงโครงสร้าง เช่น กำแพงกั้นน้ำทะเลขนาดใหญ่ซึ่งไม่เพียงพอต่อการรับมือกับ

การทรุดตัวของแผ่นดินและการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลในระยะยาว (Van de Vuurst & Escobar, 2020) จึงเป็นการลดความเสี่ยงและลดความเปราะบางของเมืองด้วยการใช้ยุทธศาสตร์ของประเทศ

เมื่อเทียบเคียงกับประสบการณ์ระดับสากลกรณีของกรุงเวนิส สาธารณรัฐอิตาลีสะท้อนข้อจำกัดของการพึ่งพามาตรการเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียวได้อย่างชัดเจน เวนิสได้ดำเนินการก่อสร้างระบบประตูกั้นน้ำเคลื่อนที่ขนาดใหญ่ (Modulo Sperimentale Elettromeccanico: MOSE) เพื่อป้องกันปรากฏการณ์น้ำทะเลหนุนสูงซึ่งสามารถปกป้องเมืองจากระดับน้ำที่สูงขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะแรก แต่งานวิจัยเชิงแบบจำลองชี้ว่าภายใต้สถานการณ์ที่ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความถี่ในการปิดประตูกั้นน้ำจะเพิ่มขึ้นจนอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของทะเลสาบและความคุ้มค่าในการดำเนินงานระยะยาว (Umgiesser, 2020) บทเรียนนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของการศึกษานี้ว่าการใช้มาตรการเชิงโครงสร้างที่ก้าวหน้าที่สุดก็มีขีดจำกัดและจำเป็นต้องบูรณาการเข้ากับมาตรการที่ไม่ใช้โครงสร้างและการบริหารความเสี่ยงเชิงสถาบันซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งกรุงเทพมหานครและจาการ์ตาควรหลีกเลี่ยงการพึ่งพาทางออกในการป้องกันสิ่งก่อสร้างเพียงด้านเดียว

นอกเหนือจากมาตรการเชิงกายภาพการเสริมสร้างการรับรู้ความเสี่ยงและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติตามกรอบการดำเนินงานเซนได กรณีของจาการ์ตาแสดงให้เห็นว่าการดึงศักยภาพของชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกเผชิญภัยระดับครัวเรือนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัว (Voorst, 2016) ขณะที่ปัจจัยด้านแรงจูงใจในการป้องกันตนเองมีอิทธิพลโดยตรงต่อระดับความพร้อมรับมืออุทกภัยของประชาชน (Flores et al., 2024) ดังนั้นกรุงเทพมหานครจึงควรพัฒนากลไกการสื่อสารความเสี่ยงแบบสองทางที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย เช่น ระบบเตือนภัยรายพื้นที่ การจัดทำแผนเผชิญเหตุระดับชุมชนและการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นเข้ากับข้อมูลทางการ เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในการจัดการความเสี่ยงและลดความเปราะบางของกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างความยืดหยุ่นในระดับพื้นที่ย่อยที่ Laeni et al. (2019) ได้นำเสนอไว้

เห็นได้ว่าทั้งกรุงเทพมหานครและจาการ์ตาต่างเผชิญความท้าทายเชิงโครงสร้างคล้ายคลึงกันและสะท้อนถึงความจำเป็นของการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาวที่บูรณาการมิติการก่อสร้างสิ่งป้องกันอุทกภัย สิ่งแวดล้อม สังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชนเปราะบางตามแนวทางของกรอบการดำเนินงานเซนไดเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความมั่นคงของเมืองและการจัดการภัยพิบัติที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ระยะสั้น เน้นเสริมประสิทธิภาพการจัดการและลดความเปราะบางเร่งด่วน ปรับปรุงประสิทธิภาพระบบระบายน้ำ ขุดลอกคูคลองและบริหารจัดการสิ่งกีดขวางทางน้ำอย่างต่อเนื่อง จัดทำแผนเผชิญเหตุระดับเขตหรือชุมชนพร้อมระบบเตือนภัยล่วงหน้าแบบเรียลไทม์ที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย จัดทำฐานข้อมูลพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยรายจุดเพื่อกำหนดมาตรการเฉพาะพื้นที่ สนับสนุนมาตรการปรับตัวระดับครัวเรือน เช่น การยกระดับพื้นบ้าน อุปกรณ์ป้องกันน้ำ ประกันภัยพิบัติ และการบูรณาการการสื่อสารความเสี่ยงเพื่อสร้างการรับรู้และแรงจูงใจในการเตรียมพร้อมของประชาชน

ระยะกลาง ปรับโครงสร้างเชิงระบบและผังเมืองโดยปรับปรุงผังเมืองให้สอดคล้องกับแผนบริหารจัดการน้ำ กำหนดพื้นที่รับและพื้นที่สีเขียวเพิ่มการซึมน้ำ ลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแบบผสมผสานระหว่างโครงสร้างและโครงสร้างธรรมชาติ พัฒนาระบบบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการเชื่อมโยงหลายหน่วยงาน เสริมสร้างกลไกธรรมาภิบาลเมือง เช่น คณะกรรมการจัดการน้ำระดับมหานครที่มีอำนาจเชิงบูรณาการ รวมถึงพัฒนาระบบฐานข้อมูลและแบบจำลองคาดการณ์อุทกภัยภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยกระดับประสิทธิภาพ

การจัดการอุทกภัยในระยะยาวโดยการปฏิรูปกรอบกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องควบคู่กัน โดยเฉพาะการบูรณาการการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเข้ากับกฎหมายผังเมืองและการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งเป็นหนึ่งในลำดับความสำคัญที่กรอบการดำเนินงานเซนไดกำหนดไว้ (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015) แนวทางที่เป็นรูปธรรมได้แก่ การกำหนดเขตพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยเพื่อจำกัดการพัฒนาในพื้นที่รับน้ำและพื้นที่ลุ่มต่ำ การปรับปรุงข้อบัญญัติอาคารให้กำหนดระดับพื้นและมาตรฐานการก่อสร้างที่ทนต่อน้ำท่วม ตลอดจนการทบทวนระเบียบด้านการระบายน้ำและการชลประทานให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง (Jha et al., 2012) มาตรการเชิงกฎหมายเหล่านี้จะช่วยลดการสะสมของความเสี่ยงที่ต้นเหตุและเป็นรากฐานของการพัฒนาเมืองที่ยืดหยุ่นต่ออุทกภัยอย่างยั่งยืน

ระยะยาว เน้นสร้างความยืดหยุ่นเมืองอย่างยั่งยืนโดยปรับทิศทางการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ลดการขยายตัวในพื้นที่เสี่ยงสูง ลงทุนโครงสร้างป้องกันระดับมหภาค เช่น ระบบป้องกันน้ำทะเลหนุนหรือโครงการจัดการลุ่มน้ำขนาดใหญ่ โดยประเมินความคุ้มค่าและผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน ส่งเสริมเศรษฐกิจและการตั้งถิ่นฐานที่กระจายตัว ลดการกระจุกตัวของความเสี่ยงในพื้นที่เมืองหลัก บูรณาการนโยบายการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะยาวรวมถึงพัฒนาวัฒนธรรมความยืดหยุ่นผ่านการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนและการวางแผนร่วมกันของกลุ่มคนหรือหน่วยงานที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเมืองที่มีลักษณะภูมิศาสตร์เดียวกัน เช่น โฮจิมินห์ซิตี้ หรือมะนิลา เพื่อสกัดบทเรียนเชิงนโยบายที่สามารถปรับใช้ได้กับบริบทกรุงเทพมหานคร

2. ควรศึกษากลไกการการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการของกรุงเทพมหานคร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการป้องกันอุทกภัย

เอกสารอ้างอิง

จีรพรรดิ์ สุขประเสริฐ. (2561). *แนวทางการจัดการอุทกภัยชังในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/6585/

โชคสุข กรกิตติชัย. (2568). *ปัญหาอุทกภัยกรุงเทพมหานคร*. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

นริศา สุมะมานนท์. (2564, 1 ตุลาคม). ทำไมกรุงเทพฯ ถึงอุทกภัย? สำรวจ 4 ปัจจัยที่ทำให้เมืองหลวงของเราจมบาดาล. *Urban Creature*. https://urbancreature.co/bangkok-flood/

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2564, 22 กุมภาพันธ์). กรุงจาการ์ตา: วิกฤตเมืองจมน้ำและแนวทางการปรับตัว. https://www.onep.go.th/22-กุมภาพันธ์-2564-กรุงจาการ์ตา/

Abidin, H. Z., Andreas, H., Gumilar, I., Fukuda, Y., Pohan, Y. E., & Deguchi, T. (2011). Land subsidence of Jakarta (Indonesia) and its relation with urban development. *Natural Hazards, 59*(3), 1753–1771. https://doi.org/10.1007/s11069-011-9866-9

Asdak, C., Supian, S., & Subiyanto. (2018). Watershed management strategies for flood mitigation: A case study of Jakarta's flooding. *Weather and Climate Extremes, 21*, 117–122. https://doi.org/10.1016/j.wace.2018.07.002

Colven, E. (2017). Understanding the allure of big infrastructure: Jakarta's Great Garuda Sea Wall project. *Water Alternatives, 10*(2), 250–264.

Flores, F. P., Prasetyo, Y. T., Grahani, B. P., Lukodono, R. P., Benito, O. P., Redi, A. A. N. P., Cahigas, M. M. L., Nadlifatin, R., & Gumasing, M. J. J. (2024). Determining factors influencing flood preparedness among citizens in Jakarta: A protection motivation theory approach. *Environmental Development, 51*, Article 101042. https://doi.org/10.1016/j.envdev.2024.101042

Garshasbi, D., Kitiphaisannon, J., Wongbumru, T., & Thanvisitthpon, N. T. (2025). Assessment of future urban flood risk of Thailand's Bangkok metropolis using geoprocessing and machine learning algorithm. *Environmental and Sustainability Indicators, 25*, Article 100559. https://doi.org/10.1016/j.indic.2024.100559

Gupta, A. (2002). Geoindicators for tropical urbanization. *Environmental Geology, 42*(7), 736–742. https://doi.org/10.1007/s00254-002-0551-x

Jha, A. K., Bloch, R., & Lamond, J. (2012). *Cities and flooding: A guide to integrated urban flood risk management for the 21st century*. World Bank.

Kittipongvises, S., & Mino, T. (2015). Perception and communication of flood risk: Lessons learned about Thailand's flood crisis of 2011. *Applied Environmental Research, 37*(1), 57–70. https://doi.org/10.14456/aer.2015.5

Laeni, N., van den Brink, M., & Arts, J. (2019). Is Bangkok becoming more resilient to flooding? A framing analysis of Bangkok's flood resilience policy. *Cities, 90*, 157–167. https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.02.012

Marfai, M. A., & King, L. (2008). Potential vulnerability implications of coastal inundation due to sea level rise for the coastal zone of Semarang city, Indonesia. *Environmental Geology, 54*(6), 1235–1245. https://doi.org/10.1007/s00254-007-0906-4

Saito, N. (2014). Challenges for adapting Bangkok's flood management systems to climate change. *Urban Climate, 9*, 89–102. https://doi.org/10.1016/j.uclim.2014.07.006

Sinsakul, S. (2000). Late Quaternary geology of the Lower Central Plain, Thailand. *Journal of Asian Earth Sciences, 18*(4), 415–426. https://doi.org/10.1016/S1367-9120(99)00075-9

Takagi, H., Esteban, M., Mikami, T., & Fujii, D. (2016). Projection of coastal floods in 2050 Jakarta. *Urban Climate, 17*, 135–145. https://doi.org/10.1016/j.uclim.2016.05.003

Umgiesser, G. (2020). The impact of operating the mobile barriers in Venice (MOSE) under climate change. *Journal for Nature Conservation, 54*, Article 125783. https://doi.org/10.1016/j.jnc.2020.125783

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030

Van de Vuurst, P., & Escobar, L. E. (2020). Perspective: Climate change and the relocation of Indonesia's capital to Borneo. *Frontiers in Earth Science, 8*, Article 5. https://doi.org/10.3389/feart.2020.00005

Van Voorst, R. (2016). Formal and informal flood governance in Jakarta, Indonesia. *Habitat International, 52*, 5–10. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.08.023

Vojinovic, Z., Sahlu, A. S., Sanchez, A. S., & Abbott, M. B. (2016). Modelling flood resilience in coastal megacities: The case of Bangkok. *Journal of Hydrology, 539*, 548–562. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2016.05.058

Worawiwat, A., Chaleeraktrakoon, C., & Sharma, A. (2021). Is increased flooding in Bangkok a result of rising local temperatures? *Journal of Hydrology X, 13*, Article 100095. https://doi.org/10.1016/j.hydroa.2021.100095

World Bank. (2021). *Flood risk management in Jakarta: Challenges and opportunities*. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099713503272435833/pdf/IDU14421fafb1c051aeed11f52df95d636.pdf

การวิเคราะห์กลไกสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี จากโครงการ *Chinese Language Stocktaking* (Hanyu Pandian) ระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2567

A Cognitive Analysis of Meaning Construction in the Top ten Chine Internet Expressions Selected by the "Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian)" Project (2022-2024)

สิริภัทร เมืองแก้ว (Siriphat Mueangkaew) *E-mail: siriphat.mu@bsru.ac.th* [1]*

[1]*สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Chinese Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

Corresponding Author. E-mail : siriphat.mu@bsru.ac.th

(Received: 19 February 2026; Revised: 25 May 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking (汉语盘点) ระหว่างปีพ.ศ.2565 - 2567 2) ศึกษาปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการสร้างและขยายความหมายของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี และ 3) วิเคราะห์วาทกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีของจีนร่วมสมัยที่สะท้อนผ่านการใช้ถ้อยคำออนไลน์แห่งปี การศึกษานี้บูรณาการกรอบแนวคิดอรรถศาสตร์ปริชานร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรม โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ตัวอย่างประโยคการใช้ถ้อยคำจากข่าวในสื่อของภาครัฐและสื่อสังคมออนไลน์ จำนวนทั้งสิ้น 300 ประโยค

ผลการวิจัยพบว่า กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานที่ปรากฏมากที่สุด คือ กลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์ จำนวน 10 ถ้อยคำ รองลงมา คือ กลไกนามนัยจำนวน 9 ถ้อยคำ การผสานกลไกระหว่างนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์ จำนวน 5 ถ้อยคำ ถ้อยคำที่มีบทบาทวาทกรรมเด่นชัดโดยไม่สะท้อนกลไกเชิงปริชานอย่างชัดเจน จำนวน 6 ถ้อยคำ ทั้งนี้ ถ้อยคำบางคำสามารถอธิบายความหมายได้โดยอาศัยผังภาพความคิดหลัก 5 รูปแบบ

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างและขยายความหมายพบว่า สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ทางสังคม การอนุรักษ์วัฒนธรรมจีนดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ภายใต้กรอบระบบวาทกรรมจีนยุคใหม่และการเล่าเรื่องแบบจีน ผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปรับตัวเชิงนโยบายทำให้เกิดกระแสการสร้างถ้อยคำออนไลน์แห่งปีเพื่อใช้บันทึกเหตุการณ์สำคัญ แสดงความคิดเห็น สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกผ่านรูปภาษาในช่วงเวลานั้น

คำสำคัญ : ถ้อยคำออนไลน์แห่งปี; อรรถศาสตร์ปริชาน; อุปลักษณ์มโนทัศน์; นามนัย; วาทกรรมจีนยุคใหม่

Abstract

This study aimed to: 1) analyze the cognitive semantic mechanisms underlying the Top Ten Chinese Internet expressions selected from the Chinese Language Stocktaking (汉语盘点) project from 2022 to 2024; 2) investigate the social, cultural, economic, and technological factors influencing the formation and semantic extension of these Internet expressions; and 3) analyze the discourse and contemporary social, cultural, economic, and technological changes in China reflected through the use of these online expressions. This qualitative study integrated cognitive

semantics with discourse analysis to examine 300 sample sentences. The target expressions were retrieved from both state media news sources and social media platforms.

The findings revealed that the most prevalent cognitive mechanism was conceptual metaphor (10 expressions), followed by metonymy (9 expressions), conceptual metonymy-metaphor blends (5 expressions), and expressions with prominent discourse roles that did not clearly reflect cognitive mechanisms (6 expressions). Additionally, some expressions could be explained through five main image schema patterns.

Additionally, the study further revealed that these annual online expressions were shaped by major social events, the preservation of traditional Chinese culture, economic transformation, and the development of digital technology in the twenty-first century. These expressions were embedded within the framework of contemporary Chinese discourse and the Chinese narrative system. Social changes and policy adaptations contributed to the emergence of these online expressions as linguistic tools used to record significant events, express opinions, and reflect contemporary collective emotions.

Keywords : Online expressions; Cognitive semantics; Conceptual metaphor; Metonymy; Contemporary Chinese discourse

บทนำ

ถ้อยคำ[1]ภาษาจีนไม่เพียงเป็นหน่วยภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่สะท้อนกระบวนการรับรู้ ความคิด และค่านิยมทางวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาจีน โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2565-2567 เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากเหตุการณ์สำคัญ เช่น การก้าวเข้าสู่ช่วงฟื้นฟูหลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 การครบรอบ 10 ปีของโครงการ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (Belt and Road Initiative : BRI) การขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจดิจิทัล การส่งเสริมการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่แตกต่างจากช่วงปีก่อนหน้านั้น เหตุการณ์สำคัญดังกล่าวทำให้เกิดกระแสการสร้างถ้อยคำเพื่อถ่ายทอดนโยบายเชิงอุดมการณ์ของภาครัฐ และการแสดงทัศคติต่อเหตุการณ์ในสังคมของประชาชนทั่วไปผ่านประสบการณ์จริง นำไปสู่การหลอมรวมความคิดจนกลายเป็นวาทกรรมจีนยุคใหม่ที่ปรากฏขึ้นในระยะเวลา 3 ปีผ่านข่าวในสื่อของภาครัฐ และสื่อสังคมออนไลน์ของประชาชนทั่วไป สื่อเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่กระจายข้อมูลการใช้ถ้อยคำจนนำไปสู่การคัดเลือกถ้อยคำออนไลน์แห่งปีในโครงการ Chinese Language Stocktaking หรือ“汉语盘点” (Hanyu Pandian)

โครงการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมถ้อยคำภาษาจีนที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่เพื่อใช้สื่อสารความหมายที่มีนัยสำคัญ ถ้อยคำเหล่านี้ได้รับการคัดเลือกผ่านกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญชาวจีนด้านภาษาศาสตร์ ประกอบกับผลการคัดเลือกถ้อยคำยอดนิยมจากประชาชนทั่วไปเพื่อรวบรวม เผยแพร่สิบอันดับถ้อยคำในเดือนธันวาคมของทุกปี ผลการรับรู้ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า “สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี” (十大网络用语) เป็นถ้อยคำที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา เปรียบเสมือนกระจกสะท้อนความคิด และเหตุการณ์สำคัญในสังคม อีกทั้งเป็นหน่วยภาษาที่มีหน้าที่สรุปประสบการณ์การรับรู้ของประชาชนจีนในช่วงเวลานั้น ๆ ผ่านรูปแบบการใช้ภาษา

[1] “ถ้อยคำ” (expressions) หมายถึง หน่วยภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งครอบคลุมทั้งคำ วลี ประโยคและข้อความ ผู้วิจัยใช้คำว่า “ถ้อยคำ” เป็นคำเรียกรวมของหน่วยภาษาที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย

แม้ว่านักวิชาการจีนเริ่มใช้ข้อมูลสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking เป็นฐานข้อมูลการวิจัยเพื่อศึกษากลวิธีการสร้างคำ และการขยายความหมายตามแนวคิดภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์สังคม รวมถึงภาษาศาสตร์ปริชาน แต่จากการทบทวนวรรณกรรมโดยพบว่าผลการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาความหมายถ้อยคำออนไลน์ระหว่างปี พ.ศ. 2559 - 2564 พบช่องว่างของผลการศึกษาดังนี้ 1) ผลการศึกษาสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการดังกล่าวไม่ครอบคลุมทุกถ้อยคำถ้อยคำระหว่างปี พ.ศ. 2564 - 2567 และยังไม่เป็นระบบ 2) ผลการศึกษาถ้อยคำภาษาจีนในสื่อสังคมออนไลน์ในวงการวิชาการไทยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับคำสแลงภาษาจีนในสื่อสังคมออนไลน์ การเปรียบเทียบคำสแลงภาษาจีนและภาษาไทย ศึกษาในมุมมองภาษาศาสตร์หรือการวิเคราะห์ข้อความวาทกรรมจีนผ่านคำแถลงนโยบายของผู้นำประเทศ แต่ยังขาดผลการอภิปรายเกี่ยวกับกลไกการสร้าง และขยายความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีที่เชื่อมโยงกระบวนการสร้างวาทกรรมจีนยุคใหม่อย่างครอบคลุมทุกถ้อยคำ

นอกจากนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีที่หยิบยกมาศึกษามีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจกล่าวคือ ถ้อยคำบางคำเกิดจากกระบวนการขยายวงความหมาย (Semantic Extension) จากความหมายพื้นฐานไปสู่ความหมายนามธรรมจนเกิดลักษณะความหมายซับซ้อน กลายเป็นคำหลายความหมาย (Polysemy) ตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมจีนร่วมสมัย อีกทั้งยังมีลักษณะการถ่ายโยงมโนทัศน์ (Conceptual Mapping) จากประสบการณ์พื้นฐานของมนุษย์ไปสู่ความหมายที่มีความซับซ้อนตามบริบทของสังคม และวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลานั้น ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจึงกลายเป็นถ้อยคำสะท้อนประสบการณ์ร่วม ค่านิยม แนวคิด อารมณ์ และทัศนคติของชาวจีนที่มีต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมจีน ทำให้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาภาษาจีนเป็นภาษาแม่ไม่สามารถเข้าใจความหมายโดยนัยที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อสารได้อย่างชัดเจน ทั้งยังไม่สามารถเลือกสรรถ้อยคำภาษาจีนเพื่อสื่อสารได้เหมาะสมตามบริบท จากประสบการณ์การสอนภาษาจีนของผู้วิจัยพบว่า ผู้เรียนภาษาจีนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจความหมายโดยนัยของถ้อยคำภาษาจีนที่เกิดขึ้นใหม่ในสื่อสังคมออนไลน์ หากไม่ได้ศึกษาความหมายถ้อยคำใหม่หรือศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมจีนยุคใหม่ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถตีความภาษาจีนได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ทำให้เกิดปัญหาด้านการเลือกใช้ถ้อยคำไม่สอดคล้องตามบริบทไม่สามารถถ่ายทอดความหมายโดยนัยของถ้อยคำออนไลน์ภาษาจีนเป็นภาษาไทยได้อย่างครบถ้วน

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการนำแนวคิดอรรถศาสตร์ปริชานมาอธิบายความหมายของถ้อยคำที่มีความซับซ้อนมีส่วนช่วยให้ผู้สนใจภาษาจีนเข้าใจระบบ และกลไกการสร้างความหมายถ้อยคำออนไลน์เข้าใจมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาจีนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในการสร้างสรรค์ถ้อยคำออนไลน์ได้อย่างชัดเจน และเป็นเหตุเป็นผลยิ่งขึ้น การศึกษานี้จึงเลือกใช้ข้อมูลสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking ระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2567 จำนวน 30 ถ้อยคำเป็นกรณีศึกษาร่วมกับวิเคราะห์ประโยคตัวอย่างการใช้ถ้อยคำจากข่าวในสื่อของภาครัฐและสื่อสังคมออนไลน์ตามช่วงเวลาที่ปรากฏถ้อยคำ บูรณาการการศึกษาตามกรอบแนวคิดอรรถศาสตร์ปริชานร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรมจีนยุคใหม่เพื่อศึกษากลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์ทั้งในระดับรูปภาษา และระดับปริชานโดยเชื่อมโยงการศึกษาปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้าง และขยายความหมายของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีในแต่ละช่วงเวลาเพื่อวิเคราะห์ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีที่มีบทบาทในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดวาทกรรมจีนยุคใหม่ในมิติการศึกษามโนทัศน์ ซึ่งทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ทางกายภาพกับปัจจัยด้านทางสังคมและวัฒนธรรมจีนที่สะท้อนออกมาผ่านการสร้างสรรค์รูปภาษา ทั้งนี้ ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้พัฒนาการเรียน การสอนเกี่ยวกับความหมายและการขยายวงความหมายของถ้อยคำภาษาจีนร่วมสมัยในสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนส่งเสริมทักษะการตีความวาทกรรมจีนยุคใหม่เพื่อช่วยให้ผู้เรียนภาษาจีนเข้าใจระบบการสร้างถ้อยคำ และเข้าใจแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นจีนยุคใหม่ได้อย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กลไกสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) ระหว่างปีพ.ศ. 2565–2567
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการสร้างและขยายความหมายของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี ระหว่างปีพ.ศ. 2565–2567
3. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีของจีนร่วมสมัยที่สะท้อนผ่านการใช้ถ้อยคำออนไลน์แห่งปี

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การศึกษาถ้อยคำออนไลน์ในบริบทวิชาการจีน การศึกษาถ้อยคำออนไลน์ในบริบทวิชาการไทย และช่องว่างการวิจัยและแนวทางการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.การศึกษาถ้อยคำออนไลน์ในบริบทวิชาการจีน

ในบริบทสังคมจีนพบว่านักวิชาการจีนให้ความสนใจศึกษาเรื่องถ้อยคำออนไลน์ในฐานะคำศัพท์ใหม่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคำศัพท์ใหม่เป็นสัญลักษณ์ของการถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษาจีนในสื่อสังคมยุคดิจิทัล (李宇明, 2012) จากผลการศึกษางานวิจัยของ 于鹏亮 (2014) เรื่องการศึกษาประวัติการเปลี่ยนแปลงของคำศัพท์สแลงในสื่ออินเทอร์เน็ตจีนตลอดระยะเวลา 20 ปี และงานวิจัยของ 梁慧敏(2023) เรื่องการศึกษาปรากฏการณ์ความแปรเปลี่ยนของคำสแลงในอินเทอร์เน็ตจีนในช่วง 15 ปี (ค.ศ.2008 - 2022) ได้ชี้ให้เห็นว่าถ้อยคำภาษาจีนในสื่อออนไลน์ทำหน้าที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก การล้อเลียน และการประชดผ่านรูปภาษาที่กระชับและเข้าใจง่ายโดยมักเกิดจากประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษาและบริบทสังคมในแต่ละช่วงเวลา

จากการศึกษางานวิจัยตามกรอบอรรถศาสตร์ปริชานพบว่า นักวิชาการชาวจีนส่วนใหญ่ศึกษากลวิธีการสร้างความหมายและการขยายความหมายของถ้อยคำตามกรอบทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานเพื่ออธิบายกลไกการสร้างความหมายในระดับปริชานผ่านกระบวนการคิดเชิงนามธรรม ดังบทความวิจัยของ 黄西西 (2022) ซึ่งศึกษาเรื่องความหมายและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขยายความหมายของถ้อยคำ “内圈” ในภาษาจีน โดยกล่าวว่าถ้อยคำ “内圈” ใช้อธิบายการกระทำที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ผ่านแนวคิดเปรียบเทียบกับการหมุนวนอยู่ในวงล้อ บทความของ 蔡骐 และ 赵雪 (2022) ได้อธิบายความหมายของถ้อยคำ “出圈” ในภาษาจีนอธิบายถึงการปลดปล่อย การหลุดพ้นจากวัฏจักรเดิมจนกลายเป็นกระแสความนิยมในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อสะท้อนการจัดระเบียบความคิดเชิงปริชานผ่านผังภาพความคิด จากผลการศึกษาถ้อยคำภาษาจีนดังกล่าวทำให้ทราบว่าถ้อยคำภาษาจีนบางคำเกิดจากกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์เพื่อใช้เปรียบเทียบข้อมูลหรือเกิดจากกลไกนามนัยโดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้ใช้ภาษาจีน

นอกจากนี้ ยังปรากฏบทความเกี่ยวกับการศึกษาถ้อยคำออนไลน์ในบทบาทเครื่องมือถ่ายทอดแนวคิดของเยาวชนหรือนโยบายเชิงอุดมการณ์ของรัฐ ดังผลการวิจัยของ 熊钰 (2022) ซึ่งศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ “躺平” ในสื่อออนไลน์กับการส่งเสริมจิตสำนึกแห่งความมุ่งมั่นของเยาวชน เพื่อสะท้อนความคิดของเยาวชนต่อสังคม และผลการศึกษาของ 荣婷 และ 左川|冀 (2024) ที่ศึกษาเรื่องความแตกต่างและการหลอมรวมการสร้างวาทกรรมว่าด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของเยาวชนจากการวิเคราะห์จินตนาการเกี่ยวกับถ้อยคำ “内卷” โดยอธิบายว่าถ้อยคำในสื่อออนไลน์เป็นสัญลักษณ์สะท้อนความคิดของเยาวชนจีนที่มีต่อเหตุการณ์จนกลายเป็นวาทกรรมสำหรับเยาวชนจีนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ

ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมโดยศึกษางานวิจัยของนักวิชาการจีน ทำให้ผู้วิจัยพบว่าผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับถ้อยคำออนไลน์สามารถนำมาเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาได้

2.การศึกษาถ้อยคำออนไลน์ในบริบทวิชาการไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถ้อยคำออนไลน์แห่งปีในบริบทสังคมไทยพบว่า นักวิชาการไทยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาถ้อยคำในฐานะคำสแลง (Slang) และคำศัพท์ใหม่ผ่านกรอบแนวทางการศึกษา จำนวน 3 วิธี ได้แก่ การศึกษากลวิธีการสร้างคำใหม่ในภาษาจีน การศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างคำสแลง และการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างภาษาจีนกับภาษาไทย

การศึกษากลวิธีการสร้างคำใหม่ในภาษาจีน ผลการศึกษามุ่งเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างการสร้างถ้อยคำออนไลน์ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น งานวิจัยของกฤษฎี สงไข่ (2561) ซึ่งศึกษาวลีภาษาจีนที่นิยมใช้บนอินเทอร์เน็ตในปี ค.ศ. 2017 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสร้างคำและการสร้างความหมายของคำ งานวิจัยเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าคำสแลงภาษาจีนที่นิยมใช้ในสื่อสังคมออนไลน์มีกลวิธีการสร้างคำที่หลากหลาย เช่น การย่อคำ การเล่นคำ การใช้ตัวเลขแทนหน่วยคำ ฯลฯ

ผลการศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างคำสแลงภาษาจีน ได้แก่ งานวิจัยของเจียงหวี่ และคณะ (2564) อธิบายให้เห็นว่า ปัจจัยทางพฤติกรรมการใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษาจีนมีผลต่อการสร้างความหมายของคำสแลงเพื่อใช้หลีกเลี่ยงความหมายตรงผ่านกระบวนการขยายความหมาย งานวิจัยของเศรษฐพร เรืองเที่ยง (2565) ได้อธิบายให้เห็นว่าคำสแลงมีลักษณะเป็นคำศัพท์ วลี และอนุประโยค คำสแลงภาษาจีนเกิดจากการสะท้อนทัศนคติ พฤติกรรม สถานภาพ วิถีชีวิต และอิทธิพลจากสื่อบันเทิง ส่วนงานวิจัยของเทิดเกียรติ เปเหล่าตา (2567) ซึ่งศึกษาคำสแลงภาษาจีนในบริบทภาษาไทย: การสังเคราะห์เชิงเอกสารจากงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ช่วงปี พ.ศ. 2555–2567 ได้อธิบายลักษณะการสร้างคำสแลงจำนวน 7 ประเภท ได้แก่ การแปลงคำ ประสมคำ ยืมคำ สร้างคำใหม่ ย่อคำ ซ้ำคำ และเล่นเสียงหรือตัวเลข

ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งวิเคราะห์คำสแลงหรือคำศัพท์ใหม่ภาษาจีนในสื่อออนไลน์ในช่วงปี พ.ศ. 2555-2567 เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างคำ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างคำใหม่ และความหมายของคำสแลงในสื่อสังคมออนไลน์ นอกจากนี้พบว่างานวิจัยบางส่วนศึกษาถ้อยคำภาษาจีนในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดวาทกรรม เช่น งานวิจัยของ Yao Shiqi (2562) ซึ่งศึกษาเรื่องการวิเคราะห์อุปลักษณ์มโนทัศน์ของคำว่า “ความฝันจีน” (中国梦) ได้อธิบายให้เห็นว่า รูปภาษาสามารถสะท้อนมโนทัศน์ความฝันจีนได้โดยเกิดจากการแสดงทัศนคติของผู้นำประเทศผ่านนโยบายของรัฐ ผลการศึกษาข้างต้นในบริบทวิชาการไทยนับว่าเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการวิเคราะห์ลักษณะของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีที่ต้องการศึกษา

3.ช่องว่างการวิจัยและแนวทางการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบช่องว่างการวิจัยที่สามารถศึกษาเพิ่มเติม ได้แก่

3.1 งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาโครงสร้างการสร้างถ้อยคำใหม่ในภาษาจีน และยังขาดการบูรณาการกรอบทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรมอย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่สามารถอธิบายกลไกการสร้างความหมายและบทบาทของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีได้อย่างครบถ้วน

3.2 ขอบเขตการศึกษายังจำกัดอยู่ที่การวิเคราะห์รายคำหรือในช่วงเวลาสั้น ๆ และยังไม่พบผลการศึกษาสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีครบทุกถ้อยคำระหว่างปี พ.ศ. 2565–2567 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญทางสังคมอย่างต่อเนื่อง อาทิ การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณสุขหลังเกิดสถานการณ์โรคระบาดโควิด19 การพัฒนาระบบวาทกรรมจีนและการเล่าเรื่องจีนยุคใหม่ การพัฒนาเศรษฐกิจในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการประยุกต์เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในสังคมจีน นอกจากนี้พบว่า ถ้อยคำออนไลน์บางคำมีบทบาทสำคัญในนโยบายของภาครัฐเพื่อการถ่ายทอดวาทกรรมจีนยุคใหม่ซึ่งนับเป็นประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้

เพื่อเติมเต็มช่องว่างของการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษา 3 ประเด็นได้แก่ 1) การบูรณาการแนวคิดอรรถศาสตร์ปริชานร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีอย่างเป็นระบบ 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างและขยายความหมายของสิบอันดับถ้อยคำแห่งปีจากโครงการChinese Language Stocktaking (汉语盘点) ปี พ.ศ.2565 - 2567 จำนวน 30 ถ้อยคำ และ 3) การวิเคราะห์ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดวาทกรรมจีนยุคใหม่เพื่อทำความเข้าใจการสร้างมโนทัศน์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีของจีนในช่วงเวลาดังกล่าว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิด 2 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 ประยุกต์ใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ปริชานเพื่อวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของถ้อยคำ และระดับที่ 2 ประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเพื่ออธิบายบริบททางสังคม วัฒนธรรม นโยบายทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีของภาครัฐที่มีอิทธิพลต่อการสร้างและขยายความหมายของถ้อยคำ

1. แนวคิดอรรถศาสตร์ปริชาน

ในมุมมองภาษาศาสตร์ปริชาน ความหมายไม่ได้เกิดจากโครงสร้างทางไวยากรณ์เพียงอย่างเดียวแต่เป็นผลจากกระบวนการรับรู้ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ทางกายภาพ การดำรงชีวิตในสังคมและบริบทวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา (Lakoff & Johnson, 1980; Kövecses, 2020) แนวคิดดังกล่าวเชื่อมโยงกับการรับรู้ผ่านประสบการณ์ (Embodied Cognition) ซึ่งอธิบายว่าระบบมโนทัศน์ของมนุษย์สามารถก่อรูปจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นประสบการณ์เหล่านี้จึงได้รับการจัดระเบียบเป็นแบบแผนความคิดก่อนถ่ายทอดออกมาเป็นรูปภาษาผ่านกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์ นามนัย และการผสานระหว่างสองกลไก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 อุปลักษณ์มโนทัศน์ (Conceptual metaphor)

ในมุมมองภาษาศาสตร์ปริชาน อุปลักษณ์ คือ กลไกพื้นฐานของระบบมโนทัศน์มนุษย์ นักภาษาศาสตร์ปริชาน Lakoff and Johnson (1980) ได้อธิบายว่า อุปลักษณ์ไม่ใช่เรื่องของการใช้ภาษาหากแต่เป็นความนึกคิด การอธิบายโครงสร้างความคิด และการกระทำโดยมีกลไกอุปลักษณ์เป็นฐานการสร้างความคิดของมนุษย์ (Lakoff & Johnson, 1980) ดังนั้น อุปลักษณ์ คือ การใช้สิ่งหนึ่งมาเป็นกรอบทำความเข้าใจอีกสิ่งหนึ่ง

ต่อมา Kövecses (2010 อ้างถึงใน นันทนา วงษ์ไทย, 2562, หน้า 111-112) ได้เสนอแนวคิดว่า อุปลักษณ์ คือ การทำความเข้าใจวงมโนทัศน์ (Conceptual domain) หนึ่งจากอีกวงมโนทัศน์หนึ่ง ซึ่งเห็นได้จากการที่ใช้ถ้อยคำและความคิดเรื่องการโต้แย้งด้วยการเดินทาง (AN ARGUMENT IS A JOURNEY) โดยระบุวงมโนทัศน์ที่นำมาใช้เพื่อเกิดความเข้าใจ เรียกว่า“วงมโนทัศน์ต้นทาง”(Source domain) เช่น ตัวอย่างรูปภาษา set out, get to the next point, so far, step-by-step ส่วนมโนทัศน์ที่ต้องการทำความเข้าใจ คือ “วงมโนทัศน์ปลายทาง”(Target domain) เพื่อใช้สะท้อนความนึกคิดที่ต้องการสื่อสาร ทำความเข้าใจการโต้แย้งจากประสบการณ์การเดินทาง

ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถอธิบายกรอบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาผ่านการกลไกอุปลักษณ์ในที่นี้ ขอกล่าวถึงอุปลักษณ์มโนทัศน์พื้นฐานของมนุษย์จำนวน 3 รูปแบบ ซึ่ง Lakoff and Johnson (1980) ระบุไว้ดังนี้

1) อุปลักษณ์รูปแบบทิศทาง (Orientational Metaphor) หมายถึง อุปลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับทิศทาง โดยอ้างอิงจากตำแหน่งร่างกายของมนุษย์ และประสบการณ์การรับรู้ทิศทางของมนุษย์ เช่น การระบุตำแหน่งด้าน “หน้า-หลัง” (Front - Back) “บน-ล่าง” (Up - Down) “ใน-นอก” (In - Out) เป็นต้น นอกจากนี้

อุปลักษณ์เชิงทิศทางยังสามารถใช้อธิบายความคิดนามธรรมเพื่อบ่งบอกระดับหรือทิศทางได้ เช่น “I’m feeling up” เพื่ออธิบายว่ามีความสุขมากโดยมโนทัศน์ความรู้สึกดีอยู่ด้านบน

2) อุปลักษณ์มโนทัศน์รูปแบบภวสัมพันธ์ (Ontological Metaphor) หมายถึง อุปลักษณ์สิ่งที่เป็นนามธรรมให้มีสถานะเป็นวัตถุ สสาร ภาชนะหรือสิ่งมีชีวิตที่สามารถระบุขอบเขต ปริมาณหรือคุณสมบัติได้ เช่น ประโยค “There is so much hatred in the world” ในภาษาอังกฤษที่แสดงอารมณ์ความแค้นมีลักษณะเป็นสสารที่สามารถวัดปริมาณได้ นอกจากนี้การมโนทัศน์ความคิดเป็นภาชนะยังแสดงให้เห็นว่าจิตใจหรือร่างกายมีลักษณะเป็นภาชนะที่สามารถบรรจุอารมณ์ ความคิดหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้

3) อุปลักษณ์มโนทัศน์รูปแบบโครงสร้าง (Structural Metaphor) หมายถึง การนำโครงสร้างความคิดหนึ่ง (Source Domain) มาอธิบายอีกโครงสร้างความคิดหนึ่ง (Target Domain) ผ่านกระบวนการสร้างภาพความคิด ดังตัวอย่าง อุปลักษณ์เวลา คือ เงิน [TIME IS MONEY] ในภาษาอังกฤษเกิดจากการนำโครงสร้างประสบการณ์ทางเศรษฐกิจมาจัดระเบียบความคิดเรื่องเวลา ทำให้เวลาเป็นสิ่งมีค่าที่ต้องจัดสรรให้ดี หรืออุปลักษณ์การโต้แย้งคือสงคราม [ARGUMENT IS WAR] ซึ่งนำโครงสร้างสงครามมาใช้อธิบายเหตุการณ์โต้แย้ง

จากการวิเคราะห์สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี ผู้วิจัยพบว่า ถ้อยคำบางคำมีรากฐานมาจากกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์ ผู้วิจัยจึงประยุกต์กรอบแนวคิดดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างวงมโนทัศน์ที่เกิดจากประสบการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาจีนผนวกกับการศึกษารูปภาษาที่ใช้สื่อสารอย่างเป็นระบบ

1.2 กลไกนามนัย

Lakoff and Johnson (1980) ได้อธิบายว่า นามนัย คือ กลไกมโนทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเดียวกัน “นามนัย” (Metonymy) หมายถึง การใช้องค์ประกอบหนึ่งมาอ้างอิงอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ภายในกรอบความคิดเดียวกัน ความสัมพันธ์ของนามนัยมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ส่วนย่อยแทนภาพรวม ชื่อผู้ผลิตแทนผลิตภัณฑ์ใช้ผลิตภัณฑ์แทนผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ ใช้ชื่อผู้ควบคุมแทนสิ่งที่ถูกควบคุม ใช้ชื่อหน่วยงานแทนผู้รับผิดชอบงาน ใช้สถานที่แทนองค์กร ใช้ที่เกิดเหตุแทนเหตุการณ์

ต่อมา Radden and Kövecses (1999) เสนอรูปแบบความสัมพันธ์ในกลไกนามนัยอย่างเป็นระบบจำนวน 5 ความสัมพันธ์ ได้แก่ 1) รูปแบบบางส่วนแทนทั้งหมด 2) รูปแบบบางเหตุการณ์แทนเหตุการณ์ทั้งหมด 3) รูปแบบเครื่องมือแทนการกระทำ 4) รูปแบบสาเหตุแทนผลลัพธ์ และ 5) รูปแบบเสียงแทนสิ่งที่ทำให้เกิดเสียง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าถ้อยคำออนไลน์บางคำมีรากฐานมาจากกลไกนามนัยอย่างชัดเจนจึงประยุกต์ใช้แนวคิดกรอบการจำแนกความสัมพันธ์เชิงนามนัยของ Lakoff and Johnson (1980) ร่วมกับกรอบการจำแนกความสัมพันธ์เชิงนามนัยของRadden and Kövecses (1999) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกความสัมพันธ์เชิงนามนัยออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวม (part - whole) 2) นามนัยรูปแบบสาเหตุแทนผลลัพธ์ (cause - effect) 3) นามนัยรูปแบบกิจกรรมแทนเหตุการณ์ (activity - event) 4) นามนัยรูปแบบเครื่องมือแทนการกระทำ (instrument - action) และ 5) รูปแบบบทบาทแทนตัวบุคคล (role person) ซึ่งเป็นการจัดประเภทที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขึ้นจากกรอบแนวคิดเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะการสร้างถ้อยคำออนไลน์แห่งปี และการเลือกใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษาจีน

1.3 ผังภาพความคิด

Johnson (1987) ได้เสนอแนวคิด “ผังภาพความคิด” (IMAGE SCHEMA) หมายถึง โครงสร้างภาพที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ จากประสบการณ์การรับรู้ และการเคลื่อนไหวร่างกายของมนุษย์จนก่อรูปเป็นโครงสร้าง

ประสบการณ์ในความคิด Geeraerts (2021) อธิบายว่า “ผังภาพความคิด” หมายถึง โครงสร้างการรับรู้ประสบการณ์หรือการเคลื่อนไหวของมนุษย์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในชีวิตประจำวัน

การวิเคราะห์นิยามที่นักวิชาการชาวต่างชาติระบุไว้ข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสังเขปได้ว่า “ผังภาพความคิด” หมายถึง ผังภาพที่เกิดจากโครงสร้างประสบการณ์การเคลื่อนไหวพื้นฐานในชีวิตประจำวันของมนุษย์ โดยสามารถใช้เป็นเครื่องมืออธิบายความคิดซึ่งเป็นนามธรรมให้เข้าใจได้อย่างเป็นรูปธรรม

Johnson (1987) อธิบายว่า ผังภาพความคิดมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบภาชนะ (CONTAINER SCHEMA) รูปแบบเส้นทาง (PATH SCHEMA) รูปแบบการเชื่อมโยง (LINK SCHEMA) รูปแบบความสมดุล (BALANCE SCHEMA) รูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวมทั้งหมด (PART-WHOLE SCHEMA) รูปแบบศูนย์กลาง-รอบนอก (CENTER-PERIPHERY SCHEMA) ขณะที่ Clausner and Croft (1999, 2004) ได้สังเคราะห์และนำเสนอแนวทางการจัดหมวดหมู่ผังภาพความคิดจำนวน 7 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) รูปแบบพื้นที่ (SPACE SCHEMA) 2) รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA) 3) รูปแบบภาชนะ(CONTAINER SCHEMA) 4) รูปแบบพลัง (FORCE SCHEMA) 5) รูปแบบเอกภาพและความเป็นพหุ (UNITY / MULTIPLICITY SCHEMA) 6) รูปแบบอัตลักษณ์ (IDENTITY SCHEMA) และ 7) รูปแบบการดำรงอยู่ (EXISTENCE SCHEMA)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อ้างอิงแนวคิดผังภาพความคิดของ Johnson (1987) และ Clausner & Croft, (1999, 2004) เป็นพื้นฐานเครื่องมือวิเคราะห์และจำแนกประเภทผังภาพความคิดของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี เพื่อให้การวิเคราะห์สอดคล้องกับผลการศึกษาที่ปรากฏ ผู้วิจัยเลือกใช้ผังภาพความคิดจำนวน 5 รูปแบบหลักที่สอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ 1) รูปแบบพื้นที่ (SPACE SCHEMA) ปรากฏ 2 ลักษณะย่อย คือ 1.1 ลักษณะทิศทางขึ้น- ลง (UP-DOWN SCHEMA) 1.2 ลักษณะเส้นทาง (PATH SCHEMA) 2) รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA) 3) รูปแบบภาชนะ (CONTAINER SCHEMA) 4) รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA) ปรากฏ 3 ลักษณะย่อย คือ 4.1 ลักษณะความสมดุล (BALANCE SCHEMA) 4.2 ลักษณะการบังคับ (COMPULSION SCHEMA) 4.3 ลักษณะเอื้อให้เกิด (ENABLEMENT SCHEMA) และ 5) รูปแบบอัตลักษณ์ (IDENTITY SCHEMA)

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายในระดับปริชาน (Cognitive Level) เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการอธิบายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้าง และขยายความหมายถ้อยคำบางคำได้ งานวิจัยนี้จึงบูรณาการแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมจีนยุคใหม่ควบคู่กับวิเคราะห์เชิงปริชาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2. การวิเคราะห์บริบทวาทกรรม

Teun A. Van Dijk (2006) อธิบายว่า วาทกรรม คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง “ภาษา-การรับรู้-สังคม” โดยให้ความเห็นว่า วาทกรรมไม่ได้เป็นเพียงการใช้ภาษาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโครงสร้างอำนาจ อุดมการณ์ และกระบวนการรับรู้ทางสังคมของบุคคล นอกจากนี้ Teun A. Van Dijk (2008 อ้างถึงใน 辛斌 & 刘辰, 2017) ยังเสนอว่า วาทกรรมมีบทบาทสำคัญในสร้างและกำหนดอัตลักษณ์ (Identify) ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมือง

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ถ้อยคำบางกลุ่มปรากฏในข่าวนโยบายของภาครัฐเพื่อใช้สื่อสารนโยบายและอุดมการณ์ ตลอดจนการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ด้านการพัฒนา และการสร้างอัตลักษณ์จีนยุคใหม่ของภาครัฐ ซึ่งสามารถอธิบายได้ในมุมมองจากบนสู่ล่าง (Top-Down) กล่าวคือ วาทกรรมและนโยบายของภาครัฐมีอิทธิพลต่อการรับรู้แนวทางปฏิบัติตนในสังคมเพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใจแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิเคราะห์แบบย้อนกลับ (Bottom-Up) คือ การเริ่มวิเคราะห์รูปภาษาที่ปรากฏจริง จากนั้นศึกษาโครงสร้างมโนทัศน์จากหลักฐานทางภาษาซึ่งเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมจีน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการศึกษาของภาษาศาสตร์เชิงปริชาน (Croft & Cruse, 2004) ที่มีแนวคิดที่ว่า การศึกษารูปภาษาช่วยเพิ่มความเข้าใจโครงสร้างมโนทัศน์ และกระบวนการรับรู้ของผู้ใช้ภาษา

จากการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า ถ้อยคำออนไลน์บางกลุ่มมีความเชื่อมโยงกับ “ระบบวาทกรรมจีนและการเล่าเรื่องแบบจีน” (中国话语和中国叙事体系) ซึ่งเป็นแนวคิดวาทกรรมระดับชาติที่มุ่งสร้างภาพลักษณ์ของการพัฒนาประเทศ ความทันสมัย รวมถึงเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์เฉพาะของจีน เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออธิบายประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน สร้างกรอบแนวทางปฏิบัติผ่านแนวคิดและทฤษฎีระดับชาติ (Xinhua News Agency, 2017, 2020; 艾四林 &陈细堂, 2023)

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมของ Teun A. Van Dijk (2006) ร่วมกับกรอบแนวคิดระบบวาทกรรมจีนและการเล่าเรื่องแบบจีน” (中国话语和中国叙事体系) เพื่ออธิบายเชื่อมโยงกลไกการสร้างความหมายกับบทบาทถ้อยคำในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดนโยบาย และแนวคิดเชิงอุดมการณ์ผ่านการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ คือ ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) ระหว่างปี พ.ศ.2565-2567 โครงการดังกล่าวจัดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของศูนย์เฝ้าระวัง และวิจัยทรัพยากรทางภาษาจีนแห่งชาติ (国家语言资源监测与研究中心) ร่วมกับสำนักข่าวเหรินหมิน(人民网) และสำนักพิมพ์พาณิชย์ (商务印书馆) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกถ้อยคำภาษาจีนที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมจีนจนได้รับความนิยมในสื่อสังคมออนไลน์ในแต่ละปี ซึ่งถ้อยคำดังกล่าวได้รับการคัดเลือกจากประชาชน และนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ชาวจีน

ทั้งนี้ ในปี พ.ศ.2565 โครงการดังกล่าวยังไม่ได้แยกหมวดหมู่ถ้อยคำออนไลน์อย่างชัดเจน โดยในปี พ.ศ. 2565 ใช้คำเรียกว่า “สิบอันดับถ้อยคำยอดนิยมแห่งปี ” (十大流行语) ซึ่งเป็นถ้อยคำที่แสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์สำคัญ และเกิดจากการใช้ภาษาในสื่อสังคมออนไลน์ ส่วนในปี พ.ศ. 2566 - 2567 ได้มีการแบ่งหมวดหมู่ประเภทถ้อยคำชัดเจนมากขึ้น จึงใช้คำเรียกว่า “สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี” (十大网络用语)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยนำสิบอันดับถ้อยคำยอดนิยมและสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี ระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2567 มาให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเพื่อคัดเลือกถ้อยคำที่สะท้อนกลไกความหมายเชิงปริชานอย่างชัดเจน โดยคัดถ้อยคำที่ไม่สอดคล้องกับการวิจัยออก และเพิ่มเติมถ้อยคำที่เหมาะสมแทนคำเดิม จนกระทั่งได้ถ้อยคำที่ใช้ศึกษาทั้งหมด จำนวน 30 ถ้อยคำ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 จากกลุ่มตัวอย่างถ้อยคำออนไลน์แห่งปี ผู้วิจัยนำถ้อยคำจำนวน 30 ถ้อยคำมาใช้สืบค้นตัวอย่างประโยค รวมทั้งสิ้นจำนวน 300 ประโยค และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ปรากฏในข่าวของสื่อภาครัฐ เช่น เว็บไซต์ People’s Daily Online เว็บไซต์ Xinhua News Agency เพื่อใช้ประกอบการอธิปรายผลการสะท้อนแนวคิดเชิงวาทกรรมระดับภาครัฐ จากนั้นสืบค้นตัวอย่างประโยคที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ Zhihu เว็บไซต์ Weibo เพื่อใช้ประกอบการอธิปรายผลการสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนทั่วไปในสังคมจีน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยคัดออกข้อความที่ซ้ำ คัดออกข้อความที่มีเนื้อหาอ่อนไหว หากปรากฏชื่อของบุคคลทั่วไปในข้อมูลที่ศึกษาผู้วิจัยจะละชื่อไว้ ยกเว้นกรณีบุคคลสาธารณะที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้ว เช่น ผู้นำประเทศ ศิลปิน หรือนักกีฬาที่ถูกกล่าวถึงในบริบทสาธารณะ

2.2 เหตุผลในการเลือกแหล่งข้อมูลครั้งนี้ เนื่องจากเว็บไซต์ People's Daily Online และเว็บไซต์ Xinhua News Agency เป็นสื่อหลักภายใต้การกำกับของพรรคคอมนิวนิสต์จีน ทำหน้าที่เผยแพร่นโยบายและกรอบแนวคิดของรัฐซึ่งมีเหมาะสมสำหรับใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมของภาครัฐ ขณะที่เว็บไซต์ Zhihu และเว็บไซต์ Weibo เป็นสื่อสาธารณะที่ประชาชนทั่วไปสามารถแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทั้งนี้ การเลือกใช้ข่าวของสื่อภาครัฐร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์เป็นฐานข้อมูลมีส่วนช่วยให้เข้าใจบริบทการใช้ภาษาจริง และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างครอบคลุมทุกมิติ

3.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

3.1 แบบตรวจสอบความเหมาะสมการจัดหมวดหมู่ถ้อยคำ จำนวน 30 ถ้อยคำ

3.2 แบบบันทึกประโยคตัวอย่าง (Data Coding form) จำนวน 300 ประโยค

3.3 แบบวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชาน และประเภทวาทกรรม

4.การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity)

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ภาษาจีน ด้านภาษาศาสตร์ปริชานและด้านจีนศึกษาจำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเหมาะสมของการคัดเลือกถ้อยคำ การจัดหมวดหมู่ความหมาย และตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงพิจารณาความเหมาะสมของเครื่องมือที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล ผลการพิจารณาพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอให้คัดออก 3 ถ้อยคำที่ไม่สะท้อนกลไกความหมายเชิงปริชานอย่างชัดเจน ได้แก่ "俄乌冲突" (ความขัดแย้งรัสเซีย-ยูเครน) "党的二十大" (การประชุมสมัชชาครั้งที่ 20) "全过程人民民主" (ประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ) โดยเสนอพิจารณาเพิ่มถ้อยคำ "场所码" "数字人" "雪糕刺客" หรือ "一起向未来" เนื่องจากถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนกลไกการสร้างความหมายปริชาน และมีบทบาทวาทกรรมอย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่ต้องการศึกษา

ผลการพิจารณาการจำแนกหมวดหมู่ถ้อยคำพบว่า ถ้อยคำ 5 ถ้อยคำมีลักษณะเป็นวลี และมีกลไกในการสร้างความหมายที่ผสานมโนทัศน์หลายมิติ ผู้ทรงคุณวุฒิจึงเสนอให้คงการจำแนกประเภทถ้อยคำเป็น 4 มิติความหมายหลักไว้ และเพิ่มประเด็นการวิเคราะห์ถ้อยคำที่สะท้อนความหมายแบบผสานมโนทัศน์เพิ่มเติม

4.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงคุณภาพ (Trustworthiness)

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การตรวจสอบคุณภาพ (Trustworthiness) ตามแนวคิดของ Lincoln & Guba (1985) ประกอบด้วย 4 ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยนำตารางบันทึกข้อมูลตัวอย่างประโยคจากข่าวในสื่อของภาครัฐ และสื่อสังคมออนไลน์ เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการตีความ ความสอดคล้องกับกรอบทฤษฎี ผลการประเมินพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอให้ระบุแหล่งที่มาของประโยค และบริบทเหตุการณ์ประกอบการวิเคราะห์อย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถอธิบายปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงแนวคิดนโยบายจนกลายเป็นวาทกรรมจีนยุคใหม่ ผู้วิจัยจึงดำเนินการปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอข้อมูล และเพิ่มแหล่งที่มาวันที่เผยแพร่ บริบทเหตุการณ์เพื่อลดความคลาดเคลื่อนของการตีความข้อมูล

4.2.2 ความสามารถในการถ่ายทอดผลการวิจัย (Transferability) ผู้วิจัยอธิบายเหตุผลของการคัดเลือกถ้อยคำออนไลน์แห่งปีระหว่างปี พ.ศ.2565 - 2567 ทั้งในด้านเหตุผลการเลือกช่วงเวลา ลักษณะของถ้อยคำ รวมถึงปัจจัยทางสังคม แนวคิดเชิงวาทกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาถ้อยคำและข้อคำถาม ผลการประเมินสามารถนำผลการศึกษาไปใช้อธิบายปัจจัยที่ทำให้เกิดการสร้างถ้อยคำภาษาจีนออนไลน์ในแต่ละช่วงเวลา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาจีน เช่น การศึกษาความหมายและการขยายความหมายของถ้อยคำภาษาจีน อธิบายแนวคิดอุปลักษณ์มโนทัศน์ของชาวจีนหรือใช้เป็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับถ้อยคำภาษาจีนต่อไปในอนาคต

4.2.3 ความเชื่อมั่นได้ (Dependability) ผู้วิจัยจัดทำแบบบันทึกประโยคตัวอย่าง กำหนดเกณฑ์การรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนการเข้ารหัส ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาตามข้อคำถาม ผลการประเมินพบว่า แบบฟอร์มบันทึกประโยคตัวอย่างมีความชัดเจนในการบันทึกข้อมูลพื้นฐาน แต่อาจพิจารณาเปลี่ยนข้อความ “ประเภทสื่อ” เป็นข้อความ “ประเภทกิจกรรม” เพื่อให้สามารถจำแนกประเภทแหล่งที่มาของถ้อยคำได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยดำเนินการแก้ไขแบบฟอร์มบันทึกตัวอย่างประโยคก่อนนำไปใช้รวบรวมข้อมูลทั้งหมด

4.2.4 ความเป็นกลาง (Confirmability) ผู้วิจัยแสดงหลักฐานสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกตัวอย่างประโยคพร้อมระบุแหล่งที่มาเพื่อใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงว่าผู้วิจัยตีความเนื้อหาตามหลักฐานเอกสาร ไม่ได้เกิดจากอคติส่วนตัวของผู้วิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาแล้วมีความคิดเห็นว่าการวิเคราะห์ข้อมูลมีความชัดเจน โปร่งใส มีความเป็นกลางในระดับที่เหมาะสม

4.3 การทดลองใช้เครื่องมือ (Pilot Test)

ผู้วิจัยได้นำถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจำนวน 10 ถ้อยคำ มาทดลองวิเคราะห์ร่วมกับตัวอย่างประโยคที่สะท้อนกลไกปริชานเพื่อทดสอบความชัดเจนของเกณฑ์การวิเคราะห์ และขั้นตอนการเข้ารหัสข้อมูล ผลการทดลองใช้เครื่องมือดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสามารถปรับปรุงแบบบันทึกข้อมูล และเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความชัดเจนเป็นระบบมากขึ้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลักโดยมุ่งวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชาน และบทบาทของถ้อยคำในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดวาทกรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอการกระจายประเภทของกลไก และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้ค่าความถี่ เพื่อสะท้อนความชัดเจนของแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์กลไกสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) ระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2567 จำนวน 30 ถ้อยคำ พบกลไกการสร้างความหมายที่ปรากฏในระดับโครงสร้างภาษาและแนวคิดเชิงปริชาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี

1.1 โครงสร้างถ้อยคำออนไลน์

จากการศึกษาการสร้างถ้อยคำจำนวน 30 ถ้อยคำ สามารถแบ่งโครงสร้างถ้อยคำออนไลน์จำนวน 6 รูปแบบ ได้แก่

1.1.1 ถ้อยคำที่เกิดจากคำประสม จำนวน 12 ถ้อยคำ

场所码	数字人	新职人	主理人
chǎngsuǒ mǎ	shùzì rén	xīnzhí rén	zhǔlǐ rén
(รหัสสถานที่)	(มนุษย์ดิจิทัล)	(พนักงานยุคใหม่)	(ผู้สร้างแบรนด์)
显眼包	電子榨菜	新质生产力	数智生活
xiǎnyǎn bāo	diànzǐ zhàcài	xīnzhì shēngchǎnlì	shùzhì shēnghuó
(ทำตัวเด่น)	(คอนเทนต์ดิจิทัล)	(กำลังการผลิตคุณภาพใหม่)	(ชีวิตดิจิทัล)
雪糕刺客	数字经济	太空会师	浓人淡人
xuěgāo cìkè	shùzì jīngjì	tàikōng huìshī	nóngrén dànrén
(สินค้าราคาสูง)	(เศรษฐกิจดิจิทัล)	(การรวมตัวเพื่อภารกิจอวกาศ)	(คนเปิดเผย-เงียบ)

1.1.2 ถ้อยคำที่เกิดจากการเติมปัจจัยหรือเครื่องหมาย จำนวน 4 ถ้อยคำ

烟火气	松弛感	班味儿	人工智能+
yānhuǒ qì	sōngchí gǎn	bān wèir	réngōng zhìnéng jiā
(วิถีชีวิตในชุมชน)	(รู้สึกผ่อนคลาย)	(กลิ่นการทำงาน)	(AI+)

1.1.3 ถ้อยคำที่เกิดการประสมคำจนกลายเป็นอนุประโยค จำนวน 7 ถ้อยคำ

一起向未来	爱达未来	我的眼睛就是尺
yīqǐ xiàng wèilái	àidá wèilái	Wǒ de yǎnjīng jiùshì chǐ
(ก้าวสู่อนาคตร่วมกัน)	(ความรักนำพาสู่อนาคต)	(สายตาฉันคือไม้บรรทัด)
端稳中国饭碗		偏偏你最争气
duānwěn Zhōngguó fànwǎn		piānpiān nǐ zuì zhēngqì
(ความมั่นคงทางอาหารของจีน)		(คุณทำให้ภาคภูมิใจที่สุด)
命运的齿轮开始转动		含金量还在上升
mìngyùn de chǐlún kāishǐ zhuǎndòng		hánjīnliàng háizài shàngshēng
(ฟันเฟืองแห่งโชคชะตาเริ่มหมุน)		(คุณภาพยังคงเพิ่มสูงขึ้น)

1.1.4 ถ้อยคำที่เกิดจากโครงสร้างกึ่งแม่แบบ

โครงสร้างกึ่งแม่แบบ คือ การสร้างถ้อยคำโดยมีโครงสร้างเดิมแต่สามารถปรับเปลี่ยนถ้อยคำในบางตำแหน่งเพื่อสร้างความหมายที่แตกต่างกันออกไป จำนวน 4 ถ้อยคำ

主打一个XX	多巴胺穿搭
zhǔdǎ yī gè XX	Duōbā'àn chuāndā
(เน้น.....)	(แต่งกายสไตล์โดปามีน)
中国式现代化	特种兵式旅游
Zhōngguóshì xiàndàihuà	tèzhǒng bīngshì lǚyóu
(ความทันสมัยแบบจีน)	(ท่องเที่ยวแบบหน่วยรบพิเศษ)

1.1.5 ถ้อยคำที่เกิดจากการยืมคำภาษาต่างประเทศ

ถ้อยคำที่เกิดจากการยืมคำภาษาต่างประเทศ คือ ถ้อยคำที่เกิดจากการยืมหน่วยคำภาษาอังกฤษมาประสมกับหน่วยคำภาษาจีน เพื่อสร้างความหมายที่สะท้อนแนวคิดจีนยุคใหม่ จำนวน 2 ถ้อยคำ

ภาษาจีน + ภาษาอังกฤษ	“村BA” cūn BA (หมู่บ้านบาสเกตบอล)
ภาษาอังกฤษ + ภาษาจีน	“City 不 City?”
	City bu City? (ดูทันสมัยไหม?)

1.1.6 ถ้อยคำที่เกิดจากชื่อผลงานทางวัฒนธรรม จำนวน 1 ถ้อยคำ

《黑神话：悟空》Hēishénhuà: Wùkōng (ตำนานทมิฬ ซุนหงอคง)

ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างถ้อยคำออนไลน์แห่งปี จำนวน 30 ถ้อยคำ พบว่า ถ้อยคำเหล่านี้มีโครงสร้างการสร้างถ้อยคำจำนวน 6 รูปแบบ นอกจากนี้ยังพบว่า ถ้อยคำบางคำสะท้อนกลไกการสร้างความหมายเชิงอุปลักษณ์มโนทัศน์ กลไกนามนัยรวมถึงการผสานกลไกนามนัยและอุปลักษณ์มโนทัศน์ ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจความหมายโดยนัย ผู้วิจัยจึงนำถ้อยคำมาวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2 การวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชาน

ในมุมมองของอรรถศาสตร์ปริชาน การสร้างความหมายของถ้อยคำเกิดจากกลไกปริชาน กลไกดังกล่าวสามารถอธิบายกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ที่ทำให้เกิดการสร้างและขยายความหมายผ่านรูปภาษา (Geeraerts, 2021) จากการสังเคราะห์ถ้อยคำออนไลน์จำนวน 30 ถ้อยคำ พบว่า กลไกการสร้างความหมายปริชานที่เด่นชัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 ถ้อยคำที่เกิดจากกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์ จำนวน 10 ถ้อยคำ

จากการวิเคราะห์ถ้อยคำพบว่า ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีที่นำมาศึกษามีกลไกการสร้างความหมายโดยอาศัยอุปลักษณ์มโนทัศน์เพื่อทำให้เกิดการสร้าง และการขยายความหมาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์

1. อุปลักษณ์รูปแบบทิศทาง หมายถึง อุปลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับทิศทาง อ้างอิงจากตำแหน่งร่างกายของมนุษย์ และประสบการณ์การรับรู้ทิศทางของมนุษย์		
ถ้อยคำ	**ผังภาพความคิด**	**การเชื่อมโยงมโนทัศน์และตัวอย่างประโยค**
一起向未来 yīqǐ xiàng wèilái	รูปแบบเส้นทาง (PATH SCHEMA)	การเดินทาง ⟶ การพัฒนา จุดหมายปลายทาง ⟶ อนาคต (มโนทัศน์การร่วมมือกัน คือ สิ่งที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายในอนาคต) 逐梦新时代，<u>一起向未来</u>。 Zhúmèng xīnshídài, yīqǐ xiàng wèilái. (人民网, 2565)
命运的齿轮 开始转动 mìngyùn de chǐlún kāishǐ zhuǎndòng	รูปแบบเส้นทาง (PATH SCHEMA)	ฟันเฟือง ⟶ กลไกของโชคชะตา การเริ่มหมุน ⟶ จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลง (มโนทัศน์โชคชะตา คือ เครื่องจักรที่สามารถเคลื่อนที่ได้ด้วยการอาศัยฟันเฟือง การเริ่มหมุนฟันเฟืองเปรียบเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงชีวิต) 随着“<u>命运的齿轮开始转动</u>”，我们遇见了不一样的自己。 Suí zhe “mìngyùn de chǐlún kāishǐ zhuǎndòng”, Wǒmen yùjiàn le bù yīyàng de zìjǐ. (人民网, 2567)
含金量还在上升 hánjīnliàng hái zài shàngshēng	รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA) ในลักษณะทิศทางขึ้น (UP SCHEMA)	ทองคำ - มูลค่า/คุณค่าที่เพิ่มขึ้น (มโนทัศน์ทองคำ คือ สิ่งมีคุณค่าหรือความสามารถที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ) “过程比较重要”这句话的<u>含金量还在上升</u>。 “Guòchéng bǐjiào zhòngyào” zhè jùhuà de hánjīnliàng hái zài shàngshēng. (人民网, 2567)

2. อุปลักษณ์รูปแบบภวสัมพันธ์ หมายถึง อุปลักษณ์สิ่งที่เป็นนามธรรม (อารมณ์ ความคิด ความรู้สึก) ให้มีสถานะเป็นวัตถุสสาร ภาชนะหรือสิ่งมีชีวิตที่สามารถระบุขอบเขต ปริมาณหรือคุณสมบัติได้

ถ้อยคำ	ผังภาพความคิด	การเชื่อมโยงมโนทัศน์และตัวอย่างประโยค
班味儿 bān wèir	รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA)	กลิ่นที่ติดตัว → ภาระหน้าที่ (มโนทัศน์กลิ่นติดตัวคือภาระหน้าที่ต้องทำตลอดเวลา) **班味儿**就是浸润在你身上的职业带来的各种痕迹。 Bān wèir jiùshì jìnrùn zài nǐ shēnshang de zhíyè dàilái de gèzhǒng hénjì. (人民网, 2567) 最近**班味儿**太重了！我要找回我的快乐。 Zuìjìn bān wèir tài zhòng le ! Wǒ yào zhǎohuí wǒ de kuàilè. (微博, 2567)
松弛感 sōngchí gǎn	รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA) ในลักษณะความสมดุล (BALANCE SCHEMA)	การลดความตึงเครียด →การปรับสมดุลชีวิต (มโนทัศน์การลดความตึงเครียด คือ การปรับความสมดุลในการใช้ชีวิต) **松弛感**是一种佛系、淡然的感觉，是通缩时代的新常态。 Sōngchí gǎn shì yī zhǒng fóxì, dànrán de gǎnjué, shì tōngsuō shídài de xīn chángtài. (知乎, 2567)
浓人淡人 nóngrén dànrén	รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA)	รสชาติ →บุคลิกเฉพาะของบุคคล (มโนทัศน์รสชาติเข้ม คือ คนที่เปิดเผย รสชาติจืด คือ คนที่เงียบขรึม) **淡人**，通常指那些安静平和、追求简单生活的人；而**浓人**则是充满热情与活力，有强烈的情感表达欲望的人。 Dànrén, tōngcháng zhǐ nàxiē ānjìng pínghé, zhuīqiú jiǎndān shēnghuó de rén; ér nóngrén zé shì chōngmǎn rèqíng yǔ huólì, yǒu qiángliè de qínggǎn biǎodá yùwàng de rén. (微博, 2567)
数字人 shùzì rén	รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA)	เทคโนโลยีดิจิทัล → ผู้กระทำ (มโนทัศน์เทคโนโลยี คือ มีสถานะเป็นผู้กระทำ (Agent) สามารถดำเนินงาน ช่วยเสริมระบบ และปฏิบัติงานได้คล้ายกับมนุษย์) 在虚拟**数字人**的协助下办理业务。 Zài xūnǐ shùzìrén de xiézhù xià bànlǐ yèwù. (人民网, 2565)

3. อุปลักษณ์รูปแบบโครงสร้าง หมายถึง การนำโครงสร้างความคิดหนึ่ง (Source Domain) มาอธิบายอีกโครงสร้างความคิดหนึ่ง (Target Domain) ผ่านกระบวนการสร้างภาพความคิด

ถ้อยคำ	ผังภาพความคิด	การเชื่อมโยงมโนทัศน์และตัวอย่างประโยค
我的眼睛就是尺 wǒ de yǎnjīng jiùshì chǐ	รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA)	ดวงตา ⟶ไม้บรรทัด (มโนทัศน์ใช้สายตาวัดและประเมินสถานการณ์ได้อย่างแม่นยำ) **我的眼睛就是尺**，我看现在遍地都是黄金到处都有商机，除了我公司。 Wǒ de yǎnjing jiùshì chǐ, wǒ kàn xiànzài biàndì dōu shì huángjīn, dàochù dōu yǒu shāngjī, chúle wǒ gōngsī. （微博, 2565）
雪糕刺客 xuěgāo cìkè	รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA) -ในลักษณะแรงบังคับ (COMPULSION SCHEMA)	ราคาสูงเกินคาด ⟶แรงบังคับ ผู้บริโภค ⟶ ผู้ถูกกระทำ (มโนทัศน์การซื้อสินค้าราคาสูงเกินจริง คือ ผู้บริโภคจำใจต้องจ่ายโดยที่ไม่ทราบราคาที่แท้จริง) 今年夏天我躲开了‘**雪糕刺客**’，但现在面临的是‘机票刺客’。 Jīnnián xiàtiān wǒ duǒkāi le“xuěgāo cìkè”, dàn xiànzài miànlín de shì “jīpiào cìkè”. （人民网, 2565）
人工智能+ réngōng zhìnéng jiā	รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA) -ในลักษณะเอื้อให้เกิด (ENABLEMENT SCHEMA)	AI+ ⟶ แรงขับเคลื่อน (มโนทัศน์ AI+ คือ พลังกลไกที่เข้าไปช่วยขับเคลื่อนระบบต่าง ๆ เป็นแรงเสริมการทำงานของมนุษย์ที่เอื้อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น) “**人工智能+**”更是可以解决传统企业经营中的实际问题。 Réngōng zhìnéng +” gèng shì kěyǐ jiějué chuántǒng qǐyè jīngyíng zhōng de shíjì wèntí. （人民网, 2567） “**人工智能+**行动”，统筹推进通用大模型和垂直大模型应用，引导更多行业领域开放应用场景。 “Réngōng zhìnéng + xíngdòng” , tǒngchóu tuījìn tōngyòng dà móxíng hé chuízhí dà móxíng yìngyòng, yǐndǎo gèng duō hángyè lǐngyù kāifàng yìngyòng chǎngjǐng. （人民网, 2567）

จากการสังเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 1 ผู้วิจัยพบว่า กลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์ทั้งสามรูปแบบที่เชื่อมโยงกับผังภาพความคิดรูปแบบมาตรา และรูปแบบแรง จำนวน 10 ถ้อยคำมีความหมายโดยนัย คือ การประเมินความคิดแรงขับเคลื่อน และแรงเอื้อให้เกิดผลลัพธ์ ในขณะที่อุปลักษณ์มโนทัศน์ในลักษณะทิศทางมีจุดเด่น คือ เชื่อมโยงผังภาพความคิดในรูปแบบเส้นทาง และในลักษณะทิศทางขึ้น ความคิดด้านการก้าวหน้าและการยกระดับคุณค่าอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า ถ้อยคำออนไลน์จำนวนหนึ่งปรากฏกลไกนามนัยในการสร้างความหมาย และขยายความหมายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเด่นชัด สามารถจำแนกได้ 4 รูปแบบ

1.2.2 ถ้อยคำที่เกิดจากกลไกนามนัย จำนวน 9 ถ้อยคำ

จากการวิเคราะห์ถ้อยคำพบว่า ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีมีกลไกการสร้างความหมายผ่านกลไกนามนัย เพื่อทำให้เกิดการสร้างและการขยายวงความหมายใหม่ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ถ้อยคำที่เกิดจากกลไกนามนัย

รูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวม (PART FOR WHOLE)		
ถ้อยคำ	**คำที่ใช้นามนัย**	**ความหมายละตัวอย่างประโยค**
电子榨菜 diànzǐ zhàcài	ใช้คำว่า “榨菜” (ผักดอง) แทนสื่อบันเทิง	สื่อบันเทิงเป็นกิจกรรมฆ่าเวลาที่ช่วยแก้เบื่อ และช่วยผ่อนคลายความเครียดจากการเรียนหรือการทำงาน 这届网友是我的顶级**电子榨菜**。 Zhè jiè wǎngyǒu shì wǒ de dǐngjí diànzǐ zhàcài. (微博, 2565)
显眼包 xiǎnyǎn bāo	ใช้คำว่า “显眼” (สะดุดตา) แทนตัวบุคคล	สะท้อนการสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของบุคคล มักใช้ล้อเลียนหรือกึ่งวิพากษ์วิจารย์ 我们这群人里，总有一个**显眼包**。 Wǒmen zhè qún rén lǐ, zǒngyǒu yī ge xiǎnyǎn bāo. (微博, 2566)
City 不 City? City bu City	ใช้คำว่า “City” (เมือง) แทนความทันสมัย	ใช้ความเป็นเมืองแทนค่านิยม ความคิด ความทันสมัย 妹妹, 在大自然里喝茶 **city 不 city** 啊? Mèimei, zài dàzìrán lǐ hē chá, city bu city a ？ (微博, 2567)
《黑神话：悟空》 Hēi shénhuà: Wù kōng	ใช้คำว่า “悟空” (ตัวละครไซอิ๋ว) เป็นตัวแทนความภาคภูมิใจและสะท้อนอัตลักษณ์ วัฒนธรรมจีน	ใช้นวนิยายคลาสิกของจีนเรื่องไซอิ๋วเป็นตัวแทนความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรมจีน และได้กลายเป็น Soft power ของประเทศจีน **《黑神话：悟空》**的成功，是为中国文化出口探寻一条新的路径。 《Hēi Shénhuà: Wùkōng》de chénggōng, shì wèi Zhōngguó wénhuà chūkǒu tànxún yī tiáo xīn de lùjìng. (人民网, 2567)
รูปแบบสาเหตุแทนผลลัพธ์ (CAUSE -EFFECT)		
ถ้อยคำ	**คำที่ใช้นามนัย**	**ความหมาย**
多巴胺穿搭 duōbā' àn chuāndā	ใช้ “多巴胺” (สารโดปามีน) แทนความสุข	ใช้การแต่งกายสไตล์โดปามีนเป็นตัวแทนกิจกรรมที่สร้างความสุขรูปแบบหนึ่ง) **多巴胺穿搭**指的是通过穿色彩鲜艳的衣服来体验时尚带来的快乐。 Duōbā'àn chuāndā zhǐ de shì tōngguò chuān sècǎi xiānyàn de yīfu lái tǐyàn shíshàng dàilái de kuàilè. (知乎, 2567)

รูปแบบกิจกรรมแทนเหตุการณ์ (ACTION - EVENT)		
ถ้อยคำ	**คำที่ใช้นามนัย**	**ความหมาย**
村 BA cūn BA	ใช้คำว่า “BA” ย่อมาจาก (NBA) แทนกิจกรรมแข่งขันบาสเกตบอลในชุมชน	ใช้กิจกรรมแข่งขันบาสเกตบอล (NBA) เป็นตัวแทนกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี การมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน “**村 BA**”是“观察中国式现代化实践的一个窗口。 “Cūn BA” shì “guānchá Zhōngguó shì xiàndàihuà shíjiàn de yī ge chuāngkǒu”. (人民网, 2566)
太空会师 tàikōng huìshī	ใช้คำว่า “会师” (ภารกิจ) แทนภารกิจของประเทศ	การบรรลุภารกิจอวกาศ เป็นตัวแทนเหตุการณ์ที่สร้างความภาคภูมิใจด้านอุตสาหกรรมอวกาศของประเทศจีน 两次**“太空会师”**是中国载人航天的高光时刻。 Liǎng cì “tàikōng huìshī” shì Zhōngguó zàirén hángtiān de gāoguāng shíkè. (人民网, 2565)
特种兵式旅游 tèzhǒng bīngshì lǚyóu	ใช้คำว่า “特种兵式” (ทหารรบพิเศษ) แทนกิจกรรมการท่องเที่ยว	ใช้การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เน้นความรวดเร็ว ราคาประหยัดเป็นตัวแทนกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม **“特种兵式旅游”**是大学生享受青春年华的仪式。 “Tèzhǒng bīngshì lǚyóu” shì dàxuéshēng xiǎngshòu qīngchūn niánhuá de yíshì. (人民网, 2566)
รูปแบบบทบาทแทนบุคคล (FUNCTION- PERSON)		
ถ้อยคำ	**คำที่ใช้นามนัย**	**ความหมาย**
主理人 zhǔlǐrén	ใช้คำว่า “主理” (การกำกับงานหรือบทบาท) แทนบุคคล	ใช้บทบาท เป็นตัวแทนบุคคล (ตัวแทนแบรนด์หรือผู้ประกอบการ) 从活动策划到场景打造，全靠年轻**主理人**的创意和眼界。 Cóng huódòng cèhuà dào chǎngjǐng dǎzào, quán kào niánqīng zhǔlǐrén de chuàngyì hé yǎnjiè. (人民网, 2567)

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ประเภทนามนัยของถ้อยคำออนไลน์ที่ปรากฏเด่นชัด พบว่า ถ้อยคำเหล่านี้มีกลไกการสร้างความหมายรูปแบบนามนัย จำนวน 4 ประเภท รวมทั้งสิ้น 9 ถ้อยคำ ได้แก่ รูปแบบย่อยแทนภาพรวมทั้งหมด รูปแบบสาเหตุแทนผลลัพธ์ รูปแบบกิจกรรมแทนเหตุการณ์ และรูปแบบบทบาทแทนบุคคล

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า ถ้อยคำจำนวนหนึ่งเกิดจากการผสานระหว่างกลไกนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์ ซึ่งทำให้เกิดภาพความคิดและความหมายที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ดังแสดงในตารางที่ 3

1.2.3 ถ้อยคำที่เกิดจากการผสานระหว่างกลไกนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์ จำนวน 5 ถ้อยคำ

จากการวิเคราะห์ถ้อยคำพบว่า ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีเกิดจากการผสานระหว่างกลไกนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ถ้อยคำที่เกิดจากการผสานระหว่างกลไกนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์

นามนัย (ลักษณะเด่นแทนภาพรวม) + อุปลักษณ์รูปแบบโครงสร้าง		
ถ้อยคำ	**ผังภาพความคิด**	**การเชื่อมโยงความหมาย**
场所码 chǎngsuǒ mǎ	รูปแบบภาชนะ (CONTAINMENT SCHEMA)	1.นามนัยรูปแบบเครื่องมือแทนการกระทำ ใช้“码”(รหัส) แทนการควบคุมพื้นที่ 扫**‘场所码’**是每位市民应该承担的社会责任。 Sǎo“chǎngsuǒ mǎ” shì měi wèi shìmín yīnggāi chéngdān de shèhuì zérèn. (人民网, 2565) 2.อุปลักษณ์รูปแบบโครงสร้าง รหัสสถานที่ – พื้นที่ภายใต้การควบคุม (มโนทัศน์รหัสสถานที่ คือ การจัดการควบคุมขอบเขตพื้นที่และตรวจสอบข้อมูลสุขภาพของรัฐ) **场所码**是“健康码”的延伸类型，能够实现到访人员登记。 Chǎngsuǒmǎ shì “jiànkāngmǎ” de yánshēn lèixíng, nénggòu shíxiàn dàofǎng rényuán dēngjì. (人民网, 2565)
中国式 现代化 Zhōngguó shì xiàndàihuà	รูปแบบอัตลักษณ์ (IDENTITY SCHEMA)	1.นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวม ใช้“中国式”แทนอัตลักษณ์แบบจีน 以**中国式现代化**全面推进中华民族伟大复兴。 Yǐ Zhōngguóshì xiàndàihuà quánmiàn tuījìn Zhōnghuá mínzú wěidà fùxīng. (新华网, 2565) 2.อุปลักษณ์รูปแบบโครงสร้าง อัตลักษณ์แบบจีน -การพัฒนาประเทศจีนในยุคดิจิทัล (มโนทัศน์ความทันสมัยแบบจีนคือภาพลักษณ์ อัตลักษณ์แบบเฉพาะของจีนที่ไม่เหมือนชาติอื่น) **中国式现代化**是物质文明和精神文明相协调的现代化。 Zhōngguó shì xiàndàihuà shì wùzhì wénmíng hé jīngshén wénmíng xiāng xiétiáo de xiàndàihuà. (新华网, 2565)
新质生产力 xīnzhì shēngchǎnlì	ผังภาพความคิดหลักคือ รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA) ผังภาพความคิดรองคือรูปแบบแรง (FORCE SCHEMA)	1.นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวม ใช้“新质” แทนพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระบบของประเทศ 以**新质生产力**赋能产业深度转型升级。 Yǐ xīnzhì shēngchǎnlì fùnéng chǎnyè shēndù zhuǎnxíng shēngjí. (新华网, 2567) 2.อุปลักษณ์รูปแบบโครงสร้าง กำลังการผลิต - พลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (มโนทัศน์กำลังการผลิต คือ คุณภาพการผลิตสินค้าที่มีประสิทธิภาพ) **新质生产力**是引领现代化产业体系建设的革命性力量。 Xīnzhì shēngchǎnlì shì yǐnlǐng xiàndàihuà chǎnyè tǐxì jiànshè de gémìngxìng lìliàng. (新华网, 2567)

นามนัย (ส่วนย่อยแทนภาพรวม) + อุปลักษณ์รูปแบบภวสัมพันธ์		
ถ้อยคำ		**การเชื่อมโยงความหมาย**
烟火气 yānhuǒ qì	รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMAS)	1. นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวม ใช้ควันไฟ “烟火” แทนบรรยากาศวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน 城市**烟火气**火遍周边居民的‘朋友圈’。 Chéngshì yānhuǒ qì huǒ biàn zhōubiān jūmín de “péngyouquān”. (人民网, 2566) 2.อุปลักษณ์รูปแบบสภาวะ ควันไฟ – บรรยากาศและวิถีชีวิตของชุมชน (มโนทัศน์ควันไฟ คือภาพสะท้อนบรรยากาศวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน) **烟火气**是百姓心目中的美好生活。 Yānhuǒ qì shì bǎixìng xīnmù zhōng de měihǎo shēnghuó. (人民网, 2566)
端稳中国饭碗 duānwěn Zhōngguó fànwǎn	ผังภาพความคิดหลัก คือ รูปแบบภาชนะ (CONTAINMENT SCHEMA) ผังภาพความคิดรอง คือ รูปแบบความสมดุล (BALANCE SCHEMA)	1.นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวม ใช้ “饭碗” แทนความมั่นคงทางอาหาร และการดำรงชีวิตของประชาชน 牢牢**端稳中国饭碗**，为经济社会高质量发展筑牢基础。 Láoláo duānwěn Zhōngguó fànwǎn, wèi jīngjì shèhuì gāo zhìliàng fāzhǎn zhùláo jīchǔ. (人民网, 2565) 2.อุปลักษณ์รูปแบบภวสัมพันธ์ การประคองชามข้าว- ความมั่นคงของประเทศ (มโนทัศน์การเกษตรและอาหาร คือรากฐานที่สร้างความมั่นคงให้กับประเทศควรประคองไว้ให้แน่น) 当亿万中国人牢牢**端稳“中国饭碗”**，收获的是稳稳的幸福感。 Dāng yìwàn Zhōngguó rén láoláo duānwěn “Zhōngguó fànwǎn”, shōuhuò de shì wěnwěn de xìngfúgǎn. (人民网, 2565)

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ถ้อยคำที่ปรากฏการผสานกลไกนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์อย่างเด่นชัด จำนวน 5 ถ้อยคำ ผู้วิจัยพบว่า นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพรวมมักทำงานร่วมกับอุปลักษณ์มโนทัศน์รูปแบบโครงสร้าง และรูปแบบภวสัมพันธ์ เพื่อขยายความหมายจากระดับลักษณ์เฉพาะสู่ระดับมโนทัศน์ที่มีความหมายโดยนัยที่กว้างขึ้น ผังภาพความคิดที่เด่นชัด ได้แก่ ผังภาพความคิดรูปแบบภาชนะ(CONTAINMENT SCHEMA) รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA) รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA) และรูปแบบความสมดุล (BALANCE SCHEMA)

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าถ้อยคำ “中国式现代化” (ความทันสมัยแบบจีน) ทำหน้าที่สะท้อนนโยบายเชิงอุดมการณ์ตามผังภาพความคิดรูปแบบอัตลักษณ์ (IDENTITY SCHEMA) เพื่อกำหนดสถานะ การขยายแนวคิด และการสร้างพลวัตการเปลี่ยนแปลงสังคมจีนยุคใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแบบจีน

1.2.4 ถ้อยคำที่ไม่สะท้อนกลไกเชิงปริชานอย่างชัดเจน (6 ถ้อยคำ)

ถ้อยคำบางกลุ่มไม่ได้สะท้อนกลไกการสร้างความหมายผ่านกลไกนามนัยกับอุปลักษณ์มโนทัศน์อย่างเด่นชัด เนื่องจากเป็นถ้อยคำเชิงนโยบาย สโลแกนหรือชื่อเฉพาะที่มีความหมายตรงตามรูปภาษา แต่อย่างไรก็ตามถ้อยคำเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในระดับวาทกรรม เนื่องจากทำหน้าที่สร้างกรอบความคิด สร้างอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาประเทศ การสร้างภาพลักษณ์ภายใต้บริบทสังคมจีนยุคใหม่ ได้แก่

โครงสร้างถ้อยคำเชิงวาทกรรมสร้างอัตลักษณ์

新职人 (พนักงานยุคใหม่) 主打一个××(เน้น...) 爱达未来 (ความรักนำพาสู่อนาคต)

โครงสร้างถ้อยคำเชิงวาทกรรมของภาครัฐ

数字经济 (เศรษฐกิจดิจิทัล) 数智生活 (ชีวิตดิจิทัล) 数字人(มนุษย์ดิจิทัล)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความหมายและการขยายความหมายของถ้อยคำ

จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของถ้อยคำสัมพันธ์กับกระบวนการรับรู้บริบทวัฒนธรรม และการใช้อุปลักษณ์ที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมจีน ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการรับรู้ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละสังคม เนื่องจากถ้อยคำบางกลุ่มเกิดจากความคุ้นชินกับวัฒนธรรมจีนดั้งเดิม ผนวกกับกระแสการเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง ปัจจัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การเมือง ความคาดหวังจากการทำงาน รูปแบบการแสดงออกทางความคิด การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก เพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะทำให้เกิดกระบวนการสร้างความหมาย และการขยายความหมายถ้อยคำ ส่วนปัจจัยด้านวัฒนธรรม หมายถึง การสร้างถ้อยคำผ่านการกำหนดกรอบแนวคิดที่อ้างอิงค่านิยม ความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติของวัฒนธรรมจีนดั้งเดิม การสร้างความภาคภูมิใจในชาติ ผ่านการผลิตซ้ำในสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของจีน ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

ถ้อยคำ	หมวด	ประเภทกิจกรรม	แหล่งที่มา
ปี พ.ศ. 2565			
场所码 chǎngsuǒ mǎ	สังคม	นโยบายของรัฐ	กระทรวงสาธารณสุขยังคงกำหนดนโยบายควบคุมโรคระบาด โดยเพิ่มมาตรการควบคุม และป้องกันโรคระบาดตามระบบการควบคุมโรค โดยกำหนดให้ประชาชนทุกคนสแกนข้อมูลก่อนเข้าพื้นที่ในองค์กร พื้นที่สาธารณะและหน่วยงานเพื่อตรวจสอบข้อมูลหรือยืนยันตัวตน
我的眼睛就是尺 wǒ de yǎnjīng jiùshì chǐ	สังคม	รายการโทรทัศน์	อดีตนักกีฬาทีมชาติจีนชื่อ “หวังเมิ่ง” ได้ใช้ถ้อยคำดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์ผลการแข่งขันตามประสบการณ์ตรงของตนเองจึงทำให้เกิดกระแสการใช้ถ้อยคำดังกล่าว
电子榨菜 diànzǐ zhàcài	วัฒนธรรม	ความคิดเห็น	กิจกรรมยามว่างที่เกิดจากการผสมผสานแนวคิดวัฒนธรรมจีนดั้งเดิมกับแนวคิดร่วมสมัย โดยใช้วัฒนธรรมการทานผักดองเป็นเครื่องเคียงของชาวจีนมาแทนสื่อบันเทิง การเสพสื่อบันเทิงช่วยให้กิจกรรมยามว่างน่าสนใจทำให้รู้สึกผ่อนคลายจากการเรียนหรือการทำงาน
中国式现代化 Zhōngguó shì xiàndàihuà	สังคม วัฒนธรรม	คำปราศรัย	เอกสารรายงานการประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ครั้งที่ 20 เพื่อสะท้อนแนวคิดการพัฒนาประเทศและการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะแบบจีน ภายใต้แนวคิดสังคมนิยมแบบจีนยุคใหม่ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง (习近平新时代中国特色社会主义思想)

一起向未来 yīqǐ xiàng wèilái	สังคม วัฒนธรรม	สโลแกน	สโลแกนการจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ในปี ค.ศ.2022 เพื่อสร้างภาพจำเรื่องความร่วมมือ ความเป็นเอกภาพเพื่อการก้าวสู่โลกอนาคตร่วมกัน ใช้เป็นข้อความสร้างแรงบันดาลใจผ่านกิจกรรมกีฬา
ปี พ.ศ. 2566			
烟火气 yānhuǒqì	สังคม	ข่าวในสื่อของภาครัฐและการแสดงความคิดเห็น	การถ่ายทอดภาพบรรยากาศวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนที่โหยหาสังคมที่เรียบง่าย อบอุ่น ให้กลับมามีชีวิตชีวา
村 BA cūn BA	สังคม	ข่าวในสื่อของภาครัฐ	แนวคิดการพัฒนาชุมชนผ่านกิจกรรมการแข่งขันกีฬาเพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของชุมชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จนกลายเป็นกระแสความนิยมเกี่ยวกับวัฒนธรรมกีฬาในสังคมจีน
特种兵式旅游 tèzhǒng bīngshì lǚyóu	สังคม	การแสดงความคิดเห็น	กิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ กล่าวคือ การท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพในระยะเวลาที่จำกัด และประหยัดงบประมาณซึ่งสะท้อนพฤติกรรมการปรับตัวต่อสังคม เศรษฐกิจของคนรุ่นใหม่
新职人 Xīnzhí rén	สังคม	นโยบายและการแสดงความคิดเห็น	การสะท้อนภาพลักษณ์และการกำหนดสมรรถนะของบุคลากรในองค์กรเมื่อสังคมการทำงานเกิดการแข่งขันที่สูงขึ้น แนวคิดการทำงานอย่างหนักจึงจะประสบความสำเร็จทำให้บุคลากรไม่สามารถจัดสรรเวลาการใช้ชีวิต และการทำงานได้อย่างสมดุล
显眼包 xiǎnyǎn bāo	วัฒนธรรม	การแสดงความคิดเห็น	การโพสต์รูปภาพการแต่งตัวหรือการโพสต์ท่าทางจนโดดเด่นกว่าผู้อื่นจึงมีการนำมาใช้ล้อเลียนบุคคลที่ทำตัวโดดเด่นกว่าผู้อื่น
ปี พ.ศ. 2567			
班味儿 bān wèir	สังคม	การแสดงความคิดเห็น	แนวคิดการทำงานอย่างหนัก ทำให้บุคลากรไม่สามารถจัดสรรเวลาการใช้ชีวิตและการทำงานได้อย่างสมดุลส่งผลต่อสุขภาพร่างกาย และจิตใจ ทำให้รู้สึกเหนื่อยล้า มีความเครียดจากการทำงาน ทำให้ขาดแรงจูงใจในการทำงาน และรู้สึกหมดไฟไปในที่สุด
浓人 淡人 nóngrén dànrén	สังคม	การแสดงความคิดเห็น	แนวคิดอธิบายลักษณะของบุคคลที่แตกต่างกัน คนเข้ม คือ คนที่มีลักษณะที่เปิดเผย กระตือรือร้น กล้าแสดงออก ส่วนคนจืด คือ คนที่มีลักษณะเงียบขรึม ค่อนข้างเก็บตัว
松弛感 sōngchí gǎn	สังคม	การแสดงความคิดเห็น	เกิดจากแนวคิดเยียวยาจิตใจ การปรับสมดุลระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิตเพื่อให้รู้สึกผ่อนคลาย ไม่รู้สึกเคร่งเครียดจนเกินไป
偏偏你最争气 piānpiān nǐ zuì zhēngqì	สังคม	การแสดงความคิดเห็น	แนวคิดการกล่าวชื่นชมบุคคลที่ประสบความสำเร็จ ผู้พูดรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก
命运的齿轮开始转动 mìngyùn de chǐlún kāishǐ zhuǎndòng	สังคม	ข่าวในสื่อของภาครัฐและการแสดงความคิดเห็น	แนวคิดการอธิบายถึงความคาดหวังการเปลี่ยนแปลงชีวิต การเริ่มต้นสิ่งใหม่ที่เป็นไปตามกลไกของวัฏจักรชีวิตหรือตามโชคชะตา
爱达未来 àidá wèilái	สโลแกน	ข่าวในสื่อของภาครัฐ	สโลแกนหลักของการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ ณ เมืองหางโจวที่ใช้ความรักเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อก้าวสู่อนาคต ถ้อยคำที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเอง
多巴胺穿搭 Duōbā' àn chuāndā	สังคม วัฒนธรรม	การแสดงความคิดเห็น	แนวคิดแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใสเพื่อเพิ่มความมั่นใจตามแฟชั่นของอินฟลูเอนเซอร์ในสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้เกิดกระแสการแชร์รูปภาพแฟชั่น
《黑神话:悟空》 Hēi shénhuà: Wùkōng	วัฒนธรรม	ข่าวในสื่อของภาครัฐ	แนวคิดการนวนิยายสุดคลาสสิกของจีนเรื่องไซอิ๋วมาสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมเกม 3D จนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในระดับสากล ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนวิวัฒนาการ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

City不 City City bu City	วัฒนธรรม	การแสดงความคิดเห็น	นักท่องเที่ยวชาวอังกฤษเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศจีนได้สร้างถ้อยคำที่เกิดจากการนำหน่วยคำภาษาอังกฤษประสมกับภาษาจีนจนกลายเป็นถ้อยคำ “City 不 City”(ทันสมัยไหม ? เจ๋งไหมล่ะ ?) เพื่อใช้สอบถาม และประเมินว่าสถานที่หรือกิจกรรมเหล่านี้มีความทันสมัยหรือไม่ ทำให้เกิดกระแสการใช้ถ้อยคำดังกล่าว

2.2 ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและเทคโนโลยี

ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและเทคโนโลยี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในระดับประเทศและระดับโลก ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศในแต่ละช่วงเวลา ควบคู่กับการตระหนักถึงความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจโลก รูปแบบการผลิต และระบบการสื่อสารให้มีความสะดวกรวดเร็ว มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจดิจิทัลในบริบทสังคมจีน เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ และการส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมเป็นกรอบนโยบายด้านการพัฒนาประเทศที่สำคัญ โดยใช้ถ้อยคำที่สะท้อนแนวคิด สั้น และกระชับเข้าใจง่ายข่าวในสื่อของภาครัฐและในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อวางกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ความทันสมัย และเพิ่มขีดความสามารถด้านการแข่งขันเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยพบว่า ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีที่ปรากฏในข่าวและสื่อสังคมออนไลน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 - 2567 เกิดจากแนวคิดการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและเทคโนโลยี

ถ้อยคำ	หมวด	ประเภทกิจกรรม	แหล่งที่มา
ปี พ.ศ. 2565			
雪糕刺客 xuěgāo cìkè	เศรษฐกิจ	ความคิดเห็น	ผู้ประกอบการบางรายปรับราคาไอศกรีมให้สูงขึ้น เมื่อผู้บริโภคหยิบไอศครีมไปชำระเงินกลับพบว่า ไอศกรีมมีราคาสูงกว่าที่คิดไว้ แต่ด้วยความเกรงใจจึงไม่กล้าคืนสินค้า ไอศกรีมจึงถูกอุปลักษณ์เป็นเครื่องมือของนักฆ่าที่สร้างความเสียหายต่อผู้บริโภคสินค้า
数字经济 shùzì jīngjì	เศรษฐกิจ	นโยบายของภาครัฐ	นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของรัฐบาลจีนเพื่อให้การบริหารจัดการสะดวกรวดเร็ว และเป็นระบบยิ่งขึ้น
太空会师 tàikōng huìshī	เทคโนโลยี	ข่าวในสื่อของภาครัฐ	เกิดจากภารกิจการส่งมนุษย์อวกาศขึ้นไปปฏิบัติภารกิจพร้อมกับยานอวกาศ “เสินโจว” ของประเทศจีนซึ่งเป็นภารกิจที่เกิดจากความร่วมมือจากหลายหน่วยงานและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สะท้อนความภาคภูมิใจและความสำเร็จ
数字人 shùzì rén	เทคโนโลยี	นโยบายของภาครัฐ	เกิดจากแนวคิดพัฒนาหุ่นยนต์อัจฉริยะและเครื่องจักรเพื่อใช้ทำงานในอุตสาหกรรม ผู้ประกาศข่าวAI และระบบการไลฟ์สดขายสินค้าด้วย AI เพื่อช่วยลดต้นทุนการจ้างแรงงาน เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตชิ้นงาน
端稳中国饭碗 duānwěn zhōngguó fànwǎn	เศรษฐกิจและวัฒนธรรม	คำปราศรัย	คำปราศรัยระหว่างการตรวจเยี่ยมห้องปฏิบัติการเมล็ดพันธุ์อ่าวหยาโจวมณฑลไห่หนาน ในปี ค.ศ. 2022 โดยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ซึ่งได้กล่าวว่ามีเพียงการถือครองเมล็ดพันธุ์พืชของประเทศไว้ในมือของตนเองเท่านั้นจึงจะสามารถรักษาชามข้าวของชาวจีนไว้ได้อย่างมั่นคง (ความมั่นคงทางอาหารของจีน)

ปี พ.ศ. 2566			
主打一个×× zhǔdǎ yīgè XX	เศรษฐกิจและวัฒนธรรม	การแสดงความคิดเห็น	แนวคิดการตลาดที่มุ่งเน้นจุดขายของสินค้า ต่อมาคนรุ่นใหม่ใช้ถ้อยคำดังกล่าวเพื่อแสดงทัศนคติ และถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกต่อต้านแรงกดดัน และกรอบบรรทัดฐานในสังคม
数智生活 shùzhì shēnghuó	เทคโนโลยี	ข่าวในสื่อของภาครัฐและนโยบาย	นโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีของรัฐที่ถูกนำมาใช้เป็นวาทกรรมเพื่อถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาประเทศ
ปี พ.ศ. 2567			
新质生产力 xīnzhì shēngchǎnlì	เศรษฐกิจ	นโยบายของรัฐคำปราศรัย	เกิดจากการแสดงวิสัยทัศน์และถ่ายทอดนโยบายโดยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ที่ได้มอบหมายแนวคิดกำลังการผลิตคุณภาพใหม่ โดยอาศัยการสร้างสรรค์นวัตกรรมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้ได้กำลังการผลิตที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ
人工智能+ réngōng zhìnéng jiā	เทคโนโลยี	ข่าวในสื่อของภาครัฐและนโยบาย	นโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์โดยมีการเติมเครื่องหมาย “ +” ไว้ด้านหลังถ้อยคำ เพื่อสะท้อนแนวคิดการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ในศาสตร์ความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การแพทย์ การดูแลผู้สูงอายุ การพัฒนาเศรษฐกิจ
主理人 zhǔlǐrén	เศรษฐกิจ	ข่าวในสื่อของภาครัฐ	แนวคิดการมุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีบทบาทเป็นผู้ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และผู้สร้างแบรนด์ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ผลงานท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน อันเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศจีน
含金量 还在上升 Hánjīnliàng hái zài shàngshēng	เศรษฐกิจและสังคม	การแสดงความคิดเห็น	เดิมถ้อยคำนี้ เกิดจากการใช้อธิบายมูลค่าของทองคำในเชิงรูปธรรม ต่อมาเกิดกลไกการอุปลักษณ์มโนทัศน์เชิงคุณค่า ทำให้เกิดการอธิบายคุณค่าความสามารถของบุคคลหรือสถานการณ์ทางสังคมเชิงนามธรรมเพื่อสื่อถึงการประเมินระดับคุณค่าที่เพิ่มสูงขึ้นหรือมีความสำคัญอย่างยิ่ง

3. บทบาทของถ้อยคำในฐานะเครื่องมือทางวาทกรรมและการเปลี่ยนแปลง

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี โดยเฉพาะถ้อยคำที่มีความหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและวัฒนธรรมจีนจำนวนหนึ่ง พบว่า ถ้อยคำเหล่านี้มักปรากฏในข่าวของสื่อภาครัฐ รายงานการประชุมระดับชาติ และคำปราศรัยภายใต้กรอบแนวคิดการเมืองการปกครองของผู้นำประเทศ ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ถ้อยคำเหล่านี้ทำหน้าที่ในฐานะเครื่องมือทางวาทกรรมเชิงอุดมการณ์ เพื่อกำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ สื่อสารภาพลักษณ์ “จีนยุคใหม่” และเน้นย้ำความชอบธรรมของยุทธศาสตร์ชาติภายใต้ระบบวาทกรรมจีนและการเล่าเรื่องแบบจีน (中国话语和中国叙事体系) จากการศึกษาผู้วิจัยพบถ้อยคำที่มีลักษณะดังกล่าว จำนวน 7 ถ้อยคำ รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ถ้อยคำในฐานะเครื่องมือทางวาทกรรมและการเปลี่ยนแปลง

ถ้อยคำ	ช่วงเวลา	ความหมาย
端稳中国饭碗 duānwěn zhōngguó fànwǎn	ปี พ.ศ.2565	ความมั่นคงทางอาหารของจีน
中国式现代化 Zhōngguóshì xiàndàihuà	ปี พ.ศ.2565	ความทันสมัยแบบจีน
数字经济 shùzì jīngjì	ปี พ.ศ.2566	เศรษฐกิจดิจิทัล
数智生活 shùzhì shēnghuó	ปี พ.ศ.2566	วิถีชีวิตที่ผสานเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์
新质生产力 xīnzhì shēngchǎnlì	ปี พ.ศ.2567	กำลังการผลิตคุณภาพสูง
人工智能+ réngōng zhìnéng jiā	ปี พ.ศ.2567	ปัญญาประดิษฐ์ +
主理人 zhǔlǐrén	ปี พ.ศ.2567	ผู้สร้างแบรนด์

แม้ว่าถ้อยคำดังกล่าวมีรากฐานมาจากวาทกรรมของรัฐซึ่งใช้ถ่ายทอดนโยบายเชิงอุดมการณ์ แต่เมื่อแพร่กระจายผ่านสื่อสังคมออนไลน์และพื้นที่สาธารณะ ทำให้ประชาชนเกิดกระบวนการรับรู้ การตีความใหม่ เมื่อองค์กร สถานประกอบการและประชาชนทั่วไปได้นำถ้อยคำดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในบริบทการทำงาน การสร้างแบรนด์ การพัฒนาธุรกิจที่ผนวกกับแนวคิดการพัฒนาท้องถิ่น จึงส่งผลให้มีการขยายกรอบนโยบายไปสู่แนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ผู้วิจัยเห็นว่า สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี เป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมจีนร่วมสมัย ควบคู่กับการวางกรอบทิศทางเชิงนโยบายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถด้านเศรษฐกิจและนวัตกรรม วาทกรรมที่ปรากฏสามารถจำแนกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) วาทกรรมรักชาติที่มุ่งเน้นการสร้างความภาคภูมิใจ ความสามัคคี การตอกย้ำเอกลักษณ์เฉพาะของจีน และ 2) วาทกรรมเพื่อการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างกรอบทิศทางการพัฒนา และเพิ่มขีดความสามารถด้านเศรษฐกิจ ผสานแนวคิดการประยุกใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจและประเทศสู่อนาคตที่ยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

1.ผลการวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปี

ผลการวิเคราะห์กลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) ในช่วงปี พ.ศ.2565–2567 แสดงให้เห็นถึงกลไกการสร้างถ้อยคำภาษาจีนในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การประสมหน่วยคำ การเติมคำปัจจัยหรือเติมเครื่องหมาย การประสมคำจนกลายเป็นอนุประโยค การสร้างถ้อยคำจากโครงสร้างกึ่งแม่แบบ การยืมคำภาษาต่างประเทศ และการอ้างอิงชื่อผลงานทางวัฒนธรรมจีน

เมื่อพิจารณาตามกรอบทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน ผู้วิจัยพบว่า สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีส่วนใหญ่มีกลไกการสร้างความหมายที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย โดยปรากฏกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์มากที่สุด (จำนวน 10 ถ้อยคำ) จำแนกเป็นอุปลักษณ์รูปแบบทิศทาง รูปแบบภวสัมพันธ์ และรูปแบบโครงสร้าง สอดคล้องกับแนวคิดของ Lakoff &Johnson (1980) ที่เสนอแนวคิดว่า อุปลักษณ์มีรากฐานมาจากประสบการณ์ทางกายภาพของมนุษย์ ดังนั้น เมื่อถ้อยคำเหล่านี้เกิดจากกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์สามารถใช้ผังภาพความคิด เช่น รูปแบบภาชนะ (CONTAINE SCHEMA) รูปแบบเส้นทาง (PATH SCHEMA) รูปแบบแรง (FORCE SCHEMA) รูปแบบเอื้อให้เกิดขึ้น (ENABLEMENT SCHEMA) รูปแบบมาตราวัด (SCALE SCHEMA) มาอธิบายความหมายเพื่อเปลี่ยนความคิดนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัย สะท้อนมโนทัศน์ด้านอารมณ์ ความรู้สึก แนวคิดการพัฒนา รวมถึงการประเมินระดับความคิด

นอกจากนี้ สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปียังอาศัยกลไกนามนัย (จำนวน 9 ถ้อยคำ) โดยรูปแบบที่เด่นชัดที่สุด คือ นามนัยรูปแบบส่วนย่อยแทนภาพร่วม (PART FOR WHOLE) รองลงมา คือ นามนัยรูปแบบกิจกรรมแทนเหตุการณ์ (ACTION - EVENT) พบน้อยที่สุด คือ นามนัยรูปแบบสาเหตุและผลลัพธ์ รูปแบบบทบาทแทนหน้าที่ (ROLE - FUNCTION) สอดคล้องกับแนวคิดของ Radden & Kövecses (1999) ที่ได้อธิบายว่า นามนัย คือ กระบวนการรับรู้ที่อาศัยความสัมพันธ์ภายในกรอบความคิดเดียวกัน

ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีบางกลุ่มอาศัยการผสานกลไกนามนัยร่วมกับกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์เพื่อสร้างความหมายที่ซับซ้อนขึ้น (จำนวน 5 ถ้อยคำ) ทำให้ถ้อยคำเหล่านั้นมีความหมายโดยนัยที่เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรมจีนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแบบจีน

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างและขยายความหมายของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์ ระหว่างปี พ.ศ. 2565 - 2567

ผลการศึกษา ชี้ให้เห็นว่า การสร้างและขยายความหมายของสิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมจีน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ปัจจัยเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกรอบประสบการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลไกปริชานบางประเภท โดยเฉพาะกลไกอุปลักษณ์มโนทัศน์และกลไกนามนัย สอดคล้องกับแนวคิดของ Yu Ning (2008) ที่เสนอแนวคิดว่า กลไกอุปลักษณ์มีรากฐานมาจากประสบการณ์ทางกายภาพ (Embodied Experience) และถูกหล่อหลอมผ่านแบบจำลองทางวัฒนธรรม (Cultural Models) ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ แบบจำลองมโนทัศน์ของจีนจึงมีส่วนช่วยกำหนดความหมายของภาษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยการรับรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรมจีนรูปแบบใหม่

ภายหลังการฟื้นตัวจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 การผ่อนปรนนโยบาย และการควบคุมโรคทำให้รูปแบบการทำงานและการดำรงชีวิตในสังคมจีนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ส่งผลให้เกิดการแข่งขันในตลาดแรงงานสูงขึ้นจนเกิดแรงกดดันของพนักงานยุคใหม่ การคาดหวังประสบการณ์สำเร็จ การพัฒนาตนเองรวมถึงการสร้างสมรรถนะทางวิชาชีพจึงเป็นกรอบความคิดที่สำคัญในยุคใหม่ เมื่อขาดความสมดุลระหว่างการใช้ชีวิตกับการทำงาน ทำให้เกิดความรู้สึกเหนื่อยล้าและความตึงเครียดจึงปรากฏถ้อยคำที่สะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกของประชาชนทั่วไปที่มีต่อเหตุการณ์เหล่านี้ จากนั้นเพื่อให้สามารถปรับสมดุลการใช้ชีวิต การผ่อนคลายจากความตึงเครียดจึงการปรากฏการใช้ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ถ้อยคำที่สะท้อนวัฒนธรรมการใช้สื่อดิจิทัล วัฒนธรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ วัฒนธรรมการแต่งกายของคนรุ่นใหม่

2.2 ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21

เมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และนโยบายการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้ปรากฏถ้อยคำที่สะท้อนแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนานวัตกรรมใหม่ โดยเฉพาะถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) การสร้างนวัตกรรมอัจฉริยะ รวมถึงถ้อยคำที่สะท้อนมโนทัศน์ด้านการยกระดับกำลังการผลิตของประเทศ ถ้อยคำเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทเพียงคำศัพท์เทคนิค แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสื่อสารวาทกรรมเพื่อวางภาพลักษณ์ของการพัฒนาในฐานะพลังขับเคลื่อนประเทศ สะท้อนมโนทัศน์การยกระดับความสามารถด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีดิจิทัลให้มีความทันสมัย เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในองค์กรและภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ

3. ถ้อยคำออนไลน์แห่งปีมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือวาทกรรมจีนยุคใหม่

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจำนวนหนึ่งมีบทบาทในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดวาทกรรมจีนยุคใหม่ที่สำคัญ โดยเฉพาะการปรากฏถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการพัฒนา สอดคล้องกับกรอบระบบวาทกรรมจีนและการเล่าเรื่องแบบจีน (中国话语和中国叙事体系) ตามแนวคิดของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง (Xinhua News Agency , 2017, 2020) ภายใต้กรอบวาทกรรมระดับชาติ “ความฝันจีน” (中国梦) หรือ“ความฝันของประชาชนจีน” ที่มุ่งเน้นการผนวกกับความฝันของประชาชนเพื่อผลักดันการฟื้นฟูความเจริญรุ่งเรืองแห่งประชาชาติจีน (Yao Siqi, 2562)

ถ้อยคำเหล่านี้ถูกเผยแพร่ซ้ำผ่านข่าวในสื่อของภาครัฐ เช่น เว็บไซต์หนังสือพิมพ์จีน (People’s Daily Online) หนังสือพิมพ์ซินหัว (Xin News Agency) รวมถึงการเผยแพร่เอกสารรายงานการประชุมระดับชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดวิสัยทัศน์และนโยบายบริหารประเทศของผู้นำประเทศ สอดคล้องกับแนวคิดของ Teun A. Van Dijk (2006) ที่เสนอว่า การตีความวาทกรรมไม่ได้เกิดจากเนื้อหาของบทเท่านั้น แต่เกิดจากแบบจำลองบริบทการรับรู้ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางอำนาจและสังคม เช่น ถ้อยคำ

“端稳中国饭碗”(ความมั่นคงทางอาหารของจีน) ถ้อยคำ “中国式现代化”(ความทันสมัยแบบจีน) เกิดจากการถ่ายทอดวาทกรรมความรักชาติ การส่งเสริมแนวคิดความมั่นคงที่ยั่งยืน และการสร้างภาพลักษณ์จีนยุคใหม่สู่สายตาเวทีโลกผ่านการใช้ถ้อยคำที่กระชับและเข้าใจง่าย ซึ่งมีรากฐานมาจากแบบจำลองทางวัฒนธรรมจีนที่คุ้นเคยของประชาชน สอดคล้องกับแนวคิดของ 艾四林 และ 陈钿莹 (2023) ซึ่งมีความเห็นว่าถ้อยคำ “中国式现代化” (ความทันสมัยแบบจีน) คือ วาทกรรมจีนยุคใหม่ที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของจีนอย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาพัฒนาการตลอดระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2565–2567) เห็นได้ว่า สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีในโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) เป็นวิธีการแสดงออกทางภาษารูปแบบหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในสังคมจีน โดยเริ่มจากการฟื้นฟูและการปรับตัวเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ผ่านการถ่ายทอดวาทกรรมของภาครัฐสู่การรับรู้ร่วมกันของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผลการศึกษานี้พบว่า การประยุกต์ใช้ทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานในการวิเคราะห์ถ้อยคำภาษาจีนที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์สามารถอธิบายกลไกการสร้างความหมายเชิงปริชานของถ้อยคำภาษาจีนได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับถ้อยคำภาษาจีนร่วมสมัย นอกจากนี้ สิบอันดับถ้อยคำออนไลน์แห่งปีจากโครงการ Chinese Language Stocktaking (Hanyu Pandian) ยังสะท้อนการสร้างคำจากปัจจัยที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและบริบทวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ทั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์บทบาทของถ้อยคำในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดวาทกรรมของภาครัฐได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษา รวบรวมถ้อยคำภาษาจีนที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์จากสื่อที่หลากหลาย และปรากฏการณ์ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อวิเคราะห์มุมมองของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ

2. ควรขยายการศึกษาไปสู่การเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยกับภาษาจีนในมิติการแปล การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านการใช้ภาษาและแบบจำลองการรับรู้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ด้านคลังคำศัพท์ภาษาจีน การแปลเชิงปริชาน และการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมไทย-จีน

เอกสารอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

กฤษฎี สงไข่. (2018). วลีภาษาจีนที่นิยมใช้บนอินเทอร์เน็ตในปี ค.ศ. 2017 กับการสะท้อนสังคม. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *10* (ฉบับพิเศษ), 316–326.

เจียง หวี่ สหัทยา สิทธิพิเศษ และทิวาพร อุดมวงษ์. (2564). กลวิธีการสร้างคำสแลงภาษาจีนและปัจจัยที่ทำให้เกิดคำสแลงภาษาจีนในสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 9*(2), 71–79.

ชัชวดี ศรลัมพ์. (2548). อุปลักษณ์ตามแนวคิดของภาษาศาสตร์ปริชาน.*วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 5*(1), 1–16.

ชุติมา เข็มเจริญ และปริญญา มงคลพาณิชย์. (2567). ปัจจัยที่ทำให้เกิดคำสแลงจีนในสื่อสังคมออนไลน์ช่วงปี พ.ศ.2565–2563. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 18*(1), 129–143.

เทิดเกียรติ เปเหล่าตา. (2567). คำสแลงภาษาจีนในบริบทภาษาไทย: การสังเคราะห์เชิงเอกสารจากงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ช่วงปี พ.ศ. 2555–2567. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12*(3), 121–130.

นันทนา วงษ์ไทย. (2562). *อรรถศาสตร์ปริชานเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่1). เวิร์คออลพริ้นท์.

ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์. (2560). นามนัยในภาษาไทย.*วารสารวรรณวิทัศน์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, *17,* 188–218. https://doi.org/10.14456/vannavidas.2017.8

เศรษฐพร เรืองเที่ยง. (2565). โครงสร้างและความหมายคำสแลงภาษาจีน.*วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์รำไพพรรณี(ออนไลน์), 3*(2), 1–18.

เหยา ซือฉี. (2562). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความฝันจีน” กับยุทธศาสตร์การบริหารประเทศของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง. *วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 48*(1), 1–40.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Clausner, T., & Croft, W. (1999). Domains and Image Schemas. *Cognitive Linguistics*, *10*(1), 1–31.

Commercial Press. (2022, December 20). *Chinese Language stocktaking 2022*. https://www.cp.com.cn/Content/2022/12-20/1208210392.html

Croft, W., & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge University Press. http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511803864

Geeraerts, D. (2021). Cognitive semantics. In X. Wen & J. R. Taylor (Eds.), *The Routledge handbook of cognitive linguistics* (pp.19-29). Routledge.

Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, Imagination, and reason*. University of Chicago Press.

Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.

Kövecses, Z. (2020). *Extended conceptual metaphor theory.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108859127

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.

Radden, G., & Kövecses, Z. (1999). Towards a theory of metonymy. In K-U. Panther & G. Radden (Eds.), *Metonymy in language and thought*. (pp.17-59). John Benjamins.

Ungerer, F., & Schmid, H-J. (2006). *An introduction to cognitive linguistics* (2nd ed.). Pearson.

Van Dijk, T. A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse & Society, 17*(3), 359–383.

Yu, N. (2008). Metaphor from body and culture. In R. W. Gibbs Jr. (Ed.)*, The Cambridge handbook of metaphor and thought* (pp. 247-261). Cambridge University Press.

Yu, N. (2008). The relationship between metaphor, body and Culture. In Frank R. M., Dirven R., Ziemke T., & Bernárdez E. (Eds.), *Body, language, and mind: Vol. 2. Sociocultural situatedness* (pp. 387–407). Mouton de Gruyter.

Xinhua News Agency. (2017, October 18). *The report to the 19th National Congress of the* Communist Party of China. https://www.xinhuanet.com/english/special/2017-11/03/c_136725942.htm

Xinhua News Agency. (2022, October 25). *Full text of the report to the 20th National Congress of the* Communist Party of China. https://english.news.cn/20221025/8eb6f5239f984f01a2bc45b5b5db0c51/c.html

Xinhua News Agency. (2023, December 20). *Chinese Language Stocktaking 2023*. http://www.news.cn/book/ydh/2023hzpd/index.html

Xinhua News Agency. (2024, December 20). *Chinese Language Stocktaking 2024*. http://www.news.cn/book/ydh/2024hzpd/index.html

เอกสารภาษาจีน

艾四林, 陈钿莹. (2023). 中国式现代化话语体系建构的三种维度. *山东大学学报（哲学社会科学版）*(2), 1-10. https://doi.org/10.19836/j.cnki.37-1100/c.2023.02.001

蔡骐, 赵雪. (2022). 话语可以“出圈”解析隐喻式网络流行语的传播实践.*青年记者, 44*(3), 112–118. 中国知网 https://shorturl.asia/caXeN

黄西西.(2022). 网络流行语“内卷”的语义演变及流行成因. *汉字文化,* (15), 129-131. 中国知网 https://shorturl.asia/1YncA

李宇明. (2012). *中国语言生活状况报告*. 商务印书馆.

梁慧敏. (2023). *近十五年（2008-2022）网络流行语词汇变异现象研究*. [硕士学位论文，贵州财经大学]. 中国知网 https://shorturl.asia/caXeN

林建华, 王君. (2025). 论新时代对外叙事话语体系建构：问题、逻辑与理路.*重庆大学学报,社会科学版 (Social Science Edition), 31*(2), 131-143. https://doi.org/10.11835/j.issn.1008-5831.pj.2025.03.007

荣婷, 左川冀. (2024). 偏差与归一：青年自我身份认同的话语修辞—基于“内卷”网络流行语的幻想主题分析.*现代传播（中国传媒大学学报）, 335*(6), 158-167. 中国知网 https://shorturl.asia/dnytg

王寅. (2007). *认知语言学*. 上海外语教育出版社.

辛斌, 刘辰. (2017). Van Dijk 的社会-认知话语分析. *外语学刊, 198*(5), 14-19. www.discourse-studies.com/upload/file/2017/2017/81.pdf

熊钰. (2022). 网络“躺平”现象与青年奋斗精神培育.*中国青年研究, (2)*, 14-21. DOI: 10.3969/j.issn.1002-9931.2022.02.002

叶玉洁. (2022). 从认知语言学角度看网络流行语及其演变动因. *今古文创, 27*(4), 117- 119. 中国知网 https://shorturl.asia/lg8Bs

于鹏亮. (2014). *中国网络流行语二十年流变史研究*. [博士学位论文, 上海交通大学]. 中国知网 https://shorturl.asia/mHPUw

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี

Creative Tourism Models that Affect the Potential Development of Cultural Attractions in Chonburi Province

ปาริฉัตร ป้องโล่ห์ (Parichat Pongloe) *E-mail: parichat.pl@gmail.com* [1]*

[1]*คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*
(Faculty of Political Science and Law, Burapha University)

Corresponding Author. E-mail : parichat.pl@gmail.com

(Received: 20 April 2026; Revised: 19 June 2026; Accepted: 22 June 2026)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี ระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี และความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้กรอบแนวคิด Creative Tourism : 3S Principles ได้แก่ เรื่องราว (Stories) อรรถรส (Senses) และลีลา (Sophistication) รวมถึงแนวคิดด้านศักยภาพการท่องเที่ยว 4 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการ การบริหาร และการตลาด กลุ่มตัวอย่างคือ นักท่องเที่ยวที่มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 16 แห่งในจังหวัดชลบุรี จำนวน 400 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามผ่านการสุ่มแบบกำหนดโควตาตามแหล่งท่องเที่ยว และการสุ่มแบบบังเอิญจากนักท่องเที่ยวที่สมัครใจตอบแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านลีลา (Sophistication) มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือด้านอรรถรส (Senses) และด้านเรื่องราว (Stories) ตามลำดับ สำหรับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณพบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของศักยภาพการท่องเที่ยวได้ร้อยละ 68.2 (R^2 = .682) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งองค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีอิทธิพลเชิงบวกและมีนัยสำคัญต่อศักยภาพการท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านอรรถรส (Beta = .359) และด้านลีลา (Beta = .472) ในขณะที่ด้านเรื่องราวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จากผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีควรมุ่งเน้นการออกแบบประสบการณ์ การจัดกิจกรรม และการสร้างสรรค์คุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านการกระตุ้นประสาทสัมผัสและการนำเสนอที่มีความประณีต เพื่อเสริมศักยภาพของพื้นที่และขีดความสามารถด้านการแข่งขันในระยะยาว

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ; การพัฒนาศักยภาพ ; แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ; จังหวัดชลบุรี

Abstract

This research aimed to investigate: (1) the creative tourism patterns of cultural attractions in Chonburi Province, (2) the tourism potential levels of these cultural attractions, and (3) the relationship between creative tourism patterns and their tourism potential. The study applied the conceptual framework of Creative Tourism based on the "3S Principles" (Stories, Senses, and Sophistication), along with the concept of tourism potential across four dimensions: tourism resources, services, management, and marketing. The sample comprised 400 tourists visiting 16 cultural attractions in Chonburi Province. Data were collected using questionnaires distributed via quota sampling based on the designated attractions and accidental sampling of voluntary tourists. The obtained data were analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis.

The findings revealed that tourists' overall perceptions of creative tourism patterns were at a high level, with Sophistication receiving the highest mean score, followed by Senses and Stories, respectively. The overall tourism potential of these cultural attractions was also rated at a high level, with tourism resources scoring the highest. Multiple regression analysis showed that the model could explain 68.2% of the variance in tourism potential (R^2= .682) at a statistical significance level of .05. Notably, two components of creative tourism—Senses (Beta = .359) and Sophistication (Beta = .472)—exerted a positive and significant influence on tourism potential, whereas Stories showed no statistically significant effect. These findings indicate that enhancing cultural attractions in Chonburi Province should emphasize experiential design, creative activity development, and the aesthetic presentation of cultural values through sensory engagement and refined interpretation in order to strengthen destination potential and long-term competitiveness.

Keywords : Creative Tourism ; Potential Development ; Cultural Attractions ; Chonburi Province

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในเสาหลักของเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะในภาคบริการที่มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการสร้างงาน แม้จะยังขาดตัวเลขที่แยกเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างละเอียด แต่ข้อมูลเบื้องต้นระบุว่าในปี 2568 ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศคิดเป็น 1.68 ล้านล้านบาท (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2568) สำหรับจังหวัดชลบุรี ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ถือว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวและเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่มีศักยภาพสูง ทั้งในมิติอุตสาหกรรมและการบริการ โดยโครงการ EEC มุ่งดึงดูดการลงทุนในภาคบริการและท่องเที่ยวระดับพรีเมียม (Mahanakorn Partners Group, 2024) มีแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่จับต้องไม่ได้มากกว่า 60 แห่ง ครอบคลุมประเพณีสำคัญ เช่น งานวิ่งควาย ประเพณีไหว้เจ้าแม่เขาสามมุก และงานลอยกระทงสายของชุมชนพื้นถิ่น (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, 2567)

อย่างไรก็ตาม แม้จังหวัดชลบุรีจะมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่หลายพื้นที่กลับเผชิญปัญหาด้านการจัดการ เช่น ความเสื่อมโทรมของอาคารโบราณ ตลาดเก่าที่ขาดการบูรณะ การขาดระบบบริการนักท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน การบริหารจัดการที่ไม่เป็นเอกภาพระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน รวมถึงความกดทับทางพื้นที่จากความเจริญของเมืองและการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการท่องเที่ยวที่ไม่ยั่งยืน เช่น ความแออัด การสูญเสียบริบททางวัฒนธรรม และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากนี้จากรายงาน

แผนปฏิบัติการของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA), 2567) ยังพบว่า แม้หลายแหล่งท่องเที่ยวจะมีศักยภาพในด้านเรื่องราว อัตลักษณ์ หรือหัตถกรรมในระดับสูง แต่การนำศักยภาพเหล่านี้ไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังคงติดขัดในหลายมิติ ทั้งด้านการบริหารจัดการที่ขาดเอกภาพ ความไม่เป็นระบบของการออกแบบประสบการณ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังจำกัด และการตลาดที่ยังไม่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมได้อย่างโดดเด่น นอกจากนี้ หลายพื้นที่ยังประสบปัญหาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เอื้อต่อการสร้างสรรค์กิจกรรม การขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และการขาดฐานข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการวางแผนพัฒนา ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพที่มีอยู่จริงกับผลลัพธ์ทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจริง

ด้วยเหตุนี้ การเลือกใช้กรอบแนวคิด 3S ได้แก่ มิติด้านเรื่องราว (Stories) ช่วยอธิบายการจัดระบบความหมาย อัตลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นเนื้อหาการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้และเข้าใจได้ มิติด้านอรรถรส (Senses) ช่วยอธิบายการออกแบบกิจกรรมและประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม เรียนรู้ และสัมผัสวัฒนธรรมผ่านประสาทสัมผัสและการปฏิบัติจริง ในขณะที่มิติด้านลีลา (Sophistication) ช่วยอธิบายความประณีตในการนำเสนอ การตีความ การบริการ และการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรมให้แตกต่างและมีคุณภาพ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2562) ทำให้ช่วยอธิบายกลไกการพัฒนาที่ลึกกว่าการพิจารณาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในเชิงทรัพยากรหรือโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว โดยเมื่อพิจารณาภูมิทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีร่วมด้วยแล้ว จังหวัดเป็นพื้นที่ที่มีทั้งการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ เมืองท่องเที่ยวขนาดใหญ่ การขยายตัวของพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ ดังนั้นกรอบ 3S จึงมีความเหมาะสมในการใช้เป็นกรอบวิเคราะห์หลัก เพราะสามารถเชื่อมโยงระหว่างทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่กับกระบวนการยกระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมไปถึงช่วยให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชลบุรีขยายไปสู่การออกแบบประสบการณ์ การสร้างคุณค่าร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวยุคใหม่

จากบริบทดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายใต้กรอบแนวคิด 3S ในฐานะกรอบที่สามารถอธิบายกระบวนการแปลงทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดชลบุรีไปสู่ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและมีศักยภาพเชิงการแข่งขัน โดยเฉพาะในมิติของการออกแบบประสบการณ์ การบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ นอกจากนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาในบริบทของประเทศไทยยังมุ่งเน้นการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะแยกส่วน ขณะที่การศึกษาที่เชื่อมโยงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในเชิงประจักษ์ยังมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายใต้กรอบแนวคิด 3S ได้แก่ เรื่องราว (Stories) อรรถรส (Senses) และลีลา (Sophistication) ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี เพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาระดับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดย Richards and Raymond (2000) ซึ่งเสนอว่าการท่องเที่ยวรูปแบบนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นของนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนท้องถิ่น แตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่เน้นการรับชมเพียงอย่างเดียว โดยนักท่องเที่ยวจะมีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์กิจกรรมและความหมายของประสบการณ์ ต่อมา Richards (2011) ได้ขยายแนวคิดดังกล่าว โดยเน้นว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการร่วมสร้างคุณค่า (Co-creation) ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของพื้นที่และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แนวคิดนี้จึงให้ความสำคัญกับการออกแบบประสบการณ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบเชิงปฏิบัติในรูปแบบ 3S ได้แก่ เรื่องราว (Stories) อรรถรส (Senses) และลีลา (Sophistication) ซึ่งสะท้อนการสร้างความหมาย การมีประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัส และการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างประณีต อันเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยว (Tourism Potential)

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยว (Tourism Potential) ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบจากนักวิชาการด้านการวางแผนการท่องเที่ยว โดย Gunn (1994) เสนอว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวควรถูกพิจารณาในฐานะระบบการท่องเที่ยว (Tourism System) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก การบริการ และการบริหารจัดการ โดยชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ Inskeep (1991) ได้ขยายแนวคิดดังกล่าวผ่านกรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ (Integrated Tourism Development) โดยเน้นว่าศักยภาพการท่องเที่ยวเป็นผลจากการผสมผสานระหว่างทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐาน การบริการ การบริหารจัดการ และการตลาดภายใต้กระบวนการการวางแผนที่คำนึงถึงความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากร

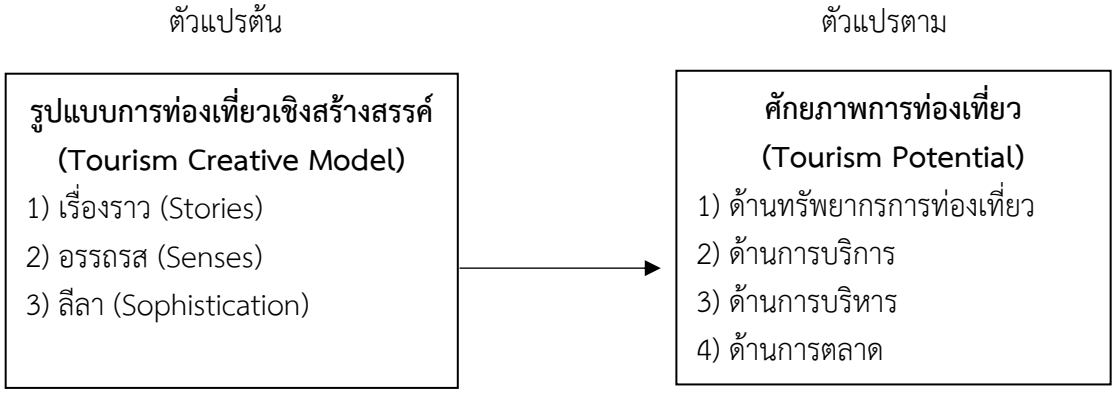
จากแนวคิดของ Gunn (1994) และ Inskeep (1991) สามารถสังเคราะห์องค์ประกอบของศักยภาพการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมมิติสำคัญ ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการตลาด ซึ่งเป็นกรอบที่สะท้อนทั้งมิติของทรัพยากรพื้นฐานและความสามารถในการจัดการเชิงระบบ อันเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว

สมมติฐานในการวิจัย

1. H_1: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภาพรวม มีอิทธิพลเชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติต่อศักยภาพการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี (สมมติฐานหลัก)
2. $H_{1.1}$: Stories มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี
3. $H_{1.2}$: Senses มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี
4. $H_{1.3}$: Sophistication มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้พัฒนาขึ้นจากการบูรณาการแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและประสบการณ์เชิงลึกของนักท่องเที่ยว (Richards & Raymond, 2000; Richards, 2011) ร่วมกับแนวคิดด้านศักยภาพการท่องเที่ยว (Tourism Potential) ซึ่งมุ่งอธิบายความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับและสร้างคุณค่า (Gunn, 1994; Inskeep, 1991) โดยผู้วิจัยเลือกใช้กรอบ 3S ได้แก่ Stories, Senses และ Sophistication เนื่องจากเป็นกรอบที่สามารถแปลงแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เป็นองค์ประกอบเชิงปฏิบัติที่นำไปใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากรูปภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ เรื่องราว (Stories) อรรถรส (Senses) และลีลา (Sophistication) กับศักยภาพการท่องเที่ยว 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านการบริหาร และด้านการตลาด โดยมุ่งศึกษาว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลต่อการยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความโดดเด่น มีคุณค่า และตอบสนองต่อประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย เรื่องราว (Stories) อรรถรส (Senses) และลีลา (Sophistication) กับศักยภาพการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี ซึ่งครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการตลาด โดยการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้ง 16 แห่ง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาจากเกณฑ์สำคัญ ได้แก่ (1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ศาสนา ภูมิปัญญา หรือวิถีชุมชนที่ชัดเจน (2) มีความหลากหลายของประเภทแหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมทั้งชุมชนวัฒนธรรม ตลาดเก่า ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ ศูนย์หัตถกรรม แหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต (3) มีการกระจายตัวเชิงพื้นที่และสะท้อนบริบทการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรี ทั้งพื้นที่เมือง พื้นที่ชายฝั่ง พื้นที่ชุมชน และพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และ (4) เป็นพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมจริงและ

สามารถเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามกรอบ 3S ได้อย่างเหมาะสมในการเป็นตัวแทนเชิงบริบทของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี จำนวน 16 แห่ง ได้แก่ 1) ชุมชนจีนบ้านชากแง้ว 2) ตลาดเก่าอ่างศิลา 133 ปี 3) ตลาดหนองมน 4) พิพิธภัณฑ์เรือนไทย 5) เมืองจำลอง 6) วัดธรรมนิมิตต์ 7) วัดสังกะสี 8) วิหารเซียน (เอนกกุศลศาลา) 9) ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ 10) ศูนย์จักสานพนัสนิคม 11) ศูนย์แสดงเรือพระราชพิธีจำลอง 4 มิติ 12) สะพานชลมารควิถี 84 พรรษา จ.ชลบุรี 13) หมู่บ้านกะเหรี่ยง คอยาว จำลอง 14) หมู่บ้านช่องแสมสาร 15) หอศิลปะและวัฒนธรรม ภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยบูรพา และ 16) อุทยานสามก๊ก ซึ่งเป็นประชากรที่ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้ ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran (1977) ได้จำนวนขั้นต่ำ 385 คน และเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของข้อมูลจึงเก็บข้อมูลจริงจำนวน 400 คน การกระจายกลุ่มตัวอย่างใช้หลักการกำหนดโควตาเท่า ๆ กันตามจำนวนแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 16 แห่ง เพื่อให้แต่ละพื้นที่มีสัดส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่ใกล้เคียงกัน และสามารถสะท้อนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแต่ละประเภทได้อย่างสมดุล โดยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยแห่งละประมาณ 25 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน จากนั้นจึงใช้การสุ่มแบบบังเอิญจากนักท่องเที่ยวที่สมัครใจตอบแบบสอบถามในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวช่วยลดการกระจุกตัวของข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง และเพิ่มความครอบคลุมของข้อมูลเชิงพื้นที่ในบริบทของจังหวัดชลบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอาศัยนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรและกรอบแนวคิดที่สังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (2) แบบวัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามกรอบ 3S และ (3) แบบวัดศักยภาพการท่องเที่ยวใน 4 มิติ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบ Likert 5 ระดับ แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) เท่ากับ 0.90 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก และมีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมืออยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยมีค่า Cronbach’s Alpha = 0.86 และการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้ง 16 แห่ง โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามให้แก่นักท่องเที่ยวที่สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย และดำเนินการเก็บข้อมูลภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายลักษณะของตัวแปร และใช้สถิติเชิงอนุมานโดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบอิทธิพลของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีต่อศักยภาพการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 โดยก่อนดำเนินการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบสมมติฐานพื้นฐานของการวิเคราะห์ถดถอย ได้แก่ ความเป็นเส้นตรงของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ความเป็นอิสระของค่าคลาดเคลื่อน ความเป็นปกติของค่าคลาดเคลื่อน ความแปรปรวนคงที่ของค่าคลาดเคลื่อน (homoscedasticity) และปัญหาความสัมพันธ์กันสูงระหว่างตัวแปรอิสระ (multicollinearity) โดยพิจารณาจากกราฟกระจายระหว่างค่าพยากรณ์กับค่าคลาดเคลื่อน กราฟ Normal P-P Plot ของค่าคลาดเคลื่อน ค่า Durbin-Watson และค่า VIF/Tolerance เพื่อให้มั่นใจว่าแบบจำลองถดถอยมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี มีลักษณะข้อมูลทั่วไปที่สะท้อนภาพรวมของกลุ่มนักท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 56.5 และอยู่ในช่วงวัยทำงานตอนต้นถึงตอนกลาง โดยช่วงอายุที่พบมากที่สุดคือ 31–40 ปี คิดเป็น

ร้อยละ 36.0 รองลงมาคือผู้ที่มีอายุ 21–30 ปี ร้อยละ 31.0 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักท่องเที่ยวกลุ่มวัยทำงานมีบทบาทสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 58.0 และมีสถานภาพการทำงานหลากหลาย โดยกลุ่มอาชีพที่พบมากที่สุดคือ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 33.0 รองลงมาคือพนักงานบริษัท ร้อยละ 24.0 แสดงให้เห็นถึงลักษณะประชากรที่มีรายได้และรูปแบบการทำงานยืดหยุ่น ซึ่งอาจเอื้อต่อการท่องเที่ยวในวันหยุดหรือช่วงเวลาว่าง ในด้านภูมิลำเนา พบว่าสัดส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่มาจากต่างจังหวัด เช่น กรุงเทพมหานคร ระยอง ฉะเชิงเทรา ฯลฯ คิดเป็นร้อยละ 51.5 สูงกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดชลบุรีเล็กน้อย (ร้อยละ 48.5) สะท้อนว่าจังหวัดชลบุรีสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากพื้นที่อื่นได้เป็นอย่างดีในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใกล้กรุงเทพมหานคร ขณะที่ระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 10,001–15,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 27.5 รองลงมาคือช่วงรายได้ 15,001–20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.0 และสุดท้ายในประเด็นความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทาง 1–2 ครั้งต่อปี คิดเป็นร้อยละ 54.8 แสดงให้เห็นว่าแม้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ไม่ได้เดินทางบ่อยมาก แต่ยังคงมีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญต่อการวางแผนพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ตอบโจทย์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.01) โดยเมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทั้งหมด โดยด้านที่ได้รับคะแนนสูงที่สุดคือ ด้านลีลา ($\bar{X}$ = 4.10) รองลงมาคือ ด้านอรรถรส ($\bar{X}$ = 3.99) และด้านเรื่องราว ($\bar{X}$ = 3.93) ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรีสามารถนำเสนอประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์ได้อย่างครบถ้วนในทุกมิติของหลัก 3S สามารถอธิบายรายด้านได้ดังนี้

ด้านเรื่องราว (Stories) กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.93) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี สะท้อนให้เห็นเรื่องราววัฒนธรรมท้องถิ่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น ($\bar{X}$ = 4.02) และประเด็นข้อที่ 2 การท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี มีปราชญ์/ศิลปิน หรือคนเล่าเรื่องที่สามารถสื่อสารเรื่องราวที่มีความน่าสนใจของท้องถิ่น ($\bar{X}$ = 3.83)

ด้านอรรถรส (Senses) กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.99) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 5 สถานที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี มีการออกแบบไว้อย่างเหมาะสมกับการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและทำกิจกรรม ($\bar{X}$ = 4.08) ประเด็นข้อที่ 3 กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้ร่วมสัมผัสจริง จนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความสนุก ($\bar{X}$ = 3.98) และประเด็นข้อที่ 4 การท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี มีกิจกรรมที่ทำให้ผู้มาเยือนกับคนในท้องถิ่นได้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ร่วมกัน ($\bar{X}$ = 3.90) ตามลำดับ

ด้านลีลา (Sophistication) กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.10) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 9 กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี สามารถสื่อสารและประชาสัมพันธ์ผ่านรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ($\bar{X}$ = 4.20) ประเด็นข้อที่ 8 กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี มีความแตกต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ($\bar{X}$ = 4.12) ประเด็นข้อที่ 6 กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความคิดสร้างสรรค์และได้สุนทรียภาพความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ($\bar{X}$ = 4.09) และประเด็นข้อที่ 7

กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชลบุรี เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สร้างสรรค์ผลงานและเป็นการสร้างความประทับใจให้แก่ตนเอง ($\bar{X}$ = 4.00) ตามลำดับ

2) ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.12) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเช่นกัน สามารถอธิบายรายด้านได้ดังนี้

ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.18) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 1 จังหวัดชลบุรี มีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายประเภท ($\bar{X}$ = 4.44) ประเด็นข้อที่ 5 บริเวณแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี มีความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก และมีป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.15) ประเด็นข้อที่ 3 การเข้าถึงจังหวัดชลบุรี โดยทางรถยนต์/การจราจรมีความสะดวกสบาย ($\bar{X}$ = 4.12) ประเด็นข้อที่ 2 จังหวัดชลบุรี มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เป็นตัวชูการท่องเที่ยวที่ดี ($\bar{X}$ = 4.10) และประเด็นข้อที่ 4 เส้นทางการบริการของรถโดยสารสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้และยานพาหนะในการเดินทางมีสภาพที่ดี ($\bar{X}$ = 4.07) ตามลำดับ

ด้านการบริการ กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.16) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 7 โรงแรมที่พักในจังหวัดชลบุรี มีความสะดวกสบาย ($\bar{X}$ = 4.23) ประเด็นข้อที่ 8 ระบบสาธารณูปโภคของจังหวัดชลบุรี เช่น ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ/สัญญาณทาง Internet มีความสะดวกสบาย ($\bar{X}$ = 4.21) ประเด็นข้อที่ 9 จังหวัดชลบุรี มีร้านอาหารคอยให้บริการอย่างเพียงพอและมีความสะอาดและปลอดภัย ($\bar{X}$ = 4.21) ประเด็นข้อที่ 6 นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลการเดินทางและข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้สะดวก ($\bar{X}$ = 4.19) ประเด็นข้อที่ 10 จังหวัดชลบุรี มีสถานพยาบาลที่อยู่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยว สามารถสร้างความรู้สึกถึงความปลอดภัยได้ดี ($\bar{X}$ = 4.16) ประเด็นข้อที่ 11 จังหวัดชลบุรี มีสถานที่บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยวที่สามารถอำนวยความสะดวกได้และมีความปลอดภัย ($\bar{X}$ = 4.10) และประเด็นข้อที่ 12 มีการสร้างความคิดสร้างสรรค์ในผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรี เช่น ความหลากหลายของอาหารพื้นเมือง สินค้าพื้นเมือง ($\bar{X}$ = 4.06) ตามลำดับ

ด้านการบริหาร กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.05) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 17 จังหวัดชลบุรี มีความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจชุมชน ($\bar{X}$ = 4.20) ประเด็นข้อที่ 19 จังหวัดชลบุรี มีความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยาชุมชนแต่ละฤดูกาลท่องเที่ยวที่หลากหลาย ($\bar{X}$ = 4.10) ประเด็นข้อที่ 22 ชุมชนเป็นส่วนสำคัญหลักต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.10) ประเด็นข้อที่ 18 จังหวัดชลบุรี มีความสามารถในการรองรับด้านกายภาพชุมชนที่หลากหลาย ($\bar{X}$ = 4.09) ประเด็นข้อที่ 16 เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มศักยภาพ ($\bar{X}$ = 4.05) ประเด็นข้อที่ 14 มีกระบวนการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อนำเสนอเป็นบริการเสริมทางการท่องเที่ยว เช่น ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.03) ประเด็นข้อที่ 21 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ($\bar{X}$ = 4.02) ประเด็นข้อที่ 15 มีกระบวนการด้านการสร้างจิตสำนึกผ่านกระบวนการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์แก่ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งเจ้าของท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ($\bar{X}$ = 4.00) ประเด็นข้อที่ 20 มีกระบวนการสร้างความตระหนักต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การท่องเที่ยวแต่ละท้องถิ่น ($\bar{X}$ = 4.00) และประเด็นข้อที่ 13

นักท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่และสามารถชูภาพลักษณ์จังหวัดชลบุรีได้อย่างชัดเจน ($\bar{X}$ = 3.97) ตามลำดับ

ด้านการตลาด กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.08) สามารถเรียงลำดับรายข้อได้ดังนี้ ประเด็นข้อที่ 25 การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดชลบุรีมีความสะดวกสบาย เข้าถึงง่าย ($\bar{X}$ = 4.21) ประเด็นข้อที่ 26 สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดชลบุรีมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอยู่เสมอ ($\bar{X}$ = 4.18) ประเด็นข้อที่ 23 จังหวัดชลบุรีมีสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถสร้างภาพลักษณ์ให้น่าจดจำ ($\bar{X}$ = 4.07) และประเด็นข้อที่ 24 จังหวัดชลบุรีมีการจำหน่ายสินค้าและบริการอยู่ในระดับราคาที่เหมาะสมยุติธรรม ($\bar{X}$ = 3.87) ตามลำดับ

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	VIF	Tolerance
	B	Std. Error	Beta				
ค่าคงที่ (Constant)	1.382	.097		14.254	.000		
ด้านเรื่องราว (Stories)	.036	.029	.057	1.239	.216	2.595	.385
ด้านอรรถรส (Senses)	.249	.034	.359	7.322	.000*	3.002	.333
ด้านลีลา (Sophistication)	.389	.038	.472	10.158	.000*	2.693	.371
R^2 = .682, Durbin-Watson = 2.221, F = 283.614, Sig. = .000*							

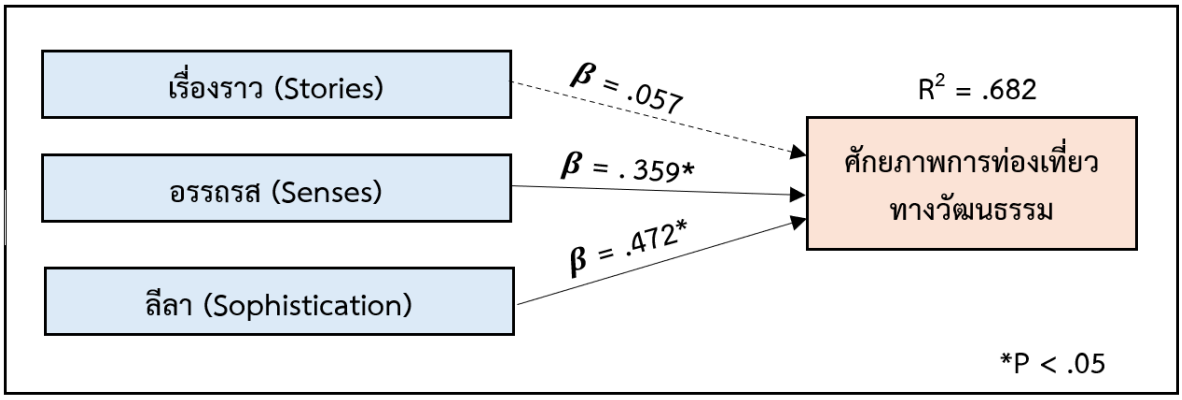
* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า แบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของศักยภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรีได้ร้อยละ 68.2 (R^2 = .682) ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่สูง แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้จากผลการทดสอบความเป็นปกติของข้อมูล พบว่า ค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Sig.) ของตัวแปรส่วนใหญ่มีค่าเท่ากับ .000 ซึ่งแสดงว่าข้อมูลมีการแจกแจงที่ไม่เป็นปกติ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก (n = 400) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของทฤษฎีขีดจำกัดกลาง (Central Limit Theorem: CLT) ที่ระบุว่าการแจกแจงของค่าเฉลี่ยจะเข้าใกล้การแจกแจงปกติเมื่อขนาดตัวอย่างมีจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยังสามารถใช้สถิติพาราเมตริก โดยเฉพาะการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ได้ ทั้งนี้ ได้มีการตรวจสอบสมมติฐานเบื้องต้นของการวิเคราะห์ พบว่า แบบจำลองมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์ โดยค่า Durbin-Watson เท่ากับ 2.221 แสดงว่าค่าคลาดเคลื่อนมีความเป็นอิสระในระดับที่ยอมรับได้ และค่า Tolerance มีค่าตั้งแต่ 0.333 ถึง 0.385 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ยอมรับ และค่า VIF มีค่าตั้งแต่ 2.595 ถึง 3.002 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ แสดงว่าไม่มีปัญหา Multicollinearity ภายในแบบจำลอง นอกจากนี้ จากการพิจารณากราฟค่าคลาดเคลื่อนพบว่าการกระจายตัวของค่าคลาดเคลื่อนมีลักษณะใกล้เคียงปกติ และไม่พบรูปแบบการกระจายที่แสดงถึงปัญหาความแปรปรวนไม่คงที่ จึงสามารถใช้ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการอธิบายอิทธิพลของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบรายตัว พบว่า อรรถรส (Senses) และลีลา (Sophistication) เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพล เชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติต่อศักยภาพการท่องเที่ยว โดยมีค่า Beta = .359 และ .472 ตามลำดับ ขณะที่เรื่องราว (Stories) แม้มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. = .216) จึงไม่สามารถสรุปว่าเป็นตัวทำนายศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ สำหรับสมการถดถอยที่ได้จากการวิเคราะห์ ดังนี้

"ศักยภาพการท่องเที่ยว = 1.382 + 0.036(Stories) + 0.249(Senses) + 0.389(Sophistication)"

ในส่วนของการทดสอบสมมติฐาน พบว่าสมมติฐานย่อย $H_{1.1}$ ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน เนื่องจากผลไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ $H_{1.2}$ เป็นไปตามสมมติฐาน โดยมีอิทธิพลเชิงบวกและมีนัยสำคัญ $H_{1.3}$ เป็นไปตามสมมติฐาน และเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงที่สุดในแบบจำลอง ดังนั้น สมมติฐานหลัก H_1 ที่ระบุว่า *"รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยรวมมีอิทธิพลเชิงบวกและมีนัยสำคัญต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี"* จึงเป็นจริงตามผลการวิจัย ปรากฏผลดังรูปภาพที่ 1

รูปภาพที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีผลต่อต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี
ที่มา : ปาริฉัตร ป้องโล่ห์ (2568)

การตีความในเชิงปฏิบัติ อธิบายได้ดังนี้

1) เมื่อคะแนนการรับรู้ด้านอรรถรสเพิ่มขึ้น 1 หน่วย ศักยภาพการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 0.249 หน่วย

2) เมื่อคะแนนด้านลีลาเพิ่มขึ้น 1 หน่วย ศักยภาพการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น 0.389 หน่วย

3) ด้านเรื่องราว แม้มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก (0.036) แต่ไม่มีนัยสำคัญ ไม่ถือว่าเป็นตัวทำนายที่มีผลจริงทางสถิติ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีมากที่สุด คือ ลีลา (Sophistication) รองลงมาคือ อรรถรส (Senses) ซึ่งสะท้อนว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับคุณภาพของประสบการณ์เชิงลึก รายละเอียด ความประณีต และความรู้สึกที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยว มากกว่าความน่าสนใจของเรื่องราวเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่า ผ่านการจัดการประสาทสัมผัสและการออกแบบกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อเสริมศักยภาพการแข่งขันในระยะยาว

สมมติฐานย่อยที่ $H_{1.1}$ *"เรื่องราว (Stories) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี"* ผลการวิเคราะห์ถดถอยพบว่า ตัวแปร Stories มีค่าสัมประสิทธิ์เชิงบวก (B = .036, Beta = .057) แต่ไม่ปรากฏนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Sig. = .216) ซึ่งหมายความว่า แม้แนวโน้มของความสัมพันธ์จะเป็นบวก แต่ไม่เพียงพอที่จะสรุปว่าตัวแปร Stories ส่งผลต่อศักยภาพการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น สมมติฐาน $H_{1.1}$ ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานย่อยที่ $H_{1.2}$ *"อรรถรส (Senses) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี"* ผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปร Senses มีค่าสัมประสิทธิ์เชิงบวก (B = .249) และมีค่าสัมประสิทธิ์มาตรฐานสูงในระดับปานกลาง (Beta = .359) อีกทั้งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Sig. = .000*) แสดงว่า เมื่อระดับการรับรู้ด้านอรรถรสของประสบการณ์ท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น สมมติฐาน $H_{1.2}$ เป็นไปตามสมมติฐาน

สมมติฐานย่อยที่ $H_{1.3}$ *"ลีลา (Sophistication) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี"* ผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปร Sophistication มีอิทธิพลเชิงบวกสูงที่สุดในแบบจำลอง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ B = .389 และ Beta = .472 ซึ่งเป็นค่าที่สูงที่สุดเมื่อเทียบกับตัวแปรต้นอื่น อีกทั้งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Sig. = .000*) ผลลัพธ์นี้ชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์ของท้องถิ่น การสร้างความประทับใจ ความคิดสร้างสรรค์ และสื่อสารและประชาสัมพันธ์ผ่านรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนั้น สมมติฐาน $H_{1.3}$ เป็นไปตามสมมติฐาน

จากผลการวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีจะมีศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้านได้รับการประเมินในระดับมากเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณาอิทธิพลของแต่ละองค์ประกอบต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว กลับพบความแตกต่างที่น่าสนใจ กล่าวคือ ด้านอรรถรส (Senses) และด้านลีลา (Sophistication) มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ด้านเรื่องราว (Stories) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลดังกล่าวจึงนำไปสู่การอภิปรายเชิงลึกว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีควรให้ความสำคัญกับการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวสัมผัสได้จริง และการนำเสนอคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างประณีต มากกว่าการมีเรื่องราวของพื้นที่เพียงอย่างเดียว

อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะมิติด้านลีลา (Sophistication) และอรรถรส (Senses) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ามิติด้านเรื่องราว (Stories) สะท้อนให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวยุคใหม่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และความประณีตของกิจกรรม มากกว่าการรับรู้ข้อมูลเชิงเนื้อหาเพียงอย่างเดียว ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards and Raymond (2000) ที่ชี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการเปลี่ยนผ่านจากการรับชมไปสู่การมีส่วนร่วม และ Richards (2011) ที่เน้นการสร้างประสบการณ์ร่วม (Co-Creation) ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุพบว่า มิติด้านอรรถรส (Senses) และด้านลีลา (Sophistication) มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ขณะที่ด้านเรื่องราว (Stories) ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงวิชาการ โดยสะท้อนว่าในบริบทของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี เรื่องราว (Stories) อาจยังทำหน้าที่เป็นเพียงทุนทางวัฒนธรรมพื้นฐานมากกว่าจะถูกแปลงเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรับรู้ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ หลายพื้นที่มีประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา หรือเรื่องเล่าท้องถิ่นอยู่แล้ว แต่การถ่ายทอดเรื่องราวยังอาจอยู่ในรูปแบบข้อมูลทั่วไป ป้ายบอกเล่า หรือการบรรยายเชิงข้อเท็จจริง มากกว่าการออกแบบให้เชื่อมโยงกับกิจกรรม การมีส่วนร่วม อารมณ์ความรู้สึก และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวโดยตรง ข้อค้นพบนี้สามารถอธิบายได้ภายใต้กรอบแนวคิดการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวของ Gunn (1994) และ Inskeep (1991) ซึ่งระบุว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการและออกแบบระบบการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการพัฒนาองค์ประกอบด้านการบริการ การบริหารจัดการ และการตลาด

ให้สามารถสร้างประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่ผู้มาเยือน ดังนั้น การที่ Stories ไม่มีนัยสำคัญ อาจสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านการแปลงเนื้อหาเป็นประสบการณ์ (Experience Transformation) ในบริบทของพื้นที่ศึกษา

เมื่อพิจารณาในมิติของรัฐประศาสนศาสตร์ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้กำกับและออกแบบระบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Governance of Creative Tourism System) โดยเฉพาะในด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Governance) ที่เน้นการทำงานแบบเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Osborne, 2010) นอกจากนี้ การที่มิติด้าน Senses และ Sophistication มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ ยังสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำเป็นต้องอาศัยศักยภาพเชิงสถาบัน (Institutional Capacity) ของหน่วยงานภาครัฐในการออกแบบนโยบายและสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสร้างประสบการณ์ และการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะ (Public Value) ที่มุ่งเน้นการสร้างประโยชน์ร่วมทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Moore, 1995)

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่องที่ชี้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่ควรพิจารณาเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรม ประสบการณ์ การมีส่วนร่วมของชุมชน คุณภาพการบริการ และการสื่อสารการตลาด เช่น งานของกรกนก หงษ์นวล (2564) ที่พบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองเก่าเชียงใหม่มีศักยภาพสูงจากคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน การออกแบบประสบการณ์ และระบบบริหารจัดการ รวมทั้งสอดคล้องกับงานของพัชราภรณ์ จันทรฆาฎ และคณะ (2564) และเมธารัตน์ จันตะนี และคณะ (2565) ที่เน้นการยกระดับผลิตภัณฑ์ กิจกรรมสร้างสรรค์ การสื่อสารการตลาด และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดรับกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ด้านอรรถรส (Senses) และด้านลีลา (Sophistication) มีอิทธิพลต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยบางส่วนที่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ และมรดกวัฒนธรรมในฐานะปัจจัยหลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น งานของรัศมี อิสลาม และคณะ (2567) วรัญญา กิมเล่งจิว และคณะ (2563) และรัชนีวรรณ บุญอนนท์ และวาสนา จรูญศรีโชติกำจร (2567) ซึ่งพบว่าอัตลักษณ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น โบราณสถาน และมรดกทางวัฒนธรรมเป็นจุดเด่นสำคัญของพื้นที่ แต่ในการศึกษาครั้งนี้ ตัวแปรด้านเรื่องราว (Stories) กลับไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า ในบริบทของจังหวัดชลบุรี เรื่องราวทางวัฒนธรรมอาจมีอยู่ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมพื้นฐาน แต่ยังไม่ได้ถูกออกแบบหรือถ่ายทอดให้กลายเป็นประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวรับรู้ สัมผัส และมีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ข้อค้นพบนี้จึงไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของ Storytelling หากแต่ชี้ให้เห็นว่า เรื่องราวจะส่งผลต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ก็ต่อเมื่อถูกแปลงเป็นกิจกรรม ประสบการณ์ การตีความ และการนำเสนอที่มีคุณภาพ

สามารถสรุปได้ว่าข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้ได้เสนอให้เห็นถึงแนวทางใหม่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรีว่า การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไม่ควรหยุดอยู่ที่การมีเรื่องราว ประวัติศาสตร์ หรืออัตลักษณ์ท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่ควรแปลงทุนทางวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เป็นประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัส มีส่วนร่วม และรับรู้คุณค่าได้อย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการออกแบบกิจกรรมเชิงประสบการณ์ การตีความเรื่องราวอย่างสร้างสรรค์ การนำเสนอที่ประณีต และการสื่อสารภาพลักษณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จังหวัดชลบุรีสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นกรอบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยเน้นการเชื่อมโยงเรื่องราวของพื้นที่เข้ากับประสบการณ์และคุณภาพของการนำเสนอ เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน สร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม และพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวยุคใหม่อย่างยั่งยืน

ข้อจำกัดของการวิจัย

1) ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากแบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นข้อมูลแบบรายงานตนเอง (Self-report Data) จึงอาจมีความเอนเอียงจากการรับรู้ ความทรงจำ ประสบการณ์เฉพาะบุคคล หรือแนวโน้มในการตอบตามภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ของผู้ตอบแบบสอบถาม นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลในช่วงเวลาและพื้นที่ที่กำหนดอาจสะท้อนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มและเฉพาะบริบทในขณะนั้น ดังนั้น การนำผลการวิจัยไปใช้ควรพิจารณาร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความรอบด้านและสอดคล้องกับบริบทจริงของพื้นที่มากยิ่งขึ้น

2) การใช้การสุ่มแบบกำหนดโควตาตามแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับการสุ่มแบบบังเอิญจากนักท่องเที่ยวที่สมัครใจตอบแบบสอบถาม แม้วิธีดังกล่าวจะช่วยให้การเก็บข้อมูลครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้ง 16 แห่งได้อย่างสมดุล แต่ยังอาจมีข้อจำกัดด้านความเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามอาจเป็นนักท่องเที่ยวที่อยู่ในช่วงเวลาเก็บข้อมูล หรือเป็นกลุ่มที่มีความเต็มใจในการตอบแบบสอบถามมากกว่ากลุ่มอื่น ดังนั้น ผลการวิจัยจึงควรตีความภายใต้บริบทของกลุ่มตัวอย่างและช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล และการวิจัยในอนาคตควรพิจารณาใช้การสุ่มที่มีความเป็นระบบมากขึ้น หรือเก็บข้อมูลในหลายช่วงเวลาเพื่อเพิ่มความครอบคลุมของกลุ่มนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาที่พบว่า มิติด้านอรรถรส (Senses) และด้านลีลา (Sophistication) มีอิทธิพลต่อศักยภาพการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรปรับบทบาทจากการเป็นผู้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปสู่ผู้ออกแบบระบบประสบการณ์การท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมและประสบการณ์เชิงลึกให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในลักษณะเครือข่าย (Network Governance) เพื่อร่วมกันออกแบบและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ อันจะนำไปสู่การสร้างคุณค่าสาธารณะ (Public Value) ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมไปถึง ควรกำหนดระบบติดตามและประเมินผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาประสบการณ์การท่องเที่ยวมากกว่าการนำเสนอข้อมูลหรือเรื่องราวเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นประสาทสัมผัสทั้งห้า (Senses) และการเพิ่มความประณีตในกระบวนการนำเสนอ (Sophistication) เช่น การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ การเรียนรู้จากชุมชน หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่มีความสร้างสรรค์ ในขณะเดียวกัน ควรปรับรูปแบบการนำเสนอเรื่องราว (Stories) ให้สามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของนักท่องเที่ยว เช่น การใช้ Storytelling เชิงโต้ตอบ (Interactive Storytelling) หรือการผสานเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้เรื่องราวทางวัฒนธรรมสามารถสร้างคุณค่าและส่งผลต่อการรับรู้ของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

การศึกษาครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตไปยังพื้นที่อื่นหรือเปรียบเทียบระหว่างจังหวัด เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในบริบทที่แตกต่างกัน รวมทั้งควรใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน

(Mixed Methods) เพื่อให้สามารถอธิบายกระบวนการสร้างประสบการณ์เชิงลึกและบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างรอบด้าน นอกจากนี้ อาจพัฒนาแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงซับซ้อนระหว่างตัวแปร และทดสอบบทบาทของตัวแปรแทรก เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน หรือการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งจะช่วยยกระดับองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรี ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยจากคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณที่เอื้ออำนวยทรัพยากรและโอกาสทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรกนก หงษ์นวล. (2564). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบสร้างสรรค์ในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้]. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. http://webpac.library.mju.ac.th/thesis/2565/kornkanok_hongnual/kornkanok_hongnual_removed.pdf

กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2568). *สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศ รายจังหวัด ปี 2568.* กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. https://www.mots.go.th/news/category/808

พัชราภรณ์ จันทรฆาฎ, กานต์มณี ไวยครุฑ, และปรัชญพัชร วันอุทา. (2564). การยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพื้นที่บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตำบลบ้านงิ้ว อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 24*(2), 19-28.

เมธารัตน์ จันตะนี, และสิริพร อินทสนธิ์. (2565). การยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาพื้นที่บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มศรีอยุธยาในพื้นที่ชุมชนคลองจิก. *วารสารวิจัยวิชาการ*, *6*(3), 153–170. https://doi.org/10.14456/jra.2023.61

รัชนีวรรณ บุญอนนท์, และวาสนา จรูญศรีโชติกำจร. (2567). *นวัตกรรมการจัดการและสร้างมูลค่ามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของเมืองโบราณกำแพงเพชร. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ ลำปาง , 14*(2), 39–50. สืบค้นจาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JLPRU/article/view/276510

รัศมี อิสลาม, กนกพรรณ วิบูลย์ศรินทร์, พิศาล แก้วอยู่, ภควัต รัตนราช, อมรเทพ สกุณา และปุณณภา เบญจเสวี. (2024). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนเนินขาม จังหวัดชัยนาท. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, *20*(2), 117–137. สืบค้นจาก https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jitt/article/view/273739

วรัญญา กิมเล่งจิว, ฐปกร มะโนกิจ, นิรชา มิ่งมงคล, กิ่งกฤต อยู่จงดี, ปาณิสรา ชาติขุนทด, จิตติชาติ กัลลประวิทย์, กชกร วงษ์ธรรม, สุพรรณิการ์ บัวทัน, ญาธิดา วงศ์ตาขี่, และพิศมัย จัตุรัตน์. (2563). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านกะทุ่ม อำเภอมหาราช จังหวัด. พระนครศรีอยุธยา. *ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings) การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ราชภัฏวิจัย ครั้งที่ 6 (น. 124-131).* มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. (2567). *ฐานข้อมูลมรดกวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี.* สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. https://chonburi.m-culture.go.th/th/db_7_ChonBuri_82

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA). (2567). *แผนปฏิบัติการสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567.* สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. https://www.cea.or.th/storage/app/media/ITA2567/o8_ActionPlan_2567.pdf

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2562). *คู่มือกระบวนการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). บุ๊คพลัส พับลิชชิ่ง.

Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3 rd ed.). John Wiley & Sons.

Gunn, C. A. (1994). *Tourism planning: Basics, concepts, cases (3rd ed.)*. Taylor & Francis.

Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. John Wiley & Sons.

Mahanakorn Partners Group. (2024). *Unlocking Thailand's economic potential: A comprehensive overview of the Eastern Economic Corridor (EEC).* https://mahanakornpartners.com/unlocking-thailands-economic-potential-a-comprehensive-overview-of-the-eastern-economic-corridor-eec/

Moore, M. H. (1995). *Creating public value: Strategic management in government*. Harvard University Press.

Osborne, S. P. (Ed.). (2010). *The new public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance.* Routledge.

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, *38*(4), 1225–1253. https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.008

Richards, G., & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS News, 23*(8), 16–20. https://doi.org/10.17605/OSF.IO/YWEG7

กรอบความผิดและความบริสุทธิ์ที่สื่อวาง: การวิเคราะห์ข่าวอาชญากรรมไทยที่นำเสนอผู้ต้องสงสัยและผู้เกี่ยวข้องในคดี

Framing Guilt and Innocence: A Textual Analysis of Thai Crime News Coverage of Criminal Suspects and Persons of Interest

ชนมน พรรณทรัพย์ (Chanamon Phansab) *E-mail: chanamon.psb@gmail.com* [1]*
ดวงกมล ชาติประเสริฐ (Duangkamol Chartprasert) *E-mail: joy.chartprasert@gmail.com* [2]

[1]นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(Ph.D. Candidate, Department of Communication Arts, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University)
[2]อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(Advisor, Department of Communication Arts, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University)

Corresponding Author. E-mail : chanamon.psb@gmail.com

This article is part of a Ph.D. thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Doctor of Philosophy Program in Communication Arts, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.

(Received: 18 May 2026; Revised: 22 June 2026; Accepted: 25 June 2026)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์การนำเสนอผู้ต้องสงสัยและบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดี ในข่าวอาชญากรรมไทยผ่านกลวิธีการวางกรอบข่าว และรูปแบบของการให้เหตุผล โดยอิงจากทฤษฎีการวางกรอบข่าว และทฤษฎีการให้เหตุผล การวิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบทเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข่าวอาชญากรรมจาก 2 คดี ในประเทศไทย ซึ่งเป็นคดีที่มีการประกอบสร้างความผิดและความบริสุทธิ์ ได้แก่ คดีแตงโม นิดา พัชรวีระพงษ์ ที่เกี่ยวข้องกับผู้โดยสารบนเรือทั้ง 5 คน และคดีน้องชมพู่ อรวรรณ วงศ์ศรีชา ที่เกี่ยวข้องกับลุงพล ไชย์พล วิภา ข้อมูลประกอบด้วยข่าวออนไลน์ที่เผยแพร่ภายในช่วง 90 วันแรกหลังเกิดเหตุ หรือหลังเป็นข่าวดัง ซึ่งเป็นช่วงที่คดียังไม่มีข้อสรุปทางกฎหมายที่ชัดเจน ข้อมูลถูกวิเคราะห์โดยใช้หมวดหมู่ที่กำหนดไว้จากทฤษฎีการวางกรอบข่าว และทฤษฎีการให้เหตุผล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ทั้งพาดหัวข่าวและเนื้อหาข่าวเชิงตัวบท

ผลการศึกษาพบว่าข่าวอาชญากรรมไทย 2 คดีนี้ มีการใช้กลวิธีการวางกรอบข่าว และรูปแบบการให้เหตุผลที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับความผิด และความบริสุทธิ์ ในคดีแตงโม พบการใช้กรอบการสันนิษฐานความผิด และกรอบความสงสัย ในขณะที่คดีลุงพลพบการใช้กรอบความเห็นใจ และกรอบความบริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม เนื้อข่าวที่มีการวิเคราะห์จากคดีเดียวกัน บ่งชี้ถึงกลวิธีในการวางกรอบข่าว และรูปแบบของการให้เหตุผลที่คล้ายกัน การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าข่าวอาชญากรรมไม่ได้เป็นเพียงการรายงานข้อเท็จจริง แต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่สามารถส่งผลต่อการรับรู้ของสาธารณชนเกี่ยวกับคดี ผู้ต้องสงสัย และบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดี การศึกษานี้มีส่วนสนับสนุนองค์ความรู้ในสาขานิเทศศาสตร์ โดยการแสดงให้เห็นว่ากลวิธีการวางกรอบข่าว และรูปแบบของการให้เหตุผลที่ใช้ในข่าวอาชญากรรมไทยนั้น สามารถส่งผลต่อความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อคดี และมุมมองที่มีต่อผู้ที่ถูกพาดพิงในข่าว

คำสำคัญ : ข่าวอาชญากรรม ; ทฤษฎีการวางกรอบข่าว ; ทฤษฎีการให้เหตุผล ; การประกอบสร้างความผิดและความบริสุทธิ์ ; การนำเสนอผู้ต้องสงสัย

Abstract

The study examines how criminal suspects and persons of interest are portrayed in Thai crime news coverage through framing devices and attributional patterns derived from Framing Theory and Attribution Theory. The study employs qualitative textual analysis to investigate two prominent criminal cases in Thailand that exhibit the media constructions of guilt and innocence: the Tangmo Nida Patcharaveerapong case involving the five boat passengers and the Nong Chompoo Orawan Wongsricha case involving Uncle Pol Chaipol Wipa. The data consist of online news articles published primarily within the first 90 days following each incident, during which legal outcomes had not yet been finalized. The data was analyzed using coding categories developed from Framing Theory and Attribution Theory focusing on news headlines and news textual content.

The findings reveal that Thai crime news coverage uses distinct framing devices and attributional patterns that shape symbolic constructions of guilt and innocence in the two selected cases despite both cases involving ongoing investigations. In the Tangmo case, news coverage frequently constructed presumed guilt and suspicion, whereas in the Uncle Pol case, news coverage mainly constructed undue sympathy and innocence. However, the majority of analyzed news articles of the same case show recurring themes of framing devices and attributional patterns. The study demonstrates that Thai crime news coverage does not merely report factual information but actively constructs meanings that may influence public interpretation of criminal cases, criminal suspects, and persons of interest. The study contributes to communication and media studies by demonstrating how framing devices and attributional patterns interact in Thai crime news discourse and how these principles may shape public understanding of crime and judgment toward individuals involved.

Keywords : Crime news ; Framing theory ; Attribution theory ; Construction of guilt and innocence ; Portrayal of criminal suspects

Introduction

Despite the civilization and advancement in media and law enforcement in Thailand, crime continues to persist as a social issue and attracts extensive media and public attention. Crime news is among the most produced and consumed forms of media content due to its emotional intensity, dramatic narratives, and ability to generate audience engagement (Grosholz & Kubrin, 2007). In Thailand, crime news transforms criminal cases into emotional narratives (Nimtupariya & Tapinta, 2021) that are disseminated to audiences nationwide through television broadcasting, online news platforms, and social media platforms, frequently exposing the audiences to portrayals of criminal suspects and persons of interest long before legal processes are complete (Susak Lozanovska, 2023). As such, the audiences' perceptions of criminal suspects and persons of interest's guilt and innocence are shaped by media narratives (Entman & Gross, 2008). This phenomenon can be explained through Framing Theory and Attribution Theory, which

serve as the primary theoretical foundations of this study and are crucial in crime reporting as media narratives may encourage audiences to form moral judgments before legal conclusions are reached. In this study, Framing Theory is used to explain how certain aspects of the crime are selected and made more prominent in the news in ways that can shape the audiences' perception (Entman, 1993). It is the foundational framework that contemporary framing scholarship still draws from and further defines framing as a dynamic process involving the interactions of journalistic production, news frames, news framing effects, and audiences (Lecheler & de Vreese, 2019). In framing, news coverage may use framing devices such as headlines, labels, source selection, and lexical choices to make certain aspects of reality more salient in the news to frame what the audience should focus on (Pan & Kosicki, 1993; Tankard, 2001, as cited in de Vreese, 2005). On the other hand, Attribution theory is used to examine how crime news coverage constructs causal explanations of behavior, responsibility, and blame toward criminal suspects and persons of interest through external (dispositional) or internal (situational) attributions, in which external attribution explains a person's behavior as being caused by situational circumstances and other external factors, whereas internal attribution explains a person's behavior as being caused by the person's internal characteristics (Heider, 1958; Kelley, 1973). More recent literature also revisits this definition and argues that the explanations of behavior should also consider the person's intention, reasons, beliefs, and linguistic forms of explanations (Malle, 2022), which fits this study's objective as crime news often constructs attributional explanations and portrays them to the audience through framing devices of lexical choices, labels, headlines, and causal narratives. Together, these theories allow the study to analyze how crime news frames and portrays individuals through framing devices and how such portrayals construct attributional interpretations of guilt and innocence. Through the lens of framing devices and attributional patterns via qualitative textual analysis, this study examines two prominent criminal cases in Thailand on how criminal suspects and persons of interest are portrayed in Thai crime news coverage through symbolic constructions of guilt and innocence. The two cases were selected as they offer contrasting examples of how Thai crime news coverage constructs symbolic meanings of guilt and innocence before legal verdicts are reached. In one case, guilt-oriented framing exposed some suspects to public suspicion and social punishment that later appeared disproportionate to the legal verdicts. Conversely, in the other case, sympathy-oriented framing contributed to public support for a suspect who was later found guilty. These cases highlight a contradiction between media portrayals and legal outcomes which not only affect the portrayed individuals, but also public trust in media and legal institutions. Thus, the portrayal of individuals in Thai crime news coverage requires scholarly attention, as it has implications for journalistic practice, individual reputation, and public trust.

Research Objective

The study aims to examine how criminal suspects and persons of interest are portrayed in Thai crime news coverage through framing devices and attributional patterns.

Conceptual Framework

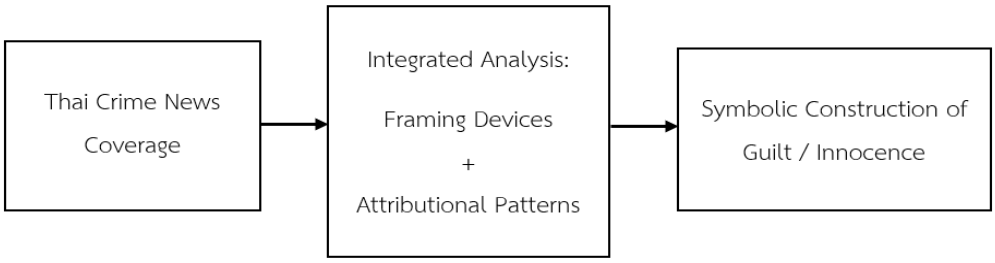

Figure 1 Conceptual Framework
Source: Chanamon Phansab, 2026

The study was guided by Framing Theory and Attribution Theory. Framing Theory was used to examine how news articles selected and emphasized certain aspects of the case regarding criminal suspects and persons of interest (Entman, 1993; Pan & Kosicki, 1993; Tankard, 2001, as cited in de Vreese, 2005), while Attribution Theory was used to examine how the coverage constructed explanations of the individuals' behavior, responsibility, and blame, particularly through dispositional and situational cues (Heider, 1958; Kelley, 1973). Together, this theoretical framework allowed the study to analyze how Thai crime news constructed guilt-oriented and innocence-oriented portrayals of criminal suspects and persons of interest.

Research Methodology

This study employed qualitative textual analysis to examine how criminal suspects and persons of interest are portrayed in Thai crime news coverage through framing devices and attributional patterns. Qualitative textual analysis was selected as it allows for in-depth examination of language use, framing devices, emotional narratives, and symbolic meaning construction within the media texts (Hawkins, 2017).

Case Selection and Sample

The study used purposive sampling to select two high-profile criminal cases in Thailand based on the following criteria: (1) the case received extensive national media coverage in Thailand; (2) the case generated significant public attention and discussion during the investigation stage; (3) the case involved prominently portrayed criminal suspects and persons of interest in the news coverage; and (4) the case had reached a legal conclusion at the time of the study.

Based on the set criteria, the two selected cases are:

1. The Tangmo Nida Patcharaveerapong case involving the five boat passengers: The case involved the death of actress Tangmo Nida Patcharaveerapong, who fell from a speedboat into the Chao Phraya River on the night of February 24th, 2022. Media coverage extensively focused on the other five boat passengers, one of whom being Tangmo's friend and

personal manager and the rest being her friends and acquaintances, whose statements and behavior became subjects of widespread public suspicion and speculation.

2. The Nong Chompoo Orawan Wongsricha case involving Uncle Pol Chaipol Wipa: The case involved the death of a three-year-old girl, Nong Chompoo, who disappeared on May 11th, 2020 and was found dead and unclothed in a forest on Phu Lek Fai Mountain on May 14th, 2020, and the subsequent investigation surrounding her uncle by marriage, Uncle Pol. The case received prolonged media coverage in which the suspect was frequently portrayed through sympathetic and highly personalized narratives.

News Article Selection Criteria and Sampling Method

News articles of the two Thai criminal cases were selected through purposive sampling based on their relevance to the research objective and the inclusion criteria: (1) the article was published by a Thai online news outlet; (2) the article mentioned or portrayed the suspect or person of interest; (3) the article contained relevant framing devices such as headlines, lexical choices, or source selection; (4) the article contained attributional cues related to the suspects or persons of interest; and (5) the article was published in the early and ongoing stages of investigations before legal conclusions had been reached.

Articles were excluded if they (1) only repeated case updates without meaningful portrayal of suspects or persons of interest; (2) were duplicates of the same news story; or (3) contained insufficient textual content for analysis. When the same news content appeared on more than one Thai online news website, the article was selected based on its relevance to the study's objective, the richness of textual content, and the clarity of framing and attributional cues. Priority was given to articles that contained original and detailed reporting and clear portrayals of suspects and persons of interest. Near-duplicate articles were not repeatedly included in order to reduce redundancy and minimize selection bias.

Data Collection

The study analyzed a total of 20 news articles from the two selected criminal cases (10 news articles per case). Each of the news articles was then reviewed to gather data on news headlines and textual news content. The timeframe of data collection focused on news articles that were published during the early stages of the cases, when the legal conclusions had not been reached, primarily within the first 90 days after the incidents took place or became subjects of public attention in order to establish clear boundaries for the dataset and focus on the period in which data was richest and investigations had not progressed more significantly to case revelation.

Data Analysis

The collected news articles were analyzed through qualitative textual analysis using coding categories developed from Framing Theory and Attribution Theory. The coding framework focused on the frame type and framing devices from news headlines and news textual content, attributional patterns, language use, portrayals of suspects and persons of interest, emotional

appeals, and symbolic constructions of guilt and innocence. The analysis aimed to identify recurring framing devices and attributional patterns used in the media coverage of the selected criminal cases.

Research Results

1. The Tangmo Nida Patcharaveerapong case involving the five boat passengers:

Regarding the Tangmo Nida Patcharaveerapong case, upon completing the qualitative textual analysis with the predetermined coding categories, it revealed the pattern that showed frequent media coverage of suspicion and presumed guilt framing surrounding the boat passengers involved in the incident with internal attributional pattern, in which 7 out of 10 news articles from online news platforms repeatedly emphasized inconsistencies in the passengers' statements and suspicious behavior.

Several framing devices were used in the news coverage of this case. The first one being sensational headline framing. Headlines, which are primary semantic framing devices in which word choices used are fundamental in how the message is to be interpreted by the readers even if the actual content might not reflect it, do influence the audiences' perception and judgement (Molek-Kozakowska, 2013). In this case, the findings did show sensationalized headlines that did not always reflect the actual content in the news articles. For example, the headlines often used emotionally charged and sensational language with words such as "แฉ" ("expose"), "พิรุธ" ("dubious"), "พูดไม่ตรงกัน" ("contradictory statements"), and "ความผิด" ("guilt") with exclamation points (Dailynews Online, 2022; Khaosod Online, 2022); however, the actual news content mainly provided ongoing updates on the case rather than reporting finalized legal conclusions or definitive resolutions. These word choices emphasized suspicion and uncertainty while symbolically positioning the boat passengers as potentially deceptive individuals. Moreover, the analysis found that there was also repetition framing as there was extensive repetition of suspicious themes throughout the reporting. News coverage repeatedly revisited issues such as conflicting testimonies, timeline inconsistencies, and alleged contradictions among the passengers' statements, contributing to symbolic constructions of dishonesty and concealment.

Suspicion and uncertainty framing was also prominent in this case. The news articles frequently used phrases that emphasized unanswered questions, unresolved details, and public doubts surrounding the incident. Phrases such as "ปมคาใจ" ("lingering doubts") and "สังคมสงสัย" ("The public questions.") were frequently mentioned, prolonging audience engagement and ongoing speculation of the persons of interest's involvement (Thai PBS, 2022). Thus, these expressions worked as framing devices that kept suspicion visible in the narrative and produced a moral hierarchy where the public was positioned morally superior as truth-seeking, while the persons of interest were positioned as morally questionable figures.

In addition, certain attributional patterns were also seen through episodic and conflict framing. As the news content relied heavily on episodic framing by focusing on personal behavior, emotional narratives, and individual actions surrounding the incident, it was directly linked to

responsibility attribution (Boukes, 2022; Feezell et al., 2021) since it revealed the internal attributional pattern when the news content concentrated on the passengers' personalities and relationships rather than broader structural or contextual issues. In this case, responsibility was normalized through the repeated emphasis on the portrayed individuals' suspicious behavior and unanswered questions that were put alongside with phrases implying that the public demanded answers. This put the responsibility directly upon the portrayed individuals rather than presenting responsibility as legal demands that would be met after the case was concluded, as it should be. Moreover, the media often included sources' comments and messages regarding how the passengers were bad friends to Tangmo. For example, one of the case-related incidents highly covered by numerous news sites was a confrontation between one of the boat passengers, Tangmo's friend and personal manager, and Tangmo's mother. When questioned by Tangmo's mother why she did not jump into the river to look for Tangmo, the passenger stated that she could not swim, in which the media featured the story with evidence of her swimming in a pool (Amarin, 2022). This incident showed conflict framing as there were disagreements, emotional confrontations, and tension. Additionally, when the media positioned the persons of interest as someone who needed to justify themselves to the public in such a way that might force responses from them as in the stated case, public condemnation was legitimized as a seemingly appropriate response to unresolved details, even though investigations were ongoing.

2. The Nong Chompoo Orawan Wongsricha case involving Uncle Pol Chaipol Wipa:

Regarding the Nong Chompoo Orawan Wongsricha case, the analysis found that the media coverage of Uncle Pol Chaipol Wipa in the early stages of the case displayed framing devices centered around sympathy, emotional humanization, and social relatability, gradually shifting from portraying Uncle Pol as a common suspect in a criminal investigation to presenting him as a celebrity, along with external attributional pattern. With 4 articles mainly focusing on sympathy framing and 4 articles employing celebrity framing, the news coverage emphasized on emotional storytelling and personalization of Uncle Pol throughout the reporting period.

Two of the most prominent framing devices used to portray Uncle Pol were humanization framing and sympathy framing. The majority of the news coverage reviewed presented Uncle Pol through emotionally personal narratives that emphasized his family life, emotional suffering, and everyday rural identity. Interviews in the news reports often highlighted tears, emotional stress, and pressure that Uncle Pol experienced rather than investigative developments. Headlines frequently used phrases such as "เปิดใจ" ("heart-to-heart"), "ทั้งน้ำตา" ("in tears"), and "เครียด" ("stressed"); for example, a news article titled "ลุงพล เปิดใจทั้งน้ำตา" ("Uncle Pol poured his heart out in tears.") portrayed the suspect through emotional vulnerability and sadness rather than criminal suspicion (Thairath Online, 2020b). Uncle Pol was presented as someone who wanted to mend the relationship with his family (Nong Chompoo's mother) and wanted his family back. The media coverage also frequently emphasized social support from fans and community members that he received. The news showed supporters visiting, encouraging, and defending Uncle Pol, reinforcing symbolic constructions of victimization and innocence. Terms such as "แฟนคลับ" ("fans"), "ให้

กำลังใจ” (“showing support”), and “เอฟซีลุงพล” (“Uncle Pol’s fans”) appeared repeatedly across online news platforms (MGR Online, 2020; Thairath Online, 2020c).

Additionally, the news content presented in the early stages of the investigation that generated the most engagement involved celebrity framing. The news covered Uncle Pol’s public appearances, fan gatherings, and social media popularity, along with his brand deals and music videos. These news articles presented him as a celebrity rather than a criminal suspect. Although Uncle Pol was a regular, non-public figure individual who was a suspect in an ongoing investigation in the early stages of the case, he was not predominantly portrayed as such by the media. For instance, headlines such as “เผยภาพ ‘ลุงพล’ สมัยหนุ่ม ออร่าระดับดารา” (“Pictures of Uncle Pol in his youth with movie-star aura”) symbolically linked the suspect with a celebrity (Thairath Online, 2020a).

For the attributional patterns, much of the early-stage news coverage displayed external attribution rather than internal attribution, as news reports frequently associated Uncle Pol’s situation with emotional pressure, public scrutiny, stress, and media attention rather than with criminal intention or moral deviance. The media also covered interviews in which Uncle Pol was given opportunities to offer all possible explanations as to why the new evidence would be circumstantial as he explained the possibility of his DNA being on Nong Chompoo, the clothes, the dirt on the shoes, and the prints, all before the DNA results were revealed (Khaosod Online, 2020). This type of coverage reduced the attribution of blame toward Uncle Pol by presenting him as an individual under pressure and great emotional distress who was simply caught within a highly scrutinized investigation. By employing emotional storytelling and showing Uncle Pol’s crying, longing for family reconciliation, and experience of public pressure, the news encouraged audiences to interpret his situation through sympathy rather than suspicion. As a result, responsibility was shifted away from Uncle Pol as a criminal suspect and redirected toward external circumstances of fear of public judgment, uncertainty of evidence revelation, and family tension. In this case, the coverage constructed an innocence-oriented portrayal by making situational explanations more prominent than dispositional explanations of moral wrongdoing and guilt.

3. Comparative Analysis of the Two Cases:

After analyzing the two cases separately, the findings were compared using the same analytical framework to identify similarities and contrasts between the two cases in framing devices, attributional patterns, and symbolic constructions of guilt and innocence. While both cases were highly publicized and relied on emotional crime reporting, the news coverage constructed the criminal suspects and persons of interest in different ways. In the Tangmo case, the coverage mainly used suspicion-oriented framing that emphasized suspicious behavior, unresolved questions, inconsistent statements, and possible concealment. This encouraged dispositional attribution by positioning the persons of interest as suspicious and morally questionable. In contrast, in the Uncle Pol case, the coverage mainly used sympathy-oriented and innocence-oriented framing that emphasized pressure, emotional distress, family conflict, and personal hardship. This encouraged situational attribution by shifting attention away from

criminal intention and toward external circumstances. These contrasting patterns show how Thai crime news coverage may construct symbolic meanings of guilt and innocence through different combinations of framing devices and attributional cues. Table 1 summarizes the comparative findings across the two cases.

Analytical Dimension	Tanmo Case involving boat passengers	Nong Chompoo Case involving Uncle Pol	Comparative interpretation
Dominant framing pattern	Suspicion-oriented framing and suggestive wrongdoing	Sympathy, innocence-oriented, and celebrity framing	The Tangmo case constructed doubt and possible blame, while the Uncle Pol case constructed sympathy and emotional support.
Frame type	Mostly episodic, focusing on suspicious actions, statements, and statement inconsistencies	Mostly episodic, focusing on Uncle Pol's emotions, interviews, personal life, and public appearances	Both cases relied strongly on episodic framing, but with different emotional directions.
Main framing devices	Suspicious headlines, loaded words, unanswered questions, emphasis on contradictions	Emotional headlines, sympathetic storytelling, celebrity-like descriptions, emphasis on tears and pressure	Both used emotionally engaging devices, but one intensified suspicion while the other softened blame.
Attributional pattern	Mainly dispositional attribution	Mainly situational attribution	The Tangmo coverage linked responsibility to personal behavior, while Uncle Pol coverage linked his situation to external pressure and circumstances.
Construction of responsibility	Responsibility was normalized through repeated emphasis on suspicious conduct and unresolved doubts	Responsibility was reduced through emphasis on emotional stress, pressure, and evidence uncertainty	The two cases show different ways media can assign or reduce blame before legal conclusions.
Media morality	The public was positioned as truth-seeking; persons of interest were positioned as suspicious or morally questionable	Uncle Pol was positioned as emotionally burdened, relatable, and deserving sympathy	The Tangmo case created a moral hierarchy of suspicion, while the Uncle Pol case created a moral hierarchy of sympathy.
Symbolic construction	Guilt-oriented portrayal	Innocence-oriented portrayal	The two cases represent contrasting symbolic constructions of people involved in crime news.
Later legal outcome	Some individuals were acquitted, while others were convicted of non-murder-related charges	Uncle Pol was later found guilty of murder, abduction, and body concealment.	Later legal outcomes showed tension between early media portrayals and legal conclusions in both cases.

Table 1 Comparative Analysis
Source: Chanamon Phansab, 2026

Overall, the comparative analysis shows that the same analytical framework reveals contrasting forms of media construction. While coverage in the Tangmo case illustrates how crime news can intensify suspicion and normalize blame through suspicion-oriented framing and dispositional attribution, coverage in the Uncle Pol case illustrates how crime news can reduce blame and generate sympathy through innocence-oriented framing and external attribution.

Discussion and Conclusion

Through qualitative textual analysis, the study found that Thai crime news coverage used different framing devices and attributional patterns to portray criminal suspects and persons of interest in the two selected criminal cases. The study revealed that media narratives of the Tangmo Nida Patcharaveerapong case involving the five boat passengers and the Nong Chompoo Orawan Wongsricha case involving Uncle Pol Chaipol Wipa constructed contrasting symbolic representations of guilt and innocence even though both cases were in the stage of ongoing criminal investigations without finalized legal conclusions during the reporting period. Nevertheless, the majority of the news articles reviewed in the same case showed similar framing devices and attributional patterns. Thus, the analysis showed clear themes with the Tangmo case being symbolic construction of suspicion and presumed guilt and the Nong Chompoo case being symbolic construction of sympathy and innocence. This could be explained by the newsworthiness of each case. According to Jewkes (2015), crime news is shaped by news values such as conflict, mystery, drama, novelty, personalization, celebrity/high status persons, children, and emotional intensity, which can increase the newsworthiness of criminal cases and attract public attention. While the Nong Chompoo case displayed such elements as involvement of children and mystery, the Tangmo case possessed more elements especially the involvement of conflicts and a celebrity which, by nature, generated a high following and public interest. This, coupled with the need to compete for audience engagement in the competitive digital media environments, could lead to more sensationalism and dramatization of media coverage, as well as the desire to construct stronger symbolic guilt to the individuals involved in the case. Therefore, with conflicts and mysteries surrounding the case involving a public figure, the case became highly newsworthy to the media and the public.

In the Tangmo case involving the other five boat passengers, the analysis revealed that crime news coverage frequently employed suspicion framing, conflict framing, and sensationalized language. Repeated use of emotionally charged terms such as “แฉ” (“expose”), “พิรุธ” (“dubious”), “พูดไม่ตรงกัน” (“contradictory statements”), and “ความผิด” (“guilt”) emphasized inconsistency, secrecy, and possible dishonesty among the persons of suspect. Moreover, these framing devices contributed to internal attributional patterns in which responsibility and suspicion were associated with the personal behavior, morality, and credibility of the boat passengers. This could potentially lead Thai audiences to assign guilt and responsibility to the persons of interest before the case was finalized as they might think that these individuals were lying and had something to hide, thus they must be guilty. As a consequence, the individuals

involved, despite some of whom being acquitted later on (Thairath Online, 2025), might have already suffered from the so-called trial by media and social punishments as their guilt had been presumed and people might have already formed negative judgement toward them.

On the other hand, the Nong Chompoo case involving Uncle Pol showed a substantially different pattern of media representation. The analysis revealed that the news coverage often focused on humanization and sympathy framing with emotional appeals, celebrity association, and relatability throughout the early stages of the investigation. Media reports also repeatedly highlighted Uncle Pol's emotional distress, crying interviews, fan support, and extensive public attention with words like "เปิดใจ" ("heart-to-heart"), "ทั้งน้ำตา" ("in tears"), "แฟนคลับ" ("fans"), and "ให้กำลังใจ" ("showing support"). These framing devices used in the early stages of news coverage contributed primarily to external attributional patterns that linked the suspect's circumstances with emotional suffering and social pressure because the news articles focused on Uncle Pol's life situations, family dynamics, fan base, and entertainment work, rather than focusing on his criminal intent or immoral character. By creating sympathy for him and portraying him as innocent, a number of Thai audiences viewed him as a victim of circumstance and supported him. This resulted him gaining fame and making fortune from being a public figure with brand deals and work in the entertainment industry, even though he had already been cast as a criminal suspect early on by the police and was later arrested, charged, and sentenced to 26 years in prison for the premeditated murder and abduction of his niece, as well as concealment of her body (Bangkok Post, 2025).

The stark difference between the two cases reflects the crucial role that framing has in shaping attributional meanings within Thai crime news coverage. Even though both cases involved ongoing criminal investigations during the analyzed reporting period, the media narratives constructed substantially different portrayals of the individuals involved. As such, these findings support the principles of Framing Theory as they show that with media framing selectively focusing on certain aspects of the case while minimizing others, it contributes to symbolic constructions of guilt and innocence. Moreover, the findings support Attribution Theory as they identify internal and external attribution factors that are embedded within textual news narratives. In addition, the findings also offer an integrated theoretical contribution to the dynamics between Framing Theory and Attribution Theory when applied together in crime news contexts. The study demonstrates how these two frameworks can be used together to analyze crime news portrayals of individuals. In this study, framing devices did not only organize the news narratives, but also conveyed attributional meanings by suggesting what responsibility, suspicion, innocence, guilt, and sympathy that the portrayed individuals deserved. While suspicion-oriented framing in the Tangmo case encouraged dispositional attribution by linking unresolved questions and suspicion to personal responsibility and presumed guilt, sympathy-oriented framing in the Nong Chompoo case encouraged situational attribution by shifting attention toward emotional distress, pressure, and external circumstances. Therefore, the study contributes to existing theories by showing that attributional patterns may operate within framing practices, especially in crime news contexts

where media portrayals can symbolically construct guilt and innocence before legal conclusions are reached.

More important, the findings highlight how Thai crime news coverage is constructed beyond factual reporting but incorporates sensationalized language and emotional appeals as mechanisms of audience engagement, particularly the transformation of Uncle Pol into a celebrity and the presumed guilt and repetitive suspicion toward the other boat passengers in the Tangmo case.

Overall, this study concludes that Thai crime news coverage plays a significant role in symbolically constructing perceptions of guilt and innocence surrounding criminal suspects and persons of interest through framing devices and attributional patterns embedded within textual news content. The study contributes to Communication and Media Studies by illustrating how framing practices and language elements in crime news reporting may influence the Thai audiences' perception. Hence, the study may be used to conduct further research into the extent of it. These findings also suggest that modern Thai crime news coverage that operates within a digital news economy that values audience engagement and views. Thus, criminal cases are not only reported as matters of public concern through proven facts, but they are constructed as attention-grabbing entertainment commodity with sensationalized headlines and emotional storytelling while portraying suspects as characters in a show, all of which to encourage audiences to follow, comment, and share. This notion is significant because audience attention and engagement measured by web analytics increasingly shape editorial choices (Tandoc, 2014). In this study, the two cases can be understood as not only representational choices but also strategies to sustain public interest. This practice, however, raises ethical concerns of journalism. With the power that the media has in constructing reality, it requires stricter journalistic practices as misrepresentation of individuals may contribute to premature judgment before legal verdicts are reached. When perception becomes reality, media literacy is needed for both news content production and consumption.

Suggestions

Suggestions Derived from the Research Findings

1. Thai media organizations and journalists should use greater caution when framing and portraying criminal suspects and persons of interest during ongoing investigations, especially in cases where legal conclusions have not been reached.

2. News reporting should prioritize ethical considerations, limit the use of sensationalized headlines, and strive for balanced representation of criminal suspects and persons of interest as repeated emphasis on suspicion, dramatization, sensationalized language, and even humanization may lead to misrepresentation of the involved individuals and premature public judgement toward them.

3. Thai audiences should be aware that media framing may influence their perception of criminal suspects and persons of interest's guilt and innocence. Thus, they should evaluate crime news coverage through a critical lens and practice greater media literacy.

Suggestions for Future Research

1. Future studies could be to expand the scope of analysis by examining a larger number of criminal cases, different media platforms such as social media posts, or international contexts so as to further explore the dynamics between framing devices, attributional patterns, and representations of criminal suspects and persons of interest in the media coverage.

2. Additional research may be done to incorporate audience-focused methodologies such as in-depth interviews and focus groups to examine how Thai audiences interpret meaning and respond to framing devices and attributional patterns in Thai news coverage.

3. Future research of this manner may be conducted in other media-related fields. For instance, the framework could be used to explore the framing devices and attributional patterns in other crime storytelling narratives such as true crime podcasts, true crime docuseries, and crime films to examine whether the same effects are present in different crime narratives.

Acknowledgement

This article is part of a PhD thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Doctor of Philosophy Program in Communication Arts, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University. The researchers would like to express their deepest condolences to the families of the deceased in the cases selected for this study.

References

Amarin. (2022, March 1). *ตีแสกหน้า "กระติก" อ้างว่ายน้ำไม่เป็น อดีตว่ายยิก ๆ ในสระ "หมอ" ชี้ท่าส่ายหัวพูดไม่หมด (คลิป)*. Amarin TV. https://www.amarintv.com/news/crime/123946

Bangkok Post. (2025, August 13). *'Uncle Phol' sentenced to 26 years in toddler's death*. Bangkok Post. https://www.bangkokpost.com/thailand/general/3086069/uncle-phol-sentenced-to-26-years-in-toddlers-death

Boukes, M. (2022). Episodic and thematic framing effects on the attribution of responsibility: The effects of personalized and contextualized news on perceptions of individual and political responsibility for causing the economic crisis. *The International Journal of Press/Politics*, *27*(2), 374-395. https://doi.org/10.1177/1940161220985241

Dailynews Online. (2022, March 21). *คดี 'แตงโม' มีพิรุธ ผู้ต้องสงสัยเปลี่ยนทนายชุดที่ 4 ลุ้นพบความผิดเพิ่ม*. Dailynews. https://www.dailynews.co.th/news/878511/

de Vreese, C. H. (2005). News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design, 13*(1), 51–62. https://doi.org/10.1075/idjdd.13.1.06vre

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication, 43*(4), 51–58. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x

Entman, R. M., & Gross, K. A. (2008). Race to judgment: Stereotyping media and criminal defendants. *Law and Contemporary Problems*, *71*(4), 93-133.

Feezell, J. T., Glazier, R. A., & Boydstun, A. E. (2021). Framing, identity, and responsibility: Do episodic vs. thematic framing effects vary by target population? *Politics, Groups, and Identities, 9*(2), 347–368. https://doi.org/10.1080/21565503.2019.1584751

Grosholz, J., & Kubrin, C. E. (2007). Crime in the news: How crimes, offenders and victims are portrayed in the media. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, *14*, 59-83.

Hawkins, J. M. (2017). Textual analysis. In M. Allen (Ed.), *The SAGE encyclopedia of communication research methods* (Vol. 4, pp. 1754–1756). SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781483381411.n623

Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. Wiley. https://doi.org/10.1037/10628-000

Jewkes, Y. (2015). *Media and crime* (3rd ed.). SAGE.

Kelley, H. H. (1973). The processes of causal attribution. *American Psychologist, 28*(2), 107–128. https://doi.org/10.1037/h0034225

Khaosod Online. (2020, June 10). *ผลDNA คดีน้องชมพู่ ออกแล้ว ลุงหวั่นโดนหมายจับ ใช้เสื้อคลุมศพ แจงพ่อฝากไปให้ (คลิป)*. Khaosod. https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_4288234

Khaosod Online. (2022, March 4). *แฉพิรุธคนบนเรือพูดไม่ตรง! ปมไวน์บอกดื่มไป 3 ขวด สวนทางความจริงที่ดื่มไป*. Khaosod. https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_6922341

Lecheler, S., & de Vreese, C. H. (2019). *News framing effects: Theory and practice*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315208077

Malle, B. F. (2022). Attribution theories: How people make sense of behavior. In D. Chadee (Ed.), *Theories in social psychology* (2nd ed., pp. 93–120). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781394266616.ch4

MGR Online (2020, September 6). *ห้างแตก “ลุงพล” ควง “ป้าแต๋น” เดินแบบ แฟนคลับแห่ให้กำลังใจกรี๊ดหนักมาก*. MGR Online. https://mgronline.com/entertainment/detail/9630000091315

Molek-Kozakowska, K. (2013). Towards a pragma-linguistic framework for the study of sensationalism in news headlines. *Discourse & Communication, 7*(2), 173–197. https://doi.org/10.1177/1750481312471668

Nimtupariya, C., & Tapinta, P. (2021). The influences of loaded words in tragic news headlines on readers’ emotions. *Suranaree Journal of Social Science*, *15*(2), 106-124. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sjss/article/view/248735

Pan, Z., & Kosicki, G. M. (1993). Framing analysis: An approach to news discourse. *Political Communication, 10*(1), 55–75. https://doi.org/10.1080/10584609.1993.9962963

Susak Lozanovska, I. (2023). The presumption of innocence and the media coverage of criminal cases. In *Authorities and procedures of legal protection in the Balkan states* (pp. 155–169). Akademia Wymiaru Sprawiedliwo**ś**ci. https://eprints.uklo.edu.mk/id/eprint/10492

Tandoc, E. C., Jr. (2014). Journalism is twerking? How web analytics is changing the process of gatekeeping. *New Media & Society, 16*(4), 559–575. https://doi.org/10.1177/1461444814530541

Tankard, J. W., Jr. (2001). The empirical approach to the study of media framing. In S. D. Reese, O. H. Gandy, Jr., & A. E. Grant (Eds.), *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world* (pp. 95–106). Lawrence Erlbaum Associates.

Thai PBS. (2022, February 28). *ปมคาใจ! อะไรบ้าง? สังคมสงสัย "แตงโม" เสียชีวิต*. Thai PBS. https://www.thaipbs.or.th/news/content/313138

Thairath Online. (2020a, July 11). *โซเชียลฮือฮา เผยภาพ "ลุงพล" สมัยเป็นหนุ่ม มีแวววหล่อ ออร่าระดับดารา*. Thairath. https://www.thairath.co.th/news/society/1887245

Thairath Online. (2020b, July 16). *ลุงพล เปิดใจทั้งน้ำตาถึง แม่น้องชมพู่ หวังเป็นครอบครัวเหมือนเดิม (คลิป)*. Thairath. https://www.thairath.co.th/news/society/1891060

Thairath Online. (2020c, September 4). *ลุงพล ป้าแต๋น ออกอีเวนต์ที่สกลนคร แฟนคลับแน่น เผย จ่อปั๊มทายาทคนที่ 3*. Thairath. https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/1924307

Thairath Online. (2025, May 23). *3 ปี ตัดสิน "คดีแตงโม" ศาลยกฟ้องคดีประมาท "แซน-กระติก-ภีม"*. Thairath. https://www.thairath.co.th/news/crime/2860108

ชีวิตชายจีนโสดในกระแสการอพยพในสยาม ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

Single Chinese Migrant Men in Siam, Late 24th – Early 25th Centuries (B.E.)

ภาวิณี บุนนาค (Pavinee Bunnag) *E-mail: pavinee.bu@bsru.ac.th* [1]*
นงนุช ทึ่งในธรรมะ (Nongnuch Thuengnaithamma) *E-mail: Nongnuch.th@bsru.ac.th* [2]

[1]สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Social Sciences for Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[2]สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Chinese, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

Corresponding Author. E-mail: pavinee.bu@bsru.ac.th

(Received: 12 February 2026; Revised: 26 May 2026 ; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาการอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะกลุ่มคนหลักของกระบวนการอพยพแบบ “ชายเป็นหลัก” ภายใต้บริบทการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบการค้าและระบบแรงงานในสังคมสยาม ด้วยว่าความเป็นโสดของชายชาวจีนมิได้เป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคล หากสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างการอพยพและระบบแรงงานที่เอื้อให้ชายชาวจีนจำนวนมากดำรงอยู่ในฐานะแรงงานเคลื่อนย้าย ต้องใช้ชีวิตแยกจากครอบครัว และการตั้งถิ่นฐานถาวร

การศึกษาใช้แนวทางวิเคราะห์จุลประวัติศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจชีวิตของชายจีนโสด ผ่านการทำงานและพื้นที่ทางสังคมของชุมชนชาวจีน โดยมุ่งให้เห็นทั้งความไม่มั่นคงของชีวิตแรงงานและวิธีที่ชายชาวจีนอพยพพยายามจัดการกับเงื่อนไขดังกล่าว การแต่งงานกับหญิงชาวสยามถูกพิจารณาในฐานะจุดเปลี่ยนสำคัญของชีวิตผู้อพยพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความปรารถนาที่จะตั้งหลักแหล่งในประเทศสยาม มากกว่าจะเป็นเพียงกระบวนการกลมกลืนทางวัฒนธรรม บทความชี้ให้เห็นว่า ชุมชนชาวจีนในประเทศสยามตั้งอยู่บนประสบการณ์ชีวิตและแรงงานของชายจีนโสดจำนวนมาก ซึ่งมักไม่ปรากฏเด่นชัดในงานศึกษาการอพยพที่ผ่านมา การมองผ่านชีวิตของชายจีนโสดจึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจความเป็นชาย การอพยพ และการก่อรูปของชุมชนในสังคมสยามอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ชายจีนโสด; การอพยพแบบชายเป็นหลัก; เพศสภาพและความเป็นชาย; ประวัติศาสตร์จุลภาค; ชุมชนชาวจีนในประเทศสยาม

Abstract

This study aimed to examine Chinese migration to Siam from the late eighteenth to the early nineteenth century, focusing on the experiences of unmarried Chinese men as key actors in a predominantly male migration regime under the expansion of Siam’s commercial economy and labor system. It was argued that male bachelorhood was not merely a personal condition but was closely related to migration structures and labor arrangements that positioned Chinese men as mobile workers separated from family life and permanent settlement.

This study employed a micro-historical approach to understand the everyday lives of unmarried Chinese men through their labor and the social spaces of the Chinese community. It highlighted the precarity of migrant labor and the strategies used by Chinese migrants to cope with these structural conditions. Marriage to Siamese women was examined as a key turning point in the lives of these migrants, which was shaped by economic stability and the desire for permanent settlement in Siam, rather than being merely a process of cultural assimilation. The article argued that Chinese communities in Siam were built upon the labor and lived experiences of numerous unmarried Chinese men, whose roles had often been overlooked in previous migration studies. Focusing on the lives of single Chinese men thus offered new perspectives for a more comprehensive understanding of masculinity, migration, and community formation in Siamese society.

Keywords : Single Chinese Migrant Men; Male-dominated Migration; Gender and Masculinity; Microhistory; Chinese Communities in Siam

บทนำ

การอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นหนึ่งในปรากฏการณ์สำคัญที่หล่อหลอมโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของสยามยุคเปลี่ยนผ่าน จากสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่ งานศึกษาจำนวนมากอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านกรอบเศรษฐกิจการเมือง งานบุกเบิกที่เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนจีนกับชนชั้นนำทางการเมือง ผ่านกรอบการพึ่งพาในระบบอุปถัมภ์ สกินเนอร์, จี. วิลเลียม (2568) เรื่อง สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ เผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 สังศิต พิริยะรังสรรค์ (2526) เรื่อง นายทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2511 และผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ (2546) เรื่อง เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2539 เป็นต้น ในส่วนการศึกษาเรื่องแรงงานชาวจีนในเชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ อาทิ วิยะดา ทองมิตร (2527) เรื่อง การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453, พรรณี บัวเล็ก (2546) เรื่อง กุลีลากรถกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2542 เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์ (2546) เรื่อง แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492 เป็นต้น โดยเน้นบทบาทของชาวจีนในฐานะแรงงาน พ่อค้า และกลไกสำคัญของการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายใต้กระบวนการเปิดประเทศและการรวมเข้ากับระบบทุนนิยมโลก อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้มอง “ชาวจีน” เป็นกลุ่มก้อนที่เป็นกลางทางเพศ (Gender-Neutral) และให้ความสำคัญกับโครงสร้างในระดับมหภาคมากกว่าประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล ขณะเดียวกันแม้งานศึกษาด้านเพศสภาพจะให้ความสนใจกับผู้หญิงชาวจีนและครอบครัวข้ามชาติพันธุ์มากขึ้นในช่วงพุทธทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา แต่ประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะ “แรงงาน” และ “ตัวแสดงหลักของการอพยพ” ยังคงถูกกล่าวถึงอย่างจำกัด โดยมักถูกทำให้เป็นเพียงฉากหลังของการก่อรูปชุมชนชาวจีนหรือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

บทความนี้จึงต้องการศึกษาว่า ชีวิตของชายจีนโสดในประเทศสยามเป็นอย่างไร พวกเขาดำรงชีวิต ทำงาน สร้างความสัมพันธ์ และตัดสินใจแต่งงานภายใต้เงื่อนไขใด และประสบการณ์เหล่านี้สะท้อนพลวัตของความเป็นชายและการก่อรูปของชุมชนชาวจีนในสังคมสยามอย่างไรในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 การศึกษาใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ แนวทางจุลประวัติศาสตร์ (Microhistory) เป็นหลัก อาศัยข้อมูลหลักฐานทั้งจากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ เอกสารราชการ บันทึกร่วมสมัย ควบคู่กับเอกสารชั้นรองด้านประวัติศาสตร์การอพยพและการศึกษาเพศสภาพ การวิเคราะห์ใช้การตีความเชิงคุณภาพ โดยเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตของ

ชายจีนโสดเข้ากับโครงสร้างการอพยพ ระบบแรงงาน และบรรทัดฐานทางเพศสภาพในสังคมสยาม ผ่านการนำเสนอเรื่องเล่ารายกรณีในเชิงวิเคราะห์

บทความนี้เสนอว่า การอพยพของชาวจีนเข้าสู่สยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 มีลักษณะเป็นการอพยพแบบ “ชายเป็นหลัก” (Male-Dominated Migration) ซึ่งชายจีนจำนวนมากอยู่ในสถานะ “แรงงานโสด” (หมายรวมถึง ชายจีนที่เดินทางมาลำพัง ไม่ได้นำภรรยาชาวจีนมาด้วย) โดยกระบวนการอพยพดังกล่าวถูกกำหนดด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบแรงงานเป็นสำคัญ มากกว่าการตัดสินใจในระดับปัจเจกของผู้อพยพ นอกจากนี้ ความเป็นโสดของชายจีนอพยพมิได้เป็นเพียงสถานะส่วนบุคคล หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ทางสังคม และกระบวนการตั้งถิ่นฐานในสยาม อีกทั้งการแต่งงานของชายจีนกับหญิงชาวสยามยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานของชายจีนอพยพ อันมีส่วนสำคัญต่อการก่อรูปของชุมชนชาวจีนในประเทศสยาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาการอพยพและรูปแบบการดำรงชีวิตของชายจีนโสดในสยามช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมุ่งวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชายจีนโสดกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนกระบวนการตั้งถิ่นฐานของผู้อพยพในบริบทสังคมสยาม

สมมติฐานในการวิจัย

1. การอพยพของชายจีนโสดเข้าสู่สยามเป็นผลจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบแรงงานที่เอื้อต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานชายเป็นหลัก

2. การตั้งถิ่นฐานของชายจีนโสดในสยามเกิดจากกระบวนการปรับตัวและปฏิสัมพันธ์กับสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับหญิงชาวสยาม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการตั้งหลักแหล่งถาวร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทความนี้ใช้กรอบแนวคิดแบบบูรณาการ โดยผสานแนวคิดการอพยพและความเป็นชาย โดยใช้วิธีการทางจุลประวัติศาสตร์ในการศึกษา เพื่อเชื่อมโยงการอพยพของชาวจีนเข้าสู่สยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เข้ากับมิติทางเพศสภาพและชีวิตประจำวันของผู้อพยพชายชาวจีน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐสยามในยุคเปิดประเทศ กรอบแนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การอพยพมิใช่เพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน หากเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผลิตความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บทบาททางเพศ และรูปแบบชีวิตเฉพาะของผู้อพยพ (McKeown, 2004)

ประการแรก บทความนี้อาศัยแนวคิดการอพยพแบบชายเป็นหลัก (Male-Dominated Migration) เพื่ออธิบายโครงสร้างการอพยพของชาวจีนจากประเทศจีนตอนใต้สู่ประเทศสยาม ซึ่งมีลักษณะเด่นคือการเคลื่อนย้ายแรงงานชายวัยทำงาน ขณะที่ผู้หญิงและครอบครัวถูกทิ้งไว้เบื้องหลังในมาตุภูมิ งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการอพยพเช่นนี้เป็นผลทั้งจากข้อจำกัดด้านต้นทุน การควบคุมการเดินทาง และความต้องการแรงงานราคาถูกในเศรษฐกิจอาณานิคมและกึ่งอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Reid, 1993) ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ชายชาวจีนถูกผลิตให้เป็น “แรงงานเคลื่อนย้าย” (Mobile Labor) ซึ่งถูกแยกออกจากครอบครัวและการตั้งถิ่นฐานถาวร ความเป็นโสดของชายชาวจีนจึงมิใช่ทางเลือกส่วนบุคคล หากเป็นผลพวงของโครงสร้างการอพยพและระบบแรงงานที่จำกัดความเป็นไปได้ของชีวิตครอบครัวในระยะแรก

ประการที่สอง บทความนี้ใช้กรอบเพศสภาพและความเป็นชาย (Gender and Masculinity) เพื่อวิเคราะห์ประสบการณ์ของชายชาวจีนอพยพในฐานะตัวแสดงที่ต้องต่อรองกับบรรทัดฐานทางเพศสภาพทั้งจากสังคมจีนและสังคมสยาม ตามแนวคิดของ Connell (1995) ความเป็นชายมิใช่คุณลักษณะตายตัว หากเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและต่อรองผ่านโครงสร้างอำนาจและบริบททางสังคม สำหรับชายชาวจีนอพยพ ความเป็นชายถูกผูกโยงอย่างแนบแน่นกับความสามารถในการทำงานหารายได้ ความเป็นผู้นำครอบครัว และการสร้างความมั่นคงในชีวิต การแต่งงานกับหญิงชาวสยามจึงถูกวิเคราะห์ว่าไม่ใช่เพียงในฐานะการกลมกลืนทางวัฒนธรรม หากเป็นกลไกสำคัญในการยืนยันความเป็นชาย การสร้างสถานะทางสังคม และการลดความเปราะบางของชีวิตผู้อพยพ (สกินเนอร์, 2568)

ประการที่สาม บทความนี้นำแนวทางจุลประวัติศาสตร์ (Microhistory) มาใช้ในการศึกษาชีวิตประจำวันของชายจีนโสด เพื่อเชื่อมโยงระดับปัจเจกเข้ากับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการอพยพในระดับมหภาค ตามแนวคิดของ Ginzburg (1993) และ Levi (2001) จุลประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับชีวิตสามัญ เรื่องเล่ารายกรณี และประสบการณ์เฉพาะบุคคล ซึ่งช่วยเปิดเผยกลไกของโครงสร้างใหญ่ผ่านชีวิตคนตัวเล็ก ในบทความนี้ อาศัยเรื่องเล่าชีวิตแรงงานชายจีนโสด เพื่อช่วยให้เห็นภาพการอพยพ ระบบแรงงาน และบรรทัดฐานทางเพศสภาพ

โดยสรุป กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยให้บทความสามารถอธิบายการอพยพของชายจีน การก่อร่างของชุมชนชาวจีนในประเทศสยามผ่านชีวิต ความเปราะบาง และการตัดสินใจของชายจีนโสด ซึ่งมักถูกมองข้ามในงานศึกษาการอพยพกระแสหลัก การมองผ่านมิติของเพศสภาพและชีวิตประจำวันทำให้เห็นว่า การก่อรูปชุมชนชาวจีนมิได้ตั้งอยู่บนความสำเร็จทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากตั้งอยู่บนชีวิตแรงงาน ความไม่มั่นคง และการต่อรองเชิงโครงสร้างของชายจีนอพยพจำนวนมาก

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยเลือกใช้แนวทางจุลประวัติศาสตร์ในการศึกษาประสบการณ์ของชายจีนโสดในสยามช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ผ่านการวิเคราะห์เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารราชการ ชีวประวัติ อัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ เอกสารร่วมสมัย และงานวิชาการเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลและสังคมสยามในช่วงเวลาดังกล่าว

แนวทางจุลประวัติศาสตร์มุ่งศึกษา “ประวัติศาสตร์ของคนตัวเล็ก” หรือบุคคลชายขอบในสังคม ผ่านรายละเอียดของชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายทางเศรษฐกิจ ตลอดจนประสบการณ์ส่วนบุคคลที่มักไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก (Levi, 2001) การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจชีวิตของชายจีนโสด ซึ่งต้องเผชิญกับสภาวะการอพยพ ความโดดเดี่ยว การปรับตัวทางวัฒนธรรม และการสร้างตัวตนในสังคมสยาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้ การใช้แนวทางจุลประวัติศาสตร์ช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาวจีนโพ้นทะเล ผ่านประสบการณ์เฉพาะของบุคคลธรรมดาที่สะท้อนพลวัตทางสังคมได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า การอพยพของชายชาวจีนโสดในประเทศสยามมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน หากแต่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่กำหนดรูปแบบการดำรงชีวิต ความเป็นชาย และกระบวนการตั้งถิ่นฐานของผู้อพยพอย่างมีนัยสำคัญ โดยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) การอพยพแบบชายเป็นหลักของชาวจีนในสยาม: โครงสร้างเศรษฐกิจและแรงงาน

การอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 มีลักษณะเป็นการอพยพแบบชายเป็นหลักอย่างเด่นชัด อันเป็นผลจากปัจจัยผลักดันจากประเทศจีน ทั้งความ

เป็นอยู่ที่ยากลำบากของชาวจีนทางตอนใต้ ภาวะสงครามฝิ่นและภาวะสงครามกบฏไท่ผิง, ความยุ่งยากทางการเมือง และปัจจัยดึงดูดจากประเทศสยาม ที่สำคัญคือการเปิดการค้าเสรี ตามสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) พ.ศ. 2398 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้สยามเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก และเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เร่งให้เกิดการหลั่งไหลของแรงงานชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง กล่าวคือ สนธิสัญญาเบาว์ริงยกเลิกระบบผูกขาดการค้าของรัฐ และเปิดโอกาสให้พ่อค้าต่างชาติและเอกชนค้าขายได้อย่างเสรี ส่งผลให้ เกิดการผลิตเพื่อการส่งออก โดยเฉพาะข้าว ไม้สัก ดีบุก น้ำตาล และสินค้าเกษตรเชิงพาณิชย์อื่น ๆ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวมถึงความเจริญทางภาคธุรกิจการค้า โดยเฉพาะธุรกิจส่งออกและนำเข้าสินค้า กรุงเทพฯ กลายเป็นฐานเริ่มต้นของการผลิตอุตสาหกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น โรงเลื่อยจักร โรงสีไฟ

นอกจากการขยายตัวทางการค้าและการผลิตแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การปฏิรูปประเทศให้ทัดเทียมตามแบบตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความทันสมัยตามชาติตะวันตก เช่น การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนแบบตะวันตก การขุดและปรับปรุงคลอง การสร้างถนน การก่อสร้างเส้นทางรถไฟ กิจการไฟฟ้า ประปา และการติดต่อสื่อสาร สิ่งเหล่านี้จำต้องอาศัยแรงงานในการประกอบการทั้งสิ้น (เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, 2546) ในขณะที่สยามต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่แรงงานไพร่ ยังอยู่ภายใต้ระบบแรงงานเกณฑ์ ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการแรงงานเชิงพาณิชย์ได้อย่างยืดหยุ่น รัฐและนายทุนจึงหันไปพึ่งพาแรงงานจีนอพยพ ซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระ เคลื่อนย้ายได้ และพร้อมทำงานหนักโดยได้รับค่าจ้างต่ำ

ปัจจัยผลักดันจากจีนตอนใต้ และปัจจัยดึงดูดจากประเทศสยามดังกล่าว ที่มาพร้อมกับการเปิดเมืองท่าของประเทศจีนตอนใต้ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของกิจการเดินเรือพาณิชย์ของชาติตะวันตก ยังผลให้การอพยพออกจากประเทศจีนของแรงงานรับจ้างชาวจีนกระทำได้สะดวกมากขึ้น ประเทศสยามโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางแห่งหนึ่งที่แรงงานชาวจีนพากันอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยพ่อค้าจีนและนายหน้าแรงงานมีบทบาทสำคัญในการนำแรงงานชาวจีนจากมณฑลชายฝั่งทางใต้ของจีน เช่น กวางตุ้งและฝูเจี้ยน เข้ามายังประเทศสยาม แรงงานชาวจีนจำนวนมากเข้าทำงานในฐานะแรงงานรับจ้างในโรงสีข้าว เหมืองแร่ การก่อสร้าง การขนส่งทางน้ำ และกิจการค้าขนาดเล็กในเมือง (เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, 2546) ดังปรากฏในประสบการณ์ชีวิตของชายชาวจีนอพยพมายังประเทศสยาม

“จีนเต็ง” มีนามเดิมว่า เตียอูเต็ง (ต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น หลวงอุดรภัณฑ์พานิช ต้นสกุล โสภโณดร) เกิดเมื่อ พ.ศ. 2385 เป็นชายหนุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว ผู้เดินทางออกจากหมู่บ้านในอำเภอเตี้ยอัน เมืองแต้จิ๋ว มณฑลกวางตุ้ง โดยมีเงินติดตัวเพียงเล็กน้อย การอพยพของเขาเกิดขึ้นภายใต้ความคาดหวังของครอบครัวที่ส่งเขามาในฐานะ “แรงงานชาย” เพื่อทำงานเก็บเงินและส่งกลับไปยังมาตุภูมิ กล่าวคือ จีนเต็งเป็นหนึ่งในชายชาวจีนจำนวนมากที่เกิดในครอบครัวชาวนาซึ่งมีฐานะยากจน ต้องเผชิญกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปราะบางของจีนตอนใต้ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 อันเป็นยุคที่เต็มไปด้วยความไม่สงบ ทั้งจากทุพภิกขภัย สงครามฝิ่น (พ.ศ. 2382–2385) กบฏไต้ผิง (พ.ศ. 2393–2407) และจลาจลต่าง ๆ ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้ชายหนุ่มจำนวนมากต้องละทิ้งบ้านเกิด เพื่อแสวงหาโอกาสในการดำรงชีวิตที่ดีกว่าในดินแดนโพ้นทะเล จีนเต็งเมื่อมีอายุราว 17–18 ปี จึงตัดสินใจอพยพมายังประเทศสยามใน พ.ศ. 2402 ด้วยความยากจน เขาจึงมีเพียงเสื้อ 1 ตัว กางเกง 1 ตัว และเสื่อปูนอน 1 ผืน ทั้งยังต้องเป็นหนี้ค่าเรือโดยสารอีก 18 บาท (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2539)

“จีนหอย” มีชื่อเดิมว่า แต้หอย (ต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น ขุนพัฒน์ ต้นสกุล เตชะกำพุช) เกิดประมาณ พ.ศ. 2382 ที่อำเภอเท่งไฮ้ เมืองแต้จิ๋ว มณฑลกวางตุ้ง เมื่อพิจารณาจากปีที่เกิดจะเห็นว่า จีนหอยเกิดก่อนจีนเต็งไม่กี่ปีและต่างก็เติบโตขึ้นในช่วงที่สังคมภาคใต้ของจีนมีความไม่สงบอยู่มาก จากหลักฐานที่มีอยู่ ครอบครัวของจีนหอยเป็นชาวนายากจน และด้วยฐานะที่แร้นแค้น จีนหอยจึงต้องทำงานหนักเพื่อช่วยเหลือครอบครัว นอกจากทำนา ยังต้องไปรับจ้างหาบของในตลาดของหมู่บ้าน เมื่อถึงวัยที่จะมีคู่ครองจึงได้แต่งงาน จีนหอยอาศัยอยู่ที่

ประเทศจีนจนอายุได้ประมาณ 25-26 ปี จึงคิดอพยพมาเสี่ยงโชคแสวงหาความร่ำรวยในประเทศสยาม ขณะนั้นประมาณ พ.ศ. 2407-2408 จีนหอยเดินทางมาขึ้นเรือที่ท่าเรือซัวเถา เขามีเงินเพียง 4 เหรียญ และเสื้อผ้าอีก 1 ชุด เงิน 4 เหรียญ เมื่อหักค่าเรือโดยสารไป 2 เหรียญแล้ว ก็เหลือเพียง 2 เหรียญเท่านั้น (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2539)

จีนเต็งและจีนหอยเป็นตัวแทนชีวิตของชายจีนจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนภาพของแรงงานชายชาวจีนผู้ไร้หลักประกัน ซึ่งต้องเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสยามภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและโครงสร้างการอพยพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อความมั่นคงในชีวิต

ตารางที่ 1 จำนวนคนจีนที่อพยพจากซัวเถาและไหโขว่มายังกรุงเทพฯ และจำนวนชาวจีนทั้งหมดที่เข้ามา (นับเป็นพัน) ในช่วง พ.ศ. 2425-2498

	จากซัวเถา		**จากไหโขว่**		**จำนวนชาวจีนทั้งหมด**	
	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยตลอดปี	รวมทั้งหมด
2425 -2435	8.4	92.2	1.2	13.0	16.1	177.5
2436-2448	20.5	266.3	5.0	64.7	35.0	455.1
2449-2460	48.5	582.5	8.8	105.5	68.0	815.7
2461-2474	58.4	817.9	11.8	165.3	94.8	1327.6
2475-2482	17.4	139.3	5.8	46.5	-	-
2475-2488	-	-	-	-	33.8	473.7
2489-2498	-	-	-	-	26.8	267.8

ที่มา: สกินเนอร์, 2568

การอพยพนี้มักเป็นการอพยพของชายโสดวัยหนุ่ม หมายรวมถึงชายจีนที่เดินทางมาลำพัง โดยไม่นำภรรยาชาวจีนมาด้วย เนื่องจากชายวัยแรงงานถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เหมาะสมที่สุดต่อการเคลื่อนย้าย เนื่องจากสามารถรับภาระงานหนัก มีความคล่องตัวสูง ท่ามกลางความไม่แน่นอนของปลายทาง และไม่ต้องแบกรับต้นทุนของการอพยพทั้งครอบครัว ด้วยจีนอพยพใหม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เพราะนอกจากค่าโดยสารเรือเดินทะเลแล้ว ยังต้องเสียค่านายหน้าแก่ผู้หางานให้ทำด้วย และในระยะต่อมายังต้องเสียค่าเข้าประเทศสยามอีกด้วย จึงต้องประหยัดอย่างที่สุด ทำให้ผู้หญิงชาวจีนส่วนใหญ่ไม่ได้เดินทางมาพร้อมกับสามี (สกินเนอร์, 2568)

นอกจากนี้แรงงานจีนในระยะแรกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย เพราะก่อนพ.ศ. 2436 ทางการจีนไม่อนุญาตให้หญิงชาวจีนเดินทางติดตามสามีออกนอกประเทศ (ไสว วิศวานันท์, 2539) เพื่อเป็นการประกันให้ชาวจีนที่เดินทางออกนอกประเทศจะต้องกลับไปยังประเทศจีน หรืออย่างน้อยต้องส่งเงินกลับไปยังประเทศจีนเพื่อช่วยเหลือครอบครัวตนที่อยู่ประเทศจีน ต่อมาแม้จะอนุญาตให้ผู้หญิงชาวจีนออกนอกประเทศจีน แต่ปรากฏว่ามีหญิงชาวจีนเพียงจำนวนน้อยที่เดินทางออกนอกประเทศจีน เนื่องจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรมตามลัทธิขงจื้อ ชาวจีนที่จะอพยพไปใช้แรงงานต่างประเทศจะแต่งงานก่อนเดินทาง หรือไปทำงานระยะหนึ่งจะกลับมาแต่งงานที่ประเทศจีน และกลับไปทำงานต่างประเทศต่อ โดยทิ้งให้ภรรยาดูแลพ่อแม่ และครอบครัวของตนที่ประเทศจีน ตลอดจนเซ่นไหว้บูชาบรรพบุรุษแทนตนด้วย เพราะเป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวที อันเป็นประเพณีของชาวจีนตามแนวคิดขงจื้อ จึงทำให้มีผู้หญิงชาวจีนอพยพเข้ามาบ้าง แต่เป็นเพียงเล็กน้อย และส่วนใหญ่เข้ามาเป็นหญิงโสเภณีชาวจีน (เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, 2546)

จากสภาพเงื่อนไขดังกล่าวทำให้การอพยพถูกออกแบบให้เป็นการเคลื่อนย้ายของแรงงานเดี่ยวมากกว่าการตั้งถิ่นฐานแบบครอบครัวตั้งแต่ต้น (สกินเนอร์, 2568) การเดินทางของแรงงานชาวจีนโดยที่ไม่มีภรรยาเดินทางเข้ามาด้วยนั้น ส่งผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีนเมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ดังจะกล่าวในส่วนต่อไป

2) ความเป็นชาย การอพยพ และชีวิตแรงงานชายจีนในสยาม

การอพยพของชายจีนเข้าสู่ประเทศสยามมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน หากยังเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและต่อรองความหมายของ “ความเป็นชาย” (Masculinity) ในบริบทประเทศจีนตอนใต้ช่วงปลายราชวงศ์ชิง ผู้อพยพชายชาวจีน ความเป็นชายถูกเชื่อมโยงกับบทบาทด้านการทำงาน การสร้างรายได้ และความรับผิดชอบต่อครอบครัวในถิ่นกำเนิด (McKeown, 2004) ความเป็นชายในฐานะแรงงานและผู้หาเลี้ยง ถูกทำให้เป็น “ภารกิจของลูกชาย” มากกว่าทางเลือกส่วนบุคคล การเป็นแรงงานอพยพและการส่งเงินกลับบ้านกลายเป็นเครื่องพิสูจน์ความเป็นชายที่สังคมจีนยอมรับ (Chan, 2006) อย่างไรก็ตาม ชีวิตแรงงานอพยพเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน รายได้ไม่มั่นคง และการพลัดพรากจากครอบครัว สิ่งเหล่านี้ทำให้ความเป็นชายในฐานะผู้หาเลี้ยงครอบครัวต้องเผชิญความกดดันอยู่ตลอดเวลา

เมื่อมาถึงประเทศสยาม ชายหนุ่มเหล่านี้เข้าทำงานในฐานะแรงงานรับจ้าง อย่างไรก็ตาม การเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมเมืองกรุงเทพฯ ที่ต้องใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ด้วยข้อจำกัดเรื่องรายได้ของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน ส่งผลให้แรงงานจีนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ยากลำบาก เพราะรายได้ส่วนหนึ่งจะต้องแบ่งเก็บไว้สำหรับส่งกลับไปประเทศจีน อีกส่วนไว้ใช้จ่ายทั่วไป และถ้ามีเหลือจากส่วนนี้จึงจะสามารถสะสมเพื่อนำไปใช้ตั้งตัวได้ ดังนั้นแรงงานจีนส่วนใหญ่จึงต้องพยายามหาอาชีพที่ทำรายได้ดีที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่ลำบาก และเสี่ยงอันตรายอย่างมาก และอีกทางหนึ่ง คือ การใช้จ่ายอย่างประหยัดที่สุด ดังในประสบการณ์ชีวิตของชาวจีนเหล่านี้

“จีนเต็ง” เมื่อรอนแรมมาถึงเมืองไทย (พ.ศ. 2402) จีนเต็งได้ประกอบอาชีพเป็นจับกังพายเรือ ได้รายได้เดือนละ 3 บาท

> “...เมื่อแรกเข้ามาถึงในเมืองไทย รับจ้างเขาเป็นจับกังพายเรือ ด้วยในสมัยนั้นถนนรนแคมยังไม่ใคร่มี ไปไหนไปเรือถึงสำปั้น 3 กระทง เวลาไปไหนตัวเถ้าแก่นั่งคัดท้าย มีจับกังพายจ้ำไปข้างหัว 2 คน เขามักจ้างจีนใหม่ ให้ค่าจ้างถูก ๆ เพราะจับกังพายเรือไม่ต้องรู้ภาษาไทย แล้วแต่เถ้าแก่สั่งให้พายก็พาไป รับจ้างพายเรืออยู่จนได้เงินใช้หนี้ที่เขาทดรองค่าโดยสารหมดแล้ว จึงคิดอ่านไปรับจ้างเขาหุงข้าวกะทะในโรงกงสีสำหรับเลี้ยงจับกัง ได้ค่าจ้างมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ค่อยสะสมค่าจ้างไว้เป็นทุน จนพอจะออกค้าขายโดยลำพัง...”
>
> (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2526)

นอกจากค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้ว จีนเต็งยังให้คนที่จนกว่ากู้เงินอีกด้วยเพื่อกินดอกเบี้ย ทำให้สะสมทุนได้มากขึ้น จึงมีโอกาสใช้เงินทุนที่มีทำการค้าขายได้มากขึ้น ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

“จีนหอย” หลังจากรอนแรมอยู่ในทะเลเกือบเดือน จีนหอยได้เดินทางมาถึงประเทศสยาม (ประมาณ พ.ศ. 2407-2408) และได้ทำงานเป็นลูกจ้างในร้านค้าแถวถนนทรงวาด จีนหอยทำงานอยู่ที่นี่ได้ 2–3 ปี ก็ย้ายไปทำงานกับร้านค้าอีกแห่งหนึ่ง ร้านนี้ขายเครื่องถ้วยชามและของใช้ต่าง ๆ ที่นำเข้ามาจากประเทศจีน จีนหอยทำงานด้วยความขยันขันแข็งและความซื่อสัตย์ (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2539)

“คอซู้เจียง” ชาวจีนฮกเกี้ยน จากเมืองเจียงจิว เมื่ออายุ 25 ปี (พ.ศ. 2365) ได้ออกมาเริ่มต้นชีวิตบนเกาะปีนัง คอซู้เจียงเริ่มต้นด้วยเพียงไม้คานและร่างกายเพียงเท่านั้นที่ได้นำติดตัวมาจากบ้านเกิด ณ ดินแดนแห่งนี้เขาเริ่มจากการทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างต่าง ๆ เป็นเกษตรกรปลูกพืชผักผลไม้ทั่วไป คอซู้เจียงได้นำผลผลิตไปขายที่ตลาดเมืองจอร์จทาวน์สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง รวมระยะทางไปกลับในแต่ละรอบประมาณ 29 กิโลเมตร (กรมศิลปากร, 2566)

เช่นเดียวกัน “เหียกวงเอี่ยม” เด็กหนุ่มแต้จิ๋วในหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ยากจนบนเกาะหน่ำโป่ยจิว มณฑลกวางตุ้ง เมื่ออายุ 17 ปี (พ.ศ. 2439) ได้ออกเดินทางและเริ่มต้นอาชีพคนงานจับกังโรงงานกลั่นเหล้าที่เมืองบานัมของกัมพูชา เขาได้รับค่าแรงเดือนละ 2 ด๊อง (2 ด๊อง = 2 บาท) ทุกเดือนจะใช้เงินเพียงด๊องเดียว อีกด๊องจะเก็บออมไว้ เมื่อได้เงินจำนวนหนึ่ง จะหาทางฝากคนเอาไปให้พี่สะใภ้ที่ประเทศจีน เมื่อผ่านมาได้ 6 ปี เขาพบว่าไม่สามารถมีเงินเหลือเก็บได้เลย จึงได้อพยพมาเป็นแรงงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ โดยเป็นคนงานหาบผักในโรงงานผักกาดดองเซี่ยงกี่ (อัมพร เอี่ยมสุรีย์, 2537)

ค่าจ้างแรงงานในสยาม ตามรายงานของกงสุลอังกฤษระบุว่า ในช่วง พ.ศ. 2432–2433 อัตราค่าจ้างแรงงานในสยามอยู่ที่ประมาณ วันละ 75 สตางค์ถึง 1 บาท อย่างไรก็ดี แรงงานชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายโสดและต้องทำงานหนักเฉลี่ยวันละราว 12 ชั่วโมง กลับมีรายได้เฉลี่ยเพียง ประมาณปีละ 20 บาท สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของรายได้และสภาพแรงงานที่กดทับแรงงานอพยพกลุ่มนี้

ค่าแรงของแรงงานชาวจีนมีความแตกต่างกันตามประเภทของงาน โดยงานโยธา เช่น การทำถนน เป็นงานที่มีค่าแรงต่ำและค่อนข้างคงที่ การปรับขึ้นของค่าแรงเป็นไปอย่างจำกัด เช่น พ.ศ. 2435 แรงงานกุลีได้รับค่าจ้างเพียง วันละ 32 อัฐ (คิดเป็น 16 สตางค์ หรือ 0.16 บาท) และ พ.ศ. 2451 ค่าแรงอยู่ระหว่างวันละ 42 อัฐ (คิดเป็น 21 สตางค์ หรือ 0.21 บาท) ถึง 1 บาท ในทางตรงกันข้าม งานก่อสร้างทางรถไฟ ซึ่งต้องใช้แรงงานเข้มข้นและมีความเสี่ยงสูงกว่า มีอัตราค่าจ้างสูงขึ้น โดยราว พ.ศ. 2456 กรมรถไฟกำหนดค่าจ้างแรงงานไว้ที่ วันละ 75 สตางค์ ขณะที่ในพื้นที่ทุรกันดาร มีไข้ป่าชุกชุม ทำให้กุลีเกิดความกลัวและไม่กล้ารับงาน เช่น เมื่อเกิดอหิวาตกโรคในเขตตำบลปากช่อง กรมรถไฟให้อัตราค่าจ้างช่างไม้สูงถึงวันละ 5 บาท (วิยะดา ทองมิตร, 2527) สะท้อนให้เห็นว่า ค่าจ้างแรงงานสัมพันธ์โดยตรงกับความเสี่ยงของพื้นที่ทำงาน

แม้ค่าจ้างแรงงานในประเทศสยามจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดแรงงานชายจีนโสดให้หลั่งไหลเข้ามารับจ้างทำงาน โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นแหล่งงานที่ให้รายได้เป็นเงินสดและเข้าถึงได้รวดเร็ว แต่แรงงานกลุ่มนี้ต้องดำรงชีวิตอย่างประหยัดและทำงานอย่างหนัก เพื่อสะสมทุนและส่งเงินกลับไปยังครอบครัวในประเทศจีน อันเป็นเป้าหมายหลักในการอพยพของแรงงานชายชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าว

แรงงานรับจ้างชายชาวจีนส่วนใหญ่มักเลือกวิธีประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการอยู่อาศัยและกินอยู่ร่วมกับชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง คนรู้จัก หรืออยู่กับนายจ้าง เช่น ในโรงกุลี วิธีการดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความสมัครใจ หากแต่เป็นผลจากรายได้ที่ต่ำและค่าครองชีพในเมืองที่สูง ทำให้แรงงานชาวจีนแทบไม่มีทางเลือกอื่นในการดำรงชีวิต

เมื่อแรงงานชาวจีนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะบริเวณสำเพ็งกลายเป็นชุมชนแออัด ขาดการจัดการด้านความสะอาดและสุขาภิบาล ส่งผลให้เกิดของเสียและสิ่งปฏิกูลสะสมเป็นจำนวนมาก สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมนี้สะท้อนผ่านชื่อเรียกของตรอกซอยต่าง ๆ เช่น ตรอกป่าช้าหมาเน่า หรือตรอกอาจม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เหล่านี้ (เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, 2546)

สภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของแรงงานชายชาวจีน หลักฐานจากรายงานการเสียชีวิตในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบุว่า มีชาวจีนเจ็บป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานชายชาวจีนต้องเผชิญกับความเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างรุนแรง ขณะที่รัฐและสังคมเมืองยังไม่สามารถจัดการดูแลแรงงานอพยพกลุ่มนี้ได้อย่างทั่วถึง นอกจากความยากลำบากทางร่างกาย

แล้ว แรงงานชาวจีนยังต้องเผชิญกับแรงกดดันทางจิตใจจากการทำงานหนัก ความไม่มั่นคงในชีวิต และความโดดเดี่ยวจากครอบครัวที่อยู่ห่างไกล ปรากฏหลักฐานว่า มีชาวจีนที่เสียชีวิตจากความสิ้นหวัง ฆ่าตัวตายเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาวะกดดันสะสมจากสภาพชีวิตที่ยากลำบาก โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานชายที่ถูกคาดหวังให้ต้องอดทนและพึ่งพาตนเอง ดังจะเห็นจากจำนวนคนเสียชีวิตที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในยอดสำมะโนครัว ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนคนเสียชีวิตที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ตามยอดสำมะโนครัว ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453)

ชาติ	สยาม	จีน	ยุโรป	อเมริกัน	มะลายูแลยะวา	อินเดียแลลังกา	พม่า	ยี่ปุ่น	ญวนแลเขมร	ชาติอื่นๆ	รวม
ชาย	3,900	3,920	39	0	275	121	20	5	44	26	8,350
หญิง	3,566	492	10	0	171	48	5	1	35	2	4,330
รวม	7,466	4,412	49	0	446	169	25	6	79	28	12,680

ที่มา: หอจดหมายเหตุ. ร.5 น.30/11 เรื่องสำมะโนครัว ร.ศ. 129

เป็นที่น่าสังเกตว่า อัตราการเสียชีวิตของชายชาวจีนในกรุงเทพฯ อยู่ในระดับสูงกว่าของชาวสยาม แม้ว่าเมื่อพิจารณาจากข้อมูลสำมะโนครัวในช่วงเวลาเดียวกัน จะพบว่าจำนวนประชากรชาวสยามมีมากกว่าชายจีน กล่าวคือ ชาวสยามมีจำนวนประมาณ 173,500 คน ขณะที่ชายจีนมีจำนวน 166,605 คน อย่างไรก็ตาม ชายจีนกลับมีอัตราการตายสูงอย่างเห็นได้ชัด สะท้อนถึงสภาพชีวิตที่เปราะบางและเต็มไปด้วยความเสี่ยง โดยเฉพาะแรงงานชาวจีนในระดับแรงงานรับจ้าง แรงงานกลุ่มนี้ต้องทำงานหนักและมักทำงานในพื้นที่หรือกิจการที่มีความเสี่ยงสูง เช่น แรงงานจีนในโรงสีไฟ งานก่อสร้างทางรถไฟ หรือแรงงานลากรถ ซึ่งล้วนเป็นงานที่ใช้แรงกาย อย่างหนักและส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว ดังมีผู้กล่าวถึงแรงงานจีนในอาชีพลากรถ “ยิ่งตายง่ายทีเดียว” และ “ยังไม่เคยเห็นจีนลากรถคนใด ลากรถตลอดไปได้ถึง 6 ปี ... โดยเหตุที่ว่าในปีหนึ่งจีนต้องตายเสียร้อยละ 2 นั้น ยังเป็นจำนวนน้อยที่สุด...” (เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, 2546) คำกล่าวนี้ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงความหนักหน่วงของการทำงานและต้นทุนด้านชีวิตที่แรงงานชายจีนต้องแบกรับ

ทั้งนี้ อัตราการเสียชีวิตที่สูงของผู้ชายชาวจีน ไม่ควรถูกมองว่าเป็นปัญหาส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เอื้ออำนวย และยังเกี่ยวข้องกับบทบาทและความหวังต่อ “ความเป็นชาย” ในบริบทของการอพยพแรงงาน ชายชาวจีนจำนวนมากเดินทางออกจากบ้านเกิดเพื่อทำงานหาเงิน และมีหน้าที่ส่งรายได้กลับไปยังครอบครัวที่ประเทศจีน บทบาทดังกล่าวทำให้ความเป็นชายถูกผูกโยงเข้ากับความสามารถในการใช้แรงกาย ความอดทน และการทำงานหนักอย่างต่อเนื่อง (Connell, 1995)

ในบริบทของแรงงานอพยพ ความเป็นชายจึงมิได้หมายถึงอัตลักษณ์ทางเพศเท่านั้น หากยังหมายถึงความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจต่อครอบครัวที่อยู่ห่างไกล การเจ็บป่วย การหยุดงาน หรือการปฏิเสธงานที่เสี่ยงอันตราย อาจหมายถึง การสูญเสียรายได้และความล้มเหลวในการทำหน้าที่ของ “ผู้หาเลี้ยงครอบครัว” ชายชาวจีนอพยพจำนวนมากจึงต้องฝืนทำงานต่อไป แม้ร่างกายจะอ่อนล้าหรือเสื่อมโทรมลงแล้วก็ตาม ภายใต้แรงกดดันดังกล่าว การยอมรับความเสี่ยงและการทำงานหนักจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติความเป็นชายของแรงงานชาวจีนอพยพ ความตายของแรงงานชายชาวจีนจึงไม่อาจอธิบายได้ในฐานะเหตุการณ์เฉพาะราย หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างแรงงานข้ามถิ่นและอุดมคติความเป็นชายที่ผูกความอยู่รอดของครอบครัวไว้กับแรงกายและชีวิตของผู้ชายที่ออกมาทำงานในต่างแดน (McKeown, 2004)

ขณะเดียวกัน การทำงานของชายจีนโสดก็ไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อแลกเปลี่ยนรายได้ หากแต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผูกมัดชีวิตของพวกเขาไว้กับสถานะของการเป็น “ผู้อพยพชั่วคราว” อย่างต่อเนื่อง ชีวิตประจำวันของชายจีนโสดถูกกำหนดโดยจังหวะของการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นแรงงานรับจ้าง แบกหาม ทำเหมือง ค้าขายย่อย หรือทำงานในกิจการของนายทุนจีน ชั่วโมงทำงานที่ยาวนานและสภาพงานที่เสี่ยงอันตราย ทำให้ร่างกายกลายเป็นทุนหลักของการดำรงชีวิต (McKeown, 2004) ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ชายจีนจำนวนมากต้องดำรงชีวิตอยู่ในสภาพไม่มั่นคง ทั้งด้านที่อยู่อาศัย รายได้ และสุขภาพ โดยไม่สามารถวางแผนชีวิตในระยะยาวได้ สถานะการทำงานที่ไม่แน่นอนและการเปลี่ยนงานตามโอกาส ส่งผลให้การอยู่อาศัยของชายจีนเป็นเพียงการพักพิงชั่วคราวในพื้นที่แออัด เช่น โรงกุลี หรือบ้านเช่าที่ต้องอยู่ร่วมกับแรงงานคนอื่น ๆ ซึ่งขาดทั้งความมั่นคงและความเป็นส่วนตัว

ภาวะการอยู่อาศัยแบบชั่วคราวนี้ยิ่งตอกย้ำสถานะของชายจีนในฐานะ “ผู้มาอยู่ชั่วคราว” ที่ยังไม่อาจปักหลักสร้างชีวิตถาวรในสังคมเมืองได้ เมื่อปราศจากครอบครัวหรือเครือข่ายการดูแลใกล้ชิด แรงงานชายจีนจึงต้องพึ่งพาการทำงานเป็นหลักในการดำรงอยู่ การทำงานหนักและการยอมรับงานที่เสี่ยงอันตรายจึงกลายเป็นทางเลือกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นกลไกที่ทำให้ความไม่มั่นคงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชายจีนโสด (Connell, 1995)

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างการอพยพแบบชายเป็นหลักมิได้เพียงอธิบายรูปแบบการเคลื่อนย้ายของประชากร หากยังเป็นกลไกสำคัญในการผลิต “ชายจีนโสด” ในฐานะตัวแสดงหลักของระบบแรงงานและเศรษฐกิจ การมองผ่านชีวิตประจำวันของแรงงานชายจีนโสดช่วยให้เห็นมิติทางเพศสภาพ ความเปราะบาง และต้นทุนทางสังคมของการอพยพ ซึ่งมักถูกมองข้ามในงานศึกษาที่เน้นระดับโครงสร้างเพียงอย่างเดียว (Scott, 1986) แม้ชายจีนโสดจะสร้างเครือข่ายผ่านกลุ่มเพื่อนร่วมงาน สมาคมจีน หรือเครือญาติทางภูมิลำเนา แต่เครือข่ายเหล่านี้มักมีลักษณะไม่มั่นคงและขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ หากเจ็บป่วย ว่างงาน หรือประสบอุบัติเหตุ ชายจีนโสดจำนวนมากจะตกอยู่ในภาวะเปราะบางอย่างรุนแรง เนื่องจากขาดการดูแลจากครอบครัว (Cushman, 1991) ความเปราะบางดังกล่าวทำให้การแต่งงานและการตั้งครอบครัวในสยามกลายเป็น “จุดเปลี่ยน” สำคัญของชีวิตชายชาวจีนอพยพ ซึ่งจะถูกอภิปรายในหัวข้อต่อไป

3) การแต่งงานและการตั้งถิ่นฐานของชายชาวจีนอพยพ

ในระยะแรกของการอพยพ แรงงานชาวจีนมิได้มองประเทศสยามเป็นพื้นที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานถาวร หากแต่เป็นเพียงแหล่งทำงานชั่วคราวเพื่อสะสมทุนก่อนเดินทางกลับไปยังบ้านเกิด ชายชาวจีนจำนวนมากยังคงยึดโยงกับอุดมคติของครอบครัวจีนแบบดั้งเดิม โดยตั้งใจจะแต่งงานกับหญิงชาวจีนในบ้านเกิดมากกว่าการสร้างครอบครัวในประเทศสยาม ความคิดเช่นนี้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง รายได้ต่ำ และความไม่แน่นอนของชีวิตแรงงานรับจ้างในเมือง ซึ่งยังไม่เอื้อต่อการเลี้ยงดูครอบครัว

ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังส่งผลต่อการต่อรองทางการแต่งงาน เนื่องจากแรงงานชายชาวจีนจำนวนมากไม่สามารถพิสูจน์ศักยภาพในการเลี้ยงดูภรรยาได้ จึงมักไม่เป็นที่ยอมรับของครอบครัวฝ่ายหญิง ดังสะท้อนในกรณีบทสนทนากับเจ๊กลากรถในหนังสือ วชิรญาณ เล่ม 1 ตอนวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2437 ซึ่งเมื่อถูกถามถึงการมีภรรยาในเมืองไทย เจ้าตัวตอบว่า “...เตียมที่ไม่มีเงียน หาเลี้ยงเขาไม่ล่าย ไม่มีใคโต้หลง” คำกล่าวนี้สะท้อนสภาวะความเปราะบางของชีวิตชายชาวจีน ที่ยังไม่สามารถสร้างตนเองในฐานะหัวหน้าครอบครัวได้ (เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, 2546)

ภายใต้สภาพชีวิตที่โดดเดี่ยวและไม่มั่นคง แรงงานชาวจีนจำนวนหนึ่งจึงพึ่งพาโสเภณีทั้งในฐานะพื้นที่ระบายความใคร่และการคลายความเหงาจากการพลัดพรากบ้านเกิดและครอบครัว อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำสถานะ “แรงงานชั่วคราว” และไม่เอื้อต่อการยกระดับทางสังคมในระยะยาว

ต่อมา เมื่อบางส่วนของแรงงานชาวจีนเริ่มสะสมทุนและสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น การแต่งงานจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนผ่านจากชีวิตชายโสดที่ไม่แน่นอนไปสู่การตั้งถิ่นฐานถาวร โดยเฉพาะการแต่งงานกับหญิงชาวสยาม หรือบุตรสาวของชาวจีนที่เกิดและเติบโตในประเทศสยาม การมีครอบครัวในท้องถิ่นไม่เพียงช่วยเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม หากยังเอื้อให้ชายชาวจีนฟื้นฟูอุดมคติความเป็นชายในฐานะผู้นำครอบครัว และเปลี่ยนสถานะจากแรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานในสังคมสยาม (สกินเนอร์, 2568)

การแต่งงานทำหน้าที่เป็นกลยุทธ์สำคัญของการตั้งถิ่นฐานของชายชาวจีนอพยพ จากเดิมที่เข้ามาในสยามในฐานะแรงงานชั่วคราวและดำรงชีวิตอย่างชายโสดที่ไม่มั่นคง เมื่อสามารถสะสมทุนและสร้างฐานะได้ในระดับหนึ่ง การแต่งงานโดยเฉพาะกับหญิงไทยกลายเป็นกลไกที่ช่วยยึดโยงชายชาวจีนเข้ากับสังคมท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสถานะทางกฎหมาย

แม้หลักฐานเกี่ยวกับการแต่งงานระหว่างกุลีจีนกับหญิงสยามจะพบได้ทั่วไป หากกรณีที่มีบันทึกชัดเจนมักปรากฏผ่านชีวประวัติบรรพบุรุษของตระกูลใหญ่ในเวลาต่อมา ตัวอย่างหนึ่ง คือ คอซู้เจียง ต้นตระกูล ณ ระนอง ซึ่งสะท้อนแบบแผนการเปลี่ยนผ่านจากแรงงานอพยพไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานในสยามอย่างชัดเจน ประมาณ พ.ศ. 2373 คอซู้เจียงเดินทางมายังเมืองตะกั่วป่า ภายหลังจากการประกอบกิจการค้าและสะสมทุนในพื้นที่เศรษฐกิจเหมืองแร่ภาคใต้ คอซู้เจียงได้ลงหลักปักฐานและสร้างครอบครัวในท้องถิ่น ข้อมูลระบุว่า ภรรยาคนแรกของคอซู้เจียงเป็นหญิงชาวสยาม การแต่งงานลักษณะนี้มีนัยสำคัญในเชิงโครงสร้าง เนื่องจากช่วยเปิดทางให้ชายชาวจีนเข้าถึงเครือข่ายสังคมท้องถิ่น แรงงาน และทรัพยากร รวมทั้งสร้างความชอบธรรมในการอยู่อาศัยและประกอบกิจการในระยะยาว

แม้จะมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับเชื้อสายของภรรยา โดยบางหลักฐานชี้ว่า อาจเป็นหญิงเชื้อสายจีน หรือ “ย่าหยา” บุตรหลานชาวจีนในเมืองปีนังมากกว่าจะเป็นหญิงสยามพื้นเมืองพังงา (กรมศิลปากร, 2566) แต่ความคลุมเครือนี้เองกลับสะท้อนลักษณะสังคมลูกผสมของเมืองท่าและเมืองเหมืองในภาคใต้ ซึ่งการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผสานรวม (Integration) ของชายชาวจีนอพยพเข้ากับสังคมสยาม ดังนั้น การแต่งงานกับหญิงชาวสยามหรือหญิงเชื้อสายจีนในท้องถิ่นจึงมิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ช่วยให้ชายชาวจีนหลุดพ้นจากสถานะแรงงานเคลื่อนย้าย ฟื้นฟูอุดมคติความเป็นชายในฐานะหัวหน้าครอบครัว และเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ตั้งถิ่นฐานถาวรในสังคมไทย

กรณีของคอซู้เจียงมิได้เป็นข้อยกเว้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนที่พบได้อย่างกว้างขวางในประสบการณ์ของชายจีนอพยพในสยาม กล่าวคือ จากจุดเริ่มต้นในฐานะแรงงานหรือผู้ประกอบอาชีพขนาดเล็ก เมื่อสามารถสะสมทุนและสร้างความมั่นคงได้ในระดับหนึ่ง การแต่งงาน โดยเฉพาะกับหญิงสยาม ได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชายจีนเหล่านี้ลงหลักปักฐานและผสานตนเองเข้ากับสังคมท้องถิ่นอย่างถาวร แบบแผนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านชีวประวัติบรรพบุรุษของตระกูลสำคัญหลายตระกูลในสังคมไทย

ตัวอย่างเช่น นายอูเต็ง แซ่เตีย ต้นตระกูลโสภโณดร ซึ่งเริ่มต้นชีวิตในสยามด้วยอาชีพรับจ้างพายเรือ ก่อนจะสะสมทุนและขยับเข้าสู่การค้าขาย และแต่งงานกับนางก้อนทอง หญิงชาวเมืองตาก กรณีนี้สะท้อนการเชื่อมโยงชายจีนเข้ากับเครือข่ายท้องถิ่นผ่านการสมรสอย่างชัดเจน ในทำนองเดียวกัน นายอุ่นตุ้ย แซ่ฮุน ต้นตระกูลฮุนตระกูล ประกอบอาชีพทำขนมปัง สมรสกับนางคำ บุตรสาวของนายปิ่นและนางหุ่น จันตระกูล คหบดีและเจ้าของตลาดน้อย ซึ่งเป็นย่านการค้าสำคัญริมแม่น้ำเจ้าพระยา การแต่งงานครั้งนี้ไม่เพียงสร้างครอบครัว หากยังเปิดทางให้ชายจีนเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจเมืองหลวงอย่างเป็นรูปธรรม

ขณะเดียวกัน กรณีของนายเทียน ชาวจีนแคะ ต้นตระกูลสุวรรณประทีป ซึ่งเดินทางเข้ามาสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังประกอบกิจการค้า ก่อนจะแต่งงานกับนางทองคำ หญิงชาวสุพรรณบุรี รวมถึงกรณีของจีนฮกเกี้ยน แซ่เหลา ต้นตระกูลเลาหเศรษฐี ที่เข้ามาค้าขายในประเทศสยามและสมรส

กับหญิงชาวสยามชื่อนางอิ่ม ล้วนตอกย้ำแบบแผนเดียวกัน นั่นคือ การแต่งงานกับหญิงไทยในท้องถิ่นเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชายชาวจีนอพยพสามารถเปลี่ยนสถานะจากผู้มาอาศัยชั่วคราวไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานถาวร (วิยะดา ทองมิตร, 2527)

กล่าวโดยสรุป ชายชาวจีนอพยพในระดับแรงงานช่วงแรกมิได้มองสยามเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานถาวร หากแต่เป็นพื้นที่ทำงานชั่วคราวภายใต้ชีวิตชายโสดที่ไม่มั่นคง ทั้งจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ความเปราะบางของสถานะทางสังคม และความไม่พร้อมในการสร้างครอบครัว อย่างไรก็ตาม เมื่อแรงงานจีนบางส่วนสามารถสะสมทุนและขยับสถานะทางเศรษฐกิจได้ การแต่งงานโดยเฉพาะกับหญิงชาวสยามหรือหญิงเชื้อสายจีนในท้องถิ่น ได้กลายเป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากแรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานถาวร การแต่งงานเช่นนี้มิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างที่ช่วยยึดโยงชายชาวจีนเข้ากับเครือข่ายเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่น ฟื้นฟูอุดมคติความเป็นชายในฐานะหัวหน้าครอบครัว และสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ระยะยาวในสังคมสยาม

อภิปรายผล

บทความนี้ศึกษาการอพยพของชาวจีนเข้าสู่สยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมุ่งวิเคราะห์ประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะตัวแสดงหลักของการอพยพแบบชายเป็นหลัก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความเป็นโสดของชายจีนมิใช่เพียงสถานะส่วนบุคคล หากเป็นผลจากโครงสร้างการอพยพและระบบแรงงานที่จำกัดโอกาสในการตั้งถิ่นฐานและสร้างครอบครัวในระยะแรก

การใช้แนวทางจุลประวัติศาสตร์ช่วยให้เห็นชีวิต ความเปราะบาง และการต่อรองทางเพศสภาพของชายจีนโสด ซึ่งมักถูกกลบด้วยการอธิบายในระดับโครงสร้างมหภาค การแต่งงานกับหญิงสยามเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เอื้อให้ชายจีนอพยพสามารถสร้างความมั่นคง ตั้งถิ่นฐาน และมีส่วนในการก่อรูปชุมชนจีนในสยามในระยะยาว

ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานของสกินเนอร์ (2568) ที่อธิบายว่าการอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามในระยะแรกเป็นการอพยพของชายวัยแรงงานเป็นหลัก และการแต่งงานกับหญิงพื้นเมืองมีบทบาทสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและการผสมกลมกลืนทางสังคมของชาวจีนในประเทศสยาม อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้แตกต่างจากงานศึกษาก่อนหน้าที่มักอธิบายชาวจีนโพ้นทะเลผ่านมิติทางเศรษฐกิจ เครือข่ายการค้า หรือความสำเร็จของชนชั้นนำชาวจีน โดยบทความนี้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตระดับปัจเจกของชายชาวจีน ทั้งในด้านความโดดเดี่ยว ความไม่มั่นคง และการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังเสนอว่า การก่อร่างของชุมชนจีนในสยามมิได้ตั้งอยู่บนความสำเร็จทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากตั้งอยู่บนชีวิตแรงงาน ความไม่มั่นคง และประสบการณ์ทางเพศสภาพของชายจีนจำนวนมาก การมองผ่านประสบการณ์ของคนธรรมดาเช่นนี้ช่วยเปิดมิติใหม่ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การอพยพ การตั้งถิ่นฐาน และการสร้างชุมชนชาวจีนในสังคมสยามได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การศึกษาการอพยพของชาวจีนในสยามควรให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะกลุ่มสำคัญของกระบวนการอพยพ

2. ควรพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการอพยพ โครงสร้างเศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐานควบคู่กันเพื่อความเข้าใจที่รอบด้าน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงและความสัมพันธ์ในครอบครัวของผู้อพยพ เพื่อให้เข้าใจชุมชนชาวจีนในสยามได้รอบด้านยิ่งขึ้น

2. ควรใช้หลักฐานเชิงจุลประวัติศาสตร์ เช่น บันทึกชีวิตหรือกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ เพื่อขยายความเข้าใจชีวิตประจำวันของผู้อพยพ

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2566). *ประวัติและผลงานของชาวต่างชาติในประเทศไทย เล่ม 4*. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. (2526). *คนดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก (เล่ม 1)*. รวมสาส์น.

เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์. (2546). *แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ. http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/10049

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). ซิลค์เวอร์ม.

พรรณี บัวเล็ก. (2546). *กุลีลากรถกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พันธกิจ.

วิยะดา ทองมิตร. (2527). *การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยศิลปากร. https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/8884?locale-attribute=en

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2539). ขุนนางไทยเชื้อสายจีนบางตระกูลในสมัยรัตนโกสินทร์. ใน สุภางค์ จันทวานิช และคนอื่น ๆ (บก.), *ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิลำเนาเดิมที่เฉาซัน* (น. 277-307). สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สกินเนอร์, จี. วิลเลียม. (2568). *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). มติชน.

สังศิต พิริยะรังสรรค์. (2526). *นายทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - 2503)*. สร้างสรรค์.

ไสว วิศวานันท์. (2539). บทบาทของจีนช่วงทำสนธิสัญญาเบาว์ริ่ง. ใน สุภางค์ จันทวานิช และคนอื่น ๆ (บก.), *ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิลำเนาเดิมที่เฉาซัน* (น .117-145). สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หอจดหมายเหตุ. ร.5 น.30/11 เรื่องสำมะโนครัว ร.ศ. 129.

อัมพร เอี่ยมสุรีย์. (2537). *รักชาติยิ่งชีพ: ชีวประวัติเหียกวงเอี่ยม* (เสาวคนธ์ รัตนวิจิตราศิลป์, ผู้แปล). มีเดีย เพรส.

Chan, J. (2001). *Chinese American masculinities: From Fu Manchu to Bruce Lee*. Routledge.

Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press.

Cushman, J. W. (1991). *Family and state: The formation of a Sino-Thai tin-mining dynasty, 1797–1932.* Oxford University Press.

Ginzburg, C. (1993). Microhistory: Two or three things that I know about it. *Critical Inquiry, 20*(1), 10–35.

Levi, G. (2001). On microhistory. In P. Burke (Ed.), *New perspectives on historical writing* (pp. 97–119). Polity Press.

McKeown, A. (2004). Global migration, 1846–1940. *Journal of World History, 15*(2), 155–189.

Reid, A. (1993). *Southeast Asia in the age of commerce, 1450–1680* (Vol. 2). *Expansion and crisis*. Yale University Press.

Scott, J. C. (1986). *Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.

การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด เพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษา

Development of Reflective Learning Process Model to Enhance Students' Readiness Prior to Cooperative Education

อรนิภา ไทยแท้ พันธุ์สมุทร (Onnipa Thaithae Pansamut) *E-mail: onnipa.pa@wu.ac.th*[1]
ธงชัย พรหมจรรย์ (Thongchai Prommachan) *E-mail: thongchai.pr@mail.wu.ac.th*[2*]
ณัฐกรณ์ นาคนอง (Natthakorn Naknong) *E-mail: natthakorn.nak@wu.ac.th*[3]

[1, 2] สำนักวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
(School of Education, Walailak University)
[3]สำนักวิชาการบัญชีและการเงิน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
(School of Accountancy and Finance, Walailak University)

Corresponding Author. E-mail : thongchai.pr@mail.wu.ac.th

(Received: 20 April 2026; Revised: 18 June 2026; Accepted: 21 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดเพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษา และ (2) วิเคราะห์มิติของความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่เข้าร่วมกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา จำนวน 34 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแผนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกระตุ้นการตระหนักรู้ (2) การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีม (3) การสะท้อนคิดเชิงลึก และ (4) การวางแผนและกำกับตนเอง และแบบบันทึกสะท้อนคิดปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงธีม

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นกระบวนการเชิงลำดับที่เชื่อมโยงการตระหนักรู้ตนเองไปสู่การกำกับตนเองและความพร้อมเชิงวิชาชีพ การวิเคราะห์บันทึกสะท้อนคิดพบ 4 ธีมหลัก เรียงตามลำดับความถี่จากมากไปน้อย ได้แก่ (1) การตระหนักรู้ตนเอง (ร้อยละ 24.36) ประกอบด้วยการรับรู้อารมณ์ตนเอง การยอมรับข้อจำกัด และการออกจากพื้นที่ปลอดภัย (2) การกำกับตนเอง (ร้อยละ 20.09) ประกอบด้วยการคิดก่อนตัดสินใจและการวางแผนจัดการปัญหา (3) การทำงานร่วมกับผู้อื่น (ร้อยละ 17.52) ประกอบด้วยการรับฟังมุมมองที่แตกต่างและการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และ (4) ความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา (ร้อยละ 17.09) ประกอบด้วยความมั่นใจในการปรับตัวและการจัดการอารมณ์ในสถานการณ์จริง ผลการวิจัยสะท้อนว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการสำหรับการออกแบบกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาในระดับอุดมศึกษาไทยได้

คำสำคัญ: การสะท้อนคิด ; ความพร้อมก่อนสหกิจศึกษา ; การกำกับตนเอง ; การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ; การพัฒนารูปแบบ

Abstract

This study aimed to: (1) develop a reflective learning process model to enhance students' readiness prior to cooperative education, and (2) analyze the dimensions of readiness as reflected in students' reflective journals. The study employed a qualitative research design. Participants were 34 undergraduate students who participated in a cooperative education preparatory activity, selected through purposive sampling. Research instruments included an activity plan based on a four-step reflective learning process model comprising (1) awareness activation, (2) collaborative learning through teamwork, (3) deep reflection, and (4) self-regulated planning; and an open-ended reflective journal. Data were analyzed using content analysis and thematic analysis.

The findings revealed that the developed model functioned as a sequential process linking self-awareness to self-regulation and professional readiness. Thematic analysis of the reflective journals yielded four major themes, ranked in descending order of frequency: (1) self-awareness (24.36%), encompassing emotional recognition, acceptance of personal limitations, and stepping beyond one's comfort zone; (2) self-regulation (20.09%), encompassing deliberate decision-making and problem-solving planning; (3) collaborative competence (17.52%), encompassing receptiveness to diverse perspectives and constructive communication; and (4) pre-cooperative education readiness (17.09%), encompassing confidence in adaptability and emotion management in real-world situations. These findings suggest that the developed model can serve as a process-oriented conceptual framework for designing pre-cooperative education readiness activities in Thai higher education contexts.

Keywords : Reflective Learning ; Cooperative Education ; Self-Regulation ; Experiential Learning ; Student Readiness

บทนำ

การเตรียมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษาเป็นประเด็นสำคัญในระดับอุดมศึกษา เนื่องจากสหกิจศึกษาเป็นพื้นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนกับบริบทการทำงานจริง นักศึกษาจึงจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ ทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความสามารถในการกำกับตนเอง เพื่อปรับตัวต่อสถานการณ์ที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในบริบทอุดมศึกษาไทยชี้ให้เห็นว่าความพร้อมของนักศึกษายังเป็นช่องว่างที่ต้องได้รับการพัฒนา ทั้งปัญหาด้านการสื่อสาร การปรับตัวในสถานที่ทำงาน ตลอดจนการรับรู้ความสามารถของตนเองที่ยังอยู่ในระดับปานกลาง (นภาพร ภู่เพ็ชร์ และคณะ, 2566; นิตยา มณีวงศ์, 2567) นอกจากนี้งานของจงรักษ์ ศรีจันทรงาม (2568, น. 7) พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกสถานที่ฝึกสหกิจโดยอาศัยปัจจัยด้านระยะทางและค่าใช้จ่ายมากกว่าความสอดคล้องทางวิชาชีพ และเสนอแนะให้สถาบันจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมอย่างมีโครงสร้าง ในขณะที่ กรรณิการ์ สงวนดี (2566, น. 135) พบว่าประสิทธิภาพของงานสหกิจศึกษาขึ้นอยู่กับระบบการนิเทศและกระบวนการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นร่วมกันว่าความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาไม่สามารถพัฒนาได้จากการเรียนรู้เนื้อหาเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการตระหนักรู้ตนเองและการไตร่ตรองประสบการณ์อย่างเป็นระบบ

งานวิจัยในระดับสากลชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของการสะท้อนคิดต่อการพัฒนาความพร้อมเชิงวิชาชีพและคุณลักษณะเชิงจิตสังคมของผู้เรียน (Li, 2025; Raatikainen et al., 2022; Yang & Zou, 2025) รวมถึงบทบาทของการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีมซึ่งช่วยพัฒนาทั้งทักษะทางสังคมและการกำกับตนเองได้อย่างยั่งยืน (Chen & Tsai, 2024; Segal, 2024; Zhou et al., 2025) นอกจากนี้ งานวิจัยของ Junaštíková (2024, pp. 278-279) ระบุว่า การกำกับตนเองเป็นทักษะหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จและการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งตรงกับความท้าทายที่นักศึกษาจะเผชิญในสหกิจศึกษา อย่างไรก็ตาม แม้งานวิจัยเหล่านี้จะยืนยันคุณค่าของการสะท้อนคิดและการเรียนรู้แบบร่วมมือ แต่การศึกษารูปแบบกระบวนการที่มีโครงสร้างชัดเจนสำหรับการนำแนวคิดเหล่านี้มาใช้เตรียมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาในระดับอุดมศึกษายังมีจำกัด

สำหรับกระบวนการสะท้อนคิดที่นำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสังเคราะห์จากวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) และวงจรการสะท้อนคิดของ Gibbs (1988) แล้วปรับให้เป็นกระบวนการเชิงลำดับ 4 ขั้นตอนที่เน้นการสะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้าง กล่าวคือ เริ่มจากการกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักรู้และรับรู้สภาวะภายในของตนเอง จากนั้นสร้างประสบการณ์ร่วมผ่านการทำงานเป็นทีมเพื่อให้มีฐานข้อมูลเชิงรูปธรรมสำหรับการไตร่ตรอง แล้วนำประสบการณ์ดังกล่าวมาทบทวนอย่างเป็นระบบผ่านการเขียนบันทึกสะท้อนคิดตามประเด็นคำถามที่กำหนด และปิดท้ายด้วยการแปลงผลการสะท้อนคิดไปสู่การวางแผนและกำกับพฤติกรรมของตนเอง การจัดวางลำดับการสะท้อนคิดให้ต่อเนื่องกันเช่นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Morris (2020, pp.1068-1070) และ Guo (2022, p.130) ที่ระบุว่าการสะท้อนคิดจะมีประสิทธิผลเมื่อมีบริบทเชิงประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเป็นองค์ประกอบรองรับ

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างเพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษา และวิเคราะห์มิติของความพร้อมที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเตรียมความพร้อมที่สอดคล้องกับความท้าทายในโลกการทำงานปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดเพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษา
2. เพื่อวิเคราะห์มิติของความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดเพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษา และวิเคราะห์มิติของความพร้อมที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิด ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมด้วยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

1. การสะท้อนคิดและการพัฒนาความพร้อมทางวิชาชีพ

การสะท้อนคิด (reflective thinking) เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนทบทวนประสบการณ์อย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กรอบทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้ในบริบทการศึกษาวิชาชีพอย่างแพร่หลายมีอยู่สองแนวทางหลัก แนวทางแรกคือวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) ที่อธิบายการเรียนรู้ว่าเกิดจากการผ่านประสบการณ์จริง การสะท้อนคิด การสรุปแนวคิดเชิงนามธรรม และการนำไปทดลองในสถานการณ์ใหม่ตามลำดับ แนวทางที่สองคือ Gibbs' Reflective Cycle (Gibbs, 1988) ที่เน้นการวิเคราะห์เหตุการณ์เฉพาะผ่านลำดับคำถาม 6 ขั้น ได้แก่ การรับรู้ความรู้สึก การประเมิน การวิเคราะห์ การสรุปบทเรียน และการวางแผนปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม Morris (2020, p.1068) ชี้ให้เห็นจาก

การทบทวนวรรณกรรมเชิงระบบว่า Kolb ขาดความชัดเจนในการนิยาม “ประสบการณ์เชิงรูปธรรม” และเสนอว่าการเรียนรู้ที่มีความหมายต้องมีบริบทที่สมบูรณ์และการสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์เป็นตัวกลาง ในขณะที่ Guo (2022, p.130) พบว่า การสะท้อนคิดที่มีประสิทธิผลสูงสุดต้องประกอบด้วยสามปัจจัย ได้แก่ ระยะเวลาของกิจกรรม ประเภทของกิจกรรมสะท้อนคิด และการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน

ในบริบทของการเตรียมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา งานวิจัยในช่วงที่ผ่านมาได้กล่าวถึงการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างส่งผลต่อพัฒนาการของผู้เรียนในหลายมิติ ดังงานวิจัยของ Li (2025, p.6) พบว่ากระบวนการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างช่วยให้นักศึกษาก่อนออกฝึกวิชาชีพพัฒนาการตระหนักรู้ตนเองได้ลึกกว่าการเรียนรู้เนื้อหาทั่วไป กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถระบุช่องว่างระหว่างสิ่งที่รู้กับสิ่งที่ยังต้องพัฒนาได้ชัดเจนขึ้น เชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้ และช่วยยกระดับความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะระหว่างบุคคลที่จำเป็นในสภาพแวดล้อมการทำงานจริง (Yang & Zou, 2025) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Raatikainen et al. (2022, pp.415-416) ที่พบว่ากิจกรรมวิชาชีพที่ออกแบบให้ผู้เรียนฝึกรับรู้สภาวะอารมณ์ของตนเองและตอบสนองต่อผู้อื่นอย่างมีสติ สามารถพัฒนาความสามารถเชิงจิตสังคมที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นในบริบทวิชาชีพได้ ทั้งนี้ ข้อค้นพบเหล่านี้ชี้ให้เห็นจุดร่วมกัน คือ การสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างกระบวนการรองรับจะส่งผลต่อความพร้อมเชิงวิชาชีพ

2. การกำกับตนเองและการเตรียมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา

การกำกับตนเอง (self-regulation) หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการวางแผน ควบคุม และประเมินกระบวนการเรียนรู้และพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่นักศึกษาจำเป็นต้องมีก่อนเข้าสู่บริบทการทำงานจริง เพราะสภาพแวดล้อมในสถานประกอบการมักมีความไม่แน่นอนและต้องการการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย ดังงานวิจัยของ Junaštíková (2024, p.278) ระบุว่าการกำกับตนเองในการเรียนรู้เป็นทักษะหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จและการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเมื่อพิจารณาในบริบทไทยสอดคล้องกับข้อค้นพบของ นิตยา มณีวงศ์ (2567, น. 158) ที่ระบุว่านักศึกษาก่อนออกฝึกงานยังคงต้องการการพัฒนาเพิ่มเติมอย่างมากในด้านทักษะการสื่อสารและการปรับตัว ข้อมูลนี้สนับสนุนแนวคิดที่ว่าการกำกับตนเองไม่ใช่คุณลักษณะที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่ต้องได้รับการส่งเสริมผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างก่อนเข้าสู่สถานประกอบการ

ในช่วงที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ระหว่างการสะท้อนคิดและการกำกับตนเองเป็นประเด็นที่งานวิจัยให้ความสนใจมากขึ้น ดังงานวิจัยของ Arvatz et al. (2025, p.10) ชี้ว่าการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างช่วยให้ผู้เรียนทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมา สามารถวางแผนและปรับพฤติกรรมสำหรับสถานการณ์ข้างหน้าได้อย่างมีระบบ กล่าวคือ การสะท้อนคิดและการกำกับตนเองไม่ใช่ทักษะที่แยกจากกัน แต่เสริมซึ่งกันและกันในกระบวนการพัฒนาผู้เรียน ในทำนองเดียวกัน งานของ Wang et al. (2026, p.8) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาความสามารถเชิงวิชาชีพต้องออกแบบกิจกรรมที่เริ่มจากการรับรู้ตนเองก่อน แล้วจึงพัฒนาไปสู่การกำกับพฤติกรรมในระดับที่ซับซ้อนขึ้นตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างที่งานวิจัยนี้นำมาใช้ในการออกแบบรูปแบบกระบวนการเรียนรู้

3. การเรียนรู้ร่วมกันและความสามารถในการทำงานเป็นทีม

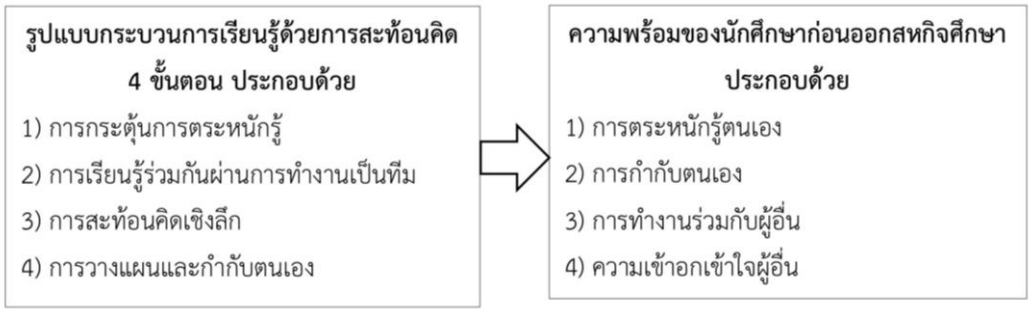
การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา เนื่องจากบริบทการทำงานจริงต้องอาศัยทักษะการสื่อสาร การรับฟัง และการแก้ปัญหาร่วมกัน จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบร่วมมือในระดับอุดมศึกษา พบว่าการบูรณา การการเรียนรู้แบบร่วมมือและการสะท้อนคิดเข้าด้วยกันส่งผลต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมและการกำกับตนเองได้อย่างยั่งยืนกว่าการจัดกิจกรรมแยกส่วน โดยกลไกสำคัญคือการที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การทำงานร่วมกันก่อน แล้วจึงนำประสบการณ์นั้นมาไตร่ตรองเป็นลำดับ ซึ่งทำให้การสะท้อนคิดมีฐานที่เป็นรูปธรรมและมีความหมายมากกว่าการสะท้อนจากสถานการณ์สมมติ (Zhou et al., 2025)

นอกจากนี้ งานวิจัยของ Damkuviene et al. (2023, p.10) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีโครงสร้างชัดเจนช่วยพัฒนาทุนวิชาชีพของผู้เรียนได้หลายมิติพร้อมกัน ทั้งในแง่ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนเชิงตัดสินใจ ขณะที่ Segal (2024, p.160) ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสะท้อนคิดแบบกลุ่มมีกลไกที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพร่วมกัน และลดความวิตกกังวลของผู้เรียนในการเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่นักศึกษาก่อนออกสหกิจต้องการเป็นพิเศษ รวมถึงการจัดกิจกรรมทีมควบคู่กับการฝึกความเข้าอกเข้าใจช่วยพัฒนาทั้งทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและความรับผิดชอบต่อการพัฒนาตนเองของผู้เรียนได้ (Chen & Tsai, 2024) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในบริบทไทยของ กรรณิการ์ สงวนดี (2566, น. 135) ที่พบว่าระบบการนิเทศและกระบวนการบริหารจัดการที่มีโครงสร้างชัดเจนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสหกิจศึกษา โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารและการติดตามสนับสนุนผู้เรียนระหว่างปฏิบัติงาน ข้อค้นพบเหล่านี้ชี้ว่าการออกแบบกิจกรรมกลุ่มไม่ควรถูกมองเป็นเพียงกิจกรรมเสริม แต่ควรเป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างที่วางไว้ก่อนการสะท้อนคิดเชิงลึก เพื่อให้การไตร่ตรองของผู้เรียนมีฐานจากประสบการณ์ระหว่างบุคคลที่มีความหมาย

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดนี้ได้รับการสังเคราะห์จากทฤษฎีสากลและหลักฐานเชิงประจักษ์จากบริบทไทย ในด้านทฤษฎีนำแนวคิดจาก Kolb (1984) และ Gibbs (1988) มาเป็นจุดตั้งต้น พร้อมทั้งนำข้อค้นพบของ Morris (2020) และ Guo (2022) มาปรับปรุงโดยเพิ่มมิติทางสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้าง ในด้านหลักฐานเชิงประจักษ์ ข้อค้นพบของ นภาพร ภู่เพ็ชร์ และคณะ (2566) นิตยา มณีวงศ์ (2567) และ จงรักษ์ ศรีจันทรงาม (2568) สะท้อนร่วมกันว่านักศึกษาไทยก่อนออกสหกิจยังขาดกระบวนการพัฒนาความพร้อมที่เป็นระบบ ซึ่งแสดงถึงความจำเป็นของการออกแบบรูปแบบกระบวนการที่มีโครงสร้างชัดเจนดังที่งานวิจัยนี้นำเสนอ

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้กำหนดให้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกระตุ้นการตระหนักรู้ (2) การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีม (3) การสะท้อนคิดเชิงลึก และ (4) การวางแผนและกำกับตนเอง เป็นกลไกสำคัญที่คาดว่าจะส่งผลต่อความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษาใน 4 มิติ ได้แก่ การตระหนักรู้ตนเอง การกำกับตนเอง ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และความเข้าอกเข้าใจ โดยมีทิศทางความสัมพันธ์จากกระบวนการเรียนรู้ (ตัวแปรต้น) ไปสู่มิติของความพร้อม (ผลลัพธ์) ดังรูปภาพที่ 1

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะการวิจัยเชิงออกแบบระยะต้นที่มุ่งพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดเพื่อส่งเสริมความพร้อมของนักศึกษาก่อนออกสหกิจศึกษา โดยดำเนินการตามขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ (1) การศึกษาสภาพปัญหาและสังเคราะห์กรอบแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) การออกแบบต้นแบบรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ (3) การตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และ (4) การนำรูปแบบไปทดลองใช้ในบริบทจริงและวิเคราะห์ผล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ ที่ลงทะเบียนรายวิชาสหกิจศึกษาในภาคการศึกษาที่ดำเนินการวิจัย จำนวน 300 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่กำลังเตรียมตัวออกสหกิจศึกษา จำนวน 34 คน คัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ 3 ข้อ ได้แก่ (1) ลงทะเบียนรายวิชาสหกิจศึกษาในภาคการศึกษาดังกล่าว (2) ยินดีเข้าร่วมการวิจัยด้วยความสมัครใจ และ (3) เข้าร่วมกิจกรรมครบทุกขั้นตอนตามรูปแบบที่กำหนด เกณฑ์เหล่านี้ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีบริบทตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และให้ข้อมูลที่สะท้อนกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยขนาดกลุ่มตัวอย่าง 34 คน มีความเหมาะสมสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากการวิจัยประเภทนี้มุ่งเน้นความลึกของข้อมูลมากกว่าสัดส่วน Braun and Clarke (2008) ระบุว่าการวิเคราะห์เชิงธีมที่มีคุณภาพขึ้นกับความอิ่มตัวของข้อมูลที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการวิเคราะห์ ซึ่งในงานวิจัยนี้บรรลุความอิ่มตัวภายในกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เครื่องมือ 2 ประเภท ดังนี้

1. แผนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกระตุ้นการตระหนักรู้ (2) การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีม (3) การสะท้อนคิดเชิงลึก และ (4) การวางแผนและกำกับตนเอง การพัฒนาดำเนินการตามแนวทางการวิจัยเชิงออกแบบ โดยศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร สังเคราะห์กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ออกแบบต้นแบบกระบวนการเรียนรู้ และตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา 3 ท่าน พร้อมปรับปรุงก่อนนำไปทดลองใช้จริง

แผนการจัดกิจกรรมนี้ใช้ระยะเวลารวม 12 ชั่วโมง จัดเป็น 4 ครั้ง ครั้งละ 3 ชั่วโมง ตามลำดับขั้นตอนของรูปแบบ โดยกำหนดหัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้และลักษณะกิจกรรมในแต่ละครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1 หน่วย “รู้จักตนเองก่อนออกสหกิจ” ใช้กิจกรรมคำถามสะท้อนคิดและสถานการณ์จำลองเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาจุดแข็ง ข้อจำกัด ความคาดหวัง และความกังวลของตนเอง สอดคล้องกับมิติการตระหนักรู้ตนเอง ครั้งที่ 2 หน่วย “เรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม” ใช้กิจกรรมกลุ่มแก้ปัญหาและบทบาทสมมติที่ต้องอาศัยการสื่อสาร การรับฟัง และการตัดสินใจร่วมกัน สอดคล้องกับมิติการทำงานร่วมกับผู้อื่นและความเข้าอกเข้าใจ ครั้งที่ 3 หน่วย “สะท้อนคิดเชิงลึก” ใช้การเขียนบันทึกสะท้อนคิดตามประเด็นคำถามและการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย เพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์กับการพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับมิติการกำกับตนเอง และครั้งที่ 4 หน่วย “วางแผนพัฒนาตนเอง” ใช้การตั้งเป้าหมายส่วนบุคคลและจัดทำแผนปฏิบัติเพื่อเตรียมรับมือสถานการณ์จริง สอดคล้องกับมิติความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแผนการจัดกิจกรรมและแบบบันทึกสะท้อนคิดด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยรายละเอียดของความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้กับขั้นตอนการสะท้อนคิดและมิติของความพร้อม รวมถึงผลการประเมินความตรงเชิงเนื้อหา แสดงไว้ในตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ในหัวข้อผลการวิจัย ตอนที่ 1

2. แบบบันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษา เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ กำหนดคำถามปลายเปิด 3 ประเด็น ได้แก่ (1) ความรู้สึกต่อกิจกรรม (2) สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม และ (3) การนำไปใช้ในอนาคต มุ่งสะท้อนมิติของการตระหนักรู้ตนเอง การกำกับตนเอง ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนกิจกรรมก่อนดำเนินการ ระหว่างกิจกรรมผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของนักศึกษา ภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมให้นักศึกษาจัดทำบันทึกสะท้อนคิดตามประเด็นที่กำหนด จากนั้นรวบรวมและตรวจสอบความครบถ้วนก่อนเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

วิเคราะห์ข้อมูลจากบันทึกสะท้อนคิดด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงธีม ตามแนวทางของ Braun and Clarke (2008) 6 ขั้นตอน ได้แก่ การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล การให้รหัสเบื้องต้น การค้นหาและจัดกลุ่มธีม การทบทวนธีม การนิยามและตั้งชื่อธีม และการจัดทำรายงาน เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยดำเนินการ 4 มาตรการ ได้แก่ การตรวจสอบโดยการอ่านทบทวนและเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง การปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ การจัดเก็บกระบวนการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ และการนำธีมหลักสะท้อนกลับต่อกลุ่มนักศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นทั้งผู้ออกแบบและผู้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แยกช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมออกจากช่วงวิเคราะห์ และบันทึกข้อสังเกตสะท้อนตนเองระหว่างกระบวนการวิเคราะห์เพื่อลดอคติ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ (1) ผลการพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด และ (2) ผลการวิเคราะห์มิติของความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษา ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการออกแบบกิจกรรมและตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้พัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดเพื่อส่งเสริมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา ซึ่งมีโครงสร้างเป็นกระบวนการเชิงลำดับ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การกระตุ้นการตระหนักรู้ เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่มุ่งกระตุ้นให้นักศึกษาตระหนักถึงบทบาทของตนเองก่อนเข้าสู่บริบทการทำงานจริง โดยใช้กิจกรรมคำถามสะท้อนคิดและสถานการณ์จำลอง เพื่อให้ผู้เรียนพิจารณาจุดแข็ง ข้อจำกัด ความคาดหวัง และความกังวลของตนเอง กระบวนการในขั้นนี้เน้นการหยุดคิดไตร่ตรองและเปิดพื้นที่ปลอดภัยให้ผู้เรียนแสดงความรู้สึกอย่างอิสระ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือนักศึกษาเริ่มรับรู้ตนเองและเห็นความจำเป็นของการพัฒนาตนก่อนออกสหกิจศึกษา

ขั้นที่ 2 การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีม ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยจัดกิจกรรมกลุ่มที่ต้องอาศัยการสื่อสาร การรับฟัง และการแก้ปัญหาร่วมกัน นักศึกษาได้ฝึกการเข้าใจมุมมองของเพื่อน การแสดงออกอย่างเหมาะสม และการปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น กระบวนการในขั้นนี้ช่วยให้นักศึกษาเห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีมและพัฒนาความเข้าอกเข้าใจในบริบทการทำงานร่วมกัน

ขั้นที่ 3 การสะท้อนคิดเชิงลึก ภายหลังการทำกิจกรรมกลุ่ม นักศึกษาจัดทำบันทึกสะท้อนคิดตามประเด็นคำถามที่กำหนด โดยทบทวนความรู้สึก ประสบการณ์ และบทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรม กระบวนการนี้มุ่งให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์กับการพัฒนาตนเอง และพิจารณาแนวทางปรับปรุงพฤติกรรมในอนาคต ขั้นตอนนี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึกและการกำกับตนเอง

ขั้นที่ 4 การวางแผนและกำกับตนเอง ขั้นตอนสุดท้ายมุ่งให้นักศึกษานำผลจากการสะท้อนคิดมาวางแผนการพัฒนาตนก่อนออกสหกิจศึกษา โดยกำหนดแนวทางการปรับตัว การสื่อสาร และการจัดการอารมณ์เมื่อเผชิญสถานการณ์จริง นักศึกษากำหนดเป้าหมายส่วนบุคคลและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ขั้นตอนนี้ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายไปสู่การลงมือปฏิบัติและการกำกับตนเองอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบกระบวนการที่พัฒนาขึ้นผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา 3 ท่าน ผลการประเมินพบว่ารูปแบบมีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลลัพธ์ที่คาดหวังในระดับที่เหมาะสม และได้รับการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปทดลองใช้จริง

ความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละขั้นตามรูปแบบกับกระบวนการสะท้อนคิดและมิติของความพร้อมที่มุ่งพัฒนา แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสอดคล้องของกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบกับกระบวนการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน

ขั้นตอน / หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้ (ลักษณะกิจกรรม)	กระบวนการสะท้อนคิดที่เกี่ยวข้อง	มิติความพร้อมที่มุ่งพัฒนา
ขั้นที่ 1 การกระตุ้นการตระหนักรู้ (หน่วย “รู้จักตนเองก่อนออกสหกิจ”)	คำถามสะท้อนคิดและสถานการณ์จำลองให้ผู้เรียนพิจารณาจุดแข็ง ข้อจำกัด ความคาดหวัง และความกังวลของตนเอง	การกระตุ้นการตระหนักรู้ (awareness)	การตระหนักรู้ตนเอง
ขั้นที่ 2 การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานเป็นทีม (หน่วย “เรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม”)	กิจกรรมกลุ่มแก้ปัญหาและบทบาทสมมติที่ต้องอาศัยการสื่อสาร การรับฟัง และการตัดสินใจร่วมกัน	การสร้างประสบการณ์ร่วม (collaborative experience)	การทำงานร่วมกับผู้อื่นและความเข้าอกเข้าใจ
ขั้นที่ 3 การสะท้อนคิดเชิงลึก (หน่วย “สะท้อนคิดเชิงลึก”)	การเขียนบันทึกสะท้อนคิดตามประเด็นคำถามและการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อยเพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์กับการพัฒนาตนเอง	การไตร่ตรองและสรุปบทเรียน (deep reflection)	การกำกับตนเอง
ขั้นที่ 4 การวางแผนและกำกับตนเอง (หน่วย “วางแผนพัฒนาตนเอง”)	การตั้งเป้าหมายส่วนบุคคลและจัดทำแผนปฏิบัติเพื่อเตรียมรับมือสถานการณ์จริง	การวางแผนและทดลองในสถานการณ์ใหม่ (self-regulation)	ความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา

นอกจากนี้ ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา 3 ท่าน พบว่าทุกรายการมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ 0.50 แสดงว่ารูปแบบมีความตรงเชิงเนื้อหาอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ ดังตารางที่ 2 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ปรับปรุงกิจกรรมในขั้นที่ 2 และขั้นที่ 4 ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปทดลองใช้จริง

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหาของรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (IOC)

รายการประเมิน	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	ค่า IOC	ผลการพิจารณา
ความสอดคล้องของกิจกรรมขั้นที่ 1 กับวัตถุประสงค์	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ความสอดคล้องของกิจกรรมขั้นที่ 2 กับวัตถุประสงค์	+1	+1	0	0.67	ใช้ได้ (ปรับตามข้อเสนอแนะ)
ความสอดคล้องของกิจกรรมขั้นที่ 3 กับวัตถุประสงค์	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ความสอดคล้องของกิจกรรมขั้นที่ 4 กับวัตถุประสงค์	+1	0	+1	0.67	ใช้ได้ (ปรับตามข้อเสนอแนะ)
ความสอดคล้องเชิงโครงสร้างโดยรวมของรูปแบบ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ความเหมาะสมของแบบบันทึกสะท้อนคิด (3 ประเด็นคำถาม)	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์มิติของความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิด

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามแนวทางของ Braun and Clarke (2008) โดยเริ่มจากการอ่านทบทวนข้อมูลทั้งหมด 3 รอบเพื่อสร้างความคุ้นเคย จากนั้นให้รหัสเบื้องต้น จัดกลุ่มเป็นธีมย่อยและสังเคราะห์เป็นธีมหลัก ผลการวิเคราะห์พบ 4 ธีมหลัก 9 ธีมย่อย รวมความถี่การปรากฏทั้งสิ้น 185 ครั้ง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 โครงสร้างธีมที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงธีม

ธีมหลัก	ธีมย่อย	ความถี่ (n=34)	ร้อยละ
1. การตระหนักรู้ตนเอง	1.1 การรับรู้อารมณ์ตนเอง	24	10.26
	1.2 การยอมรับข้อจำกัดตนเอง	18	7.69
	1.3 การออกจากพื้นที่ปลอดภัย	15	6.41
	รวม	**57**	**24.36**
2. การกำกับตนเอง	2.1 การคิดก่อนตัดสินใจ	26	11.11
	2.2 การวางแผนจัดการปัญหา	21	8.97
	รวม	**47**	**20.09**
3. การทำงานร่วมกับผู้อื่น	3.1 การรับฟังมุมมองที่แตกต่าง	22	9.40
	3.2 การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์	19	8.12
	รวม	**41**	**17.52**
4. ความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา	4.1 ความมั่นใจในการปรับตัว	23	9.83
	4.2 การจัดการอารมณ์ในสถานการณ์จริง	17	7.26
	รวม	**40**	**17.09**

จากตารางที่ 3 พบว่าธีมที่มีความถี่รวมสูงสุดคือการตระหนักรู้ตนเอง (ร้อยละ 24.36) รองลงมาคือการกำกับตนเอง (ร้อยละ 20.09) การทำงานร่วมกับผู้อื่น (ร้อยละ 17.52) และความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา (ร้อยละ 17.09) ตามลำดับ โดยมีรายละเอียดของแต่ละธีม ดังนี้

1) ธีมที่ 1 การตระหนักรู้ตนเอง ธีมนี้มีความถี่รวมสูงสุด (57 ครั้ง ร้อยละ 24.36) สะท้อนกระบวนการที่นักศึกษาเริ่มรับรู้สภาวะภายในของตนเองทั้งด้านอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม โดยธีมย่อยที่ปรากฏมากที่สุดคือการรับรู้อารมณ์ตนเอง (24 คน ร้อยละ 10.26) ดังตัวอย่างข้อความเช่น “ก่อนหน้านี้เวลามีปัญหามักจะตอบโต้ทันที แต่กิจกรรมนี้ทำให้ได้หยุดคิดและมองว่าความรู้สึกของตัวเองเกิดจากอะไร และควรจัดการอย่างไร” ข้อความลักษณะนี้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านจากการตอบสนองแบบอัตโนมัติไปสู่การมีสติรู้เท่าทันตนเอง นอกจากนี้ยังพบการยอมรับข้อจำกัดตนเอง (18 คน ร้อยละ 7.69) และการออกจากพื้นที่ปลอดภัย (15 คน ร้อยละ 6.41) เป็นกระบวนการที่เสริมกัน การตระหนักรู้ตนเองจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การกำกับตนเองในลำดับถัดไป

2) ธีมที่ 2 การกำกับตนเอง ธีมนี้มีความถี่รวม 47 ครั้ง (ร้อยละ 20.09) โดยธีมย่อยการคิดก่อนตัดสินใจปรากฏมากที่สุดในบรรดาธีมย่อยทั้งหมด (26 คน ร้อยละ 11.11) นักศึกษาสะท้อนถึงการพัฒนาความสามารถในการวางแผน ควบคุมอารมณ์ และประเมินผลการกระทำของตนเอง ดังตัวอย่างข้อความ เช่น “จากกิจกรรมทำให้รู้ว่าการลองทำก่อนแล้วค่อยประเมินผลช่วยลดความกลัว และทำให้กล้าตัดสินใจมากขึ้น” ซึ่งสะท้อนกระบวนการกำกับการคิดที่คิดก่อนทำ ประเมินผลการกระทำอย่างมีระบบ และการวางแผนจัดการปัญหา (21 คน ร้อยละ 8.97) ที่สะท้อนการพัฒนาทักษะการรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน

3) ธีมที่ 3 การทำงานร่วมกับผู้อื่น ธีมนี้มีความถี่รวม 41 ครั้ง (ร้อยละ 17.52) แสดงให้เห็นการพัฒนาในมิติระหว่างบุคคล โดยธีมย่อย คือ การรับฟังมุมมองที่แตกต่าง (22 คน ร้อยละ 9.40) และการสื่อสารอย่าง

สร้างสรรค์ (19 คน ร้อยละ 8.12) ปรากฏในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ดังตัวอย่างข้อความ เช่น “เมื่อฟังเพื่อนอธิบายมุมมองของเขา ทำให้เข้าใจว่าความคิดที่แตกต่างไม่ใช่สิ่งที่ผิด แต่เป็นมุมที่เราไม่เคยมอง” ข้อความดังกล่าวสะท้อนการขยายกรอบความคิดและความเข้าอกเข้าใจที่พัฒนาขึ้นผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

4) ธีมที่ 4 ความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา ธีมนี้มีความถี่รวม 40 ครั้ง (ร้อยละ 17.09) สะท้อนการเชื่อมโยงประสบการณ์จากกิจกรรมกับสถานการณ์การทำงานจริง ทั้งความมั่นใจในการปรับตัว (23 คน ร้อยละ 9.83) และการจัดการอารมณ์ในสถานการณ์จริง (17 คน ร้อยละ 7.26) ดังตัวอย่างข้อความ เช่น “คิดว่าถ้าไปเจอสถานการณ์ที่กดดันในการฝึกงาน จะพยายามจัดการอารมณ์ก่อน แล้วค่อยหาทางแก้ปัญหา ไม่ใช่ตื่นตระหนกเหมือนเดิม” ประเด็นนี้สะท้อนความสามารถในการคาดการณ์และเตรียมรับมือล่วงหน้า ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความพร้อมเชิงวิชาชีพ

จากการวิเคราะห์เชิงธีม พบว่าลำดับความถี่ของธีมสอดคล้องกับโครงสร้างเชิงพัฒนาการของรูปแบบที่ออกแบบไว้ กล่าวคือ การตระหนักรู้ตนเองซึ่งเป็นธีมที่มีความถี่สูงสุดทำหน้าที่เป็นพื้นฐาน นำไปสู่การกำกับตนเอง การพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และความพร้อมในการเผชิญบริบทการทำงานจริง ตามลำดับ โดยทั้งมิติภายในของผู้เรียนและมิติระหว่างบุคคลต่างทำงานเสริมกันอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์บันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษาทั้ง 34 คน พบข้อมูลที่สอดคล้องกันในหลายประเด็น กล่าวคือ การพัฒนาความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาควรผ่านกระบวนการที่เชื่อมโยงมิติการรับรู้ตนเอง มิติการกำกับพฤติกรรม และมิติระหว่างบุคคลเข้าด้วยกันอย่างเป็นลำดับ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพียงครั้งเดียวหรือการให้เขียนสะท้อนคิดโดยไม่มีโครงสร้างรองรับอาจให้ผลที่จำกัด ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของนภาพร ภู่เพ็ชร์ และคณะ (2566) ที่ระบุว่าความพร้อมของนักศึกษาไทยก่อนออกสหกิจเป็นปัญหาเชิงระบบที่ต้องการกระบวนการพัฒนาที่ชัดเจน มากกว่าการแก้ไขเฉพาะหน้าเป็นรายกรณี จากภาพรวมดังกล่าว ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลในรายละเอียดตามมิติของความพร้อมทั้ง 4 ธีม ที่ปรากฏจากบันทึกสะท้อนคิดได้ดังต่อไปนี้

ธีมที่ 1 การตระหนักรู้ตนเอง จากผลการวิจัยพบว่า ธีมนี้มีความถี่สูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของนักศึกษาจากการตอบสนองแบบอัตโนมัติ ไปสู่การมีสติรู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง การยอมรับข้อจำกัด และกล้าออกจากพื้นที่ปลอดภัยนั้น ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Yang and Zou (2025) และ Raatikainen et al. (2022) ที่ชี้ว่าการฝึกสะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้างช่วยยกระดับการรับรู้ตนเองและความสามารถเชิงจิตสังคมได้จริง ซึ่งผลดังกล่าวเกิดขึ้นได้แม้ในกรอบเวลาที่จำกัดของกิจกรรมเตรียมความพร้อมระยะสั้น ในทำนองเดียวกับ ข้อค้นพบของ Wang et al. (2026) ระบุว่าการพัฒนาความสามารถเชิงวิชาชีพต้องเริ่มจากการรับรู้ตนเองก่อนเสมอ ซึ่งตรงกับโครงสร้างของรูปแบบที่วางขั้นที่ 1 ไว้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการทั้งหมด และทำหน้าที่เป็นฐานนำไปสู่ธีมที่ซับซ้อนขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ การฝึกการสะท้อนคิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างรองรับนั้นควรทำก่อนที่นักศึกษาจะออกฝึกสหกิจ (นิตยา มณีวงศ์, 2567)

ธีมที่ 2 การกำกับตนเอง จากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาสามารถพัฒนาการคิดก่อนตัดสินใจและการวางแผนจัดการปัญหาเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนได้อย่างเป็นระบบนั้น ข้อมูลส่วนนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Arvatz et al. (2025) ที่กล่าวถึงการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างทำหน้าที่เป็นสะพานระหว่างการทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมากับการวางแผนปรับตัวสำหรับสถานการณ์ข้างหน้า และสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Junaštíková (2024) ที่ระบุว่าการกำกับตนเองพัฒนาได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ออกแบบมาเพื่อจุดประสงค์นั้น ๆ โดยธีมย่อยของธีมหลักนี้ คือ การคิดก่อนตัดสินใจมีความถี่สูงกว่าธีมย่อยอื่น ๆ ทั้งหมด ซึ่งอาจสะท้อนว่านักศึกษาที่ผ่านการฝึกสะท้อนคิดเริ่มพัฒนาพฤติกรรมเชิงรุกในการจัดการตนเอง แทนที่จะรอตอบสนอง

ต่อสถานการณ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการอยู่รอดในสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีความไม่แน่นอนของนักศึกษาไทยที่ออกฝึกสหกิจ (นภาพร ภู่เพ็ชร์ และคณะ, 2566)

ธีมที่ 3 การทำงานร่วมกับผู้อื่น จากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีการพัฒนาในมิติระหว่างบุคคลทั้งด้านการรับฟังมุมมองที่แตกต่างและการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ โดยการเปิดรับฟังผู้อื่นนี้ช่วยขยายกรอบความคิดและความเข้าอกเข้าใจให้พัฒนาขึ้นผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Segal (2024) ที่กล่าวว่า การสะท้อนคิดแบบกลุ่มช่วยสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพร่วมได้ในแบบที่การสะท้อนคิดรายบุคคลทดแทนไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Zhou et al. (2025) ที่พบว่าการบูรณาการเรียนรู้แบบร่วมมือและการสะท้อนคิดเข้าด้วยกันจะส่งผลต่อมิติระหว่างบุคคลทั้งการรับฟังและการสื่อสาร เช่นเดียวกับงานของกรรณิการ์ สงวนดี (2566) ที่ระบุว่าการพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันของนักศึกษาต้องได้รับการส่งเสริมผ่านกระบวนการที่มีระบบการนิเทศและการติดตามที่ชัดเจน ซึ่งในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นในการออกแบบขั้นที่ 2 ที่ให้มีผู้วิจัยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกตลอดกระบวนการ

ธีมที่ 4 ความพร้อมก่อนออกสหกิจ จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่านักศึกษาสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์จากกิจกรรมนำไปสู่สถานการณ์การทำงานจริง โดยแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจในการปรับตัวและความสามารถในการจัดการอารมณ์เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับสถานการณ์จริง ซึ่งสะท้อนทักษะการคาดการณ์และเตรียมรับมือล่วงหน้าอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของความพร้อมเชิงวิชาชีพ ผลนี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจช่องว่างที่งานวิจัยไทยหลายชิ้นได้กล่าวไว้ ดังเช่นงานวิจัยของ จงรักษ์ ศรีจันทรงาม (2568) ที่พบว่านักศึกษาไทยส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกสถานที่สหกิจโดยอาศัยปัจจัยภายนอกมากกว่าความพร้อมเชิงวิชาชีพของตนเอง ซึ่งอาจเป็นผลจากการที่นักศึกษายังไม่มีกระบวนการช่วยให้ประเมินและเชื่อมโยงตนเองกับบริบทการทำงานจริงได้ก่อนออกสหกิจ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้จึงอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่านักศึกษาสามารถนำบทเรียนจากกิจกรรมไปเชื่อมกับสถานการณ์ที่ยังมาไม่ถึงได้ สอดคล้องกับงานของ Li (2025) และ Chen and Tsai (2024) ที่กล่าวว่าการสะท้อนคิดที่มีโครงสร้างและการจัดกิจกรรมทีมที่ออกแบบมาอย่างดีสามารถช่วยพัฒนาทั้งความมั่นใจในการปรับตัวและความรับผิดชอบต่อตนเองของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

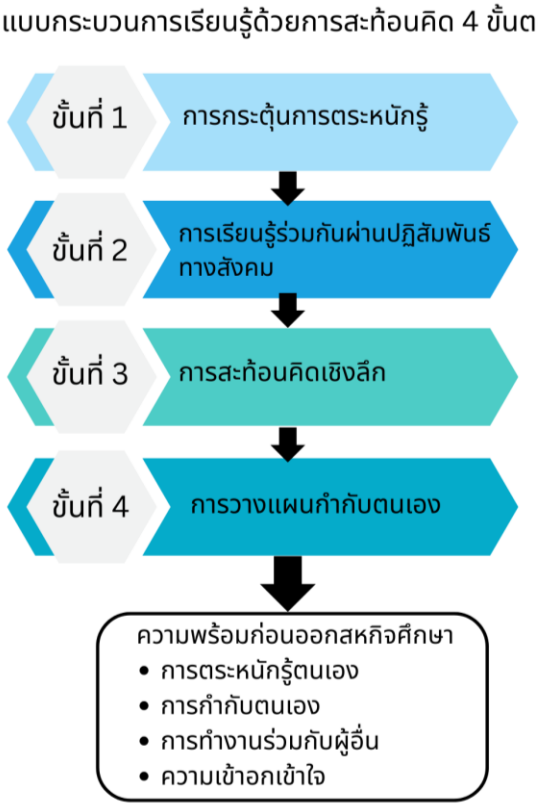
จากการวิเคราะห์เชิงธีม พบว่าลำดับความถี่ของธีมสอดคล้องกับโครงสร้างเชิงพัฒนาการของรูปแบบที่ออกแบบไว้ กล่าวคือ การตระหนักรู้ตนเองซึ่งเป็นธีมที่มีความถี่สูงสุดทำหน้าที่เป็นพื้นฐาน นำไปสู่การกำกับตนเอง การพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และความพร้อมในการเผชิญบริบทการทำงานจริงตามลำดับ โดยทั้งมิติภายในของผู้เรียนและมิติระหว่างบุคคลต่างทำงานเสริมกันอย่างเป็นระบบ

ข้อค้นพบใหม่เชิงทฤษฎี

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการสะท้อนคิดที่ส่งผลต่อความพร้อมเชิงวิชาชีพจำเป็นต้องมีโครงสร้างกระบวนการรองรับ กล่าวคือ ต้องจัดวางการตระหนักรู้ตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการกำกับพฤติกรรมไว้เป็นลำดับขั้นที่ชัดเจน ข้อค้นพบนี้มีส่วนสำคัญต่อการทบทวนกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการออกแบบกิจกรรมเตรียมความพร้อมในระดับอุดมศึกษา ดังแนวคิดของ Kolb (1984) ที่อธิบายวงจรการเรียนรู้ผ่านสี่ขั้นตอน ได้แก่ ประสบการณ์จริง การสะท้อนคิด การสรุปแนวคิดเชิงนามธรรม และการทดลองในสถานการณ์ใหม่ จากงานวิจัยของ Morris (2020) ที่ชี้ถึงข้อจำกัดด้านการนิยามประสบการณ์ของ Kolb รูปแบบนี้จึงเพิ่มกิจกรรมกลุ่ม (ขั้นที่ 2) เป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างก่อนการสะท้อนคิดเชิงลึก เพื่อให้ประสบการณ์ที่นักศึกษานำมาสะท้อนมีฐานจากบริบทระหว่างบุคคลที่เป็นรูปธรรม รูปแบบในงานวิจัยนี้ได้นำข้อเสนอดังกล่าวมาพิจารณา และเพิ่มเติมโดยกำหนดให้กิจกรรมกลุ่มเป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างก่อนการสะท้อนคิดเชิงลึก ทำให้การสะท้อนคิดเกิดจากทั้งประสบการณ์ส่วนบุคคลและการแลกเปลี่ยนมุมมองระหว่างบุคคลไปพร้อมกัน ในส่วนของการออกแบบขั้นที่ 2 ให้มีการเรียนรู้ร่วมกันก่อนขั้นที่ 3 สะท้อนถึงสามปัจจัยที่ Guo (2022) ระบุว่าจำเป็นต่อการสะท้อนคิดที่มี

ประสิทธิผล โดยเฉพาะปัจจัยด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ซึ่งทำให้การสะท้อนคิดมีฐานจากประสบการณ์กลุ่มที่ขยายกรอบความคิดของผู้เรียนได้กว้างกว่าการสะท้อนเหตุการณ์รายบุคคล

กล่าวโดยสรุป รูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้นำกรอบแนวคิดของ Kolb (1984) และ Gibbs (1988) มาพิจารณาในการออกแบบ โดยผสานมิติทางสังคม (ขั้นที่ 2) การสะท้อนคิดเชิงลึก (ขั้นที่ 3) และการกำกับตนเอง (ขั้นที่ 4) ไว้เป็นลำดับขั้นที่ต่อเนื่องกัน ทั้งนี้หลักฐานเชิงประจักษ์จากบริบทไทยที่แสดงให้เห็นว่านักศึกษาไทยก่อนออกสหกิจยังขาดความพร้อมในหลายมิติ (นภาพร ภู่เพ็ชร์ และคณะ, 2566; นิตยา มณีวงศ์, 2567; จงรักษ์ ศรีจันทรงาม, 2568) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวอาจใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการสำหรับการออกแบบกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนสหกิจศึกษาในระดับอุดมศึกษาไทยได้ ดังแสดงในรูปภาพที่ 2

รูปภาพที่ 2 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน
ที่มา : อรนิภา ไทยแท้ พันธุ์สมุทร และคณะผู้วิจัย, 2569

รูปภาพที่ 2 แสดงรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน โดยลูกศรในภาพแสดงถึงลำดับเชิงพัฒนาการ กล่าวคือ แต่ละขั้นตอนเกื้อหนุนและต่อยอดซึ่งกันและกัน โดยการตระหนักรู้ตนเองเป็นฐานสำคัญที่นำไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีความหมาย ก่อนจะพัฒนาไปสู่การสะท้อนคิดเชิงลึก และการกำกับตนเองในบริบทการทำงานจริง โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากผู้เรียนที่รับรู้ตนเองในระดับพื้นฐาน ไปสู่ผู้เรียนที่มีความพร้อมในการกำกับตนเองและปรับตัวในบริบทวิชาชีพ

ข้อจำกัดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการที่ควรพิจารณาในการตีความผลการวิจัย ดังนี้ ประการแรก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาจากสถาบันเดียวและมีจำนวนจำกัด จึงอาจมีข้อจำกัดด้านความสามารถในการอ้างอิงผลไปยังบริบทอื่นที่มีลักษณะแตกต่างกัน ประการที่สอง การเก็บรวบรวมข้อมูลอาศัยบันทึกสะท้อนคิดและการสังเกตพฤติกรรมภายในกิจกรรมระยะสั้น ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ยังไม่ได้ติดตามผลในระยะ

ยาวระหว่างหรือหลังการออกสหกิจศึกษา และประการที่สาม แม้จะมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่การตีความข้อมูลยังขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้วิจัย ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อการสังเคราะห์ธีมบางประเด็น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. สถาบันอุดมศึกษาสามารถนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน ไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษา เพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้ตนเอง การกำกับตนเอง และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นของนักศึกษา

2. การจัดกิจกรรมควรให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสะท้อนคิดอย่างอิสระ

3. ควรจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง ไม่จำกัดเพียงครั้งเดียวก่อนออกสหกิจศึกษา แต่ควรบูรณาการตลอดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาความพร้อมอย่างยั่งยืน

4. ผู้สอนหรือผู้จัดกิจกรรมควรมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) มากกว่าผู้บรรยาย เพื่อกระตุ้นการคิดเชิงลึกและการกำกับตนเองของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลของรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสะท้อนคิดในรูปแบบการวิจัยกึ่งทดลอง เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม

2. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังสาขาวิชาและสถาบันที่หลากหลาย เพื่อศึกษาความเหมาะสมของรูปแบบในบริบทที่แตกต่างกัน

3. ควรศึกษาผลระยะยาวของกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว โดยติดตามนักศึกษาระหว่างหรือหลังการออกสหกิจศึกษา เพื่อประเมินความคงทนของการพัฒนา

4. ควรพัฒนาเครื่องมือวัดความพร้อมก่อนออกสหกิจศึกษาในเชิงปริมาณ เพื่อสนับสนุนการวิจัยแบบผสมผสานในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ สงวนดี. (2566). แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของงานสหกิจศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. *วารสาร Mahidol R2R e-Journal, 10*(3), 128-142.

จงรักษ์ ศรีจันทรงาม. (2568). การศึกษาแนวโน้มและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกฝึกสหกิจศึกษา: กรณีศึกษานักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. *Multidisciplinary Digital Procedia, 1*(1), 1-9.

นภาพร ภู่เพ็ชร์, กชพรรณ กระตุฤกษ์, และสุรีย์ เนียมสกุล. (2566). สภาพปัญหา และแนวทางการปฏิบัติสำหรับสหกิจศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่. *วารสารวิจัยสายสนับสนุน ราชมงคลพระนคร, 1*(1), 1-16.

นิตยา มณีวงศ์. (2567). ความพร้อม การรับรู้ความสามารถของตนเองก่อนออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ของนักศึกษาสาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 18*(2), 150-163.

Arvatz, A., Peretz, R., & Dori, Y. J. (2025). Self-regulated learning and reflection: A tool for teachers and students. *Metacognition and Learning, 20*(15), 2-24. https://doi.org/10.1007/s11409-025-09415-3

Braun, V., & Clarke, V. (2008). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Chen, M. C., & Tsai, M. C. (2024). Applying team-based learning combined with empathy map to improve self-directed learning skills. *BMC Nursing, 23*, 1-7. https://doi.org/10.1186/s12912-024-02355-4

Damkuviene, M., Valuckiene, J., Balciunas, S., & Petukiene, E. (2023). Education professionals' cooperative learning for the development of professional capital. *Sustainability, 15*(14), 2-19. https://doi.org/10.3390/su151410972

Gibbs, G. (1988). *Learning by doing: A guide to teaching and learning methods.* Further Education Unit.

Guo, L. (2022). How should reflection be supported in higher education? A meta-analysis of reflection interventions. *Reflective Practice, 23*(1), 118-146. https://doi.org/10.1080/14623943.2021.1995856

Junaštíková, J. (2024). Self-regulation of learning in the context of modern technology: A review of empirical studies. *Interactive Technology and Smart Education, 21*(2), 270-291. https://doi.org/10.1108/ITSE-02-2023-0030

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development.* Prentice Hall.

Li, H. (2025). Reflective practice for pre-service teachers' professional development. *SAGE Open, 15*(3), 1-13. https://doi.org/10.1177/21582440251363136

Morris, T. H. (2020). Experiential learning – A systematic review and revision of Kolb's model. *Interactive Learning Environments, 28*(8), 1064-1077. https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1570279

Raatikainen, E., Rauhala, L. A., & Mäenpää, S. (2022). An educational intervention focused on teaching qualified empathy to social work students in Finland. *Journal of Applied Research in Higher Education, 14*(1), 409-423. https://doi.org/10.1108/JARHE-11-2020-0404

Segal, A. (2024). Rethinking collective reflection in teacher professional development. *Journal of Teacher Education, 75*(2), 155-167. https://doi.org/10.1177/00224871231188702

Wang, H., Habil, H., & Ibrahim, N. A. (2026). Empathy training in health professions education: A systematic review. *International Medical Education, 5*(2), 2-14. https://doi.org/10.3390/ime5020040

Yang, Q., & Zou, W. (2025). The impact of reflective practice on the development of nursing undergraduate students. *BMC Medical Education, 25*, 1-9. https://doi.org/10.1186/s12909-025-07490-3

Zhou, T., Cañabate, D., Bubnys, R., Staniküniené, B., & Colomer, J. (2025). Collaborative learning, cooperative learning and reflective learning to foster sustainable development: A scoping review. *Review of Education, 13*(2), 1-24. https://doi.org/10.1002/rev3.70065

การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของไทย ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้

A Comparative Study of Legal Measures for the Employment of Older Workers in Thailand, Japan, Singapore, and the Republic of Korea.

เดชา พนาวรกุล (Daycha Phanaworakul) *E-mail: daycha.ph@bsru.ac.th* [1*]

[1]*อาจารย์สาขาวิชาการจัดการธุรกิจและทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Lecturer, Business and Human Resource Management Program, Faculty of Management Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

Corresponding Author. E-mail: daycha.ph@bsru.ac.th

(Received: 30 January 2026; Revised: 19 May 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของไทย ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากฎหมายที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร โดยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงเนื้อหาผ่านกรอบแนวคิดนิติศาสตร์เชิงกำกับ

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประเทศกรณีศึกษามีการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรองรับการจ้างแรงงานสูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ทว่ามีความแตกต่างเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์มีกฎหมายเฉพาะที่มุ่งเน้นการจัดการระบบเกษียณและการจ้างงานต่อเนื่องโดยตรง ขณะที่เกาหลีใต้บูรณาการมาตรการไว้ในกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติด้านอายุ โดยทั้งสามประเทศมีการผสมผสานมาตรการบังคับ มาตรการจูงใจ และบทลงโทษที่แตกต่างกันตามบริบทของตนเอง เช่น ใช้บทลงโทษทางสังคม อาญา หรือทางแพ่ง แต่ในทางตรงกันข้าม ประเทศไทยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายเฉพาะในลักษณะดังกล่าว โดยอาศัยเพียงกฎหมายคุ้มครองแรงงานทั่วไปประกอบกับมาตรการจูงใจทางภาษีแบบสมัครใจ ซึ่งส่งผลให้แนวปฏิบัติขาดความชัดเจนและความมั่นคงในการจ้างงาน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยควรเร่งถอดบทเรียนเพื่อออกแบบและตรากฎหมายการจ้างแรงงานสูงอายุเป็นการเฉพาะ โดยมีโครงสร้างที่ครอบคลุมการกำหนดอายุเกษียณขั้นต่ำ การเปิดโอกาสให้ทำสัญญาจ้างที่ยืดหยุ่น การออกแบบมาตรการสนับสนุนหรือช่วยเหลือนายจ้าง และการใช้บทลงโทษที่เหมาะสม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการยกระดับคุณภาพชีวิตแรงงานสูงอายุและการรักษาขีดความสามารถทางการแข่งขันของภาคธุรกิจ

คำสำคัญ : การจ้างแรงงานสูงอายุ ; สังคมสูงวัย ; มาตรการทางกฎหมาย

Abstract

This research article aimed to examine and comparatively analyze the legal measures for the employment of older workers in Thailand, Japan, Singapore, and South Korea, with the ultimate goal of proposing appropriate legal development guidelines for Thailand. This qualitative study employed documentary research, utilizing comparative content analysis through the theoretical lens of regulatory theory.

The findings revealed that the case study countries had implemented concrete laws to support the employment of older workers, yet they exhibited distinct structural differences. Japan and Singapore had enacted specific legislation focusing directly on retirement management and re-employment, whereas South Korea integrated its measures within age anti-discrimination laws. These three nations utilized a combination of command-and-control regulations, incentives, and varying enforcement mechanisms (social, criminal, and civil sanctions) tailored to their institutional contexts. Conversely, Thailand differed significantly as it lacked such specific legislation, relying merely on general labor protection laws combined with voluntary tax incentives. This absence resulted in ambiguous practices and job insecurity for older workers.

Additionally, the research recommended that Thailand draw lessons from these nations to design and enact specific legislation for the employment of older workers. The proposed legislative framework encompassed mandatory minimum retirement ages, flexible re-employment contracts, targeted employer subsidies, and proportional sanctions. Such a framework was deemed essential to strike a balance between enhancing the quality of life for older workers and maintaining the competitiveness of the business sector.

Keywords : Older Worker Employment; Aging Society; Legal Measures

บทนำ

สถานการณ์สังคมสูงวัย (Aging Society) ที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของโลกนั้น ถือเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างมากประการหนึ่งในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชีย (Park, 2009) ดังนั้น ภาครัฐจึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาและกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อจัดการปัญหาดังกล่าวให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศตนเอง เพราะสถานการณ์สังคมสูงวัยได้ส่งผลกระทบในหลายด้าน และมีผลโดยตรงให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงาน เพราะเมื่อสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้สัดส่วนของประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจภายในประเทศ (Kang & Magoncia, 2016)

รัฐบาลแต่ละประเทศมีความพยายามออกแบบมาตรการทางกฎหมายมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงาน เช่น สิงคโปร์กำหนดอายุเกษียณขั้นต่ำไว้ที่ 63 ปี และมีแผนจะขยายอายุเกษียณเป็น 64 ปี ในวันที่ 1 กรกฎาคม 2026 โดยมีเป้าหมายที่จะขยายอายุเกษียณเป็น 65 ปี ภายใน ค.ศ. 2030 (Ministry of Manpower, 2025a) หรือเกาหลีใต้ที่กำหนดอายุเกษียณขั้นต่ำไว้ที่ 60 ปี และอนุญาตให้นายจ้างปรับลดค่าจ้างเพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างแรงงานสูงอายุต่อไป (Ministry of Employment and Labor, 2025) หรือญี่ปุ่นที่บังคับให้นายจ้างต้องมีมาตรการรองรับการจ้างงานจนถึงอายุ 65 ปี โดยอาจเป็นการขยายอายุเกษียณ หรือยกเลิกการเกษียณ หรือการจ้างงานใหม่หลังเกษียณอย่างใดอย่างหนึ่ง (Ministry of Health, Labour and Welfare, 2021) ทำให้เห็นได้ว่า 3 ประเทศข้างต้น มีมาตรการที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการจัดการกับสถานการณ์สังคมสูงวัยและการจ้างแรงงานสูงอายุ

สำหรับประเทศไทย ธนาคารโลกคาดการณ์ว่าจะประสบกับปัญหาขาดแคลนแรงงานเช่นกัน เพราะสัดส่วนประชากรวัยทำงานของไทยจะลดลงจากร้อยละ 71 ในปี ค.ศ. 2020 ไปเหลือร้อยละ 56 ในปี ค.ศ. 2060 (World Bank, 2021) แต่ในปัจจุบัน ไทยยังไม่มีการตรากฎหมายเป็นการเฉพาะที่พร้อมจะรองรับกับสถานการณ์สังคมสูงวัยที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม ไม่ว่าจะนายจ้างขาดแคลนแรงงาน ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนและขาดความมั่นคงในการมีงานทำของลูกจ้าง (Job

Insecurity) เป็นต้น ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้ จึงได้ทำการศึกษาสถานการณ์สังคมสูงวัย มาตรการทางกฎหมาย ตลอดจนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและการจ้างแรงงานสูงอายุในประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ เพื่อนำมาถอดเป็นบทเรียน อันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยในการออกแบบมาตรการทางกฎหมาย รวมถึงนโยบายสนับสนุนอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์สังคมสูงวัย มาตรการทางกฎหมาย ตลอดจนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและการจ้างแรงงานสูงอายุของประเทศไทย ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบค้นหาความเหมือน ความแตกต่าง ผลสำเร็จและปัญหาในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายในแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุ
3. เพื่อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมาย รวมถึงแนวทางนโยบายสนับสนุนอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนามาตรการทางกฎหมายและนโยบายที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งประกอบด้วย ตัวบทกฎหมายของไทยและประเทศในขอบเขตการวิจัย นโยบายรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ได้มาจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา บทความ สิ่งพิมพ์ของหน่วยงานภาครัฐ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น แล้วนำข้อมูลที่ค้นคว้ามาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ สรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและวิพากษ์ (Comparative and Critical Analysis) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์กฎหมายเปรียบเทียบ (Comparative Legal Analytical Framework) ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิเคราะห์กฎหมายเปรียบเทียบ โดยบูรณาการแนวคิดทฤษฎีทางนิติศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์การจ้างแรงงานสูงอายุของทั้ง 4 ประเทศ ประกอบไปด้วย

1. กฎหมายเปรียบเทียบเชิงหน้าที่ (Functional Comparative Law) ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดนี้เป็นพื้นฐานในการตั้งสมมติฐานว่า แม้แต่ละประเทศจะมีระบบและโครงสร้างทางกฎหมายและบริบททางเศรษฐกิจสังคมที่แตกต่างกัน แต่ล้วนเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างเดียวกัน คือ สถานการณ์สังคมสูงวัยและภาวะขาดแคลนแรงงาน ด้วยกรอบแนวคิดนี้จึงไม่ได้มุ่งวิเคราะห์ตัวอักษรทางกฎหมายแบบคำต่อคำ แต่เน้นวิเคราะห์หน้าที่ (Function) ของมาตรการทางกฎหมายและนโยบายในแต่ละประเทศ ว่ามีการใช้มาตรการในลักษณะใดและส่งผลต่อสถานการณ์และผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง

2. นิติศาสตร์เชิงกำกับและการออกแบบมาตรการทางกฎหมาย (Regulatory Theory and Design) เพื่อจำแนกและประเมินประสิทธิภาพของมาตรการในการแทรกแซงตลาดแรงงาน ผู้วิจัยใช้แนวคิดนิติศาสตร์เชิงกำกับ (Regulatory Theory) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยพิจารณาจากวิธีการที่รัฐออกแบบกฎหมายเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ ซึ่งสามารถจำแนกกลไกการกำกับดูแลออกเป็น 3 รูปแบบหลัก (De Benedetto, 2018) ได้แก่ 1) มาตรการบังคับและควบคุม (Command-and-control regulation) ซึ่งเน้นการกำหนดหน้าที่ หรือข้อห้ามอย่างเด็ดขาด โดยมีบทลงโทษที่ชัดเจน (Sanctions) เพื่อลงโทษผู้ฝ่าฝืน ไม่ว่าจะเป็นบทลงโทษทางอาญาทางแพ่ง หรือมาตรการทางปกครองและสังคม 2) มาตรการจูงใจและส่งเสริม (Incentive-based regulation) ซึ่งเน้นการใช้ความสมัครใจ โดยรัฐออกแบบสิทธิประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการ เช่น สิทธิประโยชน์ทางภาษี หรือเงินอุดหนุน (Subsidies) 3) มาตรการให้ข้อมูลเพื่อโน้มน้าว (Information and

Persuasion) โดยเน้นการสื่อสาร นำเสนอแนวปฏิบัติ (Guidelines) หรือสร้างทางเลือกเพื่อให้นายจ้างและลูกจ้างตัดสินใจร่วมกัน โดยปราศจากการบังคับหรือแรงจูงใจทางการเงินโดยตรง

3. โครงสร้างความชัดเจนและช่วงเวลาในการบังคับใช้กฎหมาย (Clarity and Timing of Regulation) นอกจากรูปแบบการกำกับดูแล ผู้วิจัยยังพิจารณาระดับการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อประเมินความยืดหยุ่นในการจ้างงานของแต่ละประเทศ โดยใช้กรอบการพิจารณา 2 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านความชัดเจนของเนื้อหา แบ่งพิจารณาเป็น การถ่ายทอดอำนาจโดยตรง ซึ่งกฎหมายแม่บทกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว และการถ่ายทอดอำนาจโดยอ้อมที่กฎหมายสร้างเพียงกรอบนโยบายและมอบอำนาจให้องค์กรบริหารไปกำหนดรายละเอียดตามความเหมาะสม (Strauss, 1989) 2) มิติด้านเงื่อนเวลา ซึ่งแบ่งเป็น 2.1) การบังคับใช้ทันที 2.2) การชะลอการบังคับใช้ เพื่อให้ผู้ประกอบการมีระยะเวลาในการปรับตัว และ 2.3) การบังคับใช้ย้อนหลัง (Gersen & Posner, 2007)

ขอบเขตในการวิจัย

กลุ่มประเทศที่เป็นกรณีศึกษาและอยู่ในขอบเขตการวิจัย จะประกอบไปด้วย 4 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐสิงคโปร์ และสาธารณรัฐเกาหลี ซึ่งมีเหตุผลหลัก 3 ประการที่ผู้วิจัยเลือก 4 ประเทศนี้มาศึกษาเปรียบเทียบกัน ได้แก่ 1) บริบทการเปลี่ยนผ่านทางประชากรศาสตร์ (Demographic Transition) ทุกประเทศมีประสบการณ์ในการเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super-aged Society) หรือกำลังจะเข้าสู่ภาวะดังกล่าวอย่างรวดเร็ว 2) ความคล้ายคลึงทางโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมในภูมิภาคเอเชีย (Asian Context) เป็นกลุ่มประเทศในเอเชียที่มีความคล้ายคลึงกันในมิติของค่านิยมและวัฒนธรรมการทำงาน ซึ่งทำให้การเปรียบเทียบมีความสอดคล้องมากกว่าการเทียบกับกลุ่มประเทศตะวันตก 3) ความชัดเจนของโครงสร้างทางกฎหมาย (Legal Framework Distinctiveness) ซึ่งทั้ง 3 ประเทศที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศไทยมีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุ อีกทั้งมีกลไกการบังคับใช้ที่แตกต่างกันอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการวิเคราะห์ เพื่อปรับใช้กับประเทศไทยต่อไปได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จะเป็นการสืบค้นเอกสารฉบับจริงและเอกสารในฐานข้อมูลแหล่งต่าง ๆ เช่น ฐานข้อมูลกฎหมาย ฐานข้อมูลวิชาการจากเว็บไซต์ทางการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเทศ โดยผู้วิจัยจะมีการการตรวจสอบความถูกต้องและความทันสมัยของกฎหมายและมาตรการที่นำมาศึกษาทั้งหมด

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ทำการรวบรวมและศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์สังคมสูงวัยของทั้ง 4 ประเทศที่เป็นขอบเขตในการวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นมา ผลกระทบ และสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมสูงวัยของแต่ละประเทศ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและต่าง ผลสำเร็จและปัญหาในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายในแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุ โดยมีรายละเอียดดังนี้

นิยามและการแบ่งประเภทสังคมสูงวัย

สังคมสูงวัย (Aging Society) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรที่สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมด ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยหลักคือการลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์ (การมีบุตรน้อยลง) และการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ย (คนมีอายุยืนยาวขึ้น) (Bloom et al., 2011)

สังคมสูงวัยมีหลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทโดยสามารถจำแนกจากสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเทียบกับประชากรทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ตัวเลขหรือสัดส่วนร้อยละในการนำมาแบ่งประเภทที่ใช้อาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับว่าใช้เกณฑ์อายุเริ่มต้นของการเป็นผู้สูงอายุที่เท่าใด บางเกณฑ์จะใช้ 60 ปี บางเกณฑ์ใช้ 65 ปี โดยหากเป็นเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลกและสหประชาชาติ จะใช้อายุ 65 ปีขึ้นไป เป็นเกณฑ์แบ่งระดับความรุนแรงของการเข้าสู่สังคมสูงวัยเป็น 3 ระดับ (Xue et al., 2022) คือ 1) สังคมสูงวัย (Aging Society) หมายถึง สังคมที่มีสัดส่วนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่า 7% ของประชากรทั้งหมด 2) สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ (Aged Society) หมายถึง สังคมที่มีสัดส่วนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่า 14% ของประชากรทั้งหมด และ 3) สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super-aged Society) หมายถึง สังคมที่มีสัดส่วนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป สูงกว่า 21% ของประชากรทั้งหมด

สรุปสถานการณ์สังคมสูงวัยของญี่ปุ่น

ในปัจจุบัน ประเทศญี่ปุ่นมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงสุดเป็นประวัติการณ์ โดยมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป จำนวน 36.25 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 29.3 ของประชากรทั้งหมด โดยประชากรอายุ 80 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนเกินกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และประชากรที่มีอายุ 75 ปีขึ้นไป มีจำนวนมากกว่า 20 ล้านคน ซึ่งเป็นจำนวนที่มากกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 65-74 ปีไปแล้ว (World Economic Forum, 2024) แสดงให้เห็นว่าประเทศญี่ปุ่นอยู่ในสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super-aged Society) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

สถานการณ์สังคมสูงวัยของญี่ปุ่นส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานโดยตรง เนื่องจากประชากรวัยทำงานลดลงอย่างต่อเนื่อง ผู้ประกอบการญี่ปุ่นจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานผู้สูงอายุมากขึ้น โดยในปี 2023 มีแรงงานอายุ 65 ปีขึ้นไป ยังคงทำงานอยู่เป็นจำนวนสูงถึง 9.14 ล้านคน ซึ่งเป็นสถิติสูงสุดต่อเนื่องเป็นปีที่ 20 (Nippon.com, 2024)

สรุปสถานการณ์สังคมสูงวัยของสิงคโปร์

สิงคโปร์เป็นอีกประเทศที่มีอัตราการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างมีนัยสำคัญในช่วง 6 ทศวรรษที่ผ่านมา เพราะในทศวรรษที่ 1960 สิงคโปร์เคยมีอัตราเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate : TFR) สูงถึง 5.8 คนต่อสตรีหนึ่งคน แต่ตัวเลขดังกล่าวได้ลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือเพียง 1.1 คนในปี ค.ศ. 2020 ซึ่งต่ำกว่าระดับทดแทน (Replacement level) อย่างมาก กอปรกับการคาดการณ์อายุขัยเฉลี่ยแรกเกิด (Life expectancy at birth) ได้เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดจากอายุ 65.7 ปีในปี 1960 มาเป็นอายุ 83.9 ปี ในปี 2020 เนื่องจากการพัฒนาด้านสาธารณสุขและมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2022)

สิงคโปร์กำลังจะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดภายในปี 2030 ซึ่งคาดการณ์ว่า สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะสูงถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และภายในปี 2040 อัตราส่วนพึ่งพิงวัยชรา (Old-age dependency ratio) จะพุ่งสูงถึงร้อยละ 47.1 (United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2022)

สรุปสถานการณ์สังคมสูงวัยของสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้)

ปลายปี ค.ศ. 2024 เกาหลีใต้ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดอย่างเป็นทางการแล้ว โดยมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ โดยในเดือนกรกฎาคม 2024 จำนวนผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นเกินกว่า 10 ล้านคน และในเดือนธันวาคม 2024 สัดส่วนผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นถึงระดับร้อยละ 20 (Jung, 2024) ซึ่งหมายความว่า เกาหลีใต้ใช้เวลาเพียง 7 ปี ในการเปลี่ยนผ่านจากสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์สู่ระดับสุดยอด ซึ่งเร็วกว่าญี่ปุ่นที่ใช้เวลา 10 ปี (Lee, 2024)

แนวโน้มของสถานการณ์สังคมสูงวัยในเกาหลีใต้จะเข้าสู่ภาวะวิกฤตยิ่งขึ้นในอนาคต โดยในปี 2050 สัดส่วนผู้สูงอายุอาจจะพุ่งสูงถึงร้อยละ 40.1 - 43.9 ของประชากรทั้งหมด (Giri et al., 2024) และเมื่อถึงปี 2072 สัดส่วนผู้สูงอายุอาจจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 47.7

สรุปสถานการณ์สังคมสูงวัยของประเทศไทย

เมื่อ พ.ศ. 2567 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า 60 ปี จำนวนประมาณ 14 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งถือว่าเข้าเกณฑ์สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้ว (Panthip Pruksacholavi, 2025) และมีแนวโน้มว่าในระหว่างปี พ.ศ. 2574 - 2576 ประเทศไทยมีโอกาสจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างตลาดแรงงาน โดยอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (Old-age dependency ratio) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 10.7 ในปีพ.ศ. 2537 เป็น 31.1 ในปีพ.ศ. 2567 หมายความว่า คนวัยทำงาน 100 คนต้องแบกรับภาระดูแลผู้สูงอายุประมาณ 31 คน (กลุ่มสถิติแรงงาน กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568)

นอกจากนั้น สถานการณ์สังคมสูงวัยของไทยมีความท้าทายเฉพาะตัวที่แตกต่างจากประเทศพัฒนาแล้ว กล่าวคือ ประชากรมีภาวะแก่ก่อนรวย หมายถึง ประเทศเข้าสู่สังคมสูงวัยในขณะที่ระดับรายได้ต่อหัวยังไม่สูงมากนัก (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

มาตรการทางกฎหมายและแนวทางปฏิบัติของการจ้างแรงงานสูงอายุ

ผู้วิจัยได้ทำการประมวลข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้สามารถสรุปมาตรการทางกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุในประเทศที่ใช้เป็นกรณีศึกษาตามรายละเอียดต่อไปนี้

ประเทศญี่ปุ่น

Act on Stabilization of Employment of Elderly Persons หรือ Act on Employment Security of Elderly Persons (Act No. 68 of 1971) เป็นกฎหมายหลักซึ่งกำหนดแนวทางปฏิบัติในการจ้างแรงงานสูงอายุของญี่ปุ่น โดยมาตรา 8 ของพระราชบัญญัติข้างต้น บังคับให้นายจ้างจะต้องกำหนดอายุเกษียณขั้นต่ำไว้ที่ 60 ปี และในมาตรา 9 เมื่อพนักงานรายใดปฏิบัติงานกับนายจ้างจนอายุมาถึงเกณฑ์เกษียณอายุ และหากอายุเกษียณที่กำหนดไว้ต่ำกว่า 65 ปี นายจ้างมีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 ทางเลือก ได้แก่ 1) การขยายอายุเกษียณ 2) การยกเลิกการกำหนดอายุเกษียณ หรือ 3) การจ้างงานต่อเนื่อง

ในทางปฏิบัติ การจ้างงานต่อเนื่องเป็นทางเลือกหลักที่นายจ้างมากกว่าร้อยละ 80 นิยมเลือกใช้ โดยดำเนินการในรูปแบบการจ้างงานใหม่ (Re-employment) โดยนายจ้างจะยกเลิกสัญญาจ้างพนักงานเมื่อครบอายุเกษียณและจะตกลงทำสัญญาจ้างฉบับใหม่ขึ้นมากับพนักงานรายดังกล่าวทันที เพื่อให้มีสถานะใน การทำงานต่อไป (Fujimoto, 2008) แต่ลูกจ้างมักถูกเปลี่ยนสถานะจากพนักงานประจำ ไปเป็นพนักงานชั่วคราวหรือพนักงานสัญญาจ้าง ด้วยเหตุผลในการปรับเงื่อนไขให้เหมาะสมกับการจ้างแรงงานสูงอายุ โดยเฉพาะเรื่อง การปรับลดค่าจ้างและเงื่อนไขการทำงาน (Jones & Seitani, 2019) จึงเท่ากับว่า นายจ้างสามารถเสนอสัญญาจ้างฉบับใหม่ที่เปลี่ยนสถานะของลูกจ้างไปเป็นพนักงานชั่วคราวและลดเงินเดือนลงได้ หากลูกจ้างไม่พอใจในเงื่อนไขการจ้างใหม่ที่นายจ้างเสนอมาและปฏิเสธสัญญาจ้างฉบับใหม่ ก็จะถือได้ว่านายจ้างได้ปฏิบัติหน้าที่ในการยื่นข้อเสนอการจ้างงานแล้วตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยค่าจ้างมักลดลงเหลือประมาณร้อยละ 40 ถึง 60 ของอัตราเงินเดือนสุดท้ายก่อนเกษียณ แต่ก็มีการออกแบบมาตรการที่มาช่วยเหลือทางการเงินให้แก่ลูกจ้าง เช่น ระบบเงินบำนาญและเงินอุดหนุนจากรัฐตามมาตรการ Employment Continuation Benefit for the Aged (Yamada, 2007) นอกจากนั้น ในมาตรา 10-2 กำหนดให้นายจ้างมี "หน้าที่ในการพยายาม" (Duty to endeavor) ที่จะ

ดำเนินมาตรการเพื่อรองรับการทำงานของผู้สูงอายุจนถึงอายุ 70 ปี โดยนายจ้างมีทางเลือกเพิ่มขึ้นนอกเหนือแนวทางที่กำหนดไว้ในมาตรา 9 ได้แก่ การทำสัญญาจ้างแบบ Outsourcing หรือการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมเพื่อสังคม

อย่างไรก็ดี แม้มาตรการของญี่ปุ่นจะกำหนดให้นายจ้างต้องจ้างลูกจ้างจนถึงอายุ 65 ปีเป็นอย่างน้อย แต่หากนายจ้างฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ก็ไม่ได้มีการกำหนดบทลงโทษทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นการปรับเงินหรือจำคุก แต่จะใช้การลงโทษในลักษณะของมาตรการทางปกครองแทน เช่น หากนายจ้างไม่ดำเนินการตาม รัฐมนตรีว่า การกระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการ มีอำนาจให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่นายจ้าง เพื่อเป็นแนวทางที่นายจ้างจะนำไปปรับใช้ในองค์กรเพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างแรงงานสูงอายุได้มากขึ้น อีกทั้งหากนายจ้างได้รับคำแนะนำแล้วยังเพิกเฉย ไม่ดำเนินการตามคำแนะนำ รัฐมนตรีฯ มีอำนาจออกคำแนะนำกึ่งบังคับ และหากยัง ฝ่าฝืนอีก รัฐมนตรีฯ สามารถประกาศรายชื่อบริษัทนั้นต่อสาธารณชน มาตรการในลักษณะนี้ถือเป็นการลงโทษทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของบริษัท ซึ่งในวัฒนธรรมญี่ปุ่นถือเป็นสำคัญ (BIPO, 2023) อีกทั้งกรณีการจ้างงานช่วงอายุ 65 ถึง 70 ปี กฎหมายกำหนดเพียงเป็นหน้าที่ในการพยายามของนายจ้างเท่านั้น หากนายจ้างไม่ดำเนินการตามมาตรการดังกล่าว จะไม่มีบทลงโทษทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นทางอาญาหรือการประกาศชื่อ (Atsumi & Sakai, 2021)

นอกจากนั้น ยังมีกำหนดอำนาจหน้าที่ให้แก่หน่วยงานที่จะมากำกับดูแลและสนับสนุนการใช้มาตราการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุ เช่น ในหมวดที่ 6 ตั้งแต่มาตรา 41 ถึง 48 มีการจัดตั้งศูนย์ Silver Human Resources Centers ซึ่งเป็นนิติบุคคลที่รัฐมอบหมายให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือในการจัดหางานภายในชุมชนให้กับผู้เกษียณอายุ หรือการกำหนดให้มี Public Employment Security Offices หรือโครงการ Hello Work ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการค้นหาตำแหน่งงานที่เหมาะสมกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุที่เกษียณอายุแล้ว และตามมาตรา 20 สำหรับผู้สูงอายุที่ว่างงานสามารถเข้าไปติดต่อเพื่อขอรับคำแนะนำทางวิชาชีพและการฝึกอบรมทักษะจาก Public Employment Security Offices ได้อีกด้วย อีกทั้งยังมีอำนาจในการให้คำแนะนำและสั่งการนายจ้าง โดยการเข้าไปตรวจสอบและให้คำแนะนำแก่นายจ้างที่ไม่มีมาตรการจ้างงานต่อเนื่องที่ชัดเจน

สิงคโปร์

มาตรการทางกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุของนายจ้างในประเทศสิงคโปร์จะบัญญัติไว้ใน Retirement and Re-employment Act หรือที่เรียกโดยย่อว่า RRA โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

นายจ้างห้ามบังคับให้ลูกจ้างเกษียณอายุด้วยเหตุผลเรื่องอายุ หากลูกจ้างยังมีอายุน้อยกว่าเกณฑ์เกษียณอายุขั้นต่ำ ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่อายุ 63 ปี ตามมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติข้างต้น (Ministry of Manpower, 2024) ดังนั้น หากนายจ้างและลูกจ้างมีการตกลงทำสัญญาใด ๆ ที่กำหนดอายุเกษียณต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนดถือเป็นโมฆะและใช้บังคับไม่ได้ ตามมาตรา 6 (Republic of Singapore, 2020) และเมื่อลูกจ้างใกล้จะมีอายุถึงเกณฑ์เกษียณ กำหนดให้นายจ้างมีหน้าที่ต้องเสนอสัญญาการจ้างงานต่อเนื่องให้แก่ลูกจ้างที่มีคุณสมบัติครบถ้วน คือ 1) มีสัญชาติสิงคโปร์หรือเป็นผู้อาศัยถาวร 2) ทำงานกับนายจ้างมาแล้วอย่างน้อย 2 ปี ก่อนจะถึงอายุเกษียณ และ 3) มีผลการปฏิบัติงานและสุขภาพแข็งแรงที่จะยังปฏิบัติงานต่อไปได้ ซึ่งนายจ้างจะมีหน้าที่ในการประเมินหากลูกจ้างมีคุณสมบัติครบถ้วน นายจ้างจะต้องจ้างต่อเนื่องไปจนถึงเกณฑ์อายุการจ้างงานต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่อายุ 68 ปี สำหรับลูกจ้างที่เกิดตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 1961 เป็นต้นไป (Tripartite Workgroup on Older Workers, 2019)

สำหรับแนวทางปฏิบัติในการเสนอสัญญาจ้างงานต่อเนื่องให้แก่ลูกจ้างตามรายละเอียดข้างต้นนั้น นายจ้างควรจะปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในแนวปฏิบัติไตรภาคี (Tripartite Guidelines) อีกด้วย เพื่อให้

การเปลี่ยนผ่านของสัญญาจ้างเป็นไปอย่างราบรื่น เช่น ควรจะมีการหารือล่วงหน้า โดยนายจ้างควรเริ่มหารือกับลูกจ้างอย่างน้อย 6 เดือน ก่อนลูกจ้างจะครบอายุเกษียณ เพื่อพูดคุยถึงความเป็นไปได้ในการจ้างงานต่อ การปรับเปลี่ยนหน้าที่ การฝึกอบรมที่จำเป็น รวมไปถึงการปรับลดค่าจ้างและสวัสดิการอีกด้วย โดยนายจ้างควรยื่นสัญญาจ้างงานใหม่ให้ลูกจ้างพิจารณาล่วงหน้าอย่างน้อย 3 เดือน ก่อนวันที่ลูกจ้างจะเกษียณ

หากนายจ้างพิจารณาแล้วไม่สามารถหาตำแหน่งงานที่เหมาะสมให้ลูกจ้างปฏิบัติในองค์กรเดิมได้ นายจ้างสามารถเจรจากับลูกจ้างในการโอนย้ายไปปฏิบัติงานให้แก่บริษัทในเครือ หรือหาการจ้างจากนายจ้างรายใหม่ให้แก่ลูกจ้างได้ หากทุกฝ่ายยินยอมและสามารถตกลงกันได้ ตามมาตรา มาตรา 7C (1) (b) ของ RRA แต่ถ้านายจ้างไม่สามารถดำเนินการเสนอสัญญาจ้างต่อเนื่องในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งสำเร็จ นายจ้างมีหน้าที่ตามกฎหมายในการจ่ายเงินที่เรียกว่า Employment Assistance Payment หรือ EAP ให้แก่ลูกจ้าง นอกจากนั้นยังมีการบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการสนับสนุนของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็น Senior Employment Credit (SEC) ซึ่งเป็นเงินอุดหนุนค่าจ้างจากรัฐบาลที่ช่วยสนับสนุนแก่นายจ้างที่มีการจ้างลูกจ้างชาวสิงคโปร์อายุ 60 ปีขึ้นไป หรือ Part-time Re-employment Grant (PTRG) ซึ่งเป็นเงินสนับสนุนเพื่อจัดทำนโยบายที่รองรับการจ้างงานผู้สูงอายุแบบ Part-time อีกด้วย (Ministry of Manpower, 2025b)

Retirement and Re-employment Act จะมีบทกำหนดโทษทางอาญาที่ชัดเจนทั้งจำคุกและโทษปรับ ตัวอย่าง หากนายจ้างเลิกจ้างลูกจ้างที่มีอายุน้อยกว่าเกณฑ์เกษียณอายุขั้นต่ำ จะมีโทษปรับไม่เกิน 5,000 ดอลลาร์สิงคโปร์ หรือจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่สำหรับการไม่ปฏิบัติตามแนวปฏิบัติไตรภาคี จะไม่ได้มีการกำหนดบทลงโทษทางอาญาไว้ แต่จะใช้มาตรการลงโทษทางปกครองแทน เช่น ถูกระงับสิทธิพิเศษในการจ้างแรงงานต่างชาติ (SingaporeLegalAdvice.com, 2024)

เกาหลีใต้

กฎหมายฉบับหลักของเกาหลีใต้ ได้แก่ Act on Prohibition of Age Discrimination in Employment and Elderly Employment Promotion ซึ่งมีการกำหนดอายุเกษียณขั้นต่ำไว้ที่ 60 ปี ตามมาตรา 19 (Jones & Fukawa, 2016) นอกจากนั้น ยังมีมาตรา 4-4 ที่ห้ามนายจ้างใช้เหตุผลด้านอายุมาเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้างในขั้นตอนที่เกี่ยวกับการจ้างงานทั้งหมดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร และมาตรา 21 มีการกำหนดให้นายจ้างจะต้องพยายามจ้างลูกจ้างที่มีอายุถึงเกณฑ์เกษียณแล้ว หากลูกจ้างรายนั้นยังคงมีความประสงค์จะปฏิบัติงานต่อไป และนายจ้างประเมินแล้วว่ามีความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติงานได้ โดยการจ้างงานซ้ำ (Re-employment) นายจ้างสามารถตกลงเงื่อนไขการจ้างเกี่ยวกับค่าจ้างและระยะเวลาการทำงานที่แตกต่างจากสัญญาจ้างเดิมที่เคยทำกันได้

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับค่าจ้าง กำหนดให้นายจ้างหรือตัวแทนฝ่ายนายจ้างจะต้องมีการเจรจากับลูกจ้างหรือสหภาพแรงงาน โดยสามารถปรับโครงสร้างค่าจ้างของแรงงานสูงอายุได้ ตามมาตรา 19-2 อีกทั้งมาตรา 21 (2) วางหลักไว้ว่า หากมีการจ้างแรงงานที่มีอายุเกิน 60 ปี นายจ้างสามารถไม่นับระยะเวลาปฏิบัติที่ผ่านมาต่อเนื่องกับการจ้างรอบนี้ได้ ส่งผลให้ไม่ต้องนำอายุงานที่ผ่านมาไปคำนวณเงินบำนาญเกษียณอายุ และวันลาพักร้อนประจำปี ดังนั้น นายจ้างสามารถกำหนดค่าจ้างแตกต่างจากเดิมได้ แต่จะต้องมีการตกลงกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างแล้ว ซึ่งในทางปฏิบัติการปรับโครงสร้างค่าจ้างจะนำ Wage Peak System มาใช้ โดยผ่านการเจรจาและยินยอมจากสหภาพแรงงานหรือตัวแทนของลูกจ้างแล้ว นอกจากนั้น ในมาตรา 19-2 วรรคสอง ยังกำหนดให้รัฐบาลจ่ายเงินอุดหนุนค่าจ้างเพื่อช่วยลดต้นทุน ซึ่งรัฐบาลจะสนับสนุนเงินอุดหนุนบางส่วนให้กับนายจ้างและลูกจ้างที่ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว (Ministry of Employment and Labor, 2021)

สำหรับอำนาจหน้าที่และการสนับสนุนของภาครัฐ มีมาตรา 15 (1) ระบุให้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและการจ้างงานคัดเลือกประเภทอาชีพที่เหมาะสมสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุ โดยผ่านการพิจารณาของสภาที่ปรึกษานโยบายการจ้างงาน และประกาศประเภทอาชีพที่ได้รับการคัดเลือกต่อสาธารณะ นอกจากนั้น ยังมี

การจัดตั้งหน่วยงาน เช่น Job Hope Centers ซึ่งเป็นศูนย์ให้บริการคำปรึกษาอาชีพ การฝึกอบรม และการจัดหางานใหม่ หรือ Senior Citizen Talent Bank ซึ่งเป็นหน่วยงานที่คอยช่วยเหลือประสานในการจ้างงานระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง (OECD, 2018)

สำหรับบทลงโทษ หากฝ่าฝืนกฎหมายจะมีบทลงโทษทั้งทางแพ่ง ทางอาญา และมาตรการทางปกครอง เช่น หากนายจ้างเลือกปฏิบัติในการรับสมัคร การจ้างงาน หรือการเลิกจ้างด้วยเหตุผลด้านอายุ ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 5 ล้านวอน และหากนายจ้างกระทำการที่ไม่เป็นธรรมต่อลูกจ้างที่ร้องเรียนเรื่องการเลือกปฏิบัติทางอายุ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 10 ล้านวอน (Kwon et al., 2025) โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (NHRC) หรือกระทรวงแรงงานฯ สามารถออกคำสั่งแก้ไขเพื่อให้หยุดการกระทำและชดเชยความเสียหายได้อีกด้วย (ICLG, 2025)

ประเทศไทย

ประเทศไทยมีการกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุไว้ในกฎหมายหลายระดับ โดยมีการรับรองสิทธิในรัฐธรรมนูญและกฎหมายแม่บทด้านผู้สูงอายุ กล่าวคือ มีการบัญญัติรับรองสิทธิพื้นฐานไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งกำหนดหน้าที่ของรัฐในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ โดยบทบัญญัติดังกล่าวได้รับการขยายความผ่านพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 โดยมาตรา 11 (3) ได้กำหนดสิทธิของผู้สูงอายุในการได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านการประกอบอาชีพและการฝึกอาชีพที่เหมาะสม

สำหรับมาตรการคุ้มครองแรงงานและการกำหนดเกณฑ์เกษียณอายุ จะอยู่ในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2560 มาตรา 118/1 ซึ่งระบุให้การเกษียณอายุ เป็นไปตามที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกัน หรือตามที่นายจ้างกำหนดไว้ โดยให้มีผลเป็นการเลิกจ้างตามกฎหมาย แต่หากเป็นกรณีที่ไม่ได้มีการตกลงหรือกำหนดอายุเกษียณไว้ ให้ถือว่าลูกจ้างมีสิทธิขอเกษียณอายุได้เมื่ออายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ ซึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าชดเชยตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน

นอกจากนั้น ยังมีการกำหนดมาตรการจูงใจทางภาษีเพื่อส่งเสริมการจ้างแรงงานสูงอายุ โดยพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 639) พ.ศ. 2560 อนุญาตให้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลสามารถนำรายจ่ายที่จ่ายเป็นค่าจ้างให้แก่ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มายกเว้นภาษีเงินได้สูงถึง 2 เท่าของรายจ่ายจริง

การวิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุ

ผลการวิจัยที่ได้อธิบายมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า สถานการณ์และมาตรการของทั้ง 4 ประเทศซึ่งเป็นกรณีศึกษาสามารถสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเชิงโครงสร้างได้ว่า ทุกประเทศล้วนเผชิญกับแรงกดดันทางประชากรศาสตร์จากภาวะสังคมสูงวัยที่ส่งผลกระทบต่อภาวะขาดแคลนในตลาดแรงงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Demographic pressure) อย่างไรก็ตาม การตอบสนองต่อข้อท้าทายดังกล่าวผ่านกลไกทางกฎหมายและนโยบายรัฐกลับมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในมิติของปรัชญาการกำกับดูแล โครงสร้างสถาบัน และระดับความเข้มข้นของการบังคับใช้กฎหมาย ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เห็นความแตกต่างเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบและลดความซ้ำซ้อนของการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้นำมาตรการทางกฎหมายของแต่ละประเทศมาวิเคราะห์เปรียบเทียบผ่านเลนส์ของกรอบแนวคิดนิติศาสตร์เชิงกำกับ (Regulatory Theory) โดยสรุปเป็นสาระสำคัญดังปรากฏในตารางต่อไปนี้ สามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุ เพื่อแสดงให้เห็นความเหมือน ความแตกต่าง ผลสำเร็จ และปัญหาในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายของทุกประเทศที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัย ซึ่งมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของแต่ละประเทศมีประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกันสอดประสานอยู่ในแต่ละด้าน กล่าวคือ ในประเด็นที่เหมือนกันก็จะมี

รายละเอียดที่แตกต่างกันอยู่ในนั้น ไม่ได้มีความเหมือนกันในทุกรายละเอียด ในทางกลับกัน ประเด็นที่มีความแตกต่างกัน ก็จะมีจุดเชื่อมโยงที่ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องในบางมิติของมาตรการทางกฎหมายที่บังคับใช้อยู่เช่นกัน จากการศึกษาเอกสารและตัวบทกฎหมายของกลุ่มประเทศกรณีศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปเปรียบเทียบข้อค้นพบเชิงประจักษ์ด้านโครงสร้างและกลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลีใต้ และไทย

ประเด็นเปรียบเทียบ	ญี่ปุ่น	สิงคโปร์	เกาหลีใต้	ไทย
1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุ	มี (Act on Stabilization of Employment of Elderly Persons)	มี (Retirement and Re-employment Act: RRA)	มี (Act on Prohibition of Age Discrimination)	ไม่มี (ระบุหลักการใน พ.ร.บ. คุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541)
2. อายุเกษียณขั้นต่ำ	60 ปี และมีกลไกรองรับถึง 65-70 ปี	63 ปี และบังคับเสนอการจ้างงานต่อถึง 68 ปี	60 ปี	60 ปี
3. รูปแบบมาตรการ	บังคับ (Command) และพยายาม (Endeavor)	บังคับ (Command)	บังคับ และ จูงใจ โดยใช้ Wage Peak System	จูงใจ (สิทธิประโยชน์ทางภาษี)
4. บทลงโทษ	โทษทางสังคม (การประกาศรายชื่อต่อสาธารณะ)	โทษทางอาญา (จำคุก/ปรับ) และโทษทางปกครอง	โทษทางอาญา และโทษทางแพ่ง (ชดใช้ค่าเสียหาย)	ไม่มี
5. มาตรการสนับสนุน	เงินอุดหนุน และหน่วยงาน SHRCs	เงินอุดหนุน (SEC, PTRG) และหน่วยงาน TAFEP	เงินอุดหนุนค่าจ้าง และ Job Hope Centers	ยกเว้นภาษีให้นายจ้าง

จากตารางที่ 1 เห็นถึงข้อค้นพบสำคัญว่า กลุ่มประเทศกรณีศึกษามีการตรากฎหมายเพื่อรองรับการจ้างแรงงานสูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ทว่ามีความแตกต่างเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย (Legal Structure) อย่างชัดเจน กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์ มีการตรากฎหมายเฉพาะที่มุ่งเน้นการจัดการระบบเกษียณอายุและการจ้างงานต่อเนื่องโดยตรง ในขณะที่ประเทศเกาหลีใต้ไม่ได้แยกกฎหมายผู้สูงอายุออกมาเป็นเอกเทศ แต่วางโครงสร้างไว้ในกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติในกระบวนการจ้างงาน ซึ่งมีบทบัญญัติคุ้มครองแรงงานสูงอายุรวมอยู่ด้วย สำหรับประเทศไทยมีความแตกต่างจากกลุ่มกรณีศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากยังไม่มีบทบัญญัติเชิงรุกหรือกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติในลักษณะดังกล่าว คงมีเพียงการใช้บทบัญญัติทั่วไปว่าด้วยการเลิกจ้างภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงานประกอบกับหลักเสรีภาพในการทำสัญญาเท่านั้น

สรุปและอภิปรายผล

บทสรุป

การเผชิญกับสถานการณ์สังคมสูงวัยทำให้หลายประเทศต้องเร่งปรับใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อรักษาสมดุลทางโครงสร้างประชากรและตลาดแรงงาน ผลการศึกษาเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ ล้วนมีการออกแบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรมในการจ้างแรงงานสูงอายุ โดยกำหนดสิทธิหน้าที่ และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนระหว่างภาครัฐ นายจ้าง และลูกจ้าง ทั้งนี้ แต่ละประเทศมีปรัชญาและมาตรการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกันตามบริบทของประเทศตนเอง กล่าวคือ ญี่ปุ่นผสมผสานมาตรการบังคับและสมัครใจโดยอาศัยกลไกการลงโทษทางสังคม สิงคโปร์มุ่งเน้นมาตรการบังคับที่เด็ดขาดควบคู่กับบทลงโทษทางอาญาและแพ่ง ขณะที่เกาหลีใต้ยึดโยงกับหลักความเป็นธรรมผ่านกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติด้านอายุ

ในทางตรงกันข้าม ประเทศไทยยังคงเป็นประเทศเดียวในกรณีศึกษาที่ขาดกฎหมายที่วางแนวปฏิบัติด้านการจ้างแรงงานสูงอายุ โดยยังคงพึ่งพิงหลักเสรีภาพในการทำสัญญาภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ประกอบกับพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน ซึ่งส่งผลให้แนวทางปฏิบัติขาดความชัดเจนและขาดแรงขับเคลื่อนเชิงระบบ ดังนั้น เพื่อรองรับความท้าทายทางประชากรศาสตร์ ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการถอดบทเรียนจากกลุ่มประเทศกรณีศึกษา เพื่อนำมาออกแบบและตรากฎหมายการจ้างแรงงานสูงอายุเป็นการเฉพาะ โดยโครงสร้างทางกฎหมายดังกล่าวควรบูรณาการกลไกที่ครอบคลุม ทั้งการกำหนดอายุเกษียณขั้นต่ำ การใช้มาตรการบังคับควบคู่กับมาตรการจูงใจ กลไกการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ และบทลงโทษที่ได้สัดส่วน เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการรักษาพลวัตของภาคธุรกิจและการยกระดับคุณภาพชีวิตของแรงงานสูงอายุอย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล

การวิเคราะห์ผลการศึกษาและข้อค้นพบในการเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของกลุ่มประเทศที่เป็นขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายผลร่วมกับวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบทฤษฎีทางนิติศาสตร์ ได้ดังนี้

1. นิติศาสตร์เชิงกำกับและทฤษฎีการปฏิบัติตามกฎระเบียบ (Regulatory Compliance Theory) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในการเลือกใช้กลไกการบังคับใช้กฎหมาย (Enforcement mechanisms) ซึ่งอธิบายได้ผ่านทฤษฎีการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ที่ระบุว่าการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพต้องมีการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย (De Benedetto, 2018) การที่ประเทศไทยยังคงพึ่งพาเพียงมาตรการจูงใจ (Incentive-based) ผ่านสิทธิประโยชน์ทางภาษีเพียงอย่างเดียวโดยปราศจากกฎหมายเฉพาะและกลไกการบังคับ ส่งผลให้เกิดความไม่แน่นอนในการจ้างงานแรงงานสูงอายุ (ณัฏฐ์พิชา วโรดมอธิพัฒน์ และคณะ, 2567)

ในทางตรงกันข้าม สิงคโปร์ประสบความสำเร็จในการรักษาระดับการจ้างงานผู้สูงอายุในอัตราที่สูงถึงร้อยละ 70.6 (Lee, 2023) เนื่องจากการใช้กลไกบังคับและการลงโทษทางอาญาที่เด็ดขาด (Command-and-control) ควบคู่กับการให้เงินอุดหนุน (SEC) ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ทฤษฎีการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม โดยใช้เครื่องมือเชิงสถาบันอย่างการลงโทษทางสังคม (Social Sanctions) ด้วยการประกาศชื่อบริษัทที่ฝ่าฝืน ซึ่งสร้างแรงกดดันให้นายจ้างชาวญี่ปุ่นต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด (BIPO, 2023) ข้อค้นพบนี้จึงยืนยันสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนผ่านจากการใช้มาตรการจูงใจเพียงอย่างเดียวไปสู่การผสมผสานมาตรการบังคับ เป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความสำเร็จในการจัดการตลาดแรงงานสูงวัย (Sakuraba, 2009; OECD, 2025)

2. ความยืดหยุ่นของตลาดแรงงาน (Labour Market Flexibility) การขยายอายุเกษียณมักสร้างความกังวลต่อนายจ้างในประเด็นภาระต้นทุนแรงงาน ทฤษฎีความยืดหยุ่นของตลาดแรงงาน (Labour Market Flexibility) จึงถูกนำมาปรับใช้ในรูปแบบของการทำสัญญารูปแบบใหม่หลังเกษียณ (Re-employment) ข้อค้นพบระบุว่า เกาหลีใต้และญี่ปุ่นเปิดโอกาสให้นายจ้างปรับเปลี่ยนเงื่อนไขสัญญาจ้างได้ โดยเฉพาะระบบ

Wage Peak System ในเกาหลีใต้ ที่อนุญาตให้ปรับลดค่าจ้างลงอย่างเป็นระบบเมื่ออายุถึงเกณฑ์ เพื่อแลกกับความมั่นคงในการมีงานทำต่อไป (Ministry of Employment and Labor, 2021) รวมถึงการสนับสนุนนโยบายการจ้างงานแบบไม่เต็มเวลา (Part-time Re-employment) ของสิงคโปร์ (Ministry of Manpower, 2025b) กลไกเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการออกแบบกฎหมายที่สร้างความยืดหยุ่น เพื่อลดต้นทุนของสถานประกอบการและจูงใจให้นายจ้างคงพนักงานสูงอายุไว้ในระบบ ซึ่งเป็นตัวแบบที่ประเทศไทยควรนำมาปรับใช้เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองแรงงานและการแข่งขันทางธุรกิจ

3. มุมมองเชิงกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติ โดยผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของแนวคิดพื้นฐานทางกฎหมาย (Legal Philosophy) ที่ประเทศไทยยังคงมองประเด็นแรงงานผู้สูงอายุผ่านมุมมองของทฤษฎีสวัสดิการ (Welfare Approach) ที่มองผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเปราะบางที่รัฐต้องให้ความสงเคราะห์ (กมลวรรณ อยู่วัฒนะ และชื่นชีวิน ยิ้มเฟือง, 2565) แต่ในบริบทของประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดอย่างเกาหลีใต้และสิงคโปร์ กฎหมายได้ถูกพัฒนาไปสู่แนวคิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ผ่านกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติ (Age Discrimination Law) โดยถือว่าการที่นายจ้างบังคับเลิกจ้าง หรือเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลด้านอายุถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและมีความผิดทางกฎหมายอย่างร้ายแรง (Kwon et al., 2025) อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อขยายอายุการทำงานโดยปราศจากการคุ้มครองสภาพการทำงานที่เหมาะสม ก็อาจนำไปสู่สภาวะการจ้างงานที่ไม่มั่นคงและความยากจนในผู้สูงอายุ ดังเช่นข้อสังเกตในประเทศเกาหลีใต้และญี่ปุ่น (Yamada, 2007; Human Rights Watch, 2025)

4. การเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดระดับสากลว่าด้วยผู้สูงอายุยังคงเป็นทรัพยากรและแรงงานที่มีคุณค่า กล่าวคือ มาตรการทางกฎหมายของกลุ่มประเทศกรณีศึกษาไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการแทรกแซงตลาดแรงงานเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องกับกรอบแนวคิดระดับสากลขององค์การอนามัยโลก (WHO) ทั้งแนวคิด Active Aging และแนวคิด Productive Aging อย่างเป็นระบบ เพราะประเทศญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ มีมาตรการทางกฎหมายที่สนับสนุนการจ้างงานต่อเนื่อง บังคับขยายอายุเกษียณ และห้ามการเลือกปฏิบัติด้านอายุถือเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้สูงอายุยังคงสามารถรักษาศักยภาพ มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ และพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ในทางกลับกัน การที่ประเทศไทยยังขาดโครงสร้างทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุและยังคงพึ่งพาเพียงมาตรการสงเคราะห์หรือแรงจูงใจทางภาษี อาจกลายเป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สร้างปัญหาต่อการเปลี่ยนผ่านของประชากรสูงวัยของไทยให้ไปสู่การเป็น Productive Aging ได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากการเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานผู้สูงอายุของญี่ปุ่น สิงคโปร์และเกาหลีใต้ ทำให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติ และผลกระทบของการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะในการพัฒนามาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานผู้สูงอายุของไทย ดังต่อไปนี้

1. ควรมีการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และการจ้างงานผู้สูงอายุที่มีอยู่แล้วจากการรวบรวมของหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงแรงงาน มาพิจารณาในเบื้องต้น เพื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสถานการณ์สังคมสูงวัยในประเทศไทยว่ามีผลกระทบต่อภาครัฐ นายจ้าง และลูกจ้างผู้สูงอายุในประเด็นใดบ้างที่เป็นบริบทเฉพาะของประเทศไทย โดยจะต้องวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลกระทบใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ผลกระทบต่อนายจ้าง เพื่อประเมินภาระต้นทุนที่จะเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผลกระทบต่อผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เพื่อหาจุดสมดุลที่ไม่ผลักภาระให้ภาคธุรกิจมากเกินไป และความเสี่ยงต่อการเลือกปฏิบัติ (Age Discrimination Risk) เพื่อประเมินว่าหากใช้มาตรการบังคับที่เข้มงวดเกินไป อาจทำให้นายจ้างหลีกเลี่ยงการรับ

พนักงานที่มีอายุเข้าทำงานตั้งแต่ต้นหรือไม่ อีกทั้ง ความยั่งยืนทางการคลัง (Fiscal Sustainability) เพื่อประเมินขีดความสามารถของรัฐในการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนในระยะยาวอีกด้วย เพื่อจะทำให้สามารถตั้งโจทย์และวัตถุประสงค์ในการออกแบบและพัฒนามาตรการทางกฎหมายมาบังคับใช้ได้อย่างเหมาะสมและตรงประเด็นกับปัญหาของประเทศไทยมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

2. ควรมีการบัญญัติตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของเนื้อหาเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน หรือจะตราพระราชบัญญัติการจ้างแรงงานผู้สูงอายุขึ้นมาใหม่ก็ได้ แต่โครงสร้างและประเด็นของตัวบทกฎหมายจะต้องครอบคลุมแนวทางปฏิบัติในการจ้างแรงงานสูงอายุ ดังนี้

2.1 มาตรการมีผลบังคับใช้เมื่อใด ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรกำหนดเป็นมาตรการที่ชะลอการบังคับใช้ (Deferred Legislation) หมายถึง เมื่อประกาศใช้แล้ว จะบังคับใช้จริงในอนาคต เพื่อเปิดโอกาสให้นายจ้างมีโอกาสปรับตัวและลดความตึงเครียดในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายลง

2.2 เกณฑ์อายุเกษียณภาคบังคับ หมายถึง อายุขั้นต่ำที่นายจ้างจะเลิกจ้างลูกจ้างด้วยเหตุผลด้านอายุไม่ได้ ซึ่งขั้นต่ำควรกำหนดไว้ไม่น้อยกว่า 60 ปี ตามมาตรฐานสากล แต่เป็นหน้าที่ของภาครัฐที่จะต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมและสรุปว่าในปัจจุบันประเทศไทยควรปรับเพิ่มอายุเกษียณจาก 60 ปีแล้วหรือไม่ อย่างไร

2.3 เกณฑ์อายุเกษียณภาคสมัครใจ หมายถึง บทบัญญัติที่เปิดโอกาสและสนับสนุนให้นายจ้างและลูกจ้างสามารถจ้างงานกันต่อหลังจากถึงเกณฑ์อายุเกษียณแล้ว เพื่อทำให้ลูกจ้างที่ยังมีความสามารถในการปฏิบัติงานยังคงอยู่ในระบบแรงงาน ได้รับค่าจ้าง และสามารถดูแลตนเองได้ต่อไป เหมือนกับแนวทางของประเทศญี่ปุ่นที่ส่งเสริมให้มีการจ้างงานถึงอายุ 70 ปีได้ แต่ไม่ได้เป็นมาตรการบังคับ หากนายจ้างสามารถปฏิบัติได้จะได้รับสิทธิประโยชน์หรือการช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นการตอบแทน แต่หากปฏิบัติไม่ได้ ก็ไม่มีบทลงโทษใด

2.4 แนวทางปฏิบัติในการทำสัญญาจ้าง ควรกำหนดให้นายจ้างและลูกจ้างสามารถปรับข้อตกลงที่เคยทำไว้ต่อกันในสัญญาจ้างก่อนเกษียณอายุได้ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการจ้างหลังจากเกษียณอายุ แต่เพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่ค่าจ้างและลักษณะงานของลูกจ้างอาจจะถูกปรับลดลงอย่างมากจนส่งผลให้คุณภาพชีวิตในการทำงานไม่เป็นไปอย่างที่ควร จะต้องมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปรับลดค่าจ้างว่าจะต้องไม่เกินกว่าร้อยละเท่าใดของค่าจ้างเดิม หรือค่าจ้างไม่ต่ำกว่ากี่บาทต่อวันหรือต่อเดือน เป็นต้น รวมไปถึงการกำหนดลักษณะงานและประเภทของสัญญาจ้างที่สามารถจ้างแรงงานสูงอายุไว้อย่างชัดเจน

2.5 อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ หมายถึง กำหนดว่าหน่วยงานของรัฐใดที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลและสนับสนุนการใช้มาตรการทางกฎหมายนี้บ้าง เช่น อาจจะบัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานมีอำนาจสั่งการและออกประกาศกระทรวงตามความในกฎหมายฉบับนี้ โดยกรมกิจการผู้สูงอายุสามารถมีข้อเสนอแนะให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานได้ หรือหากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการกองทุนต่าง ๆ ก็ให้คณะกรรมการบริหารกองทุนแต่ละประเภทเป็นคณะกรรมการทำงานร่วมกับกระทรวงแรงงานและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้

2.6 แนวทางปฏิบัติเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การทำงานหลังเกษียณอายุ ควรมีการกำหนดแนวทางปฏิบัติของนายจ้างและลูกจ้างอย่างชัดเจน เหมือนกับประเทศสิงคโปร์ที่มีการกำหนดแนวปฏิบัติไตรภาคี (Tripartite Guidelines) เอาไว้ เพื่อให้เห็นว่า มีขั้นตอนในการเจรจาก่อนจะถึงอายุเกษียณ มีการเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ ให้แก่นายจ้างและลูกจ้างในการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การทำงานช่วงเกษียณอายุอย่างไรบ้าง

2.7 เงินสนับสนุนแก่นายจ้าง ควรมีการกำหนดเงินอุดหนุนประเภทต่าง ๆ ที่ภาครัฐจ่ายให้แก่นายจ้าง เพิ่มเติมจากการให้ผลประโยชน์ทางภาษีที่กำหนดไว้แล้ว เพื่อเป็นการลดภาระต้นทุนแรงงานและจูงใจให้นายจ้างจ้างแรงงานสูงอายุมากขึ้น เช่น ภาครัฐจะช่วยจ่ายค่าจ้างของลูกจ้างสูงอายุบางส่วน หรือสนับสนุนเงินในการจัดโครงการฝึกอบรมหรือเตรียมความพร้อมให้แก่ลูกจ้างสูงอายุ

2.8 บทลงโทษ ควรจะมีบทลงโทษทางอาญาและทางแพ่งไว้ในส่วนของเกณฑ์อายุเกษียณภาคบังคับว่า หากนายจ้างไม่สามารถจ้างลูกจ้างก่อนจะถึงการเกษียณอายุได้ จะต้องรับโทษหรือจ่ายเงินชดเชยพิเศษให้แก่ลูกจ้างหรือไม่ อย่างไร เพื่อเป็นการบังคับให้มีการจ้างแรงงานถึงเกณฑ์อายุที่เหมาะสม ไม่ออกจากระบบแรงงานก่อนเวลาอันควร เพราะมาตรการทางอาญาอาจไม่ใช่ทางออกเดียวเสมอไป กฎหมายควรใช้แนวคิดนิติศาสตร์เชิงกำกับแบบตอบสนอง (Responsive Regulation) โดยเริ่มจากมาตรการทางปกครองอย่างการตักเตือนหรือให้คำแนะนำ หากยังไม่ได้ผลตามที่ต้องการจึงไปใช้มาตรการทางแพ่ง โดยสงวนบทลงโทษทางอาญาไว้เฉพาะกรณีที่มีการจงใจเลือกปฏิบัติด้านอายุอย่างร้ายแรง เพื่อไม่ให้กฎหมายกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้นายจ้างหวาดกลัวการจ้างแรงงานสูงอายุ

3. หากมีการออกกฎหมายหรือมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุในไทยแล้ว หน่วยงานของรัฐจะต้องมีการศึกษาวิจัยว่ามาตรการที่บังคับใช้สามารถแก้ไขปัญหาตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ อย่างไร มีประเด็นใดที่จะต้องแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายต่อไป รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากภาคเอกชนว่ามาตรการที่นำมาบังคับใช้เหมาะสมกับการประกอบธุรกิจและการจัดการแรงงานของภาคเอกชนหรือไม่ อย่างไร มีประเด็นใดบ้างที่ภาคเอกชนเสนอให้ปรับแก้บ้าง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. หากในอนาคตประเทศไทยมีการนำมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงานสูงอายุที่แตกต่างจากในปัจจุบันมาบังคับใช้ ควรศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Research) ถึงผลกระทบและสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายนายจ้าง ฝ่ายลูกจ้าง และภาครัฐ เพื่อจะได้นำข้อมูลมาพิจารณาว่ามาตรการดังกล่าวเหมาะสมหรือมีประเด็นใดต้องพัฒนาเพิ่มเติมหรือไม่ อย่างไรต่อไป

2. ควรศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศอื่น ๆ นอกจากกลุ่มประเทศที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในวิจัยครั้งนี้ ซึ่งอาจจะทำให้ได้มุมมองในการออกแบบและบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานผู้สูงอายุในมิติอื่นที่อาจจะเหมาะสมกับประเทศไทยเพิ่มเติมได้

3. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นเฉพาะมาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานสูงอายุของหน่วยงานภาคเอกชน ดังนั้น สามารถทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมาตรการในการจ้างแรงงานสูงอายุของหน่วยงานภาครัฐเพิ่มเติมได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กมลวรรณ อยู่วัฒนะ และ ชื่นชีวิน ยิ้มเฟือง. (2565). มาตรการคุ้มครองสิทธิในการทำงานของผู้สูงอายุตามกฎหมายไทย เปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศญี่ปุ่น. *วารสารกฎหมายและสังคมท้องถิ่น*, *6*(1), 185-204.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561*. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2563*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

กลุ่มสถิติแรงงาน กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). สรุปผลที่สำคัญ การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20250327140934_65830.pdf

ณัฏฐ์พิชา วโรดมอธิพัฒน์, ณัฐวิน อัศวภูวดล, ณัฐวัตร ตันศิริเสถียร, และ ณัฐนันณ์ สุวรรณมณี. (2567). มาตรการทางกฎหมายในการจ้างแรงงานผู้สูงอายุ. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10*(3), 3359-3393.

ภาษาอังกฤษ

Atsumi & Sakai. (2021). *Employment law overview Japan 2021–2022*. L&E Global. https://www.aplawjapan.com/application/files/2816/5542/9654/LEGlobal-Employment-Law-Overview_Japan_2021-2022.pdf

BIPO. (2023, July). *Japan's labour laws and employment regulations.* BIPO TIMES. https://www.biposervice.com/wp-content/uploads/2023/06/BIPO-TIMES-July-EN.pdf

Bloom, D. E., Boersch-Supan, A., McGee, P., & Seike, A. (2011). Population aging: Facts, challenges, and responses. *Benefits Quarterly, 27*(4), 18–37.

De Benedetto, M. (2018). Effective law from a regulatory and administrative law perspective. *European Journal of Risk Regulation, 9*(3), 391–415. https://doi.org/10.1017/err.2018.52

Fujimoto, M. (2008). Employment of older people after the amendment of the act concerning stabilization of employment of older persons: Current state of affairs and challenges. *Japan Labor Review, 5*(2), 59–82.

Gersen, J. E., & Posner, E. A. (2007). Timing rules and legal institutions. *Harvard Law Review, 121*(2), 543–589.

Giri, B., Singh, D. B., & Chattu, V. K. (2024). Aging population in South Korea: Burden or opportunity?. *International Journal of Surgery: Global Health, 7*(6), Article e00517. https://doi.org/10.1097/GH9.0000000000000517.

Human Rights Watch. (2025, July 8). *Punished For Getting Older: South Korea's Age-based Policies and Older Workers' Rights*. https://www.hrw.org/report/2025/07/08/punished-getting-older/south-koreas-age-based-policies-and-older-workers.

ICLG. (2025). *Employment & labour laws and regulations Korea 2025*. Global Legal Group. https://iclg.com/practice-areas/employment-and-labour-laws-and-regulations/korea.

Jones, R. S., & Fukawa, K. (2016). *Labour market reforms in Korea to promote inclusive growth* [Working Papers]. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/5jlr3cvdf35k-en

Jones, R. S., & Seitani, H. (2019). *Labour market reform in Japan to cope with a shrinking and ageing population* [Working Papers]. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/73665992-en

Jung, M. (2024, December 24). *Korea becomes 'super-aged' society as 20% of population are 65 or older*. The Korea Times. https://www.koreatimes.co.kr/southkorea/society/20241224/korea-becomes-super-aged-society

Kang, J. W., & Magoncia, G. V. (2016). *How to fill the working-age population gap in Asia: A population accounting approach* [Working Paper Series]. Asian Development Bank. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2894708

Kwon, Y. H., Baek, M. K., & Lee, A. M. (2025, June 10). *Employment & labour laws and regulations 2025: Korea.* Global Legal Insights. https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/employment-and-labour-laws-and-regulations/korea/

Lee, L. Y. (2023, January 30). *Employment rate for senior workers rose up to 70.6% in 2022*. The Straits Times. https://www.straitstimes.com/singapore/employment-rate-for-senior-workers-rose-up-to-706-in-2022.

Lee, J. (2024, December 24). *South Korea now officially 'super-aged' society*. The Korea Herald. https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20241224050604

Ministry of Employment and Labor. (2021). *2021 Employment and labor policy in Korea*. Government of the Republic of Korea. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_protect/%40protrav/%40safework/documents/policy/wcms_247188.pdf

Ministry of Employment and Labor. (2025). *2025 Labor laws in Korea*. Government of the Republic of Korea. https://www.investkorea.org/file/ik-en/252025Labor_Laws_in_Korea.pdf

Ministry of Health, Labour and Welfare. (2021). *Age of the 100-year life – Current state of employment measures for the elderly*. Government of Japan. https://www.mhlw.go.jp/content/10500000/001086776.pdf

Ministry of Manpower. (2024, August 5). *Responsible re-employment*. https://www.mom.gov.sg/employment-practices/responsible-re-employment

Ministry of Manpower. (2025a, August 8). *Fair Consideration Framework (FCF)*. https://www.mom.gov.sg/employment-practices/fair-consideration-framework

Ministry of Manpower. (2025b, December 18). *Part-time Re-employment Grant*. https://www.mom.gov.sg/schemes-for-employers-and-employees/part-time-re-employment-grant.

Nippon.com. (2024, October 9). *Number of seniors in employment continues to rise in Japan*. https://www.nippon.com/en/japan-data/h02137/

OECD. (2018). *Working better with age: Korea*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264208261-en

OECD. (2025). *OECD Employment Outlook 2025: Japan Country Note*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/07/oecd-employment-outlook-2025-country-notes_5f33b4c5/japan_fa8fbc74/7672bd00-en.pdf

Park, D. (2009). *Ageing Asia's looming pension crisis* [Working Paper Series]. Asian Development Bank. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1616941

Panthip Pruksacholavi. (2025). Aging Population and Employment in Thailand: Evaluating Policy Responses to Demographic Shifts. *Japan Labor Issues*, *9*(55), 6–13.

Republic of Singapore. (2020). *Retirement and Re-employment Act 1993 (2020 Revised Edition).* Singapore Statutes Online. https://sso.agc.gov.sg/Act/RRA1993

Sakuraba, R. (2009). The Amendment of the Employment Measure Act: Japanese Anti-Age Discrimination Law. *Japan Labor Review, 6*(2), 56–75.

SingaporeLegalAdvice.com. (2024, October 25). *A quick guide to Singapore's employment law*. https://singaporelegaladvice.com/law-articles/a-quick-guide-to-singapore-employment-law

Strauss, P. L. (1989). Legislative theory and the rule of law: Some comments on Rubin. *Columbia Law Review, 89*(2), 427–451.

Tripartite Workgroup on Older Workers. (2019). *Report of the tripartite workgroup on older workers*. Ministry of Manpower. https://www.mom.gov.sg/-/media/mom/documents/press-releases/2019/0819-tripartite-workgroup-on-older-workers-report.pdf

United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. (2022). *The Future of Employment in Malaysia, Singapore and Thailand: Demographic and Labour Market Trends of Ageing Societies in the Context of the Fourth Industrial Revolution* [Working Paper]. United Nations. https://www.unescap.org/sites/default/d8files/event-documents/Future_employment_20220602_draft.pdf

World Bank. (2021). *Aging and the Labor Market in Thailand*. World Bank Group. https://documents1.worldbank.org/curated/en/428491622713258312/pdf/Aging-and-the-Labor-Market-in-Thailand-Labor-Markets-and-Social-Policy-in-a-Rapidly-Transforming-and-Aging-Thailand.pdf

World Economic Forum. (2024, August 15). *How companies are addressing workforce shortages and employee satisfaction with senior employment in Japan*. https://www.weforum.org/stories/2024/08/how-companies-are-addressing-workforce-shortages-through-senior-employment-in-japan/

Xue, D.-m., Bai, Q., & Bian, Y. (2022). How working-age population education and health of older people shape the burden of population aging: A comparative study of Macau, Hong Kong, and Singapore. *Frontiers in Public Health, 10*, Article 1031229. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1031229

Yamada, A. (2007). The Effectiveness of New Job Security Measure for the Older Employees in Japan. *Japan Labor Review, 4*(3), 156–191.

การประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมเพื่อเสริมสร้างทักษะ Soft Skills สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Applying the 'Social Engineer' Concept to Enhance Soft Skills for Education Students of Sakon Nakhon Rajabhat University

อนรรฆ สมพงษ์ (Anuk Somphong) *E-mail: mekanukt@gmail.com* [1*]
กิตติกร รักษาพล (Kittikorn Ruksapon) *E-mail: kittikorn@snru.ac.th* [2]

[1]*สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*
(Curriculum and Instruction Department, Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University)
[2] *สาขาวิชาการศึกษาพิเศษและภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*
(Special Education Department, Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University)

****Corresponding Author. E-mail: mekanuk@gmail.com***

(Received: 17 January 2026; Revised: 17 June 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาความรู้ความเข้าใจและสมรรถนะการใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมของนักศึกษา 2) ศึกษาการประยุกต์ใช้เครื่องมือดังกล่าวในการวางแผนและจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ 3) สังเคราะห์องค์ความรู้และถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติงานจริง โดยดำเนินการวิจัยผ่านกระบวนการเรียนรู้ 3 ระยะ ได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการ การลงพื้นที่ปฏิบัติการจริง และการถอดบทเรียนและสะท้อนคิด กับกลุ่มเป้าหมายคือนักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมเพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียนและสะท้อนคิด (After Action Review) ได้พบผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในการตกผลึกองค์ความรู้ 3 แก่นหลัก ได้แก่ 1) การค้นพบตัวตนและเกิดแรงบันดาลใจที่ลึกซึ้งในการประกอบวิชาชีพครู 2) การสามารถแปรทักษะ (Soft Skills) ที่เป็นนามธรรมไปสู่การปฏิบัติจริง โดยนักศึกษาตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการแก้ปัญหาที่ตนเองได้ใช้ระหว่างลงพื้นที่ และ 3) การเกิดข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์ในการต่อยอดและขยายผลการจัดกิจกรรมสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

โดยสรุป กระบวนการเรียนรู้ 3 ระยะ (อบรม-ปฏิบัติ-สะท้อนคิด) ตามแนวคิดวิศวกรสังคมเป็นแนวทางหนึ่งที่มีศักยภาพในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งผลจากการศึกษากลุ่มเป้าหมายพบว่ามีแนวโน้มช่วยเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็น และมีส่วนสนับสนุนการบ่มเพาะอัตลักษณ์และจิตวิญญาณความเป็นครูให้แก่นักศึกษา

คำสำคัญ : วิศวกรสังคม; ทักษะ Soft Skills; นักศึกษาครู

Abstract

This study aimed to: 1) develop students' knowledge, understanding, and competency in using social engineering tools; 2) study the application of these tools in planning and organizing activities for learner development; and 3) synthesize knowledge and extract lessons learned from actual operations. The research was conducted through a three-phase learning process consisting of a workshop, fieldwork, and reflection, involving first-year students from the Faculty of Education at Sakon Nakhon Rajabhat University.

The findings revealed that the students effectively applied social engineering tools to organize learner development activities in schools. Notably, during the After Action Review (AAR) and reflection phase, significant empirical results emerged, which crystallized into three core themes of lessons learned: 1) self-discovery and a profound inspiration for the teaching profession; 2) the successful translation of abstract soft skills into practice, with students recognizing and appreciating the value of teamwork, communication, and problem-solving skills utilized during their fieldwork; and 3) the formulation of constructive suggestions for extending and sustaining these activities in the community.

In conclusion, the three-phase learning process (Workshop-Action-Reflection) based on the social engineering concept represents a promising instructional approach. The study of the target group suggests that this process tends to enhance essential 21st-century skills and contributes significantly to cultivating the professional identity and teaching spirit among pre-service teachers.

Keywords: Social Engineering; Soft Skills; Pre-service Teachers

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีความผันผวน ซับซ้อน และไม่แน่นอน (VUCA World) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยไม่ได้มุ่งเน้นเพียงความเป็นเลิศทางวิชาการหรือทักษะด้านอาชีพ (Hard Skills) แต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการบ่มเพาะคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทักษะอารมณ์และสังคม (Soft Skills) การเป็นพลเมืองที่ดี และการมีจิตสาธารณะ เพื่อให้บัณฑิตสามารถปรับตัวและสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งสร้างคนไทยให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (Active Citizen) ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาชีพครูซึ่งเป็นวิชาชีพที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาความสามารถทางอารมณ์และสังคม (Social-Emotional Competence) จึงถือเป็นรากฐานสำคัญที่ไม่เพียงส่งเสริมการปรับตัวและการทำงานของครูเอง แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกและลดความเสี่ยงในเด็กวัยเรียนที่จะเป็นศิษย์ในอนาคตด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิมที่มักจำกัดอยู่แต่ในห้องเรียนและเน้นการบรรยายเชิงทฤษฎี (Lecture-based) นั้น ไม่เพียงพอที่จะสร้างเสริมประสบการณ์ตรงและบ่มเพาะทักษะทางสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ส่งผลให้นักศึกษาเกิดภาวะมีความรู้เชิงทฤษฎีแต่ขาดทักษะในการนำไปประยุกต์ใช้จริง เกิดเป็นช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติ การบ่มเพาะทักษะ Soft Skills เช่น การคิดเชิง

วิพากษ์ และการทำงานเป็นทีมสำหรับวิชาชีพครูจึงเป็นความท้าทายที่จำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์ในการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบมาโดยเฉพาะ เพื่อช่วยให้นักศึกษาก้าวข้ามข้อจำกัดของห้องเรียน และมีพื้นที่ในการฝึกฝนทักษะการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้ขานรับแนวทางดังกล่าวผ่านการส่งเสริมแนวคิดวิศวกรสังคมเพื่อเป็นกลไกและยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนานักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏให้มีทักษะเฉพาะในการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผล คิดอย่างเป็นระบบ และคิดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อผลิตนวัตกรรมทางสังคมไปแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างถูกต้องดีงาม (ภูสิทธ์ ภูคำชะโนด, 2564) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างบัณฑิตให้เป็นนักคิด นักสื่อสาร นักประสาน และนักนวัตกรรม ผ่านการจัดการเรียนรู้ข้ามศาสตร์แบบลงมือปฏิบัติจริงที่ใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน (Social Lab Based) ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการจัด “โครงการเสริมสร้างพื้นฐานคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ให้เป็นพลเมืองดี มีจิตสาธารณะ สำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร” ขึ้น โดยออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบใหม่เป็น 3 ระยะ (อบรม-ปฏิบัติ-สะท้อนคิด) ที่ยึดหลักการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อบูรณาการเครื่องมือวิศวกรสังคมเข้ากับการพัฒนาทักษะ Soft Skills อย่างเป็นระบบ

ทั้งนี้ การเลือกพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มนักศึกษาครูชั้นปีที่ 1 ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการวางรากฐานอัตลักษณ์ความเป็นครู การจัดกิจกรรมที่ให้นักศึกษาได้เรียนรู้เครื่องมือวิศวกรสังคมแล้วนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน นำเสนอแผนงาน และลงพื้นที่จัดกิจกรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน จะช่วยลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีในห้องเรียนกับความเป็นจริงในโรงเรียน ทำให้นักศึกษาตระหนักรู้ในทักษะของตนเอง บริหารจัดการกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้ และเกิดความมั่นใจก่อนที่จะออกไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในชั้นปีที่สูงขึ้น กระบวนการทั้งหมดนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยพัฒนานักศึกษาครูให้มีสมรรถนะและจิตวิญญาณความเป็นครูที่พร้อมต่อศตวรรษที่ 21 แต่ยังถือเป็นต้นแบบของการพัฒนานักศึกษาที่ตอบสนองต่อพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการวิจัยนี้จะเป็นองค์ความรู้สำคัญในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อสร้างบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสมรรถนะการใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมของนักศึกษา
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมของนักศึกษาในการวางแผน และจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน
3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ และถอดบทเรียนที่ได้จากการนำทักษะวิศวกรสังคมไปใช้ในการปฏิบัติงานของนักศึกษา

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า และทบทวนแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นรากฐานในการกำหนดกรอบแนวคิดและออกแบบกระบวนการวิจัยให้มีความสมบูรณ์สอดคล้องกับบริบทของการผลิตบัณฑิตครูในศตวรรษที่ 21 โดยผู้วิจัยได้นำเสนอการทบทวนวรรณกรรมซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลักที่มีความเชื่อมโยงกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดวิศวกรสังคม (Social Engineer) ในบริบทมหาวิทยาลัยราชภัฏ

วิศวกรสังคมเป็นแนวทางการพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การคิด การสื่อสาร การประสานงาน และการสร้างนวัตกรรม เพื่อร่วมพัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ผ่านการประยุกต์ใช้วิจัยและนวัตกรรม (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564; สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2566)

สำหรับบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏแนวคิดนี้มีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่มุ่งบ่มเพาะนักศึกษาผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผล คิดอย่างเป็นระบบ และคิดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อนำไปสู่การผลิตนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างถูกต้องดีงาม (ภูสิทธ์ ภูคำชะโนด, 2564) หัวใจสำคัญของการสร้างวิศวกรสังคมคือการพัฒนาสมรรถนะหลัก 4 ประการที่กล่าวไปข้างต้น ได้แก่ ทักษะการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถคิดวิเคราะห์ (นักคิด) ทักษะด้านการสื่อสาร (นักสื่อสาร) ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น (นักประสาน) และทักษะความคิดสร้างสรรค์ (นวัตกร) ซึ่งกระบวนการพัฒนาทักษะเหล่านี้ไม่สามารถทำได้สำเร็จหากจำกัดการเรียนรู้ไว้เพียงในห้องเรียนรูปแบบเดิม การสร้างวิศวกรสังคมจึงต้องอาศัยการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ โดยการนำนักศึกษาลงพื้นที่ปฏิบัติงานจริง เพื่อให้พวกเขาได้เผชิญกับสถานการณ์ปัญหาที่หลากหลาย ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยเสริมสร้างทักษะ Soft Skills ที่จำเป็นเท่านั้น แต่ยังเป็นการตอบพันธกิจของมหาวิทยาลัยในการเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและสร้างประโยชน์คืนสู่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักศึกษาครู การได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะและทักษะของวิศวกรสังคมถือเป็นสิ่งที่สำคัญในสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากครูคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานและเป็นแม่พิมพ์ที่จะต้องส่งต่อคุณลักษณะพลเมืองที่เข้มแข็งเหล่านี้ไปสู่ผู้เรียนในปัจจุบัน และอนาคต

สำหรับแนวคิดวิศวกรสังคมในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นกระบวนการพัฒนานักศึกษาให้มีศักยภาพในการทำงานร่วมกับชุมชนและท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่งใช้ 5 เครื่องมือวิศวกรสังคม เป็นกลไกหลักในการพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้สามารถศึกษาปัญหา วิเคราะห์บริบท และออกแบบแนวทางพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม

เครื่องมือแรก คือ ฟ้าประทาน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มุ่งพัฒนาทักษะการคิดเชิงเหตุผล โดยเน้นการแยกข้อเท็จจริงออกจากอารมณ์และความรู้สึก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบและเปิดรับความเห็นที่แตกต่างได้อย่างมีเหตุผล หัวใจสำคัญของเครื่องมือนี้คือการสืบเสาะข้อเท็จจริงด้วยหลักเหตุและผล และใช้ผังเหตุ–ผลเป็นตัวช่วยในการค้นหาแนวทางพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา ดังนั้น ฟ้าประทานจึงถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการฝึกให้นักศึกษาเป็นนักคิดก่อนลงพื้นที่หรือก่อนออกแบบกิจกรรมพัฒนาชุมชน

เครื่องมือที่สอง คือ นาฬิกาชีวิต ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ศึกษาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนผ่านมิติของเวลา โดยมุ่งทำความเข้าใจรูปแบบการดำเนินชีวิต กิจวัตรประจำวัน ภาระหน้าที่ และเหตุผลของการกระทำของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละช่วงเวลา เครื่องมือนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจจังหวะชีวิตของคนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถค้นหาเวลาร่วม กิจกรรมร่วม ตลอดจนใช้เป็นฐานในการวางแผนการสื่อสารและการทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างเหมาะสม

เครื่องมือที่สาม คือ ไทม์ไลน์พัฒนาการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับศึกษาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนหรือประเด็นที่สนใจตามลำดับช่วงเวลา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจที่มาที่ไปของสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีมิติทางประวัติศาสตร์ เครื่องมือนี้ช่วยให้นักศึกษามองเห็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และทุนทางสังคมหรือวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่เดิม จึงทำให้การวิเคราะห์ปัญหาไม่เป็นเพียงการมองสภาพปัจจุบันแบบแยกส่วน แต่เป็นการทำความเข้าใจปัจจุบันบนฐานของอดีต อันจะนำไปสู่การออกแบบแนวทางพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทจริงของพื้นที่มากขึ้น

เครื่องมือที่สี่ คือ ไทม์ไลน์กระบวนการ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ลำดับขั้นตอนของการดำเนินงาน กระบวนการผลิต หรือการให้บริการ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงผลลัพธ์สุดท้าย เครื่องมือนี้ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักทุกขั้นตอนของสินค้าและบริการอย่างถ่องแท้ ทำให้สามารถระบุจุดติดขัด ความซ้ำซ้อน หรือจุดที่ควรพัฒนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ไทม์ไลน์กระบวนการจึงเหมาะอย่างยิ่งกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน การยกระดับบริการ และการปรับปรุงประสิทธิภาพของกระบวนการทำงานในพื้นที่

เครื่องมือสุดท้าย คือ M.I.C. Model ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การออกแบบแนวทางพัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรม M.I.C. Model มีแกนสำคัญอยู่ที่ 3 แนวคิด ได้แก่ Modify คือการปรับแก้ Improve คือการยกระดับ และ Create คือการสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อปัญหาหรือความต้องการของชุมชน จึงนับเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักศึกษาก้าวจากการ เข้าใจปัญหาไปสู่การออกแบบทางออกอย่างสร้างสรรค์และใช้ได้จริงในบริบทของท้องถิ่น

โดยสรุป เครื่องมือวิศวกรสังคมทั้ง 5 ประการมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ฟ้าประทานช่วยวางกรอบการคิดเชิงเหตุผล นาฬิกาชีวิตช่วยสร้างความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของผู้คน ไทม์ไลน์พัฒนาการช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในมิติของเวลา ไทม์ไลน์กระบวนการช่วยให้เข้าใจลำดับขั้นตอนของการดำเนินงาน และ M.I.C. Model ช่วยต่อยอดข้อมูลทั้งหมดไปสู่การปรับปรุง ยกระดับ หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ ดังนั้น เครื่องมือทั้ง 5 จึงเป็นฐานสำคัญในการพัฒนานักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏให้สามารถทำงานเพื่อท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับทักษะอารมณ์และสังคม (Soft Skills) สำหรับนักศึกษาครู

ทักษะอารมณ์และสังคม หรือ Soft Skills หมายถึง กลุ่มทักษะที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัย บุคลิกภาพ ทัศนคติ และความสามารถในการอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในยุคศตวรรษที่ 21 Soft Skills เป็นปัจจัยชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญกว่าทักษะเชิงเทคนิค (Hard Skills) ที่เป็นทักษะวิชาชีพเฉพาะทางหรือความรู้เชิงวิชาการ (Robles, 2012) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาชีพครู ซึ่งเป็นวิชาชีพที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสูง Ragusa et al. (2022) ได้ชี้ให้เห็นว่าในระดับอุดมศึกษา การบ่มเพาะนักศึกษาครูให้มีทักษะเชิงนามธรรม เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ ความฉลาดทางอารมณ์ ความเข้าอกเข้าใจ (Empathy) และการทำงานเป็นทีม เป็นความท้าทายและไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนการสอนรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นการบรรยายเพียงอย่างเดียว การสร้าง Soft Skills ในระดับปริญญาตรีสำหรับวิชาชีพที่ต้องทำงานกับผู้คน (Human-centric professions) จึงจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์และนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบมาโดยเฉพาะ (Azzouzi & Gantare, 2022)

นอกจากนี้ การที่นักศึกษาครูได้รับการปลูกฝัง Soft Skills ยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียนในอนาคต ดังที่ Domitrovich et al. (2017) ได้เน้นย้ำว่า ความสามารถทางอารมณ์และสังคม (Social-Emotional Competence) ทั้งในระดับบุคคลและระหว่างบุคคล เป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการปรับตัวเชิงบวกและลดพฤติกรรมเสี่ยงในเด็กวัยเรียน ดังนั้น หากนักศึกษาครูได้รับการหล่อหลอมทักษะเหล่านี้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (Action Learning) และการเผชิญสถานการณ์จริง ย่อมทำให้พวกเขามีสมรรถนะที่พร้อมจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ที่สามารถส่งต่อทักษะอันล้ำค่านี้ไปสู่ผู้เรียนในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สำหรับนักศึกษาสำหรับนักศึกษาครู Soft Skills ไม่ได้เป็นเพียงทักษะเพื่อการทำงานทั่วไป แต่เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่ง วิจารณ์ พานิช (2555) เสนอว่า บทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 ต้องเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้ (Transmitter) ไปเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ซึ่งกระบวนการนี้เรียกร้องให้ครูจำเป็นต้องมี Soft Skills ทั้งในการสร้างความสัมพันธ์ การเข้าอกเข้าใจผู้เรียน และการบริหารจัดการชั้นเรียน นอกจากนี้ การพัฒนา Soft Skills ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการนั่งฟังบรรยายในชั้นเรียน แต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์จริง และกระบวนการสะท้อนคิด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการซึมซับและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากภายใน (Tang, 2019) ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาครูได้ลงพื้นที่และทำงานร่วมกับชุมชน จึงเป็นวิธีการที่สำคัญในการบ่มเพาะทักษะเหล่านี้ให้ฝังรากลึกและกลายเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นครู

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัย พบว่าการพัฒนาทักษะอารมณ์และสังคม (Soft Skills) ในระดับอุดมศึกษาได้เปลี่ยนผ่านจากการศึกษาเชิงกรอบแนวคิด ไปสู่การทดลองใช้กลยุทธ์เชิงรุกเพื่อประเมินผลเชิง

พฤติกรรมในสถานการณ์จริงมากขึ้น งานวิจัยของ Ragusa et al. (2022) ยืนยันว่าทักษะระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) เช่น การทำงานเป็นทีม (Teamwork) และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Networking) เป็นปัจจัยชี้ขาดต่อความสำเร็จในการทำงานร่วมกับมนุษย์ที่มีความซับซ้อน แต่ทักษะเหล่านี้ไม่สามารถถ่ายทอดผ่านการบรรยายในห้องเรียนแบบดั้งเดิมได้ สอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมของ Azzouzi and Gantare (2022) ที่ระบุว่าการบ่มเพาะ Soft Skills ในหลักสูตรวิชาชีพจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์เฉพาะ (Targeted Strategies) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน นอกจากนี้ ในบริบทของวิชาชีพครู สมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Social-Emotional Competence) ของครูผู้สอนไม่ได้ส่งผลดีต่อตัวครูเองเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกให้แก่ผู้เรียนในสถานศึกษาอีกด้วย (Domitrovich et al., 2017)

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ ผสมผสาน (Mixed-methods approach) โดยมีการเก็บข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานผ่านกระบวนการ 3 ระยะต่อเนื่องกัน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมในแต่ละระยะของกิจกรรม ดังนี้

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครที่เข้าร่วมโครงการในระยะที่ 1 การอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 700 คน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยในระยะถัดมา ได้แก่

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่ปฏิบัติการจริง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จำนวน 159 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผสมผสานกับการเลือกแบบตามความสมัครใจ (Voluntary Sampling) ทั้งนี้ การกำหนดขนาดตัวอย่างไม่ได้ใช้สูตรคำนวณทางสถิติ แต่กำหนดขนาดจากเกณฑ์การผ่านการคัดเลือกของโครงการ กล่าวคือ เป็นกลุ่มนักศึกษาที่สมัครใจรวมทีมกันเขียนแผนโครงการ และแผนงานนั้นผ่านเกณฑ์การประเมินจากการนำเสนอ (Pitching) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีทีมที่ผ่านการคัดเลือกจำนวน 8 ทีม รวมจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 159 คน

ระยะที่ 3 การถอดบทเรียนและสะท้อนคิด กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนนักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จากทั้ง 8 ทีม จำนวน 40 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กำหนดโควตาตัวแทนทีมละ 5 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรมของแต่ละทีม เพื่อเข้าร่วมกระบวนการให้ข้อมูลเชิงลึกและถอดบทเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แผนการจัดกิจกรรม ทั้ง 3 ระยะ
2. แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ
3. แบบประเมินสมรรถนะตนเอง
4. แบบสอบถามความพึงพอใจต่อโครงการ

เครื่องมือเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1)บันทึกภาคสนาม (Field Note) 2)การโพสต์สะท้อนคิด และ 3) ผลงานจากการถอดบทเรียน

เพื่อให้กระบวนการวิจัยมีความสอดคล้องกันทั้งระบบ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความเชื่อมโยงระหว่างวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ไว้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือ และการวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์การวิจัย	เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล / แหล่งรายงานผล
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสมรรถนะการใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมของนักศึกษา	1. แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ 2. แบบประเมินสมรรถนะตนเอง 3. แบบสอบถามความพึงพอใจ	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมของนักศึกษาในการวางแผน และจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน	1. แผนการจัดกิจกรรมกลุ่ม 2. บันทึกภาคสนาม 3. การโพสต์สะท้อนคิดผ่านสื่อออนไลน์	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อประเมินพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ร่วมกับสถิติพรรณนาความพึงพอใจต่อการลงพื้นที่
วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ และถอดบทเรียนที่ได้จากการนำทักษะวิศวกรสังคมไปใช้ในการปฏิบัติงาน	1. ผลงานจากการถอดบทเรียน 2. แบบสอบถามความพึงพอใจ	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสกัดแก่นสาระสำคัญออกเป็น 3 แก่นหลัก ร่วมกับสถิติพรรณนาในภาพรวมโครงการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้นวัตกรรมการสอนที่เรียกว่ารูปแบบ 3 ระยะ มีรายละเอียดดังนี้

1. ระยะที่ 1 การอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) - 2 วัน
    - เน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)
    - สอนเครื่องมือวิศวกรสังคม 4 ชนิด เครื่องมือฟ้าประทาน (คิดวิเคราะห์), ผังก้างปลา (แก้ปัญหา), ไทม์ไลน์/Storytelling (คิดเชิงระบบ), และ แบบจำลอง M.I.C. (ทำงานร่วมกับผู้อื่นและ)
2. ระยะที่ 2 การลงพื้นที่ปฏิบัติการจริง (Field Action)
    - มีการ Pitching & Coaching เพื่อปรับปรุงแผนงานโดยผู้เชี่ยวชาญ
    - ลงพื้นที่จัดกิจกรรมให้นักเรียนในโรงเรียน 8 แห่ง ในจังหวัดสกลนคร
    - นักศึกษาสะท้อนคิดผ่านสื่อออนไลน์ (Facebook) เป็นระยะ
3. ระยะที่ 3 การถอดบทเรียนและสะท้อนคิด (Reflection)
    - กระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การสะท้อนคิดเชิงคุณค่า/อารมณ์, วิเคราะห์จัดกลุ่มกระบวนการ, และออกแบบเพื่อต่อยอดการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความพึงพอใจและแบบประเมินสมรรถนะตนเองของนักศึกษา โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อหาค่าสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อนำมาแปลความหมายระดับความพึงพอใจและสมรรถนะตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจาก 3 แหล่ง ได้แก่ 1) บันทึกภาคสนาม 2) ข้อความการโพสต์สะท้อนคิดผ่านสื่อออนไลน์ และ 3) ผลงานและบันทึกการอภิปรายจากการถอดบทเรียนมาดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูลเชิงปริบททั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ตามระยะของกิจกรรม

ขั้นที่ 2 ทำการสกัดข้อความสำคัญที่มีความหมายเชื่อมโยงกับพฤติกรรมการเรียนรู้ การใช้ทักษะ Soft Skills และความรู้สึกต่อวิชาชีพครู

ขั้นที่ 3 นำข้อมูลที่มีความหมายหรือมีรูปแบบคล้ายคลึงกันมาจัดกลุ่ม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยนำข้อเท็จจริงที่สังเกตได้จากบันทึกภาคสนาม มาสอบทานกับความรู้สึกที่นักศึกษาโพสต์สะท้อนคิด และผลการอภิปรายกลุ่ม เพื่อยืนยันความถูกต้องตรงกันของข้อมูล

ขั้นที่ 4 นำกลุ่มข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาสรุปและสังเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่การค้นพบผลลัพธ์เชิงประจักษ์ 3 แก่นหลัก ได้แก่ 1) การค้นพบตัวตนและแรงบันดาลใจ 2) การแปรทักษะสู่การปฏิบัติจริง และ 3) ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ผลการประเมินโครงการแต่ละกิจกรรมสามารถสรุปผล ได้ดังนี้

1. สรุปผลกิจกรรมระยะที่ 1 อบรมให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และมอบเครื่องมือพื้นฐาน

ตารางที่ 2 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่ 1 (N = 700)

ประเด็นการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (เต็ม 5)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความพึงพอใจ
1. รูปแบบและวิธีการดำเนินกิจกรรม	4.27	0.85	มาก
2. การบริหารจัดการเวลา	4.13	0.94	มาก
3. ความพร้อมของวิทยากร	4.47	0.78	มาก
4. สื่อและอุปกรณ์ประกอบกิจกรรม	4.36	0.86	มาก
5. การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วม	4.48	0.76	มาก
6. ประโยชน์ที่ได้รับ	4.51	0.74	มากที่สุด
7. ความพึงพอใจโดยรวม	4.38	0.82	มาก

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจพบว่า ในภาพรวมผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจอยู่ใน ระดับมาก (ค่าเฉลี่ยรวม 4.38) โดยประเด็นที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจสูงสุดคือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย 4.51) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมเล็งเห็นคุณค่าของเนื้อหาและเครื่องมือวิศวกรสังคมที่นำเสนอ และมองว่าจะสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย 4.48) และ ความพร้อมของวิทยากร (ค่าเฉลี่ย 4.47) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารูปแบบกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติ (Active Learning) และความสามารถของวิทยากรประสบความสำเร็จในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี

รูปภาพที่ 1 กิจกรรมระยะที่ 1 อบรมให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และมอบเครื่องมือพื้นฐาน

2. สรุปผลกิจกรรมระยะที่ 2 นำเสนอแผน และลงพื้นที่ปฏิบัติจริง นำความรู้จากกิจกรรมแรกมาเปลี่ยนเป็นแผนงาน และปฏิบัติการจริง

จากข้อมูลทั้ง 8 ทีมที่ลงปฏิบัติงาน สะท้อนให้เห็นความสำเร็จของกิจกรรมที่ 2 ในการบรรลุวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถในการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมของนักศึกษา ดังนี้

1) นักศึกษาสามารถนำทักษะ Soft Skills ที่เป็นหัวใจของวิศวกรสังคมมาออกแบบกิจกรรมได้ เห็นได้จากการระบุทักษะเป้าหมายที่ชัดเจนในแผนกิจกรรมของทุกกลุ่ม เช่น การทำงานเป็นทีม, การสื่อสาร, การคิดวิเคราะห์, การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์

2) การออกแบบกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยทุกกลุ่มออกแบบกิจกรรมในรูปแบบ Active Learning สอดคล้องกับแนวคิดของโครงการ โดยใช้เกมและกิจกรรมฐานเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ที่สนุกสนาน ซึ่งเป็นการปรับวิธีคิดเปลี่ยนวิธีสอน และเปลี่ยนชุมชนให้เป็นห้องปฏิบัติการทางสังคมตามแนวทางวิศวกรสังคม

3) นักศึกษาสามารถวางแผนกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ไปจนถึงประถมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการวิเคราะห์และเข้าใจบริบทของผู้เรียน

4) การปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นครู โดยกิจกรรมที่เข้าร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาครูได้ฝึกประสบการณ์จริง ได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และได้ทำงานร่วมกับนักเรียนและชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างเสริมอัตลักษณ์ความเป็นครูและลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ

5) ทุกโครงการที่นำเสนอต่างรายงานผลลัพธ์ในทิศทางเดียวกัน คือ นักเรียนให้ความสนใจ เข้าร่วมอย่างมีความสุข เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และที่สำคัญคือสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักศึกษา นักเรียน และคณะครูในโรงเรียน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบหลักฐานเชิงประจักษ์จากกระบวนการทำงานของนักศึกษา ตัวอย่างเช่น ในกลุ่มที่ลงพื้นที่จัดกิจกรรม ณ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา นักศึกษาได้นำเครื่องมือผังก้างปลา ไปเป็นแกนหลักในการชวนนักเรียนวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาการทิ้งขยะในโรงเรียน ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะการสื่อสารและการตั้งคำถามเชิงรุก ขณะเดียวกัน ในขั้นตอนการแปรแผนงานสู่การปฏิบัติ นักศึกษาได้ใช้ 'M.I.C. Model ในการปรับปรุงเกมการศึกษาแบบดั้งเดิมให้กลายเป็นฐานกิจกรรมการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ตื่นเต้นและสอดคล้องกับความสนใจของนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการแปลงแนวคิดเชิงทฤษฎีไปสู่แนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ปฏิบัติการจริง (Social Lab)

โดยสรุปกิจกรรมในระยะที่ 2 แสดงให้เห็นว่านักศึกษาสามารถเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจจากภาคทฤษฎีมาสู่การปฏิบัติการในพื้นที่จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวางแผนและจัดกิจกรรมที่บูรณาการทักษะวิศวกรสังคมเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้สำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ และเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนในกิจกรรมต่อไป

รูปภาพที่ 2 กิจกรรมระยะที่ 2 นำเสนอแผน และลงพื้นที่ปฏิบัติจริง

3. สรุปผลกิจกรรมระยะที่ 3 ถอดบทเรียนและสะท้อนคิด นำประสบการณ์ที่ได้จากการลงมือทำกลับมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้จากการเข้าร่วมโครงการวิศวกรสังคม โดยข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจที่เก็บรวบรวมหลังสิ้นสุดกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด จากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 40 คน พบว่า

1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ภาพสะท้อนความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้

ผลการประเมินเชิงปริมาณสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการในระดับสูงมาก โดยความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.69) ประเด็นที่ได้รับคะแนนสูงสุดคือ การลงพื้นที่ปฏิบัติจริง (ค่าเฉลี่ย 4.80) และการถอดบทเรียนเพื่อตกผลึกความคิด (ค่าเฉลี่ย 4.77) ซึ่งชี้ชัดว่านักศึกษาให้คุณค่ากับประสบการณ์ตรงและการได้กลับมาทบทวนเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึก ซึ่งเป็นหัวใจของการสังเคราะห์องค์ความรู้

ตารางที่ 3 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจต่อกระบวนการเรียนรู้ (n = 40)

ประเด็นการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ประโยชน์ของแนวคิดและเครื่องมือ	4.54	0.62	มากที่สุด
2. ความเหมาะสมของเนื้อหา	4.54	0.62	มากที่สุด
3. (กิจกรรมที่ 1) รูปแบบการอบรม	4.49	0.82	มาก
4. (กิจกรรมที่ 2) การนำเสนอแผน	4.51	0.75	มากที่สุด
5. (กิจกรรมที่ 2) การลงพื้นที่ปฏิบัติจริง	4.8	0.53	มากที่สุด
6. (กิจกรรมที่ 3) การถอดบทเรียนและตกผลึกความคิด	4.77	0.48	มากที่สุด
7. การพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์	4.63	0.6	มากที่สุด
8. การพัฒนาทักษะสื่อสารและทำงานร่วมกัน	4.57	0.54	มากที่สุด
9. ความมั่นใจในการใช้ Soft Skills	4.63	0.73	มากที่สุด
10. การเตรียมพร้อมฝึกประสบการณ์วิชาชีพ	4.66	0.64	มากที่สุด
11. การประชาสัมพันธ์/สื่อสาร	4.46	0.85	มาก
12. ความเหมาะสมของระยะเวลา	4.4	0.94	มาก
13. ความพึงพอใจโดยรวม	4.69	0.58	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อกระบวนการเรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.69) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่าประเด็นที่ได้รับความพึงพอใจสูงสุดคือ การลงพื้นที่ปฏิบัติจริง (ค่าเฉลี่ย 4.80) และการถอดบทเรียนและตกผลึกความคิด (ค่าเฉลี่ย 4.77) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักศึกษาให้คุณค่าอย่างยิ่งต่อการได้รับประสบการณ์ตรงและการมีพื้นที่สำหรับสังเคราะห์การเรียนรู้ ในขณะที่ประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือความเหมาะสมของระยะเวลา (ค่าเฉลี่ย 4.40) และการประชาสัมพันธ์/สื่อสาร (ค่าเฉลี่ย 4.46) ซึ่งแม้จะยังคงอยู่ในระดับมาก แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่สามารถนำไปพิจารณาเพื่อการพัฒนาโครงการในอนาคตได้

รูปภาพที่ 3 กิจกรรมระยะที่ 3 การถอดบทเรียนและสะท้อนคิด

2) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์คำตอบปลายเปิดสามารถสังเคราะห์บทเรียนที่นักศึกษาตกผลึก ได้เป็น 3 แก่นหลัก ดังนี้

แก่นที่ 1 การค้นพบตัวตนและแรงบันดาลใจในวิชาชีพ ซึ่งข้อมูลภาคสนามนี้ เมื่อนำกลับมาถอดบทเรียนในกิจกรรมที่ 3 ได้กลายเป็นองค์ความรู้ที่สร้างแรงบันดาลใจ โดยมีตัวอย่างคำสะท้อนคิดของนักศึกษาแกนนำที่ระบุว่า *“ตอนแรกหนูเรียนครูเพราะตามใจผู้ปกครอง แต่พอได้ลองใช้เครื่องมือนาฬิกาชีวิตไปศึกษาเด็กและได้ออกแบบกิจกรรมจัดข้ามฐานให้เขาจริงๆ วินาทีที่เด็กๆ วิ่งมาเรียกว่า คุณครูครับ สนุกมากครับ และเข้ามากอด มันทำให้หนูขนลุกและน้ำตาคลอในใจ มันเป็นความรู้สึกตื้นตันที่ห้องเรียนสี่เหลี่ยมให้ไม่ได้ ตอนนี้หนูตอบตัวเองได้เต็มปากแล้วว่าหนูอยากเป็นครูเพื่อพัฒนาเด็กจริงๆ”* (นักศึกษาแกนนำ คนที่ 1, การถอดบทเรียน AAR)"

แก่นที่ 2 การแปรทักษะ (Soft Skills) สู่การปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน โดยมีตัวอย่างคำสะท้อนคิดผ่านสื่อออนไลน์ของนักศึกษาที่แสดงถึงการตระหนักรู้ในทักษะของตนเอง *“การลงพื้นที่ทำให้รู้เลยว่า Soft Skills สำคัญกว่าความรู้ในตำรา หน้างานจริงเด็กดื้อมากและควบคุมยากมาก แผนที่เตรียมมาตอนแรกเกือบพัง แต่เพราะเราได้ฝึกเครื่องมือฟ้าประทานมา ทำให้เราดึงสติแยกอารมณ์ออกจากข้อเท็จจริง แล้วหันมาสื่อสารและทำงานร่วมกับเพื่อนในทีมเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เปลี่ยนเกมกลางคันจนคุมชั้นเรียนได้สำเร็จ ประสบการณ์นี้ทำให้เห็นคุณค่าของทักษะการแก้ปัญหาและการทำงานเป็นทีมอย่างที่สุด”* (นักศึกษาแกนนำ คนที่ 3, การโพสต์สะท้อนคิดผ่าน Facebook)

แก่นที่ 3 ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์เพื่อการต่อยอด การถอดบทเรียนยังทำให้นักศึกษาสามารถสังเคราะห์ความคิดออกมาเป็นข้อเสนอแนะเชิงระบบได้ โดยประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดคืองบประมาณ และการขยายโอกาส เช่น การเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรม หรือการขยายพื้นที่ในการลงปฏิบัติงาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักศึกษาไม่ได้มองว่าโครงการจบแล้ว แต่ต้องการเห็นการเติบโตและพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

โดยสรุป การตกผลึกที่เกิดขึ้นไม่ใช่เพียงความเข้าใจในเนื้อหา แต่เป็นการตกผลึกในระดับตัวตนและระดับวิชาชีพ นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ภาคสนามเข้ากับทักษะ Soft Skills และที่สำคัญที่สุดคือสามารถสร้างแรงบันดาลใจและความมุ่งมั่นในเส้นทางวิชาชีพครูของตนเองได้

อภิปรายผล

ผลการดำเนินโครงการการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมเพื่อเสริมสร้างทักษะ Soft Skills สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาสามารถทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้ทักษะ Soft Skills ซึ่งเป็นทักษะเชิงนามธรรมได้ดีขึ้น เมื่อผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่ใช้เครื่องมือทางวิศวกรสังคมที่จับต้องได้ เช่น ผังก้างปลา และแบบจำลอง M.I.C. อธิบายได้ด้วยทฤษฎีของ Dewey (1938) ที่เชื่อว่าผู้เรียนจะสร้างองค์

ความรู้ได้ดีที่สุดผ่านการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) นอกจากนี้ การใช้สถานการณ์จำลอง (Role-play) และการเล่าเรื่อง (Storytelling) ในการอบรม ยังช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hafner et al. (2023) และ Munir (2025) ที่ระบุว่าสื่อที่มีความหมายและใกล้เคียงสถานการณ์จริงจะช่วยเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และการสื่อสารของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ragusa et al. (2022) ที่ระบุว่าการพัฒนา Soft Skills ให้กับนักศึกษาครูในระดับอุดมศึกษา จะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อใช้กลยุทธ์การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น การแสดงบทบาทสมมติ (Role-play) การเรียนรู้แบบโต้ตอบ และการทำงานกลุ่ม ซึ่งเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เชื่อมโยงความรู้เชิงทฤษฎีเข้ากับประสบการณ์ส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Azzouzi and Gantare (2022) ที่เน้นย้ำว่ากลยุทธ์การสอนเชิงรุกเป็นเครื่องมือที่จำเป็นอย่างยิ่งในการปลูกฝัง Soft Skills สำหรับนักศึกษาวิชาชีพในระดับปริญญาตรี

อีกทั้ง ผลการศึกษาพบว่ากิจกรรมที่นักศึกษาให้คุณค่าและมีความพึงพอใจสูงสุดคือการลงพื้นที่ปฏิบัติจริง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่นักศึกษาได้เผชิญกับสถานการณ์จริงที่ซับซ้อนและควบคุมไม่ได้ ซึ่งบังคับให้ต้องดึงทักษะการแก้ปัญหาและการทำงานเป็นทีมออกมาใช้ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับวงจรการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning Cycle) ของ Kolb (1984) ที่เน้นย้ำว่าประสบการณ์ตรงคือหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ ยิ่งไปกว่านั้น การให้นักศึกษาสะท้อนผลผ่านสื่อออนไลน์ระหว่างลงพื้นที่ยังเป็นการสร้างพฤติกรรมผู้ประกอบวิชาชีพเชิงไตร่ตรอง (Reflective Practitioner) ตามแนวคิดของ Schön (1983) ที่ช่วยให้นักศึกษาตระหนักรู้และเรียนรู้จากการกระทำของตนเองได้ทันที (Reflection-in-action) การที่นักศึกษาสามารถบูรณาการเครื่องมือวิศวกรสังคมลงสู่การจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนในโรงเรียนได้นั้น ไม่เพียงแต่เป็นการฝึกฝนทักษะตนเอง แต่ยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมให้กับเด็กนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Domitrovich et al. (2017) ที่เน้นย้ำว่าการบ่มเพาะสมรรถนะทางอารมณ์และสังคม (Social-Emotional Competence) เป็นปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกและลดความเสี่ยงในเด็กวัยเรียน การให้นักศึกษาครูได้เป็นผู้ส่งมอบทักษะเหล่านี้ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 จึงถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางวิชาชีพที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ข้อค้นพบที่สำคัญที่สุดของการวิจัยครั้งนี้ คือการที่นักศึกษาสามารถตกผลึกประสบการณ์จนค้นพบความแน่ใจและแรงบันดาลใจในการเป็นครู ซึ่งเกิดจากกระบวนการถอดบทเรียน (After Action Review) ที่สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้นักศึกษาเปลี่ยนความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) การเปลี่ยนแปลงในระดับวิธีคิดและมุมมองต่อวิชาชีพเช่นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ของ Mezirow (1991) ที่อธิบายว่าการเรียนรู้ขั้นสูงสุดไม่ใช่แค่การรับรู้ข้อมูลใหม่ แต่คือการทบทวนไตร่ตรอง (Critical Reflection) จนเกิดการปรับเปลี่ยนมุมมอง (Perspective Transformation) ต่อตนเองและโลก โครงการนี้จึงสะท้อนให้เห็นเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เบื้องต้นว่ากระบวนการบูรณาการเครื่องมือวิศวกรสังคมมีส่วนช่วยสนับสนุนไม่เพียงแค่การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 แต่ยังมีแนวโน้มที่ช่วยบ่มเพาะจิตวิญญาณความเป็นครูให้แก่นักศึกษาได้ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1

อย่างไรก็ตาม การวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการที่ควรพิจารณาควบคู่กับผลการศึกษา ประการแรก คือ ข้อจำกัดด้านรูปแบบการออกแบบการวิจัย (Research Design) เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่เน้นการประเมินผลสัมฤทธิ์หลังการจัดกิจกรรม และการประเมินตนเองจากการสะท้อนคิด โดยไม่ได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงทดลองที่มีกลุ่มควบคุม (Control Group) ดังนั้น ผลลัพธ์ที่นำเสนอจึงสะท้อนถึงระดับการรับรู้และการประเมินความสามารถของตัวนักศึกษาเองเป็นหลัก ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในการสรุปผลเชิงสาเหตุ ประการที่สองคือ ข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการบ่มเพาะทักษะ โดยเฉพาะในกิจกรรมระยะที่ 1 ซึ่งมีการถ่ายทอดเครื่องมือวิศวกรสังคมถึง 4 ชนิดภายในระยะเวลาเพียง 2 วัน ซึ่งผลการประเมินและข้อเสนอแนะสะท้อนว่าระยะเวลาอาจกระชับเกินไปสำหรับการทำความเข้าใจและฝึกฝนเครื่องมือแต่ละชนิดได้อย่างลึกซึ้ง ประการที่สามคือ ข้อจำกัดด้านความครอบคลุมของกลุ่มเป้าหมายและทรัพยากร แม้ในระยะเริ่มต้นจะมีนักศึกษาเข้าร่วมถึง 700 คน แต่ด้วย

ข้อจำกัดด้านงบประมาณและการบริหารจัดการพื้นที่ปฏิบัติการจริง ทำให้นักศึกษาที่ได้เข้าร่วมครบทั้งวงจรการเรียนรู้ในระยะที่ 2 และระยะที่ 3 มีจำนวนลดลงตามลำดับ ส่งผลให้นักศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับประสบการณ์ตรงจากการลงพื้นที่อย่างเต็มรูปแบบ ประการสุดท้ายคือ ข้อจำกัดด้านการติดตามผลระยะยาว การศึกษานี้เป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจทันทีหลังสิ้นสุดโครงการจึงยังไม่อาจยืนยันได้ว่าทักษะ Soft Skills และแรงบันดาลใจในวิชาชีพครูที่ได้รับการประเมินในระดับสูงนั้น จะมีความคงทนหรือส่งผลเชิงประจักษ์เมื่อนักศึกษาต้องออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพจริงในอนาคต

โดยสรุป โครงการนี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ 3 ระยะ (อบรม-ปฏิบัติ-สะท้อนคิด) ผ่านการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรสังคม เป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีความเหมาะสมและเกิดผลสัมฤทธิ์เชิงบวกต่อกลุ่มศึกษา หัวใจสำคัญของความสำเร็จในบริบทนี้ไม่ได้อยู่ที่การให้ความรู้เพียงอย่างเดียว แต่คือการเปิดโอกาสให้ลงมือปฏิบัติจริงและถอดบทเรียนอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้นักศึกษากลุ่มเป้าหมายสามารถตกผลึกความคิด เชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ และค้นพบแรงบันดาลใจในวิชาชีพ รูปแบบกิจกรรมนี้จึงนับเป็นกลไกหนึ่งที่มีส่วนช่วยสนับสนุนการสร้างทักษะ Soft Skills แห่งศตวรรษที่ 21 และบ่มเพาะจิตวิญญาณความเป็นครูให้แก่นักศึกษา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใน 3 ระดับ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. ระดับมหาวิทยาลัย ควรกำหนดนโยบายเชิงรุกในการนำรูปแบบการเรียนรู้ 3 ระยะ (Workshop-Action-Reflection) เข้าไปบูรณาการในหลักสูตรการผลิตครู โดยเฉพาะในรายวิชาพื้นฐานวิชาชีพครูของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 เพื่อเป็นการหล่อหลอมอัตลักษณ์วิชาชีพตั้งแต่ระยะเริ่มแรก

2. ระดับอาจารย์ผู้สอน ควรปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายถ่ายทอดความรู้ มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และเป็นโค้ช (Learning Facilitator & Coach) โดยทำหน้าที่ตั้งคำถามกระตุ้นการคิดและให้คำแนะนำในทุกกระบวนการที่มุ่งเน้น Soft Skills ซึ่งเป็นทักษะเชิงนามธรรม อาจารย์ควรใช้เครื่องมือวิศวกรสังคมที่จับต้องได้เป็นสื่อกลางในการฝึกฝน และควรจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้เครื่องมืออย่างผ่านกรณีศึกษาที่หลากหลายก่อนลงพื้นที่จริง

3. ระดับนักศึกษาครู ควรตระหนักว่าเครื่องมือวิศวกรสังคมและทักษะ Soft Skills ที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเฉพาะกิจในโครงการ แต่เป็นเครื่องมือที่ต้องนำไปประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักศึกษาต้องเข้าสู่การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในสถานศึกษาในชั้นปีที่สูงขึ้น นักศึกษาควรมีความกระตือรือร้นในการนำกรอบความคิดวิศวกรสังคมไปใช้วิเคราะห์บริบทผู้เรียน ค้นหาปัญหาในชั้นเรียน และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

เสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรพิจารณาขยายเวลาการอบรมเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้ฝึกฝนเครื่องมือวิศวกรสังคมแต่ละชนิดอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. ควรมีการติดตามผลว่าทักษะ Soft Skills และจิตวิญญาณความเป็นครูที่เกิดขึ้นจะยังคงอยู่หรือส่งผลต่อประสิทธิภาพเมื่อนักศึกษาออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพหรือปฏิบัติงานจริงในอนาคตหรือไม่

3. ควรเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมและขยายพื้นที่ในการลงปฏิบัติงาน เพื่อให้เห็นผลกระทบในบริบทชุมชนที่แตกต่างกัน

4. ควรมีการศึกษาถึงการบริหารจัดการงบประมาณที่เหมาะสมเพื่อให้โครงการสามารถขยายโอกาสไปยังนักศึกษาจำนวนมากขึ้นได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2563). *คู่มือการดำเนินงานโครงการยุวชนอาสา (ตามแนวทางวิศวกรสังคม)*. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564, 5 สิงหาคม). *อว.จับมือ 11 มหาวิทยาลัยราชภัฏสร้าง "วิศวกรสังคม" ตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ*.

ภูสิทธ์ ภูคำชะโนด. (2564). *แนวคิดของวิศวกรสังคม* [เอกสารประกอบการบรรยาย]. โครงการวิศวกรสังคม, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, กรุงเทพฯ.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2566). *วช. ชู ผลงาน "วิศวกรสังคม" 3 ราชภัฏ ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ปี 66*. https://nrct.go.th/news/detail/2988

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579*. บริษัท พริกหวานกราฟฟิค.

Azzouzi, W., & Gantare, A. (2022). Strategies used to teach soft skills in undergraduate nursing education: A scoping review. *Journal of Professional Nursing*, *42*(5), 209-218. https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2022.07.010

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. The Macmillan Company.

Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., & Weissberg, R. P. (2017). Social-Emotional Competence: An Essential Factor for Promoting Positive Adjustment and Reducing Risk in School Children. *Child Development, 88*(2), 408-416.

Hafner, L., Wutz, F., Pöhn, D., & Hommel, W. (2023). *TASEP: A collaborative social engineering tabletop role-playing game to prevent successful social engineering attacks*. [Paper presentation]. The 18th International Conference on Availability, Reliability and Security (ARES), Benevento, Italy.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.

Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass.

Munir, F. (2025). Humanities education for engineering students: Enhancing soft skills development. *Societies, 15*(1), Article 12. https://doi.org/10.3390/soc15010012

Ragusa, A., Caggiano, V., Trigueros Ramos, R., González-Bernal, J. J., Gentil-Gutiérrez, A., Moreira Carvalho Bastos, S. A., González-Santos, J., & Santamaría-Peláez, M. (2022). High Education and University Teaching and Learning Processes: Soft Skills. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(17), 1-12. https://doi.org/10.3390/ijerph191710699

Robles, M. M. (2012). Executive perceptions of the top 10 soft skills needed in today's workplace. *Business Communication Quarterly, 75*(4), 453-465.

Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books.

Tang, K. N. (2019). Beyond employability: Embedding soft skills in higher education. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 18*(2), 1-9.

การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผ่านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน

Development of Grade 4 Students' Basic Science Process Skills through GameBased Learning

อนิสา เทศอาเส็น (Anesa Tedarsen) *E-mail: s6510941123@pkru.ac.th* [1]
วรางคณา ทองนพคุณ (Warangkana Thongnoppakun) *E-mail: warangkana.t@pkru.ac.th* [2*]

[1]นักศึกษาวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
(Pre-service teacher, Department of General Science, Faculty of Education, Phuket Rajabhat University)
[2]อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก วิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
(Supervisor, Department of General Science, Faculty of Education, Phuket Rajabhat University)

Corresponding Author. E-mail : warangkana.t@pkru.ac.th

(Received: 20 April 2026; Revised: 18 June 2026; Accepted: 21 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร และศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนขนาดกลางแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาโดยใช้วิธีการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยโดยใช้แบบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน 3 ทักษะ ประกอบด้วย ทักษะการสังเกต ทักษะการลงความเห็นข้อมูล และทักษะการจำแนกประเภท เรื่อง วัสดุและสสาร แบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 18 ข้อ และแบบวัดความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test for Dependent Samples)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p < 0.05$) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์รายทักษะ เมื่อนักเรียนได้อยู่ในเกมการเอาชีวิตรอดบนเกาะร้างซึ่งต้องเลือกใช้วัตถุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ทำให้นักเรียนถูกกระตุ้นให้ต้องใช้ทักษะการสังเกตและทักษะการจำแนกประเภทในการแก้ปัญหาที่พบ 2) ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดถึงระดับมากทั้ง 4 ด้าน (ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม ด้านเนื้อหา ด้านประโยชน์ และด้านการนำไปใช้) ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของผู้เรียนให้สูงขึ้นและเป็นไปตามมาตรฐาน

คำสำคัญ : ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน; การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน; วัสดุและสสาร

Abstract

The purpose of this research was to compare Grade 4 students' basic scientific process skills before and after the implementation of a game-based learning (GBL) activity on the topic of Materials and Substances, and to examine the students' satisfaction with the learning activity. The sample consisted of 20 Grade 4 students from a medium-sized school in Phuket Province, selected through purposive sampling. Data were gathered using an 18-item, four-multiple-choice basic scientific process skills test covering three skills: observation, inference, and classification; alongside a student satisfaction questionnaire regarding the GBL activity. Data were analyzed using mean, standard deviation, and t-test for dependent samples.

The research findings indicated that: 1) the Grade 4 students' basic scientific process skills after learning through the game-based learning activity were significantly higher than before the lesson at the .05 level ($p < 0.5$). This aligned with the skill-specific analysis, which showed that when students were immersed in a deserted island survival game requiring them to select objects with appropriate properties, they were stimulated to utilize observation and classification skills to solve the challenges encountered; and 2) the students' overall satisfaction with the game-based learning activities was at the highest level. When analyzed by aspect, the students' satisfaction was at the high to highest levels across all four dimensions (activity design, content, benefits, and application). These findings demonstrate that game-based learning is an effective instructional approach for enhancing learners' scientific process skills to meet the required standards.

Keywords : Basic Scientific Process Skill; Game-Based Learning; Materials and Substances

บทนำ

วิทยาศาสตร์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในสังคมโลกปัจจุบันและอนาคต เนื่องจากวิทยาศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกับทุกคนทั้งในชีวิตประจำวันและการงานอาชีพต่างๆ ตลอดจนเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องใช้และผลผลิตต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตและการทำงานเหล่านี้ล้วนเป็นผลของการประยุกต์ใช้ความรู้วิทยาศาสตร์ผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์และศาสตร์อื่นๆ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์จึงมีความมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เน้นการเชื่อมโยงความรู้กับกระบวนการที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทุกขั้นตอน มีการทำกิจกรรมด้วยการลงมือปฏิบัติจริงอย่างหลากหลาย เหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียนเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ของประเทศไทย คือ การเรียนรู้และพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อใช้พัฒนาและต่อยอดเป็นทักษะชีวิตของผู้เรียน (วิจารณ์ พานิช, 2555, น. 16-21) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

สมาคมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ (American Association for the Advancement of Science-AAAS) ทำการปรับปรุงการสอนวิทยาศาสตร์ในระดับการศึกษาภาคบังคับที่เน้นการใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ได้กำหนดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไว้ 13 ทักษะ แบ่งออกเป็น 1) กลุ่มทักษะพื้นฐาน (Basic science process skills) จำนวน 8 ทักษะ ประกอบด้วย ทักษะการสังเกต ทักษะการวัด ทักษะการคำนวณหรือการใช้ตัวเลข ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการหาความสัมพันธ์ระหว่าง

สเปสกับสเปส และสเปสกับเวลา ทักษะการจัดกระทำและสื่อความหมายข้อมูล ทักษะการลงความคิดเห็นจากข้อมูล ทักษะการพยากรณ์ และ2) กลุ่มทักษะขั้นบูรณาการ (Integrated science process skills) ประกอบด้วย 5 ทักษะ คือ ทักษะการตั้งสมมติฐาน ทักษะการควบคุมตัวแปร ทักษะการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ ทักษะการทดลองและ ทักษะการตีความหมายและลงข้อสรุป (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2560, น. 18-25) ซึ่งถูกกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาการสอนวิทยาศาสตร์ของประเทศไทยที่เน้นการฝึกฝนผู้เรียนให้เกิดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์จากการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดและสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สามารถเชื่อมโยงความรู้สู่ชีวิตประจำวันได้ การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์จึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

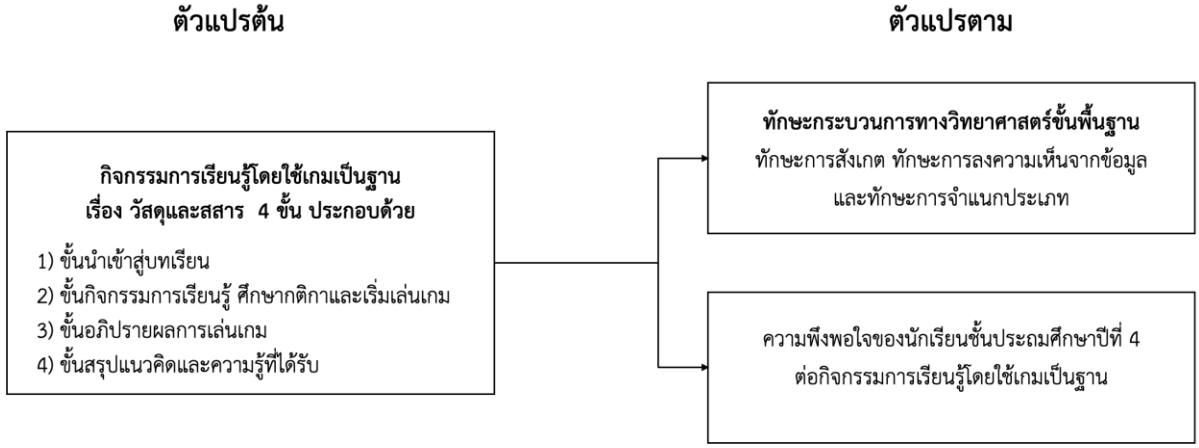
การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นกระบวนการเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยใช้เกมเป็นสื่อเพื่อทำให้เกิดความสนุกสนานและใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกทักษะของผู้เรียน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ โดยจุดเน้นของการใช้เกมในกิจกรรมการเรียนรู้คือการที่ผู้เรียนได้ฝึกฝนเทคนิคหรือทักษะต่างๆ ที่ต้องการโดยใช้ยุทธวิธีการเล่นที่สนุก เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเล่นตามกติกาและนำเนื้อหาข้อมูลของเกม วิธีการเล่น และการวิเคราะห์ผลในระหว่างการเล่นเกมของผู้เรียนมาใช้ในขั้นตอนการสรุปการเรียนรู้ (ภวิกา เลาหไพฑูรณ์ และกมล โพธิเย็น, 2561, น. 156-157; วัฒนพล ชุมเพชร, 2563, น. 114-115)

จากข้อมูลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานเพื่อใช้พัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในงานวิจัยนี้ทำการวิเคราะห์ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานประกอบด้วย ทักษะการสังเกต ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล และทักษะการจำแนกประเภท เนื่องจากเป็นทักษะที่มีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูล สำรวจตรวจสอบ และจัดกระทำข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ การเลือกศึกษาทักษะทั้งสามนี้จึงมีความเหมาะสมต่อระดับชั้นของผู้เรียนและธรรมชาติของเนื้อหาวิชาที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายและสามารถนำทักษะกระบวนการที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ของตนเองต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผ่านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร
2. เพื่อวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบการวิจัยเชิงทดลองขั้นต้น (Pre-Experimental Design) ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ในโรงเรียนขนาดกลางแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 37 คน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 20 คน ได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 นักเรียนและผู้ปกครองให้ความยินยอมในการเข้าร่วมงานวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 3 แผน ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาจากการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ควบคู่กับการวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา และการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน ทำการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยปรับจากแนวคิดของ ศิริพร หงส์พันธุ์ (2542, น. 35) มาใช้เป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน 4 ขั้น ประกอบด้วย 1) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน 2) ขั้นกิจกรรมการเรียนรู้ ศึกษากติกาและเริ่มเล่นเกม 3) ขั้นอภิปรายผลการเล่นเกม และ 4) ขั้นสรุปแนวคิดและความรู้ที่ได้รับ โดยใช้เกมประเภท เกมบัตรคำและบัตรภาพร่วมกับเกมสถานการณ์จำลอง ในรูปแบบกิจกรรมการแก้ปัญหากลุ่ม (Problem-Solving) ของนักเรียน 3-4 คน โดยใช้เวลารวม 6 ชั่วโมง

จากนั้นจึงนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบเกมเป็นฐานที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยใช้ แบบประเมินดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) เพื่อพิจารณาตรวจสอบ ความสอดคล้องของจุดประสงค์การเรียนรู้ และรายละเอียดของแผนการจัดการเรียนรู้ นำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานไปใช้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

2. แบบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน

นำแบบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ทักษะการสังเกต ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล และทักษะการจำแนกประเภท ที่พัฒนาขึ้น ทำการวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือวิจัยด้วยการวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความถูกต้องเหมาะสมของการใช้ภาษาต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และด้านการวัดประเมินผลเพื่อตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ระหว่างข้อคำถามกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานที่ต้องการวัด

วิเคราะห์ผลการประเมินที่ได้จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อคัดเลือกคำถามที่มีดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ที่ได้จากการประเมินตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป (สมโภชน์ อเนกสุข, 2556, น. 108) มาใช้ในการวิจัย โดยผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญพบว่า ข้อคำถามทั้งหมดที่นำมาใช้มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาอยู่ในระดับที่เหมาะสม

3. แบบวัดความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี หลักการ และรูปแบบการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการพัฒนาแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน โดยทำการวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือโดยใช้วิธีการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยแบบวัดความพึงพอใจที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ (5-Point Likert Scale) โดยกำหนดความคิดเห็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์การใช้คะแนน ดังต่อไปนี้

5 คะแนน หมายถึง มากที่สุด
4 คะแนน หมายถึง มาก
3 คะแนน หมายถึง ปานกลาง
2 คะแนน หมายถึง น้อย
1 คะแนน หมายถึง น้อยที่สุด

จากนั้นจึงนำแบบวัดความพึงพอใจไปใช้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง โดยวิเคราะห์ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม ด้านเนื้อหา ด้านประโยชน์ และด้านการนำไปใช้ จำนวนรวม 12 ข้อ โดยให้นักเรียนเลือกตอบตามความรู้สึกของตนให้มากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ซึ่งเป็นฉบับคู่ขนานสำหรับก่อนเรียน จำนวน 18 ข้อ จากนั้นตรวจผลการทดสอบและบันทึกคะแนน

2. ผู้วิจัยดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-Based Learning) เรื่อง วัสดุและสสาร ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จำนวน 6 แผน เป็นเวลาทั้งหมด 6 ชั่วโมง โดยใช้กิจกรรมที่ใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) ร่วมกับการใช้เกมประเภทบัตรคำและบัตรภาพ มีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียนและกำหนดภารกิจ เป็นการสร้างแรงจูงใจโดยผู้สอนนำเสนอสถานการณ์จำลองที่เป็นปัญหาท้าทาย เพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียนโดยเน้นการเชื่อมโยงภารกิจในเกมกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

2) ขั้นเผชิญสถานการณ์และเล่นเกม ผู้เรียนจะค้นหาคำตอบด้วยตนเองจากการลงมือแก้ไขปัญหา ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม (3-4 คน) จะร่วมกันศึกษากติกาและเริ่มเล่นเกมโดยใช้บัตรคำและบัตรภาพเป็นเครื่องมือหลัก ในขั้นนี้นักเรียนจะถูกกระตุ้นให้ใช้ทักษะการสังเกต สมบัติทางกายภาพจากบัตรภาพ ใช้ทักษะการจำแนกประเภท บัตรคำตามสถานะของวัสดุและสสาร และทำงานร่วมกันกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาและผ่านด่านสถานการณ์จำลองตามเงื่อนไขที่เกมกำหนด

3) ขั้นอภิปรายผลการเล่นเกม เป็นขั้นที่สำคัญที่สุดในการสะท้อนคิด ตามหลักการของ การจัดการเรียนรู้แบบเกมเป็นฐาน เมื่อเล่นเกมจบนักเรียนจะร่วมกันอภิปรายถึงวิธีที่แต่ละกลุ่มใช้ การตัดสินใจเลือกหรือจัดกลุ่มบัตรคำ โดยนักเรียนจะได้ใช้ ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล เพื่อให้เหตุผลประกอบการกระทำของตนเองในระหว่างการเล่นเกม

4) ขั้นสรุปแนวคิดและความรู้ที่ได้รับ เป็นขั้นการสรุปรวบยอดที่จะเชื่อมโยงผลที่ได้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับจากสถานการณ์จำลองในเกม ให้เชื่อมโยงไปเป็นแนวคิด ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องวัสดุและสสาร

3. เมื่อดำเนินการสอนครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบหลังเรียน (Post-test) กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ซึ่งเป็นฉบับคู่ขนานสำหรับหลังเรียน จำนวน 18 ข้อ จากนั้นตรวจผลการทดสอบและบันทึกคะแนนเพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างทางสถิติของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

4. ประเมินความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ที่ได้พัฒนาขึ้น กำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความหมายของระดับความพึงพอใจ โดยมีเกณฑ์การพิจารณาคะแนนเฉลี่ยตามแนวคิดของ บุญชม ศรีสะอาด (2560, น. 121) ดังนี้

4.51 – 5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มากที่สุด
3.51 – 4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มาก
2.51 – 3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ ปานกลาง
1.51 – 2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ น้อย
1.00 – 1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

นำผลการแบบวัดความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร มาวิเคราะห์หาค่าคะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน เพื่อวิเคราะห์คะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียน โดยใช้แบบวัดทักษะกระบวนทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานก่อนเรียนและหลังเรียน

2. ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานก่อนเรียนและหลังเรียนของผู้เรียน โดยใช้สถิติทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test for Dependent Samples) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (สมโภชน์ อเนกสุข, 2556, น. 126-128) โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน จากแบบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน ปรากฏผลดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร

กลุ่มทดลอง	n	$\bar{x}$	S.D.	t	p
ก่อนเรียน	20	6.70	2.99	8.09	.00*
หลังเรียน	20	12.65	2.13		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

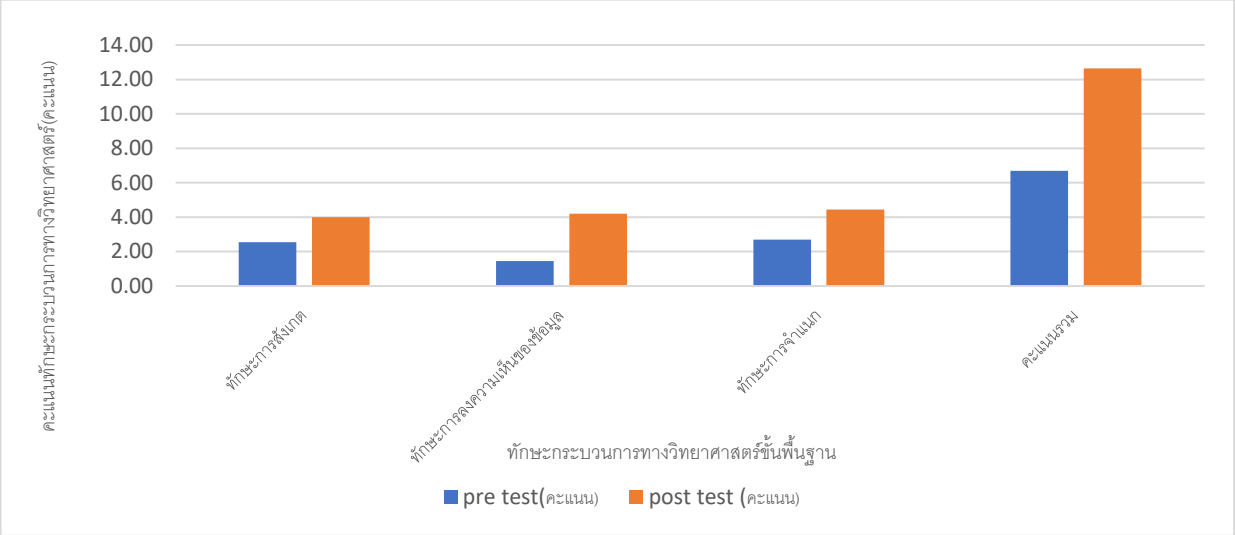
จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานหลังเรียน (12.65±2.13 คะแนน) สูงกว่าก่อนเรียน (6.70±2.99 คะแนน) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) และทำการวิเคราะห์ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างแยกตามรายทักษะย่อย ทั้ง 3 ทักษะ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบคะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานรายทักษะ ก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานเรื่อง วัสดุและสสาร

ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน	n	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	p
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ทักษะการสังเกต	20	2.55	1.6	4.00	0.92	3.96	.00*
ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล	20	1.45	0.99	4.20	0.95	8.73	.00*
ทักษะการจำแนกประเภท	20	2.70	1.41	4.45	1.23	4.03	.00*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาคะแนนทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์รายทักษะ พบว่า คะแนนทักษะการสังเกต ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล และทักษะการจำแนกประเภท ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) โดยพิจารณาค่าคะแนนเฉลี่ยทั้ง 3 ทักษะ พบว่า ทักษะการจำแนกประเภทมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ทักษะการลงความคิดเห็นจากข้อมูล และทักษะที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ทักษะการสังเกต โดยทั้ง 3 ทักษะฯ มีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) ดังภาพที่ 1

รูปภาพที่ 1 ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานรายทักษะก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานเรื่อง วัสดุและสสาร

ผลการวิเคราะห์คะแนนความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังได้เรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ดังตารางที่ 3 พบว่า มีคะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 4.52±0.55 คะแนน กล่าวคือ ผู้เรียนมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาคะแนนความพึงพอใจตามรายการประเมินทั้ง 4 ด้าน เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยความพึงพอใจจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด พบว่า ความพึงพอใจด้านการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ความพึงพอใจด้านเนื้อหา ความพึงพอใจด้านประโยชน์ และความพึงพอใจด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมมีค่าต่ำสุด

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์คะแนนความพึงพอใจในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร

รายการประเมิน	**คะแนนความพึงพอใจ (คะแนน)**		
	$\bar{x}$	S.D.	**ระดับความพึงพอใจ**
ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม	4.46	0.57	มาก
ด้านเนื้อหา	4.63	0.62	มากที่สุด
ด้านประโยชน์	4.48	0.45	มาก
ด้านการนำไปใช้	4.65	0.61	มากที่สุด
คะแนนความพึงพอใจรวม	4.52	0.55	มากที่สุด

จากข้อมูลทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-Based Learning) ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานของผู้เรียนให้เพิ่มมากขึ้น จากการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมและความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

1. ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-Based Learning) เรื่อง วัสดุและสสาร มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ทักษะการสังเกต ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล และทักษะการจำแนกประเภท หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการวิเคราะห์การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง วัสดุและสสาร ที่ได้พัฒนาขึ้นนั้นสามารถส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สูงขึ้น ซึ่งอาจเป็นผลมาจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ได้นำเทคนิคเกมมาใช้ร่วมกับการจัดการเรียนรู้สามารถสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจที่จะเรียนรู้ เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินและรู้สึกผ่อนคลาย อีกทั้งเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เปลี่ยนบทบาทให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น จึงทำให้นักเรียนสามารถเข้าใจเนื้อหารายวิชาวิทยาศาสตร์เพิ่มมากขึ้นและเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง เนื่องจากนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้นั้นอย่างจริงจังและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการคิดขั้นสูงของผู้เรียนในกิจกรรมการวิเคราะห์ ประเมินและสร้างสรรค์ของนักเรียน (ทิศนา แขมมณี, 2560, น. 119-125) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการค้นหาคำตอบด้วยตนเองของผู้เรียนของทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivist theory)

เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดการเรียนรู้แบบดั้งเดิม เกมมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการคิดหาหลักฐานจากข้อมูลเชิงประจักษ์และสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้การเรียนรู้นั้นมีความคงทนในการเรียนรู้ เนื่องจากในช่วงเวลาการเล่มเกม เกิดสภาพแวดล้อมที่ท้าทาย ในการเล่นเกมช่วยกระตุ้นกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Processes) ของผู้เรียน ในการสังเกตรายละเอียดของเงื่อนไข และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับเพื่อใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาภายใต้บริบทของเกมซึ่งถือเป็นการพัฒนาทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล ซึ่งนักเรียนจะต้องนำข้อมูลหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สังเกตได้มาเชื่อมโยงกับความเข้าใจของตนเองเพื่ออธิบายคำตอบ

ขณะเดียวกันกลไกการให้รางวัลหรือการเลื่อนระดับในเกมที่ต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบกับเงื่อนไขยังส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ด้านการจำแนกประเภทที่นักเรียนจะต้องทำการแยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามเกณฑ์ได้อย่างถูกต้อง (ณัฏฐา ผิวมา, 2564, น. 4-6; Wouters et al., 2013 , pp. 249-251) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทริน สมภักดี และคณะ (2568, น. 25-26) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ระบบสุริยะ พบว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนหลังจากได้รับประสบการณ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมมีคะแนนภาพรวมอยู่ในระดับมาก และการใช้การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานในวิชาวิทยาการคำนวณเพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงคำนวณและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีร้อยละพัฒนาการ เท่ากับ 67.80 ซึ่งนับว่ามีพัฒนาการในระดับสูงและมีแรงจูงใจในการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด (กรรณิการ์ จอมแปง และคณะ, 2565 , น. 12-13)

2. ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้แบบใช้เกมเป็นฐาน จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีความพึงพอใจโดยรวมต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน เรื่อง สารและสสาร อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาความพึงพอใจเป็นรายด้านประกอบด้วย ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม ด้านเนื้อหา ด้านประโยชน์ และด้านการนำไปใช้ พบว่า ทั้ง 4 ด้านมีคะแนนความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดและระดับมาก

โดยการที่ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมเป็นฐานในระดับมากที่สุดและระดับมาก อาจเป็นผลมาจากการใช้เกมในกระบวนการเรียนรู้สามารถสร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้เรียนโดยผู้สอนจะสอดแทรกเนื้อหาบทเรียนลงไปในเกม ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเล่นเกม โดยเป็นกิจกรรมที่เน้น

ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่สนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตัวเองในระหว่างการทำกิจกรรมการเล่นเกม อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ควบคู่ไปกับความสนุกสนานทำให้ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในเนื้อหาที่เรียน ผู้เรียนเกิดความสนใจอยากเรียนรู้และอยากเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของนลินนิภา ชัยกาศ (2565, น. 80) ที่ใช้การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นร่วมกับเกมกระดาน เรื่อง พลังงานบนโลกของเรา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68 คะแนน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผู้สอนควรใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนทำการเชื่อมโยงประสบการณ์จากการเล่นเกมในขั้นตอนการอภิปรายและสะท้อนคิด เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (เช่น การสังเกต หรือการลงความเห็น) ของผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้เกิดการสร้างความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในงานวิจัยครั้งนี้ยังคงมีข้อจำกัดบางประการเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นพื้นฐานในกลุ่มเนื้อหาสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา และดำเนินการโดยใช้กลุ่มตัวอย่างในระดับชั้นเดียว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานเพื่อใช้พัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นบูรณาการ หรือปรับใช้กับเนื้อหาวิทยาศาสตร์ประเด็นอื่นที่มีความซับซ้อน ยากต่อการทำความเข้าใจ ตลอดจนขยายผลการวิจัยไปสู่รายวิชาอื่นหรือบริบทของโรงเรียนอื่น เพื่อการพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ควรทำการพัฒนาเกมที่ใช้ให้สอดคล้องกับพัฒนาการเรียนรู้และระดับการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มเติม เช่น ปรับการ์ดเกมให้มีหลายระดับความยากเพื่อให้ตอบสนองต่อความแตกต่างของระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการเรียนที่ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ควรมีการศึกษาผลกระทบของครูผู้สอนที่มีต่อความสำเร็จของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานเพิ่มเติม เช่น การวิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้เมื่อใช้ทีมผู้สอน หรือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาบทบาทและสมรรถนะของครูที่จำเป็นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานให้มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ จอมแปง, สมเกียรติ อินทสิงห์, และ ศักดา สวาทะนันทน์. (2565). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐานที่มีต่อทักษะการคิดเชิงคำนวณและแรงจูงใจในการเรียนวิชาวิทยาการคำนวณ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. *วารสารหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, *1*(2), 1–15.

ณัฏฐา ผิวมา. (2564). การจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-based Learning). *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, 7*(ฉบับพิเศษ), 1–15.

ทิศนา แขมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 21). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นลินนิภา ชัยกาศ. (2565). *การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นร่วมกับเกมกระดาน ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง พลังงานบนโลกของเรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. [วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม]. คลังปัญญา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. http://202.28.34.124/dspace/handle/123456789/1644

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

ภวิกา เลาหไพฑูรย์, และกมล โพธิเย็น. (2561). การสอนโดยใช้เกมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการเขียนและเลข 3 หลักของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา. *วารสารวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 14*(2), 155–170.

ภัทริน สมภักดี, วรรณพร เลี่ยมสกุล, และปราณี เลิศแก้ว. (2568). การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ระบบสุริยะ ผ่านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกม. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*, *9*(17), 12–27.

วัฒนพล ชุมเพชร. (2563). การพัฒนาระบบเกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในห้องเรียน. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, *13*(2), 104–115.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

ศิริพร หงส์พันธุ์. (2542). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เกม*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. คลังสถาบันมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2560). *คู่มือการใช้หลักสูตร รายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สมโภชน์ อเนกสุข. (2556). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

Wouters, P., van Nimwegen, Christof, van Oostendorp, Herre, & van der Spek, Erik D. (2013). A Meta-analysis of the Cognitive and Motivational Effects of Serious Games. *Journal of Educational Psychology, 105*(2), 249–265. https://doi.org/10.1037/a0031311

การพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร

Brand Identity and Packaging Development to Enhance the Competitiveness of Green Power Community Enterprise in Samut Sakhon Province

อิศรา ยิ่งยวด (Isara Yingyuad) *Email: isara.yi@bsru.ac.th* [1]*
กรวุฒิ อาศนะ (Korrawuth Asana) *Email: korrawuth.as@bsru.ac.th* [2]
เพียรพิลาส พิริยาโภคานนท์ (Piarnpilas Piriyaphokanont) *Email: piarnpilas.pi@bsru.ac.th* [3]
ณัฐกานต์ แก้วขำ (Natthakan Kaewkhum) *Email: natthakan.ka@bsru.ac.th* [4]
จันทรัศมิ์ สิริวุฒินันท์ (Jantharat Sirivuttinun) *Email: jantharat.si@bsru.ac.th* [5]
ดรุษ ประดิษฐ์ทรง (Darut Praditsong) *Email: darut.pr@bsru.ac.th* [6]

[1,3,5] สาขาวิชาการสื่อสารการตลาดและธุรกิจบันเทิง คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Marketing Communication and Entertainment Business,
Faculty of Management Science, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[2,4] สาขาวิชาการสื่อสารดิจิทัลคอนเทนต์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Digital Content Communication,
Faculty of Management Science, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[6] สาขาวิชาบรอดคาสติงและสื่อสตรีมมิง คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Broadcasting and Streaming Media,
Faculty of Management Science, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

Corresponding Author. E-mail : isara.yi@bsru.ac.th

(Received: 9 April 2026; Revised: 19 June 2026; Accepted: 21 June 2026)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์สำหรับวิสาหกิจชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ โดยศึกษา และดำเนินการร่วมกับวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร การศึกษานี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผสมผสานการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยดำเนินกระบวนการตั้งแต่การ ร่วมค้นหาปัญหา การระดมสมอง และการร่วมตัดสินใจออกแบบสร้างสรรค์กับสมาชิก

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าใหม่ภายใต้ชื่อ "GP 102" พร้อมทั้งพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ และฉลากสเปรย์กันยุงตะไคร้หอมให้ได้มาตรฐาน ตอบโจทย์การใช้งาน และการออกแบบสื่อส่งเสริมการตลาด ณ จุดขาย ผลการทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบระยะเวลา 3 เดือนก่อนและหลังดำเนินโครงการ พบว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 1,500 บาท เป็น 5,000 บาทต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH) เพิ่มขึ้นจากระดับ 3.85 เป็น 4.38 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Co-creation) ควบคู่กับการใช้หลักการออกแบบเชิงกลยุทธ์ สามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้า; บรรจุภัณฑ์; การมีส่วนร่วมของชุมชน; วิสาหกิจชุมชน

Abstract

This study aimed to develop a brand identity and packaging for a community enterprise through an integrated participatory approach. The study was conducted in collaboration with the Green Power Community Enterprise in Samut Sakhon Province. It utilized a Participatory Action Research (PAR) approach, integrating both quantitative and qualitative data analyses. The research process encompassed joint problem identification, brainstorming, and collaborative design decision-making with the community members.

The findings revealed that the community collaboratively developed a new brand identity named "GP 102," alongside standardized, functional packaging and labels for a citronella mosquito repellent spray, as well as promotional materials for point-of-sale marketing. Hypothesis testing comparing the three-month periods before and after the project implementation showed that the average monthly household income significantly increased from 1,500 THB to 5,000 THB ($p<.05$). Additionally, the Gross Village Happiness (GVH) index increased from 3.85 to 4.38, which was also statistically significant at the .05 level. This research demonstrated that a community co-creation process, coupled with the application of strategic design principles, can effectively enhance product value and sustainably elevate the grassroots economy.

Keywords: Brand identity development; Packaging; Community participation; Community enterprise

บทนำ

วิสาหกิจชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทย โดยมีบทบาทหลักในการสร้างงาน สร้างรายได้ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นผ่านการใช้ทุนทางภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ผลผลิตจากชุมชนเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนเท่านั้น แต่ยังเป็นภาพสะท้อนของความมั่นคงทางสังคมที่เกิดจากความร่วมมือของหลากหลายภาคส่วน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2565) ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงตระหนักถึงศักยภาพดังกล่าว และได้ตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ขึ้น เพื่อวางกรอบการสนับสนุน และส่งเสริมเชิงนโยบายโดยเฉพาะการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือที่จะช่วยขยายโอกาส และเพิ่มช่องทางการเข้าสู่ตลาดในวงกว้างมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้รับแรงสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐ แต่ในสภาวะการแข่งขันของตลาดเสรีปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนหลายแห่งยังคงเผชิญกับความท้าทายวิกฤต โดยเฉพาะในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการสร้างตราสินค้า ซึ่งเป็นปัจจัยชี้ขาดในการสร้างความแตกต่าง และเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าในมุมมองของผู้บริโภคยุคใหม่ ตามแนวคิดของ Porter (1985) ที่เน้นย้ำถึงความได้เปรียบทางการแข่งขันผ่านการสร้างความแตกต่าง สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Seo (2025) ที่ระบุว่าการออกแบบอัตลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่สามารถดึงเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติของชุมชน เช่น รูปทรงของสัตว์ท้องถิ่นหรือทัศนียภาพทางภูมิศาสตร์ มาบูรณาการเข้ากับผลิตภัณฑ์สมุนไพร และของใช้พื้นบ้าน จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่น และดึงดูดความสนใจจากตลาดระดับสากลได้อย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะเด่นทางการเกษตร และประมงแบบเมืองสามน้ำ ถือเป็นแหล่งบ่มเพาะวัตถุดิบทางธรรมชาติที่หลากหลาย วิสาหกิจชุมชนกรีนพาว

เวอร์ (จัดตั้งโดยกลุ่มแม่บ้าน และครอบครัวทหารสังกัดกองพันทหารสื่อสารที่ 102 ค่ายกำแพงเพชรอัครโยธิน) เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีสเปรย์กันยุงตะไคร้หอมเป็นสินค้าหลัก ทว่าจากการลงพื้นที่สำรวจพบว่า กลุ่มกำลังเผชิญปัญหาสำคัญ คือ "การขาดเอกลักษณ์ตราสินค้าที่ชัดเจน และบรรจุภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน" (ขาดฉลากที่ถูกต้อง ขวดสเปรย์ใช้งานยาก และรูปแบบไม่ดึงดูดใจ) ทำให้สินค้าถูกมองว่าเป็นเพียงสินค้าพื้นบ้านทั่วไป ไม่สามารถแข่งขันในตลาดระดับบนหรือร้านค้าปลีกสมัยใหม่ได้

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในสมุทรสาครหลายแห่ง แต่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ การให้งบประมาณหรือเครื่องจักร มากกว่าการประยุกต์ใช้ "การออกแบบเชิงกลยุทธ์ (Strategic Design)" ที่ดึงเอาชุมชนเข้ามามีบทบาทเป็น "ผู้ร่วมสร้างสรรค์ (Co-creator)" ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นช่องว่างในการวิจัยนี้ โดยมุ่งเน้น การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมออกแบบ และร่วมตัดสินใจในการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ ซึ่งไม่เพียงช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และเพิ่มมูลค่าสินค้า แต่ยังนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) และสร้างโมเดลการพัฒนาที่ยั่งยืนให้แก่เศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดสมุทรสาครสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
2. เพื่อเปรียบเทียบรายได้และดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH) ก่อนและหลังการดำเนินโครงการ

สมมติฐานในการวิจัย

1. หลังการดำเนินโครงการ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าก่อนการดำเนินโครงการ
2. หลังการดำเนินโครงการ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีดัชนีความสุขมวลรวม (GVH) สูงกว่าก่อนการดำเนินโครงการ

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทอดเป็นสะพานเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติจริง และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ที่มีความครอบคลุม และสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างเป็นระบบ โดยผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาบูรณาการเข้ากับศาสตร์ด้านการออกแบบ และการสร้างแบรนด์ ซึ่งมีรายละเอียดของแนวคิดและทฤษฎีหลักที่นำมาใช้เป็นฐานรากของการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือ PAR เป็นกระบวนทัศน์การวิจัยที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ และบริบททางสังคม โดยหัวใจสำคัญของแนวคิดนี้คือการทลายเส้นแบ่งระหว่างผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย กระบวนการนี้กำหนดให้ผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชนมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการเป็นหุ้นส่วนทางความคิด ตั้งแต่การร่วมกันค้นหาปัญหาที่แท้จริง การระดมสมองเพื่อหาวิธีแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทาง การลงมือปฏิบัติ ไปจนถึงการประเมินผลลัพธ์ร่วมกัน ในบริบทของการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ การใช้ PAR ช่วยเปลี่ยนบทบาทของ

สมาชิกจากเพียงผู้ให้ข้อมูลมาเป็น "ผู้ร่วมสร้างสรรค์" (Co-creator) ซึ่งกระบวนการนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้ได้ผลลัพธ์งานออกแบบที่ตรงกับความต้องการและข้อจำกัดทางทรัพยากรของชุมชนอย่างแท้จริงเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจ และก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในตัวผลิตภัณฑ์ อันเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้นลง

2. แนวคิดการออกแบบเชิงกลยุทธ์ (Strategic Design) การออกแบบเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการที่ยกระดับการออกแบบจากการเป็นเพียงเครื่องมือสร้างความสวยงามไปสู่การเป็นเครื่องมือทางธุรกิจที่ใช้แก้ปัญหา และสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน แนวคิดนี้มุ่งเน้นการบูรณาการระหว่างสององค์ประกอบหลัก ได้แก่ "ประโยชน์ใช้สอย" (Function) และ "สุนทรียภาพทางอารมณ์" (Emotion)

- ด้านประโยชน์ใช้สอย (Function): คือการออกแบบที่ตอบสนองต่อการใช้งานจริงอย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ การเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ขวดสเปรย์ที่ได้มาตรฐาน มีขนาดกะทัดรัดพกพาง่าย หัวฉีดสามารถกระจายละอองฝอยได้ดี และมีฉลากที่ระบุข้อมูลส่วนประกอบหรือวิธีใช้ได้อย่างครบถ้วนตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
- ด้านสุนทรียภาพทางอารมณ์ (Emotion): คือการออกแบบที่สามารถสื่อสารคุณค่า และสร้างความเชื่อมโยงทางความรู้สึกกับผู้บริโภค อาทิ การใช้กราฟิก สีสัน และรูปทรงที่สะท้อนถึงความเป็นธรรมชาติ ความปลอดภัย และความน่าเชื่อถือ การประยุกต์ใช้การออกแบบเชิงกลยุทธ์ในงานวิจัยนี้ จึงเป็นการแก้ปัญหาความล้าสมัยของผลิตภัณฑ์เดิม โดยผสมผสานความรู้ทางศิลปะเข้ากับพฤติกรรมผู้บริโภค เพื่อเปลี่ยนผ่านสินค้าพื้นบ้านให้กลายเป็นสินค้าที่ตอบโจทย์ความต้องการของตลาดในยุคปัจจุบัน

3. แนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ตราสินค้า (Brand Identity) เพื่อพัฒนาตราสินค้าของชุมชนให้มีความเป็นมืออาชีพ และเป็นที่จดจำ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ตราสินค้าของ ศรีกัญญา มงคลศิริ (2547) ซึ่งเป็นกรอบทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยทฤษฎีนี้ระบุถึงกระบวนการสร้างตราสินค้าอย่างเป็นระบบผ่าน 4 ขั้นตอนสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบการทำงานหลักในระยะที่ 3 ของกระบวนการวิจัย ดังนี้

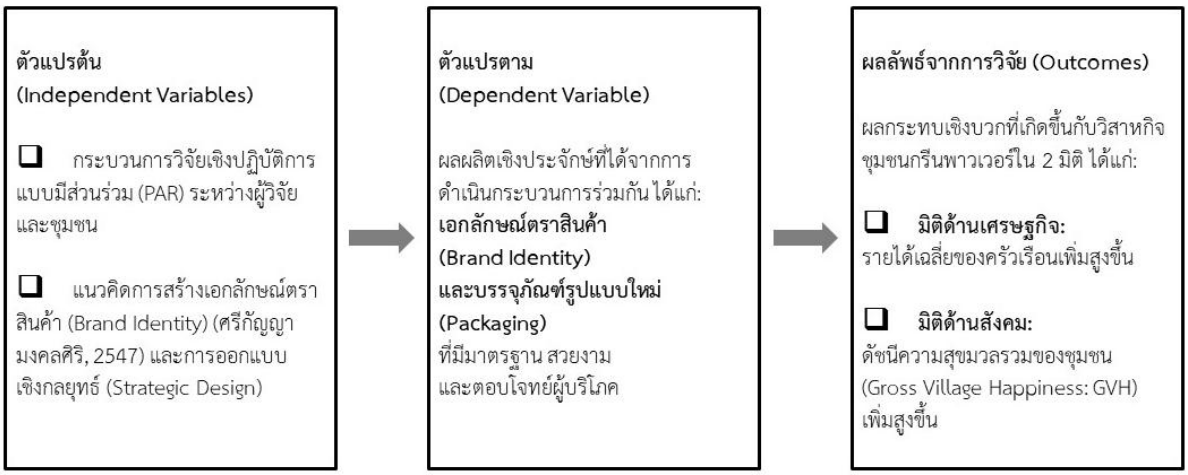
- ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (Target Audience Analysis): เป็นขั้นตอนแรกในการทำความเข้าใจว่าผู้บริโภคที่แท้จริงคือใคร มีพฤติกรรมการซื้ออย่างไร เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทางการออกแบบได้ตรงจุด
- ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบตราสินค้า (Brand Design): เป็นการสร้างสรรค์สัญลักษณ์ที่จับต้องได้ ซึ่งในการศึกษานี้คือการนำตัวอักษร "GP" และตัวเลข "102" ที่มีความหมายเชื่อมโยงกับหน่วยงานต้นสังกัด มาออกแบบใหม่โดยใช้โครงสร้างเส้นสายที่ทันสมัย แข็งแรง และเลือกใช้ระบบโทนสีธรรมชาติ
- ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเอกลักษณ์ (Identity Creation): เป็นการสร้างบุคลิกภาพ (Brand Personality) และตัวตนของแบรนด์ให้มีความชัดเจน สื่อสารถึงความเป็นผลิตภัณฑ์กึ่งออร์แกนิกที่ปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- ขั้นตอนที่ 4 การสื่อสารแบรนด์ (Brand Communication): คือการนำเอกลักษณ์ที่สร้างขึ้นไปประยุกต์ใช้กับจุดสัมผัส (Touchpoints) ต่างๆ ที่ผู้บริโภคจะมองเห็น เช่น การออกแบบฉลากสินค้าใหม่ให้สวยงามและอ่านง่าย ตลอดจนการพัฒนาสื่อส่งเสริมการตลาด ณ จุดขาย (Roll-up Banner) เพื่อสร้างการรับรู้และกระตุ้นการตัดสินใจซื้อ

4. แนวคิดดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (Gross Village Happiness: GVH) ดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน เป็นแนวคิดและเครื่องมือชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่าง

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตทางสังคม โดยประยุกต์มาจากแนวคิดความสุขมวลรวม (Gross Happiness) ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชน (2555) ได้นำมาใช้เป็นกรอบในการประเมินคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบ การวัดระดับความสุขมวลรวมนี้ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ 9 มิติ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต การศึกษาและการเรียนรู้ การบริหารจัดการชุมชนที่ดี (ธรรมาภิบาล) ความเข้มแข็งของชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม การใช้เวลา และมาตรฐานความเป็นอยู่หรือเศรษฐกิจ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิด GVH มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือประเมินผลลัพธ์ (ตัวแปรตาม) เพื่อชี้ให้เห็นว่ากระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และการร่วมสร้างสรรค์เอกลักษณ์ตราสินค้า ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มรายได้หรือมูลค่าเชิงพาณิชย์เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการทางสังคมที่ช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ความสามัคคี และยกระดับความสุขมวลรวมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวมได้อย่างเป็นรูปธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำตัวแปรต่างๆ มาเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อแสดงให้เห็นถึงทิศทางและขั้นตอนของการศึกษา โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ตัวแปรต้น กระบวนการ/ตัวแปรตาม และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

การบูรณาการกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และแนวคิดการออกแบบเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่ตอบโจทย์ผู้บริโภค ซึ่งผลผลิตดังกล่าวช่วยยกระดับชุมชนทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจที่ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น และมิติด้านสังคมที่ดัชนีความสุขมวลรวม (GVH) สูงขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยบูรณาการการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรเป้าหมายคือ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) ดังนี้

- เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ที่ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้อง
- มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตและดำเนินงานของกลุ่มมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี
- มีความเต็มใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ประธานกลุ่ม คณะกรรมการบริหารกลุ่ม และสมาชิกที่ปฏิบัติงานในฝ่ายผลิต

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- เครื่องมือเชิงคุณภาพ: 1) แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งมีโครงสร้าง เพื่อเจาะลึกถึงปัญหาและความต้องการ 2) แบบบันทึกการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในระหว่างการจัดกิจกรรมกลุ่ม (Focus Group) และการระดมสมอง
- เครื่องมือเชิงปริมาณ: 1) แบบบันทึกรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของสมาชิก เพื่อเก็บบันทึกข้อมูลรายได้ต่อเดือน 2) แบบประเมินดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (Gross Village Happiness: GVH) ครอบคลุม 9 มิติ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยบันทึกรายได้และประเมิน GVH ในระยะเวลา 3 เดือนก่อนเริ่มดำเนินโครงการ และ 3 เดือนหลังจากการนำผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ออกวางจำหน่ายจริง เพื่อนำมาเปรียบเทียบผลลัพธ์ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการตรวจสอบเอกสาร/บันทึกรายได้ของกลุ่ม มาเปรียบเทียบ และยืนยันความสอดคล้องกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริง และลดความลำเอียงของผู้วิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

- ข้อมูลเชิงคุณภาพ: ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล สรุปประเด็นสำคัญ และนำเสนอในรูปแบบความเรียง
- ข้อมูลเชิงปริมาณ: ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการอธิบายข้อมูลพื้นฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมาน คือการทดสอบค่าทีแบบจับคู่ (Paired Samples t-test) เพื่อทดสอบสมมติฐานการเปรียบเทียบรายได้และค่า GVH ของกลุ่มตัวอย่างก่อน และหลังการดำเนินโครงการ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

5. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย (กระบวนการ PAR) ผู้วิจัยได้นำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาดำเนินการร่วมกับวิสาหกิจชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การค้นหาปัญหาและบริบทของชุมชน (Problem Identification): ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยและจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group) ร่วมกับสมาชิกวิสาหกิจชุมชน จำนวน 20 คน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) ค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน และปัญหาที่แท้จริง ซึ่งพบว่าปัญหาหลักคือผลิตภัณฑ์สเปรย์กันยุงตะไคร้หอมขาดเอกลักษณ์ตราสินค้าที่ชัดเจน และบรรจุภัณฑ์ใช้งานไม่สะดวก ส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้

ระยะที่ 2 การวางแผนและระดมสมอง (Planning & Brainstorming): ผู้วิจัย และชุมชนร่วมกันระดมสมองเพื่อกำหนดทิศทางการแก้ปัญหา โดยผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดการออกแบบเชิงกลยุทธ์ (Strategic Design) และการสร้างตราสินค้ามาเป็นเครื่องมือช่วยสะท้อนความคิด ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดกลุ่มเป้าหมายใหม่ (Target Audience) และกำหนดภาพลักษณ์ที่ต้องการสื่อสาร คือความเป็นผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัย สกัดจากธรรมชาติ และเป็นมิตรต่อผู้ใช้งาน

ระยะที่ 3 การออกแบบและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Co-creation & Development): ในระยะนี้ ผู้วิจัยปรับบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เพื่อให้ชุมชนเป็น "ผู้ร่วมสร้างสรรค์" อย่างแท้จริง โดยดำเนินกระบวนการดังนี้

- การร่วมออกแบบอัตลักษณ์ตราสินค้า: ผู้วิจัยนำข้อมูลจากชุมชนมาพัฒนาเป็นแบบร่างโลโก้ 3 รูปแบบ และนำกลับไปให้ชุมชนร่วมกันวิพากษ์ ปรับปรุง และลงมติคัดเลือก จนได้ข้อสรุปเป็นตราสินค้าภายใต้ชื่อ "GP 102" ที่มีรูปแบบทันสมัย
- การร่วมพัฒนาบรรจุภัณฑ์และฉลาก: ชุมชนร่วมกันทดสอบการใช้งานขวดบรรจุภัณฑ์รูปแบบต่าง ๆ และร่วมตัดสินใจเลือกใช้ขวดสเปรย์ขนาด 60 มิลลิลิตร เนื่องจากจับถนัดมือ พกพาง่าย และหัวสเปรย์กระจายน้ำยาได้ดี สำหรับการออกแบบฉลาก ชุมชนได้ให้ข้อมูลส่วนประกอบ และสรรพคุณที่ถูกต้อง เพื่อให้ผู้วิจัยนำไปจัดวางองค์ประกอบกราฟิกให้เป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์
- การร่วมออกแบบสื่อส่งเสริมการตลาด: ชุมชน และผู้วิจัยได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ ณ จุดขาย (Roll-up Banner) เพื่อใช้สำหรับออกบูธจัดแสดงสินค้า

ระยะที่ 4 การนำไปปฏิบัติและประเมินผล (Action & Evaluation): วิสาหกิจชุมชนนำผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่ได้รับการพัฒนาร่วมกันไปผลิต และทดลองจำหน่ายจริงในตลาด เป็นระยะเวลา 3 เดือน จากนั้น ผู้วิจัย และชุมชนได้จัดเวทีสรุปบทเรียน (After Action Review: AAR) เพื่อประเมินผลความพึงพอใจ ปัญหาอุปสรรคที่พบจากการจำหน่ายจริง ตลอดจนประเมินผลการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ และดัชนีความสุขมวลรวม (GVH)

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้เป็น 2 ส่วนหลัก ดังนี้

ส่วนที่ 1: ผลการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

จากการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มาใช้ ผู้วิจัย และสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ใหม่สำหรับผลิตภัณฑ์นำร่องคือ "สเปรย์กันยุงตะไคร้หอม" (โดยยังคงสูตรน้ำยาสมุนไพรดั้งเดิมของกลุ่มไว้ เนื่องจากมีคุณภาพดีอยู่แล้ว) ทั้งนี้ ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างเอกลักษณ์ตราสินค้าของ ศรีกัญญา มงคลศิริ (2547) มาเป็นกรอบในการรายงานผลการปฏิบัติงานร่วมกัน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย (Target Audience Analysis) ผู้วิจัยและชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์จุดอ่อนของผลิตภัณฑ์เดิมและกำหนดทิศทางใหม่ โดยมีมติร่วมกันที่จะยกระดับสินค้าจาก "สินค้าพื้นบ้านที่ขายเฉพาะในชุมชน" ไปสู่ "สินค้าเพื่อสุขภาพที่สามารถแข่งขันในร้านค้าปลีกสมัยใหม่ และตลาดของฝากระดับจังหวัด" กลุ่มเป้าหมายใหม่จึงมุ่งเน้นไปที่กลุ่มคนวัยทำงาน และครอบครัว ที่ใส่ใจสุขภาพ และนิยมใช้ผลิตภัณฑ์ออร์แกนิก

1.2 การออกแบบตราสินค้า (Brand Design) เพื่อสร้างการจดจำที่ง่ายและดูเป็นสากล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเรื่องราวของกลุ่มที่จัดตั้งโดยครอบครัวทหารสังกัดกองพันทหารสื่อสารที่ 102 มาเป็นฐานในการออกแบบร่างตราสินค้า (Logo) จำนวน 3 รูปแบบ และนำเสนอให้เวทีประชาคมของชุมชนร่วมกันวิพากษ์ และพิจารณาคัดเลือก ผลปรากฏว่า ชุมชนมีมติเลือกใช้ชื่อตราสินค้า "GP 102" (GP ย่อมาจาก Green Power) ซึ่งออกแบบโดย

ใช้รูปแบบตัวอักษร (Typography) ที่มีความโค้งมน สื่อถึงความอ่อนโยน เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และใช้โทนสีเขียวใบไม้สลับสีทอง เพื่อยกระดับความพรีเมียมให้แก่ตราสินค้า

ภาพที่ 1 ตราสินค้า (Logo) "GP 102" ที่ผ่านกระบวนการร่วมตัดสินใจ และคัดเลือกโดยสมาชิกวิสาหกิจชุมชน
ที่มา: [คณะผู้วิจัย, 2568]

1.3 การสร้างเอกลักษณ์และการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Identity Creation and Packaging Development) ในส่วนของบรรจุภัณฑ์ ผู้วิจัยและชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของบรรจุภัณฑ์รูปแบบต่างๆ ในท้องตลาด และมีมติคัดเลือก ขวดสเปรย์พลาสติก PET ขนาด 60 มิลลิลิตร เป็นบรรจุภัณฑ์หลัก เนื่องจากตอบโจทย์ด้านประโยชน์ใช้สอย (Function) คือ มีน้ำหนักเบา ขนาดกะทัดรัด พกพาสะดวก และหัวฉีดสเปรย์สามารถกระจายละอองน้ำยาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของ ฉลากสินค้า (Label) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลส่วนประกอบ และสรรพคุณที่ชุมชนให้มา จัดทำเป็นกราฟิกฉลากแบบสติ๊กเกอร์พันรอบขวด โดยใช้ภาพวาดลายเส้น (Illustration) ของต้นตะไคร้หอม เพื่อสะท้อนความเป็นสมุนไพรธรรมชาติ พร้อมทั้งจัดวางองค์ประกอบข้อมูลตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มีวิธีใช้ คำเตือน และปริมาณสุทธิที่ชัดเจน)

ภาพที่ 2 รูปแบบบรรจุภัณฑ์ขวดสเปรย์ 60 มิลลิลิตร และฉลากสินค้าที่ได้รับการออกแบบใหม่
เพื่อตอบโจทย์ประโยชน์ใช้สอยและสุนทรียภาพ
ที่มา: [คณะผู้วิจัย, 2568]

1.4 การสื่อสารแบรนด์ผ่านสื่อส่งเสริมการตลาด (Brand Communication) เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมีเครื่องมือในการนำเสนอสินค้าเมื่อต้องไปจัดนิทรรศการหรือออกบูธจำหน่ายสินค้าภายนอกสถานที่ ผู้วิจัยและชุมชนจึงได้ร่วมกันพัฒนาสื่อส่งเสริมการตลาด (Marketing Promotion Materials) ในรูปแบบของป้ายประชาสัมพันธ์แบบม้วนเก็บได้ (Roll-up Banner) ณ จุดขาย โดยเน้นการจัดวางภาพผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค

ภาพที่ 3 สื่อส่งเสริมการตลาด ณ จุดขาย (Roll-up Banner)
สำหรับใช้ในการสื่อสารแบรนด์เมื่อออกบูธจัดแสดงสินค้า
ที่มา: [คณะผู้วิจัย, 2568]

ส่วนที่ 2: ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้านเศรษฐกิจและสังคม

เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และตราสินค้าแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบสมมติฐานโดยเปรียบเทียบข้อมูล ระยะเวลา 3 เดือนก่อนดำเนินโครงการ และ 3 เดือนหลังการนำผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์ใหม่ออกวางจำหน่ายจริง ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน ผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติ Paired Samples t-test มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยของสมาชิก ก่อนการดำเนินโครงการ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้เฉลี่ยจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์อยู่ที่ 1,500 บาทต่อเดือน (S.D. = 210.5) หลังจากการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์และเอกลักษณ์ตราสินค้าใหม่ ทำให้สามารถนำสินค้าไปวางจำหน่ายในร้านค้าสวัสดิการของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ และเพิ่มมูลค่าต่อหน่วยได้ ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 5,000 บาทต่อเดือน (S.D. = 450.2) เมื่อทดสอบความแตกต่างพบว่า รายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -15.42$, $p < .05$) สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนก่อนและหลังดำเนินโครงการ

ตัวแปร (n=20)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	S.D.	t	p-value
รายได้ก่อนดำเนินโครงการ (บาท/เดือน)	1,500.00	210.5	-15.42*	.000
รายได้หลังดำเนินโครงการ (บาท/เดือน)	5,000.00	450.2		
*(หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)*				

ที่มา: [คณะผู้วิจัย, 2568]

2.2 ผลการเปรียบเทียบดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH) จากการประเมินดัชนีความสุขมวลรวม (Gross Village Happiness: GVH) ในมิติต่างๆ ก่อนการดำเนินโครงการ สมาชิกมีระดับความสุขมวลรวมเฉลี่ยอยู่ที่ 3.85 (S.D. = 0.42) และภายหลังการดำเนินโครงการและการทำงานร่วมกันเป็นทีม ระดับความสุขมวลรวมเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 4.38 (S.D. = 0.35) เมื่อทำการทดสอบทางสถิติพบว่า ดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -8.76$, $p < .05$) สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพึงพอใจ ความภาคภูมิใจในผลิตภัณฑ์ใหม่ และความสามัคคีที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 2: ผลการเปรียบเทียบดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH) ก่อนและหลังดำเนินโครงการ

ตัวแปร (n=20)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	S.D.	t	p-value
ดัชนีความสุขมวลรวมก่อนดำเนินโครงการ	3.85	0.42	-8.76*	.000
ดัชนีความสุขมวลรวมหลังดำเนินโครงการ	4.38	0.35		
*(หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)*				

ที่มา: [คณะผู้วิจัย, 2568]

สรุปผลการวิจัย

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการวิจัยนี้ เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมในฐานะ "ผู้ร่วมสร้างสรรค์" ระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ ในการประยุกต์ใช้หลักการออกแบบเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และการต่อยอดองค์ความรู้ กล่าวคือ ในมิติด้านเศรษฐกิจ การยกระดับภาพลักษณ์แบรนด์ และบรรจุภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ตลาด สามารถพลิกฟื้นเศรษฐกิจฐานราก และยกระดับรายได้เฉลี่ยของสมาชิกจาก 1,500 บาท เป็น 5,000 บาทต่อเดือน (เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 233.3)

ความมั่นคงทางรายได้ดังกล่าว ประกอบกับกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ได้ส่งผลต่อเนื่องถึงคุณภาพชีวิต และมิติด้านสังคม สะท้อนผ่านดัชนีความสุขมวลรวม (GVH) ที่เพิ่มสูงขึ้นจากระดับ 3.85 เป็น 4.38 อันเป็นผลลัพธ์ที่ไม่ได้เกิดจากเพียงความสำเร็จทางการเงิน แต่ยังเกิดจากความภาคภูมิใจในตัวผลิตภัณฑ์ และความสามัคคีที่แน่นแฟ้นขึ้นของคนในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น ความสำเร็จจากการศึกษาครั้งนี้ยังได้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ทางวิชาการ ที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบ (Model) ด้านการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐหรือวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ นำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืนต่อไป

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาเอกลักษณ์ตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยสามารถนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลเชิงวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนบริบทของพื้นที่ได้ดังนี้

1. การยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจผ่านการออกแบบเชิงกลยุทธ์และการสร้างเอกลักษณ์ตราสินค้า ผลการศึกษาพบว่า หลังจากการดำเนินโครงการ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (จาก 1,500 บาท เป็น 5,000 บาทต่อเดือน) ทั้งนี้สามารถอภิปรายได้ว่า การเพิ่มขึ้นของรายได้เป็นผลสัมฤทธิ์จากการประยุกต์ใช้ แนวคิดการออกแบบเชิงกลยุทธ์ (Strategic Design) และทฤษฎีการสร้างเอกลักษณ์ตราสินค้า (Brand Identity) ของ ศรีกัญญา มงคลศิริ (2547) อย่างเป็นระบบ การปรับเปลี่ยนตราสินค้าเป็น "GP 102" และการเปลี่ยนมาใช้บรรจุภัณฑ์ขวดสเปรย์ PET ขนาด 60 มิลลิลิตรพร้อมฉลากที่ได้มาตรฐาน เป็นการดึงเอา "ประโยชน์ใช้สอย (Function)" และ "สุนทรียภาพทางอารมณ์ (Emotion)" มาผสานกัน ซึ่งช่วยแก้ปัญหาความล้าสมัย และข้อจำกัดในการใช้งานของบรรจุภัณฑ์เดิม สอดคล้องกับหลักการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ระบุว่า การสร้างอัตลักษณ์ที่ชัดเจน ทันสมัย และบอกเล่าเรื่องราวของความปลอดภัยจากธรรมชาติ จะช่วยเปลี่ยนสถานะจาก "สินค้าพื้นบ้าน" ไปสู่ "สินค้าเพื่อสุขภาพ" ที่สามารถแข่งขันได้ในตลาดที่กว้างขึ้นและตอบโจทย์ผู้บริโภคยุคใหม่ได้อย่างตรงจุด

2. บทบาทของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ต่อการสร้างความสุขและความเป็นเจ้าของ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ดัชนีความสุขมวลรวมของชุมชน (GVH) เพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (จาก 3.85 เป็น 4.38) ปรากฏการณ์นี้อภิปรายได้ว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่พลิกบทบาทของสมาชิกชุมชนจากการเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์หรือผู้ให้ข้อมูล มาเป็น "ผู้ร่วมสร้างสรรค์ (Co-creator)" อย่างเต็มตัว ในทุกระยะของโครงการ (ตั้งแต่การร่วมวิเคราะห์ปัญหา กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ไปจนถึงการร่วมออกแบบ และตัดสินใจเลือกตราสินค้า) กระบวนการนี้ได้สร้างพื้นที่แห่งความเท่าเทียมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้ได้ผลงานออกแบบที่สอดคล้องกับศักยภาพ และข้อจำกัดของชุมชนเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางจิตวิทยาที่สำคัญคือ "ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging)" เมื่อชุมชนรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของผลงาน จึงเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความสามัคคี และมีแรงจูงใจในการขับเคลื่อนกลุ่มต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหลายแห่งที่ยืนยันว่ากระบวนการ PAR คือกุญแจสำคัญที่เชื่อมโยงความสำเร็จทางเศรษฐกิจเข้ากับการพัฒนาทุนทางสังคมได้อย่างกลมกลืน

3. ความยั่งยืนทางการเงินในระยะยาวภายใต้บริบทของจังหวัดสมุทรสาคร เมื่อพิจารณาในบริบทเชิงพื้นที่ จังหวัดสมุทรสาครเป็นเมืองเศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะคือเป็น "เมืองอุตสาหกรรม" ที่มีความหนาแน่นของโรงงาน และสถานประกอบการจำนวนมาก การที่วิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์สามารถยกระดับผลิตภัณฑ์สเปรย์กันยุงตะไคร้หอมจนมีบรรจุภัณฑ์ และฉลากที่ได้มาตรฐานเทียบเท่าสินค้าระดับสากล ถือเป็นการเปิดประตูสู่โอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ ที่ไม่ใช่เพียงการขายปลีกแบบเดิม (B2C) แต่อภิปรายได้ว่า กลุ่มสามารถนำผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาแล้วนี้ไปต่อยอดเจรจาเพื่อจัดทำเป็น "สินค้าสวัสดิการสำหรับพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม" (B2B) ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครได้ ซึ่งการเจาะตลาดกลุ่มองค์กรหรือโรงงานอุตสาหกรรมนี้ จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างยอดสั่งซื้อที่แน่นอนและต่อเนื่อง (Recurring Income) อันเป็นการตอบโจทย์เรื่องความยั่งยืนทางการเงิน (Financial Sustainability) ในระยะยาวของวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และสอดรับกับบริบทของจังหวัดสมุทรสาครอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงประยุกต์สำหรับวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ ว่าควรนำตราสินค้า "GP 102" ที่ได้รับการพัฒนาร่วมกันนี้ ไปต่อยอดใช้ในลักษณะของ "แบรนด์ร่ม (Umbrella Brand)" เพื่อครอบคลุมกลุ่มผลิตภัณฑ์อื่นๆ ของกลุ่มที่มีอยู่แล้วหรือที่จะพัฒนาขึ้นในอนาคต (เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาทำความสะอาดอเนกประสงค์ หรือผลิตภัณฑ์สมุนไพรอื่น ๆ) ซึ่งจะช่วยสร้างการจดจำ และลดต้นทุนในการสร้างแบรนด์ใหม่ นอกจากนี้ ในด้านการตลาด กลุ่มควรต่อยอดนำผลิตภัณฑ์สเปรย์กันยุงที่มีบรรจุภัณฑ์ได้มาตรฐานแล้วนี้ ไปนำเสนอเป็น "สินค้าสวัสดิการสำหรับพนักงาน" ให้แก่กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อสร้างฐานลูกค้าองค์กร (B2B) และสร้างความมั่นคงทางรายได้ในระยะยาว

ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนระดับจังหวัดหรือระดับท้องถิ่น ควรนำ "กระบวนการร่วมสร้างสรรค์และออกแบบเชิงกลยุทธ์" จากงานวิจัยนี้ ไปจัดทำเป็น "คู่มือต้นแบบ (Prototype Manual)" เพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนแห่งอื่นๆ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการสนับสนุนจากการให้เพียงงบประมาณหรือเครื่องจักรผลิต มาเป็นการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการสร้างเอกลักษณ์ตราสินค้าที่ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดสมุทรสาครได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อ "พัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) และการตลาดดิจิทัล (Digital Marketing)" สำหรับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกรีนพาวเวอร์ เพื่อขยายฐานลูกค้าไปยังกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวงกว้าง นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยด้าน "การบริหารจัดการต้นทุนและโซ่อุปทาน (Supply Chain Management)" เพื่อเตรียมความพร้อมของกลุ่มในการรองรับกำลังการผลิตที่อาจเพิ่มสูงขึ้นจากการขยายตัวของตลาดในอนาคต อันจะช่วยเติมเต็มระบบนิเวศทางธุรกิจของวิสาหกิจชุมชนให้มีความสมบูรณ์ และเข้มแข็งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2555). *คู่มือการประเมินความสุขมวลรวมของชุมชน (Gross Village Happiness).* กระทรวงมหาดไทย. https://plan.cdd.go.th/

กรมการพัฒนาชุมชน. (2565). *รายงานสรุปผลการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ประจำปี 2565.* กระทรวงมหาดไทย. https://www.cdd.go.th/th/content/category/index/id/29

ศรีกัญญา มงคลศิริ. (2547). *Brand management: การบริหารตราสินค้า.* ทิปปิ้ง พอยท์ เพรส.

Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance.* Free Press.

Seo, M. (2025). Branding and packaging design to enhance herbal products of Community Enterprise Group, Ban Khao Yai Pluang Thong Subdistrict, Bo Thong District, Chon Buri Province. *Academic Journal of Industrial Technology Innovation, 3*(1), 59–72. https://ph03.tci-thaijo.org/index.php/AJITI/article/view/3844

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนเจเนอเรชั่นซี (Generation Z) กรณีศึกษา: องค์การธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหาร
Factors affecting the employment of generation Z Case study: A Large Agricultural and food industry business organization

พัชทิชา กุลสุวรรณ์ (Patticha Kulsuwan) *E-mail: patticha.kul@mahidol.ac.th* [1]
สุริยา บุตรพันธ์ (Suriya Butrapun) *E-mail: suriya.but@mahidol.ac.th* [2*]
ปิยบุตร ปานภาษี (Piyabut Panpasee) *E-mail: piyabut.pap@gmail.com* [3]
[1, 2, 3] *สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการสังคมและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตอำนาจเจริญ*
(Innovation for Social and Environmental Management Program, Mahidol University Amnat Charoen Campus)
Corresponding Author. E-mail: Suriya.but@mahidol.ac.th

(Received: 28 January 2026; Revised: 17 June 2026; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นด้านปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี กรณีศึกษา: ธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ และ 2) ศึกษาปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี กรณีศึกษา: ธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้จัดการฝึกหัดที่ผ่านการสรรหาและคัดเลือกขององค์การ จำนวน 123 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้แบบสอบถาม สถิติใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณ และการหาค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่อปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจนเนอเรชั่นซี ด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ อยู่ในระดับมากที่สุด $\bar{X}$= 4.66, S.D.= 0.540 ด้านความมั่นคงของงาน อยู่ในระดับมากที่สุด $\bar{X}$= 4.56, S.D.= 0.572 ด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน อยู่ในระดับมากที่สุด $\bar{X}$= 4.53, S.D.= 0.579 ปัจจัยด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ (Beta = 0.234) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของตัวแปรตามสูงที่สุด รองลงมา ปัจจัยด้านลักษณะของงาน (Beta = 0.175) และอันดับสาม เป็นปัจจัยด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน (Beta = 0.174) ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ : เจเนอเรชั่นซี **;** การตัดสินใจเข้าทำงาน **;** ปัจจัยจูงใจ **;** ธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารและการเกษตร

Abstract

This research aimed to: 1) investigate the levels of opinion regarding motivational factors influencing the job application decisions of Generation Z (a case study of a large-scale agricultural and food industrial enterprise); and 2) analyze the motivational factors affecting their decision to enter the workforce. The sample consisted of 123 management trainees selected through the organization’s recruitment and selection process. Data were collected

via questionnaires and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, Pearson correlation, and multiple regression analysis.

The findings revealed that the respondents rated their opinions on motivational factors at the highest level, specifically in terms of Compensation and Benefits ($\bar{X}$= 4.66, SD = 0.54), followed by Job Security ($\bar{X}$= 4.56, SD = 0.57), and Career Advancement ($\bar{X}$= 4.53, SD = 0.58). Furthermore, multiple regression analysis indicated that Compensation and Benefits (Beta = 0.234) had the greatest influence on the dependent variable, followed by Job Characteristics (Beta = 0.175), and Career Advancement (Beta = 0.174), respectively. These relationships were statistically significant at the 0.05 level.

Keywords : Generation Z ; Job Entry decisions ; Motivation Factors ; Agri-industrial and food business

บทนำ

สถานการณ์ภาพรวมด้านความเคลื่อนไหวทางสังคมและแรงงานไตรมาสที่สี่ พ.ศ. 2567 การจ้างงานลดลงในภาคเกษตรกรรมในขณะที่สาขานอกภาคเกษตรกรรมยังขยายตัวโดยเฉพาะกลุ่มโรงแรมภัตตาคาร ร้อยละ 9.4 ในอาชีพกลุ่มการขนส่งและเก็บสินค้า ร้อยละ 4.4 ข้อมูลชั่วโมงในการทำงานผู้ทำงานล่วงเวลาเพิ่มขึ้นเป็น 6.7 ล้านคน ผู้ทำงานต่ำกว่าระดับความรู้เป็น 2.2 ล้านคน และผู้เสมือนว่างงานเพิ่มขึ้นเป็น 2.0 ล้านคน ตามลำดับ (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) โดยเฉพาะคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี เป็นคนที่เกิดช่วงปี พ.ศ.2538 – 2545 ในประเทศไทยมีจำนวนประชากรกลุ่มนี้ประมาณ 8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 25 ของประชากรทั้งหมด คนกลุ่มนี้เป็นคนรุ่นใหม่ที่เติบโตมาในโลกดิจิทัลทำให้มีความชำนาญด้านเทคโนโลยีสูง สามารถปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่มีทักษะด้านดิจิทัล ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบในสถานประกอบการนำระบบดิจิทัลมาใช้มากขึ้น สามารถปรับให้เข้ากับเครื่องมือได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากเปิดรับความหลากหลายและครอบคลุม มุมมองและประสบการณ์แปลกใหม่นำมาซึ่งแนวคิดใหม่ความคิดสร้างสรรค์เข้าใจในวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น จะก้าวไปสู่แรงงานที่มีความยืดหยุ่นสูงทำให้อนาคตของแรงงานมีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงไปของทรัพยากรมนุษย์ (โพสต์ทูเดย์, 2562)

ทรัพยากรมนุษย์จึงถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนและบริหารจัดการในองค์การ ซึ่งบุคลากรเป็นผู้สร้างสรรค์รวมถึงวัตถุประสงค์ขององค์การปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วมีการแข่งขันความเป็นเลิศและมีการกำหนดเป้าหมายผลลัพธ์ด้านทรัพยากรมนุษย์ทั้งบุคลากรและองค์การ เพื่อให้ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขันในอนาคตมุมมองทรัพยากรมนุษย์เป็น “ทุนมนุษย์ (Human Capital)” เป็นหนึ่งในสภาพแวดล้อมของระบบนวัตกรรม (United Nations Conference on Trade Development, 2020) มีความสามารถในการสร้างความรู้และการนำความรู้ไปสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทั้งในเชิงองค์การและระบบเศรษฐกิจ ยังผลให้ทุนมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบสมรรถนะใช้เป็นฐาน (Competency-based) เป็นการจัดการที่อยู่บนพื้นฐานของสมรรถนะเพื่อให้มั่นใจว่าทรัพยากรมนุษย์ทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่องค์การกำหนดไว้และสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนกลยุทธ์นวัตกรรมขององค์การผ่านหน้าที่งานในด้านทรัพยากรมนุษย์ (ยุทธนา แซ่เตียว และนันธวุฒิ ลือมรสิริ, 2565)

อุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารในประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองกลายมาเป็นธุรกิจหลักในตลาดโลกเต็มไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมอันอุดมสมบูรณ์ ถือส่วนครองตลาดอย่างมีนัยสำคัญจากเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่มีความแข็งแกร่งทั้งการเลี้ยงสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การแปรรูปอาหารและค้าปลีก จึงมีบทบาทสำคัญในการจัดหาผลิตภัณฑ์อาหารที่หลากหลายให้แก่ผู้บริโภคทั่วโลก ประเทศไทยได้พิสูจน์ความสามารถในการเป็นตลาดโลกกับความมุ่งมั่นของประเทศต่อและแนวปฏิบัติด้านการเกษตรที่ยั่งยืนและการเป็นครัวโลกควบคู่กับความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ยังคงขับเคลื่อนการเติบโตของอุตสาหกรรมที่สำคัญและยังคงเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญก้าวหน้าต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญการศึกษาความสัมพันธ์ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซีของธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารและการเกษตรซึ่งมีความสำคัญในด้านความเป็นอยู่ ด้านสังคมการสร้างอาชีพและวัฒนธรรมในด้านเศรษฐกิจเป็นการสร้างรายได้และธุรกิจ ดังนั้น การเกษตรกรรมของมนุษย์เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการเกษตรให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2561-2580 จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและบริการข้อมูลเพื่อการประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล การเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตร การยอมรับในการพัฒนาความรู้ ทักษะด้านการเกษตร และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการประกอบอาชีพในยุคดิจิทัล (สรชัย พิศาลบุตร และปิยะดา พิศาลบุตร, 2562)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นด้านปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี กรณีศึกษา: ธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี กรณีศึกษา: ธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่

แนวคิดการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีสองปัจจัย

ทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg et al. (1959) แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในที่ทำงานของแต่ละบุคคล ประกอบด้วย ปัจจัยสิ่งจูงใจและปัจจัยสุขอนามัย สำหรับในการทำงานของบุคลากรในองค์การพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกทำงาน ได้ประยุกต์ทฤษฎีสองปัจจัย คือ 1. ปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) เป็นปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลในการสร้างความพึงพอใจในการทำงานให้เกิดทัศนคติด้านบวกและแรงจูงใจในการทำงาน 1.1) ลักษณะงานที่ทำงานมีความน่าสนใจพิจารณาถึงคุณค่าของเนื้องานและความท้าทายในการลงมือทำ 1.2) ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การได้เลื่อนขั้นไปสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นเมื่อทำภารกิจประสบความสำเร็จ 2. ปัจจัยสุขอนามัย (Hygiene Factors) ประกอบด้วย 2.1) สภาพการทำงาน บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพโดยรอบและบรรยากาศในการทำงาน 2.2) ผลตอบแทนและสวัสดิการ เงินเดือน ค่าจ้าง และสวัสดิการมีความเหมาะสมกับตำแหน่งและงานที่ทำ รวมถึงสวัสดิการที่มอบให้แก่บุคลากรที่ทำงานในองค์การ 2.3) ความยืดหยุ่นในการทำงาน มีความยุติธรรมในการทำงาน มีการกระจายงานให้เหมาะสม การกำกับดูแลและการรับฟังความคิดเห็นผู้บังคับบัญชารวมทั้งผู้ใต้บังคับบัญชา 2.4) ความมั่นคงในงาน การได้รับความเชื่อมั่นและมั่นคงของอาชีพ และ 2.5) ความมีชื่อเสียงและนโยบายขององค์การ เป็นที่รับรู้เป็นที่รู้จักและมีนโยบายขององค์การที่มีความเชื่อถือมีหลักการ มีระบบจัดการขององค์การ (Herzberg et al., 1959; Furnham & Cuppello, 2025)

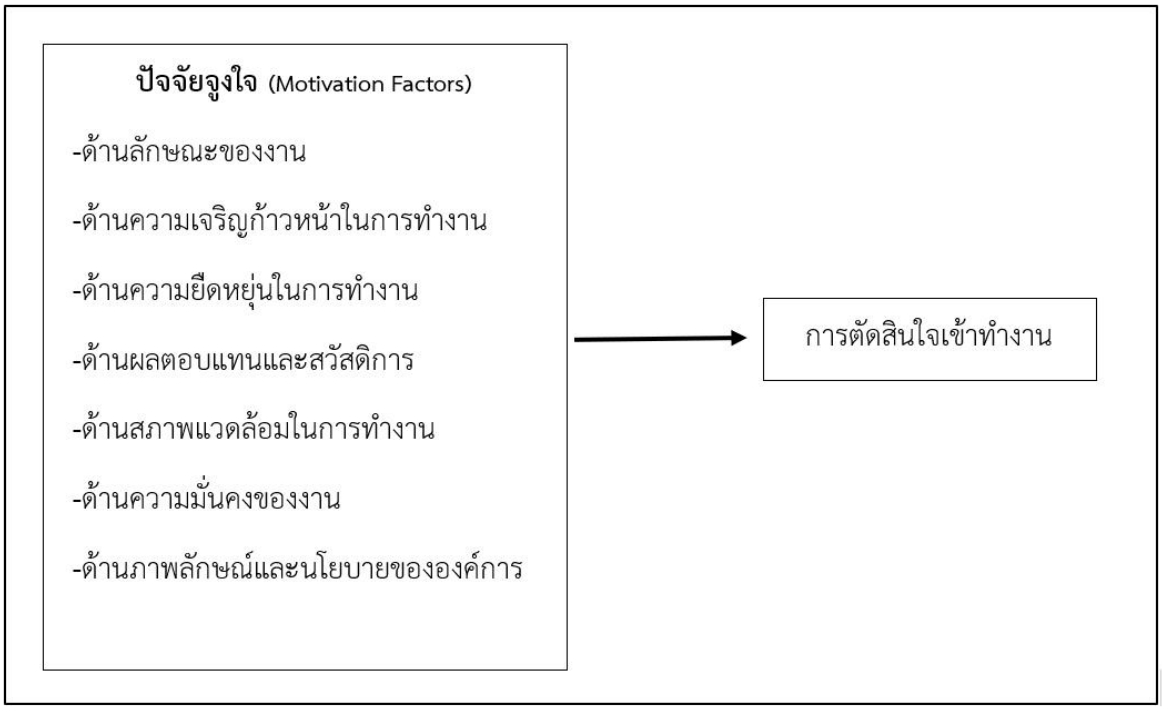
แนวคิดและทฤษฎีเจเนอเรชั่น (Generation)

เจเนอเรชั่น (Generation) หมายถึง การแบ่งกลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เติบโตภายใต้สภาวะแวดล้อมหนึ่งจะได้รับการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ และคนแต่ละรุ่นสามารถสะท้อนให้พฤติกรรมของคนในรูปแบบหนึ่ง ประชากรในเจเนอเรชั่นจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้งในเรื่องที่กล่าวข้างต้นจะมีอัตลักษณ์ร่วมกันและมีความแตกต่างกัน คนรุ่นใหม่มีลักษณะการแสดงออกที่มีความโดดเด่นด้วยความไม่อดทนต่อความไม่ถูกต้อง มีความพอใจและมีการแสดงออกอย่างมากในการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อว่าจะนำผลเชิงบวก มีความมั่นใจ หนึ่งในลักษณะที่จำแนกตนเองเชื่อมั่นเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ต้องรอการยืนยันจากภายนอก ในกรณีที่พอโอกาสจะแสดงความพร้อมในสิ่งนั้นอย่างเต็มที่ในการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจและสะท้อนถึงสิ่งสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบของอนาคตของคนรุ่นใหม่ (บุษกร คำโฮม และสมรักษ์ รัตนวัน, 2566; มนัสวี ศรีนนท์, 2561; อุทิส ศิริวรรณ, 2559)

เจเนอเรชั่นซี หรือ แซด (Generation Z) คือ กลุ่มคนที่เกิดในปี พ.ศ. 2538 – 2553 หรือ ค.ศ. 1995 – 2010 ปัจจุบันเป็นกลุ่มคนที่มีอายุตั้งแต่ 13 – 28 ปี (Wood, 2013) เติบโตมาพร้อมกับสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายที่อยู่รอบตัวจึงทำให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและมีการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากอยู่กับสื่อเทคโนโลยีมาตั้งแต่กำเนิด โดยใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโลกออนไลน์โซเชียล เจเนอเรชั่นซีมีประมาณ 13 ล้านคน กำลังเข้าสู่วัยทำงานซึ่งวัยที่มีความสำคัญในประเทศ (ก้องกฤษฎากรณ์ ชนแดง และคณะ, 2567; สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2564)

ดังนั้น กลุ่มที่กำลังเข้าสู่วัยทำงานและครอบคลุมถึงวัยที่เข้าสู่ตลาดแรงงานสำคัญของภาคธุรกิจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่เกิดในยุคดิจิทัล (Digital Era) ที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยง่ายในการเข้าถึงและพร้อมใช้งานอีกทั้งกลุ่มคนเจเนอเรชั่นซีสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพอย่างเหมาะสม โดยการเลือกเข้าทำงานกับบริษัทข้ามชาติของกลุ่มเจเนอเรชั่นซีพิจารณาเงินเดือนสวัสดิการและผลประโยชน์ ลักษณะงาน หน้าที่รับผิดชอบ สถานที่ทำงาน การเดินทาง สภาพแวดล้อมในการทำงาน โอกาสในการก้าวหน้าและเติบโต เลื่อนขั้น ความมั่นคงขององค์การ อาชีพ ตำแหน่ง การจ้าง ชื่อเสียงองค์การ สังคมในการทำงาน โอกาสในการแสดงความสามารถ โอกาสในการพัฒนาและเรียนรู้ ฝึกอบรม นโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์การ ระดับตำแหน่ง วัฒนธรรมองค์การ และการบอกปากต่อปากหรือจากคนรู้จัก กลุ่มเจเนอเรชั่นนี้มีความสนใจธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจความสวยความงาม และการลงทุนอสังหาริมทรัพย์ (ชนัญชิดา จงประสพโชคชัย และคณะ, 2566) การทำให้เข้าใจได้ว่าทฤษฎีเจเนอเรชันเป็นเรื่องของการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะ นิสัย และการให้คุณค่าของคนในแต่ละกาลสมัย ตลอดถึงเป็นการทำให้เข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์การและการใช้ชีวิตในปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะเข้าใจการอยู่ร่วมกันในคนที่มีความแตกต่างกันในเจเนอเรชั่นย่อมมีคุณลักษณะ นิสัย และการให้คุณค่าที่แตกต่างกัน (มนัสวี ศรีนนท์, 2561)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ พนักงานผู้สมัครที่ผ่านการคัดเลือกโดยวิธีการทำข้อสอบและการสอบสัมภาษณ์ขององค์การในตำแหน่งผู้จัดการฝึกหัด (Management trainee) ของธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ เป็นองค์การที่มีบทบาทห่วงโซ่คุณค่าระดับโลก (Value Chain) ที่มีการขับเคลื่อนองค์การธุรกิจทั้งต้นน้ำใช้การเกษตรอัจฉริยะ กลางน้ำมีการจัดหาวัตถุดิบ การเพาะปลูกและปศุสัตว์แบบครบวงจรจนถึงการบริหารจัดการฟาร์มมาตรฐานสูง การแปรรูปการเกษตรและอาหาร ปลายน้ำมีการกระจายสินค้า และสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาด้านเทคโนโลยีชีวภาพ บรรจุภัณฑ์ เป็นการดำเนินธุรกิจมุ่งความมั่นคงทางอาหาร จึงมีการให้ความสำคัญกับแรงงานกลุ่มคนรุ่นเจเนอเรชั่นซีที่มีอายุระหว่าง 21-26 ปี ทางผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 123 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) การเก็บข้อมูล ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามคำถามแบบปลายปิดเลือกตอบเพียงข้อเดียว มี 7 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา หลักสูตร/สาขาวิชา เกรดเฉลี่ย ภูมิลำเนา และประสบการณ์ทำงาน ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นใหม่ (Generation Z) ในองค์การธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ จำนวน 21 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตั้งแต่เห็นด้วยน้อยที่สุด (1) ไปจนถึงเห็นด้วยมากที่สุด (5) ส่วนที่ 3 เป็นการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นใหม่ (Generation Z)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) และความเที่ยงตรง (Reliability) รวมทั้งภาษาและถ้อยคำที่เหมาะสม การศึกษาตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence) ซึ่งเกณฑ์ให้ค่าความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 ถึง 1.00 ถือว่ามีความเที่ยงตรงผ่านเกณฑ์ ซึ่งผลการทดสอบค่าดัชนีของความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์จากผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ที่ 0.75 แสดงว่าเป็นข้อคำถามที่อยู่ในเกณฑ์เนื้อหามีความครอบคลุม (อารยา องค์เอี่ยม และพงศ์ธารา วิจิตเวชไพศาล, 2561) ทั้งนี้ได้มีการปรับแบบสอบถามตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีลำดับขั้นตอน ดังนี้ ผู้วิจัยติดต่อกับผู้จัดการด้านทรัพยากรบุคคลขององค์การธุรกิจอุตสาหกรรมและอาหารขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยขออนุญาตเก็บข้อมูลส่งแบบสอบถาม ซึ่งผู้บริหารให้ความเอื้ออำนวยในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดีทีมผู้วิจัยใช้วิธีเก็บด้วยตนเองและทำการตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลที่ได้รับกลับคืนมา รวมทั้งมีการลงรหัสกำกับในแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาเพื่อประโยชน์ในการนำแบบสอบถามที่ใช้ได้จริงเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในคนจากคณะกรรมการจริยธรรมในคนชุดกลาง มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ MU-CIRB2024/173.2404 ลงวันที่ 21 มิถุนายน 2567 และในการดำเนินการวิจัยได้คำนึงถึงหลักการของการเข้าร่วมวิจัยด้วยความสมัครใจโดยการแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัยและการรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่าง โดยก่อนที่กลุ่มตัวอย่างร่วมโครงการวิจัยได้อ่านรายละเอียดชี้แจงรวมทั้งได้ให้ความยินยอม และผู้วิจัยให้สิทธิกลุ่มตัวอย่างในการถอนตัวจากการวิจัยได้ตลอดการดำเนินการวิจัย อีกทั้งข้อมูลที่ได้รับจากการววิจัยจะนำเสนอในภาพรวมของผลการวิจัยเท่านั้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์แบบสอบถามที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง ลงรหัสแบบสอบถาม และทำการวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ซึ่งมีสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติดังต่อไปนี้ 1) ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ คือ การหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percent) 2) การจัดลำดับปัจจัยที่มีผลในการตัดสินใจเลือกเข้าทำงาน สถิติที่ใช้ คือ การหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ 3) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานงานวิจัย สถิติที่ใช้ คือ การหาค่าความสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Correlation) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ความคิดเห็นด้านปัจจัยจูงใจ และการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี: กรณีศึกษาธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างเป็นเจเนอเรชั่นซี จำนวน 123 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60.98 รองลงมาเพศชาย ร้อยละ 34.96 และเพศทางเลือก ร้อยละ 4.06 อายุ 23 ปี ร้อยละ 28.45 วุฒิการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 91.06 หลักสูตร/สาขาวิชาบริหารธุรกิจ ร้อยละ 21.14 เกรดเฉลี่ย 3.76 – 4.00 ร้อยละ 34.96 ภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลาง ร้อยละ 50.41 และส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์ทำงาน ร้อยละ 64.23

ปัจจัยแรงจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยรวมรายด้านทั้ง 7 ด้าน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.66 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.540 รองลงมา มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความมั่นคงของงาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.56 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.572 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.53 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.579 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.52 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.617 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.50 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.630 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านลักษณะของงาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.42 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.677 และน้อยที่สุด มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.38 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.668 ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลค่าของปัจจัยแรงจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงาน (Generation Z) ทั้ง 7 ด้าน

ปัจจัยจูงใจ	Mean	S.D.	การแปลค่า
1. ด้านลักษณะของงาน	4.42	0.677	มากที่สุด
2. ด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน	4.53	0.579	มากที่สุด
3. ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน	4.38	0.668	มากที่สุด
4. ด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ	4.66	0.540	มากที่สุด
5. ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	4.52	0.617	มากที่สุด
6. ด้านความมั่นคงของงาน	4.56	0.572	มากที่สุด
7. ด้านภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ	4.50	0.630	มากที่สุด
รวม	**4.51**	**0.612**	**มากที่สุด**

ตารางที่ 2 แสดงปัจจัยแรงจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงาน (Generation Z) ทั้ง 7 ด้าน เป็นรายด้าน

ด้านลักษณะของงาน	Mean	S.D.	การแปลค่า
1. องค์การมีการกำหนด ขอบเขตงานหรือรายละเอียดงานที่ชัดเจน	4.41	0.626	มากที่สุด
2. ลักษณะของงานมีความสอดคล้องกับความรู้ ความสามารถ และความถนัดของท่าน	4.37	0.760	มากที่สุด
3. ลักษณะงานมีความท้าทายให้ใช้ความรู้ความสามารถของท่านอย่างเต็มที่	4.49	0.645	มากที่สุด
รวมด้านลักษณะของงาน	4.42	0.677	มากที่สุด
ด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
1. องค์การสนับสนุนในด้านการพัฒนาทักษะ และเพิ่มพูนความรู้ ผ่านการการฝึกอบรมให้กับพนักงานอย่างเท่าเทียม	4.54	0.577	มากที่สุด
2. องค์การมีการปรับเลื่อนตำแหน่งในสายงานอย่างเหมาะสมและยุติธรรม	4.60	0.569	มากที่สุด

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ด้านลักษณะของงาน	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
3. เป็นองค์การที่มีหน่วย งานดูแลด้านการพัฒนาศักยภาพของพนักงาน	4.47	0.591	มากที่สุด
รวมด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน	4.53	0.579	มากที่สุด
ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
1. เป็นองค์การที่เปิดโอกาสให้พนักงาน สามารถแสดงความคิดเห็นในการทำงานได้	4.56	0.545	มากที่สุด
2. เป็นองค์การที่มีความยืดหยุ่นกำหนดตารางการทำงานได้	4.33	0.683	มากที่สุด
3. เป็นองค์การที่เปิดโอกาสให้ท่านเลือกสถานที่ทำงานได้ด้วยตนเองในรูปแบบ Work from Anywhere	4.26	0.777	มากที่สุด
รวมด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน	4.38	0.668	มากที่สุด
ด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
1. ค่าตอบแทนที่ได้รับมีความเหมาะสม	4.66	0.525	มากที่สุด
2. มีการปรับค่าตอบแทนตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับผลการปฏิบัติงาน	4.67	0.553	มากที่สุด
3. เป็นองค์การที่มีการจัดสวัสดิการ ให้พนักงานอย่างเหมาะสม เช่น ค่ารักษาพยาบาล, ประกันภัย ฯลฯ	4.66	0.541	มากที่สุด
รวมด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ	4.66	0.540	มากที่สุด
ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
1. เป็นองค์การทีมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการ ปฏิบัติงานอย่างเพียงพอและเหมาะสม	4.47	0.631	มากที่สุด
2. สถานที่ทำงานตั้งในพื้นที่ สะดวกต่อการเดินทางไปทำงาน	4.48	0.682	มากที่สุด
3. องค์การมีความปลอดภัยในการทำงาน	4.61	0.538	มากที่สุด
รวมด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	4.52	0.617	มากที่สุด
ด้านความมั่นคงขององค์	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
1. เป็นองค์การที่มีความมั่นคงในการดำเนินกิจการ	4.53	0.591	มากที่สุด
2. เป็นองค์การที่มีสัญญาว่าจ้างที่แน่นอนมั่นคง	4.60	0.554	มากที่สุด
รวมด้านความมั่นคงขององค์	4.56	0.572	มากที่สุด
ด้านภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
1. เป็นองค์การที่มีภาพลักษณ์ที่ดีเป็นที่รู้จักกันในสังคม	4.37	0.760	มากที่สุด
2. องค์การมีนโยบายและการบริหารเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส	4.53	0.591	มากที่สุด
ด้านลักษณะของงาน	**Mean**	**S.D.**	**การแปลค่า**
3. องค์การมีการขยายตัวและก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ	4.61	0.553	มากที่สุด
4. เป็นองค์การที่มีโครงการหรือกิจกรรมเพื่อตอบแทนสังคมและสิ่งแวดล้อม	4.48	0.619	มากที่สุด
รวมด้านภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ	4.50	0.630	มากที่สุด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี: กรณีศึกษา ธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Analysis) ดังนี้ การวิเคราะห์อิทธิพลหลัก (Main Effect) ของตัวแปรทำนาย โดยมีตัวแปรอิสระ คือ ด้านลักษณะของงาน ด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน ด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านความมั่นคงของงาน ด้านภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงาน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พหุคูณกำลังสอง (Adjusted R Square) เท่ากับ .564 สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจัยดังกล่าวทั้ง 7 ด้าน สามารถคาดการณ์การสมัครงานและเลือกเข้าทำงานได้ร้อยละ 56.4 ด้วยความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน ของการประมาณ (Std. Error of the Estimate) เท่ากับ .432 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) และค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ที่เปลี่ยนไป (Adjusted R^2) ระหว่างตัวแปรปัจจัยจูงใจที่มีผลการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี

Model Summary				
Model	R	R Square	**Adjusted R Square**	**Std. Error of the Estimate**
1	.771[a]	.564	.547	.432
a. Predictors: (Constant), ลักษณะของงาน, ความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน, ความยืดหยุ่นในการทำงาน, ผลตอบแทนและสวัสดิการ, สภาพแวดล้อมในการทำงาน, ความมั่นคงของงาน, ภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ				

การพิจารณาค่าระดับนัยสำคัญ (Sig.) ของตัวแปรระหว่าง ปัจจัยทั้ง 7 ด้าน กับการการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี พบว่า มีค่าน้อยกว่า 0.05 ซึ่งหมายความว่า มีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ปัจจัยด้านลักษณะของงาน ปัจจัยด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน ปัจจัยด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน ปัจจัยด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ และปัจจัยด้านความมั่นคงของงาน **เ**มื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน (Beta) เพื่อเปรียบเทียบว่าปัจจัยใดมีผลมากที่สุดในบรรดาตัวแปรที่มีนัยสำคัญ มากที่สุด ปัจจัยด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ (Beta = 0.234) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามสูงที่สุด รองลงมา ปัจจัยด้านลักษณะของงาน (Beta = 0.175) และอันดับสาม เป็นปัจจัยด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน (Beta = 0.174) ตามลำดับ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ของปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี

Coefficients [a]						
	Std. Error	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	0.345	0.146		1.869	0.064
	ด้านลักษณะของงาน	0.197	0.046	0.175	3.398	0.003
	ด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน	0.346	0.057	0.174	0.567	0.002
	ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน	0.176	0.024	0.054	3.660	0.000
	ด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ	0.187	0.057	0.234	3.566	0.001
	ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	0.169	0.053	0.076	2.324	0.654
	ด้านความมั่นคงของงาน	0.124	0.031	0.123	0.457	0.001
	ด้านภาพลักษณ์และนโยบายขององค์การ	0.187	0.049	0.161	3.235	0.076

อภิปรายผล

การวิจัยนี้ได้ศึกษาระดับความคิดเห็นและด้านปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลปัจจัยจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงานของคนรุ่นเจเนอเรชั่นซี: กรณีศึกษาธุรกิจอุตสาหกรรมการเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ เป็นผู้สมัครที่ผ่านการสรรหาและการคัดเลือก (Recruitment and Selection) ขององค์การ ซึ่งกลุ่มคนรุ่นใหม่เป็นเจเนอเรชั่นซีมองว่ามีความเท่าเทียมทางเพศและการรวมตัวของความหลากหลายทางเพศทำให้มีมุมองที่เปิดกว้าง การตัดสินใจการเลือกอาชีพจึงมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบันมากขึ้น อายุและผลของเกรดเฉลี่ยจากการศึกษาเป็นเหมือนใบเบิกทางเพื่อวางแผนการประกอบอาชีพ และกำหนดแนวทางการตัดสินใจทำงานเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยได้จัดความสำคัญเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าทำงาน คือ ค่าตอบแทนและสวัสดิการ ลักษณะของงาน และความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน ตามลำดับ ชนัญชิดา จงประสพโชคชัย และคณะ (2566) มีการศึกษาปัจจัยในการเลือกเข้าทำงานกับบริษัทข้ามชาติของกลุ่ม Gen-Z พบว่า สิ่งที่กลุ่ม Gen-Z ให้ความสำคัญมากที่สุด 5 ปัจจัยแรก จาก 16 ตัวเลือก คือ เงินเดือน สวัสดิการและผลประโยชน์ รองลงมา คือ ลักษณะงาน/หน้าที่รับผิดชอบ สถานที่ทำงาน/การเดินทาง และโอกาสในการก้าวหน้าและเติบโต/เลื่อนขั้นตามลำดับ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์มีบทบาทในการดึงดูดและรักษาพนักงานจากการออกแบบค่าตอบแทนและสวัสดิการ มีความเป็นธรรมและโปร่งใสตามศักยภาพและเป้าหมายขององค์กร จะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์และสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถและมีประสิทธิภาพ (อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์, 2566) อีกทั้งสอดคล้องกับ ณัฐธกานต์ จันดาโชติ (2567) งานวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานครอบคลุมด้านการทำงาน ด้านชีวิตส่วนตัว ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม มีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกกับความผูกพันต่อองค์การ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำงานเกี่ยวข้องกับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ความก้าวหน้าและมั่นคงในงาน โอกาสการพัฒนาความสามารถ เป็นต้น สอดคล้องกับวิจัย บุษกร คำโฮม และสมรักษ์ รัตน

วัน (2566) ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ภาระงาน ความพึงพอใจในค่าตอบแทน ภาวะหมดไฟในการทำงาน การรับรู้ภาระงานที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อภาวะหมดไฟในการทำงาน ส่วน ชนัญชิดา จงประสพโชคชัย และคณะ (2566) การเลือกเข้าทำงานกับบริษัทข้ามชาติของกลุ่มเจเนอเรชั่นซีในการพิจารณาเรื่องของเงินเดือน สวัสดิการและผลประโยชน์ ลักษณะงานหน้าที่รับผิดชอบ สถานที่ทำงาน การเดินทาง สภาพแวดล้อมในการทำงาน โอกาสในการก้าวหน้ามีความเติบโตการได้เลื่อนขั้นและความมั่นคงขององค์การ

ผู้วิจัยเห็นว่าการพิจารณาเจเนอเรชั่นซีเป็นวัยที่รักอิสระและเปลี่ยนงานบ่อยในฐานะงานใช้โอกาสการรักษาพนักงานกลุ่มนี้การให้ความสำคัญกับความมั่งคั่งที่จับต้องได้และความปลอดภัยในอาชีพ ไม่ต่างจากคนรุ่นก่อนหน้าที่ให้ความเข้าใจเรื่องวัยมาปรับตัวสามารถสร้างโอกาสในการทำงานร่วมกัน ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องที่คนเจเนอเรชั่นซีต้องการอาจหมายถึงความมั่นคงในทักษะและสวัสดิการที่ยืดหยุ่น ที่ตอบโจทย์การใช้ชีวิตจริง ให้ความสำคัญกับความมั่นคงและผลตอบแทนมาเป็นอันดับแรก สอดคล้องกับทฤษฎี 2 ปัจจัยของเฮอร์ซเบิร์ก (Herzberg et al., 1959) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานของบุคลากรภายในองค์การ คือ ปัจจัยด้านแรงจูงใจ และปัจจัยค้ำจุน (ปัจจัยสุขอนามัย) ประกอบด้วย ความสำเร็จในการทำงาน การยอมรับนับถือ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ลักษณะงานที่ทำ ความรับผิดชอบ นโยบายและการบริหารขององค์การ การปกครองบังคับบัญชาและการควบคุมดูแล ความสัมพันธ์กับหัวหน้างาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา สถานะอาชีพ ความมั่งคงในการทำงาน ชีวิตส่วนตัว สภาพการทำงาน ค่าตอบแทนและสวัสดิการ อีกทั้งสอดคล้องกับ สุรารักษ์ สุพัฒนมงคล และวันทนา เนาว์วัน (2562) ผลวิจัยพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล เพศ อายุการทำงาน การศึกษา รายได้ประจำเดือน และสถานะสมรส สัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ขณะที่ระดับการศึกษาแตกต่างกันส่งผลต่อค่าตอบแทนทางการเงินของพนักงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 และการมีจิตสำนึกในการคำนึงถึงคุณภาพในการทำงานส่งผลถึงภาพลักษณ์ขององค์การ และตติยภัทร์ ปิติเศรษฐพันธุ์ (2564) กล่าวว่า การศึกษาการวางแผนการเติบโตในสายอาชีพของพนักงานให้บรรลุประสงค์ในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในสายงานทรัพยากรมนุษย์ที่มีการวางแผนในการเติบโตในองค์การปัจจุบัน การได้รับโอกาสในการทำงาน ความท้าทายในงานและระบบการดูแลการเติบโต การเลือกปฏิบัติและการจูงใจ ให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ขององค์การมากขึ้น เนื่องจากการรับรู้ถึงความไม่เป็นธรรมในการบริหารงานของผู้บังคับบัญชา การเลือกปฏิบัติและขาดการจูงใจ การให้ความสำคัญการเพิ่มคุณค่าของงานให้มองว่าเป็นโอกาสที่จะได้เรียนรู้และท้าทายให้เกิดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ที่จะสนับสนุนให้พนักงานได้มีโอกาสในการเติบโตด้วยความสามารถส่วนบุคคลมากกว่าในอดีต รวมทั้งการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของพนักงานทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงินที่เป็นปัจจัยสำคัญที่พนักงานต้องการและสนับสนุนความสำเร็จของการเติบในสายอาชีพได้อย่างมาก

ผู้วิจัยเห็นว่าการกำหนดฐานเงินเดือนที่แข่งขันได้ในตลาด โดยเฉพาะกับกลุ่มที่มี เกรดเฉลี่ยสูง (High GPA) ซึ่งผลวิจัยชี้ว่ามีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าทำงาน ออกแบบสวัสดิการที่เลือกเองได้ (Cafeteria Benefits) เช่น ประกันสุขภาพที่ครอบคลุมไปถึงสุขภาพจิต หรือเงินสนับสนุนการเรียนรู้นอกเหนือจากเนื้องาน เพราะความมั่นคงของ Gen Z ไม่ใช่แค่การทำงานที่เดิมนานขึ้นและการมีทักษะที่เลี้ยงชีพได้ตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและองค์การ ตลอดจนส่วนงานด้านทรัพยากรมนุษย์วางแผนการสรรหาและคัดเลือกเพื่อดึงดูดผู้สมัครกลุ่มคนรุ่นใหม่ Generation Z ผู้บริหารจึงให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน กำหนดปัจจัยต่อการตัดสินใจเข้าทำงานกับ

องค์การ อีกทั้งด้านผลตอบแทนและสวัสดิการ ค่าตอบแทน และสวัสดิการให้ตรงตามความต้องการให้มีความเหมาะสม การสร้างโปรแกรมสิ่งจูงใจให้รางวัลแก่ความสำเร็จและให้ความก้าวหน้าในอาชีพ การส่งเสริมการปรับปรุงและการยกย่องต่อสาธารณะเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงานภายในองค์การและภายนอก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างอาจจะมีผลคลาดเคลื่อนได้เมื่ออ้างอิงกลุ่มประชากรใหญ่ จึงควรขยายผลไปสู่กลุ่มตัวอย่างอื่นที่อาจมีปัจจัยจูงใจที่มีความแตกต่างได้ ตลอดจนข้อมูลเชิงลึกผ่านการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัจจัยแรงจูงใจที่แท้จริง อาจเพิ่มระเบียบวิธีการวิจัยและการเก็บข้อมูลในรูปแบบอื่นๆ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ก้องกฤษฎากรณ์ ชนแดง, สุมิศา กุมลา, กานต์ตริน ศรีสุวรรณ และเกสร สายธนู. (2567). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของนักศึกษาเจนเนอเรชั่นซี (generation Z) มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต, 38*(2), 37-54.

ชนัญชิดา จงประสพโชคชัย, อัญชิษฐา ภูอุดม, ดนุพล แสงนาค และอภิญญา สุพิชญ์. (2566). ปัจจัยในการเลือกเข้าทำงานกับบริษัทข้ามชาติของกลุ่ม Gen-Z. *วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ, 6*(2), 421-440.

ตติยภัทร์ ปิติเศรษฐพันธุ์. (2564). *การศึกษาการวางแผนการเติบโตในสายอาชีพ (Career Path) ของพนักงานสายงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ในบริษัทเอกชนในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษากลุ่มธุรกิจธนาคาร* [การศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต, วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล]. https://ejournal.mahidol.ac.th/e-dataases/

ณัฐธกานต์ จันดาโชติ. (2567). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตการทำงานกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *วารสารบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 13*(3), 23-34.

บุษกร คำโฮม และสมรักษ์ รัตนวัน. (2566). อิทธิพลของการรับรู้ภาระงานกับภาวะหมดไฟในการทำงานของพนักงานกลุ่มเจเนอเรชันวายและซี ของบริษัทบริหารสินทรัพย์แห่งหนึ่ง โดยมีค่าตอบแทนเป็นตัวแปรกำกับ. *วารสารบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 12*(2), 22-34.

โพสต์ทูเดย์. (2562). *เข้าใจความต่างคน เข้าถึงได้จากเจเนอเรชันทลายช่องว่างเพื่อการทำงานที่แฮปปี้.* https://www.posttoday.com/lifestyle/587633

มนัสวี ศรีนนท์. (2561). ทฤษฎีเจเนอเรชันกับกรอบวิธีคิด. *วารสารศึกษาศาสตร์ มมร, 6*(1), 364-373.

ยุทธนา แซ่เตียว และนันธวุฒิ ลือมรสิริ. (2565). การจัดการสมรรถนะของทุนมนุษย์: บทบาทในการสนับสนุนกลยุทธ์ด้านนวัตกรรมและผลการดำเนินงานขององค์การ. *วารสารเกษตรศาสตร์ธุรกิจประยุกต์, 16*(2), 83-102.

สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). *รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาสสี่และภาพรวมปี 2567.* https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=socialoutlook_report

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2564). *ระบบสถิติทางเวชระเบียนจำนวนประชากรแยกตามอายุทั่วประเทศ.* https://stat.bora.dopa.go.th/new_stat/webPage/statByAge.php

สรชัย พิศาลบุตร และ ปิยะดา พิศาลบุตร. (2562). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการเกษตรกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี. *วารสารเกษตร มสธ., 1*(1), 76-85.

สุรารักษ์ สุพัฒนมงคล และวันทนา เนาว์วัน. (2562). ปัจจัยค่าตอบแทนที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายผลิต บริษัทนิโปร (ประเทศไทย) จำกัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 21*(1), 17-24.

อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์. (2566). *คู่มือการกำหนดสมรรถนะตามลักษณะงานภาคปฏิบัติ.* ไทยสกิลล์พลัส.

อารยา องค์เอี่ยม และ พงศ์ธารา วิจิตเวชไพศาล. (2561). การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย. *วิสัญญีสาร, 44*(1), 36-42.

อุทิส ศิริวรรณ. (2559). จริต 6 กับคนเจนวาย: เปรียบเทียบคน 14 อารมณ์กับคน 3 ยุค. *วารสารทางเดิน, 41*(174). https://www.druthit.com/212/

Furnham, A. & Cuppello, S. (2025). Personality, Intrinsic and Extrinsic Work Motivation, and Satisfaction. *Psychology, 16*(1), 26-38.

Herzberg, F., Mausner, B., & Snyderman B. (1959). *The motivation to work.* Wiley.

United Nations Conference on Trade Development. (2020). *Trade and development report 2020: from global pandemic to prosperity for all: avoiding another lost decade*. https://digitallibrary.un.org/record/3895022

Wood, S. (2013). *Generation Z as Consumers: Trends and Innovation.* Institute for Emerging Issues. https://archive.iei.ncsu.edu/wpcontent/uploads/2013/01/GenZConsumers/

กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริต ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

Digital graphic novel production process reflection loyalty of Somdej Chaopraya Borommaha Srisuriyawongse (Chaung Bunnag)

พิเชฐ วงษ์จ้อย (Pichet Wongjoi) *E-mail: pichet.wo@bsru.ac.th* [1]*
ณรงค์ฤทธิ์ วงศ์ยะรา (Narongrith Wongyala) *E-mail: mera-1965@hotmail.com* [2]

[1]*สาขาวิชาภาพยนตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Department of Film, Faculty of Management Science,Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[2]*นักวิชาการอิสระ*
(Independent academic)

Corresponding Author. E-mail : pichet.wo@bsru.ac.th

(Received: 10 April 2026; Revised: 28 May 2026 ; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาประวัติสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ เพื่อนำเรื่องราวความซื่อสัตย์สุจริตของท่านมาใช้สำหรับกระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือวิจัย โดยให้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างอ่าน จากนั้นจึงดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อการสะท้อนการรับรู้

ผลวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นกระบวนการแปลงข้อมูลทางประวัติศาสตร์และคุณค่าด้านความซื่อสัตย์สุจริตให้เป็นการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลอย่างเป็นระบบ สามารถแบ่งกระบวนการได้ 2 ส่วน คือ ขั้นเตรียมการ ซึ่งประกอบไปด้วยการเตรียมเนื้อเรื่องและศึกษาแรงบันดาลใจเพื่อใช้ในการผลิตนิยายภาพ และขั้นผลิตนิยายภาพ ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนการร่างภาพ ลงสี และใส่คำบรรยาย เพื่อสร้างการรับรู้และคุณค่าทางจริยธรรมแก่ผู้อ่าน อีกทั้งการศึกษาการรับรู้ของผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) พบว่า การรับรู้ความซื่อสัตย์สุจริตมีหลายลักษณะได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงอำนาจส่วนตน การเป็นผู้มีความจริงใจ รักชาติบ้านเมืองแม้ต้องถูกคำครหา การเป็นผู้มีสัจจะ และการเป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก ซึ่งความซื่อสัตย์สุจริตที่สะท้อนออกมาดังกล่าวนี้ล้วนแสดงออกผ่านการวีรกรรมในการแก้ไขวิกฤติการณ์ของบ้านเมืองทั้งสิ้น

คำสำคัญ : นิยายภาพดิจิทัล ; ความซื่อสัตย์สุจริต ; สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

Abstract

The objectives of this research were to: 1) investigate the creative process of a digital graphic novel designed to reflect the integrity of Somdej Chaophraya Borommaha Srisuriyawongse (Chuang Bunnag), and 2) examine readers' perceptions of this digital graphic novel. Employing a qualitative research methodology, the researcher analyzed historical documents to gather data on the subject's integrity, which was utilized to develop the digital graphic novel as a research tool. The participants were assigned to read the novel, followed by in-depth interviews conducted to capture their perceptions.

The results indicated that the creation of the digital graphic novel was a process of systematically transforming historical data and ethical values of integrity into digital storytelling. This process was categorized into two main phases: 1) the preparatory phase, which involved story development and identifying creative inspirations, and 2) the production phase, which encompassed sketching, coloring, and lettering to foster moral awareness and values among readers. Furthermore, the investigation into readers' perceptions revealed several distinct dimensions of perceived integrity, which included prioritizing public interest over personal power, sincerity and patriotism despite facing criticism, holding true to one's word, and performing public duties with pure intentions. These reflected dimensions of integrity were vividly expressed through the subject's heroic actions in resolving national crises.

Keywords : Digital Graphic Novel; Integrity; Somdej Chaophraya Borommaha Srisuriyawongse (Chuang Bunnag)

บทนำ

ความซื่อสัตย์สุจริตถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานสำคัญของสังคม ซึ่งหมายถึง ประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง และประพฤติในทางถูกต้อง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) โดยจะต้องมีการปลูกฝังหรือสอนประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้ เพราะหากคนในสังคมขาดคุณธรรมข้อนี้เมื่อใด สังคมก็จะวุ่นวาย ไม่สงบ จะเอารัดเอาเปรียบกัน และเห็นแก่ตัวมากขึ้นจนก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย

ในบริบทดังกล่าว สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ผู้บำเพ็ญหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ในฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินโดยเป็นผู้ได้อุปถัมภ์ช่วยเหลือทำนุบำรุงสิริราชสมบัติด้วยการเป็นกำลังสนับสนุนส่งเสริมให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตรียมพระองค์เพื่อทรงปกครองประเทศด้วยพระองค์เองต่อไปภายหน้า ทั้งยังรักษาแผ่นดินไว้ซึ่งเกียรติยศโดยการเป็นผู้รับผิดชอบในพระราชกรณียกิจทั้งมวลในสถานการณ์ที่ประเทศชาติที่กำลังถูกคุกคามจากการล่าอาณานิคมจากตะวันตก ซึ่งนับเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้สำเร็จราชการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และธนิต อยู่โพธิ์, 2548) อย่างไรก็ตาม เรื่องราวดังกล่าวกลับเป็นช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์ที่ถูกมองข้ามมากที่สุด และยังไม่ได้รับการถ่ายทอดในรูปแบบที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่อย่างแพร่หลาย

ในขณะที่นิยายภาพดิจิทัลนั้นพัฒนามาจากนิยายภาพที่พิมพ์บนกระดาษซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากทั่วโลก ซึ่งประเทศไทยเองก็นำเข้าและซื้อลิขสิทธิ์มาจัดจำหน่ายอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งโลกเข้าสู่ยุคดิจิทัล

กระบวนการผลิตนิยายภาพที่เคยวาดและลงสีบนกระดาษก็ค่อย ๆ หายไปและถูกทดแทนด้วยการผลิตด้วยระบบดิจิทัล อีกทั้งพฤติกรรมของกลุ่มผู้บริโภคนิยายภาพก็เปลี่ยนไป จากที่เคยเสพนิยายภาพจากสื่อสิ่งพิมพ์ก็เปลี่ยนไปอ่านจากคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในปัจจุบันนิยายภาพดิจิทัล ได้ก้าวขึ้นมาเป็นสื่อหลักที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยมีแรงขับเคลื่อนสำคัญจากขีดความสามารถในการเข้าถึงผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ที่สะดวกและรวดเร็ว สอดคล้องกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อที่ใช้งานสมาร์ตโฟนเป็นหลักสูงถึงร้อยละ 74.20 (Mordor Intelligence, 2025) นอกจากนี้ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและความคุ้มค่ายังเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้สื่อชนิดนี้เติบโต เนื่องจากพฤติกรรมการเข้าถึงคอนเทนต์ดิจิทัลของคนไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่ากิจกรรมการอ่านโพสต์ หนังสือ บทความออนไลน์ เป็นกิจกรรมยอดนิยมลำดับต้น ๆ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2566) ส่งผลให้สามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย ขณะเดียวกัน นวัตกรรมการเล่าเรื่องผ่านเทคนิคการเลื่อนจอแนวตั้ง (Vertical Scroll) เป็นภาษาภาพยนตร์รูปแบบใหม่ที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคยุคดิจิทัลได้อย่างครบถ้วน (Stellar Market Research, 2024)

ด้วยเหตุปัจจัยทั้งด้านความสะดวก ความประหยัด และสุนทรียศาสตร์ในการนำเสนอนี้ เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยเลือกใช้นิยายภาพดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการศึกษาสะท้อนมุมมองและการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ในสภาวะที่ผู้บริโภคเผชิญกับภาวะสารสนเทศล้นเกิน (Information Overload) การสื่อสารผ่านการเข้ารหัส (Encoding) ในรูปแบบเดิมที่เน้นการส่งผ่านเนื้อหาเพียงมิติเดียวเริ่มมีข้อจำกัดในการดึงดูดความสนใจและสร้างการจดจำเชิงลึก ส่งผลให้ความหมายที่ผู้สร้างต้องการสื่อสารอาจถูกลดทอนหรือเกิดการถอดรหัสที่คลาดเคลื่อนได้ง่าย ด้วยเหตุนี้ การเล่าเรื่องด้วยภาพจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างภาษาและการรับรู้ โดยอาศัยกระบวนการผลิตโดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้มุมกล้อง ขนาดภาพในภาพยนตร์ การออกแบบตัวละคร และเทคนิคภาพดิจิทัลเข้าไว้ด้วยกันเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวให้ง่ายแก่การเข้าใจและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ ทั้งยังสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อของผู้คนที่เปลี่ยนไปสู่แพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งน่าจะมีผลให้ผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจถึงความซื่อสัตย์สุจริตได้อย่างชัดเจน อีกทั้งปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาด้านคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในด้านการใช้ชีวิต การศึกษา และการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบและไม่ตระหนักถึงคุณค่าของความซื่อสัตย์ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัล เพื่อใช้เป็นสื่อร่วมสมัยที่สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ง่าย และช่วยปลูกฝังค่านิยมด้านคุณธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยเลือกนำเสนอแนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตผ่านกรณีศึกษาของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการยกย่องในด้านความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี และการปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวม โดยมุ่งหวังให้เป็นสื่อสร้างสรรค์ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างร่วมสมัย เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน

จากความสำคัญดังกล่าว จึงนำไปสู่ประเด็นปัญหาวิจัยว่า การนำเสนอคุณค่าความซื่อสัตย์สุจริตของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ผ่านรูปแบบนิยายภาพดิจิทัลมีกระบวนการสร้างสรรค์และสามารถก่อให้เกิดการรับรู้ต่อผู้อ่านได้อย่างไร ดังนั้น การศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) รวมถึงการวิเคราะห์การถ่ายทอดคุณค่าดังกล่าวผ่านสื่อ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์เข้ากับสื่อร่วมสมัย เพื่อเสริมสร้างและปลูกฝังแนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์ต่อผู้อ่าน ภายใต้แนวคิดนิยายภาพดิจิทัลที่ให้ความบันเทิง สอดแทรกเนื้อหาที่มีคุณธรรมสอดคล้องกับความเป็นจริงตามประวัติศาสตร์ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้เป็นรัฐบุรุษผู้มีเกียรติคุณในเรื่องความซื่อสัตย์ต่อองค์พระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

2. เพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องนิยายภาพและกระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัล

นิยายภาพ (Graphic Novel) เป็นสื่อเล่าเรื่องที่ผสมผสานระหว่างภาพและข้อความ โดยใช้การจัดลำดับภาพ (Sequential Art) เพื่อถ่ายทอดเนื้อหา อารมณ์ และความหมายไปยังผู้อ่านอย่างเป็นระบบ การเล่าเรื่องในรูปแบบนิยายภาพมีจุดเด่นที่สามารถสื่อสารเนื้อหาที่ซับซ้อนหรือเป็นนามธรรมให้เข้าใจได้ง่ายผ่านองค์ประกอบทางภาพ เช่น มุมกล้อง องค์ประกอบภาพ จังหวะการเล่าเรื่อง ในบริบทของสื่อร่วมสมัย นิยายภาพได้พัฒนาไปสู่ “นิยายภาพดิจิทัล” ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในกระบวนการผลิต ทำให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้สะดวก รวดเร็ว และมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านเทคนิคการวาด การลงสี และการเผยแพร่สู่ผู้อ่าน กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นเตรียมการ (Preparation) และขั้นผลิต (Generate) (Bancroft, 2006) ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (Preparation)

ขั้นเตรียมการเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพของเนื้อหาและความสมบูรณ์ของนิยายภาพ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1.1 การศึกษาและแรงบันดาลใจ (Research) การศึกษาและค้นคว้าข้อมูลเป็นขั้นตอนพื้นฐานในการสร้างสรรค์นิยายภาพ โดยผู้สร้างสรรค์ต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตัวละคร และบริบทของเรื่อง เพื่อให้เกิดความถูกต้องและสมจริง การมีแรงบันดาลใจที่ชัดเจนจะช่วยกำหนดทิศทางของเรื่องราว และทำให้งานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในงานที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ การศึกษาข้อมูลเชิงลึกยิ่งมีความสำคัญ เนื่องจากต้องอาศัยความถูกต้องของข้อเท็จจริงควบคู่กับการนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย

1.2 การพัฒนาเนื้อเรื่อง (Story) เนื้อเรื่องเป็นแกนหลักของนิยายภาพ โดยโครงสร้างเรื่องที่ดีควรมี “ความต้องการของตัวละคร” ที่ชัดเจน ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการดำเนินเรื่อง ตัวละครจะต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือความขัดแย้ง (Conflict) ที่เข้ามาขัดขวางความต้องการ เพื่อสร้างความน่าสนใจและความเข้มข้นให้กับเนื้อเรื่อง ดังนั้น นิยายภาพจึงไม่ใช่เพียงการเล่าเหตุการณ์ แต่เป็นการวางโครงสร้างการเล่าเรื่องที่สามารถถ่ายทอดทั้งเหตุการณ์และอารมณ์ผ่านภาพและข้อความ

2. ขั้นผลิต (Generate) ขั้นผลิตเป็นกระบวนการแปลงแนวคิดและเนื้อเรื่องให้กลายเป็นผลงานนิยายภาพที่สมบูรณ์ โดยสามารถดำเนินการได้ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและดิจิทัล ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในหลายขั้นตอน อาทิ การวาด การวางสตอรี่บอร์ดซึ่งเป็นการลำดับภาพของเรื่องทั้งหมด เพื่อกำหนดมุมกล้อง องค์ประกอบภาพ และจังหวะการเล่าเรื่องให้สอดคล้องกับเนื้อหา การร่างภาพด้วยดินสอ การตัดเส้น ลงสี ตลอดจนถึงการใส่คำบรรยาย จากแนวคิดและกระบวนการดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเป็นกระบวนการที่ผสมผสานทั้งศาสตร์และศิลป์ โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อมูลและพัฒนาเนื้อเรื่อง ไปจนถึงการผลิตผลงานด้วยเทคนิคทางศิลปะและเทคโนโลยีดิจิทัล

ในงานวิจัยนี้ได้ใช้กระบวนการผลิตนิยายภาพดิจิทัลทั้งสองขั้นตอนคือ ขั้นเตรียมการและขั้นผลิตโดยประยุกต์ใช้ในการพัฒนานิยายภาพดิจิทัลที่มีเนื้อหาสะท้อนคุณค่าทางสังคมด้านความซื่อสัตย์สุจริต

แนวคิดเรื่องการออกแบบตัวละคร

การออกแบบตัวละครเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากในการดึงดูดความสนใจของผู้ชม (พิเชฐ วงษ์จ้อย, 2551) นักออกแบบตัวละคร (Character designer) คือ นักวาดภาพต้นแบบตัวละคร จะเป็นผู้สร้างตัวละครที่ทำการแสดงในฉากต่าง ๆ หรือเรื่องราวในสื่อต่าง ๆ ได้แก่ นิยายภาพและภาพยนตร์เปรียบเสมือนผู้แสดงในภาพยนตร์ นักออกแบบตัวละครจึงมีหน้าที่คล้ายผู้คัดเลือกนักแสดงผู้หา “หน้าตา” และรูปแบบการแสดงที่เหมาะสมกับบทบาทในเรื่องราวต่าง ๆ (Bancroft, 2006) ดังนั้น การออกแบบตัวละครจึงหมายถึง การวาดรูปต้นแบบตัวละครเพื่อทำการแสดงในบทบาทต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบทบาทที่กำหนด ซึ่งการออกแบบตัวละครในแต่ละสื่อนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งสำหรับการการออกแบบตัวละครเพื่อใช้ในนิยายภาพนั้นสามารถใส่รายละเอียดตัวละครได้อย่างมาก เนื่องจากไม่ต้องผ่านการวาดซ้ำ เพื่อทำการเคลื่อนไหวอย่างแอนิเมชัน (Bancroft, 2006) ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ใช้แนวความคิดเรื่องการออกแบบตัวละครเป็นแนวทางในการลงมือปฏิบัติออกแบบตัวละครในนิยายภาพดิจิทัลให้มีความร่วมสมัยเหมาะสมตามความนิยมของผู้อ่านในปัจจุบัน โดยเลือกใช้วิธีการออกแบบตัวละครแบบสมจริงเพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องราวที่สร้างจากเค้าโครงเรื่องจริง

แนวคิดเรื่องการสร้างตัวละคร

ตัวละคร คือ การกระทำที่มีลักษณะตามวัตถุประสงค์สำหรับการแสดง (Blacker, 1986, อ้างถึงใน รักศานต์ วิวัฒน์สินอุดม, 2547) ซึ่งการกระทำใด ๆ ในเรื่องเล่านั้นก็เพื่อเอาชนะปัญหาและความขัดแย้งในเรื่องราว (Conflict) หรืออาจเกิดขึ้นตามตัวแปรของมุมมอง วิสัยทัศน์ หรือวิธีที่ตัวละครมองโลก (Field, 1994, อ้างถึงใน รักศานต์ วิวัฒน์สินอุดม, 2547) ซึ่งตัวละครแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ

1. ตัวละครที่เป็นผู้กระทำ (Active Character) ตัวละครประเภทนี้เป็นตัวละครที่สร้างความสนใจให้ติดตามเรื่องราวไปได้โดยตลอด ซึ่งมักเป็นตัวละครหลักหรือตัวละครเอก (Protagonist) ตัวดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ (Mehring, 1990, อ้างถึงใน อัศวิน ซาบาร่า, 2552)

2. ตัวละครที่เป็นผู้ถูกกระทำ (Passive Character) เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ผลักดันเรื่องราวตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งหากตัวละครเอกเป็นฝ่ายถูกกระทำเสมอ อาจทำให้ผู้ชมเกิดความเห็นอกเห็นใจขึ้นได้

แนวทางการสร้างตัวละคร

1. การค้นหาประวัติชีวิตของตัวละคร (Character Biography) การเขียนประวัติ จะช่วยทำให้กำหนดลักษณะของตัวละครได้ เช่น ตัวละครชื่ออะไร เกิดที่ไหน อายุเท่าไหร่ เริ่มเรื่องที่ไหน ชีวิตในวัยเด็กเป็นอย่างไร การเข้าถึงชีวิตของตัวละครตั้งแต่วัยเล็ก เรื่อยมาจนกระทั่งถึงชีวิตของตัวละครก่อนที่จะเริ่มเรื่องราวขึ้น เพราะว่าความสัมพันธ์นี้จะมีอิทธิพลกับพฤติกรรมของตัวละครเองในระหว่างการดำเนินเรื่องราว

2. การค้นคว้าหาข้อมูล (Research) เป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ทำให้เราสามารถขยายรายละเอียดในการสร้างตัวละครของเราได้มาก ซึ่งการค้นคว้าหาข้อมูลนี้มี 2 วิธี คือ (Field, 1984, อ้างถึงใน รักศานต์ วิวัฒน์สินอุดม, 2547) ทั้งการค้นคว้าข้อมูลจากชีวิตจริง (Life Research) หรือการค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสาร (Textual research)

ในงานวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องการสร้างตัวละครเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ตัวละครและการลงมือปฏิบัติสร้างตัวละครในนิยายภาพดิจิทัลให้มีความร่วมสมัย เหมาะสมตามลักษณะความซื่อสัตย์ที่ปรากฏในตัวละครความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

แนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต

คำว่าซื่อสัตย์ ประกอบด้วยคำว่า “ซื่อ” หมายถึง ตรง และ “สัตย์” หมายถึง ความจริง ดังนั้น “ซื่อสัตย์” จึงหมายถึง ประพฤติตรงโดยยึดถือความจริง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ไม่คิดคด (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554)

เช่น สื่อมวลชนต้องเสนอข้อเท็จจริงอย่างซื่อสัตย์ นักวิจัยที่ดีต้องซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนผลการวิจัยเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือผู้อื่น นอกจากหมายถึงประพฤติตรงโดยยึดถือความจริงแล้ว ซื่อสัตย์ ยังใช้ในความหมายว่าไม่คดโกง ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง เช่น คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของข้าราชการได้แก่ความซื่อสัตย์ กล่าวคือ การทำงานแบบตรงไปตรงมา ไม่คดโกง ไม่แสวงหาผลประโยชน์อย่างไร้คุณธรรม นอกจากนั้น ซื่อสัตย์ ยังหมายถึงไม่หลอกลวง เช่น เขาทำมาหากินด้วยความสุจริต ชีวิตจึงเต็มไปด้วยความสุขกายสบายใจ ธุรกิจที่สุจริตย่อมอยู่คงทนมากกว่าธุรกิจที่ทุจริต ส่วนคำว่า สุจริต มักใช้ควบคู่กับคำว่า ซื่อสัตย์ เป็นซื่อสัตย์สุจริต เช่น กฎหมายกำหนดให้ข้าราชการพลเรือนต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เที่ยงธรรม ขยันหมั่นเพียร และดูแลเอาใจใส่รักษาประโยชน์ของทางราชการ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2557) ดังนั้นความซื่อสัตย์สุจริตจึงหมายถึง ประพฤติตรงโดยยึดถือความจริงในทางที่ถูกต้อง

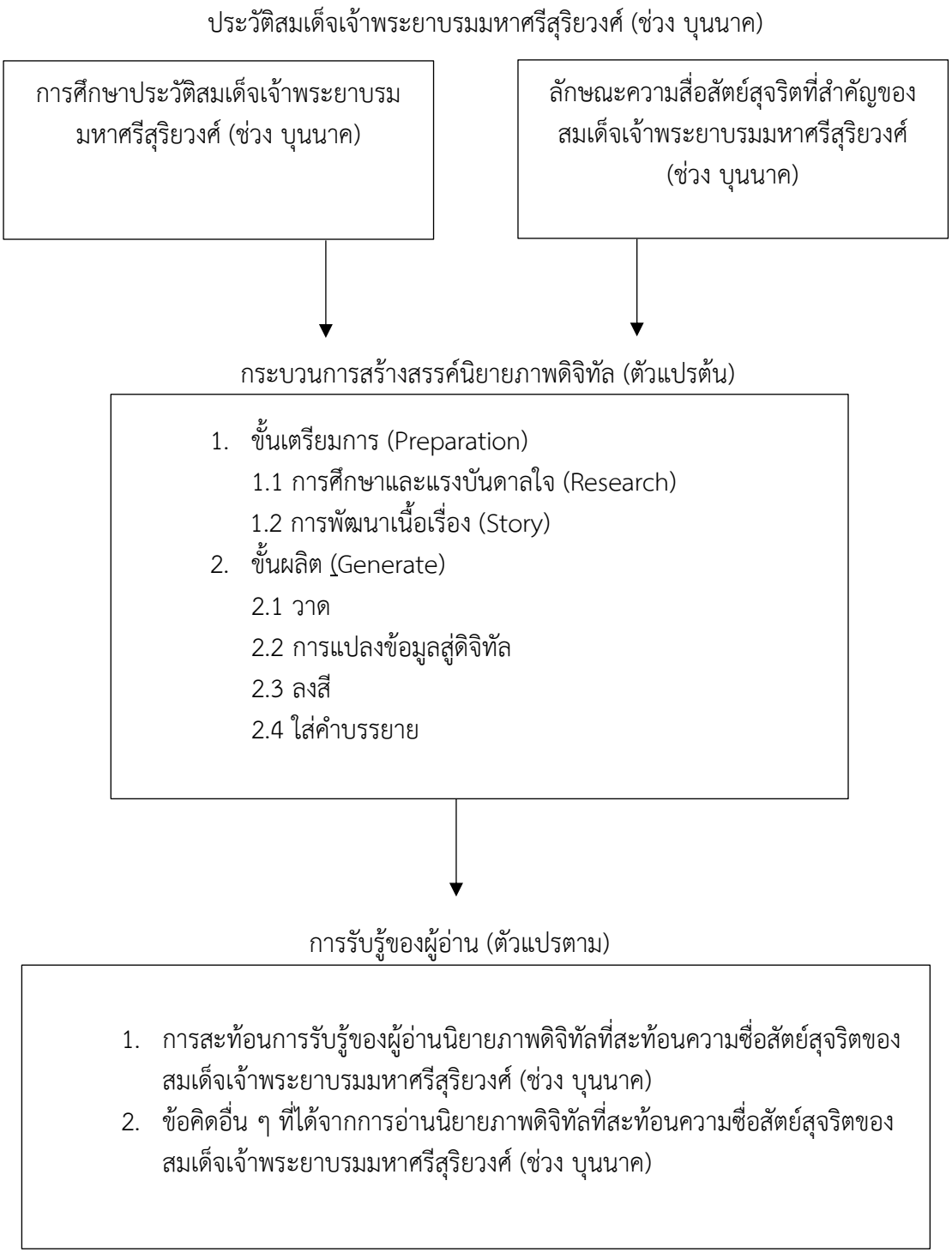
ในงานวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต เป็นแนวทางในการลงมือปฏิบัติ สร้างตัวละคร และเป็นกรอบความคิดในการนำเรื่องราว วีรกรรมที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มาถ่ายทอดในงานนิยายภาพดิจิทัล

แนวคิดด้านสัญวิทยาและการวิเคราะห์ตัวบท

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านกระบวนการสื่อสารจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์โครงสร้างของความหมายอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการพิจารณาสัญญะ (Signifier) และความหมาย (Signified) ตามแนวคิดสัญวิทยาของเฟอร์ดินานด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการระบุว่าวัตถุ ถ้อยคำ หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ถูกใช้แทนค่าความหมายในบริบทสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร โดยมองว่าความหมายไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญแต่ถูกกำหนดผ่านระบบความสัมพันธ์ของเครื่องหมาย (Saussure, 2011) เมื่อสัญญะเหล่านี้ถูกนำเข้าสู่กระบวนการสื่อสารมวลชน Hall (1980) ได้เสนอโมเดล การเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding/Decoding) เพื่อชี้ให้เห็นว่าผู้ผลิตสื่อไม่ได้ส่งผ่านความหมายในลักษณะเส้นตรงหรือมีความหมายเดียวที่ตายตัว แต่เป็นการบรรจุความหมายผ่านอุดมการณ์และโครงสร้างทางสังคม (Encoding) ในขณะที่ผู้รับสารมีเสรีภาพในการตีความหรือถอดรหัส (Decoding) ตามบริบทและประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการตีความที่สอดคล้อง การต่อรอง หรือแม้แต่การขัดแย้งกับเจตนาเดิมของผู้ผลิตสื่อ ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพรวมของชุดความคิดที่ปรากฏในตัวสารอย่างชัดเจน การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น (Thematic Analysis) จึงถูกนำมาใช้เป็นระเบียบวิธีวิจัยสำคัญในการจำแนกและจัดกลุ่มรูปแบบความหมายที่ซ้ำกันเพื่อระบุประเด็นหลักที่สะท้อนถึงค่านิยมหรืออุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในสื่อนั้น ๆ อย่างเป็นรูปธรรม

ในส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิยายภาพดิจิทัล ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “Early Empathy: Impact of Digital Storytelling, Traditional-Storytelling, and Gender on Early Childhood” Maranatha et al. (2024) ซึ่งศึกษาการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลและการเล่าเรื่องผ่านสื่อดั้งเดิมในฐานะสื่อการเรียนรู้ที่มีผลต่อความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ผลวิจัยพบว่าเด็กที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่าเรื่องแบบดิจิทัลมีระดับความเห็นอกเห็นใจสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ การเล่าเรื่องแบบดิจิทัลยังเหมาะสมต่อการพัฒนาความเห็นอกเห็นใจมากกว่าการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยกระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
ที่มา : ผู้วิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาประวัติสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ และเป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Practice Research) โดยประยุกต์แนวคิดการวิจัยผ่านการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัล เพื่อสร้างองค์ความรู้ผ่านกระบวนการผลิตนิยายภาพดิจิทัล โดยนำเรื่องราวที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของท่านมาสร้างสรรค์เป็นนิยายภาพดิจิทัล แล้วจึงนำไปให้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างอ่านเพื่อการสะท้อนการรับรู้มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประวัติสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้สำหรับกระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผ่านการเรื่องราว การกระทำ และการตัดสินใจต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ของตัวละครที่สะท้อนลักษณะความซื่อสัตย์สุจริต ผ่านการกระทำและความประพฤติที่ตรงไปตรงมาตามแนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต โดยการเลือกประเด็นทางประวัติศาสตร์ และวีรกรรมอันสำคัญของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มาสังเคราะห์ประเด็นสำคัญสำหรับใช้ในการออกแบบเนื้อหาและโครงเรื่องของนิยายภาพดิจิทัล

ขั้นตอนที่ 2 นำเรื่องราวที่ศึกษาประวัติและวีรกรรมของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตมาถ่ายทอดเป็นเนื้อเรื่องนิยายภาพดิจิทัล โดยที่เนื้อเรื่องนิยายภาพดิจิทัลเรื่องนี้ ผลิตโดยมีแนวคิดสำคัญคือสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ขั้นตอนที่ 3 สร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัล โดยนำเนื้อเรื่องที่พัฒนาขึ้นจากขั้นตอนที่ 2 มาถ่ายทอดผ่านกระบวนการออกแบบและสร้างสรรค์สื่อในรูปแบบนิยายภาพดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ กระบวนการผลิตครอบคลุมตั้งแต่การออกแบบตัวละคร ฉาก และองค์ประกอบภาพ การจัดวางลำดับภาพ การใช้ภาษาภาพ และการใช้เทคนิคดิจิทัลในการวาดและลงสี ตลอดจนการใช้บทสนทนาและคำบรรยายที่กระชับ ชัดเจน เพื่อเล่าเรื่องราวและอารมณ์ของเรื่องเพื่อการสะท้อนแนวคิดหลักเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย

ขั้นตอนที่ 4 นำนิยายภาพดิจิทัลมาให้ผู้อ่านได้อ่าน แล้วทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับข้อคิดที่ได้รับหลังจากอ่านนิยายภาพ “ตำนานแห่งแสง” ว่าข้อคิดที่ได้รับนั้นมีอะไรบ้างและสามารถสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้หรือไม่อย่างไร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 1. เป็นผู้ที่สามารถอ่านหนังสือได้ 2. ไม่เคยมีความรู้หรือรับทราบประวัติและวีรกรรมของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มาก่อน และ 3. มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและยินยอมให้ข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สะท้อนผลของการรับรู้จากนิยายภาพดิจิทัลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยตรง จึงกำหนดขอบเขตกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป เนื่องจากการศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์การรับรู้และการตีความสารเชิงคุณธรรมที่แฝงอยู่ในนิยายภาพดิจิทัล ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจประเด็นเชิงนามธรรม ทั้งด้านความซื่อสัตย์สุจริต จริยธรรมทางสังคม และบริบททางประวัติศาสตร์ อันจำเป็นต้องอาศัยวุฒิภาวะทางความคิดและประสบการณ์ทางสังคมในการเชื่อมโยงความหมาย ดังนั้น การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่บรรลุนิติภาวะแล้วจึงช่วยให้ข้อมูลที่ได้รับมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมุ่งศึกษากระบวนการสร้างความหมายและการรับรู้คุณค่าทางจริยธรรมผ่านสื่อดิจิทัลร่วมสมัย โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มตามช่วงอายุ คือ กลุ่มนักศึกษาอายุระหว่าง 18 - 25 ปี และกลุ่มวัยทำงานอายุระหว่าง 26 - 40 ปี และวัยผู้ใหญ่อายุ 41 ปีขึ้นไป

ในส่วนของจำนวนผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยมิได้กำหนดจำนวนที่ตายตัวล่วงหน้า แต่ใช้หลักความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณายุติการเก็บข้อมูล กล่าวคือ จะดำเนินการสัมภาษณ์อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งไม่พบประเด็นหรือข้อมูลใหม่เพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลรายถัดไป ซึ่งแสดงถึงความเพียงพอของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์

สำหรับการได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยดำเนินการโดยการคัดเลือกผู้เข้าร่วมที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นให้อ่านนิยายภาพดิจิทัลเรื่อง “ตำนานแห่งแสง” และนัดหมายเพื่อเข้าร่วมการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล โดยผู้ให้ข้อมูลทุกคนได้รับการชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และสิทธิในการเข้าร่วมวิจัย พร้อมทั้งให้ความยินยอมโดยสมัครใจก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมทั้งหมด และไม่นำเสนอข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้ โดยสามารถปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้ตลอดเวลา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. เอกสารตำราที่บันทึกเรื่องราววีรกรรมของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
2. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2.1 นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

2.2 แบบสัมภาษณ์เจาะลึกในประเด็นข้อคิดที่ได้รับหลังจากที่ได้อ่านนิยายภาพ โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่สัมภาษณ์ ซึ่งจะใช้คำถามปลายเปิดแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-sructured Interview) โดยกำหนดประเด็นคำถามหลักไว้ล่วงหน้า และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความเห็นเพิ่มเติมได้อย่างอิสระ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Traiangulation) ด้วยการเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกัน (Data Traiangulation) พร้อมกับการใช้มุมมองของทฤษฎีต่าง ๆ มาพิจารณาข้อมูลชุดเดียวกัน (Theory Traiangulation) และการให้บุคคลต่าง ๆ ที่ไม่ใช่นักวิจัยทำการทบทวนข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ (Reviews Traiangulation)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) เกี่ยวกับประวัติของเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตจากแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารและตำรา ซึ่งหลังจากผลิตนิยายภาพเสร็จก็จะนำไปให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งก็คือผู้อ่านได้อ่านและทำการสัมภาษณ์เจาะลึกในประเด็นข้อคิดที่ได้รับหลังจากที่ได้อ่านนิยายภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มนั้น จะดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัยให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเข้าใจ และทราบวัตถุประสงค์ของการวิจัยก่อนเก็บข้อมูล และผู้เข้าร่วมให้ความสมัครใจการเข้าร่วมกิจกรรม
2. ให้นิยายภาพกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอ่าน
3. นำคำถามที่เตรียมไว้มาให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

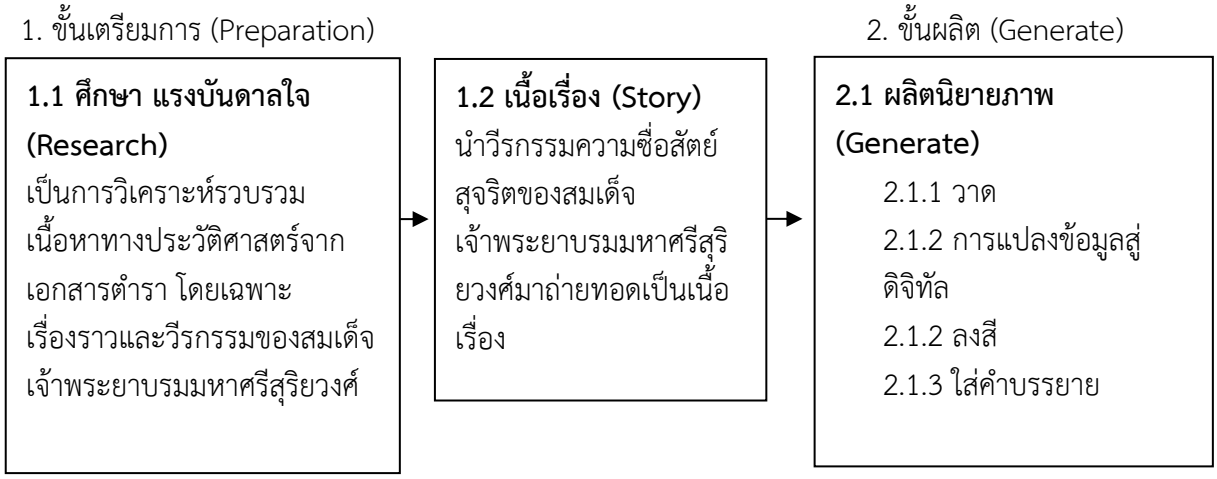
การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิเคราะห์ตัวบท ในแง่ของเนื้อหา ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์จากเอกสารตำรา เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญสำหรับใช้ในการออกแบบเนื้อหาและโครงเรื่องของนิยายภาพดิจิทัล รวมทั้งลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตที่จะนำไปถ่ายทอดเป็นนิยายภาพ

2. การวิเคราะห์ข้อคิดที่ผู้อ่านได้รับ การวิเคราะห์จากมุมมองของผู้อ่านที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลว่าได้รับรู้ข้อคิดที่สะท้อนถึงความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) อย่างไร

ผลการวิจัย

1. กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แบ่งเป็น 2 กระบวนการ คือ ขั้นเตรียมการ และขั้นผลิต

รูปภาพที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัล “ตำนานแห่งแสง”
ที่มา : ผู้วิจัย

1. ขั้นเตรียมการ (Preparation)

1.1 ศึกษา แรงบันดาลใจ (Research) จากการศึกษาเรื่องราวและวีรกรรมของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) พบว่าลักษณะความสื่อสัตย์สุจริตที่สำคัญมีปรากฏดังนี้

1.1.1 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงอำนาจส่วนตน

มีลักษณะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงอำนาจส่วนตนซึ่งเป็นผลมาจากความซื่อสัตย์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยในขณะที่ท่านดำรงค์ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น สถานการณ์บ้านเมืองต้องเผชิญกับการล่าอาณานิคมอีกทั้งพระมหากษัตริย์ก็ยังทรงพระเยาว์ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ของผู้สำเร็จราชการในเวลานั้นสามารถกระทำการยึดอำนาจได้โดยง่ายและมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อให้เกิดพฤติกรรมทุจริตประพฤติมิชอบ ทั้งการแทรกแซงจากมหาอำนาจตะวันตก พวกอั้งยี่ และความคิดที่แตกแยกกันระหว่างขุนนาง หากแต่เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์กลับไม่เห็นแก่อำนาจส่วนตนซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่บุคคลได้รับ โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ของตนและยังคงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจงรักภักดี ทั้งขจัดภัยของประเทศทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ได้แก่ การลดความเห็นแก่ตัวและมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างเต็มความสามารถ ด้วยความอดทนหนักแน่นแม้เผชิญกับปัญหาหรือสิ่งที่ไม่พึงพอใจ

1.1.2 เป็นผู้มีความจริงใจ รักชาติบ้านเมืองแม้ต้องถูกคำครหา

มีลักษณะความซื่อสัตย์เป็นผู้มีความจริงใจ รักชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง โดยขณะที่ท่านดำรงค์ตำแหน่งเจ้าพระยานั้น บ้านเมืองได้เผชิญกับภัยคุกคามจากต่างชาติ ซึ่งเป็นยุคของการล่าอาณานิคมจากมหาอำนาจตะวันตก โดยอังกฤษต้องการทำสนธิสัญญากับสยามประเทศ ซึ่งสร้างความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขุนนางสยามเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งทำให้การทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับประเทศอังกฤษบรรลุได้โดยยาก ในเวลานั้นก็ได้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ช่วยเหลือคอยประนีประนอมทำให้สามารถบรรลุสนธิสัญญาไปได้ ซึ่งทำให้

บ้านเมืองรอดพ้นจากสงคราม แต่ถ้าว่าในสายตาของผู้มีความเห็นขัดแย้งนั้น อาจเข้าใจไปว่าท่านเห็นดีเห็นงามและไปเข้าพวกกับชาติตะวันตก แสดงให้เห็นถึงความสำนึกหวงแหนในมาตุภูมิ และเสียสละยอมถูกครหา ด้วยความจริงใจผ่านความประพฤติตรงไปตรงมาโดยไม่ห่วงว่าใครจะครหาหรือขัดกับความคิดของบรรดาขุนนางต่าง ๆ ที่ไม่เห็นด้วยโดยตั้งอยู่บนประโยชน์สุขของชาติเป็นหลักด้วยความบริสุทธิ์ใจ

1.1.3 เป็นผู้มีสัจจะ

มีลักษณะของผู้มีสัจจะเพราะในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น เช้าวันหนึ่งหลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง ได้จุดไต้หรือเทียนเข้าไปหาท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่บ้านแล้วเรียนถามท่านเป็นความว่า อาตมภาพได้ยินเขาเล่าลือกันว่ามีคนจะเอาแผ่นดิน จะเป็นความจริงหรือประการใด ถ้าเป็นความจริงอาตมาก็ใคร่ขอบิณฑบาตเขาเสียสักคน ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จึงตอบว่าเจ้าคุณอย่ากลัวเลย ตราบใดที่ฉันยังมีชีวิตอยู่ แผ่นดินจะไม่มืดมัวได้เลย เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหายประชวรแล้ว ก็เสด็จเข้าสู่พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2411 มีพระปรมาภิไธยที่เฉลิมขึ้นในครั้งนั้นคือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้อยู่ในฐานะควบคุมเหตุการณ์ ได้ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนเข้าสู่ความเป็นปกติ ทำให้ชาวสยามกลับมามีความสุขอีกครั้ง จากลักษณะดังกล่าวแสดงถึงความหมายของสัจจะอย่างแท้จริง กล่าวคือ ความสัตย์ ความซื่อ ถ้าขยายความตามศัพท์แยกได้ 3 ลักษณะคือ มีความจริง ความตรง และความแท้จริง คือ ตรงไม่เล่น คือความประพฤติทางกาย วาจา ตรงไม่บิดพลิ้ว ไม่บ่ายเบี่ยง แท้ คือไม่เหลวไหล ตรงข้ามกับคำว่าอสัจ ซึ่งแปลว่า ไม่จริง บิดพลิ้ว แต่ถ้าในทางปฏิบัติสัจจะคือความรับผิดชอบต่องานที่ทำทุกอย่าง ไม่ปล่อยผ่านกับสิ่งที่ได้รับมา จะทำทุกสิ่ง ที่มาถึงมืออย่างเต็มความสามารถ ซึ่งในกรณีของท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เป็นลักษณะของการสัจจะต่อวาจา คือจริงต่อวาจา นั่นคือคำพูด เมื่อพูดอย่างไรก็ต้องพยายามทำให้ได้จริงตามที่พูด

1.1.4 เป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก

บทบาทอันความสำคัญของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ทำนุบำรุงบ้านเมืองด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่บ้านเมืองเป็นหลักจากการแก้ไขปัญหาภัยคุกคามจากชาติตะวันตกที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและบทบาทสำคัญในการชักจูงแนะนำบุคคลทั้งชาติได้ถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และยังเป็นกำลังสนับสนุนส่งเสริมให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตรียมพระองค์เป็นอย่างดีเพื่อทรงปกครองประเทศด้วยพระองค์เองต่อไปภายหน้า โดยไม่เห็นแก่ความสัมพันธ์และประโยชน์ส่วนบุคคล

1.2 เนื้อเรื่อง (Story)

เนื้อเรื่องนิยายภาพดิจิทัลเรื่องนี้ นั้นผลิตโดยมีแนวคิดสำคัญคือสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ดังนั้นจึงนำเรื่องราวสำคัญซึ่งเป็นวีรกรรมของเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตได้แก่

1.2.1 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงอำนาจส่วนตน

1.2.2 เป็นผู้มีความจริงใจ รักชาติบ้านเมืองแม้ต้องถูกคำครหา

1.2.3 เป็นผู้มีสัจจะ

1.2.4 เป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก

เรื่องราวของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) อันสะท้อนต่อความซื่อสัตย์สุจริตสู่เนื้อเรื่องนิยายภาพ “ตำนานแห่งแสง”

รัฐบาลอังกฤษมอบหมายให้เซอร์จอนเบาริ่งเป็นผู้จัดการทำหนังสือสนธิสัญญากับไทยให้สำเร็จโดยเชิญพระราชสาสนของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ซึ่งทุกอย่างเต็มไปด้วยความยากลำบากและหากไม่สำเร็จเซอร์จอนเบาริงก็เตรียมตัวจะกลับไปปรึกษากับแม่ทัพเรืออังกฤษว่าจะควรทำ

อย่างไรต่อไป และด้วยสติปัญญาของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่คอยแบ่งรับแบ่งสู้ คอยประนีประนอมทั้งสองฝ่ายจนการเจรจาสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในจดหมายเหตุของเซอร์จอนเบาริ่งกล่าวว่า “เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์คนนี้ถ้าไม่เป็นเจ้ามารยาอย่างยอดก็เป็นคนรักบ้านเมืองของตนอย่างยิ่ง แต่จะเป็นเจ้ามารยาหรือเป็นคนรักบ้านเมืองก็ตาม ต้องยอมว่าฉลาดล่วงรู้การล้ำคนทั้งหลายที่เราได้มาพบในที่นี้ ทั้งมีกิริยาอัชฌาสัยสุภาพอย่างผู้ดี และรู้จักพูดจาพอเหมาะแก่การ” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และธนิต อยู่โพธิ์, 2548) พวกอั้งยี่ทำทีเป็นว่ามีอำนาจต่างประเทศหนุนหลังก่อการวุ่นวาย จึงเกิดการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ลุกลามไปในแถบสำเพ็งกลายเป็นเหตุการณ์รุนแรงจผู้คนเสียชีวิตล้มตาย บ้านเมืองเต็มไปด้วยเปลวเพลิง

แต่แล้วพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2411 บ้านเมืองมักเกิดปั่นป่วน มีพวกก่อการร้ายถือโอกาสซ่องสุมาคุมพวกก่อการไม่สงบ ด้วยมุ่งหวังอำนาจความเป็นใหญ่ บรรดาประชาราษฎรต่างก็ประสบเคราะห์กรรมเดือดร้อนวุ่นวาย จนกว่าจะมีผู้ใดสามารถระงับเหตุปั่นป่วนจราจลได้ อีกทั้งพวกอั้งยี่ก่อการวุ่นวายขึ้นทั้งในกรุงและหัวเมืองได้อุกอาจเข้าต่อสู้เจ้าพนักงาน ต้องจัดการปราบปรามสู้รบฆ่าฟันกันเสียชีวิตล้มตาย เพลิงไหม้บ้านเรือนทรัพย์สมบัติเสียหายและเป็นต้นเหตุก่อให้กระทบกระทั่งกับอำนาจต่างประเทศและพร้อมกันนั้นก็ยังมีข่าวลือโจษขานกันสับสนว่า จะเกิดกบฏบ้าง จะมีคนแย่งแผ่นดินบ้างประชาชนต้องเผชิญกับความปั่นป่วนยุ่งยาก ด้วยความหวาดหวั่น ในระยะนั้นเองก็ต้องประสบความว้าเหว่เปล่าเปลี่ยวใจด้วยการสูญเสียพระเจ้าแผ่นดินที่รักยิ่ง

แต่เหตุการณ์ที่หวั่นวิตกกันยิ่งในหมู่เจ้านายขุนนาง ตลอดจนพระภิกษุสงฆ์และอาณาประชาราษฎรนั้น ดูเหมือนจะเป็นเสียงร่ำลือที่โจษขานกันทั่วไปในเวลานั้นว่า จะมีผู้คิดแย่งราชสมบัติและดูเหมือนกระแสข่าวเล่าลือนั้น จะปักมาที่ตรงตัวท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เอง เช้าวันหนึ่งหลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง ได้จุดไต้หรือเทียนเข้าไปหาท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่บ้านแล้วเรียนถามท่านเป็นความว่า อาตมภาพได้ยินเขาเล่าลือกันว่ามีคนจะเอาแผ่นดิน จะเป็นความจริงหรือประการใด ถ้าเป็นความจริงอาตมาก็ใคร่ขอบิณฑบาตเขาเสียสักคน ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จึงตอบว่าเจ้าคุณอย่ากลัวเลย ตราบใดที่ฉันยังมีชีวิตอยู่ แผ่นดินจะไม่มืดมัวได้เลย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และธนิต อยู่โพธิ์, 2548)

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหายประชวรแล้ว ก็เสด็จเข้าสู่พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2411 มีพระปรมาภิไธยที่เฉลิมขึ้นในครั้งนั้นคือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้อยู่ในฐานะควบคุมเหตุการณ์ได้ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนเข้าสู่ความเป็นปกติ ทำให้ชาวสยามกลับมามีความสุขอีกครั้ง

2. ขั้นผลิต (Generate)

หลังจากเนื้อเรื่องเสร็จสมบูรณ์ในขั้นเตรียมการ ก็มาถึงกระบวนการถ่ายทอดเรื่องราวออกเป็น นิยายภาพดิจิทัลโดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้มุมกล้อง ขนาดภาพในภาพยนตร์ การออกแบบตัวละคร และเทคนิคภาพดิจิทัลเข้าไว้ด้วยกันเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวให้ง่ายแก่การเข้าใจ โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 การวาดนิยายภาพดิจิทัลในปัจจุบันอาศัยอุปกรณ์คอมพิวเตอร์มาช่วยในการวาดรูปเป็นอันมากซึ่งทำให้งานภาพออกมามีลักษณะลายเส้นที่คมได้ดั่งใจ หากแต่ว่ายังขาดเสน่ห์ของลายเส้นแบบมือที่มีลักษณะเด่นคือลายเส้นอาจหลุด ๆ เป็นธรรมชาติอันเป็นเสน่ห์ของงานศิลปะ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากนิยายภาพดิจิทัลตามท้องตลาด ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการวาดด้วยมือจากนั้นจึงแปลงเป็นข้อมูลดิจิทัลโดยมีขั้นตอนดังนี้

2.2.1 วาดสตอรี่บอร์ดแบบลำดับเรื่องราว โดยวางแผนการเล่าเรื่องทั้งหมดให้เห็นเป็นเฟรม ๆ โดยวาดเป็นลายเส้นขาวดำอย่างง่าย ๆ ซึ่งแต่ละเฟรมนั้นจะกำหนดมุมกล้องและขนาดภาพไว้โดยคำนึงถึง

เรื่องราวที่ต้องการถ่ายทอดและการจัดองค์ประกอบในภาพคือตัวละคร ฉาก และคำบรรยาย ซึ่งจะต้องแบ่งหน้ากระดาษออกเป็นส่วน ๆ อย่างพอดีและอ่านง่ายเพราะถ้าแบ่งถี่เกินไปจะทำให้ภาพแออัดและอ่านยาก

2.2.2 ร่างภาพลงบนกระดาษต้นฉบับ ซึ่งควรเลือกกระดาษเนื้อแน่นเพื่อสำหรับตัดเส้นด้วยหมึกแล้วเส้นไม่แตก สีของกระดาษต้องเป็นสีขาวซึ่งกระดาษควรมีความหนาตั้งแต่ 80 แกรมขึ้นไป

2.2.3 ตัดเส้นโดยเริ่มตัดเส้นโดยใช้ปากกาตัดเส้นเพื่อให้งานภาพมีเส้นที่คมชัดดำสนิทโดยหมึก หากเป็นเส้นเล็ก ๆ ให้ตวัดข้อมืออย่างเร็วจะได้เส้นโค้งที่คม เมื่อตัดเส้นหลัก ๆ เสร็จแล้วกำหนดส่วนที่ถมดำด้วยการจุดหรือกากบาท ส่วนที่เป็นบริเวณเล็ก ๆ จะใช้ปากกาถมลงไปเลย (ธิดารัตน์ แซ่ตั้ง, 2552)

2.2 การแปลงข้อมูลสู่ดิจิทัลโดยต้องเตรียมอุปกรณ์ดังต่อไปนี้

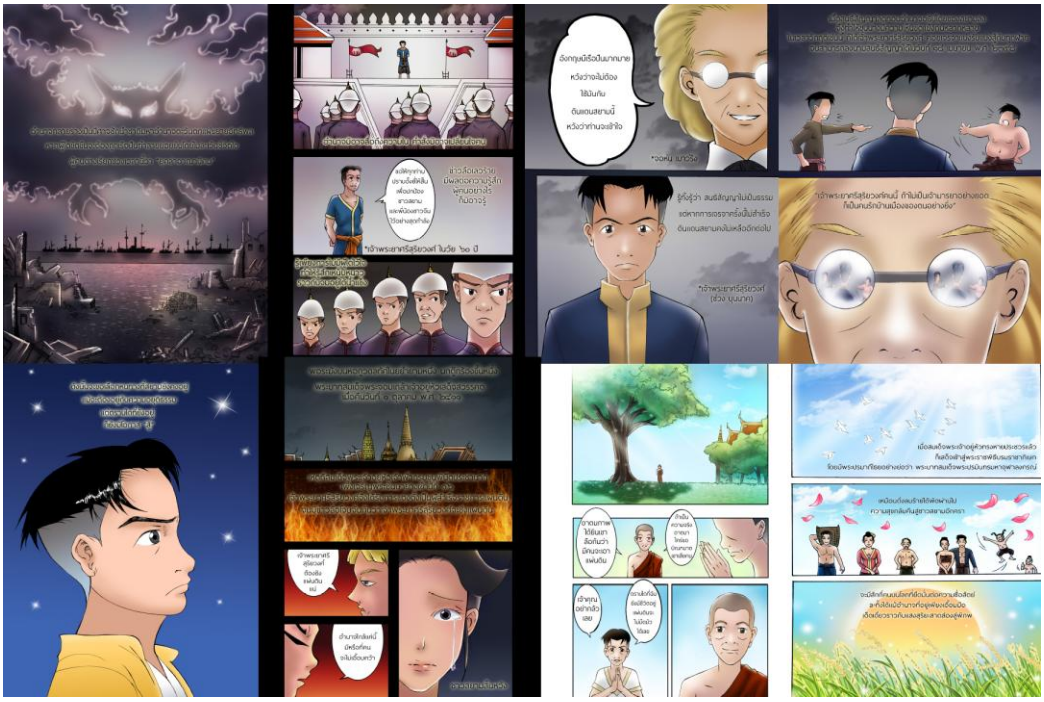
2.2.1 เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นอุปกรณ์ที่จำเป็นที่สุดในการผลิตนิยายภาพดิจิทัล ซึ่ง RAM ควรเป็น 1 GB และมีพื้นที่ว่างเหลือในฮาร์ดดิสอย่างน้อย 1 GB เพื่อใช้ในการประมวลภาพขณะลงมือปฏิบัติงาน

2.2.2 เครื่องสแกนเนอร์ เป็นอุปกรณ์ใช้แสกนภาพที่วาดบนกระดาษแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัลจากนั้นนำไปตกแต่งภาพดิจิทัล ซึ่งควรมีความละเอียดระหว่าง 300 - 1200 dpi ในขนาด A4

2.2.3 ตกแต่งทำความสะอาดภาพเนื่องจากต้นฉบับที่แสกนเข้ามาจะมีรอยเปื้อนคราบสกปรกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะวาดและฝุ่นต่าง ๆ ดังนั้นหลังจากสแกนภาพแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัลเรียบร้อยแล้ว จึงควรใช้ตกแต่งรอยต่าง ๆ ให้หมดไปก่อนที่จะทำการลงสี

2.3 การลงสีนิยายภาพดิจิทัลนั้น เครื่องมือพู่กัน (Brushes) เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญมากที่สุด ที่ทำให้ลงสีภาพได้ตามต้องการโดยการกำหนดขนาดหัวพู่กัน และเลือกใช้พู่กันชนิดต่าง ๆ ตามลักษณะวัตถุ ซึ่งมีการเกลี่ยสีด้วยเนื้อสีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดน้ำหนักของภาพ และแสงเงาที่สวยงาม อีกทั้งการใช้สีโทนร้อน โทนเย็น ความมืด และแสว่งเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของเรื่องราว

2.4 ใส่คำบรรยายประกอบในเรื่องเพื่อช่วยบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ นอกเหนือจากการเล่าเรื่องด้วยภาพซึ่ง หมายถึง คำพูดของตัวละคร คำบรรยายความคิด คำบอกสถานที่ที่ปรากฏในนิยายภาพ ซึ่งควรเลือกตัวอักษรเป็นแบบที่อ่านง่าย ๆ (ธิดารัตน์ แซ่ตั้ง, 2552)

รูปภาพที่ 3 ตัวอย่างนิยายภาพดิจิทัล “ตำนานแห่งแสง”
ที่มา : ผู้วิจัย

2. การรับรู้ของผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

จากการนำนิยายภาพ “ตำนานแห่งแสง” ไปให้กลุ่มประชากรโดยใช้หลักความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณายุติการเก็บข้อมูลซึ่งดำเนินการสัมภาษณ์อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งไม่พบประเด็นหรือข้อมูลใหม่เพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลรายถัดไป คือ

กลุ่มนักศึกษาอายุระหว่าง 18 - 25 ปี โดยข้อมูลเกิดภาวะอิ่มตัวที่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 24 เนื่องจากความคิดเห็นและรูปแบบการรับรู้ความซื่อสัตย์สุจริตจากนิยายภาพมีลักษณะสอดคล้องและซ้ำกันทุกประเด็น ส่วนกลุ่มวัยทำงานอายุระหว่าง 26 - 40 ปี โดยข้อมูลเกิดภาวะอิ่มตัวที่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 พบว่าข้อมูลมีแนวโน้มอิ่มตัวจากการที่ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตไปในทิศทางใกล้เคียงกันมาก และไม่ปรากฏประเด็นใหม่อย่างชัดเจนในช่วงท้ายของการเก็บข้อมูล และกลุ่มวัยผู้ใหญ่อายุ 41 ปีขึ้นไป โดยข้อมูลเกิดภาวะอิ่มตัวที่ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 เนื่องจากข้อมูลมีความอิ่มตัวจากความซ้ำคล้ายของเนื้อหาและการตีความเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตจากนิยายภาพซึ่งเพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิดเพื่อการศึกษาการรับรู้อย่างเปิดกว้าง ซึ่งพบว่าทั้ง 3 กลุ่มให้ลักษณะข้อมูลที่แสดงถึงการรับรู้และข้อคิดจากนิยายภาพไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงแบ่งข้อมูลตามข้อค้นพบจากลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์การรับรู้อื่น ๆ ที่ผู้อ่านได้รับอย่างเปิดกว้างและปรากฏนอกเหนือจากลักษณะความซื่อสัตย์สุจริตที่ค้นพบ ซึ่งนิยายภาพดิจิทัล “ตำนานแห่งแสง” สะท้อนรับรู้ของผู้อ่านในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ตามลักษณะความซื่อสัตย์ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และข้อคิดอื่น ๆ ดังนี้

2.1 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงอำนาจส่วนตน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสามารถรับรู้ถึงลักษณะของการตัดสินใจที่ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญมากกว่าการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน โดยเฉพาะในเหตุการณ์ที่ตัวละครต้องเผชิญกับทางเลือกที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานะหรืออำนาจของตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความซื่อสัตย์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) โดยในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้นสถานการณ์บ้านเมืองต้องเผชิญกับการล่าอาณานิคมอีกทั้งพระมหากษัตริย์ก็ยังทรงพระเยาว์ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ของผู้สำเร็จราชการในเวลานั้นสามารถกระทำการยึดอำนาจได้โดยง่าย หากแต่เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์กลับไม่เห็นแก่อำนาจส่วนตน และยังคงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจงรักภักดี ทั้งขจัดภัยของประเทศทั้งภายนอกและภายในดังคำกล่าวของผู้อ่าน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้กล่าวไว้ว่า

“รู้สึกว่าท่านไม่ใช่คนที่ใช้อำนาจเพื่อตัวเอง แต่ใช้เพื่อให้บ้านเมืองเดินไปได้ถูกทาง” (KI-14, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ทั้งที่ท่านครอบครองอำนาจเองได้ แต่ท่านไม่ทำ” (KI-07, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ประชาชนและคนส่วนใหญ่เข้าใจผิดและเชื่อข่าวร้าย ๆ ว่าท่านจะยึดอำนาจสุดท้ายท่านก็ไม่ทำ” (KI-01, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ท่านช่วงไม่เห็นแก่ทำนาจ แต่ท่านทำเพื่อราชา” (KI-12, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การรับรู้ผ่านการนำเสนอเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวช่วยสะท้อนให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลรับรู้ว่าผู้มีอำนาจสามารถเลือกใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ โดยไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับผลประโยชน์ของตน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลตีความรูปสัญญะ พฤติกรรมตัวละครที่ไม่ยึดอำนาจในสภาวะที่เอื้ออำนวยได้ถูกทำให้กลายเป็นสัญญะที่ทรงพลังที่สุดในการยืนยันความจงรักภักดี ในขณะเดียวกันมายาคติที่ว่าอำนาจต้องมาคู่กับการแสวงหาผลประโยชน์ แต่ตัวบทพยายามสร้างมายาคติใหม่โดยใช้ตัวละครที่ใช้อำนาจเพื่อบ้านเมืองเป็นหลัก

2.2 เป็นผู้มีความจริงใจ รักชาติบ้านเมืองแม้ต้องถูกคำครหา

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ถึงคุณลักษณะด้านความจริงใจและความรักชาติในลักษณะที่ลึกซึ้ง โดยเฉพาะในบริบทที่ตัวละครต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคม หรือคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นซึ่งสะท้อนให้เห็นความซื่อสัตย์และรักชาติบ้านเมืองอย่างยิ่งของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) โดยขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าพระยานั้น บ้านเมืองได้เผชิญกับภัยคุกคามจากต่างชาติ ซึ่งเป็นยุคของการล่าอาณานิคมจากมหาอำนาจตะวันตก โดยอังกฤษต้องการทำสนธิสัญญากับสยามประเทศ ซึ่งสร้างความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขุนนางสยามเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งทำให้การทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับประเทศอังกฤษบรรลุได้โดยยาก ในเวลานั้นก็ได้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ช่วยเหลือคอยประนีประนอมทำให้สามารถบรรลุสนธิสัญญาไปได้ ซึ่งทำให้บ้านเมืองรอดพ้นจากสงคราม แต่ถ้าว่าในสายตาของผู้มีความเห็นขัดแย้งนั้น อาจเข้าใจไปว่าท่านเห็นดีเห็นงามและไปเข้าพวกกับชาติตะวันตก ดังคำกล่าวจากผู้ให้ข้อมูล เช่น

“บางคนอาจมองว่าท่านทำไม่ถูก แต่จริง ๆ แล้วท่านทำเพื่อประเทศมากกว่าเพื่อตัวเอง” (KI-01, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ยอมโดนว่าร้าย เพื่อให้สยามอยู่รอดจากมหาอำนาจตะวันตก” (KI-06, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ท่านไม่แคร์คนอื่น ท่านแคร์ในสิ่งที่ถูกต้อง” (KI-43, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2562)

“ไม่มีใครไว้ใจท่านเลย แต่ท่านก็ยังทำเพื่อบ้านเมืองโดยไม่ละทิ้ง...” (KI-68, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2562)

ดังนั้น การรับรู้ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของนิยายภาพดิจิทัลในการถ่ายทอด “ความจริงใจที่มองไม่เห็น” ให้กลายเป็นสิ่งที่ผู้รับสารสามารถรับรู้และเข้าใจได้สะท้อนถึงความขัดแย้งเชิงคุณค่า ระหว่างภาพลักษณ์ภายนอกกับความถูกต้องภายใน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เรื่องราวมีมิติทางจริยธรรม ผ่านการตีความเชิงสัญญะของผู้ให้ข้อมูลคือ การประนีประนอมต่อสู้กับการทรยศหักหลัง ซึ่งอาจขัดแย้งกับมายาคติเรื่องความรักชาติแบบเดิมที่ต้องแข็งกร้าว

2.3 เป็นผู้มีสัจจะ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญกับ “การรักษาคำพูด” และ “ความมั่นคงในหลักการ” ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต โดยสามารถเชื่อมโยงพฤติกรรมของตัวละครกับแนวคิดเรื่องสัจจะได้อย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นความเป็นผู้มีสัจจะของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น เช้าวันหนึ่งหลังจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง ได้จุดไต้หรือเทียนเข้าไปหาท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่บ้านแล้วเรียนถามท่านเป็นความว่า อาตมภาพได้ยินเขาเล่าลือกันว่ามีคนจะเอาแผ่นดิน จะเป็นความจริงหรือประการใด ถ้าเป็นความจริงอาตมาก็ใคร่ขอบิณฑบาตเขาเสียสักคน ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จึงตอบว่าเจ้าคุณอย่ากลัวเลย ตราบใดที่ฉันยังมีชีวิตอยู่ แผ่นดินจะไม่มืดมัวได้เลย ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การเน้นย้ำเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาคำมั่นสัญญา ช่วยสร้างภาพแทนของความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นแกนสำคัญของคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ ตัวอย่างคำสะท้อนจากผู้ให้ข้อมูล เช่น

“ปกติถ้าใครมีโอกาสก็อยากได้อำนาจ แต่ท่านยังคิดถึงสัญญา” (KI-06, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ท่านเป็นคนที่รักษาสัจจะที่ให้ไว้กับพระภิกษุ” (KI-05, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“เขาเห็นคำสัญญาสำคัญกว่าอำนาจ” (KI-32, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2562)

“ท่านรักษาคำพูดว่าจะไม่ทำให้สยามหม่นหมอง” (KI-59, สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2562)

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าการรับรู้ดังกล่าวไม่ได้เกิดจากคำบอกเล่าโดยตรง แต่เกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของตัวละครผ่านลำดับเหตุการณ์ที่สอดคล้องกัน ซึ่งจากคำให้สัมภาษณ์ชี้ให้เห็นถึงความพยายามรื้อ

สร้าง (Deconstruction) ประวัติศาสตร์กระแสหลักที่อาจเคยมองว่ากลุ่มผู้มีอำนาจล้นพ้นจนน่ากังวล ถูกรื้อสร้างเป็น “ตัวบทใหม่” ที่ชี้ให้เห็นว่าอำนาจนั้นถูกกำกับด้วยสัจจะและประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งจากคำให้สัมภาษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการพยายามถอดรหัสพฤติกรรมของตัวละครในอดีต จากการถูกมองว่าเป็นคนนอกรีต หรือผู้ฉวยโอกาส ให้กลายเป็นผู้รักษาความมั่นคงของแผ่นดิน โดยใช้ ความเงียบด้วยการไม่ตอบโต้คำวิจารณ์และ สัจจะด้วยการรักษาสัญญา

2.4 เป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสามารถรับรู้ถึงแรงจูงใจภายในของตัวละครในลักษณะที่เป็น “ความบริสุทธิ์ใจ” ซึ่งไม่แสวงหาผลตอบแทนส่วนตน แต่ยึดประโยชน์ของชาติบ้านเมืองเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลักของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) โดยตลอดเวลาในการปฏิบัติงานราชการของท่านได้ผ่านวิกฤติการณ์ครั้งใหญ่ของบ้านเมืองมากมาย โดยเฉพาะภัยคุกคามจากชาติตะวันตก ซึ่งหากมีบางอย่างผิดพลาดแม้เพียงเล็กน้อย มหาอำนาจเหล่านั้นก็พร้อมจะหาเหตุก่อสงครามเพื่อเข้ายึดสยามในทันที ซึ่งแม้ขณะนั้นขุนนางต่าง ๆ ก็มีความคิดขัดแย้งกัน บ้างก็ไม่ยอมรับสนธิสัญญาจากชาติตะวันตก ซึ่งถ้าไม่ได้ท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์คอยประคับประคอง ประสานงานระหว่างต่างชาติกับขุนนางไทย สนธิสัญญาคงไม่อาจบรรลุได้ และภัยสงครามคงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ผลที่ตามมาก็คือ ชีวิตของผู้คนและเอกราชของสยามจะต้องสูญเสียไป ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ประเด็นนี้สะท้อนความสำคัญกับแรงจูงใจมากกว่าผลลัพธ์เพียงอย่างเดียว โดยนิยายภาพดิจิทัลสามารถถ่ายทอดเจตนาดังกล่าวผ่านองค์ประกอบเชิงภาพและบริบทของเหตุการณ์

คำกล่าวจากผู้ให้ข้อมูล เช่น

“ถ้าไม่เห็นแกบ้านเมืองคงยอมแพ้ไปแล้ว คนระแวงขนาดนี้” (KI-38, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2562)

“ท่านทำให้เราเห็นว่าการทำสิ่งที่ถูกต้องเพื่อบ้านเมืองอาจไม่ถูกใจคน” (KI-22, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“หากไม่เห็นแก่ประเทศ เขาคงขึ้นเป็นราชาเอง” (KI-18, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“เขาทำเพื่อบ้านเมือง ไม่ได้เพื่อคนใดคนหนึ่ง แต่เพื่อทุกคน” (KI-03, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การตีความในลักษณะนี้สะท้อนถึงการที่ผู้รับสารสามารถเข้าถึงความหมายเชิงลึกของพฤติกรรมตัวละคร ซึ่งผู้ตีความความสัญญะ เพื่อดึงเอาความหมายเชิงลึกของพฤติกรรมตัวละครที่ซับซ้อนออกมาให้ปรากฏชัดระหว่าง “อำนาจที่เอื้อมถึง” กับ “สัจจะที่ยึดถือ” เพื่อสร้างสภาวะจริยธรรมที่เหนือกว่าปกติ ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ในตัวบทนี้ไม่ได้เป็นเพียงขุนนางนักปกครอง แต่เป็นสัญญะแห่งความเสียสละเชิงยุทธศาสตร์ที่ก้าวข้ามผ่านการตัดสินจากมายาคติไปสู่ความเข้าใจในระดับเจตนารมณ์ที่แท้จริง ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการสื่อสารเพื่อการรับรู้เรื่องความซื่อสัตย์สุจริต

3. ข้อคิดที่ผู้อ่านได้รับจากนิยายภาพ “ตำนานแห่งแสง”

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อ่านสามารถสังเคราะห์ข้อคิดจากนิยายภาพ “ตำนานแห่งแสง” ได้ในหลายมิติ โดยสะท้อนผ่านการตีความเชิงคุณธรรมและการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มข้อคิดออกเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.1 การกระทำความดีไม่ขึ้นอยู่กับวาจาหรือการตัดสินของผู้อื่น

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อ่านมีความเข้าใจในมิติของ “ความดีเชิงการกระทำ” มากกว่าการยึดติดกับคำวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม โดยสามารถรับรู้ได้ว่าการกระทำที่บริสุทธิ์ใจ แม้จะถูกเข้าใจผิดหรือถูกกล่าวหา

ก็ยังคงคุณค่าในตัวเอง ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า นิยายภาพสามารถถ่ายทอด “ความขัดแย้งระหว่างความจริงกับการรับรู้ของสังคม” ได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดการตระหนักรู้ว่า การตัดสินบุคคลควรพิจารณาจากพฤติกรรมและระยะเวลา มากกว่าคำพูดหรือข่าวลือ ซึ่งสะท้อนจากคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“ท่านมีการกระทำที่บริสุทธิ์ใจ แม้จะมีผู้คนนินทา” (KI-40, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2562)

“ท่านโดนคนอื่นด่า แต่ท่านจริงใจต่อบ้านเมือง” (KI-12, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“การทำดีไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับคำพูดใคร” (KI-71, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2562)

“ไม่ควรตัดสินใครจากคำพูดของคนอื่น ต้องดูการกระทำ” (KI-46, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2562)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ข้อคิดดังกล่าวสะท้อนถึงการพัฒนาทางจริยธรรมในระดับที่ผู้รับสารสามารถแยกแยะ “ความจริง” ออกจาก “การรับรู้ของสังคม” ได้ จากการที่ผู้อ่านพยายามค้นหาความหมายลึกซ่อนอยู่ภายใต้พฤติกรรมตัวละครที่ดูขัดใจคนในระยะสั้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่านิยายภาพเรื่องนี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่ให้ความบันเทิง แต่เป็นเครื่องมือในการฝึกให้ผู้รับสารเอาชนะมายาคติของเสียงส่วนใหญ่ไปสู่ความเข้าใจในความจริงเชิงจริยธรรม

3.2 เหตุผลและปัญญานำไปสู่การแก้ปัญหาลดความขัดแย้ง

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สติปัญญา การคิดวิเคราะห์ และการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาของผู้นำ ซึ่งช่วยลดความสูญเสียและหลีกเลี่ยงความรุนแรง ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบนิยายภาพ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ “ผลลัพธ์ของการตัดสินใจ” ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการเลือกใช้การเจรจาแทนการเผชิญหน้า ดังสะท้อนจากคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“ท่านคิดถึงผลได้ผลเสีย และเลือกทางที่ชาติปลอดภัยที่สุด” (KI-05, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ถ้าใช้กำลังแก้ปัญหา ประเทศอาจเสียหายหนัก” (KI-29, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ต้องใช้ความฉลาด ไม่ใช่กำลัง” (KI-16, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ถ้าไม่มีไหวพริบ อาจถูกต่างชาติยึด” (KI-08, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องกับแนวคิดเรื่อง “การแก้ปัญหาอย่างสันติ” และ “การตัดสินใจเชิงเหตุผล” ได้อย่างชัดเจนจากความตระหนักรู้ถึงสภาวะวิกฤตในอดีต และการใช้เหตุผลและปัญญาในการแก้ปัญหาของตัวละครผ่านเรื่องราวที่เน้นย้ำความขัดแย้งระหว่างการสูญเสียภาพลักษณ์ส่วนตนกับการรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยส่วนรวมของชาติ

3.3 ความซื่อสัตย์และความมั่นคงในหลักการเป็นคุณค่าที่ต้องใช้เวลาในการพิสูจน์

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อ่านรับรู้ว่าความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณค่าที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในระยะสั้น แต่ต้องอาศัยกาลเวลาเป็นเครื่องยืนยัน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า นิยายภาพสามารถสร้างความเข้าใจใน “มิติของเวลา” ในการตัดสินคุณค่าของบุคคล ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านมองความดีในระยะยาว มากกว่าการตัดสินแบบฉับพลัน ดังสะท้อนจากคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“กาลเวลาจะพิสูจน์คน” (KI-23, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“ความดีจะคงอยู่ตลอดไป” (KI-10, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

“คนที่ซื่อสัตย์จะได้รับการจดจำจากคนรุ่นหลัง” (KI-13, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ข้อคิดดังกล่าวสะท้อนถึงการรับรู้เชิงนามธรรมเกี่ยวกับ “คุณค่าที่ยั่งยืน” ของความดี จากที่ผู้ให้ข้อมูลมีกระบวนการรับสารแบบนักถอดรหัสเชิงวิพากษ์ (Critical Decoder) ที่พยายามก้าวข้ามสัญญะผิวเผินของเหตุการณ์ทางการเมืองในอดีต ไปสู่การแสวงหาสัจจะเชิงเจตนารมณ์ ผ่านการเชื่อมโยงบริบทความขัดแย้งของเรื่องราว และการพิสูจน์ด้วยเงื่อนไขของเวลา อีกทั้งยังสะท้อนถึงคุณค่าของความซื่อสัตย์ที่ไม่ได้

ขึ้นอยู่กับการยอมรับของผู้คน แต่ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมตามความเป็นจริงซึ่งมีคุณค่าให้ผู้คนจดจำผ่านยุคสมัยได้

3.4 การมีวิจารณญาณในการรับข้อมูลข่าวสารและการไม่ตัดสินผู้อื่นอย่างผิวเผิน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาของนิยายภาพกับบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการรับข่าวสาร การใช้วิจารณญาณ และการหลีกเลี่ยงอคติ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การเล่าเรื่องช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิด “การสะท้อนคิด” (Reflection) ต่อพฤติกรรมของตนเองในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในยุคที่ข้อมูลข่าวสารมีความหลากหลายและคลาดเคลื่อนได้ง่าย ดังสะท้อนจากคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“อย่ามองคนด้วยอคติ” (KI-74, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2562)

“ข่าวสารมีทั้งจริงและไม่จริง ต้องใช้สติ” (KI-69, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2562)

“ไม่ควรเชื่อทุกอย่างที่ได้ยิน” (KI-14, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2562)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ข้อคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการต่อยอดความเข้าใจจากเนื้อเรื่องไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง อีกทั้งผู้ให้ข้อมูลยังสามารถในการแยกแยะมายาคติทางอำนาจออกจากความจริงทางจริยธรรมผ่านการตีความและสร้างความหมายใหม่ให้กับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จากการเป็นขุนนางผู้ทรงอิทธิพล สู่การเป็นผู้เสียสละที่ยอมรับความเจ็บปวดจากการถูกเข้าใจผิด เพื่อผลประโยชน์ระยะยาวของชาติ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ในศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อสะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ใช้แนวทางการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Practice Research) ที่บูรณาการข้อมูลทางประวัติศาสตร์เข้ากับการออกแบบสื่อดิจิทัลอย่างเป็นระบบ โดยมีกระบวนการสร้างสรรค์ดำเนินการเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ขั้นเตรียมการและขั้นผลิต โดยในขั้นเตรียมการมีการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากเอกสารและแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นแก่นเนื้อหาด้านความซื่อสัตย์สุจริตของของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เพื่อสังเคราะห์ประเด็นด้านความซื่อสัตย์ ให้กลายเป็น “แก่นความหมาย” (core meaning) สำหรับการออกแบบเรื่องเล่า จากนั้นจึงพัฒนาเป็นโครงเรื่อง บทภาพ และการออกแบบตัวละครที่สามารถเชื่อมโยงประเด็นทางประวัติศาสตร์กับประสบการณ์ร่วมสมัยของผู้อ่านได้ ในขั้นผลิต ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวาดภาพร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัล ผ่านกระบวนการ วาด แปลงสัญญาณเป็นดิจิทัล ลงสี และใส่คำบรรยาย โดยให้ความสำคัญกับการสร้างอารมณ์ร่วม การสื่อสารคุณค่าทางคุณธรรม และการทำให้เนื้อหาประวัติศาสตร์เข้าถึงได้ง่ายสำหรับผู้ชมร่วมสมัย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่เพียง “ถ่ายทอดข้อมูลทางประวัติศาสตร์” แต่ยังเป็นกระบวนการแปลงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นประสบการณ์การรับรู้เชิงสุนทรียะและจริยธรรมผ่านสื่อดิจิทัล

ประการที่สอง ในศึกษาการรับรู้ของผู้อ่านนิยายภาพดิจิทัลที่สะท้อนความซื่อสัตย์สุจริตของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) จากผลการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น (Thematic analysis) พบว่าผู้อ่านสามารถเข้าใจและตีความเนื้อหาเชิงคุณธรรมที่แฝงอยู่ในนิยายภาพได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตที่ปรากฏผ่านนิยายภาพดิจิทัล ออกมาในหลายลักษณะ ได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงอำนาจส่วนตน การเป็นผู้มีความจริงใจ รักชาติบ้านเมืองแม้ต้องถูกคำครหา การเป็นผู้มีสัจจะ และการเป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยเห็นแก่ชาติบ้านเมืองเป็นหลัก นอกจากนี้ผู้อ่านยังสามารถสังเคราะห์ข้อคิดอื่น ๆ จากนิยายภาพได้หลายมิติ ได้แก่ การตระหนักว่าการทำความดี

ไม่ขึ้นอยู่กับคำตัดสินของผู้อื่น การใช้เหตุผลและสติปัญญาในการแก้ปัญหา ความเข้าใจว่าความดีต้องอาศัยเวลาในการพิสูจน์ การมีวิจารณญาณในการรับข้อมูลข่าวสาร โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สะท้อนการรับรู้เกี่ยวกับการเสียสละเพื่อส่วนรวม การยึดมั่นในหน้าที่ การตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์ของบ้านเมืองมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและรับผิดชอบ อีกทั้งผู้อ่านยังเชื่อมโยงเนื้อหาในนิยายภาพเข้ากับบริบทสังคมร่วมสมัย เช่น ประเด็นข่าวสาร ความขัดแย้งทางความคิดเห็น และการใช้วิจารณญาณในการรับข้อมูล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า นิยายภาพดิจิทัลมิได้เพียงสร้างการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่ยังมีบทบาทในการกระตุ้นการตีความคุณค่าทางจริยธรรมและการทบทวนมุมมองของผู้อ่านต่อสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้การที่ผู้อ่านสามารถสร้างความหมายจากเนื้อหาได้หลากหลายสะท้อนถึงศักยภาพของนิยายภาพดิจิทัลในฐานะสื่อสร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงคุณธรรมผ่านกระบวนการตีความของผู้รับสารเอง ซึ่งจากการวิเคราะห์เชิงประเด็นพบว่า รูปแบบการรับรู้ ที่น่าสนใจคือ ผู้อ่านไม่ได้มองความซื่อสัตย์เป็นเพียงนามธรรม แต่จะตีความผ่าน การกระทำที่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ดังที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ทัศนะไปในทิศทางเดียวกันว่า “ท่านคำนึงถึงบ้านเมืองมากกว่าประโยชน์ส่วนตน”

อภิปรายผลวิจัย

จากผลการศึกษา สามารถสะท้อนให้เห็นประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการคัดเลือกเนื้อหาทางประวัติศาสตร์กับการรับรู้เชิงคุณธรรม โดยการคัดเลือกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความขัดแย้งเชิงคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและตีความคุณค่าความซื่อสัตย์สุจริตได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างตัวละครในประเด็นการสร้างปมความขัดแย้งและปมปัญหาให้กับตัวละคร (Conflict) ผ่านการนำเสนอแบบตัวละครเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive Character) ซึ่งจากข้อมูลที่เก็บรวบรวม พบว่าผู้อ่านให้ความสำคัญกับสถานการณ์ที่ตัวละครถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือถูกเข้าใจผิด แต่ยังคงยึดมั่นในความถูกต้อง นำไปสู่การสังเคราะห์ข้อคิดเกี่ยวกับการไม่ตัดสินผู้อื่นจากคำพูดของสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึง “สถานการณ์ความขัดแย้ง” ทำหน้าที่เป็นกลไกกระตุ้นการคิดเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) ของผู้อ่านที่การรับรู้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงระดับการเข้าใจเนื้อหา แต่ขยายไปสู่การตีความเชิงคุณค่า

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัสความหมาย (Encoding/Decoding) ของ Stuart Hall ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ กระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลมิได้เป็นเพียงการนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการ “เข้ารหัสความหมาย” ผ่านการออกแบบโครงเรื่อง ความขัดแย้งเชิงคุณธรรม การกำหนดบทบาทของตัวละคร และการใช้ภาพเพื่อสื่อสารคุณค่าความซื่อสัตย์สุจริต ขณะที่ผู้อ่านทำหน้าที่ “ถอดรหัสความหมาย” จากประสบการณ์การอ่านและการตีความส่วนบุคคล โดยผลจากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ผู้อ่านส่วนใหญ่สามารถรับรู้คุณค่าความซื่อสัตย์สุจริตและเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นทางสังคมร่วมสมัยได้ในทิศทางเดียวกับเจตนาของผู้สร้างสรรค์ อันสอดคล้องกับลักษณะของ Preferred Reading ตามแนวคิดของ Hall คือการอ่านหรือตีความสารตามที่ผู้ส่งสารตั้งใจไว้ แสดงให้เห็นว่าเทคนิคการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลที่เน้นการเล่าเรื่องผ่านภาพ ความขัดแย้ง และมิติทางอารมณ์ของตัวละคร มีส่วนสำคัญในการกำหนดการรับรู้ของผู้อ่าน ซึ่งช่วยอธิบายให้เห็นว่าวิธีการสร้างสรรค์สื่อสามารถส่งผลต่อกระบวนการตีความและการสร้างความหมายของผู้รับสารได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนิยายภาพดิจิทัลช่วยลดระยะห่างระหว่าง “สัญญะ” (Signifier) และ “ความหมาย” (Signified) โดยผู้อ่านสามารถถอดรหัสคุณค่าความซื่อสัตย์ได้ผ่านอารมณ์ร่วม (Empathy) แสดงให้เห็นว่าการอ่านหรือตีความสารตามที่ผู้ส่งสารตั้งใจไว้ ไม่ได้เกิดจากการออกแบบของผู้สร้างเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจาก “ปฏิสัมพันธ์ทางอารมณ์” ที่ถูกกระตุ้นผ่านเทคนิคการเล่าเรื่อง อันนำไปสู่ข้อเสนอเชิงทฤษฎีในเรื่อง “การเข้ารหัสเชิงประสบการณ์” (Experiential Encoding) ที่ผู้รับสารมิใช่เพียงผู้รับข้อมูล แต่เป็นผู้ร่วมสร้างความหมายผ่านประสบการณ์อารมณ์ที่เกิดขึ้นขณะเสพสื่อ

ผลวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับผลวิจัยเรื่อง “Early Empathy: Impact of Digital Storytelling, Traditional-Storytelling, and Gender on Early Childhood” Maranatha et al. (2024) ที่เสนอว่าการเล่าเรื่องแบบดิจิทัลทำให้เด็กมีระดับความเห็นอกเห็นใจสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิม และยังเหมาะสมต่อการพัฒนาความเห็นอกเห็นใจมากกว่าการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิม ซึ่งนิยายภาพดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงเนื้อหาและเกิดความเข้าใจเชิงลึก โดยเฉพาะการผสมผสานระหว่างภาพและข้อความ จากข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้อ่านสามารถอธิบายพฤติกรรม แรงจูงใจ และผลลัพธ์ของการตัดสินใจของตัวละครได้อย่างละเอียด ซึ่งสะท้อนว่าการสื่อสารผ่านภาพช่วยลดความซับซ้อนของเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และทำให้เกิด “การเห็นภาพ” อันนำไปสู่การ “รับรู้” ของเหตุการณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรับรู้คุณค่าทางจริยธรรมความซื่อสัตย์สุจริตจากประสบการณ์การอ่าน

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้อ่านไม่ได้เพียงรับสาร แต่มีการ “สังเคราะห์ข้อคิด” ด้วยตนเอง โดยอาศัยการตีความและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิต ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า ผู้อ่านสามารถยกระดับจากการรับรู้ ไปสู่การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น การเชื่อข่าวปลอม การตัดสินผู้อื่นเพียงด้านเดียว แสดงให้เห็นว่านิยายภาพดิจิทัลสามารถกระตุ้น “การเรียนรู้เชิงสะท้อนคิด” (Reflective Learning) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทางความคิดและจริยธรรม

ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาในนิยายภาพกับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับข่าวสาร ความขัดแย้ง และการรับรู้ข้อมูล จากข้อมูลพบว่า ผู้อ่านมีการกล่าวถึงประเด็นข่าวลวง การตัดสินบุคคลจากข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน การประท้วงเมื่อเกิดการขัดแย้งในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการรับรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบของเรื่องราว แต่ขยายไปสู่การวิเคราะห์สังคม ดังนั้นนิยายภาพไม่ได้ทำหน้าที่เพียงให้ความบันเทิง แต่ยังเป็นพื้นที่ในการฝึกคิด และสร้างทักษะการตีความในโลกความเป็นจริง

จากที่กล่าวมาทั้งสิ้นจะเห็นว่า นิยายภาพดิจิทัลสามารถเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณธรรมและองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบสื่อการเรียนรู้ หรือพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้ผ่านสื่อสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมการเสพสื่อในยุคดิจิทัลที่เน้นการเข้าถึงและการเข้าใจง่ายด้วยภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การขยายผลการใช้รูปแบบกระบวนการสร้างสรรค์โดยการประยุกต์ใช้รูปแบบกระบวนการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลเพื่อถ่ายทอดชีวประวัติบุคคลสำคัญหรือบุคคลต้นแบบในสาขาอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าทางจริยธรรม คุณงามความดี และแง่มุมทางประวัติศาสตร์ผ่านสื่อร่วมสมัย

2. การบูรณาการเข้ากับนวัตกรรมการเรียนรู้โดยการนำองค์ความรู้และสื่อนิยายภาพดิจิทัลไปบูรณาการในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน หรือพัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารเนื้อหาที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่ายและน่าสนใจยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในบริบทที่หลากหลายในการสร้างสรรค์นิยายภาพดิจิทัลในประเภทเนื้อหา (Genre) ที่แตกต่างกันออกไป เช่น แนววิทยาศาสตร์หรือแนวสารคดี เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบผลลัพธ์ในแง่มุมที่หลากหลาย เพื่อให้เห็นถึงข้อจำกัดและศักยภาพของกระบวนการสร้างสรรค์ในมิติที่กว้างขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และธนิต อยู่โพธิ์. (2548). *ศรีสุริยวงศ์.* สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

ธิดารัตน์ แซ่ตั้ง. (2552). *คัมภีร์วาดการ์ตูนและลงสีด้วย Photoshop.* โปรวิชั่น.

พิเชฐ วงษ์จ้อย. (2551). *การออกแบบตัวละครภาพยนตร์แอนิเมชันสองมิติกับความพึงพอใจของผู้ชมไทย.* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/26428/

รักศานต์ วิวัฒน์สินอุดม. (2547). *เสกฝัน ปั้นหนัง : บทภาพยนตร์.* ห้องภาพสุวรรณ.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (30 สิงหาคม 2566). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2566*. https://www.etda.or.th/getattachment/7b189736-6e21-4246-88d4-59e5653b664d/Thailand-Internet-User-Behavior-2023.pdf.aspx

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (27 ตุลาคม 2554). *ซื่อสัตย์*. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. https://dictionary.orst.go.th/

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (25 ตุลาคม 2557). *สุจริต.* คลังความรู้ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. http://legacy.orst.go.th/?knowleges=สุจริต-๒๕-มีนาคม-๒๕๕๗

อัศวิน ซาบาร่า. (2552). *ภาพความเป็นชายจากการสร้างตัวละครหลักในภาพยนตร์ของ มาร์ติน สกอร์เซซี.* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/26006/

ภาษาอังกฤษ

Bancroft, T. (2006). *Creating characters with personality; introduction*. Crown Publishing Group.

Hall, S. (1980). *Encoding/decoding*. Hutchinson.

Maranatha, J., Wulandari, H., & Briliany, N. (2024). *Early Empathy: Impact of Digital Storytelling, Traditional-Storytelling, and Gender on Early Childhood.* [Master's Thesis, Indonesia University of Education]. JPUD. https://journal.unj.ac.id/unj/index.php/jpud/article/view/39920

Mordor Intelligence. (2025, January 15). *Webtoons Market Size & Share Analysis - Growth Trends & Forecasts (2025 - 2030)*. https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/webtoons-market

Saussure, F. (2011). *Course in general linguistics*. Bloomsbury.

Stellar Market Research. (2024, February 10*). Webtoon Market: Global Industry Analysis and Forecast (2024-2030)*. https://www.stellarmr.com/report/Webtoon-Market/1785

แนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ: การวิจัยเชิงอนาคต
TRENDS FOR ORGANIZING A SUCCESSFUL MUSIC FESTIVAL : AN ETHNOGRAPHIC DELPHI FUTURE RESEARCH

ณัฏฐ์ เดชะปัญญา (Nutt Dechapanya) *E-mail: nutt.de@bsru.ac.th* [1]
ปาริชาติ ปรีชากร (Parichart Preechakorn) *E-mail: parichart.su@bsru.ac.th* [2*]
คณกร สว่างเจริญ (Kanakorn Sawangcharoen) *E-mail: Kanakorn2567@gmail.com* [3]
สมบัติ ทีฆทรัพย์ (Sombat Teekasap) *E-mail: sombat.teekasap@gmail.com* [4]

[1]*คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Faculty of Management Science, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[2]*คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[3]*บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Graduate School, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)
[4]*บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*
(Graduate School, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

****Corresponding Author. E-mail : parichart.su@bsru.ac.th***

(Received: 8 April 2026; Revised: 14 June 2026 ; Accepted: 15 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ และสังเคราะห์แนวทางเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาเทศกาลดนตรีในบริบทของประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยเทคนิค Ethnographic Delphi Future Research (EDFR) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 17 คน เก็บข้อมูล 3 รอบ วิเคราะห์ด้วยค่ามัธยฐานและพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยพบว่า แนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการจัดการ (2) ด้านการตลาด (3) ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power และ (4) ด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ โดยทุกด้านมีระดับค่ามัธยฐานอยู่ในระดับสูง (Md. มากกว่า 4.50) และมีพิสัยควอไทล์ต่ำ สะท้อนถึงความเห็นสอดคล้องกันของผู้เชี่ยวชาญในระดับสูง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการทั้ง 4 ด้านเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของเทศกาลดนตรี และสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์เพื่อพัฒนาเทศกาลดนตรีในประเทศไทยให้เติบโตอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : เทศกาลดนตรี ; ความสำเร็จเทศกาลดนตรี ; การวิจัยเชิงอนาคต ; เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

This study aimed to investigate the trends in organizing successful music festivals and to synthesize strategic guidelines for developing music festivals within the Thai context. The study employed a qualitative research design using the Ethnographic Delphi Future Research (EDFR) technique. Data were collected over three rounds from 17 key informants. The data were analyzed using Median (Md.) and Interquartile Range (IQR). The findings revealed that the trends for successful music festival organization consist of four key dimensions: (1) Management, (2) Marketing, (3) Creative Economy and Soft Power, and (4) Business Operation Concepts.

All dimensions reached a high level of consensus among experts, with median scores exceeding 4.50 (Md. > 4.50) and low interquartile ranges. The results indicate that the integration of these four dimensions is a crucial factor for the success of music festivals. These findings can serve as a guideline for formulating policies and strategies to foster the sustainable growth of the music festival industry in Thailand.

Keywords: Music festival; Festival success; Ethnographic Delphi Future Research (EDFR); Creative Economy

บทนำ

อุตสาหกรรมการจัดกิจกรรมพิเศษและธุรกิจบันเทิง โดยเฉพาะเทศกาลดนตรี (Music Festival) ได้วิวัฒนาการจากการเป็นเพียงกิจกรรมสันทนาการสู่การเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจเชิงประสบการณ์ (Experience Economy) ที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมในยุคปัจจุบัน (Georgoula et al., 2021: Tuncay, 2025) เทศกาลดนตรีเปรียบเสมือนเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่มีพลวัตสูงในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Value Add) และการสร้างภาพลักษณ์ประเทศผ่านพลังทางวัฒนธรรมที่ไร้พรมแดน หรือ Soft Power (Nye, 2021) สอดคล้องกับปรากฏการณ์ในระดับสากลที่ประเทศชั้นนำอย่างสหรัฐอเมริกาในเทศการดนตรีเทศกาล Coachella สหราชอาณาจักรที่มีเทศกาลดนตรี Glastonbury ตลอดจนสาธารณรัฐเกาหลีผ่านเทศกาล Waterbomb และเทศกาล K-Pop ต่าง ๆ โดยเทศกาลดนตรีเหล่านี้ได้ถูกยกระดับจากเทศกาลเพื่อความบันเทิงให้กลายเป็นสินทรัพย์สร้างสรรค์ (Creative Assets) ที่ดึงดูดเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวทั่วโลกและสร้างรายได้มหาศาลจากการหมุนเวียนของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง (Spin-off Industries) (Getz & Page, 2020; Georgoula et al., 2021; Kim et al., 2001) ในส่วนของประเทศไทยการพัฒนาเทศกาลดนตรีจึงก้าวเข้าสู่ยุคที่ต้องอาศัยการบริหารจัดการเชิงนวัตกรรมและการสร้างอัตลักษณ์ที่ชัดเจน เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในระดับภูมิภาคและระดับโลกอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเทศกาลดนตรี ทั้งในด้านทรัพยากรบุคคล ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว (วัชราภรณ์ จุลทา, 2566) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ (เรวดี แก้วมณี, 2557) อย่างไรก็ตาม การจัดเทศกาลดนตรีในประเทศไทยยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ อาทิ การบริหารจัดการงบประมาณ ความเสี่ยงด้านการลงทุน การแข่งขันที่รุนแรงในตลาดธุรกิจบันเทิง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคาดหวังของผู้บริโภคในยุคดิจิทัล ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้การจัดเทศกาลดนตรีบางโครงการไม่สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน หรือไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

ด้วยเหตุที่งานวิจัยในอดีตมักแยกส่วนการศึกษาเป็นมิติเดี่ยว การนำระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิจัยอนาคตแบบผสมผสาน (Ethnographic Delphi Future Research: EDFR) มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างภาพอนาคต (Future Projection) ผ่านการหลอมรวมประสบการณ์เชิงประจักษ์ของผู้เชี่ยวชาญ (Ethnography) เข้ากับกระบวนการแสวงหาฉันทามติ (Delphi Technique) อย่างเป็นระบบ จากงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR ในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สร้างคู่มือการปฏิบัติงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สู่การปฏิบัติได้จริง และตรวจสอบรูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยที่ครบวงจรคือ จากงานวิจัยสู่โมเดลและสู่การใช้จริง (อมลรดา พุทธินันท์, 2561) เช่นเดียวกับการศึกษาของ

จักรกฤษณ์ สิริริน และสุชาดา นันทะไชย (2559) ที่ได้ใช้เทคนิควิจัยแบบ EDFR มาศึกษาเรื่อง แนวโน้มการใช้ e-Education ในทศวรรษหน้าที่นักวิจัยต่างแสดงความคิดเห็นว่า เป็นตัวอย่าง EDFR ที่วิเคราะห์เชิงนโยบายได้จริง และในทำนองเดียวกันนี้ การศึกษาของณฐพงศ์ มาแสง สงวนพงศ์ ชวนชม และอำนาจ อยู่คำ (2024) ที่ได้ประยุกต์ใช้เทคนิค EDFR เพื่อศึกษางานวิจัยเรื่อง อนาคตภาพการบริหารงานวิชาการโรงเรียนอนุบาล ที่ผลการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นความสามารถในการทำนายแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นได้จริง

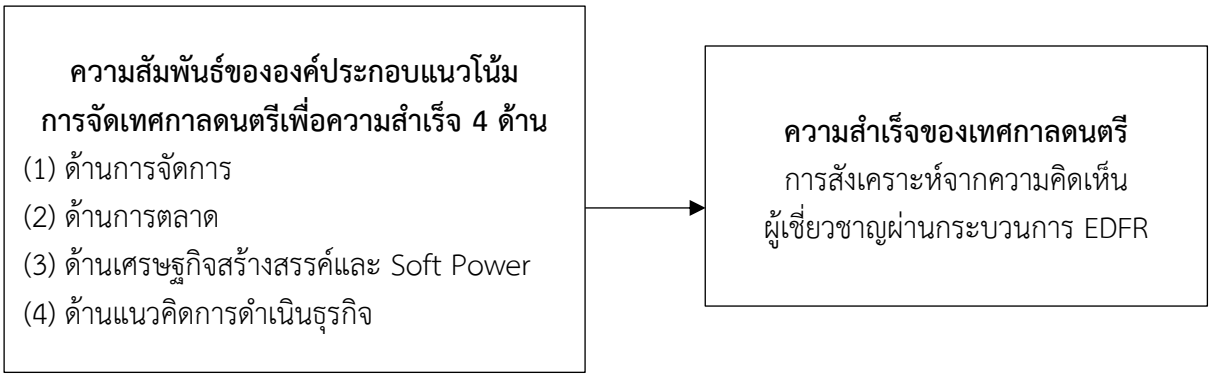
สำหรับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิจัยอนาคตแบบผสมผสาน (Ethnographic Delphi Future Research: EDFR) ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดของการศึกษาเชิงปริมาณที่มักอ้างอิงจากข้อมูลในอดีตเพียงอย่างเดียว มาสู่การวิเคราะห์แนวโน้มที่สอดคล้องกับพลวัตของอุตสาหกรรมดนตรีไทยในอนาคต (สุวิมล ว่องวาณิช, 2550) โดยงานวิจัยชิ้นนี้มีกระบวนการเก็บข้อมูล 3 รอบ สามารถทำให้เกิดการกลั่นกรองความคิดเห็นจนได้ข้อสรุปที่มีความสอดคล้องกันสูง (Consensus) โดยครอบคลุมทั้ง 4 มิติสำคัญ ประกอบด้วย มิติด้านการจัดการ มิติด้านการตลาด มิติด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power และมิติด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ อันจะเป็นการสร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการที่สามารถนำไปกำหนดกลยุทธ์เพื่อยกระดับเทศกาลดนตรีในประเทศไทยให้ประสบความสำเร็จและเติบโตได้อย่างยั่งยืน

จากข้อจำกัดของงานวิจัยในอดีตที่มักศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ แบบแยกส่วน ประกอบกับความผันผวนของพฤติกรรมผู้บริโภคและความท้าทายเชิงโครงสร้างรอบด้านที่อุตสาหกรรมดนตรีในประเทศไทยกำลังเผชิญ การนำระเบียบวิธีวิจัยอนาคตแบบผสมผสาน (EDFR) มาประยุกต์ใช้ในฐานะเครื่องมือเชิงนวัตกรรมจึงมีความสำคัญยิ่งในการฉายภาพอนาคตเชิงลึกร่วมกับผู้เชี่ยวชาญอย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อโจทย์เชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าว ผ่านวัตถุประสงค์ประการแรกคือ การศึกษาแนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ โดยมุ่งวิเคราะห์พลวัตและองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนความสำเร็จ (Key Success Factors) ทั้งในด้านการออกแบบประสบการณ์ (Experience Design) และกลยุทธ์การตลาดที่มีประสิทธิภาพในระบบเศรษฐกิจเชิงประสบการณ์ยุคดิจิทัล อันจะนำไปสู่เป้าหมายสำคัญในวัตถุประสงค์ต่อมาคือ การสังเคราะห์แนวทางเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาเทศกาลดนตรีในบริบทของประเทศไทย เพื่อสร้างแผนที่เชิงโครงสร้างที่สามารถบูรณาการความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และการยกระดับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงดนตรี (Music Tourism) เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในระดับสากลอย่างยั่งยืนของประเทศไทยได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ
2. เพื่อสังเคราะห์แนวทางเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาเทศกาลดนตรีในบริบทของประเทศไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยอนาคตแบบผสมผสาน (Ethnographic Delphi Future Research: EDFR) ซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยเชิงลึกเชิงนวัตกรรมที่ออกแบบมาเพื่อพยากรณ์และสร้างฉันทามติเกี่ยวกับภาพอนาคตของระบบนิเวศอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ประกอบกับการแสวงหาฉันทามติเชิงพยากรณ์อนาคตด้วยเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เพื่อมุ่งวิเคราะห์หาแนวโน้ม ปัจจัยความสำเร็จ ตลอดจนการสังเคราะห์แนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศกาลดนตรีในประเทศไทย

กลุ่มตัวอย่างและผู้เชี่ยวชาญ (Panel of Experts)

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักผ่านวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อคัดสรรกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เปี่ยมด้วยความรู้และประสบการณ์ตรง (Panel of Experts) จำนวน 17 ท่าน โดยกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติ (Inclusion Criteria) ของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ครอบคลุมทุกมิติของห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมดนตรีและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังนี้

1. กลุ่มผู้จัดและผู้บริหารกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นผู้ประกอบการหรือผู้จัดเทศกาลดนตรีในประเทศไทยที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และมีประสบการณ์การทำงานจริงในอุตสาหกรรมดนตรีมาไม่น้อยกว่า 10 ปี

2.กลุ่มนักวิชาการ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก หรือเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการระดับรองศาสตราจารย์ขึ้นไป ในสาขาวิชาดนตรี ศิลปะสร้างสรรค์ การจัดการนวัตกรรม หรือสาขาการท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้อง

3. กลุ่มผู้กำหนดนโยบายภาครัฐและประชาสังคม คือกลุ่มผู้แทนจากภาครัฐและสมาคมวิชาชีพที่มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงในการขับเคลื่อนซอฟต์พาวเวอร์และยุทธศาสตร์เมืองแห่งดนตรี (Music Cities)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instruments)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้สอดคล้องตามกระบวนการแต่ละระยะของเทคนิค EDFR ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) โดยมีการพัฒนาข้อคำถามเชิงคุณภาพอิงตามกรอบทฤษฎีเศรษฐกิจเชิงประสบการณ์ (Experience Economy) และมิติความท้าทายเชิงกายภาพและงบประมาณ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระและลึกซึ้งในรอบแรก

2. แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (5-Point Likert Scale Questionnaire) ที่พัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ในรอบแรก นำมาจัดทำเป็นข้อคำถามปลายปิดที่ระบุแนวโน้มและปัจจัยสำคัญ โดยกำหนดคะแนนประเมินตั้งแต่ระดับ 5 (มีความสำคัญ/เป็นไปได้มากที่สุด) ไปจนถึงระดับ 1 (มีความสำคัญ/เป็นไปได้น้อยที่สุด) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญทำแบบสำรวจและประเมินซ้ำในรอบที่ 2 และรอบที่ 3

การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection Process)

ผู้วิจัยดำเนินกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและทบทวนทัศนะเชิงระบบอย่างเป็นขั้นตอนต่อเนื่องเป็นจำนวน 3 ระยะ เพื่อคัดกรองคำตอบให้เป็นเอกฉันท์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Phase) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปใช้เก็บข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญทั้ง 17 ท่านเป็นรายบุคคล เพื่อเจาะลึกวิสัยทัศน์ ปัญหาอุปสรรค และโอกาสทางรอดของเทศกาลดนตรีไทยในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาและสำรวจด้วยแบบสอบถาม (Delphi 2nd Round Survey) ด้วยการสังเคราะห์ข้อคำถามจากขั้นตอนแรกเพื่อสร้างเป็นแบบสอบถามปลายปิด ส่งกลับไปให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญประเมินระดับความสำคัญและโอกาสการเกิดขึ้นจริงของแต่ละปัจจัยตามความคิดเห็นของตน

ขั้นตอนที่ 3 การส่งแบบสอบถามเพื่อยืนยันฉันทามติ (Delphi 3rd Round Confirmation) ในรอบสุดท้ายผู้วิจัยประมวลคะแนนจากรอบที่สองเพื่อหาค่ากลางและระดับความกระจายความเห็น จากนั้นส่งแบบสอบถามฉบับปรับปรุงที่มีการระบุค่าคะแนนเดิมของผู้เชี่ยวชาญท่านนั้น ๆ ควบคู่กับค่าสถิติเฉลี่ยส่วนใหญ่ของกลุ่ม กลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาทบทวนอีกครั้ง เพื่อยืนยันคำตอบเดิมหรือปรับปรุงความคิดเห็นให้สอดคล้องกับแนวโน้มหลักของภาพอนาคตที่กลุ่มประเมินไว้

การวิเคราะห์ข้อมูลและเกณฑ์ตัดสิน (Data Analysis and Decision Criteria)

การประเมินประมวลผลข้อมูลมีการบูรณาการสถิติตามแบบจำลองเดลฟายเพื่อรองรับความเที่ยงตรงและความเป็นฉันทามติของกลุ่มตัวแทน

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลความคิดเห็นปลายเปิดและการสัมภาษณ์เชิงลึกในรอบแรก จะถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Content Analysis) และจัดหมวดหมู่ประเด็นหลักตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและสถิติอนาคต

ข้อมูลคะแนนจากแบบสอบถามรอบที่สองและสามจะถูกนำมาคำนวณประมวลผลด้วยสถิติเฉพาะเพื่อตรวจวัดความเป็นเอกฉันท์ของความคิดเห็น ดังนี้

2.1 ค่ามัธยฐาน (Median) ใช้ชี้วัดระดับความสำคัญของแนวโน้ม ปัจจัยความสำเร็จ หรือแนวทางเชิงกลยุทธ์ โดยกำหนดเกณฑ์การตัดสินใจที่ค่า Median $\geq$ 3.50 ขึ้นไป จึงจะถือว่าปัจจัยนั้นมีความสำคัญหรือเป็นไปได้สูงในภาพอนาคต

2.2 ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range: IQR) ใช้ชี้วัดระดับการกระจายตัวของคำตอบและความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ โดยกำหนดเกณฑ์ว่าประเด็นใดที่มีค่า IQR $\leq$ 1.00 จะสะท้อนว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเป็นเอกภาพและเกิดฉันทามติร่วมกันอย่างเป็นเอกฉันท์อย่างแท้จริง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องแนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ดำเนินการด้วยกระบวนการวิจัยอนาคตแบบผสมผสาน (Ethnographic Delphi Future Research: EDFR) ร่วมกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงดนตรีจำนวน 17 ท่าน ได้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ประกอบและปัจจัยขับเคลื่อนเชิงกลยุทธ์ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดเทศกาลดนตรีในประเทศไทย โดยผลการวิจัยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ (1) ด้านการจัดการ (2) ด้านการตลาด (3) ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power และ (4) ด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ

โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เกณฑ์ทางสถิติพยากรณ์อนาคตเพื่อพิจารณาระดับความเห็นพ้องต้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Panel Consensus) โดยวิเคราะห์ค่ามัธยฐาน (Median: Md.) เพื่อประเมินระดับความสำคัญของแต่ละปัจจัยร่วมกับค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range: IQR) เพื่อตรวจวัดระดับความกระจายตัวและความสอดคล้องของคำตอบ โดยมีเกณฑ์ตัดสินความเป็นฉันทามติที่ค่า "Median" ≥ 3.50 และค่า IQR ≤ 1.00 ซึ่งผลการประมวลผลเชิงบูรณาการปรากฏดังตารางที่ 1

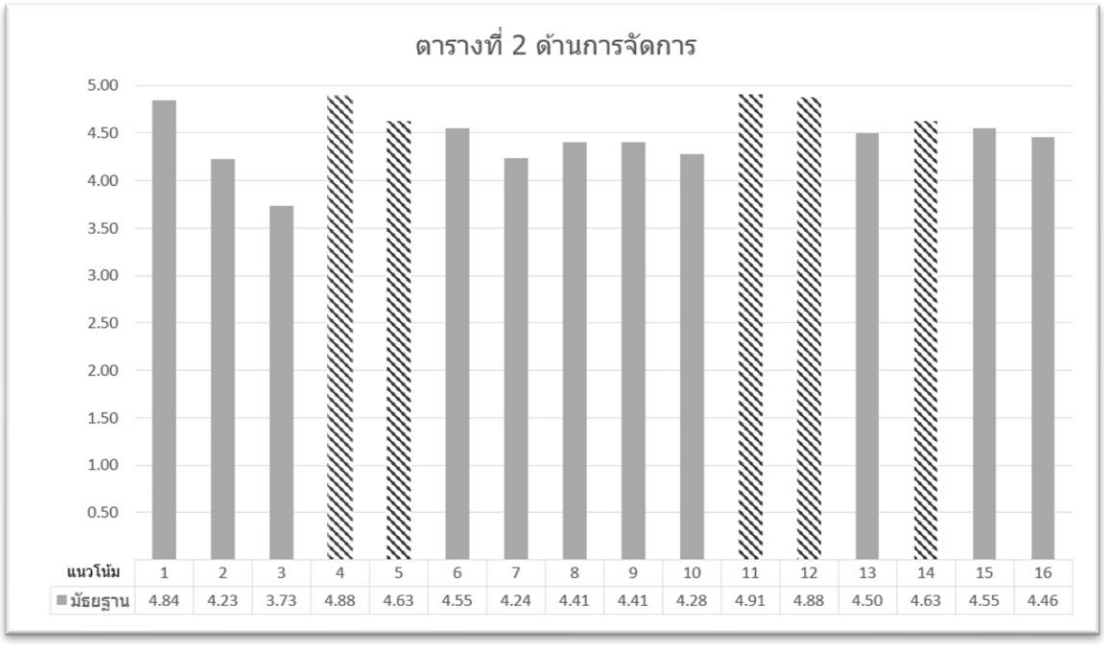
ตารางที่ 1 ตารางสรุประดับความสำคัญและระดับฉันทามติของปัจจัยขับเคลื่อนความสำเร็จทั้ง 4 ด้าน

ด้าน	Md.	IQR	การแปลผล
1. ด้านการจัดการ	4.64	0.78	ระดับมากที่สุด / สอดคล้องสูง
2. ด้านการตลาด	4.54	0.74	ระดับมากที่สุด / สอดคล้องสูง
3. ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power	4.64	0.67	ระดับมากที่สุด / สอดคล้องสูง
4. ด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ	4.64	0.67	ระดับมากที่สุด / สอดคล้องสูง

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์สถิติอนาคตพบว่า ทุกองค์ประกอบเชิงกลยุทธ์ได้รับการประเมินความสำคัญจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญอยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด โดยมีค่ามัธยฐานสูงกว่า 4.50 ทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของทุกองค์ประกอบมีค่าต่ำกว่า 1.00 อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นพ้องต้องกันอย่างชัดเจนและเกิดฉันทามติในระดับสูงยิ่งต่อปัจจัยขับเคลื่อนความสำเร็จเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการจัดการ ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power และด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ มีระดับความสำคัญเฉลี่ยสูงสุดร่วมกันที่ค่ามัธยฐานเท่ากับ 4.64 และมีระดับการกระจายตัวของคำตอบต่ำมาก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ขยายความและอภิปรายผลเชิงลึกในแต่ละมิติ ดังนี้

1. มิติด้านการจัดการ

ตารางที่ 2 แนวโน้มด้านการจัดการ

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญต่อแนวโน้มด้านการจัดการ เผยให้เห็นปัจจัยความสำเร็จที่มีนัยสำคัญเชิงโครงสร้างและระบบปฏิบัติการ โดยมี 5 อันดับแรกที่ได้รับฉันทามติสูงสุด ประกอบด้วย การกำหนดนโยบายและการแต่งตั้งผู้บริหารที่เปี่ยมด้วยสมรรถนะ (Item 11, Md. = 4.91) เป็นการกำหนดทิศทางนโยบายองค์กรที่ชัดเจนและมีระบบการสรรหาผู้มีส่วนรับผิดชอบที่มีประสบการณ์ตรง ถือเป็นปัจจัยขับเคลื่อนที่มีความสำคัญสูงสุดในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ

ขณะที่ปัจจัยรองลงมาเป็นด้านโครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่นและคล่องตัว (Item 4, Md. = 4.88) หรือการออกแบบโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจนทว่ายืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์แวดล้อมสอดรับกับแนวคิดความคล่องตัวขององค์กร (Organizational Agility) เช่นเดียวกับการจัดเตรียมทรัพยากรและเครื่องมือสำหรับทีมสร้างสรรค์อย่างเพียงพอ (Item 12, Md. = 4.88): การจัดสรรข้อมูลผู้บริโภค เครื่องมือ อุปกรณ์ และตัวอย่างงานอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้แผนกสร้างสรรค์ (Creative Department) สามารถออกแบบและนำเสนอผลงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

รองลงมาเป็นปัจจัยความสดใหม่และทันเวลาของข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภค (Item 1, Md. = 4.84) ต้องมีการสำรวจและศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เป็นปัจจุบันที่สุด โดยข้อมูลดังกล่าวไม่ควรมีระยะเวลาเกินกว่า 3 เดือนนับจากวันสำรวจ เพื่อหลีกเลี่ยงความคลาดเคลื่อนของข้อมูลในยุคที่ผู้บริโภคมีความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมอย่างรวดเร็ว

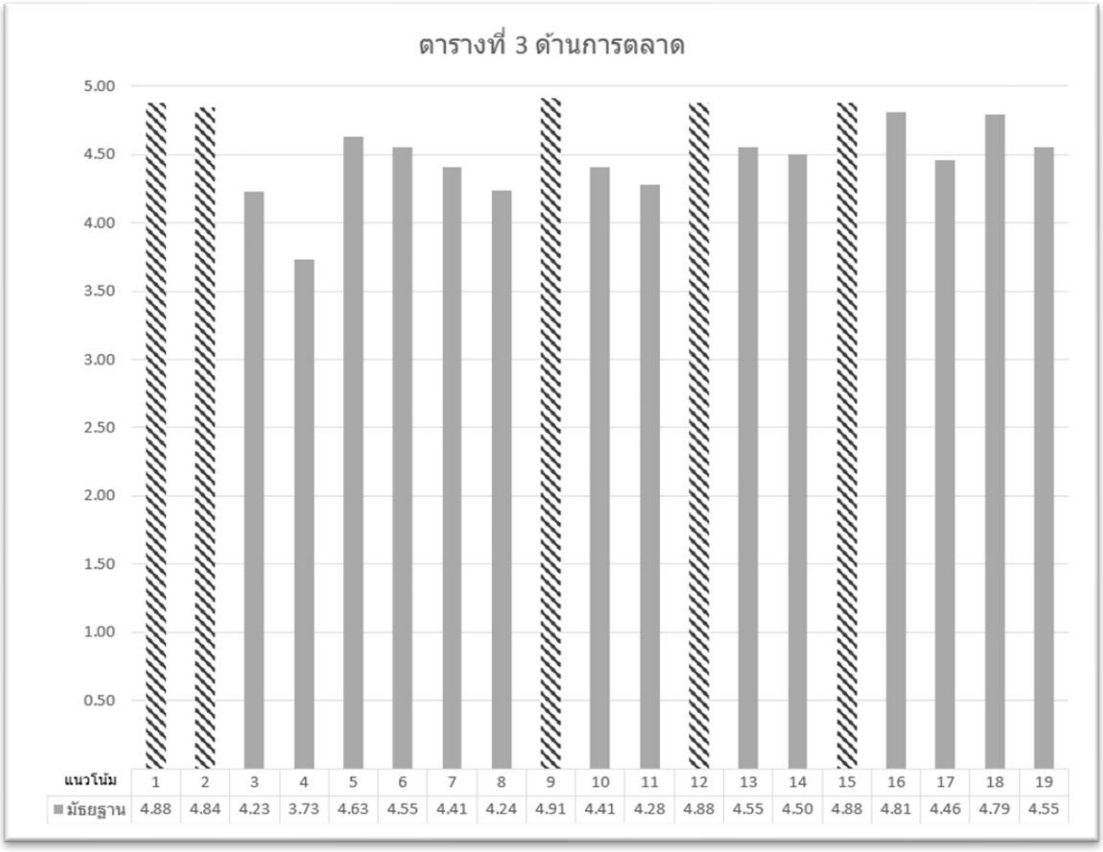
ส่วนปัจจัยด้านการบริหารจัดการสูงสุดในอันดับที่ 5 ได้แก่ การมีภาวะผู้นำขององค์กรในการตัดสินใจท่ามกลางวิกฤตการณ์ภายนอก (Item 14, Md. = 4.63) และการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Item 5, Md. = 4.63) ซึ่งเป็นความสามารถในการตัดสินใจอย่างเด็ดขาดของผู้บริหารโครงการเมื่อเผชิญกับปัจจัยภายนอกที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ โรคระบาดอุบัติใหม่ หรือภัยพิบัติทางสภาพอากาศ

กล่าวโดยสรุปในมิติบริหารจัดการนี้ ฉันทามติของผู้เชี่ยวชาญชี้ให้เห็นว่าระบบการจัดการเทศกาลดนตรียุคใหม่ต้องดำเนินงานภายใต้ ทฤษฎีขีดความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities Theory) ซึ่งเน้นย้ำถึงความสามารถในการปรับตัว การจัดสรรทรัพยากร และการปรับปรุงทักษะของบุคลากรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มีความผันผวนสูง การที่ผู้เชี่ยวชาญกำหนดให้ข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภคต้องไม่เกิน 3 เดือน (Md. = 4.84) สะท้อนถึงความจำเป็นในการมีระบบการตรวจจับตลาด (Market Sensing) ที่มีประสิทธิภาพสูง นอกจากนี้การจัดการภาวะวิกฤต (Crisis Management) จากความเสี่ยงภายนอก เช่น ข้อจำกัดเรื่องการควบคุมเสียง ผังเมือง หรือมาตรการด้านสาธารณสุข จำเป็นต้องพึ่งพาระบบการจัดการที่ออกแบบมาเฉพาะเพื่อรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด เพื่อรักษาความต่อเนื่องของระบบนิเวศและส่งมอบบริการที่ปลอดภัยตามมาตรฐานสากล

2. แนวโน้มด้านการตลาด

การสื่อสารการตลาดและการออกแบบประสบการณ์ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญในฐานะปัจจัยกระตุ้นความภักดีและการตัดสินใจเข้าร่วมงาน โดยมีปัจจัยสำคัญ 5 อันดับแรกที่ผ่านเกณฑ์ฉันทามติ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แนวโน้มด้านการตลาด

จากตารางที่ 3 แนวโน้มด้านการตลาด ปัจจัยด้านนวัตกรรมข้อมูลพฤติกรรมเพื่อการสื่อสารส่วนบุคคลเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จสูงที่สุด (Item 9, Md. = 4.91) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมข้อมูล (Data Innovation) ในการรวบรวมพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อใช้ออกแบบและนำเสนอเนื้อหาเทศกาลดนตรีให้ตรงใจและสร้างความพึงพอใจให้แก่กลุ่มเป้าหมายในระดับสูงสุด

รองลงมาเป็นปัจจัยด้านการคัดเลือกสปอนเซอร์เชิงกลยุทธ์ (Item 1, Md. = 4.88) กล่าวคือ การเลือกพันธมิตรผู้สนับสนุนร่วมที่มีคุณค่าแบรนด์สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของเทศกาลดนตรี เนื่องจากผู้สนับสนุนหรือสปอนเซอร์ไม่ได้เป็นเพียงแหล่งทุน แต่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนประสบการณ์ร่วมในงาน ขณะเดียวกันปัจจัยด้านการออกแบบจุดขายที่เป็นเอกลักษณ์และการสร้างแบรนด์ (Item 12, Md. = 4.88) ที่เป็นการระบุและนำเสนอจุดขายที่เป็นเอกลักษณ์ (Unique Selling Point: USP) เพื่อสร้างความแตกต่างทางแบรนด์ผ่านการทำสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มผู้บริโภคอย่างสม่ำเสมอ และไม่ต่างจากการประเมินความคุ้มค่าและความเหมาะสมเชิงพื้นที่ของผู้สนับสนุนร่วม (Item 15, Md. = 4.88) ที่ต้องมีการคัดกรองผู้ค้าและสปอนเซอร์ที่ต้องการเข้ามาจำหน่ายสินค้าในงาน โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องเชิงสุนทรียภาพกับสถานที่จัดงาน ศักยภาพของทีมงาน และประโยชน์ร่วมของผู้เข้าชม

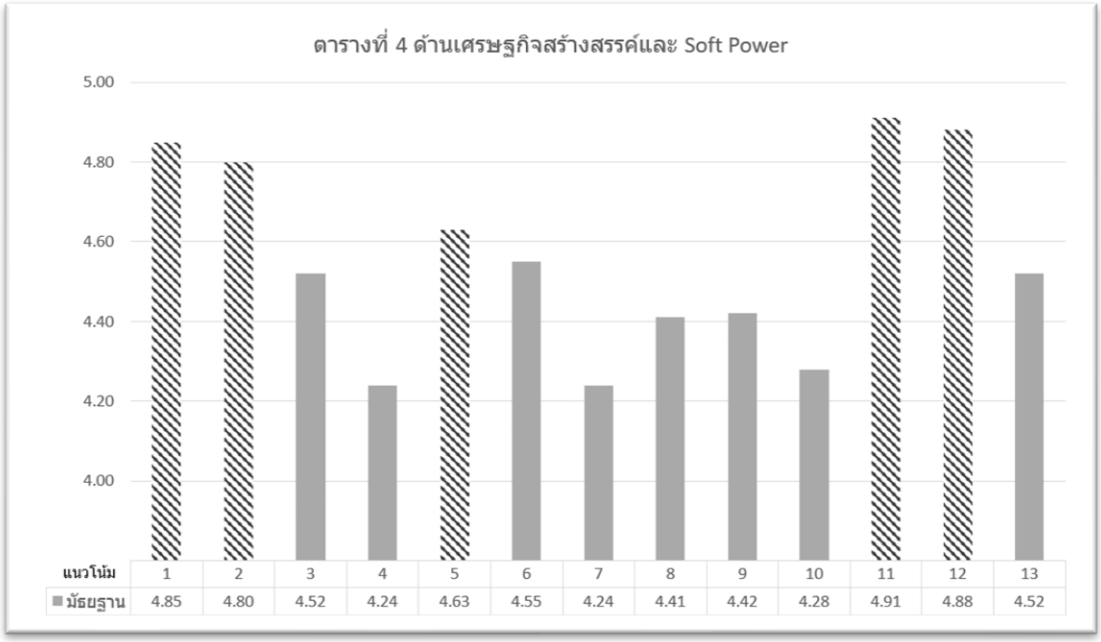
ปัจจัยสุดท้ายคือ การสำรวจความต้องการของผู้ชมและการกำหนดจุดขายที่เป็นเอกลักษณ์ (USP) (Item 2, Md. = 4.84) เป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการใช้ข้อมูลวิจัยตลาดเชิงรุกเพื่อระบุความคาดหวังที่แท้จริงของผู้ชมและแปลงค่าความคาดหวังนั้นให้เป็นจุดขายที่จับต้องได้ของเทศกาลดนตรี

กล่าวโดยสรุป จากข้อมูลในมิตินี้สามารถอธิบายผ่านแบบจำลองสิ่งเร้า สิ่งมีชีวิต การตอบสนอง (Stimulus-Organism-Response: S-O-R Paradigm) เนื่องจากนวัตกรรมข้อมูลและการสร้างจุดขายที่ไม่ซ้ำใคร (Md. = 4.91, 4.88) ทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าที่มีความจำเพาะเจาะจงสูงในการกระตุ้นจิตวิทยาส่วนบุคคลของผู้ชม

นอกจากนี้ การคัดเลือกสปอนเซอร์ (Md. = 4.88) ในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการติดป้ายโฆษณาเชิงพาณิชย์แบบเก่า แต่ต้องเปลี่ยนผ่านสู่กระบวนการที่เรียกว่า การร่วมรังสรรค์ประสบการณ์สร้างสรรค์ (Conscious Brand Activations) ตัวอย่างเช่น การออกแบบบูธสปอนเซอร์ที่ใช้วัสดุย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ หรือกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะ เพื่อให้สอดรับกับความพึงพอใจและความคาดหวังของผู้บริโภครุ่นใหม่ (Gen Y และ Gen Z) ที่มองหาแบรนด์หรือตราสินค้าที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. แนวโน้มด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power

ตารางที่ 4 แนวโน้มด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า มิติด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power โดยในมิตินี้สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของเทศกาลดนตรีจากมิติความบันเทิงสู่มิติการเป็นสินทรัพย์เชิงวัฒนธรรมระดับชาติ โดยมีแนวโน้มหลัก 5 อันดับแรก ได้แก่ เทศกาลในฐานะพื้นที่แจ้งเกิดและบ่มเพาะบุคลากร (Item 11, Md. = 4.91) โดยเทศกาลดนตรีทำหน้าที่เป็นเวทีและโครงสร้างพื้นฐานเชิงพาณิชย์ที่มีความสำคัญยิ่งต่อบุคลากรในอุตสาหกรรมดนตรี ไม่ว่าจะเป็นศิลปิน นักดนตรี และทีมงานเบื้องหลัง ในการแสดงศักยภาพเพื่อการเติบโตและการโปรโมตสู่ตลาดสากล

เช่นเดียวกับปัจจัยด้านการบูรณาการหลักสูตรการศึกษาและอุตสาหกรรม (Item 12, Md. = 4.88) การสะท้อนข้อมูลความต้องการของตลาดเทศกาลดนตรีกลับไปยังสถาบันการศึกษา เพื่อใช้ออกแบบหลักสูตรและผลิตบุคลากรสร้างสรรค์ให้มีทักษะที่ตรงตามความต้องการของภาคธุรกิจจริง

ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ (Item 1, Md. = 4.85): ความจำเป็นเร่งด่วนที่หน่วยงานภาครัฐต้องให้ความสนใจเชิงยุทธศาสตร์และสนับสนุนงบประมาณในการจัดเทศกาลดนตรี เพื่อผลักดันให้อุตสาหกรรมดนตรีไทยเทียบเท่าระดับสากล

รองลงมาเป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการรังสรรค์นวัตกรรมรอบด้านในการจัดงานแต่ละครั้ง (Item 2, Md. = 4.80) ที่นับว่าเป็นความจำเป็นในการสร้างนวัตกรรมใหม่ในทุกการจัดงาน ไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมการผลิต (Production Innovation) นวัตกรรมการบริการ (Service Innovation) หรือนวัตกรรมการจัดการข้อมูล

(Data Management Innovation) รวมถึงการแปลงทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นรายได้ (Item 5, Md. = 4.63) ก่อให้เกิดการผสมผสานทุนวัฒนธรรมพื้นบ้านและอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่จัดงาน เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และกระจายรายได้สู่ชุมชน

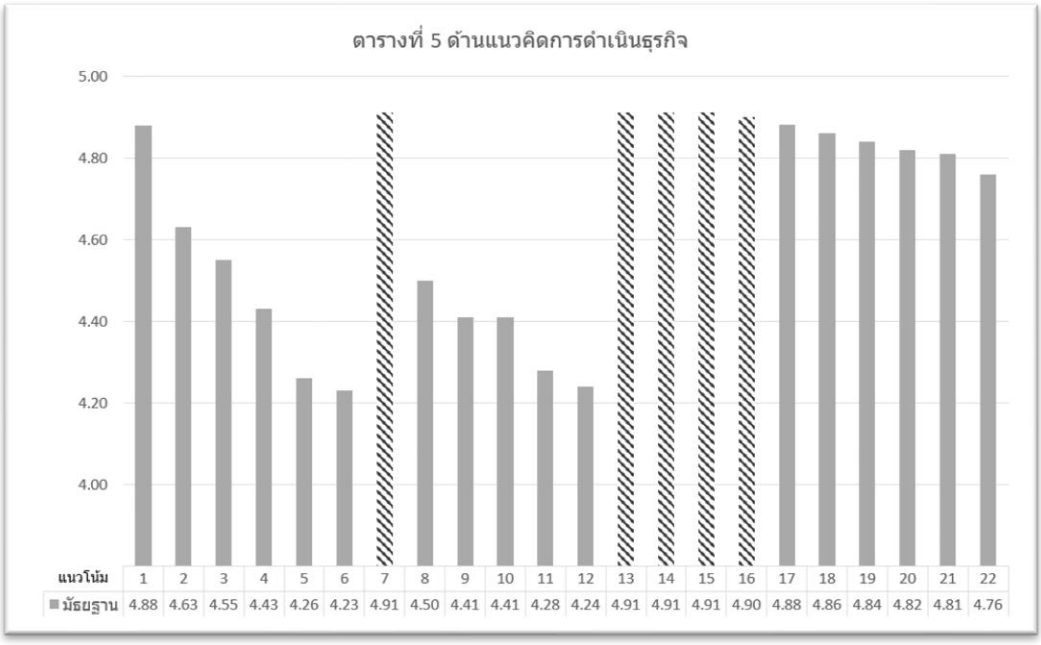
จากข้อมูลที่ได้นำเสนอในข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเรื่องเทศกาลภิวัตน์ (Festivalization) ของโจนาธาน วินน์ (Jonathan R. Wynn, 2015) ที่ชี้ให้เห็นว่า เทศกาลดนตรีขนาดใหญ่เป็นกลไกเชิงสถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของเมืองท่องเที่ยว (Destination Image Rebranding) และการขับเคลื่อนนโยบาย Soft Power ของภาครัฐ (Md. = 4.91) ในด้านการแสดงศักยภาพของบุคลากร

ขณะที่การสนับสนุนของรัฐ (Md. = 4.85) เป็นปัจจัยบ่งชี้ว่า เทศกาลดนตรีเป็นห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain) ที่สามารถประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคเอกชนอย่างเป็นรูปธรรม การนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ร่วมกับงานศิลปะร่วมสมัย (Md. = 4.63) ถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Capitalization) อาจจะช่วยลดทอนปัญหาความซ้ำซากจำเจของสินค้าการท่องเที่ยวแบบเดิม และสร้างจุดเด่นให้ประเทศไทยก้าวขึ้นเป็นศูนย์กลางกิจกรรมสร้างสรรค์ (Entertainment Hub) ในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อีกด้วย

4. แนวโน้มด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ

มิติด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจเน้นย้ำถึงการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบและใช้โมเดลธุรกิจที่มีความยืดหยุ่นสูง โดยมีแนวโน้มหลัก 5 อันดับแรกที่ได้ฉันทามติร่วมกัน จากตารางที่ 5 จะพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ มาจากปัจจัยสำคัญจำนวน 4 ปัจจัย (ค่ามัธยฐานเท่ากัน) ดังรายละเอียดในตารางที่ 5 นี้

ตารางที่ 5 แนวโน้มด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านการบริหารงบประมาณและการวางแผนเชิงพื้นที่ตามพฤติกรรมการใช้เงิน (Item 7, Md. = 4.91) อาจเป็นการนำพฤติกรรมการใช้เงินในแต่ละช่วงเวลาของกลุ่มเป้าหมายมาใช้เป็นข้อมูลฐานรากในการตัดสินใจและวางยุทธศาสตร์เลือกวัน เวลา และสถานที่จัดงาน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าทางการเงินสูงสุด ซึ่งเป็นผลดีต่อการประกอบธุรกิจ เช่นเดียวกับการมีความรับผิดชอบและการ

บริหารจัดการต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างซื่อตรง (Item 13, Md. = 4.91) หรือการสร้างมาตรฐานความรับผิดชอบระดับสูงของผู้จัดงานที่มีต่อทีมงานหลังบ้าน พันธมิตรร้านค้า และผู้ชมงาน

การปรับเปลี่ยนทัศนคติเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภคเชิงลึก (Item 14, Md. = 4.91) ที่ต้องสร้างความตระหนักรู้และการปรับทัศนคติของนักธุรกิจให้ทันต่อการเปลี่ยนผ่านของกลุ่มผู้บริโภคดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง รวมไปถึงบทบาทการเป็นผู้ประกอบการนวัตกรรมดนตรีผู้ริเริ่มบุกเบิกตลาด (Item 15, Md. = 4.91) คุณลักษณะความกล้าได้กล้าเสียและการยอมรับความเสี่ยงเชิงโครงสร้าง (Pioneering Mindset) มากกว่าการเป็นผู้ลอกเลียนแบบแนวทางการจัดงานของผู้อื่น

นอกจากนี้ปัจจัยด้านความซื่อสัตย์สุจริตเชิงวิชาชีพต่อผู้ชมและลูกค้า (Item 16, Md. = 4.90) หรือความสามารถในการยึดมั่นในสัญญาจรรยาบรรณวิชาชีพและการส่งมอบประสบการณ์ที่ดีเยี่ยมตรงตามที่ได้โฆษณาและตั้งเงื่อนไขไว้กับผู้ชมตั้งแต่ต้น ก็นับว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อแนวโน้มในการจัดเทศกาลดนตรีให้สำเร็จเช่นเดียวกัน

จากข้อมูลข้างต้น เมื่อพิจารณาในมิติของเศรษฐศาสตร์จุลภาค อุตสาหกรรมเทศกาลดนตรีจะถูกจัดอยู่ในระบบตลาดที่มีการแข่งขันแบบน้อยราย (Oligopolistic Competition) ซึ่งผู้จัดงานจำเป็นต้องใช้นวัตกรรมโมเดลธุรกิจเพื่อลดความเสี่ยงทางการเงิน การวางแผนโดยอิงพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้บริโภค (Md. = 4.91) สะท้อนการประยุกต์ใช้**ทฤษฎีการแบ่งกลุ่มราคาและการกำหนดมูลค่าส่วนเกิน** เช่น กลยุทธ์การขายบัตรล่วงหน้า (Early Bird Tickets) และการรวมแพ็กเกจท่องเที่ยว (Bundled Packages) เพื่อให้สอดรับกับสภาวะต้นทุนจม (Sunk Cost Fallacy) ที่ผู้บริโภคยินดีจ่ายหลังซื้อบัตรไปแล้ว

ขณะที่ค่ามัธยฐานที่ 4.91 และ 4.90 ในประเด็นความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ต่อผู้ชมและสังคมนั้น ยังสอดคล้องกับหลักการ**ความยั่งยืนทางสังคม (Social Sustainability)** และแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR) ธุรกิจเทศกาลดนตรีในยุคใหม่ไม่สามารถจำกัดบทบาทตนเองไว้เพียงการแสวงหาผลกำไรสูงสุดในระยะสั้นเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องบูรณาการห่วงโซ่อุปทานที่เป็นธรรม และการดูแลรักษาระบบนิเวศชุมชนรอบข้าง เพื่อสร้างการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากคนในท้องถิ่น อันเป็นปัจจัยค้ำจุนที่ทำให้อุตสาหกรรมสามารถเติบโตได้อย่างมั่นคงและเป็นรูปธรรมในระยะยาว

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดเทศกาลดนตรีเพื่อความสำเร็จ: การวิจัยเชิงอนาคต สะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดเทศกาลดนตรีไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านใดด้านหนึ่งเพียงลำพัง แต่เกิดจากการบูรณาการองค์ประกอบหลายด้านเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ด้านการจัดการ ด้านการตลาด ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทศกาลดนตรีมีลักษณะเป็นทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมทางธุรกิจในเวลาเดียวกัน อันเป็นการยืนยันแนวคิดเชิงบูรณาการในการจัดการกิจกรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการตีความ ผู้วิจัยจึงอภิปรายผลตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านการจัดการ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การจัดการเป็นฐานรากสำคัญของความสำเร็จของเทศกาลดนตรี โดยเฉพาะการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ การควบคุมงบประมาณ และการบริหารความเสี่ยง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินงานเทศกาลดนตรีจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนอย่างเป็นระบบและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ประเด็นดังกล่าวสามารถตีความได้ว่า แม้เทศกาลดนตรีจะมีลักษณะเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ แต่ยังคงต้องพึ่งพากลไกการจัดการเชิงธุรกิจอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในบริบทของการแข่งขันที่สูงในอุตสาหกรรมบันเทิงและภาคการท่องเที่ยว ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวโน้มเชิงนโยบายที่มุ่งผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการจัดงานคอนเสิร์ตและเทศกาลดนตรีในระดับภูมิภาค ซึ่งยิ่งตอกย้ำบทบาทของการจัดการที่มีประสิทธิภาพในฐานะกลไกขับเคลื่อนหลักของความสำเร็จในระยะยาว

2) ด้านการตลาด ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การสร้างอัตลักษณ์และการบริหารจัดการแบรนด์ของเทศกาลดนตรีเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ โดยเฉพาะการสร้างประสบการณ์และความผูกพันกับผู้เข้าร่วมงาน ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าการประชาสัมพันธ์ในระยะสั้น ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดทางการตลาดจากการสื่อสารเพื่อขายไปสู่การสร้างประสบการณ์ โดยการใช้นวัตกรรมและสื่อดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในการสร้างการรับรู้และภาพลักษณ์ของเทศกาลในระยะยาว

นอกจากนี้ผลการศึกษายังสะท้อนว่า ปัจจัยด้านศิลปิน ความน่าสนใจของการแสดง และความเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภค เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานของผู้บริโภค ดังนั้นการตลาดของเทศกาลดนตรีจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือสนับสนุน แต่เป็นกลยุทธ์หลักที่เชื่อมโยงระหว่างผู้จัดงานกับผู้บริโภคและมีบทบาทโดยตรงต่อความสำเร็จของงาน สอดคล้องกับข่าวที่ปรากฏว่า ผู้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีแผนนำงบประมาณด้านสื่อสารการตลาดส่วนหนึ่งมาสนับสนุนธุรกิจบันเทิงในไทย ดึงคอนเสิร์ตชื่อดังจากต่างประเทศเข้ามาแสดงโดยเน้นสนับสนุนศิลปินชื่อดังฝั่งสหรัฐอเมริกา และเกาหลีใต้ K-POP ก่อน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีฐานแฟนคลับเหนียวแน่นอยู่ทั่วโลกที่มีศักยภาพการใช้จ่ายสูงทั้งซื้อตั๋วเข้าชมคอนเสิร์ตและเดินทางท่องเที่ยว พร้อมคาดหวังให้ไทยเป็นสถานที่ที่มีการจัดคอนเสิร์ตและเทศกาลดนตรีได้มากเป็นอันดับต้น ๆ ในอาเซียน ซึ่งช่วยให้กลายเป็นศูนย์กลางด้านการจัดคอนเสิร์ตใหญ่และเทศกาลดนตรีของอาเซียนในอนาคต (เดลินิวส์, 2560)

ผลการศึกษาดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรภัทร ทองบุญเรือง (2560) ที่พบว่า ปัจจัยด้านส่วนผสมทางการตลาดที่มีผลต่อการรับชมการแสดงดนตรีสดที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ผู้บริโภคส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเรื่องศิลปินมีความน่าสนใจ มีการแสดงดนตรีบนเวทีที่ยอดเยี่ยม มีราคาที่เหมาะสม สถานที่จัดงานเดินทางไปรับชมได้สะดวก มีแหล่งข้อมูลที่ต้องการครบถ้วนและค้นหาได้ง่าย เช่นเดียวกับการศึกษาของ จุฑาพร บุตรสีเขียว (2560) ที่ระบุว่า การบริหารจัดการธุรกิจดนตรีเพื่อส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา ต้องมุ่งพัฒนาศิลปินและผู้ประกอบการด้านธุรกิจดนตรีให้มีศักยภาพและรายได้ โดยใช้ดนตรีเป็นส่วนหลักในการขับเคลื่อนการตลาดท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้กลับมายังกลุ่มธุรกิจดนตรี อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และชุมชน

ผลของการวิจัยดังกล่าวของ จุฑาพร บุตรสีเขียว (2560) ยังพบว่าการสร้างกิจกรรมดนตรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศได้ทำมาอย่างต่อเนื่อง เป็นส่วนทำให้เศรษฐกิจและสังคมขับเคลื่อนได้ โดยจะต้องกำหนดเป้าหมายและแนวทางอย่างชัดเจน และมีการร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยในส่วนของผลการวิจัยเชิงปริมาณระบุว่า นักท่องเที่ยวพบการพัฒนากลยุทธ์ C.A.S.A. Strategy ประกอบด้วย C หมายถึง Co-Creator หรือการร่วมมือพัฒนา A1 หมายถึง Activities หรือการสร้างกิจกรรมดนตรี S หมายถึง Story Telling หรือการสร้างเรื่องราว และ A2 หมายถึง Attractiveness การสร้างสิ่งดึงดูดและความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว เป็นการบริหารจัดการธุรกิจดนตรีเพื่อส่งเสริมการตลาดที่ดีและมีประสิทธิภาพ

ใกล้เคียงกับผลการศึกษาของ รัฐภรณ์ ฤกษ์อภิวาท (2563) ที่พบว่า ปัจจัยด้านการเลือกศิลปิน เป็นเรื่องที่ผู้บริโภคให้ความสนใจเป็นลำดับต้น ๆ ของการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมงานเทศกาลดนตรี ถ้าเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงจะยิงสามารถดึงดูดผู้บริโภคให้ตัดสินใจได้ง่ายขึ้น จนบางครั้งผู้บริโภคแทบไม่ต้องพิจารณาปัจจัยด้านอื่น ๆ ในด้านของปัจจัยเรื่องความเข้าใจความต้องการของผู้บริโภค กล่าวคือ ต้องตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของลูกค้า บางครั้งผู้จัดงานเทศกาลดนตรีอาจต้องมองข้ามเรื่องของการสร้างยอดขายออกไปก่อน แต่กลับต้องรู้ว่ากลุ่มเป้าหมายของงานคือใคร มีความต้องการอย่างไร ถ้าสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ครอบคลุมทุกด้าน ความสำเร็จทางรายได้ และการตอบรับของงานก็จะตามมา โดยนำสิ่งที่น่าสนใจ และความต้องการต่าง ๆ แทรกไว้ในการจัดงาน ย่อมทำให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกสนใจและอยากมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมงานยิ่งขึ้น

3) ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมกับความคิดสร้างสรรค์เป็นแนวโน้มสำคัญของการพัฒนาเทศกาลดนตรีในอนาคต โดยเทศกาลดนตรีไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมบันเทิง แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและภาพลักษณ์ของประเทศ

โดยในประเด็นนี้สามารถตีความได้ว่า เทศกาลดนตรีมีบทบาทเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) และ Soft Power ของประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่มีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลาย การนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาผสมผสานกับรูปแบบการจัดงานสมัยใหม่ จะช่วยสร้างความแตกต่างและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับสากล ดังนั้น การพัฒนาเทศกาลดนตรีในอนาคตจึงควรมุ่งเน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม สอดคล้องกับ รุจิภาส บุญสำเร็จ และคณะ (2563, น.39-49) ที่พบว่า การจัดเทศกาลดนตรีเป็นกิจกรรมสำคัญที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจ เผยแพร่วัฒนธรรม และสร้างภาพลักษณ์อันดีให้กับท้องถิ่นและประเทศ นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนในการสร้างรายได้ สร้างอาชีพ ตลอดจนเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้มาพบปะสังสรรค์บนฐานแห่งความสร้างสรรค์ ไม่ต่างจากแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับสากล

ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับข่าวปรากฏในสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นเรื่องคณะรัฐมนตรีอนุมัติให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยขยายเวลาดำเนินโครงการ Thailand Festival Experience (กรมประชาสัมพันธ์, 2565) เมื่อพิจารณาถึงเศรษฐกิจของประเทศไทยในอดีตจะพบว่าประเทศไทยยังไม่เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศจากภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมอย่างชัดเจน เมื่อกล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพราะทำให้เห็นถึงความแตกต่างและเอกลักษณ์อย่างชัดเจน หากประเทศไทยให้ความสำคัญในเรื่องนี้ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตามแนวคิดเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “เศรษฐกิจไทยแลนด์ 4.0” เมื่อพิจารณาถึงเรื่องทุนของประเทศไทยพบว่ามีอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ ทุนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ และทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทุนที่ต้องนำไปบูรณาการกับทุกประเภท จนกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)

ทั้งนี้หากทำสำเร็จเศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคตจะเปลี่ยนจาก จุดเน้นที่โลกาภิวัตน์เป็นเน้นการให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ชุมชน และความเป็นไทย จะเห็นได้ว่าในโลกทุกวันนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ 3 อย่าง คือ วัฒนธรรมการใช้ชีวิต วัฒนธรรมการเรียนรู้ และวัฒนธรรมการทำงาน (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2559) ดังนั้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ Soft Power จึงเป็นตัวชูโรงสำคัญในการพัฒนาเทศกาลดนตรีของประเทศไทย

4) ด้านแนวคิดการดำเนินธุรกิจ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของผู้ประกอบการ เช่น ความสามารถในการรับความเสี่ยง การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเทศกาลดนตรี ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความสำเร็จของเทศกาลดนตรีไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรหรือโครงสร้างเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้ประกอบการในการบริหารจัดการภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความไม่แน่นอน โดยเฉพาะความสามารถในการสร้างนวัตกรรมและต่อยอดโมเดลธุรกิจ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาและขยายธุรกิจเทศกาลดนตรีในระดับนานาชาติ สอดคล้องกับ นิธิกิตติกานต์ เหมสุวรรณ์ และคณะ (2563) ที่ระบุว่า ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่นักเดินทางท่องเที่ยวและนักเดินทางธุรกิจกลุ่มไมซ์เลือกจัดอันดับให้เป็นจุดหมายปลายทางเพื่อเข้ามาจัดงานหรือกิจกรรมในระดับต้น ๆ ของเอเชีย ด้วยประเทศไทยมีทรัพยากรที่มีความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ทั้งนี้ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันการแข่งขันในตลาดโลกค่อนข้างมีความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตทางการแข่งขันในตลาดอาเซียนส่งผลให้รัฐบาลจำเป็นจะต้องมีการวางแผนการจัดการระดับประเทศและการ

ดำเนินการของแผนงานในทุกภาคส่วนอย่างบูรณาการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นผ่านความร่วมมือ ความสามัคคี โดยนำเอาทฤษฎีการบริหารจัดการผนวกเข้ากับอัตลักษณ์และภูมิปัญญาชุมชนของพื้นที่ขึ้นมาแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยสร้างเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวและไมซ์ เพื่อการแข่งขันในตลาดโลก ผลการศึกษานี้ยังให้มุมมองที่ใกล้เคียงกับการศึกษาของ ภัตติมา สืบสายสิงห์ (2560) ที่พบว่า กระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารเครือข่ายงานเทศกาลดนตรีโดยอิงอาศัยจากแนวดนตรี EDM ผนวกกับงานเทศกาลดนตรีและแนวคิดเชิงประชาสัมพันธ์นั้นเป็นกระบวนการ 3AC โดยย่อมาจาก การเปิดรับ (Adopt) การยอมรับ (Accept) การประยุกต์ (Apply) และการสร้างสรรค์ (Create) เป็นรูปแบบการสื่อสารแนวคิดธุรกิจงานเทศกาลดนตรี Pepsi S2O นั้นยังส่งผลด้านบวกต่อผู้ประกอบการในการต่อยอดทางธุรกิจที่สามารถขายลิขสิทธิ์โมเดลทางธุรกิจในการจัดงานเทศกาลดนตรี S2O ให้กับผู้ประกอบการในประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้ผู้สนับสนุนของงานเทศกาลดนตรี Pepsi S2O ได้แก่ บริษัท เป๊ปซี่-โคล่า (ไทย) เทรดดิ้ง จำกัด ได้รับประโยชน์ทางด้านภาพลักษณ์ตราสินค้าและทำให้ผู้บริโภคสามารถจดจำตราสินค้าได้เป็นอย่างดี

การศึกษาในครั้งนี้ ยังให้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับ ธรรมยุทธิ์ จันทร์ทิพย์ และพรพรหม ชมงาม (2565) ที่พบว่า พฤติกรรมหลังการซื้อเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการตัดสินใจซื้อในการเข้าชมเทศกาลดนตรีของวัยรุ่น เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สามารถบอกเล่าความรู้สึกหลังเข้าชมเทศกาลดนตรีกับเพื่อนและครอบครัว ส่วนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในการเข้าชมเทศกาลดนตรีในด้านความเอื้อเฟื้อของผู้จัดเทศกาลดนตรีทำให้เกิดความเชื่อมั่นมากที่สุดเพราะผู้จัดเทศกาลดนตรีตั้งใจมอบความบันเทิง และกระบวนการตัดสินใจซื้อมีผลกับความเชื่อมั่นในการเข้าชมเทศกาลดนตรีของวัยรุ่น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการตัดสินใจซื้อกับความเชื่อมั่นในการเข้าชมเทศกาลดนตรีพบว่า กระบวนการตัดสินใจซื้อมีความสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นในการเข้าชมเทศกาลดนตรีอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อจำกัดของการวิจัย (Research Limitations)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคเดลฟายแบบปรับปรุง (EDFR) โดยเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 ท่าน ซึ่งแม้จะครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในอุตสาหกรรมดนตรี แต่ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาและขอบเขตการวิจัย อาจยังไม่สามารถสะท้อนมุมมองของผู้เข้าชมงานในวงกว้างหรือผู้ประกอบการท้องถิ่นในระดับภูมิภาคได้อย่างครบถ้วนทุกมิติ ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรคำนึงถึงในการนำผลวิจัยไปปรับใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

หน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรผลักดันเทศกาลดนตรีเป็น อุตสาหกรรมสร้างสรรค์เชิงยุทธศาสตร์ โดยมีแนวทางดังนี้

2.1 การชูจุดเด่นด้าน Soft Power ผลการวิจัยด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยืนยันว่า การนำเอกลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่ามีความพึงประสงค์สูงที่สุด รัฐควรสนับสนุนงบประมาณในการสร้างสรรค์ Content ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อสร้างความแตกต่างในระดับสากล

2.2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญกับนวัตกรรมข้อมูล (Data Innovation) สูงมาก ภาครัฐควรส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศในพื้นที่จัดงาน เพื่อรองรับการบริหารจัดการแบบ Smart Festival

2.3 การสร้างนิเวศทางธุรกิจ (Ecosystem) ส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อลดอุปสรรคด้านกฎระเบียบและการขออนุญาตจัดงาน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการ (Practical Recommendations)

ผู้จัดเทศกาลดนตรีควรนำผลวิจัยไปปรับใช้เพื่อสร้างความสำเร็จอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การบริหารจัดการด้วยข้อมูล (Data-Driven Management) ผู้ประกอบการต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจพฤติกรรมผู้บริโภคที่ทันสมัย (ข้อมูลไม่ควรเกิน 3 เดือน) เพื่อนำมาวางแผนกลยุทธ์การตลาดที่แม่นยำ

3.2 การสร้างประสบการณ์ร่วม (Immersive Experience) ควรเน้นการสร้างบริการและผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่หาไม่ได้จากที่อื่น โดยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การแสดงดนตรี แต่รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่มีคุณภาพเพื่อสร้างความประทับใจระยะยาว

3.3 กลยุทธ์การสื่อสารและการตลาด ควรใช้กลยุทธ์ Content Marketing และ Viral Video ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อสร้างการจดจำแบรนด์ (Brand Awareness) และกระตุ้นการตัดสินใจเข้าร่วมงานตามพฤติกรรมของผู้บริโภคยุคใหม่

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต (Future Research)

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ควรมีการศึกษาต่อยอดด้วยการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เข้าชมเทศกาลดนตรี (Festival-goers) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างความต้องการของผู้บริโภค และมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ

4.2 การศึกษารูปแบบ Virtual & Hybrid Event จากการที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสูง ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดงานออนไลน์ที่สามารถสร้างประสบการณ์ใกล้เคียงกับงานออฟไลน์ให้มากที่สุด เพื่อรับมือกับสถานการณ์วิกฤตที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

4.3 การศึกษาความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ ควรมีการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ (Economic Impact) ของเทศกาลดนตรีต่อชุมชนรอบข้าง เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการดึงดูดสปอนเซอร์และงบประมาณจากภาครัฐ

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (2565). ครม. อนุมัติ ททท. ขยายเวลาดำเนินโครงการ Thailand Festival Experience. https://www.prd.go.th

กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. (2559). *พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน*. https://www.saerhung.go.th/datacenter/doc_download/a_310717_125838.pdf

จักรกฤษณ์ สิริริน และสุชาดา นันทะไชย. (2559). แนวโน้มการใช้ e-Education ในการบริหารงานวิชาการสถาบันอุดมศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี, 10*(21), 44–55.

จิรภัทร ทองบุญเรือง. (2560). *การศึกษาพฤติกรรมและกลยุทธ์ทางการตลาดที่มีผลต่อการรับชมการเผยแพร่งานแสดงดนตรีสดและบันทึกการแสดงดนตรีสดของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ]. BU Research. http://dspace.bu.ac.th/handle/123456789/2316

จุฑาพร บุตรสีเขียว. (2560). *กลยุทธ์การบริหารจัดการธุรกิจดนตรีเพื่อส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. คลังปัญญา มหาวิทยาลัยศิลปากร. https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/14832?attempt=2&

ณฐพงศ์ มาแสง, สงวนพงศ์ ชวนชม, และอำนาจ อยู่คำ. (2567). อนาคตภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *สิกขา วารสารศึกษาศาสตร์, 11*(1), 41–51. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sikkha/article/view/268248

เดลินิวส์. (2560, 25 เมษายน). ดันไทยฮับคอนเสิร์ตอาเซียน ชูเคป๊อป-มะกันดึงนักท่องเที่ยว. *เดลินิวส์*, 6.

ธรรมยุทธิ์ จันทร์ทิพย์ และพรพรหม ชมงาม. (2565). กระบวนการตัดสินใจซื้อมีผลต่อความเชื่อมั่นในการเข้าชมเทศกาลดนตรีของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารสุทธิปริทัศน์, 36*(3), 24–42. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/DPUSuthiparithatJournal/article/view/260354/175900

นิธิกิตติกานต์ เหมสุวรรณ์, สุรัชสานุ์ ทองมี, ธนภัทร ศิริกุลวัฒนา, และเกิดศิริ เจริญวิศาล. (2563, 2-3 เมษายน). *การบริหารจัดการอีเวนต์เชิงบูรณาการผ่านความร่วมมือของชุมชน* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการระดับชาติ ม.อ.ตรัง วิจัย ครั้งที่ 9, ตรัง, ไทย.

ภัตติมา สืบสายสิงห์. (2560). *การสร้างสรรค์รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวคิดธุรกิจประเภทเทศกาลดนตรีในประเทศไทย: เป๊ปซี่ พรีเซ้นท์เอสทูโอ สงกรานต์มิวสิคเฟสติวัล 2016* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์]. คลังปัญญา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. http://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2560/b201074e.pdf

รัฐภรณ์ ฤกษ์อภิวาท. (2563). *รูปแบบเส้นทางและปัจจัยที่มีผลดึงดูดผู้บริโภคในการเข้าร่วมเทศกาลดนตรีขนาดใหญ่* [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล]. คลังความรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล.

รุจิภาส บุญสำเร็จ, สถิรา มะลาสิน, ทัศน์ชัย พัฒนโกศัย, และเกิดศิริ เจริญวิศาล. (2563, 2 เมษายน). *กลยุทธ์การสร้างความสำเร็จของการจัดกิจกรรมพิเศษงานเทศกาลดนตรีในประเทศไทย* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการระดับชาติ ม.อ.ตรัง วิจัย ครั้งที่ 9, ตรัง, ไทย.

เรวดี แก้วมณี. (2557). *อุตสาหกรรมสื่อบันเทิง..The Star ในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์*. สำนักนโยบายอุตสาหกรรมมหภาค.

วัชราภรณ์ จุลทา. (2566). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงดนตรีของประเทศไทย กรณีศึกษา: เทศกาลดนตรีที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้. 16*(1). 1-14.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2550). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมลรดา พุทธินันท์. (2561). *รูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น* [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. BUU Library. https://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/54810129.pdf

Georgoula, V., Chrisidou, D., Souki, S. D. (2021). Visitor Motivations and Barriers for Sustainable Music Festival Tourism: The Case of Street Mode & Reworks Festivals. *Journal of Tourism and Hospitality Management, 9*(1). 14-25.

Getz, D., & Page, S. J. (2020). *Event studies: Theory, research and policy for planned events* (4th ed.). Routledge. https://doi.org/10.17265/2328-2169/2021.01.002

Kim, K., Uysal, M., & Chen, J. S. (2001). Festival visitor motivation from the organizers' points of view. Event Management, 7(2), 127-134. https://doi.org/10.3727/152599501108751533

Nye, J. S., Jr. (2021). *Soft power: The evolution of a concept*. Public Affairs.

Tuncay, C. S. (2025). Music Festivals from a Tourism Perspective: The Experience Economy and Sustainability. In: Ongun, U. (ed.), Turizmde Güncel Araştırmalar I. Özgür Yayınları. DOI: https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1079.c4636

Wynn, J., R. (2015). *Music/City American Festivals and Placemaking in Austin, Nashville, and Newport*. University of Chicago Press.

ระเบียบการเขียนต้นฉบับ

กองบรรณาธิการวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้กำหนดระเบียบการเขียนต้นฉบับ เพื่อให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการดำเนินการ สำหรับเตรียมต้นฉบับเพื่อขอตีพิมพ์ในวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การจัดรูปแบบ

1.1 ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาด A4 โดย กำหนดค่าความกว้าง 21 เซนติเมตร ความสูง 29.7 เซนติเมตร และเว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมือ 2.5 เซนติเมตร ด้านล่างและขวามือ 2 เซนติเมตร

1.2 รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด Microsoft Word for Windows หรือ ซอฟต์แวร์อื่นที่ใกล้เคียงกัน โดยใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK ทั้งเอกสาร โดยใช้ขนาด ชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการจัดวาง ตำแหน่งดังนี้

1) หัวกระดาษ ประกอบด้วย เลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งกึ่งกลางกระดาษ

2) **ชื่อเรื่อง**ภาษาไทย ขนาด 18 และภาษาอังกฤษ ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ ความยาวไม่เกิน 2 บรรทัด

3) **ชื่อผู้แต่ง** ภาษาไทยขนาด 16 และภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวเอียงธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวาใต้ชื่อเรื่อง ตามด้วยระบุอีเมลผู้แต่งและผู้แต่งร่วมทุกท่านใส่ในวงเล็บ (...) และใส่ตัวเลข 1 และ 2 กำหนดเป็นตัวยก ตามลำดับกำกับท้ายอีเมลผู้แต่ง

4) **หน่วยงานหรือสังกัดผู้แต่ง** ภาษาไทย ขนาด 12 และภาษาอังกฤษ ขนาด 12 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขวาใต้ชื่อผู้แต่ง กรณีคณะผู้แต่งมีหน่วยงานหรือสังกัดที่ต่างกัน ให้ใส่ตัวเลข 1 และ 2 กำหนดเป็นตัวยก ตามลำดับกำกับด้านหน้าหน่วยงานหรือสังกัด

5) **ผู้ประสานงานหลัก** (Corresponding Author) ตำแหน่งพิมพ์ใต้สังกัดของผู้แต่งคนสุดท้าย ภาษาไทยขนาด 12 ภาษาอังกฤษขนาด 12 ชนิดตัวหนา ระบุเป็น e-mail ของผู้ประสานงานหลัก พร้อมเบอร์โทรติดต่อ ให้ใส่เครื่องหมายดอกจัน * กำหนดเป็นตัวยก กำกับท้ายอีเมลของผู้ประสานงานหลัก

**กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) ให้พิมพ์บรรทัดต่อจาก Corresponding Author ระบุเฉพาะแหล่งทุน และหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ เช่น งานวิจัยเรื่องนี้ ได้รับสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุนงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา”

6) **หัวข้อบทคัดย่อภาษาไทย**ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษด้านซ้ายใต้ที่อยู่/หน่วยงานสังกัดของผู้แต่ง เนื้อหาบทคัดย่อไทย 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น 1 Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

7) **หัวข้อคำสำคัญภาษาไทย**ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้ายใต้บทคัดย่อภาษาไทย เนื้อหาภาษาไทยขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ไม่เกิน 5 คำ เว้นระหว่างคำด้วยเครื่องหมายอัฒภาค “ ; ”

8) **หัวข้อบทคัดย่อภาษาอังกฤษ**ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางกระดาษด้านซ้ายใต้ที่อยู่/หน่วยงานสังกัดของผู้เขียน เนื้อหาบทคัดย่อภาษาอังกฤษขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น 1 Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

9) **หัวข้อคำสำคัญภาษาอังกฤษ**ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้ายใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษเนื้อหาภาษาอังกฤษขนาด 10 ชนิดตัวธรรมดาไม่เกิน 5 คำเว้นระหว่างคำด้วยเครื่องหมายอัฒภาค “ ; ”

10) **หัวข้อหลักภาษาไทย** 18 อังกฤษขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

11) **หัวข้อย่อยภาษาไทย** 16 ชนิดตัวหนา ภาษาอังกฤษขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา Tab 0.75 เซนติเมตรจากอักษรตัวแรกของหัวเรื่อง

12) **เนื้อหา**ภาษาไทยขนาด 16 ภาษาอังกฤษขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น 1 Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

13) **เอกสารอ้างอิง** (References) หัวข้อภาษาไทยและภาษาอังกฤษขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ เนื้อหารายละเอียดการอ้างอิงภาษาไทยและภาษาอังกฤษขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชื่อผู้แต่งชิดขอบซ้ายหากยาวเกิน 1 บรรทัดให้ Tab 0.75เซนติเมตร การอ้างอิงเอกสารให้เขียนตามแบบ APA (American Psychological Association) จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง

1.3 จำนวนหน้า บทความต้นฉบับควรมีความยาวไม่เกิน 15 หน้า

2. การเขียนอ้างอิง

การอ้างอิงเอกสารให้เขียนอ้างอิงตามรูปแบบ APA (American Psychological Association) สามารถศึกษาหลักเกณฑ์การอ้างอิงวารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้จากคู่มือตามลิงก์ https://research.bsru.ac.th/wp-content/uploads/2026/02/ตัวอย่าง-แนวทางการอ้างอิงในวารสารสถาบันว.pdf

3. ลำดับหัวข้อในการเขียนต้นฉบับ

การเขียนต้นฉบับกำหนดให้ใช้ภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีเขียนเป็นภาษาไทย ควรแปลคำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยให้มากที่สุด ยกเว้นในกรณีที่คำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นคำเฉพาะ ที่แปลไม่ได้หรือแปลแล้วไม่ได้ความหมายชัดเจนให้ใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษได้ และควรใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจง่าย ชัดเจน หากใช้คำย่อต้องเขียนคำเต็มไว้ครั้งแรกก่อน โดยเนื้อหาต้องเรียงลำดับตามหัวข้อดังนี้

3.1 ชื่อเรื่องควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

3.2 ชื่อผู้แต่งเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ไม่ควรเกิน 5-6 คน หากเกินให้เขียนเฉพาะคนแรกแล้วต่อท้ายด้วย "และคณะ"

3.3 ชื่อหน่วยงานหรือสังกัด ที่ผู้แต่งทำงานวิจัย เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

3.4 บทคัดย่อเขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยเขียนสรุปเฉพาะสาระสำคัญของเรื่อง อ่านแล้วเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน 300 คำ หรือ 20 บรรทัด โดยให้นำบทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ขึ้นก่อน ทั้งนี้ บทคัดย่อภาษาไทย กับบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ต้องมีเนื้อหาตรงกัน

3.5 คำสำคัญ(Keywords) ให้อยู่ในตำแหน่งต่อท้ายบทคัดย่อ และ Abstract ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ ในการเลือกหรือค้นหาเอกสารที่มีชื่อเรื่องประเภทเดียวกันกับเรื่องที่ทำการวิจัย

3.6 บทนำเป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมา และเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย และควรอ้างอิงงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง

3.7 วัตถุประสงค์ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

3.8 กรอบแนวคิดชี้แจงความเชื่อมโยงตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ในการทำการวิจัย

3.9 ระเบียบวิธีการวิจัย

3.10 ผลการวิจัยเป็นการเสนอสิ่งที่ได้จากการวิจัยเป็นลำดับ อาจแสดงด้วยตาราง กราฟ แผนภาพประกอบการอธิบาย ทั้งนี้ถ้าแสดงด้วยตาราง ควรเป็นตารางแบบไม่มีเส้นขอบตารางด้านซ้าย และขวา หัวตาราง

แบบธรรมดาไม่มีสี ตารางควรมีเฉพาะที่จำเป็น ไม่ควรมีเกิน 5ตาราง สำหรับรูปภาพประกอบควรใช้ภาพสี กรณีเป็นรูปภาพขาว-ดำ ควรเป็นรูปภาพที่สามารถดูได้ชัดเจน และมีคำบรรยายใต้รูปภาพ พร้อมระบุแหล่งที่มาของรูปภาพนั้น ๆ (ผู้แต่งควรตรวจสอบลิขสิทธิ์ก่อนนำมาใช้และควรมีการอ้างอิงอย่างถูกต้อง)

3.11 อภิปรายผลควรมีการอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด และควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการหรือคัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการนำผลไปใช้ประโยชน์และการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

3.12 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัยควรเป็นข้อเสนอแนะที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริง

3.13 ผู้แต่ง หรือคณะผู้แต่งในส่วนท้ายของบทความให้เรียงลำดับตามรายชื่อในส่วนหัวเรื่องของบทความ โดยระบุตำแหน่งทางวิชาการ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้ และ e-mail (ควรใช้อีเมลต้นสังกัด)